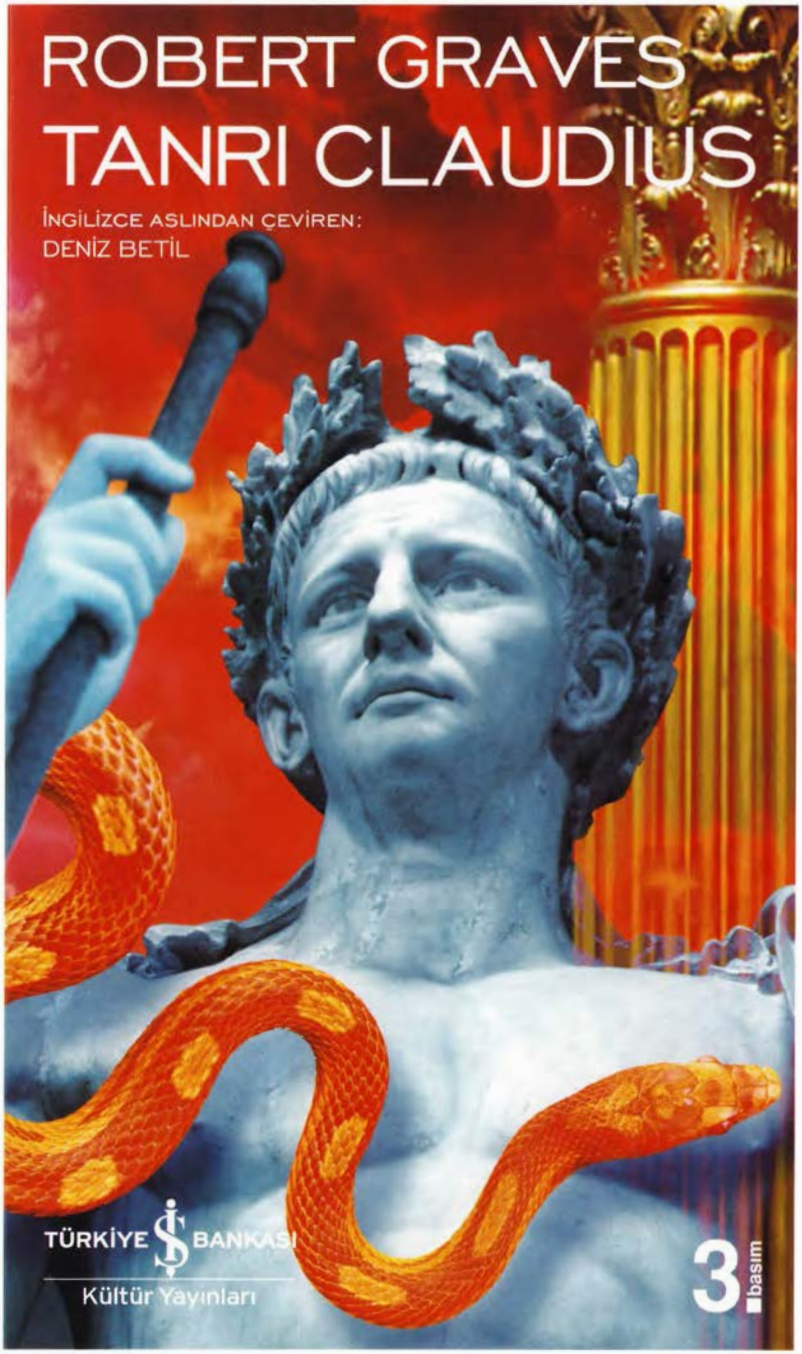
Modern Klasikler Dizisi - 70

ROBERT GRAVES
TANRI CLAUDIUS

İngilizce aslından çeviren:
Deniz Betil

Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları

3. basım

ROBERT GRAVES
TANRI CLAUDIUS

ÖZGÜN ADI
CLAUDIUS THE GOD

COPYRIGHT BY THE TRUSTEES OF THE ROBERT GRAVES COPYRIGHT TRUST / ANATOLIALIT AJANSI KANALIYLA ALINMIŞTIR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2014
SERTİFİKA NO: 40077

EDİTÖR
GAMZE VARIM

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MEHMET CELEP

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM ŞUBAT 2016, İSTANBUL
3. BASIM MART 2020, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-689-2

BASKI
BASKI: AYHAN MATBAASI
Mahmutbey Mah. 2622. Sokak No:6/31 Bağcılar/İstanbul
Tel. (0212) 445 32 38 Sertifika No: 44871

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

ÇEVİREN: DENİZ BETİL

1940 yılında İstanbul'da doğdu. Leicester School of Art and Architecture'da iç mimarlık eğitimi aldı. Robert Graves, Miguel de Unamuno, H. F. Peters ve Keith Botsford gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Modern
Klasikler
Dizisi -70

Robert Graves

Tanrı Claudius

İngilizce aslından
çeviren: Deniz Betil

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

TANRI CLAUDIUS

ve Karısı Messalina

ROMALILARIN İMPARATORU, TIBERIUS CLAUDIUS
CAESAR'IN (DOĞUMU MÖ 10, ÖLÜMÜ MS 54)
KENDİ ANLATIMIYLA KÜLFETLİ İKTİDAR DÖNEMİ;
AYRICA BAŞKALARININ ANLATIMIYLA,
KÖTÜLÜĞÜYLE NAM SALMIŞ AGRIPPINA
(İMPARATOR NERON'UN ANNESİ) TARAFINDAN
ÖLDÜRÜLMESİ VE ARDINDAN TANRILAŞTIRILMASI

Yazarın Notu

Burada standart para birimi olarak kullanılan "altın sikke" Latincesi *aureus* olan, 100 *sestertius* veya yirmi beş gümüş *denarius* ("gümüş sikke") değerindeki bir bozuk paradır: Aşağı yukarı bir sterline veya (savaş öncesi) beş Amerikan dolarına denk geldiği söylenebilir. "Mil" Roma milidir, İngiliz milinden otuz adım daha kısadır. Sayfa kenarlarındaki tarihler, kolaylık adına Hıristiyan takvimine göre verilmiştir: Claudius'un kullandığı Yunan takvimi, İlk Olimpiyat Oyunları'nın düzenlendiği MÖ 776'dan başlar. Yine kolaylık adına, en bilindik yer isimleri kullanılmıştır: Örneğin "*Gallia Narbonnensis*" yerine "Fransa" denmiştir, çünkü Fransa aşağı yukarı aynı bölgeyi kapsar ve Nîmes, Boulogne ve Lyon gibi şehirlerin modern isimlerini kullanırken –klasik isimlerini çoğu kişi bilmez–, onların *Gallia Transalpina*'da veya Yunanların verdiği isimle *Galatia*'da yer aldığını söylemek tutarsızlık olurdu. (Yunanların coğrafi terimleri oldukça akıl karıştırıcıdır: Almanya "Keltlerin ülkesi"ydi.) Benzer şekilde, şahısların en bilindik isimleri kullanılmıştır – Titus Livius'a "Livy", Conubelinus'a "Cymbeline", Marcus Antonius'a "Mark Antony" denmiştir.*

* Yazarın notunun buraya kadar olan kısmı, *Ben, Claudius*'un başındaki notun ilk paragrafıyla birebir aynı olduğundan, tutarlılık adına bu kısım *Ben, Claudius*'tan alınmıştır. (*Ben, Claudius*, Çev.: Dost Körpe, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015). Graves, burada anadili İngilizce olan okurlara sesleniyor. Yazarın günümüzdeki isimleriyle andığı bölgeler Türkçe metinde Romalıların o dönemde adlandırdığı biçimde kullanılmıştır. İngilizcede "Livy" ve "Mark Antony" olarak anılagelen kişilerin ise Türkçede bilinen Latince isimleri tercih edilmiştir. (e.n.)

Claudius Yunanca yazıyor ve zamanının âlimlerinin kullandığı bir dil kullanıyor ki bu da, Latince şakalara ve Ennius'tan bizzat alıntı yaptığı bir pasajın kendi elinden çıkan çevirisine getirdiği özenli izah ve yorumları açıklıyor.

Tanrı Claudius'a giriş niteliği taşıyan *Ben, Claudius*'u değerlendiren bazı eleştirmenler, romanı yazarken yalnızca Tacitus'un *Annales*'i (Yıllıklar) ile Suetonius'un *De Vitae Caesarum* (Sezarların Hayatı; İng. *Twelve Caesars*) adlı eserine başvurduğumu, bu iki eserdeki akışı takip ettiğimi ve sonucu kendi "muazzam hayal gücümle" geliştirdiğimi ileri sürdüler. Oysa durum böyle değildi; bunu ikinci kitap için de söyleyebilirim. *Tanrı Claudius*'u yazarken başvurduğum klasik yazarlar arasında Tacitus, Dion Kassios, Suetonius, Plinius, Varro, Valerius Maximus, Orosius, Frontinus, Pompeius, Caesar, Columella, Plutarkhos, Josephus, Sicilyalı Diodoros, Photios, Xiphilinus, Zonaras, Seneca, Petronius, Juvenalis, Philon, Celsus, *Elçilerin İşleri* kitabının, Nikodemos'un ve Yakup'un düzmece İncillerinin yazarları, günümüze kalan mektup ve konuşmalarından yararlandığım Claudius'un bizzat kendisi yer alıyor. Romanda bir tür tarihsel otorite tarafından bütünüyle desteklenmeyen pek az olay anlatılıyor ve umarım bunların hiçbiri tarihsel açıdan inanılmaz değildir. Hiçbir karakteri uydurmadım. Yazarken en zorlandığım kısım, olaya ilişkin günümüzde başvurulabilecek kaynakların kıtlığı yüzünden, Claudius'un Caractacus'u bozguna uğratmasıydı. Britanya'daki Druid'liği inandırıcı bir biçimde sunmak için de, arkeoloji alanındaki eserlerden, eski Kelt edebiyatından, dolmen ve menhirlerin törenlerde hâlâ kullanıldığı Yeni Hebrides adalarındaki modern megalit kültürüne dair açıklamalardan yararlanan birkaç klasik eleştirel makaleden yardım almak zorunda kaldım. Hıristiyanlığın erken dönemini anlatırken olumsuz bir izlenim bırakacak asılsız ve karalayıcı ifadeler kullanmamaya özen gösterdim; ama bazı eski ifadeler

burada alıntılandı, çünkü Claudius'un kendisinin Kilise'ye dostane bir yaklaşımı yoktu ve Yakındoğu'daki dini meseleler konusunda bildiklerinin çoğunu, Yakup'u idam ettiren ve Simun'u hapse attıran eski okul arkadaşı, Yahudi Kralı Herodes Agrippa'dan öğrenmişti.

Bayan Laura Riding'e müsveddeyi dikkatle okuduğu ve edebi açıdan uygunluk konusunda pek çok öneride bulunduğu için; Kraliyet Hava Kuvvetleri'nden T. E. Shaw'a da yaptığı son okuma için bir kez daha teşekkür ediyorum. Cambridge, Newnham College, İlkçağ Tarihi bölümünden Bayan Jocelyn Toynbee'nin yardımlarına son derece müteşekkirim; ayrıca Signor Arnaldo Momigliano'nun, kısa süre önce Oxford University Press tarafından İngilizce çevirisi yayımlanan Claudius monografisine de borçlu olduğumu belirtmek isterim.

PONTUS
ERMENİSTAN
GÜRCİSTAN
GALATİA
Halys Nehri
(Kızılırmak)
KÜÇÜK
ERMENİSTAN
Mufarghin
Van Gölü
KAPPADOKİA
ASUR
Tigris
(Dicle) Nehri
KOMMAGENE
MEZOPOTAMYA
KİLİKYA
Tarsus
Antiokheia
CHALCİS
SURİYE
OSROENE
Euphrate
(Fırat) Nehri
Laodikeia
ORONTES (Asi) Nehri
KIBRIS
FENİKE
Humus
LÜBNAN DAĞI
ANTİLÜBNAN DAĞLARI
KALDE
Beyrut
HERMON DAĞI
ABİLENE
Şam
Sayda
Philippos Kayserisi
Sur
Akkâ
BATANEA
Gadbra
Kayseriye
Nasıra
SAMARIA
GALILEA
(CELİLE)
Yafa
Antipatris
Lydda
Rabbath Ammon
Kudüs
Beytlehem
Nehri
Hebron
YAHUDİYE
FİLİSTİN
ÖLÜ DENİZ
EDOM
ARABİSTAN
İMPARATOR CLAUDIUS DÖNEMİNDE (MS 41-MS 54) YAKINDOĞU
Mil
0
50
100
150
200

1. Bölüm

Hırslı ve kana susamış akrabalarımdan hiçbirinin zehirlemek, intihara zorlamak, bir ıssız adaya sürmek veya aç bırakarak öldürmek –bu yollarla birbirlerini teker teker ortadan kaldırmışlardı– zahmetine değer görmediği, sakat, kekeme, ailenin budalası ben, Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus'un, nasıl onların hepsinden, hatta meczup yeğenim Gaius Caligula'dan bile daha uzun yaşadığımın ve günün birinde, hiç beklemediğim bir anda, Saray Muhafızları'nın çavuşları ve onbaşıları tarafından imparator ilan edilmemin hikâyesini yazmayı bitireli iki yıl oldu. Hikâyeyi bu dramatik noktada kestim. Benim gibi bir meslekten tarihçi için basiretsiz bir davranıştı bu. Tarihçinin bir gerilim anında öyküsünü yarıda bırakmaya hakkı yoktur. Aslında öyküyü bir adım daha ileri götürmeliydim. Ordunun geri kalanının, Saray Muhafızları'nın hiç de [MS 41
usule uygun olmayan bu eylemi hakkında ne düşündüğünü; Senato'nun ne düşündüğünü ve benim gibi pek parlak bir gelecek vaat etmeyen bir hükümdarı kabul etme konusundaki düşüncelerini; sonrasında kan dökülüp dökülmediğini; Cassius Chaerea, Aquila, Kaplan –Muhafız subaylarıydı bunlar–, yeğenimin kocası Vinicius ve Caligula'nın katline karışan diğerlerinin başlarına neler geldiğini anlatmalıydım. Ama hayır, benim son yazdığım şey, sarayın avlu-

sunda, Muhafız kıtasından iki askerin omzuna oturtulmuş ve Caligula'nın başıma çarpık yerleştirilmiş altın meşe çelengiyle çepeçevre gezdirilip alkışlanırken aklımdan geçen son derece münasebetsiz bir düşünceler zinciriydi.

Öyküyü daha ileri götürmememin nedeni, bunu sıradan bir tarihten çok, kişisel bir savunma –Roma dünyasının hükümdarı yapılmama izin verdiğim için bir özür– olarak yazmış olmamdır. Eğer hikâyeyi okuduysanız, büyükbabamın da, babamın da inançlı Cumhuriyetçiler olduğunu, benim de onlara çektiğimi, amcam Tiberius'un ve yeğenim Caligula'nın iktidarlarının da monarşi karşıtı önyargılarımı büsbütün pekiştirdiğini anımsayacaksınız. İmparator ilan edildiğimde elli yaşındaydım. O yaşta, insan siyasi rengini kolay kolay değiştirmez. Dolayısıyla iktidar arzusunun gönlümden ne kadar uzak ve o anda askerlerin keyfine boyun eğmemin ne kadar zorunlu olduğunu göstermek için bu öyküyü yazdım: Onları reddetmek yalnız kendimin değil, çok âşık olduğum karım Messalina'nın ve henüz doğmamış çocuğumuzun da ölümü demek olacaktı. (Doğmamış bir çocuk için neden böylesine güçlü duygular beslenir acaba?) Özellikle de, gelecek kuşakların beni, budala numarası yaparak geri planda kalmış ve uygun zamanı beklemiş, imparatora karşı bir saray entrikası planlandığına dair bir duyum alınca, cüretle ortaya çıkıp taht adaylığını koymuş kurnaz bir fırsatçı olarak damgalamasını istemem. Hikâyemin devamı, on üç yıllık imparatorluğum sırasında dürüstlükten saptığım için aleni bir özür yerine geçmeli. Umarım ki, iktidarımın değişik evrelerinde, görünüşte tutarsız davranışlarımın, daha önce inandığımı belirttiğim ve yemin ederim ki, asla kasıtlı olarak vazgeçmediğim ilkelerle olan bağlantısını açıklayarak bu davranışlarımı mazur gösterebilirim. Davranışlarımı haklı gösteremesem bile, hiç değilse, getirildiğim mevkinin olağanüstü zorluklarına işaret ederek, izleyebileceğim başka bir yol veya yollar olup olmadığını okurlarımın kararına bırakmak istiyorum.

Şimdi öykümü kestiğim noktaya döneceğim. İlkin şunu yinelemeliyim ki eğer Yahudi Kralı Herodes Agrippa tesadüfen burada olmasaydı, gelişmeler Roma açısından çok daha kötü olabilirdi. Caligula'nın suikasta kurban gitmesinin yarattığı krizde, soğukkanlılığını yitirmeyen tek kişi oydu ve Palatium Tepesi tiyatrosundaki tüm ahaliyi Germen Saray Muhafızları tarafından katledilmekten o kurtardı. Gariptir, ama öykümün neredeyse son sayfasına kadar, okurlarım Herodes Agrippa'nın benimkiyle de birkaç noktada iç içe geçmesine karşın şaşırtıcı tarihçesine doğrudan tek bir göndermeye rastlamazlar. Gerçek şu ki, onun başlı başına okunmaya değer serüvenlerine hak ettiği yeri vermek, benim anlattığım hikâyede ona aşırı önemli bir rol vermek olacaktı. Oysa benim hikâyemin ana vurgusu başka yerdeydi. Hal böyle olunca da, konuyla ilişkisi şüpheli bir sürü malzemeyi anlatıya yüklemekten kaçındım. İyi ki de böyle bir karar aldım, çünkü bundan sonra yazacaklarımda, o gerçekten önemli bir yer tutuyor ve şimdi konu dışına çıkma korkusu duymadan, Herodes'in Caligula'nın öldürülmesine kadarki yaşamöyküsünü anlatabilir ve sonra, benimkiyle koşut olarak ölümüne dek devam edebilirim. Böylece, hikâyeyi iki kitaba yayarak dramatik bütünlüğü zedeleme tehlikesi olmayacak. Bu, benim dramatik bir tarihçi olduğum anlamına gelmez: Gördüğünüz gibi, tercihen edebi formalizmden sakınıyorum. Gelgelelim, öyküyü biraz teatral bir üslupla sunmadan, Herodes hakkında bir şey yazmak olanaksız. Çünkü Herodes'in kendisi bir oyunun başrol oyuncusu gibi yaşadı ve onunla birlikte oynayanlar, başından sonuna dek onu desteklediler. Onunki, tam klasik geleneğe uygun bir drama değildi; gerçi hayatı Grek tanrılarının geleneksel Grek günahı olan kibir günahına verdiği geleneksel ceza olan intikamla, klasik tragedya üslubuyla sona erdi; ama hayır, onun yaşamında Grek olmayan pek çok öğe vardı. Örneğin, ondan intikam alan tanrı kibar Olympos takımın-

dan biri değildi; yönettiğim koskoca ülkenin herhangi bir yerinde veya dışında bulabileceğiniz en tuhaf ilahtı bu: Bu yüzden de, hiçbir sureti olmayan, ona sadakatle inananların adını ağızlarına almaları yasak olan (yine de onun onuruna sünnet derilerini kırpıyor ve başka bir sürü garip, barbarca ayinler yapıyorlar) ve Kudüs'te, sedir ağacından, maviye boyanmış porsuk postlarıyla çevrelenmiş, eski bir sandıkta tek başına yaşadığı ve dünyadaki diğer ilahlarla ilişki kurmayı reddettiği, hatta onların varlığını bile tanımadığı söylenen bir tanrı! Bir de, Altın Çağ'ın herhangi bir Grek oyun yazarı için konuyu uygunsuz kılacak kadar maskaralık karışmıştı tragedyaya. Kusursuz Sophokles'in, ciddi bir şiirsel üslupla, Herodes'in borçlarını işleme sorunuyla karşı karşıya kaldığını hayal edebiliyor musunuz? Ama dediğim gibi, size daha önce anlatmadıklarımı şimdi etraflıca anlatmalıyım. En doğrusu, yeni hikâyeye adımımı atmadan, eskisini burada noktalamak olacak.

İşte nihayet başlıyor:

HERODES AGRİPPA'NIN ÖYKÜSÜ

Herodes Agrippa, bilmelisiniz ki, Augustus'un generali olan ve onun tek kızı Julia'yla evlenen ve bu evlilikten ötürü yeğenlerim Gaius Caligula ile Agrippinilla'nın büyükbabası olan ünlü Marcus Vipsanius Agrippa'nın ne soydaşı ne de hısmıydı. Agrippa'nın azatlısı falan da değildi: Öyle düşünebilirdiniz, çünkü Roma'da azat edilen kölelerin eski sahiplerinin adını, onlara bir saygı olarak almaları âdettendi. Hayır, durum şuydu: Dedesi, Yahudi Kralı Büyük Herodes, kısa süre önce ölen General Agrippa'nın anısına ona bu adı vermişti. Çünkü bu dikkate değer ve korkunç ihtiyar tahtını, Augustus'un onu Yakındoğu'da yararlı bir müttefik olarak koruması kadar Agrippa ile yakınlığına da borçluydu.

Herodes ailesi aslen Edom'dan, Arabistan ile Güney Yahudiye arasındaki dağlık bölgeden gelmişti; bir Yahudi ailesi değildi bu. Annesi Arap olan Büyük Herodes, Julius Caesar tarafından Yahudiye valiliğine atanan babasıyla aynı zamanda, Galilea valiliğine atanmıştı. Ancak on beşindeydi o sırada. Göreve başlar başlamaz, bölgesinde eşkıyalığı bastırmaya çalışırken Yahudi yurttaşları yargılamadan idam ettirdiği için başı belaya girdi ve Yahudi Yüksek Mahkemesi Sanhedrin'e çıkarıldı. Yargıçların karşısına mor giysiyle ve silahlı askerlerin korumasında, büyük bir azametle çıktı; ama kararı tahmin ederek gizlice Kudüs'ten kaçtı. Sığındığı Roma'nın Suriye valisi onu, aynı eyalette, Lübnan yakınında bir mıntıkanın yöneticiliğine atadı. Uzun lafın kısası, bu arada babası zehirlenerek öldürülen Büyük Herodes, büyükbabam Antonius ile büyük amcam Augustus'un (o zamanlar Octavian adıyla biliniyordu) ortak buyruğuyla Yahudi Kralı oldu ve Augustus'un ihsanıyla sürekli genişleyen topraklar üzerinde, otuz yıl boyunca, şan ve şiddetle hüküm sürdü. İkisi kendi yeğenleri olan en az on kadınla art arda evlendi ve sonunda, birkaç başarısız intihar girişiminden sonra, tıpta bilinen en ıstıraplı ve iğrenç hastalıktan öldü. Bu hastalığın *Herodes'in İlleti* dışında bir adı olduğunu veya Herodes'ten önce bir başkasında görüldüğünü duymadım; ama belirtileri kusmayla sonuçlanan dayanılmaz bir açlık, bozuk mide, leş kokan bir nefes, cinsel organda kurtlanma ve bağırsaklardan gelen sürekli akıntıydı. Bu hastalık ona dayanılmaz acılar veriyor ve zaten vahşi olan yaradılışını delilik kertesine getiriyordu. Yahudiler, nikâh düşmeyen iki akrabasıyla evlendiği için, onların tanrısının Herodes'e verdiği ceza diyorlardı. Herodes'in ilk karısı ünlü Yahudi ailesi Makkabi'lerden Mariamne idi ve Herodes deli gibi âşıktı ona. Ama bir kez büyükbabam Antonius'la Suriye'nin Laodikeia kentinde buluşmaya gittiğinde, kethüdasına, eğer düşmanlarının entrikalarına kurban olursa, Antonius'un eline düşmesin diye

Mariamne'nin öldürülmesi emrini vermiş ve daha sonra Augustus'la Rodos'ta buluşmaya giderken de aynı şeyi tekrarlamıştı. (Antonius da, Augustus da şehvet düşkünü olarak biliniyorlardı.) Mariamne bu gizli emirleri öğrenince, doğal olarak öfkeye kapıldı ve Herodes'in annesinin ve kız kardeşinin önünde, söylememesi daha akıllıca olacak bazı laflar etti. Çünkü onun Herodes üzerindeki etkisini kıskanan kaynanayla görümce bu sözleri, döner dönmez Herodes'e ilettiler; üstelik onun yokluğunda, Mariamne'nin kinini ortaya döken bir meydan okuma edimi olarak zina yaptığını söylediler ve zina yaptığı kişi olarak kethüdanın adını verdiler. Herodes ikisini de öldürttü. Ama sonra, öyle aşırı bir üzüntü ve pişmanlığa kapıldı ki, yüksek ateşle yatağa düştü, ölümün eşiğine geldi. İyileştiğinde melankolik ve zalim bir adam olmuştu; öyle ki ufacık bir şüphe, en iyi dostlarını ve en yakın akrabalarını öldürtmesine yetiyordu. Mariamne'nin büyük oğlu, Herodes'in öfkesinin birçok kurbanından biri oldu: O ve kardeşi, bir üvey kardeşin suikast suçlamasıyla idam edildiler. Daha sonra Herodes, o oğlunu da öldürttü. Augustus bu idamlarla ilgili şöyle bir espri yapmıştı: "Herodes'in oğlu olacağıma domuzu olayım daha iyi." Zira Yahudi dininden olan Herodes'in domuz yemesi yasak olduğundan, domuzlar rahat ve uzun bir yaşam sürebilirdi. Mariamne'nin büyük oğlu olan talihsiz prens, arkadaşım Herodes Agrippa'nın babasıydı ve Büyük Herodes, yetim bıraktığı torununu, Augustus'un sarayında yetiştirilmek üzere, dört yaşında Roma'ya gönderdi.

Herodes Agrippa ile ben aynı yaştaydık ve Agrippa'nın oğlu sevgili dostum Postumus'tan ötürü birbirimizle epey alışverişimiz vardı; Herodes Agrippa doğal olarak Postumus'un peşinden ayrılmazdı. Herodes çok güzel bir çocuktu ve Augustus, Erkekler Okulu'nun revaklı bahçesine misket veya birdirbir oynamaya geldiğinde, en sevdiği çocuklardan biriydi. Ama az serseri değildi Herodes! Augustus'un, Etna

yakınlarındaki Adrano'dan getirilmiş, kuyruğu tüylü, iri çoban köpeklerinden olan çok sevdiği bir köpeği vardı. Augustus dışında kimsenin sözünü dinlemezdi, ta ki Augustus ona "Ben seni çağırana kadar filancanın sözünü dinle," desin. O zaman hayvan söyleneni yapar, ama özlem dolu, mutsuz bakışlarla Augustus'un uzaklaşmasını izlerdi. Her nasılsa, küçük Herodes, köpeğin çok susadığı bir sırada, ona bir tas sert şarap içirmeyi başardı ve hayvanı o gün görevden el çektirilmiş yaşlı bir muharip subay gibi zilzurna sarhoş etti. Sonra boynuna bir keçi çanı taktı; kuyruğunu safran sarısına, bacaklarını ve burnunu da eflatuna boyadı; ayaklarına domuzların idrar keselerini, omuzlarına bir çift kaz kanadı bağlayıp sarayın avlusuna saldı. Augustus hayvanını arayıp, "Typhon, Typhon, neredesin?" diye seslenince, bu hilkat garibesi yaratığın yalpalayarak kapıdan çıkıp sahibine koşması, Roma tarihinin sözüm ona Altın Çağı'nın en komik anlarından birini oluşturur. Ama olay, Saturnus şenlikleri sırasında olduğu için, Augustus durumu güler yüzle karşılamak zorunda kaldı. Bir de, Herodes'in fare yakalamayı öğrettiği ve ders saatlerinde öğretmen sırtını döndüğünde, arkadaşlarını eğlendirmek için giysisinin altına sakladığı bir evcil yılanı vardı. Sonunda herkesin dikkatini dağıttığı gerekçesiyle, benimle birlikte öğrenim görmek üzere, benim yaşlı, beyaz sakallı Tarsuslu hocam Athenodorus'a gönderildi. Okul numaralarını Athenodorus üzerinde de denedi elbet; ama Athenodorus bunları öyle hoşgörüyle karşıladı ve ben, Athenodorus'u çok sevdiğimden, öyle az ilgi gösterdim ki, çok geçmeden vazgeçti marifetlerinden. Herodes parlak bir öğrenciydi: Olağanüstü bir belleği ve kendine has bir dil yeteneği vardı. Bir keresinde Athenodorus ona şöyle dedi: "Herodes, senin bir gün doğduğun ülkede en yüksek makamlara geleceğini sanıyorum. Gençliğinin her saatini bu göreve hazırlanmak için yaşamalısın. Sendeki yeteneklerle, büyükbaban Herodes kadar güçlü bir hükümdar olabilirsin."

Herodes şöyle yanıtladı: "Bunlar güzel sözler Athenodorus; ama benim büyük ve kötü bir ailem var. Tasavvur edemezsin ne azgın bir güruh olduklarını; bir yıl dünyayı gezsen, onlardan daha namussuzunu bulman zor olur. Ve anlatılanlara bakılırsa, sekiz yıl önce büyükbabamın ölümünden bu yana, hallerinde en ufak bir düzelme olmamış. Ülkeme dönmek zorunda kalırsam, altı aydan fazla yaşayacağımı sanmam. (Zavallı babam da, burada Asinius Pollio'nun evinde eğitim görürken öyle demişti. Onunla birlikte olan Alexander amcam da aynı şeyi söyledi. Ve haklı çıktılar.) Şimdi Yahudiye kralı olan amcam tıpkı Büyük Herodes gibi, ama kötülüklerinde görkemli değil, sadece aşağılık. Öteki amcalarım Philippos ve Antipas ise bir çift tilki."

"Erdemde samimi olursak pek çok kötülüğe boyun eğmeyiz, küçük prensim," dedi Athenodorus. "Yahudi halkının erdeme, dünyadaki bütün halklardan daha sıkı bağlarla tutunduğunu unutmayın; erdemli olduğunuzu gösterirseniz, yekvücut olarak arkanızda duracaklardır."

Herodes yanıtladı: "Yahudilerin erdemi, sizin öğrettiğiniz Yunan-Roma dünyasının erdemiyle pek uyuşmaz Athenodorus. Yine de teşekkür ederim peygamberce sözlerinize. Kral olduğumda, gerçekten iyi bir kral olacağıma güvenebilirsiniz; ama tahtıma oturacağım güne kadar, ailemin geri kalanından daha erdemli olmayı göze alamam."

Herodes'in karakterine gelince, ne desem? Çoğu insan – benim deneyimime göre– ne erdemli ne ahlaksız, ne iyi kalpli ne de kötü kalplidir. Hepsinde biraz ondan, biraz bundan bulunur; ama uzun vadede bir hiçtirler; adi, sıradan tiplerdir. Ama az sayıda birkaç kişi, her zaman tek bir uç karaktere sadık kalır: Tarihte güçlü bir iz bırakanlar onlardır. Ben onları dört sınıfa ayırırım. İlkin Tiberius ve Caligula'nın iktidarında Muhafız Kıtası Komutanı olan Macro gibi, taş yürekli alçaklar vardır. Ardından aynı ölçüde taş yürekli olan erdemli adamlar gelir; çarpıcı örneği, benim kâbusum olan

Censor Cato'dur. Üçüncü sınıf, yaşlı Athenodorus ve katledilen zavallı ağabeyim Germanicus gibi, altın kalpli erdemlilerdir. Sonuncu ve en ender rastlanan sınıf ise altın kalpli alçaklardır ki, bunların tasavvur edilebilecek en mükemmel örneği Herodes Agrippa'dır. İşte bu altın kalpli alçakların, bu Cato karşıtlarının, gerektiğinde en değerli dostlar oldukları ortaya çıkar. Onlardan hiçbir şey beklemezsiniz. Kendilerinin de kabul ettiği gibi, tümüyle ilkesizdirler ve sadece kendi çıkarlarını kollarlar. Ama ciddi bir belaya çattığınızda onlara gidip, "Tanrı aşkına, benim için şunu şunu yap," deyin, yapacaklarına kesin gözüyle bakabilirsiniz; dostça bir iyilikte bulunmak için değil ama, kendi namussuzca planlarına uygun düştüğü için istediğinizi yaptıklarını söylerler ve onlara teşekkür etmenizi yasaklarlar. Bu Cato karşıtları kumarbaz ve savurgandırlar; ama en azından cimri olmalarından iyidir. Her zaman sarhoşlarla, canilerle, sahtekâr işadamları ve muhabbet tellallarıyla bir aradadırlar; ama kendilerinin içip sapıttıklarına pek rastlanmaz. Ve eğer bir cinayet tezgâhlamışlarsa, kurbanın ardından fazla yas tutulmayacağına emin olabilirsiniz. Masumlar ve muhtaçlardan ziyade, varlıklı dolandırıcıları dolandırırlar ve hiçbir kadınla, onun rızası olmadan ilişkiye girmezler. Herodes, yaradılıştan ahlaksız olduğunu söylerdi hep. Ona, "Hayır, sen ahlaksız maskesi takan, özde erdemli bir adamsın," derdim. Bu onu sinirlendirirdi. Caligula'nın ölümünden bir iki ay önce buna benzer bir konuşma geçti aramızda. Sonunda bana, "Sen nesin, söyleyeyim mi?" diye sordu. "Gerek yok," dedim, "ben Resmi Saray Soytarısıyım." "Bilmem ki," dedi, "kendilerini akıllı gösteren budalalar vardır; budala numarası yapan akıllılar da vardır. Ama budala numarası yapan bir budala örneğini ilk sende görüyorum. Sen de bir gün göreceksin dostum, ne biçim bir erdemli Yahudiye çattığını."

Postumus sürgün edildiğinde, Herodes, Tiberius amcamın oğlu Castor'la yakınlık kurdu ve bu ikisi, kentin en

kavgacı ve gürültücü gençleri olarak tanındı. Sürekli içiyorlar ve eğer haklarında anlatılanlar doğruysa, gecenin büyük bölümünü saygın evlerin pencerelerinden girip çıkarak ve bekçiler, kıskanç kocalar ve öfkeli babalarla itişip kakışarak geçiriyorlardı. Herodes'e, o altı yaşındayken ölen büyükbabasından epey para kalmıştı. Ama para eline geçer geçmez altından girip üstünden çıktı. Kısa bir süre sonra, borçlanmak zorunda kaldı. İlkin, aralarında benim de olduğum soylu arkadaşlarından borç aldı. Parayı öyle sıradan bir şeymiş gibi istiyordu ki, geri ödemesi için onu sıkıştırmak bize çok zor geliyordu. Bu cephedeki kredisini sonuna dek kullanınca, İmparator'un tek oğluyla yakınlığından ötürü onun ihtiyaçlarını karşılamanın gururlarını okşadığı zengin şövalyelerden borç aldı. Onlarda da ödemeler konusunda kaygılar baş gösterince, Tiberius'un imparatorluğun hesaplarını tutan azatlı kölelerinin gözüne girmeye çalıştı ve onlara rüşvet vererek, Hazine'den borç almaya başladı. Parlak geleceğine ilişkin bir hikâye her zaman hazırdı: Doğudaki filanca krallık ona vaat edilmişti veya şimdi ölüm döşeğindeki bir yaşlı senatörden bilmem kaç yüz bin altın miras kalacaktı. Ama sonunda, otuz üç yaşlarındayken, yaratıcı kaynakları suyunu çekmeye başladı; sonra da Castor öldü (karısı, kız kardeşim Livilla tarafından zehirlendiğini birkaç yıl sonra öğrendik). O zaman alacaklılarından kaçmak zorunda kaldı. Yardım etmesi için Tiberius'a bizzat başvuruda bulunacaktı, ama Tiberius, "acısı tazelenir endişesiyle" ölmüş oğlunun arkadaşlarından hiçbirini görmek istemediği yolunda bir açıklama yapmıştı. Tabii bu aslında Castor'un ona karşı suikast girişimine karışmış olabileceklerinden kuşkulandığı içindi; baş danışmanı Sejanus Castor'un onun canına kastettiğine Tiberius'u inandırmıştı.

Herodes atalarının ülkesi Edom'a kaçtı ve orada, çölün ortasında viran bir kaleye sığındı. Sanırım çocukluğundan beri ilk gidişiydi Yakındoğu'ya. O sırada amcası Antipas

Gilead'la birlikte Galilea valisiydi (Tetrark denirdi onlara). Büyük Herodes'in egemenliğindeki bölge, hayattaki üç oğlu arasında bölünmüştü: Sözünü ettiğim Antipas; Yahudiye ve Samiriye Kralı kardeşi Arkhelaos ve Galilea'nın doğusunda, Ürdün'ün öbür yanındaki Batanea bölgesinin Tetrarkı Philippos. Şimdi Herodes, çölde ona katılan vefakâr karısı Cypros'tan, onun adına Antipas'a başvurmasını istedi. Antipas, Herodes'in sadece amcası değil, başka bir amcadan boşanan güzel kız kardeşi Herodias'la evlenmesinden ötürü aynı zamanda eniştesiydi de. Cypros ilkin razı olmadı; çünkü mektubun, Antipas'ı tümüyle avucunun içine almış olan Herodias'a yazılması gerekiyordu; oysa Cypros, Herodias Roma'ya son geldiğinde onunla kavga etmiş ve bir daha konuşmayacağına yemin etmişti. Cypros Herodias'ın önünde küçük düşmektense, çöldeki vahşi ama konuksever akrabalarıyla yaşamayı yeğlediğini söyleyerek karşı çıktı. Herodes kalenin mazgallı siperlerinden atlayıp intihar etmekle tehdit etti Cypros'u ve onu gerçekten ciddi olduğuna inandırdı. Bana sorarsanız, Herodes'in dünyada intihar edecek son adam olduğuna kalıbımı basarım. Her neyse, sonuçta Cypros Herodias'a mektubu yazdı.

Cypros'un kavgada haksız olduğunu kabul etmesi Herodias'ın gururunu okşadı ve Antipas'ı, Herodes'le onu Galilea'ya çağırmaya ikna etti. Herodes, Antipas'ın imparatorun onuruna inşa ettiği başkent Tiberias'ta (Taberiye) ufak bir yıllık gelir bağlanarak, yerel magistra olarak atandı. Ama çok geçmeden, miskin ve cimri bir adam olan ve kendisine karşı yükümlülük altına girdiğini ona fazlasıyla hissettiren Antipas'la çatıştı. Birlikte tatile gittikleri Sur kentinde, Antipas'ın bir akşam Herodes ile Cypros'u davet ettiği şölen sırasında, şöyle dedi Antipas: "Yeğenim, sen gündelik ekmeğinle suyunu bana borçlusun; bir de kalkmış benimle tartışmaya cüret ediyorsun." Roma hukukuyla ilgili bir noktada ona karşı çıkmıştı Herodes.

"Antipas Amca, bu tam sizden beklediğim söz," dedi Herodes.

"Sen ne demek istiyorsun, be adam?" diye öfkeyle sordu Antipas.

"Demek istediğim, sizin sadece kaba bir taşralı olduğunuz. Görgünüz kıt olduğu gibi, imparatorluğu yöneten hukuk ilkelerinden de haberiniz yok ve bunlardan bihaber olduğunuz ölçüde de eliniz cebinize girmiyor."

"Benimle böyle konuşmak için içki başına vurmuş olmalı Agrippa," diye kekeledi Antipas, kıpkırmızı kesilerek.

"*Sizin* sofranızda verilen şarapla sarhoş olamam Antipas Amca, böbreklerime acırım. Bu kadar berbat bir içkiyi nereden bulursunuz? Bunun için ciddi hüner gerekir doğrusu. Belki de dün limanda çıkarılırken gördüğümüz batık tekneden kurtarılmıştır. Yoksa boş şarap testilerinin dibindeki tortuyu kaynar deve sidiğiyle çalkalayıp karışımı o muhteşem altın kâsenize mi koyuyorsunuz?"

Tabii bundan sonra, Herodes, Cypros ve çocuklar koşa koşa rıhtıma inip hareket edecek ilk tekneye kendilerini atmak zorunda kaldılar. Tekne onları kuzeye, Suriye'nin başkenti Antiokheia'ya götürdü. Burada, Herodes eyalet valisi Flaccus'un huzuruna çıktı ve annem Antonia'nın hatırına, büyük hüsnükabul gördü. Şaşıracaksınız ama, kendi evinde en ufak israfa ve düzensizliğe tahammül edemeyen erdemli annem, bu haylaz Herodes'i çok seviyor, onun deli dolu davranışlarına sapkın bir hayranlık duyuyordu. Herodes de sık sık ona danışmaya gidiyor ve içten bir pişmanlık havasıyla, yaptığı çılgınlıkları ayrıntılarıyla anlatıyordu. Annem, dehşete düşmüş gibi yapsa da, bunlardan epey zevk aldığı belliydi; ayrıca, Herodes'in yakın ilgisi gururunu okşuyordu. Herodes annemden hiçbir zaman borç istememiş ya da böyle bir isteği açıkça belirtmemişti. Ama annem zaman zaman, ondan ileride iyi davranacağı yolunda bir söz alma karşılığında, epey büyük miktarlarda borç verirdi. Bunların bazıla-

rını ödedi Herodes. Aslında bu benim paramdı. Herodes de bilirdi bunu ve sonra bana gelip, sanki parayı veren benmişim gibi, uzun uzadıya teşekkür ederdi. Bir keresinde anneme, Herodes'e fazla cömert davrandığını ima edecek oldum; müthiş öfkelendi ve eğer para çarçur edilecekse, Herodes'in efendi gibi usulünce harcamasını, benim adi batakhanelerde uygunsuz arkadaşlarla kumarda batırmama yeğlediğini söyledi. (Ağabeyim Germanicus'a, Ren'deki isyanı bastırmasına yardım için gönderdiğim büyük miktarı annemden gizlemek için, parayı kumarda kaybettiğimi söylemiştim.) Bir gün Herodes'e, annemin ona Romalı erdemleri üzerine çektiği uzun vaazlardan sıkılmıyor mu, diye sordum. Şöyle dedi: "Annene çok hayranım, Claudius. Unutma, ben kalben hâlâ barbar bir Edom'luyum; annen gibi soylu ve iffetli bir hanım tarafından eğitilmek benim için büyük ayrıcalık. Hem annen Roma'daki herkesten daha kusursuz bir Latince konuşuyor. Onun tek bir konuşmasından, yancümlelerin nereye konacağı ve doğru sıfatların seçimi hakkında, profesyonel bir dilbilgisi uzmanından dünyanın parasına alacağım bir sürü dersten daha çok şey öğreniyorum."

Bu Suriye valisi Flaccus babamın emrinde çalışmış ve bütün seferlerinde babama eşlik eden anneme büyük hayranlık duyar olmuştu. Babamın ölümünden sonra anneme evlilik teklifinde bulunmuş, ama annem onu çok değerli bir dost olarak sevdiğini ve daima seveceğini belirtmekle birlikte, tekrar evlenmemeyi şanlı kocasının anısına borç bildiğini söyleyerek geri çevirmişti. Ayrıca Flaccus ondan çok daha genç olduğundan, evlenseler bir sürü nahoş dedikodu çıkardı. Ama uzun yıllar, Flaccus'un annemden dört yıl önce ölmesine dek, samimi duygularla mektuplaşmaları sürdü. Bu yazışmaları bilen Herodes, annemin soylu ruhundan, güzelliğinden ve iyiliğinden sık sık söz ederek Flaccus'a kendini sevdirdi. Flaccus'un kendisi de ahlaken kusursuzluk örneği değildi: Roma'da bir şölende, Tiberius'un meydan okuması

üzerine, bütün bir gün ve iki gece, ara vermeden içerek ondan aşağı kalmayan adam olarak ünlenmişti. İkinci günün sabahı, imparatoruna saygı gereği, Tiberius'un son kadehi içip yarışı kazanmasına izin vermişti. Ama tanıklara bakılırsa, Tiberius apaçık perişan olmuşken, Flaccus en az bir iki saat daha devam edebilirmiş. Böylece, Herodes ile Flaccus gayet güzel anlaştılar. Talihsizlik şu ki, Herodes'in küçük kardeşi Aristobulos da Suriye'deydi ve ikisinin arası bozuktu. Herodes bir zamanlar, Hindistan'da bir ticari girişime onun adına yatıracağını söyleyerek kardeşinden para almış, sonra da ona gemilerin battığını söylemişti. Ama sonradan, gemilerin değil batmak, hiç yola çıkmadıkları anlaşılmıştı. Aristobulos bu dolandırıcılığı Flaccus'a şikâyet etti; ama Flaccus, ağabeyi hakkında Aristobulos'un mutlaka yanıldığını ve bu meselede yan tutmak bir yana, hakem olmak bile istemediğini söyledi. Gelgelelim, Aristobulos Herodes'ten gözünü ayırmadı: Onun fena halde paraya ihtiyacı olduğunu ve allem edip kallem edip bunu elde edeceğini biliyordu. İşte o zaman, ticaret işindeki borcunu şantajla ödetecekti ona.

Bundan bir yıl kadar sonra, Sayda ile Şam arasında bir sınır anlaşmazlığı çıktı. Şamlılar, bu tür arabuluculuk işlerinde, Flaccus'un Herodes'in tavsiyesine ne kadar güvendiğini bildiklerinden, –Herodes'in olağanüstü dil hâkimiyetinden ve hiç kuşkusuz büyükbabasından miras aldığı, Doğuluların sunduğu çelişkili kanıtları ayıklamaktaki hünerinden ötürüydü bu– gizlice Herodes'e bir heyet gönderip, Flaccus'a kendileri lehinde karar aldırması karşılığında, şimdi miktarını unuttuğum yüklü bir para önerdiler. Aristobulos bunu bir yerden öğrendi ve mesele, Herodes'in inandırıcı savunması sonucu Şamlılar lehine karara bağlanınca, Herodes'e gidip bildiklerini anlattı ve şimdi gemilerden ötürü olan borcunu ödemesini beklediğini ekledi. Herodes öyle bir köpürdü ki, Aristobulos elinden zor kurtuldu. Gözünü korkutarak He-

rodes'ten bir kuruş bile koparılamayacağı belli olmuştu. Bu durumda, Aristobulos Flaccus'a gidip, Şam'dan yakında Herodes'e getirilecek çuval dolusu altınları anlattı. Flaccus kentin girişinde onları durdurdu ve Herodes'i çağırttı. Bu koşullarda, Herodes, altınların sınır anlaşmazlığı meselesindeki hizmetine karşılık olduğunu inkâr edemedi. Ama hiç istifini bozmadan Flaccus'a bu parayı rüşvet saymaması için yalvararak, bu vakada tanıklık ederken hakikate sıkı sıkıya bağlı kaldığını söyledi: Adalet Şam'dan yanaydı. Flaccus'a Saydalıların da kendisine bir heyet gönderdiklerini, ama haksız oldukları için onlara yardım edemeyeceğini söyleyerek heyeti başından savdığını söyledi.

"Anlaşılan Sayda sana Şam kadar büyük miktar önermemiş," diye alay etti Flaccus.

"Lütfen bana hakaret etmeyin," dedi Herodes erdemlilik taslayarak.

"Adaletin bir Roma mahkemesinde mal gibi alınıp satılmasına göz yumamam." Flaccus adamakıllı sinirlenmişti.

"Davaya siz kendiniz baktınız, Efendim Flaccus," dedi Herodes.

"Ve sen, kendi mahkememde beni aptal yerine koydun," diyerek küplere bindi Flaccus. "Seninle işim bitti. Cehenneme kadar yolun var. Kestirmeden olsun!"

"Korkarım bu Tainaron yolu olacak," dedi Herodes, "çünkü şimdi ölürsem cebimde kürekçiye verecek on para bile olmayacak." (Tainaron, Peloponnesos'un en güneyindeki burundur; burada, Styks Nehri'nden geçmeden Cehennem'e giden bir kestirme yol vardır. Herakles, köpek Kerberos'u Yukarı Dünya'ya buradan sürüklemişti. Tainaron'un tutumlu yerlileri, kürekçi Kharon'a geçiş parası vermeyeceklerini bildiklerinden, ölülerini, ağızlarına konması âdet olan parayı koymadan gömerler.) Sonra şöyle dedi Herodes: "Ama bana kızmayın Flaccus. Biliyorsunuz bu işleri. Yanlış bir şey yaptığımı düşünmedim. Benim gibi bir Doğulunun,

otuz yıl kent eğitiminden sonra bile, böyle bir davada, sizin soylu Romalı kaygılarınızı anlaması zor. Ben meseleyi böyle görüyorum: Şamlılar beni, kendilerini savunacak bir avukat gibi tuttular. Roma'da avukatlar dünyanın parasını kazanır ve savunmalarını sunarken, benim yaptığım gibi, hakikatin yanından bile geçmezler. Ben Şamlıların davasını size açık seçik sunmakla onlara iyi bir hizmette bulundum. Öyleyse, bana seve seve gönderdikleri parayı almamda ne zarar olabilir? Ben sizi etkileyecek biri olarak ortaya çıkmadım. Onlar öyle olabileceğini düşünerek beni pohpohladılar ve şaşırttılar. Hem Leydi Antonia'nın, o olağanüstü akıllı ve güzel kadının, bana sıkça işaret ettiği gibi..."

Ama Flaccus'un anneme olan saygısına sığınmak bile para etmedi. Herodes'e yirmi dört saat mühlet verdi ve bu sürenin sonunda Suriye sınırlarından çıkmamışsa, kendini ağır ceza talebiyle mahkeme önünde bulacağını bildirdi.

2. Bölüm

Herodes Cypros'a, "Peki, şimdi nereye gideceğiz?" diye sordu.

Cypros perişan, yanıtladı: "Bana ölümden beter gelen o dilenme mektuplarını yazdırıp kendimi küçük düşürmemi istemediğin sürece nereye gidersek gidelim. Hindistan yeterince uzak mı alacaklılarımızdan?"

Herodes şöyle dedi: "Cypros, sultanım benim, bu serüveni de ötekileri nasıl atlattıksa öyle atlatacağız ve birlikte müreffeh bir yaşlılık süreceğiz. Ve sana söz veriyorum, kız kardeşim Herodias konusunda, son gülen sen olacaksın. Hele onunla ve kocasıyla işimi bir bitireyim..."

"Pis şıllık," diye haykırdı Cypros sahici bir Yahudi tepkisiyle. Çünkü size anlattığım gibi, Herodias sadece nikâh düşmeyen amcasıyla evlenerek ensest suçunu işlemekle kalmamış, daha zengin ve güçlü olan öteki amcası Antipas'la evlenebilmek için ondan boşanmıştı. Yahudiler nikâh düşmeyen akrabaların evlenmesini bir ölçüde hoş görebilirlerdi. (Doğunun kraliyet ailelerinde, özellikle de Ermeni ve Parth kraliyet ailelerinde, amca-yeğen evliliği yaygındı; ayrıca Herodes'in ailesi Yahudi kökenli değildi.) Ama boşanma, her namuslu Yahudinin gözünde (eskiden her namuslu Romalının gözünde olduğu gibi) hem kadın hem de erkek için yüz kızartıcı bir şey sayılıyordu; hoş karşılanmayan

boşanma zorunluluğuyla karşı karşıya bulunan hiç kimse bunu yeniden evlenmeye bir ilk adım olarak görmezdi. Gelgelelim, Herodias bu endişelere gülecek kadar uzun süre yaşamıştı Roma'da. Ve Roma'da, adı sanı olan herkes, er ya da geç boşanır. (Örneğin *bana* kimse zampara diyemez, ama ben bile üç karımdan boşandım, belki dördüncüyü de boşayacağım.) Anlayacağınız, Herodias Galilea'da hiç sevilmiyordu.

Aristobulos Flaccus'a gidip şöyle dedi: "Hizmetimin karşılığı olarak, Şamlıların gönderdiği parayı bana vermek lütfunda bulunur musunuz? Herodes'in size birkaç ay önce anlattığım gemi dalaveresinden bana olan borcunu hemen hemen kapatır bu."

Flaccus yanıtladı: "Aristobulos, sen bana bir hizmette bulunmadın. En yetenekli danışmanımla aramın açılmasına sebep oldun. Anlatamam onu ne kadar aradığımı. Yönetim disiplini gereği onu kovmak zorunda kaldım ve onurum gereği onu geri çağıramam. Eğer bu rüşvet işini ortaya çıkarmasaydın, kimsenin bir şeyden haberi olmayacaktı ve Herodes de benim gibi basit kafalı bir Batılıyı şaşkına çeviren karmaşık yerel sorunlarda danışabilmem için hâlâ yanımda olurdu. Anlayacağın, bu onun kanında var. Aslında ben ondan çok daha uzun yaşadım Doğu'da, ama benim zor bela tahmin edebileceğim şeyleri, o içgüdüsüyle biliyor."

"Peki ya ben?" diye sordu Aristobulos. "Herodes'in yerini dolduramaz mıyım?"

"*Sen* ha, seni küçük adam," diye haykırdı Flaccus aşağılayarak. "Sende Herodes'teki şeytan tüyü yok. Dahası hiçbir zaman olmayacak. Sen de bunu benim kadar biliyorsun."

"Ya para?" diye sordu Aristobulos.

"Herodes'e verilmediyse, sana hiç düşmez. Ama seninle benim aramda kırgınlık yaratmaması için parayı Şam'a geri göndereceğim." Gerçekten de öyle yaptı, Şamlılar adamın çıldırdığına hükmettiler.

Birkaç ay sonra, Antiokheia'da gözden düşen Aristobulos, Galilea'ya yerleşmeye karar verdi. Orada geniş toprakları vardı. Galilea'dan Kudüs iki günlük yoldu. Ailesinin geri kalanından daha fazla dindarlık eğiliminde olduğundan, Aristobulos'un önemli Yahudi bayramlarında ziyaret etmekten hoşlandığı bir kentti. Ama bütün parasını Galilea'ya götürmek istemiyordu; çünkü amcası Antipas'la arasında bir tatsızlık çıkması halinde, acilen uzaklaşmak zorunda kalabilir ve böylece, Antipas'ın daha zenginleşmesine hizmet ederdi. Onun için, parasının çoğunu Antiokheia'daki bankasından çekip Roma'ya transfer etmeye karar verdi ve güvenilir bir aile dostu olarak gördüğü bana yazarak uygun bir fırsat çıkarsa, parasıyla toprak almam için yetki verdi.

Herodes Galilea'ya dönemiyordu; Batanea Tetrarkı olan amcası Philippos'la, babasından kalan bir mülkün üstüne oturduğu için kavga etmişti; Yahudiye ve Samiriye valisi Pontius Pilatus* ise alacaklılarından biriydi; zira Herodes'in en büyük amcası olan kral, birkaç yıl önce yolsuzluk suçlamasıyla görevden alınmış ve krallığı bir Roma eyaletine dönüştürülmüştü. Herodes ömrünü Edom'da geçirmek istemiyordu; çöl âşığı değildi ve Mısır'da İskenderiye'deki kalabalık Yahudi kolonisi tarafından hoş karşılanması ise uzak bir olasılıktı. İskenderiye Yahudileri, dini törenler bakımından çok katıdırlar, neredeyse Kudüs'teki soydaşlarından da –eğer mümkünse bu– daha katıdırlar. Oysa Herodes, Roma'da uzunca bir dönem yaşaması sonucu, özellikle beslenme konusunda gevşek alışkanlıklar edinmişti. Yahudilere, kendilerinin kadim yasa koyucusu olan Musa tarafından, anladığım kadarıyla sağlık nedenlerinden dolayı, birtakım et türleri yasaklanmıştır. Sadece domuz eti değil, –bunun için geçerli nedenler bulunabilir– tavşan, yaban tavşanı ve

* Pontius Pilatus: Romalı genel vali (MS 1. yüzyıl). MS 26-36 yılları arasında Suriye valiliği denetiminde Filistin genel valiliği yaptı. Özellikle İsa'nın yargılanmasındaki rolüyle tanınır. (ç.n.)

daha bir sürü gayet sağlıklı etler yasaktır. Dahası yedikleri hayvanların da belirli bir biçimde öldürülmüş olması gerekir. Sapanla vurulmuş yabanördeğini, boğazı sıkılarak öldürülmüş, kısırlaştırılmış horozu veya okla vurulmuş geyiği yemeleri yasaktır. Yedikleri her hayvanın boğazı kesilmiş ve kanı akıtılmış olmalıdır. Bir de, her yedi günde bir mutlaka dinlenmeleri gerekir: Evlerindeki uşakların bile en ufak bir iş yapması –yemek pişirmesi veya ocağı yakması– yasaktır. Sonra eskiden başlarına gelmiş felaketlerin anısını canlı tutmak için yas günleri vardı ki, bunlar sık sık Romalıların şenlikleriyle çatışırdı. Roma'da yaşarken, Herodes'in hem sofu bir Yahudi hem de yüksek sosyetenin popüler bir siması olması olanaksızdı. O da, Romalılar hor göreceğine, varsın Yahudiler hor görsün, demişti. İskenderiye'ye gitmemeye ya da bütün kapıların yüzüne kapandığı Yakındoğu'da daha fazla zaman harcamamaya karar verdi. Ya Parth ülkesine sığınacak ve kralın, Roma eyaleti olan Suriye'yle ilgili hesaplarında onu kullanmasına izin verecek ya da Roma'ya dönüp annemin kanadının altına girecekti: Flaccus'la olan anlaşmazlığı bir açıklamayla geçiştirebilirdi belki. Parth ülkesi fikrinden vazgeçti, çünkü bu eski yaşanından tümüyle kopmak olacaktı; ayrıca, Roma'nın gücüne Parth ülkesininkinden daha çok güveni vardı. Dahası Suriye ile Parth ülkesi arasındaki sınır olan Fırat Nehri'ni, siyasi mültecileri geçirmeme emri alınış muhafızlara rüşvet verecek parası olmadan geçmeye çalışmak tedbirsizlik olurdu. Böylece sonunda Roma'yı seçti.

Peki, salimen vardı nı oraya? Öğreneceksiniz. Deniz yolculuğunun ücretini ödeyebilecek parası bile yoktu üstünde. Antiokheia'da borç parayla lüks içinde yaşamıştı ve Aristobulos, onu Rodos'a kadar götürecek parayı ödünç vermeyi önerdiyse de, bunu kabul edip kendini küçük düşürmeyi reddetti. Ayrıca Orontes'ten [Âsi Nehri] hareket edecek bir teknede yer ayırtırsa, rıhtımda alacaklıları tarafından tutuk-

lanma tehlikesini göze alamazdı. Birden, belki az bir para sağlayabileceği biri geldi aklına. Annesinin, vasiyetinde benim annem Antonia'ya bıraktığı bir köleydi bu. Annem onu azat etmiş ve Sur'un güneyindeki kıyı kenti Akkâ'da bir tahıl komisyonculuğu işi kurmuştu ona. Adamın işi iyi gidiyor ve anneme kazancından bir yüzde ödüyordu. Ama arada Saydalıların bölgesi vardı ve Herodes, Şamlılardan aldığı gibi Saydalılardan da rüşvet almış olduğundan, ellerine düşmeyi göze alamazdı. Güvendiği bir azatlısını bu adamdan borç almak üzere Akkâ'ya gönderdi; kendisi de kılık değiştirip Antiokheia'dan kaçtı. Doğuya doğru yola çıktı ve kimse onun bu yöne gideceğini düşünmediği için izlenmekten kurtuldu. Suriye çölüne varınca, amcası Philippos'un tetrarklığı olan Batanea'ya ve Perea'ya (ya da bazılarının dediği gibi Gilead'a, amcası Antipas'ın Galilea'nın yanı sıra yönettiği, toprakları verimli Mavera-i Ürdün bölgesine) girmeden, Ölü Deniz'in kıyısından –çalınmış bir deve üzerinde– geniş bir daire çizerek güneye döndü. Edom'a sağ salim varınca, yabanıl soydaşları tarafından sıcak bir şekilde karşılandı ve daha önce de olduğu gibi bir çöl kalesinde azatlısının para getirmesini bekledi. Azatlı parayı alabilmişti: yirmi bin Attike drahmisi. Attike drahmisi, gümüş Roma parasından biraz daha değerli olduğundan, bu meblağ dokuz yüz altının biraz üstündeydi. Daha doğrusu, azatlı, Herodes'in istediği miktarı yazdığı mektubu iletmişti ve tam yirmi bin drahmiyle dönecekti, ama Akkâ'daki komisyoncu Herodes'in birkaç yıl önce kendisinden sızdırdığı iki bin beş yüz drahmiyi eksik vermişti. Zavallı azatlı, miktarı tam getirmediği için, efendisinin ona kızacağından korkuyordu. Ama Herodes sadece güldü ve şöyle dedi: "Ben yirmi bini almak için o iki bin beş yüze güveniyordum. Cimri herif eski alacağını kapatmak için bunu fırsat görmeseydi, bana beş para bile vermezdi; çünkü ne sıkışık durumda olduğumu mutlaka biliyordu." Böylece, Herodes aşiret efradına büyük bir şölen verdi ve

sonra, Filistin'in Gazze kenti (orada kıyı, Mısır'a doğru, Batı'ya kıvrılmaya başlar) yakınındaki Anthedon limanına doğru ihtiyatla yola çıktı. Orada, Cypros ve çocukları, kılık değiştirmiş olarak, Antiokheia'dan geldikleri ufak ticaret teknesinde onu bekliyorlardı. Tekne onları Mısır ve Sicilya yoluyla İtalya'ya götürecekti. Tekrar bir araya gelen aile üyeleri sevinç içinde birbirleriyle kucaklaşırken, birden, içinde Romalı bir çavuş ve üç asker bulunan bir sandal yan taraftan yanaştı. Ellerinde Herodes'i tutuklama emri vardı. Yerel askeri vali, Hükümdar Hazinesi'ne ödenmemiş olan on iki bin altınlık bir borç nedeniyle imzalamıştı bu emri.

Herodes belgeyi okuduktan sonra şöyle dedi Cypros'a: "Bunu çok hayırlı bir işaret olarak görüyorum. Hazinedar borcumu kırk binden on iki bine indirmiş. Roma'ya varınca, onun onuruna gerçekten görkemli bir şölen vermeliyiz. Tabii Doğu'da bulunduğum süre içinde ben de onun için epey iş yaptım; yine de yirmi sekiz binlik bir indirim çok cömert bir karşılık."

Çavuş araya girdi: "Özür dilerim, Prens Hazretleri, ama bu borç konusunda Vali Bey'i görmeden, Roma'da vereceğiniz şölenleri nasıl düşünürsünüz? Borcun tümü ödenmeden sizi bırakmaması bildirildi ona."

Herodes şöyle dedi: "Tabii ödeyeceğim. Unutmuşum tamamen. Zaten önemsiz bir şey. Siz şimdi sandalla gidip Vali Hazretlerine, emirlerinde olduğumu, ama Hazine'ye borcumu anımsatmasının biraz ters bir zamana rastladığını bildirin. Altı haftayı aşkın bir süredir ayrı kaldığım sevgili eşim Prenses Cypros'a kavuşalı sadece birkaç dakika oldu. Sizin de aileniz var mı, çavuş? O zaman baş başa kalmayı ne kadar istediğimizi anlarsınız sanırım. Eğer bize güvenmiyorsanız, iki askerinizi teknede nöbetçi bırakın. Üç dört saat içinde bizi almaya gelirseniz, karaya birlikte çıkarız. Teşekkürümün nişanesi olarak, şunu da kabul edin lütfen." Çavuşa yüz drahmi verdi; çavuş da işi uzatmadan nöbetçi-

leri teknede bırakıp döndü. Bir iki saat sonra alacakaranlık çöktüğünde, Herodes geminin halatlarını kesip denize açıldı. Kuzeye, Küçük Asya'ya doğru yöneldi, ama çok geçmeden rotayı değiştirip güneybatıya döndü. İskenderiye'ye gidiyordu, Yahudilerle şansını deneyecekti.

Tayfaların zar oyununa oturttuğu iki asker ansızın yakalanıp bağlanmış ve ağızları tıkanmıştı; ama Herodes izlenmediğine emin olunca, onları çözdürdü ve uslu dururlarsa, İskenderiye'de sağ salim karaya çıkaracağını söyledi. Sadece, karaya vardıklarında, bir iki gün onun asker korumaları gibi davranmalarını şart koydu ve buna karşılık, Anthedon'a dönüş masraflarını karşılamaya söz verdi. Askerler hemen kabul ettiler; Herodes'i kızdırırlarsa denize atılacaklarından ödleri kopuyordu.

Şunu da söylemeliydim: Cypros ve çocuklar, Herodes'in en sadık dostu olan, Silas adında orta yaşlı bir Samiriyelinin yardımıyla Antiokheia'dan çıkabilmişlerdi. Abus çehreli, irikıyım ve kare kesilmiş kocaman kara sakallı bir adamdı bu. Bir zamanlar oradaki süvari birliğinde komutanlık yapmış ve Parth'lara karşı savaşlarda gösterdiği yararlık sonucu iki madalya almıştı. Herodes'in, onu Roma yurttaşı yapmayı birkaç kez önermesine rağmen, Silas kabul ederse, sakalını Roma usulü kesmek zorunda kalır diye her seferinde reddetmişti bu onuru. Silas daima Herodes'e onun hiçbir zaman kulak asmadığı makul öğütler verir ve Herodes'in başı belaya girince, "Ben sana demedim mi? Ne olur biraz sözümü dinlesen," derdi. Silas dobra konuşmasıyla böbürlenirdi ve maalesef zarafetten yoksundu. Ama Herodes, Silas'ın iyi günde kötü günde yanında olacağını bildiği için buna katlanırdı. Edom'a ilk sığındığında, Silas yanındaki tek adamdı; aynı şekilde, eğer Silas olmasa, Herodes'in Antipas'a hakaret ettiği gün aile Sur'dan asla kaçamazdı. Yine Antiokheia'da, Cypros'la çocukları koruması ve onlara tekne bulmasının yanı sıra, alacaklıların elinden kurtulması için Herodes'e

kıyafet sağlayan da Silas olmuştu. İşlerin gerçekten ters gittiği zamanlar, Silas'ın en keyifli ve neşeli olduğu zamanlardı. Çünkü o zaman, Herodes'in onun yardımına gereksinim duyacağını sezer ve "Emrindeyim sevgili dostum Herodes Agrippa, eğer sana öyle hitap etmeme iznin varsa. Ama sözümü dinleseydin, bütün bunlar olmazdı," demek için eline fırsat geçeceğini bilirdi. Refah dönemlerinde ise, sanki geri dönüp o berbat sefalet ve perişanlık günlerine üzüntüyle bakar gibi, suratı gitgide kararırdı. Hatta Herodes'e, eğer o yolda (hangi yol olursa olsun) devam ederse, sonunun kötü olacağı uyarılarıyla, o günlerin gelmesini teşvik ederdi. Gelgelelim, şimdi işler Silas'ı arkadaşların en neşelisi yapacak kadar berbattı. Tayfalarla şakalaşıyor, çocuklara askerlik serüvenlerine ilişkin uzun, karışık hikâyeler anlatıyordu. Genellikle Silas'ın sıkıcılığından yakınan Cypros, bu altın kalpli dosta terbiyesizlik etmiş olmaktan utanıyordu.

"Ben Samiriyelilere karşı Yahudi önyargısıyla büyütüldüm," dedi Silas'a, "ve bunu ancak şimdi aşabildiğim için lütfen beni bağışla."

"Ben de affınızı rica ederim Prenses," diye yanıtladı Silas. "Yani konuşmamın kabalığı için özür dilerim. Ama yaradılışım böyle. Yahudi dostlarınız ve akrabalarınız, genel olarak bu kadar ahlakçı olmasalardı ve biraz daha çok yardımsever olsalardı, onları daha çok severdim demek istiyorum anlayışınıza sığınarak. Bir kuzenim bir gün iş için Kudüs'ten Eriha'ya gidiyordu. Yol kenarında, kızgın güneşin altında yaralı ve çıplak halde yatan yoksul bir Yahudiye rastlamış. Adam haydutların saldırısına uğramış. Kuzenim onun yaralarını temizlemiş, elinden geldiğince sarmış ve atına bindirip en yakındaki hana götürmüş. Birkaç günlük yatak ve yiyecek parasını ödemiş –hancı peşin ödeme konusunda ısrarlıymış– ve Eriha'dan dönerken onu ziyaret edip evine gitmesine yardım etmiş. Aslında bu bir şey değil: Biz Samiriyeliler böyleyizdir. Kuzenim için bu sıradan bir işti. Ama tuhaf olan

şu ki kuzenimin yaralıya rastlamadan önce karşılaştığı üç dört varlıklı Yahudi –aralarından biri de rahipmiş– adamı yol kenarında yatarken görmüşlerdi herhalde; ama akrabaları olmadığı için, inlemesine ve feryatlarına aldırmayıp onu, önünden geçerek, öylece ölüme terk edip gitmişler. Hancı da Yahudiymiş. Kuzenime, o yolcuların yaralıya yardım etmekteki isteksizliklerini anladığını söylemiş; eğer adam ellerinde ölseymiş, cesede dokundukları için dini bakımdan murdar olacaklarmış ve hem kendileri hem de aileleri açısından, büyük sıkıntı yaratacakmış bu. Rahip, demiş hancı, büyük olasılıkla Kudüs'teki tapınağa gidiyormuş ve özellikle o, kirlenme tehlikesini göze alamazmış. Neyse, çok şükür ben Samiriyeliyim ve açıksözlü bir adamım; ne düşünürsem onu söylerim. Ben..."

Herodes araya girdi: "Cypros, sevgilim, ne eğitici bir hikâye, değil mi? O zavallı adam Samiriyeli olsaydı, zaten haydutların saldırmasına değecek kadar parası olmazdı."

İskenderiye'de Herodes, yanında Cypros, çocuklar ve iki askerle, oradaki Yahudi kolonisinin baş magistrasına (ona Alabarkhes denirdi) gitti. Alabarkhes, Mısır valisine karşı, dindaşlarının davranışından sorumluydu. Vergilerini düzenli ödemelerini, Yunanlarla sokak dalaşlarına girmemelerini, kısacası asayişi bozacak işlerden uzak durmalarını kollamakla yükümlüydü. Herodes, Alabarkhes'i kibarca selamladı ve çok geçmeden ondan sekiz bin altın borç istedi; buna karşılık, imparator nezdindeki nüfuzunu İskenderiye Yahudileri lehinde kullanacaktı. İmparator Tiberius'un, bir mektup yazarak Doğu meselelerine ilişkin görüşmek için, onu hemen Roma'ya çağırdığını ve bu yüzden, akrabalarını ziyarete gittiği Edom'dan alelacele ve yanında pek az parayla ayrılmak zorunda kaldığını söyledi. Romalı muhafızlar, Alabarkhes'e, Herodes'in hikâyesinin etkileyici bir kanıtı gibi göründü. Ayrıca Roma'da nüfuzlu bir dostun bulunması çok yararlı olurdu. Son zamanlarda birçok karışıklığı baş-

latan Yahudiler olmuş ve Yunanların mülküne epey zarar vermişlerdi. Ve Tiberius, sahip oldukları çok sayıda ayrıcalığı ellerinden alabilirdi.

Alabarkhes Alexander eski bir aile dostumuzdu. Büyükbabam Marcus Antonius'un vasiyetinde anneme bıraktığı ve Augustus'un anneannem Octavia'nın hatırına, ses çıkarmadığı –zira diğer bıraktıklarının çoğunu geçersiz saymıştı– İskenderiye'deki büyük bir mülkün yöneticiliğini yapmıştı. Annem babamla evlenirken bu mülkü çeyiz olarak getirmiş, sonra da ablam Livilla'ya, Tiberius'un oğlu Castor'la evlenirken çeyiz olarak vermişti. Ama Livilla, yaşadığı lüks hayata para yetiştiremediğinden, çok geçmeden onu sattı ve böylece, Alabarkhes de yöneticilik görevini yitirdi. Bundan sonra, onunla ailem arasındaki yazışmalar zamanla kesildi ve her ne kadar annem onu bugünkü mevkiine getirmek için Tiberius'u etkilemiş ve hâlâ ona karşı olumlu duygular besliyor olsa da, Alabarkhes, siyaseten başı derde girerse, annemin desteğine ne kadar güvenebileceğinden emin değildi. Oysa, Herodes'in bir zamanlar yakın bir aile dostumuz olduğunu biliyordu ve onun bizimle iyi ilişkilerini hâlâ sürdürdüğünden emin olsa, parayı hemencecik verecekti; ama bundan emin olamıyordu. Onun için, annem hakkında Herodes'in ağzını aradı; olacakları açık seçik öngören ve annemden ilk söz eden olmama cinliğini gösteren Herodes, annemin son mektubunda sağlığının ve keyfinin iyi olduğunu yazdığını söyledi. Sanki tesadüfmüş gibi, annemin ona Antiokheia'dan ayrılmadan hemen önce yazdığı, ayrıntılı aile haberleri veren samimi mektubunu yanında getirmişti. Mektubu okuması için Alabarkhes'e uzattı. Bu, Alabarkhes'i korumalardan bile daha çok etkiledi. Ne var ki, mektup, Herodes'in, değerli dostu Flaccus'un danışmanı olarak, nihayet seçtiği bu yararlı siyasi yaşamı sürdürmesi dileğiyle bitiyordu. Oysa Alabarkhes, Antiokheia'daki dostlarından Flaccus'la Herodes'in kavga ettiğini duymuştu; ayrıca Tiberius'un gerçekten

bir davet mektubu gönderip göndermediğinden emin olamıyordu – Herodes öyle bir mektup göstermemişti ona. Parayı vermekle vermemek arasında bocalıyordu. Ancak, tam vermek üzereyken, kaçırılan askerlerden biraz İbranice anlayanı, "Bana sadece sekiz altın verin, Alabarkhes; size sekiz bin kazandırayım," dedi.

"Ne demek istiyorsun, asker?" diye sordu Alabarkhes.

"Demek istiyorum ki, bu adam bir dolandırıcı ve kanun kaçağıdır. Biz onun korumaları değil, kaçırdığı iki askeriz. Roma'da büyük bir borç yüzünden, hakkında saraydan tutuklama emri geldi."

Cypros gözyaşları içinde Alabarkhes'in ayaklarına kapanarak kurtardı durumu. "Babam Phasael'le eski dostluğunun hatırına, bana ve zavallı çocuklarıma acı. Bizi dilenciliğe ve yıkıma mahkûm etme. Sevgili kocam sahtekârlık etmedi. Sana anlattıkları özde tümüyle doğru, sadece ayrıntıları belki biraz değiştirdi. Gerçekten Roma'ya gidiyoruz ve son siyasi gelişmelerin ışığında, oradaki geleceğimize ilişkin büyük umutlarımız var. Eğer bize şu anki sıkıntımızdan sıyrılacak kadar borç verirsen, atalarımızın tanrısı, onun bin katı ödüllendirir seni. Sevgili Herodesimin neredeyse tutuklanmasına yol açan borç, ihtiyatsız gençlik yıllarından kalan bir miras. Roma'ya varır varmaz, bu borcu namusuyla ödeme yolunu bulacaktır. Ama Suriye hükümetindeki düşmanlarının eline düşmesi onun sonu olur; çocukların ve benim de sonumuz olur."

Cypros'un kocasına bu zor gününde gösterdiği bağlılık, Alabarkhes'in neredeyse gözlerini yaşarttı. Cypros'a dönüp yumuşak bir tavırla, ama tedbiri elden bırakmadan, "Kocan Yasa'ya uyar mı?" diye sordu.

Cypros'un duraksadığını gören Herodes kendi adına konuştu: "Efendim, benim soyumun Edom'a dayandığını biliyorsunuz. Bir Yahudiden bekleyeceğinizi, bir Edom'ludan beklemeniz abes olur. Edom'lular ve Yahudiler, ortak atamız İshak peygamberden ötürü soydaştır; ama bir Yahudi, Tan-

rı'nın onun milletine gösterdiği özel lütuftan ötürü gururlanmadan önce, Edom'un atası Esav'ın, Yahudilerin atası Yakup tarafından, doğal mirasından ve babasının kutsamasından yoksun bırakıldığını hatırlamalıdır. Benimle gaddar bir pazarlığa girmeyin Alabarkhes. Zor durumda kalmış tutumsuz bir Edom'luya Yakup'tan daha fazla merhamet gösterin. Yoksa, Tanrı şahidim olsun, bundan sonra ağzınıza koyacağınız ilk kaşık mercimek çorbası mutlaka boğazınıza kaçıp boğacaktır sizi. Biz doğuştan hakkımız olan mirası size kaptırdık ve onunla birlikte Tanrı'nın özel lütfunu yitirdik. Buna karşılık sizden, bizim göstermekte asla kusur etmediğimiz gönül yüceliğini bekliyoruz. Peniel'de Yakup'la tesadüfen karşılaştığında onu öldürmeyen Esav'ın büyüklüğünü anımsayın."

"Ama sen Yasa'ya uyuyor musun?" diye yineledi, Herodes'in ateşli konuşmasından etkilenen ve tarihten verdiği örneklere karşı çıkamayan Alabarkhes.

"Ben sünnetliyim, çocuklarım da öyle. Ben ve ailemdeki herkes, Roma yurttaşı olarak içinde bulunduğumuz zor durum ve Edom'lu olarak sahip olduğumuz kusurlu vicdan elverdiği ölçüde, Tanrı'nın atamız Musa'ya bildirdiği Yasa'ya her zaman uyduk."

"Doğruluğun iki yolu yoktur," dedi Alabarkhes sertçe. "Yasa'ya ya uyulur ya uyulmaz."

"Ama ben dinden dönen Suriyeli Naaman'a, Remmon'un tapınağında, efendisi kralın yanında ibadet etmesine Tanrı'nın izin verdiğini okumuştum," dedi Herodes. "Ve Yahudiler Naaman'dan çok dostluk gördü, öyle değil mi?"

Sonunda Alabarkhes Herodes'e şöyle dedi: "Eğer sana bu parayı verirsem, Tanrı'nın yasasına elinden geldiğince uyacağına, O'nun halkını bağrına basacağına, O'nun yüceliğine, görev adına veya ihmalden ötürü, Efendimizi –şanı sonsuza dek sürsün– gücendirmeyeceğine O'nun adına yemin eder misin?"

"Tanrı'nın en Kutsal Adı üzerine yemin ederim," dedi Herodes, "karım Cypros ve çocuklarım tanığım olsun ki, bundan böyle tüm kalbimle ve gücümle O'nu yücelteceğim ve O'nun halkını daima sevip koruyacağım. Eğer bilerek, yürek katılığından O'na kötü söz edersem, büyükbabam Herodes'in bedenini kemiren kurtlar benimkini de kemirip tamamen tüketsin!"

Böylece parayı aldı. Daha sonra şöyle demişti bana: "O parayı almak için dünyada her şeyin üzerine yemin edebilirdim. Öylesine sıkışmıştım."

Ama Alabarkhes iki koşul daha ileri sürdü. İlki Herodes'e şimdi sadece dört bin altın tutarında gümüş para verilmesi ve paranın geri kalanını İtalya'ya varınca almasıydı. Çünkü Herodes'e olan güveni hâlâ tam değildi. Parayı alıp Fas'a veya Arabistan'a kaçmayı düşünüyor olabilirdi. İkinci koşul ise, Cypros'un çocukları Kudüs'e götürmesi ve orada Alabarkhes'in kayınbiraderi yüksek rahibin gözetiminde iyi birer Yahudi olarak eğitilmeleriydi. Herodes de, Cypros da bunu sevinçle kabul ettiler; çünkü Roma toplumunda hiçbir güzel kız ya da oğlanın Tiberius'un sapık zevklerinden kurtulamayacağını biliyorlardı. (Örneğin, arkadaşım Vitellius'un oğullarından biri, sözde liberal bir eğitim verilecek gerekçesiyle, Capri'ye götürülüp o iğrenç *Spintriae* [erkek fahişeler] arasına sokulmuş ve tabiatı tamamen yozlaşmıştı. "*Sprintia*" lakabından ömür boyu kurtulamadı ve ondan daha berbat birini tanımadım diyebilirim.) Böylece Cypros'un, çocukları salimen Kudüs'e yerleştirdikten sonra, Roma'da Herodes'e katılmasına karar verdiler.

Herodes'in İskenderiye'ye Alabarkhes'ten para istemeye gelmesinin nedeni, azatlısının Akkâ'dan Sejanus'un düştüğü haberini getirmesiydi. İskenderiye'de bu haber doğrulanmıştı. Amcam Tiberius'un en güvendiği yardımcısı olan Sejanus, ablam Livilla ile beraber, Tiberius'u öldürüp tahta el koymayı planlamıştı. Bu planı annem fark etmiş, Tiberi-

us'u uyarmış; Tiberius da yeğenim Caligula ve taş kalpli cani Macro'nun yardımıyla, çok geçmeden Sejanus'un hesabını görmüştü. Livilla'nın yedi yıl önce kocası Castor'u zehirlediği ve Castor'un, Sejanus'un suçlamalarının aksine, babasına asla ihanet etmemiş olduğu o zaman anlaşılmıştı. Bu durumda, Tiberius'un Castor'un arkadaşlarından hiçbirini görmeme kararı iptal edilmiş sayılabilirdi. Annemin korumasında olmak da şimdi her zamankinden değerli olmuştu. Bu haberler olmasa, Herodes Alabarkhes'ten borç almaya çalışarak vaktini ve itibarını boşuna harcamazdı. Yahudiler cömert ama çok dikkatlidirler. Sıkıntıya düşen soydaşlarına, eğer bu kendi kusur veya günahlarından kaynaklanmıyorsa, faizsiz borç verirler, çünkü onların Yasa'sında faiz yasaktır ve tek ödülleri bir erdem duygusudur. Ama Yahudi olmayan birine, adam açlıktan ölüyor olsa bile, zırnık vermezler. Aynı şekilde, yabancı ülkelerde Yahudiliğe aykırı alışkanlıklar edinmiş ve onların deyişiyle, kendini "cemaatin" dışında tutan bir Yahudiye, cömertliklerinin karşılığını fazlasıyla göreceklerine emin olmadan el uzatmazlar.

3. Bölüm

Annemle ben Herodes'in İtalya'ya döndüğünden habersizdik. Bir gün birdenbire, bizi ziyarete geleceğini ve gizemli bir ifadeyle yaşadığı talihsizlik dönemini atlatması için yardımımıza güvendiğini bildiren bir not aldık. "Eğer istediği paraysa," dedim anneme, "bizde de yok." Gerçekten de o sırada, önceki kitabımda anlattığım gibi, boşa harcayacak hiç paramız yoktu. Ama şöyle dedi annem: "Bu tarz konuşmalar hiç hoş değil, Claudius. Sen zaten oldum olası kabaydın. Eğer Herodes sıkıntıya düşmüş ve para ihtiyacındaysa, ne yapıp edip para bulmalıyız. Sevgili annesi Berenice'nin anısına borçluyum bunu. Birtakım garip dini alışkanlıkları olsa da, Berenice en yakın arkadaşlarımdan biriydi. Hem de kusursuz bir ev kadınıydı."

Annem Herodes'i yedi yıl kadar görmemiş ve adamakıllı özlemişti. Ama Herodes ona sürekli yazmış ve başına gelen belaları öyle eğlenceli bir dille anlatmıştı ki, bunları gerçek sıkıntılar değil, Yunanca hikâye kitaplarında rastlanan türden en güzel serüvenler sanırdınız. Bütün mektuplarından belki de en neşelisi, Roma'dan ayrıldıktan az sonra Edom'dan yazdığı ve sevgili akılsız karısı Cypros'un, onu kalenin burcundan atlama fikrinden nasıl caydırdığını anlatan mektubuydu. "Haklıydı Cypros," diye bitirmişti mektubu. "Kule fazla yüksekti!" Yine Edom'dan yazılan daha

yakın tarihli mektup da aynı havadaydı; o sırada orada Akkâ'dan gelecek parayı bekliyordu. Parth ülkesinden bir tacirin devesini çalacak kadar rezilleşmekten duyduğu utancı anlatıyordu. Gelgelelim, yazdığına göre, devenin sahibine öyle büyük bir iyilik yapmış ki, utanç çok geçmeden bir erdem duygusuna dönüşmüş: Anlaşılan hayvanın bedeninde hepsi birbirinden beter yedi habis cin barınıyormuş. Tacir bir sabah uyanıp da cin çarpmış malının eyeri ve dizginiyle birlikte sırra kadem bastığını görünce, tarifsiz bir rahatlama hissetmiş olmalıymış. Suriye çölünü geçmek dehşetengiz bir serüvenmiş; deve, her kurumuş dere yatağında veya dar geçitte onu öldürmek için ne mümkünse yapmış, hatta gece uyurken çiğnemeye bile kalkmış. Daha sonra İskenderiye'den yazdığı mektupta, deveyi Edom'da salıverdiğini, ama hayvanın, gözünde kötü bir bakışla, ta kıyıya kadar peşinden geldiğini anlatıyordu. "Size yemin ederim, soylu ve bilgili Leydi Antonia, benim en eski ve en yüce gönüllü iyilik perim; Anthedon'da valiyi atlatmam, alacaklılarımdan çok, o dehşet verici devenin korkusundan oldu. Eğer tutuklama emrine boyun eğseydim, mutlaka hapishanedeki hücremi paylaşmakta diretecekti." Mektuba bir de şöyle bir not eklenmişti: "Edom'daki kuzenlerim olağanüstü konukseverlik gösterdi. Ama *israfa* kaçtıkları izlenimini vermek istemem size. Tutumluluk ilkesini öyle benimsemişler ki, hayatlarında üç kez temiz çamaşır kullanıyorlar: Evlendiklerinde, öldüklerinde ve saldırdıkları bir kervandan bedava çamaşır ele geçirdiklerinde. Edom'un hiçbir yerinde kumaş çırpıcı bulamazsınız." Herodes, doğal olarak, Flaccus'la kavgasını ya da kendi deyişiyle, aralarındaki yanlış anlamayı en olumlu şekilde aktarmıştı. Düşüncesizliğinden ötürü kendini suçluyor ve Flaccus'u –böyle bir şey mümkünse eğer– son derece onurlu bir insan olarak övüyordu; onun onur duygusu yönettiği halkın takdir edemeyeceği kadar yüksek bir seviyedeydi. Öyle ki, halk onu eksantrik biri olarak görüyordu.

Herodes şimdi bize hikâyesinin mektuplarında değinmediği taraflarını anlattı; hiçbir şeyi ya da neredeyse hiçbir şeyi gizlemeden, çünkü bunun annemi en çok etkileyecek yöntem olduğunu biliyordu. Ve annem, her ne kadar dehşete kapılmış gibi yapsa da, askerleri kaçırmasını ve Alabarkhes'ten para sızdırma girişimini dinlerken çok keyiflendi. Kendilerini korkunç bir fırtınanın içinde buldukları İskenderiye'den dönüş yolculuğunu anlattı; dediğine göre, kendisi ve kaptan dışında herkes, beş gün beş gece deniz tutmasından yere serilmiş. Kaptan sürekli ağlayıp dua ediyormuş ve Herodes tekneyi tek başına götürmek zorunda kalmış.

Sonra şöyle devam etti: "Nihayet artık sallanıp yalpalamayan kahraman teknemizin baş kasarasında durarak, kendilerine gelen tayfaların teşekkür ve övgülerine kulak asmadan, önümde ışıl ışıl uzanan Napoli Körfezi'ni gördüm. Kıyılar görkemli tapınaklar ve villalarla pırıl pırıl parlıyor, arkada heybetle dikilen ve bir evin ocağı gibi dumanları tüten ulu Vezüv... İtiraf edeyim, yaşlar boşandı gözümden. Yuvaya döndüğümün, ilk ve en sevgili yurduma geldiğimin bilincine vardım. Onca zaman ayrı kaldığım sevgili Romalı dostlarımı ve özellikle de sizi, bilgili, güzel, soylu Antonia –tabii seni de Claudius– ve birbirimize kavuşmaktan ne kadar mutlu olacağımızı düşündüm. Ama önce kendime çekidüzen vermem gerektiği açıktı. Yardım isteyen dilenci gibi kapınıza dikilmem bana yakışmazdı. Onun için, karaya çıkar çıkmaz Alabarkhes'in bir Napoli bankasından çekmemi söylediği parayı aldım ve Capri'ye, imparatora yazıp görüşme izni rica ettim. Lütfedip kabul etti. Sağ salim döndüğüme sevindiğini söyledi; ertesi gün de çok hoş bir sohbetimiz oldu. Başlangıçta çok asık suratlı görünüyordu ve birtakım Asya öyküleriyle onu neşelendirmek zorunda kaldım. Bunları burada anlatarak iffet duygularınızı rencide edecek değilim. Ama imparatoru biliyorsunuz: Yaratıcı bir beyni ve çok çeşitli zevkleri vardır. Ona özellikle bu türe girecek bir

öykü anlattığımda şöyle dedi: 'Herodes, sen tam gönlüme göre adamsın. Senden, büyük sorumluluk isteyen bir görevi, şimdi yanımda olan biricik torunum Tiberius Gemellus'un eğitimini üstlenmeni istiyorum. Müteveffa babasının yakın dostu olarak, herhalde reddetmezsin. Umarım oğlan seni sever. Maalesef somurtkan ve melankolik bir çocuk; kendine örnek alabileceği canlı, sıcakkanlı yetişkin bir refakatçiye ihtiyacı var.'

Geceyi Capri'de geçirdim ve sabah olduğunda, imparatorla her zamankinden daha iyi anlaşıyorduk. Hekimlerin tavsiyelerine boş verip bütün gece benimle birlikte içmişti. Tam talih nihayet yüzüme güldü derken, kadersiz başımın üstünde Demokles'in kılıcının asılı durduğu o tek at kılı kopmayı becerdi. Anthedon'daki geri zekâlı validen, Hükümdar Hazinesi'ne on iki bin altınlık borcumdan ötürü beni tutuklama emri verdiğini, ama hileyle, garnizonun iki askerini de kaçırarak, tutuklanmaktan kurtulduğumu ve bu iki askerin hâlâ dönmediğine bakılırsa, büyük olasılıkla öldürüldüklerini rapor eden bir mektup geldi. İmparatoru, askerlerin sağ olduklarına ikna ettim. Tekneye benden habersiz girdiklerini ve bana herhangi bir tutuklama emri getirilmediğini söyledim. Belki emri onlar getirmiş ama Mısır'a bir gezi yapmaya karar vermişlerdi. Her neyse, biz onları İskenderiye'ye giderken yarı yolda yüklerin arasına gizlenmiş halde bulmuştuk. İskenderiye'de onları, cezalarını çekmek üzere, derhal Anthedon'a gönderdiğimi söyledim."

"Herodes Agrippa," dedi annem haşin bir tavırla, "bile bile yalan söyledin. Çok utandırdın beni."

"Benim kendimden utandığım kadar utanmanız mümkün değil, sevgili Leydi Antonia," dedi Herodes. "Dürüstlüğün en doğru politika olduğunu kaç kez söylediniz bana. Ama Doğu'da herkes yalan söyler ve doğal olarak, duyduklarınızın onda dokuzuna inanmazsınız, sizi dinleyenlerin de aynı şeyi yapmasını beklersiniz. Gerçeklerden kıl payı sap-

manın ahlaksızlık sayıldığı bir ülkede bulunduğumu bir an için unutmuşum."

"İmparator inandı mı sana?" diye sordum.

"Bütün kalbimle umarım ki inanmıştır," dedi Herodes. " 'Peki, bu borç ne?' diye sordu. Hükümdar Hazinesi'nden bana, usulüne uygun ve sağlam bir teminatla verilmiş bir kredi olduğunu açıkladım ve bu yüzden tutuklanmam için emir çıkarılmışsa, olsa olsa Sejanus alçağının marifetidir, dedim. Hazinedarla konuşup meseleyi hemen halledeceğimi söyledim. Ama imparator, 'Eğer borç bir hafta içinde tümüyle ödenmemişse, torunuma öğretmenlik yapamazsın,' dedi. Hükümdar Hazinesi'ne olan borçlar konusunda ne kadar titizlendiğini bilirsiniz. Elimden geldiği kadar rahat görünüp, üç gün içinde mutlaka öderim, dedim. Ama yüreğim kurşun gibiydi. Onun için hemen size yazdım, sevgili koruyucum, belki..."

"İmparatora böyle yalanlar söylemen çok çok yanlıştı Herodes," diye yineledi annem.

"Biliyorum, biliyorum," dedi Herodes çok pişmanmış gibi yaparak. "Benim yerimde siz olsaydınız, hiç kuşkusuz doğruyu söylerdiniz. Ama ben o cesareti gösteremedim. Hem söylediğim gibi, Doğu'da, sizden uzak geçirdiğim bu yedi yıl ahlaki duyarlığımı iyice köreltti."

"Claudius," dedi annem ani bir kararla, "hemen nereden bulabiliriz on iki bini? Bu sabah Aristobulos'tan aldığın mektuba ne dersin?"

Hoş bir rastlantıyla, tam o sabah gelen mektubunda, Aristobulos, onun adına bir miktar toprak almamı istemişti; o sıralarda, nakit para kıtlığından, ucuza satılıyordu araziler. Bunun için on binlik bir banka çeki eklemişti mektuba. Annem bunu Herodes'e söyledi.

"Aristobulos ha!" diye haykırdı Herodes, "On bini nasıl bir araya getirdi *o*? Namussuz, yerlilerden rüşvet almak için Flaccus'la yakınlığından yararlanmış olmalı."

"Eğer öyleyse," dedi annem, "davalarını iyi savunduğun için Şamlıların sana verdiği armağanı eski dostum Flaccus'a gammazlaması çok ayıp. Doğrusu Aristobulos'a hiç yakıştıramadım bunu. Dolayısıyla şimdi bu on bini borç olarak –*borç* diyorum Herodes, unutma– seni ayağa kaldırmak için kullanırsak, belki hak yerini bulur. Geri kalan iki bini bulmak sorun olmaz, değil mi Claudius?"

"Herodes'in Alabarkhes'ten aldığı sekiz bini unutuyorsunuz, anne. Eğer şimdiden harcamamışsa tabii. Aristobulos'un parasını ona devredersek, durumu bizimkinden daha iyi olacak."

Herodes, borcunu kesinlikle üç ay içinde ödemesi konusunda uyarıldı; yoksa ben, güveni kötüye kullanmakla suçlanabilirdim. Bu işten hiç hoşlanmamıştım; ama para bulmak için diğer tek çareden; Palatium Tepesi'ndeki evimizi ipotek etmekten evlaydı. Ne var ki, her şey tahminlerin ötesinde iyi gelişti. Herodes, Hükümdar Hazinesi'ne on iki binlik borcunu öder ödemez Gemellus'un öğretmeni olarak atanması onaylanmakla kalmadı, Aristobulos'un kendisine borç olarak verilen parasının tümünü de vaktinden iki gün önce ödedi. Dahası, bizden daha önce aldığı ve iade edeceğini hiç beklemediğim beş binlik bir borcu da kapattı. Çünkü Herodes, Gemellus'un öğretmeni sıfatıyla, Caligula'nın yakın çevresine girmişti. Şimdi yetmiş beş yaşında olan Tiberius, Caligula'yı evlat edinmiş ve vârisi ilan etmişti. Tiberius Caligula'ya çok az para veriyordu ve Herodes görkemli şölenler, değerli armağanlar vb yoluyla Caligula'nın güvenini kazandıktan sonra, geleceğin imparatoruna yaranmak isteyen zenginlerden, büyük bir gizlilikle, onun adına yüklü paralar alan güvenilir adamı olmuştu. Tiberius'un uzun süre yaşayacağı beklenmiyordu. Caligula'nın Herodes'e güveni mali çevrelerde açıkça bilinir olunca, Caligula adına olduğu kadar, kendi adına da borç bulması kolaylaştı. Yedi yıl önceden kalan ödenmemiş borçlarının çoğu, alacaklıların

ölümüyle kendiliğinden ortadan kalmıştı: Çünkü Sejanus döneminde devlete ihanet suçlamaları sonucu, zenginlerin safları adamakıllı seyrelmiş ve Sejanus'un yerine geçen Macro yönetiminde de aynı yıkıcı seyir sürmüştü. Geriye kalan borçları konusunda Herodes'in içi rahattı: Kimse sarayda onun kadar gözde olan birini dava etmeyi göze alamazdı. Tiberius'un bir azatlısından aldığı kırk bin altınlık borçtan ödedi bana olan borcunu. Bu adam Tiberius'un kölesiyken, sarayın mahzeninde açlıktan öldürülen Caligula'nın ağabeyi Drusus'un gardiyanlarından biriydi. Azat edildikten sonra, kaliteli köle ticaretinden çok zengin olmuştu. Hasta köleleri ucuza alıyor ve kendi yönettiği bir bakımevinde onları iyileştirip tekrar satıyordu. Caligula imparator olursa, ağabeyine yaptığı kötülüğün intikamını alacağından korkuyordu; ama Herodes, bu konuda Caligula'yı yumuşatacağına söz vermişti.

Böylece Herodes'in yıldızı günden güne parladı ve Doğu'da bazı işleri tam istediği gibi halletti. Örneğin, Edom ve Yahudiye'deki dostlarına yazarak –dost diye yazdığı herkes şimdi çok gururlanıyordu bundan– onu Anthedon'da tutuklamaya kalkışan valinin kötü yönetimine dair ayrıntılı kanıt toplayıp kendisine iletebilirler mi diye sordu. Bu şekilde epey etkileyici bir dosya hazırlayıp, bunu sözüm ona Anthedon eşrafından gelen bir mektuba ekleyerek Capri'ye gönderdi. Vali görevinden alındı. Herodes, Akkâ'daki tahıl komisyoncusuna olan borcunu Attike drahmisiyle ödedi; ama kendisine Edom'a gönderilen paradan kesilen miktarın iki katı eksik olarak; beş bin drahmiyi, birkaç yıl önce komisyoncunun Prenses Cypros'tan ödünç aldığı ve iade etmediği paraya karşılık tuttuğunu bildirdi. Flaccus'a gelince, annemin hatırı için ondan öç almaya kalkışmadı; zaten çok geçmeden öldü Flaccus. Aristobulos'u yüce gönüllülükle bağışlamaya karar verdi: Onun, yaptığından utanmasının yanı sıra, şimdi böylesine güçlenen bir kardeşi kendine düşman

ederek gösterdiği basiretsizlikten ötürü kaygılandığının farkındaydı. Aristobulos'tan çok yararlanılabilirdi; ama önce ruhunun ıslah olması gerekiyordu. Herodes, Anthedon'daki tutuklama emrinin kaynağı olan Pontius Pilatus'tan da öcünü aldı. Samiriye'deki bazı dostlarını, Pilatus'un yerel karışıklıklarda aşırı sert davrandığını yeni Suriye Valisi arkadaşım Vitellius'a bildirmeye ve Pilatus'u rüşvet almakla suçlamaya kışkırttı. Pilatus, Tiberius'un önünde suçlamaları yanıtlamak için Roma'ya çağrıldı.

Latif bir ilkbahar günü, Caligula ile Herodes Roma yakınındaki kırlarda, üstü açık bir arabayla dolaşırken, Herodes şöyle bir laf etti: "Artık yaşlı savaşçıya tahta kılıcını verme zamanı geldi sanırım." Yaşlı savaşçıyla Tiberius'u, tahta kılıçla da, yaşlanan kılıç dövüşçüleri emekli edilirken onlara verilen simgesel kılıcı kastediyordu. Şunları da ekledi: "Pohpohlama gibi gelirse bağışla beni, sevgili dostum; ama çok samimi fikrim şu ki, oyunlar oyununda sen *ondan* çok daha sıkı bir gösteri çıkaracaksın."

Caligula pek keyiflendi, ama maalesef Herodes'in arabacısı bu sözü duydu, anladı ve belleğine depoladı. Efendisini mahvetme gücüne sahip olduğunu sanan bu zavallı şalgam kafalı, Herodes'e birtakım terbiyesizlikler etmeye başladı. Bir süre bunlar fark edilmeden geçti. Ama sonunda çok değerli, işlemeli araba örtülerini çalıp bunları Roma dışında oturan bir beyin arabacısına satmayı kafasına koydu ve ahırın çatısındaki kalasların arasından damlayan katranın örtüleri kullanılmaz hale getirdiğini bildirdi. Herodes buna da inanacaktı; ama günün birinde, örtüleri satın alan arabacının efendisi olan şövalyeyle bir gezintiye çıktığında, örtüleri adamın dizlerinin üstünde gördü. Böylece hırsızlık ortaya çıktı. Ama şövalyenin arabacısı hırsızı zamanında uyardı ve adam cezadan kurtulmak için kaçtı. Aslında niyeti, yakalandığı takdirde Herodes'in karşısına dikilip duyduğunu imparatora söylemekle onu tehdit etmekti. Ama şantaj yapmaya

kalkarsa, Herodes'in onu öldürebileceğini ve bunun meşru müdafaa olduğuna tanıklar bulabileceğini düşünmüş ve son anda cesareti kırılmıştı. Bu arabacı da, kafasının karışıklığı yüzünden herkesi, en çok da kendini belaya sürükleyen tiplerden biriydi.

Herodes, adamın Roma'da saklanabileceği yerleri biliyordu. Kendisini bekleyen tehlikeyi fark etmediğinden, Vigil'lere (Bekçiler) adamı tutuklamalarını söyledi. Adam yakalandı; hırsızlık suçlamasıyla mahkemeye çıkarıldı; ama hızla yargılanmak yerine, bir azatlı olarak, imparatora başvurma hakkından yararlanmak istediğini bildirdi. Şöyle dedi: "İmparatora, onun kişisel güvenliğini ilgilendiren bir şeyi anlatmam gerek. Arabayı Capua'ya sürerken duyduğum bir şeyi." Bu durumda, magistranın onu silahlı refakatçiler eşliğinde Capri'ye göndermekten başka seçeneği kalmadı.

Size şimdiye kadar amcam Tiberius'un karakteri hakkında anlattıklarımdan, magistranın raporunu okuyunca nasıl bir yol izlediğini belki tahmin edersiniz. Arabacının, Herodes'in ihanet içeren bir sözünü duyduğunu kavramakla birlikte, bunun tam ne olduğunu henüz bilmek istemiyordu: Herodes, bir arabacının duyabileceği yerde tehlikeli sözler sarf edecek türden bir adam değildi. Onun için, arabacıyı sorgulamadan hapiste tuttu ve o sırada on yaşlarında olan Gemellus'a öğretmenini dikkatle izlemesini ve ihanet kokusu taşıyan herhangi bir sözünü veya hareketini hemen kendisine bildirmesini söyledi. Bu arada Herodes, Tiberius'un arabacıyı sorgulamayı geciktirmesinden kaygılanmaya başladı ve Caligula'ya meseleyi açtı. Arabacının sözünü ettiği gün, Herodes'in açıklayamayacağı bir şey söylemediği sonucuna vardılar. Soruşturma için Herodes'in kendisi ısrar ederse, "tahta kılıç" sözünün gizli bir anlam taşımadığına Tiberius'u inandırmak daha kolay olacaktı. Çünkü Herodes yeni emekli edilen ünlü kılıç dövüşçüsü Sarı Bacak'tan söz

ettiklerini ve Caligula'yı kılıç ustalığından ötürü kutladığını söyleyecekti.

Sonra Herodes, Gemellus'un çok kuşkucu bir tavır içinde olduğunu fark etti; garip zamanlarda ansızın odasına geliyor, belli etmeden konuşulanları dinlemeye çalışıyordu. Tiberius'un onu görevlendirdiği belliydi. Yine anneme gitti ve olan biteni anlatıp, onun adına, arabacının sorgulanmasını istemesini rica etti. Bir yıl önce azat ettiği bu nankör hırsızın cezasını çektiğini görmek istiyordu. Adamın niyetlendiği açıklamalarla ilgili hiçbir şey söylenmeyecekti. Annem Herodes'in isteğini yerine getirdi. Tiberius'a yazdı ve alışılmış uzun gecikmeden sonra yanıt geldi. O mektup şimdi bende olduğundan, içeriğini harfiyen aktarabilirim. İlk kez Tiberius konuya doğrudan girmişti:

"Eğer bu arabacı, kendi kabahatini örtmek için, yalan yere Herodes Agrippa'yı ihanet içeren sözler sarf etmekle suçluyorsa, bu aptallığının cezasını, Misenum'da hiç de rahat denemeyecek zindanımda bunca zaman kalmakla zaten çekti. Alt mahkemede hırsızlık gibi basit bir suçtan yargılanmak varken, bana başvurma cüretini bir daha göstermemesi için, bir uyarıyla onu salıvermeyi düşünüyordum. Bu gibi saçma başvurularla uğraşamayacak kadar yaşlı ve yorgunum. Ama beni bu davayı araştırmaya zorlarsan ve gerçekten ihanet içeren bir söz edildiği ortaya çıkarsa, Herodes bu işi kurcaladığına pişman olur; çünkü arabacıya ağır bir ceza verme arzusu, kendisine çok daha ağır bir ceza getirebilir."

Bu mektup, Herodes'in, adamın kendi önünde yargılanması isteğini büsbütün kamçıladı. Roma'ya gelmiş olan Silas şu atasözüyle onu vazgeçirmeye çalıştı: "Kamarina'yı kurcalamaya gelmez." (Sicilya'da Kamarina yakınlarında mikrop yuvası bir bataklık vardı. Oranın sakinleri, sağlık nedenleriyle bataklığı kuruttular. Bu, kenti saldırıya açık bıraktı; ele geçirildi ve yıkıldı.) Ama Herodes Silas'a kulak asmadı; beş yıldır sürdüğü rahat hayat adamı iyice çekilmez yapmıştı.

Çok geçmeden, Capri'de bulunan Tiberius'un Misenum'daki büyük villasına, daha sonra öldüğü yere gideceğini öğrendi ve hemen, yakında, Bauli*'de bir evi olan Caligula'nın konuğu olarak, Gemellus ve annemle birlikte oraya gitmeyi ayarladı. Annem, anımsayacaksınız, hem Caligula'nın hem de Gemellus'un büyükannesiydi. Bauli, Napoli Körfezi'nin kuzey kıyısındaki Misenum'a çok yakındı. Dolayısıyla, bütün grubun Tiberius'u karşılamaya gitmesi son derece doğaldı. Tiberius da ertesi gün hepsini yemeğe davet etti. Arabacının atıldığı zindan yakındaydı; onun için Herodes, o öğleden sonra, Tiberius'tan davayı sonuçlandırmasını istemesi için annemi kandırdı. Ben de Bauli'ye davet edilmiştim, ama mazeret belirtip gitmemiştim. Çünkü Tiberius amcam da, annem de varlığıma katlanmakta zorlanıyorlardı. Ama olan biteni orada bulunan birkaç kişiden dinledim. Güzel bir yemekmiş; tek kusuru şarabın kıt olmasıymış. Tiberius şimdi hekimlerini dinliyor ve ağzına damla içki koymuyordu. Dolayısıyla herkes kibarlık etmiş ve şarabını bitiren, kupasının yeniden doldurulmasını istememiş; uşaklar da zaten ikram etmemiş. Şarap içmeyince Tiberius'un keyfi kaçar; ona rağmen, annem cesaretle yine arabacı meselesini açmış. Tiberius duymazdan gelip konuyu değiştirmiş; bu durumda annem daha fazla ısrar edememiş. Yemekten sonra bütün grup, bölgedeki yarış sahasını çevreleyen ağaçların gölgesinde bir gezintiye çıkmış. Tiberius yürümüyor, tahtırevanda taşınıyormuş ve yaşlandıkça daha dinçleşen annem onun yanında yürüyormuş. Şöyle demiş: "Tiberius, sana yine o arabacıdan söz etmeme izin verir misin? Bu iş bir çözüme bağlansa, hepimiz rahat edeceğiz. Bugün davaya bakmak lütfunda bulun da mesele kapansın artık. Zindan şuracıkta; birkaç dakikadan uzun sürmez."

"Antonia," demiş Tiberius, "bu işi kurcalamaman için seni üstü kapalı uyardım. Ama madem ısrar ediyorsun,

* Napoli'nin güneybatısındaki Bacoli kasabasının Latince adı. (ç.n.)

dediğini yapacağım." Sonra dönüp arkada Caligula ve Gemellus'la birlikte yürüyen Herodes'i çağırıp şöyle demiş: "Şimdi yengem Leydi Antonia'nın ısrarından ötürü, senin arabacıyı sorguya çekeceğim Herodes Agrippa; ama tanrılar şahidim olsun, bunu kendi isteğimle değil, zorlandığım için yapıyorum."

Herodes, lütufkârlığı için ona teşekkürler etmiş. Sonra Tiberius, orada hazır bulunan Macro'yu çağırmış ve arabacıyı hemen oraya getirmesini buyurmuş.

Anlaşılan Tiberius bir önceki gece Gemellus'la özel görüşmüştü. (Caligula, bir iki yıl sonra, Gemellus'a bu görüşmeyi anlattırdı.) Tiberius Gemellus'a öğretmeni aleyhinde söyleyeceği bir şey olup olmadığını sormuş. Gemellus da, sadakate aykırı bir söz duymadığını ve öyle bir davranış görmediğini; ama o günlerde zaten Herodes'i pek az gördüğünü, başında durup ona ders çalıştıracağına hep Caligula'yla olduğunu ve onu kitaplarla tek başına öğrenmeye bıraktığını söylemiş. O zaman Tiberius çocuğa, Herodes ile Caligula'nın onun yanında hiç borç sözü edip etmediklerini sormuş. Gemellus biraz düşünmüş, sonra bir kere Caligula'nın Herodes'e bir P.O.T. borcunu sorduğunu ve Herodes'in, "Sana sonra anlatırım; yerin kulağı vardır," dediğini söylemiş. Tiberius hemen anlamış P.O.T.'nin ne olduğunu. Besbelli, Herodes'in Caligula adına aldığı ve *Post Obitum Tiberii*, yani Tiberius'un ölümünden sonra ödenecek bir borçtu bu. Tiberius P.O.T.'nin önemli bir şey olmadığını ve şimdi Herodes'e güveninin tam olduğunu söyleyip göndermiş Gemellus'u. Ama hemen güvenilir bir azatlısını zindana göndermiş ve imparatorun adına, arabacıdan Herodes'in ne dediğini öğrenmesini buyurmuş. Arabacı Herodes'in sözlerini tamı tamına tekrarlamış ve azatlı bunları Tiberius'a aktarmış. Tiberius biraz düşünmüş, sonra azatlıya, arabacı mahkemeye çıkarıldığında ne demesi gerektiğini öğretip onu yeniden zindana göndermiş. Azatlı arabacıya bu sözleri ez-

berletmiş ve eğer bunları mahkemede eksiksiz söylerse, salıverileceğini ve bir para ödülü alacağını bildirmiş.

Böylece yarış sahasında yargılama yapılmış. Tiberius arabacıya, arabanın örtülerini çaldığın doğru mu, diye sormuş. Adam, suçlu olmadığını, çünkü Herodes'in örtüleri ona armağan ettiğini, ama sonradan cömertliğinden pişman olduğunu söylemiş. Bu noktada, Herodes adamın nankörlüğü ve yalancılığından iğrenmiş gibi sesler çıkararak araya girmeye çalışıyormuş; ama Tiberius ondan susmasını rica ederek arabacıya sormuş: "Kendini savunmak için başka söyleyeceğin bir şey var mı?"

Adam şöyle yanıtlamış: "Hem örtüleri çalmış olsaydım, ki çalmadım, bu bağışlanabilir bir şey olurdu. Çünkü efendim bir haindir. Tutuklanmamdan az önce, bir öğle sonrası, arabayı Capua'ya doğru sürüyordum. Torununuz prens ve efendim Herodes Agrippa arkamda oturuyorlardı. Efendim şöyle dedi: 'Yaşlı savaşçının öbür dünyaya göçüp de senin onun yerine geçeceğin günü iple çekiyorum. O zaman küçük Gemellus sana ayak bağı olmaz. Ondan kurtulmak işten değil. Herkes mutlu olacak yakında, en çok da ben.' "

Herodes bu sözler karşısında öyle afallamış ki, o an bunların bütünüyle yalan olduğunu söylemekten başka bir şey gelmemiş aklına. Tiberius Caligula'yı sorgulamış; tam bir ödlek olan Caligula imdat ister gibi Herodes'e bakmış, ama ondan ses gelmeyince, Herodes öyle demişse bile kendisinin duymadığını söylemiş. O gezintiyi hatırlıyormuş ve o gün hava çok rüzgârlıymış. İhanet içeren bir şey duysam, bunu hemen imparatora bildirirdim, demiş. Caligula, Tiberius'un ağzından çıkan her sözü can kulağıyla dinler ve eğer kendi canı tehlikedeyse, gözünü kırpmadan harcardı arkadaşlarını. O kadar ki, hakkında, bundan beter bir efendinin bundan iyi bir kölesi olmamıştır, lafı yayılmıştı. Ama Herodes büyük bir yüreklilikle konuşmuş: "Ben, iddia edilen ihanet sözlerini söylerken, eğer yanımda oturan oğlunuz bunları

duymamışsa –ki kendisi size yönelik bir ihanet söz konusuysa buna herkesten daha çok kulak kabartır– o zaman, bana sırtı dönük oturan arabacı nasıl duyabildi?"

Ama Tiberius zaten kararını vermişti. Macro'ya dönüp kısaca "Kelepçeleyin şu adamı," dedikten sonra tahtırevanını taşıyanlara, "Yürüyün," emrini verdi. Herodes, Antonia, Macro, Caligula, Gemellus ve diğerlerini şaşkınlık içinde birbirlerine bakar bir halde bırakıp gittiler. Macro kimi kelepçelemesi gerektiğini anlayamamıştı. Tiberius, yarış sahasında tam bir tur atıp herkesi bıraktığı gibi bulduğu yargılama mekânına dönünce, ona sordu: "Af buyurun, Sezar, kimi tutuklayacağım?" Tiberius Herodes'i işaret ederek, "Kastettiğim adam bu," dedi. Ama Herodes'e büyük saygısı olan ve yanlış anlamış gibi yaparsa Tiberius'un kararını değiştireceğini uman Macro bir kez daha sordu: "Herhalde Herodes Agrippa'yı kastetmiyorsunuz, Sezar?" "Ta kendisini," diye homurdandı Tiberius. Herodes koştu, az kalsın Tiberius'un önünde yere kapanacaktı. Buna cesaret edemedi, çünkü Tiberius'un bir Doğulu hükümdar muamelesi görmekten hoşlanmadığını biliyordu. Ama perişan bir halde kollarını açıp Tiberius'un en sadık hizmetkârı olduğunu ve en ufak bir ihanet fikrini, bırakın dile getirmeyi, aklından bile geçirmediğini haykırdı. Güzel sözlerle, Tiberius'un ölmüş oğluyla olan yakınlığından (o da, kendisi gibi, asılsız ihanet suçlamalarının kurbanı olmuştu), onun yeri doldurulamayacak ve kendisinin yasını tutmaktan hiç vazgeçmediği yokluğundan söz etmeye ve Tiberius'un kendisini torununa öğretmen atamasının ne olağanüstü bir onur olduğunu anlatmaya başladı. Ama Tiberius onu o buz gibi, çarpık bakışıyla süzüp alaycı bir tavırla şöyle dedi: "Ben mahkeme tarihini kararlaştırınca, kendini savunurken orada çekersin bu söylevi, benim soylu Sokratesim." Sonra Macro'ya dönüp, "Yandaki zindana götür onu. O namuslu arabacıdan boşalan zinciri kullanabilirsin," dedi.

Herodes başka bir şey söylemedi; anneme yüce gönüllü, ama boşa giden çabaları için teşekkür etti sadece. Elleri arkadan kelepçelenerek zindana götürüldü. Alt mahkemelerin verdiği hükümlere itiraz ederek Tiberius'a başvurma gafletinde bulunan Romalı yurttaşların, Tiberius davalarına bakacak zamanı bulana dek kapatıldıkları dar ve havasız bir yerdi bu. Yemekler berbat, yataklar yorgansızdı. Kimileri yıllardan beri buradaydı.

4. Bölüm

Herodes zindanın kapısına doğru götürülürken, Caligula'nın Yunan bir kölesinin orada beklediğini gördü. Köle sanki koşmuş gibi nefes nefeseydi ve bir su testisi vardı elinde. Herodes, köleyi, hâlâ dost olduğunu göstermek isteyen, ama Tiberius'u kızdırmaktan korktuğu için bunu açıkça belirtemeyen Caligula'nın gönderdiğini düşündü. Oğlana seslendi: "Thaumastus, Tanrı aşkına bana bir yudum su ver." Eylül ayı için çok sıcaktı hava ve önce de belirttiğim gibi, yemekte pek az şarap verilmişti. Oğlan buna hazırlıklıymış gibi yaklaştı. Herodes çok rahatlamış olarak testiyi kafasına dikti ve neredeyse sonuna kadar içti. Çünkü içindeki su değil, şaraptı. Köleye şöyle dedi: "Bu yaptığınla bir tutuklunun minnetini kazandın. Sana söz veriyorum, özgürlüğüme kavuşunca, bunu sana fazlasıyla ödeyeceğim. Efendinin, ki kendisi dostlarını terk edecek bir adam değildir, benim özgürlüğümü güvenceye alır almaz seni de azat etmesini sağlayacağım. Ve o zaman, seni kendi evimde sorumlu bir mevkiye getireceğim." Herodes sözünü tutabildi ve bir zaman sonra Thaumastus baş kâhyası oldu. Ben bu satırları yazarken hâlâ hayatta ve Herodes'in oğlunun hizmetinde. Ama Herodes'in kendisi hayatta değil.

Herodes zindana götürüldüğünde, havalandırma saatiydi, ama muhafızların özel izni olmadan tutukluların birbir-

leriyle konuşması kesinlikle yasaktı. Her beş kişilik tutuklu grubunun başında bir muhafız duruyor ve onların her hareketini izliyordu. Herodes'in gelişi, aylaklıktan ve can sıkıntısından bunalan bu adamlar arasında büyük heyecan yarattı: Hakiki Sur eflatunundan pelerin giyinmiş bir Doğulu prens orada hiç görülmemişti. Ne var ki, Herodes onları selamlamadı, Tiberius'un villasının uzaktan görünen damına gözlerini dikip, sanki orada yazgısına dair bir işaret okuyacakmış gibi dalgın dalgın durdu.

Tutuklular arasında yaşlı bir Germen kabile şefi vardı, anlaşılan hikâyesi şöyleydi: Ren'in karşı kıyısı hâlâ Roma egemenliğindeyken, Varus'un emrindeki Germen yedek kuvvetinde subaydı ve savaştaki hizmetlerinden dolayı Roma yurttaşlığına geçirilerek ödüllendirilmişti. Varus, ünlü Hermann tarafından hainçe pusuya düşürülüp ordusu katledildiğinde, bu kabile şefi, Hermann'ın ordusunda olmadığı ve planlarında ona yardım etmediği (ya da öyle diyordu) halde, Roma'ya bağlılığının sürdüğünü kanıtlayacak bir adım atmamış ve atalarının köyünün reisi olmuştu. Ağabeyim Germanicus'un yürüttüğü savaşlar sırasında, ailesiyle birlikte köyü terk ederek iç bölgelere çekilmiş ve ancak Germanicus Roma'ya geri çağrıldığında, tehlike atlatılmış gibi göründüğünde geri dönmüştü. O dönemde, askerlerimizi savaşa hazır tutmak ve Germenlere, eyaletin bir gün yine bizim olacağını hatırlatmak için, zaman zaman nehrin karşı kıyısına yapılan akınlardan biri sırasında Romalılar tarafından yakalanmak talihsizliğine uğramıştı. Romalı general onu, asker kaçağı olduğu gerekçesiyle kırbaçlatarak öldürebilirdi. Ama o, Roma'ya asla ihanet etmediğini ileri sürmüştü ve şimdi, bir Romalı yurttaş olarak, imparatora başvurma hakkını kullanıyordu. (Maalesef, geçen süre içinde, askerde çat pat öğrendiği Latinceyi tamamen unutmuştu.) Bu adam, Germen dilini biraz bilen muhafızına, kederli bir yüzle ağacın altında duran yakışıklı genci sordu. Kimdi o?

Muhafız onun bir Yahudi ve kendi ülkesinde çok önemli biri olduğunu söyledi. Germen, hayatı boyunca Yahudi ırkından biriyle tanışmadığını söyleyerek, Herodes'le konuşmak için izin istedi, anladığı kadarıyla Yahudiler gerek zekâ gerek cesaret bakımından Germenlerden aşağı değillerdi; dolayısıyla insan bir Yahudiden çok şey öğrenebilirdi. Kendisinin de, kendi ülkesinde çok önemli bir kişi olduğunu ekledi. "Burası da üniversiteye döndü," dedi muhafız sırıtarak. "Eğer siz yabancı beyler karşılıklı felsefe yapmak istiyorsanız, ben elimden geldiğince çevirmenlik yaparım. Ama Germenceme çok fazla güvenmeyin."

Bu arada Herodes, ağacın altında meraklı tutuklularla muhafızların gözyaşlarını görmesini istemediğinden başını pelerinine gömmüş dururken, garip bir şey oldu. Altında durduğu ağacın dallarından birine tüneyen bir baykuş, Herodes'in üstüne pisledi. Bir baykuşun güpegündüz ortaya çıkması çok enderdir, ama yalnız Germen fark etti kuşun marifetini; çünkü diğerleri Herodes'i seyretmekle meşguldü.

Germen, muhafızın aracılığıyla Herodes'i kibarca selamladı ve ona söyleyecek önemli bir şeyi olduğunu belirterek söze başladı. Muhafız konuşmaya başlayınca, Herodes yüzünü açtı ve ilgiyle, dikkat kesildiğini söyledi. O sırada Caligula'dan bir mesaj bekliyordu ve muhafızın yalnızca tutuklulardan birine çevirmenlik yaptığını anlamamıştı.

Muhafız şöyle dedi: "Özür dilerim Efendim, ama bu Germen beyefendi, az önce bir baykuşun pelerininize pislediğini fark edip etmediğinizi soruyor. Ben bu Germen beyin çevirmeni olarak konuşuyorum. Kendisi Roma yurttaşı, ama ülkesinin o nemli ikliminde Latincesi biraz paslanmış."

Düş kırıklığına rağmen Herodes'i gülümsetti bu. İşi gücü olmayan tutukluların birbirlerine şakalar yaparak vakit öldürdüklerini ve görevlerinden bir o kadar bunalan muhafızların da bazen onlara katıldığını biliyordu. Dolayısıyla adamın onunla alay edip etmediğini anlamak için ağaca

bakmadı ya da pelerinini incelemedi. Şakacı bir tonda karşılık verdi: "Başıma bundan da garip şeyler gelmiştir, arkadaş. Bir süre önce, yatak odamın penceresinden bir flamingo girdi; pabucumun tekinin içine yumurtladı, sonra çıkıp gitti. Karım çok tedirgin oldu. Serçe, ardıçkuşu, hatta baykuş bile olsa hiç aldırmayacaktı. Ama düşünün, bir flamingo..."

Germen flamingonun ne olduğunu bilmiyordu; onun için bu sataşmaya aldırmadan sözünü sürdürdü: "Bir kuşun başınıza veya omzunuza pislemesi ne anlama gelir, biliyor musunuz? Benim ülkemde bu, gerçekten olağanüstü bir kısmet belirtisi olarak yorumlanır. Hele baykuş gibi kutsal bir kuşun, hiçbir uğursuz ses çıkarmadan bunu yapması, size büyük sevinç ve umut vaat ediyor. Biz Chauci halkı, baykuşlarla ilgili her şeyi biliriz. Baykuş bizim totemimizdir: Ulusumuz adını ondan almıştır. Eğer Chauci halkından olsaydınız, bu kuşun size Tanrı Mannus tarafından, tutuklanmanızın – ki kısa sürecektir bu– sonucunda, ülkenizde çok yüksek bir mevkiye getirileceğinizi bildirmek için gönderildiğini söylerdim. Ama bana Yahudi olduğunuzu söylediler. Sorabilir miyim, Efendim, sizin ülkenizin tanrısının adı nedir?"

Germenin ciddiyetinin gerçek mi, numara mı olduğuna hâlâ karar veremeyen Herodes doğrusunu söyledi: "Tanrımızın adı ağza alınamayacak kadar kutsaldır. Biz Yahudiler, ondan ancak dolaylı sözlerle, hatta o sözlerin dolaylı sözleriyle söz etmek zorundayız."

Germen Herodes'in onunla alay ettiği kanısına vardı: "Bunu sizden herhangi bir ödül almak umuduyla söylediğimi sanmayın lütfen. Ama kuşun ne yaptığını görünce, sizi bu belirtiden ötürü kutlamak zorunda hissettim kendimi. Şimdi size bir şey daha söyleyeceğim, çünkü ben ülkemde tanınmış bir kâhinim. Bu kuşu bir daha gördüğünüzde, refah günlerinizin doruğunda bile olsanız, yanınıza gelip ötmeye başladı mı, bilin ki, mutlu günleriniz sona ermiştir ve yaşayacağınız günlerin sayısı baykuşun ötüşlerinin sayısından fazla olmayacaktır. Ama dilerim o günün gelmesi çok uzun sürer!"

Bu arada neşesini bulmuş olan Herodes, Germene şöyle dedi: "Dostum, sanırım bunlar İtalya'ya döndüğümden beri duyduğum en keyifli zırvalar. Beni neşelendirmeye çalıştığın için sana içten teşekkür ederim ve eğer bir gün buradan özgür bir insan olarak çıkarsam, senin de salıverilmen için elimden geleni yapacağım. Zincirsiz de, zincirli olduğun kadar hoşsohbet bir arkadaşsan, içerek, gülerek, komik hikâyeler anlatarak sefalı geceler geçireceğiz demektir."

Germen suratını asıp gitti.

Bu arada Tiberius, ani bir kararla, uşaklarına eşyalarının toplanmasını buyurmuş ve aynı gün Capri'ye doğru yelken açmıştı. Sanırım annemin, Herodes'i salıvermesi için onu ikna etmeye çalışacağından korkuyordu. Anneme Sejanus ve Livilla olayındaki minnetinden ötürü, bu isteğini reddetmesi zor olacaktı. Şimdi Herodes için tutuklu yaşamını kolaylaştırmak dışında bir şey yapamayacağını kavrayan annem, Macro'dan yardım istedi. Macro eğer Herodes'e diğer tutuklulardan daha iyi davranırsa, Tiberius'la başının derde gireceğini söyledi. Annem şöyle dedi: "Ona kaçma olanağı sağlamak dışında, lütfen elinden geleni yap. Eğer Tiberius duyar ve kızarsa, sana söz veriyorum, öfkesinin tüm sonuçlarına ben katlanacağım." Babası ailemizin kölelerinden biri olan Macro'dan lütuf dilenmek anneme çok ağır geliyordu. Ama Herodes için duyduğu kişisel kaygıdan ötürü, o sırada onun için yapmayacağı şey yoktu. Onun ricalarından gururlanan Macro, Herodes'e her kolaylığı sağlayacak bir muhafız seçmeye ve annemin şahsen tanıdığı bir yüzbaşıyı hapishane müdürü olarak atamaya söz verdi. Dahası Herodes'in yemeklerini müdürle yemesini ve her gün, gözetim altında, yerel hamama gidebilmesini ayarladı. Herodes'in azatlıları ona fazladan yiyecek ve kalın yorgan –çünkü kış yaklaşıyordu– getirmek isterlerse, zorluk çıkarılmamasını da sağlayacaktı; azatlılar kapıdaki nöbetçiye bunların müdür için getirildiğini söylemeliydi sadece. Böylece Herodes'in

hapishane deneyimi, muhafız bizzat başında değilken ağır bir demir zincirle duvara bağlanması dışında, fazla sıkıntılı olmadı. Ama dış dünyadan haber alması yasak olduğundan, Cypros'u ve çocukları merak edip dertleniyordu. Silas, Herodes'e (Kamarina bataklığını kurcalamaması gerektiği yolundaki) öğüdünü tutsaydı başına bu belaların gelmeyeceğini söyleme zevkini tadamamıştı gerçi; ama azatlıların, tutukluya yemeğini ve diğer ihtiyaçlarını zamanında ve ihtiyatla götürmelerini kolluyor ve Herodes için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Sonunda hapishaneye gizlice mektup sokmaya çalışmaktan kendisi tutuklandı, ama bir ihtarla salıverildi.

Ertesi yılın başında, Tiberius Capri'den Roma'ya dönmeye karar verdi ve Macro'ya tüm tutukluları oraya göndermesini söyledi, çünkü Roma'ya varınca onların davalarına bakacaktı. Böylece Herodes ve diğerleri, Misenum'dan çıkarılarak kentin hemen dışındaki Muhafız Kışlası'na götürüldüler. Tiberius'un, kent surlarına yaklaşırken uğursuz bir belirti, beslediği kanatsız ejderhanın ölmesi üzerine tekrar Capri'ye dönmeye karar verdiğini, ama yolda üşüttüğünü ve Misenum'dan ileriye gidemediğini anımsayacaksınız. Öldü sanıldığını ve Caligula'nın, villanın salonunda saraylıların hayranlık gösterileri arasında, Tiberius'un mühür yüzüğünü ışıldatarak dolaşırken, komadaki ihtiyarın birden kendine gelip bağırarak yemek istediğini de anımsayacaksınız. Ama Tiberius'un öldüğü ve Caligula'nın tahta çıktığı haberi bir ulak ile Roma'ya bildirilmişti. Herodes'in azatlısı, Akkâ'dan ona para getiren adam, kentin hemen dışında tesadüfen bu ulağa rastlamış ve adam dörtnala giderken haberi haykırmıştı. Azatlı kışlaya koştu ve Herodes'i bulup heyecan içinde İbranice bağırdı: "Aslan öldü." Herodes'in adama aynı dilde bir şeyler sorup pek keyiflendiğini gören müdür, azatlının getirdiği haberi öğrenmek istedi. Bunun hapishane kuralları-na aykırı olduğunu ve bir daha tekrarlanmaması gerektiğini

söyledi. Herodes ilkin önemli bir şey olmadığını, Edom'daki akrabalarımdan birinin vârisi olacak bir oğlunun dünyaya geldiğini açıkladı. Ama müdür gerçeği öğrenmekte ısrar edince, Herodes en sonunda "İmparator ölmüş," dedi.

Herodes'le o zamana dek çok iyi geçinen müdür, azatlıya haberin doğruluğundan emin olup olmadığını sordu. Azatlı da haberi doğrudan imparatorun ulağının ağzından duyduğunu söyledi. Bunun üzerine müdür Herodes'in zincirini kendi elleriyle çıkardı ve "Bunu kışladaki en iyi şarapla kutlamalıyız, dostum Herodes Agrippa," dedi. Tam büyük bir neşe içinde yemek yerlerken ve Herodes en keyifli havasında, müdüre ne iyi, ne anlayışlı bir adam olduğunu ve şimdi Caligula imparator olduğuna göre hepsinin ne kadar mutlu olacağını söylerken, Tiberius'un ölmemiş olduğu haberi geldi. Müdür büyük bir paniğe kapıldı. Bu yanlış haberin, sırf onun başına dert açmak için Herodes tarafından düzenlenmiş bir numara olduğuna karar verdi. "Tak zincirini hemen," diye haykırdı öfkeyle, "bir daha da sana güvenmemi bekleme." Böylece Herodes üzüntüyle sofradan kalkıp tıpış tıpış hücresine dönmek zorunda kaldı. Ama anımsayacağınız gibi, Macro, Tiberius'un bu yaşama dönüşünü kısa kesmiş ve imparatorun yatak odasına girip bir yastıkla onu boğmuştu. Bir kez daha, Tiberius'un öldüğü ve bu kez gerçekten öldüğü haberi geldi. Ama müdür Herodes'i bütün gece zincirli tuttu. Kendini tehlikeye atmaya niyeti yoktu.

Caligula Herodes'i hemen salıvermek istiyordu; ama tuhaftır, bunu yapmaktan onu alıkoyan annem oldu. Annem o sırada, Misenum yakınlarında, Baiae'deydi. Caligula'ya, Tiberius'un cenazesi kalkana kadar, onun tarafından ihanet suçlamasıyla hapse atılan birini salıvermenin yakışıksız kaçacağını söyledi. Herodes'in Roma'daki evine dönmesine izin verilmesi, ama bir süre orada gözetim altında tutulması daha uygun olurdu. Öyle yapıldı. Herodes evine gitti, ama

muhafızı hâlâ yanındaydı ve tutuklu giysisi içindeydi. Tiberius için tutulan resmi yas sona erince, Caligula Herodes'e bir mesaj göndererek tıraş olmasını, temiz giysiler giymesini ve ertesi gün sarayda kendisiyle yemeğe gelmesini bildirdi. Herodes'in dertleri nihayet son bulmuş gibiydi.

Herodes'in amcası Philippos'un bundan üç yıl önce öldüğünden sanırım söz etmedim. Dul kalan eşi, Herodias'ın kızı Salome, Yakındoğu'nun en güzel kadını olarak ünlenmişti. Philippos'un ölüm haberi Roma'ya varınca, Herodes, Doğu sorunları konusunda Tiberius'un en güvendiği azatlıyı bulmuş ve onu kendi yararına bir iş yapmaya ikna etmişti. Azatlı Tiberius'a, Philippos'un çocuksuz öldüğünü hatırlatacak ve yönettiği Batanea Tetrarklığı'nın Herodes ailesinin başka bir üyesine verilmeyip, idari maksatla geçici olarak Suriye eyaletine bağlanmasını önerecekti. Azatlı, tetrarklığın yılda yüz altmış bin altınlık gelirinden kesinlikle söz etmeyecekti. Eğer Tiberius önerisini benimser ve Suriye valisine tetrarklığın onun yetki alanına geçtiğini bildiren bir mektup yazmasını söylerse, söz konusu gelirin, Philippos'un yerine atanacak kişi bulunana kadar, orada biriktirilmesini bildiren gizli bir not ekleyecekti mektuba. Herodes, Batanea'yı ve gelirini kendisine saklıyordu. Nitekim öyle oldu: Caligula, Herodes'i davet ettiği yemekte, tetrarklığı ve tüm gelirini, dahası kral unvanıyla ona bağışlayınca, Herodes kendini karun kadar zengin buldu. Caligula, ayrıca Herodes'in hapiste vurulduğu zinciri getirtti ve onun tıpkısını saf altından yaptırtıp ona armağan etti. Birkaç gün sonra, yaşlı Germenin salıverilmesini, arabacının iftiradan hüküm giymesini ve ölesiye kırbaçlanmasını sağlamayı da unutmayan Herodes, yeni krallığının başına geçmek üzere, sevinç içinde Doğu'ya yelken açtı. Yanında olan Cypros ondan bile daha sevinçliydi. Herodes'in tutukluluğu sırasında hasta ve bedbaht görünüyordu, çünkü o dünyadaki en sadık eşti ve hapiste kocasına verilenden daha fazlasını yiyip içmeyi reddetmişti.

Herodes'in küçük kardeşi Herodes Pollio'nun evinde kalmıştı o dönemde.

Böylece bir kez daha birbirine kavuşan bu mutlu çift, Herodes ve Cypros, her zamanki gibi onlara refakat eden Silas'la birlikte, Batanea yolunda bir durak olan Mısır'a doğru hareket ettiler. İskenderiye'de Alabarkhes'e saygılarını sunmak için indiler. Herodes, Yahudilerle Yunanlar arasında herhangi bir çatışmaya neden olmak istemediğinden, kente elden geldiğince sessiz sedasız girmeye niyetliydi. Ama Yahudiler, bir Yahudi kralın, hele imparatorun onca sevgisini kazanmış birinin ziyaretinden ötürü sevinçten uçuyorlardı. Binlercesi, bayramlık giysileri içinde, "Şükürler olsun, şükürler olsun!" avazlarıyla onu rıhtımda karşıladı ve şükran şarkıları söyleyerek kentin "Delta" denen Yahudi mahallesine götürdüler. Herodes halkın coşkusunu sakinleştirmek için elinden geleni yaptı; ama Cypros, İskenderiye'ye bu gelişleriyle bir önceki gelişleri arasındaki farktan öyle mutluydu ki, onun hatırına bazı aşırılıklara ses çıkarmadı. İskenderiyeli Yunanlar ise öfke ve hasetten çatlıyorlardı. Kentte Baba diye tanınan bir deliye, daha doğrusu deli numarasıyla soytarılık ederek ahaliyi güldürüp para toplayan birine kral kaftanı giydirdiler; sosisten kılıçlar, salamdan kalkanlar taşıyan ve domuz kafasından togalar takmış rezil görünümlü muhafızlar eşliğinde "Delta"da dolaştırdılar. Kalabalık, "*Marin! Marin!*" ("Kral! Kral!") diye bağırıyordu. Alabarkhes'in ve kardeşi Philo'nun evlerinin önünde gösteri yaptılar. Herodes, Yunanların önde gelenlerinden ikisini ziyaret ederek bu durumu kınadığını bildirdi. Ama sadece, "Bugünkü gösteriyi unutmayacağım ve sanırım bir gün buna pişman olacaksınız," demekle yetindi.

Herodes'le Cypros İskenderiye'den Yafa limanına geçtiler. Oradan da çocuklarını görmek için Kudüs'e gittiler. Yüksek rahibin konukları olarak tapınak bölgesinde kalacaklardı; Herodes'in yüksek rahiple bir anlaşmaya varması önemliydi. Zindanda bağlandığı demir zinciri Yahudilerin

Tanrısına adayıp tapınağın duvarına asmakla çok olumlu bir izlenim yarattı. Sonra Samiriye'den ve Galilea sınırından geçerek –ama Antipas ile Herodias'a iltifat eden herhangi bir mesaj göndermeden– Philippos'un Hermon Dağı'nın güney yamaçlarında başkenti olarak inşa ettirdiği güzel bir kent olan Caesarea Philippi'deki (Philippos Kayseriyesi) yeni evlerine vardılar. Orada, Philippos'un ölümünden beri biriken paraları aldılar. Philippos'un dul karısı Salome Herodes'e kancayı takıp onu elde etmek için tüm becerisini kullandı, ama işe yaramadı. Herodes şöyle dedi ona: "Gerçekten çok güzelsin, çok zarifsin ve çok zekisin. Ama şu atasözünü bilirsin: 'Yeni eve taşın, ama eski ocağı yanında götür.' Batanea'nın kraliçesi olabilecek tek kişi sevgili Cyprosumdur."

Herodes'in başına konan talih kuşunu duyunca Herodias'ın kıskançlıktan nasıl kudurduğunu tahmin edersiniz. Şimdi Cypros bir kraliçe, kendisiyse sadece bir tetrark karısıydı. Antipas'ta da benzer duygular uyandırmaya çalıştı; ama uyuşuk bir ihtiyar olan Antipas durumundan gayet hoşnuttu: Sadece bir tetrarktı belki ama çok zengin bir tetrarktı ve hangi unvanı veya unvanları taşıdığı onun için hiç önemli değildi. Herodias ona zavallı adam, diyordu; kendisine saygı duymasını nasıl bekleyebilirdi artık? "Düşünüyorum da," dedi, "buraya beş parasız bir sığıntı olarak gelişinin üzerinden fazla zaman geçmeyen, yediği ekmeği bile sana borçlu olan, sonra bize hakaretler edip Suriye'ye kaçan ve oradan yolsuzlukları yüzünden kovalanan, Anthedon'da borcundan ötürü neredeyse tutuklanan ve Roma'ya vardığında imparatora ihanet suçuyla hapse atılan kardeşim Herodes'i düşünüyorum da... Sicili böyle olan bir adamın, her gittiği yerde arkasında bir sürü ödenmemiş senet bırakan bir hovardanın şimdi kral olup bize tepeden bakacak duruma gelmesini düşündükçe dayanamıyorum! Hemen Roma'ya gidip yeni imparatoru, sana da en azından, Herodes'le aynı payeyi vermesi için zorlamalısın."

Antipas şöyle yanıtladı: "Sevgili Herodias, akıllıca konuşmalar değil bunlar. Bak, burada rahatımız yerinde. Daha fazlasının peşinde koşmak uğursuzluk getirebilir. Augustus'un ölümünden sonra Roma güvenli bir yer olmaktan çıktı."

"Gideceğine söz verene kadar seninle ne konuşur ne de yatarım," dedi Herodias.

Herodes bu konuşmayı Antipas'ın sarayındaki casuslarından öğrendi ve çok geçmeden Antipas Roma'ya hareket edince, daha hızlı giden bir geminin kaptanına Caligula'ya yazdığı mektubu vererek, Roma'ya Antipas'tan önce varırsa onu fazlasıyla ödüllendireceğini söyledi. Kaptan yelkenleri fora edip ödülü kıl payıyla kazanmayı becerdi. Antipas Caligula'nın huzuruna çıktığında, Herodes'in mektubu Caligula'nın elindeydi. Mektupta, Herodes Kudüs'teyken, amcası Herodes Antipas hakkında ağır suçlamalar duyduğu, ilkin bunlara ihtimal vermediği, ama soruşturunca doğru çıktıkları yazılıydı. Amcası yalnızca, Sejanus'la Livilla'nın tahtı ele geçirmeyi planladıkları dönemde –eski hikâyeydi bu– Sejanus'la ihanet içeren yazışmalar yapmakla kalmamıştı, son zamanlarda Parth kralıyla yazışarak, onun yardımıyla Yakındoğu'da Roma'ya karşı büyük bir ayaklanma çıkarmayı planlıyordu. Parth kralı, ihanetine karşılık, ona Samiriye, Yahudiye ve Herodes'in krallığı olan Batanea'yı vermeyi taahhüt etmişti. Bu suçlamanın kanıtı olarak, Antipas'ın sarayının silah deposunda bulunan yetmiş bin zırh takımını göstermişti Herodes. Bu gizli savaş hazırlıklarının başka ne anlamı olabilirdi? Amcasının şu anki ordusu birkaç yüz kişiden ibaret bir muhafız birliğiydi. Zırhlar *Romalı* askerler için düşünülmemişti besbelli.

Herodes çok kurnazdı. Antipas'ın herhangi bir savaşa niyeti olmadığını ve sadece gösteriş merakından bu zırhları topladığını gayet iyi biliyordu. Galilea ve Gilead'ın gelirleri yüksekti ve Antipas konuklarına karşı cimri olsa da, değerli

nesnelere para harcamaktan çekinmezdi: Romalı zenginlerin heykel, resim, oymalı mobilya koleksiyonu yapmaları gibi toplamıştı bu zırhları. Ama Herodes, cimriliğinden çok kez söz ettiği Antipas hakkında, Caligula'nın bu açıklamayı kabul etmeyeceğini biliyordu. Böylece Antipas sarayda Caligula'yı selamlayıp tahta çıkışını kutladığında, Caligula soğuk bir selam verip pat diye sordu: "Sarayının silah deposunda yetmiş bin zırh bulunduğu doğru mu, Tetrark?" Antipas şaşırdı ve inkâr edemedi: Herodes rakamı abartmamaya dikkat etmişti. Antipas zırhları kişisel zevki için topladığı yolunda bir şeyler mırıldandı.

Caligula şöyle dedi: "Görüşme bitmiştir. Saçma sapan mazeretler uydurma. Seninle ilgili kararımı yarın vereceğim." Antipas gururu kırılmış ve kaygı içinde çekilmek zorunda kaldı.

O akşam yemekte Caligula bana, "Sen nerede doğmuştun, Claudius Amca?"diye sordu.

"Lyon," dedim.

"Pek sağlıklı bir yer değil galiba orası?" dedi Caligula, elindeki altın şarap kupasını evirip çevirerek.

"Doğru," dedim. "İmparatorluğunuz dahilindeki en sağlıksız yerlerden biri olarak bilinir. Daha bebekliğimde, şimdi sürdüğüm yararsız ve atıl hayata mahkûm olmamı Lyon'un iklimine bağlarım."

"Evet, öyle bir şey dediğini hatırlar gibiyim," dedi Caligula, "Antipas'ı oraya gönderelim. Hava değişikliği iyi gelir. Onun gibi mizacı ateşli bir adam için Galilea'nın güneşi fazla kuvvetli."

Ertesi gün Caligula, Antipas'a tetrarklık rütbesinin tenzil edildiğini ve kendisini Lyon'a sürgüne götürecek geminin Ostia'da beklediğini bildirdi. Antipas durumu filozofça karşıladı; sürgün ölümden iyiydi. Onun lehinde şunu da belirtmeliyim ki, bildiğim kadarıyla, Galilea'dan onunla gelmiş olan Herodias'a hiçbir zaman sitem etmedi. Caligula

Herodes'e vakitli uyarısı için teşekkür mektubu yazdı, Antipas'ın tetrarklığını ve gelirlerini, sadakatinin ödülü olarak ona verdi. Ama Herodias'ın Herodes'in kız kardeşi olduğunu bildiğinden, kardeşinin hatırına, kendisine ait olan mülkü koruyabileceğini ve isterse Galilea'ya dönüp kardeşinin himayesinde yaşayabileceğini söyledi. Herodias'ın gururu izin vermedi bunu kabul etmeye: Caligula'ya Antipas'ın ona daima çok iyi davrandığını ve şimdi, bu kötü gününde, onu bırakmayacağını söyledi. Caligula'nın kalbini yumuşatma ümidiyle uzun bir söyleve başladı, ama sözünü kesti Caligula. Ertesi sabah Herodias ile Antipas birlikte Lyon'a hareket ettiler. Bir daha dönmediler Filistin'e.

Herodes, Caligula'nın armağanı karşısında duyduğu sınırsız minneti dile getiren bir cevap yazdı. Caligula mektubu gösterdi bana. "Ne adammış ama!" diye yazmıştı Herodes, "Yetmiş bin zırh ve tümü kişisel zevki için! Yüzyıl boyunca günde iki adet! Böyle bir adamı Lyon'da çürümeye terk etmek doğrusu yazık: Onu tek başına Germania'yı fethetmeye göndermelisiniz. Babanız, Germenlerle baş etmenin tek yolu onları yok etmektir, derdi. İşte, mükemmel yok edici şimdi emrinizde. Öyle bir savaş açlığı içinde ki, ısmarlama yapılmış yetmiş bin zırhı deposunda hazır tutuyor." Buna epey güldük. Herodes Caligula'ya bizzat teşekkür etmek için hemen Roma'ya dönmesi gerektiğini yazarak bitirmişti mektubunu: Duygularını aktarmaya kâğıt kalem yeterli değildi. Kardeşi Aristobulos'u Galilea ve Gilead'da geçici olarak vekil bırakacak, Silas'ı da onu gözünün önünden ayırmaması için yanında bırakacaktı; en küçük kardeşi Herodes Pollio'yu ise Batanea'da geçici vekil olarak bırakacaktı.

Cypros'la birlikte Roma'ya döndü; alacaklılarına bütün borçlarını son kuruşuna kadar ödedi ve bir daha asla borç almayacağını söyleyerek sağda solda dolaştı. Caligula'nın iktidarının ilk yılında kayda değer bir sıkıntı yaşamadı. Caligula ile annem, Gemellus'u öldürtmesi yüzünden kavga et-

tiklerinde –tabii Herodes'in Caligula'yı bundan ciddi olarak vazgeçirmeye çalışmadığına emin olabilirsiniz– bile; öyle ki, önceki hikâyemde anlattığım gibi annem intihara zorlandığında bile Herodes Caligula'nın onun sadakatine güveninden o kadar emindi ki, annemin ahbapları arasında, cenazesine katılan ve ardından yas tutan tek kişiydi. Ölümünden gerçekten acı duyduğuna inanıyorum, ama bunu Caligula'ya şöyle açıkladı: "Koruyucumun ruhuna saygılarımı sunmasaydım, nankör bir alçak gibi hissedecektim. Onun kendisini ilgilendirmeyen bir meseleye, büyükanne olarak karışmasına öfkelenmeniz, Leydi Antonia'yı derinden yaralamış ve utandırmış olmalı. Ben de benzer bir davranıştan ötürü tepkinizi çektiğimi fark edersem –tabii saçma bir varsayım bu–, ben de kesinlikle onun yaptığını yapardım. Tuttuğum bu yas, onun gibi bir eski dünya kadınının, kendisini fuzuli kılan modern dünyayı terk ederken gösterdiği cesarete duyduğum saygıdandır."

Caligula bunu olumsuz karşılamadı: "Hayır Herodes sen doğrusunu yaptın. O beni gücendirdi, seni değil." Ama hastalığı yüzünden aklını tamamen yitirdiğinde, kendini tanrı ilan edip tanrı heykellerinin başlarını kestirmeye ve yerlerine kendi başını koydurtmaya başlayınca, Herodes giderek endişelendi. Binlerce Yahudinin yöneticisi olarak, belanın geldiğini seziyordu. Bunun ilk belirgin işaretleri İskenderiye'den geldi. Yahudi düşmanı Yunanlar, Yunan tapınaklarındaki gibi Yahudi sinagoglarında da imparatorun heykellerinin dikilmesi ve resmi yeminlerde, Yunanlar gibi, Yahudilerin de Caligula'nın kutsal adını kullanması için Mısır valisine baskı yaptılar. Mısır valisi, bir zamanlar Agrippina'nın düşmanı, Tiberius Gemellus'un da yandaşıydı ve Caligula'ya bağlılığını kanıtlamanın en iyi yolu olarak, yalnızca kentteki Yunanlar için çıkartılan fermanın Yahudileri de kapsamasına karar verdi. Yahudiler Caligula'nın adıyla yemin etmeyi ve onun heykellerini sinagoglarına sokmayı reddedince, vali kentteki

tüm Yahudileri "istenmeyen yabancı" ilan eden bir emir yayımladı. İskenderiyeliler, sevinçle Yahudilere karşı bir kıyıma giriştiler. Kentin lüks semtlerinde Yunanlar ve Romalılarla yan yana yaşayan varlıklı Yahudileri "Delta"nın daracık, kalabalık sokaklarına kovaladılar. Dört yüzden fazla tüccarın evi yağmalandı, sahipleri öldürüldü veya sakatlandı. Sağ kalanlar olmadık hakaretlere maruz kaldı. Can ve mal kaybı öylesine büyüktü ki, Yunanlar Roma'ya, Caligula'ya bir heyet göndererek, Yahudilerin imparator hazretlerine tapmayı reddetmesi üzerine delifişek Yunan gençlerin zıvanadan çıktığı ve intikam almaya kalkıştıkları yolunda bir açıklamayla davranışlarını bağışlatmaya karar verdiler. Yahudiler de, Alabarkhes'in Mısır'ın en parlak filozofu olarak bilinen seçkin bir Yahudi olan kardeşi Philo'nun başkanlığında bir karşı heyet gönderdiler. Philo Roma'ya varınca, şimdi evlilik yoluyla akrabası da olan Herodes'i aradı doğal olarak. Herodes Alabarkhes'e olan sekiz bin altın borcunu iki yıllık yüzde on faiziyle ödemesi dışında –Alabarkhes'i zor duruma sokmuştu bu, çünkü bir Yahudi olarak başka bir Yahudiden faiz alamazdı– hayatta olan tek kızı Berenice'yi Alabarkhes'in büyük oğluyla nişanlayarak minnetini ifade etmişti. Philo Herodes'ten, onun adına Caligula ile konuşmasını rica etti; ama Herodes, heyetle hiçbir ilişkisinin olmamasını tercih ettiğini söyledi; eğer işler ters giderse, imparatorun öfkesini (ki bunun şiddetli olacağı kanısındaydı) yatıştırmak için elinden geleni yapacaktı ve şu anda tek söyleyebileceği buydu.

Caligula Yunan heyetini dostane bir havada dinledi, ama Yahudileri, Herodes'in beklediği gibi, öfkeli tehditlerle kovdu. Onlara, Augustus'un dinsel hoşgörü vaatlerini artık duymak istemediğini söyledi: Augustus öleli uzun zaman olmuştu; buyrukları da saçmaydı ve güncelliğini yitirmişti. "Sizin tanrınız benim ve benden başka tanrınız olmayacak."

Philo öteki elçilere dönüp İbranice konuştu: "İyi ki geldik; çünkü bu sözler Yaşayan Tanrı'ya karşı apaçık meydan okuma. Şimdi emin olabiliriz bu sersemin sonunun kötü olacağına." Bereket saraydakilerden hiçbiri İbranice anlamıyordu.

Caligula Mısır valisine bir mektup yazarak, Yahudilerin sadakatsizliğine karşı çıkmakla Yunanların görevlerini yaptığını ve Yahudiler bu itaatsizliklerini sürdürürse, bizzat kendisinin orduyla gelip tümünü yok edeceğini bildirdi. Bu arada, Alabarkhes'in ve Yahudi kolonisinin diğer önde gelenlerinin hapse atılmasını buyurdu. Alabarkhes dostu Herodes Agrippa'nın akrabası olmasa, onu ve kardeşi Philo'yu da öldürteceğini açıkladı. Herodes'in İskenderiye Yahudileri için tek yapabildiği Mısır valisini azlettirmek oldu. Valinin Caligula'nın annesi Agrippina'ya eski düşmanlığını Caligula'ya hatırlatarak, adamı tutuklatıp küçük Yunan adalarından birine sürmesini sağladı.

Sonra Herodes, o günlerde para sıkıntısı çeken Caligula'ya şöyle dedi: "Hükümdar Hazinesi'ne biraz gelir sağlamak için Filistin'de ne yapılabilir, bir bakayım. Kardeşim Aristobulos, o hokkabaz amcamız Antipas'ın sandığımızdan daha zengin olduğunu söylüyor. Siz şimdi Britanya ve Germania'yı fethetmeye çıkacağınıza göre –bu arada, eğer yolunuz Lyon'dan geçerse, lütfen Antipas ile Herodias'a saygılarımı iletin– geride kalan bizlere Roma çok tatsız gelecek. Benim de uzaklaşıp krallığımı ziyaret etmem için iyi bir fırsat bu. Ama sizin dönüşe geçtiğinizi duyar duymaz ben de hemen dönerim ve sizin adınıza yapacağım çalışmalar umarım sizi memnun eder." İşin aslı şuydu: Herodes'e Filistin'den çok sevimsiz haberler gelmişti ve Caligula'nın saçma seferine çıkacağı gün, Herodes de gemiyle Doğu'ya doğru yola çıktı. Ama Caligula'nın fiilen yola çıkması neredeyse bir yılı buldu.

Caligula, Kudüs'teki tapınakta "Kutsalların Kutsalı" denen, Yahudilerin Tanrısının sedir ağacından bir sandıkta

oturduğuna inanılan ve yalnızca yüksek rahip tarafından yılda bir kez ziyaret edilen gizli iç odaya heykelinin konmasını buyurmuştu. Dahası, heykelin şenlik günlerinde "Kutsalların Kutsalı" denen iç odadan çıkartılmasını ve avluda toplanan, Yahudi olsun olmasın, herkesin ona tapınmasını da emretmişti. Caligula Yahudilerin Tanrılarının karşısında duydukları yoğun dinsel huşudan ya haberdar değildi ya da buna aldırmıyordu. Duyuru Kudüs'e Pontius Pilatus'un yerine atanan (bu arada, Pontius Pilatus Roma'ya geldiğinde intihar etmişti) yeni Yahudiye valisi tarafından okununca, öyle görülmemiş bir isyan çıktı ki, vali şehirdışındaki garnizona sığınmak zorunda kaldı ve orada neredeyse kuşatma altında kaldı. Haber Caligula'ya Lyon'da ulaştı. Öfkeden çıldıran Caligula, arkadaşım Vitellius'un yerine atanan yeni Suriye valisine yazarak, Suriye yedeklerinden güçlü bir ordu kurmasını ve emrindeki iki Roma alayıyla birlikte Yahudiye'ye yürümesini ve kılıç zoruyla emri uygulamasını bildirdi. Vali, eski Roma geleneğinde bir asker olan Publius Petronius'tu. Caligula'nın buyruğunu vakit geçirmeden uyguladı, sefer hazırlıklarını tamamlayıp Akkâ üzerine yürüdü. Oradan yüksek rahibe ve Yahudilerin önde gelenlerine bir mektupla kendisine verilen talimatı ve bunu yerine getirmeye hazır olduğunu bildirdi. Bu arada Herodes, elinden geldiğince geri planda kalmaya çalışarak, oyuna girmişti. Yüksek rahibe gizlice izleyeceği en doğru yol konusunda tavsiyelerde bulunuyordu. Onun tavsiyesi üzerine, Yahudiye valisi ve garnizonu sağ salim Akkâ'ya, Petronius'a gönderildi. Onların ardından, Yahudi cemaatinden on bin kadar saygın kişiden oluşan bir heyet, tapınağın kirletilmesini protesto amacıyla başvuruda bulundu. Savaşma niyetiyle gelmediklerini, ama atalarının toprağı üzerinde bu korkunç hakarete izin vermektense ölmeyi yeğlediklerini belirtiyorlardı. Buna göz yumarlarsa, ülke lanetlenir ve asla toparlanamazlardı. Roma'ya siyaseten bağlı olduklarını yineliyor ve kimsenin

onları sadakatsizlik veya vergilerini ödememekle suçlayamayacağını söylüyorlardı; ama her şeyden önce, (yasalarına uydukları sürece) geçmişte onları her zaman gözetmiş ve kendi ülkesinde başka tanrılara tapınmayı kesinlikle yasaklamış olan Atalarının Tanrısına bağlıydılar.

Petronius şöyle dedi: "Ben din konusunda konuşmaya yetkili değilim. Dedikleriniz belki doğrudur, belki değildir. Benim imparatora bağlılığım siyasi ve dini olarak ikiye bölünmüyor. Sorgusuz sualsiz bir bağlılık o. İmparatorun hizmetkârıyım ve ne olursa olsun, buyruğunu yerine getireceğim."

Yahudiler de şöyle yanıtladı: "Biz de Efendimiz Tanrı'nın sadık hizmetkârıyız ve ne olursa olsun, buyruklarını yerine getireceğiz."

Böylece iş kilitlendi. Sonra Petronius Galilea'ya çekildi. Herodes'in tavsiyesiyle ona karşı hiçbir düşmanlık gösterilmedi, ama güz ekimi zamanı geldiği halde tarlalar sürülmedi ve herkes başlarına küller serperek, yas giysileri içinde dolaşıyordu. Ticaret ve üretim durdu. Herodes'in kardeşi Aristobulos'un başkanlığında yeni bir heyet Petronius ile Caesarea'da (Samiriye Caesareası) görüştü ve Petronius'a bir kez daha Yahudilerin savaşma niyetinde olmadıkları, ama imparatorun buyruğunu uygulamakta diretirse, Tanrı korkusu bilen hiçbir Yahudi'nin yaşamla ilgisinin kalmayacağı ve toprağın mahvolacağı anlatıldı. Bu, Petronius'u ikileme düşürdü. Herodes'e danışıp yardım ve tavsiye almak istedi. Ama kendi durumunu sallantıda gören Herodes Roma'ya doğru yola çıkmıştı. Ne yapabilirdi Petronius gibi bir asker? Savaş düzeninde saf tutan veya pusu kurdukları yerden vahşi çığlıklarla saldıran düşmanı göğüslemeye her zaman hazır olan Petronius, karşısında boyunlarını bükerek "Biz karşı koymuyoruz. Biz Roma'ya vergisini sadakatle ödeyen insanlarız, ama dini bakımdan atalarımızın Tanrısına bağlıyız. Çocukluğumuzdan beri O'nun yasalarına göre yaşadık; öldürün bizi, öyle uygun görürseniz, çünkü Tanrımıza küfür

edilmesine tanık olarak yaşayamayız," diyen bu muhterem ihtiyarlara ne yapabilirdi?

Onlarla dürüstçe konuştu. Onlara, bir Romalı olarak, imparatora bağlı kalacağına ve her sözünü yerine getireceğine yemin ettiğini ve bunu tutmak zorunda olduğunu söyledi; onlar da görüyordu ki, emrindeki silahlı kuvvetlerle, aldığı emri yerine getirme olanağına sahipti. Yine de dirençlerini ve herhangi bir şiddet eylemine başvurmamalarını övdü. Suriye valisi sıfatıyla yapması gerekeni bildiğini, ama insancıl ve mantıklı bir adam olarak, ona verilen emri yerine getirmesinin neredeyse imkânsız olduğunu itiraf etti. Atalarının Tanrısına tapınmakta ısrar ediyorlar diye silahsız yaşlı adamları öldürmek bir Romalıya yakışmazdı. Caligula'ya tekrar yazacağını ve onların durumunu elden geldiğince olumlu yansıtacağını söyledi. Muhtemelen Caligula onu ölümle ödüllendirecekti; ama kendi hayatını feda etmekle binlerce çalışkan ve zararsız insanın hayatını kurtaracaksa, bunu yapmaya hazırdı. Onları yüreklendirdi ve umutlarını kesmemelerini söyledi. Mektubu yazdıktan sonra –ki hemen o sabah yazacaktı– yapılacak ilk iş toprağı ekmeye başlamaktı. Bunu ihmal ederlerse, açlık baş gösterir, ardından da eşkıyalık ve salgın hastalık gelir, işler şimdikinden bin beter olurdu. Petronius konuşurken, Batı'da ansızın kara bulutlar belirdi ve şiddetli bir yağmur başladı. Olağan güz yağmurları o yıl yağmamış ve yağmur mevsimi neredeyse geçmişti; dolayısıyla bu, olağanüstü bir talih belirtisi olarak algılandı ve yaslı Yahudiler şükran ve sevinç şarkıları söyleyerek dağıldı. Yağmur sürdü ve çok geçmeden ülke yeniden canlandı.

Petronius sözünü tuttu. Caligula'ya yazarak Yahudilerin direttiğini bildirdi ve kararını bir kez daha gözden geçirmesini rica etti. Yahudilerin imparatorlarına karşı hiçbir saygısızlık etmediklerini, ama tapınakta herhangi bir heykelin –bu, muhteşem imparatorlarının heykeli bile olsa– dikilmesi halinde, ülkelerinin korkunç bir biçimde lanetleneceğine

inandıklarını söyledi. Umutsuzluktan toprağı ekmekten vazgeçtiklerini anlatarak ayrıntıya girdi ve şimdi önlerinde yalnız iki seçenek olduğunu belirtti: İlki heykeli dikmek ve toprağı ölüme mahkûm etmekti ki, bu çok büyük bir gelir kaybı anlamına geliyordu; ikincisiyse majestelerinin kararını geri alması ve böylece, soylu bir halkın sonsuz minnetini kazanmasıydı. İmparatordan, hiç değilse heykelin dikilmesini hasat sonrasına ertelemesini rica etti.

Ama bu mektup Roma'ya varmadan önce, Herodes Agrippa zaten Yahudilerin Tanrısı adına çalışmaya koyulmuştu. Birbirlerinden ayrı kaldıkları uzun süreden sonra Caligula'yla çok candan kucaklaştılar. Herodes yanında sandıklar dolusu altın, mücevher ve başka değerli mallar getirmişti. Bir kısmı kendi hazinesinden, bir kısmı Antipas'ınkinden geliyordu; gerisi, sanırım, ona İskenderiye Yahudileri tarafından sunulan bir armağanın parçasıydı. Herodes Caligula'yı kentin görüp göreceği en görkemli şölene davet etti. Adı duyulmadık nefis yiyecekler vardı sofrada: Çayırkuşu dilleriyle doldurulmuş beş koca tepsi börek, Hindistan'dan tanklar içinde getirilmiş olağanüstü leziz balıklar ve ana yemek olarak, kıllı bir fil yavrusunu andıran, türünü bilmediğimiz bir hayvanın kebabı vardı. Kafkasya'nın donmuş göllerinden birinde buza gömülü bulunmuş ve kar içinde korunarak Ermenistan, Antiokheia ve Rodos üzerinden buraya getirilmişti. Caligula sofranın zenginliği karşısında şaşırdı ve mali olanakları elverse bile, böylesine görkemli bir gösteriyi sahneleyecek yaratıcılıktan yoksun olduğunu teslim etti. İçkiler de yemekler kadar dikkate değerdi ve zaman ilerledikçe Caligula öyle coştu ki, Herodes'e geçmişteki cömertliğini lafı edilmez bir şey gibi küçümseyerek, ona ne dilerse vereceğini söyledi.

"Dile benden ne dilersen, Herodesçiğim," dedi. "Her dileğini olmuş bil." Ve tekrar etti: "Her dileğini. Kendi ilahi varlığım üzerine yemin ederim ki, ne dilersen yapacağım."

Herodes bu şöleni Caligula'dan herhangi bir lütuf beklentisiyle düzenlemediğini söyleyerek karşı çıktı. Caligula'nın, gelmiş geçmiş tüm hükümdarların tebaasından biri veya bir müttefiki için yaptığından çok daha fazlasını zaten kendisi için yapmış olduğunu söyledi. Daha mutlu olamazdı: Gönül borcunu biraz olsun göstermesine izin verilmesi dışında hiç, ama hiçbir isteği yoktu. Ne var ki, kristal şarap sürahisinden bardağını sürekli dolduran Caligula diretiyordu: Yok muydu çok özel bir isteği? Doğu'da yeni bir krallık? Chalcis belki ya da Ituraea? Evet dediği an onun olacaktı.

Herodes şöyle dedi: "Ey lütufkâr, yüce gönüllü, tanrısal Sezar, tekrar ediyorum kendim için istediğim hiçbir şey yok. Tek dileğim size hizmet etme ayrıcalığı. Ama siz aklımdan geçeni bile okudunuz. Şaşılacak derecede hızlı ve araştıran bakışlarınızdan hiçbir şey kaçmıyor. Gerçekten de gönlümde yatan bir istek var, ama bunun yararı sadece size olur. Benim ödülüm ise dolaylı olacak: Sizin danışmanınız olmanın onuru."

Caligula meraklanmıştı. "Çekinme, söyle Herodes," dedi. "Sana yapacağım, demedim mi? Ben sözünü tutan bir tanrı değil miyim?"

"O halde tek isteğim, Kudüs'teki tapınağa heykelinizi koyma fikrinden vazgeçmeniz."

Uzun bir sessizlik oldu. O tarihi şölende ben de vardım ve Herodes'in cüretinin sonucunu beklerken yaşadığım tedirginliği ve heyecanı ömrümün başka hiçbir anında duymadım. Acaba ne yapacaktı Caligula? İsteneni yerine getireceğine, kendi tanrısallığı üstüne ve birçok tanık önünde yemin etmişti; öte yandan, dünyadaki tüm tanrılar arasında ona karşı çıkmayı sürdüren bu Yahudi Tanrısını dize getirme kararından nasıl dönebilirdi?

Sonunda konuştu Caligula. Yumuşak, neredeyse yalvaran bir sesle, sanki bu ikilemden onu kurtarması için Herodes'ten yardım istercesine, "Anlamıyorum sevgili Herodes,"

dedi. "Bu isteğini yerine getirmemin bana nasıl bir yararı olacak?"

Herodes her şeyi daha sofraya oturmadan ayrıntılarıyla hesaplamıştı. Ciddi bir yüzle yanıtladı: "Çünkü Sezar, kutsal heykelinizin Kudüs'teki tapınağa konması şanınızı hiç artırmayacak. Tam tersine! Şu anda tapınağın iç odasında saklanan heykelin niteliğini ve kutsal günlerde çevresinde ne biçim ayinler yapıldığını biliyor musunuz? Hayır mı? O halde anlatayım ve dindaşlarımın kör inadı sandığınız davranışın, siz majestelerini incitmeme arzusundan başka bir şey olmadığını hemen anlayacaksınız. Yahudilerin tanrısı, Sezar, olağandışı biridir. Hatta bir tanrı karşıtı olarak tanımlanmıştır. Heykellerden, özellikle de Grek tanrılarınınki gibi haşmetli duruşu ve şatafatlı bir işçiliği olan heykellerden nefret eder. Başka ilahlara duyduğu nefreti simgelemek için, bu iç odaya kocaman, kaba saba, gülünç bir eşek heykelinin konmasını buyurmuştur. Uzun kulakları, kazma dişleri ve devasa bir üreme organı vardır. Kutsal günlerde, rahipler bu heykeli en iğrenç büyülü sözlerle aşağılar, iğrenç pisliklere ve dışkıya bularlar. Sonra, cemaatin de onu aynı şekilde aşağılaması için tekerlekli bir taşıyıcıyla iç avluya getirirler. Öyle ki, bütün tapınak lağım çukuru gibi kokar. Bu gizli bir ayindir! Yahudi olmayan hiç kimse içeri alınmaz. Yahudilerin de bundan söz etmesi yasaktır. Yoksa lanetlenirler. Ayrıca utanırlar da. Şimdi her şeyi anlıyorsunuz, değil mi? Yahudi önderler, heykeliniz tapınağa konacak olursa, ciddi yanlış anlamalara yol açmasından çekiniyor, sıradan halkın dini coşkuya kapılarak ve sizi onurlandırdıklarını sanarak heykele vahim saygısızlıklarda bulunmasından korkuyorlar. Ama dediğim gibi, doğal bir hassasiyet ve onlara dayatılan konuşma yasağı, arkadaşımız Petronius'a niçin emri uygulamaktansa ölmeyi yeğlediklerini açıklamalarını önledi. İyi ki ben buradayım da onların anlatamadığını size anlatabiliyorum. Ben sadece ana tarafından Yahudiyim, dolayısıyla la-

netlenmekten kurtulurum belki. Ne olursa olsun, uğrunuza bu tehlikeyi göze aldım."

Caligula bütün bunları inançla dinledi; ben bile Herodes'in ciddiyetine inanmak üzereydim. Caligula'nın tek dediği şu oldu: "O salaklar senin kadar açık konuşsalardı, sevgili Herodesçiğim, boşu boşuna sıkıntıya girmemiş olurduk. Acaba Petronius emrimi yerine getirdi mi?"

"İyiliğiniz için umarım getirmemiştir," dedi Herodes.

Böylece Caligula Petronius'a kısa bir mektup yazdı: "Eğer heykelimi tapınağa koyduysan, bırak kalsın. Ama ayinler silahlı Roma askerleri tarafından çok sıkı denetlensin. Eğer koymadıysan, orduyu dağıt ve mesele kapansın. Kral Herodes Agrippa'nın açıklamaları ışığında, söz konusu tapınağın Kutsal Heykelim için son derece uygunsuz bir yer olduğu sonucuna vardım."

Bu mektup ile Petronius'un yazdığı yolda çakıştı. Caligula Petronius'un sıradan insanca kaygılarla onun fikrini değiştirmeye kalkışmasına çok öfkelendi. Şöyle yanıt verdi Petronius'a: "Yahudilerin rüşvetlerine imparatorun arzusundan daha fazla değer verdiğine göre, sana tavsiyem, kendini bir an önce acısız yoldan öldürmendir. Yoksa seni gelecek kuşakları dehşete düşürecek bir ibret örneği yaparım."

Bereket Caligula'nın ikinci mektubu gecikti. Rodos ile Kıbrıs arasında geminin ana direği kırılmış ve tekne birkaç gün beklemek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla Caligula'nın ölüm haberi Caesarea'ya mektuptan önce vardı. Petronius öyle ferahladı ki, neredeyse Yahudilerin dinine geçecekti.

Herodes Agrippa'nın hikâyesinin ilk bölümü burada bitiyor, geri kalanını kendi hikâyeme devam ederken okuyacaksınız.

5. Bölüm

Böylece yine Muhafız Kıtası'ndan iki onbaşının omuzları üstünde taşındığım ve Germen muhafızların çevreme üşüşüp *assegai*'lerini hizmetime adadıkları sarayın büyük avlusuna geri dönüyoruz. Nihayet çavuşları beni yere indirmeye razı ettim, dört Germeni de tahtırevanımı getirmeye gönderdim. Getirdiler ve içine oturdum. Beni Muhafızların kentin öbür ucundaki ordugâhına götürmeye karar verdiklerini öğrendim; orada herhangi bir suikast girişiminden korunabilecektim. Karşı çıkmak üzereydim ki, kalabalığın gerisinde bir renk parıltısı gördüm. Mor yenli bir kol, okul günlerimin anılarını çağrıştıran özel bir çember hareketiyle işaret veriyordu. Askerlere, "Galiba Kral Herodes Agrippa orada. Eğer benimle konuşmak istiyorsa, bırakın gelsin," dedim.

Caligula öldürüldüğünde, Herodes uzakta değilmiş. Biz tiyatrodan çıkarken arkamızdaymış, ama bir rica bahanesiyle Caligula'yla konuşmak istiyormuş gibi yapan bir komplocu onu kenara çekmiş. Bu yüzden Herodes cinayete tanık olmamış. Eğer onu sandığım kadar iyi tanıyorsam, şu ya da bu numarayla mutlaka kurtarırdı Caligula'nın hayatını. Cesedi gördüğü zaman da onun geçmişteki iyiliklerine duyduğu minneti göstermekten çekinmedi. Kanlar içindeki bedeni kucakladı ve kendi kollarında saraya taşıyıp imparatorun yatağına koydu. Sanki Caligula gerçekten ölmemiş, iyileş-

me şansı varmış gibi hekimleri çağırttı. Sonra sarayın başka bir kapısından çıkıp aceleyle tekrar tiyatroya gitti ve aktör Mnester'i o ünlü konuşmasını; heyecanlanan Germenleri yatıştıran ve efendilerinin öcünü almak için seyircileri kılıçtan geçirmelerini önleyen konuşmayı yapmaya teşvik etti. Sonra yine hızla saraya koştu. Orada bana ne olduğunu öğrenince, bir yararı dokunur düşüncesiyle çekinmeden avluya geldi. İtiraf etmeliyim ki, Herodes'in çarpık gülümsemesini –ağzının bir köşesi yukarı, öteki köşesi aşağı bakıyordu– görmek beni epey yüreklendirdi.

İlk sözleri şöyleydi: "İmparator seçilmenizi kutlarım Sezar, bu yiğit askerlerin size bahşettikleri yüce payeyi umarım uzun yıllar taşırsınız ve umarım ilk müttefikiniz olma onuru bana ait olur!" Askerler coşkuyla alkışladı. Sonra yanıma yaklaştı ve elimi sımsıkı tutarak, ciddi bir yüzle Fenike dilinde konuşmaya başladı. Bu dili, Kartaca tarihi araştırmalarım sırasında öğrendiğimi ve askerlerden hiçbirinin anlamayacağını biliyordu. Sözünü kesmeme fırsat vermeden konuştu: "Dinle beni Claudius, neler hissettiğini biliyorum. Aslında imparator olmak istemediğini biliyorum. Ama senin de, hepimizin de iyiliği için budalalık etme. Tanrıların sana elleriyle verdiğini tepme. Ne düşündüğünü tahmin edebiliyorum. Askerlerin elinden kurtulur kurtulmaz iktidarı Senato'ya devretmek gibi çılgın fikirler var kafanda. Delilik olur bu; iç savaşa ışık yakmak olur. Senato bir koyun sürüsü, ama içlerinde üç dört kurt var ki, sen iktidarı bıraktığın an onu kapmak için birbirlerini yiyecekler. Başta Asiaticus var, ayrıca Vinicius. İkisi de komploya dahildi; bu yüzden, idam edilmemek için her çılgınlığı yapabilirler. Vinicius, yeğenin Lesbia'yla evliliğinden ötürü kendisini zaten Caesar'lardan sayıyor. Karısını sürgünden getirtecek ve birlikte sıkı bir takım oluşturacaklar. Asiaticus veya Vinicius olmazsa, bir başkası çıkacak, muhtemelen Vinicianus. Roma için en uygun imparator hiç kuşkusuz sensin; ordu da seni

destekliyor. Eğer saçma bir önyargıdan ötürü sorumluluktan kaçarsan her şey mahvolur. Benim diyeceğim bu kadar. İyi düşün ve moralini yüksek tut!" Sonra askerlere dönüp bağırdı: "Romalılar, sizleri de kutlarım. Daha akıllıca bir seçim yapamazdınız. Yeni imparatorunuz cesur, cömert, âlim ve adildir. Şanlı ağabeyi Germanicus'a güvendiğiniz gibi, ona da sonuna kadar güvenebilirsiniz. Senato veya başınızdaki albaylardan biri kafanızı karıştırmasın. İmparator Claudius'a bağlı kalın, o size bağlı kalacaktır. İmparator için en güvenilir yer sizin ordugâhınızdır. Şu anda, sadakatinize karşılık sizi cömertçe ödüllendirmesini tavsiye ediyordum ona." Bu sözlerle gözden kayboldu.

Askerler beni tahtırevanımda, koşar adım ordugâha götürdüler. Taşıyıcılardan biri yavaşlayacak olsa, yerine hemen bir başkası geçiyordu. Germenler haykırarak önden koşuyordu. Ben tamamen hissiz bir halde oturuyordum; kendime hâkimdim, ama hayatımda daha önce hiç şaşkınlıktan bu kadar acınası bir hale düşmemiştim. Herodes gidince durum yine umutsuz görünmeye başlamıştı. Palatium Tepesi'nin yamacındaki Kutsal Yol'a henüz varmıştık ki, haberciler bizi durdurmaya çalıştı, benim tahta el koymamı protesto ediyorlardı. Haberciler iki "Pleb Hakları Koruyucusu"ydu. (Pleb Hakları Koruyuculuğu cumhuriyet döneminin ortalarından kalmaydı; sıradan halkın haklarını soyluların zorbalıklarına karşı savunacak kişilere verilirdi bu paye. Koruyucuların dokunulmazlığı vardı ve yasa çıkarma yetkileri olmasa da, Senato'nun beğenmedikleri kararlarını veto etme hakkını koparmışlardı soylulardan. Ne var ki, Augustus ve ondan sonraki iki imparator "Pleb Hakları Koruyucusu" payesini ve ayrıcalıklarını kendileri kullanır olmuşlardı. Öyle ki gerçek Koruyucular seçilmeye ve imparatorluğun idaresi çerçevesinde işlevlerini yerine getirmeye devam etseler bile, başlangıçta taşıdıkları önemi yitirmişlerdi.) Senato'nun bu adamları haberci olarak seçmesi, protestoya bütün Ro-

ma'nın katıldığını göstermenin yanı sıra dokunulmazlıklarının, onları adamlarımdan gelecek düşmanca bir davranıştan koruyacağı düşüncesiydi.

Benim şahsen tanımadığım bu Koruyucular, onlarla konuşmak için durduğumuzda bariz bir cesaret göstermediler, hatta kendilerine emanet edildiğini sonradan öğrendiğim sert mesajı iletmeyi bile göze alamadılar. Bana "Sezar" diye hitap ettiler ki Julia ailesinin bir üyesi olmadığım için bu unvanda hak iddia ettiğim falan yoktu. Ezik bir tavırla şöyle dediler: "Bağışlayın Sezar, ama Senato üyeleri hemen Senato'ya gelmenizi rica ediyorlar; planlarınızı bir an önce öğrenmek arzusundalar."

Ben gitmeye hazırdım, ama Muhafızlar bırakmadı. Senato'yu hor görüyorlardı; şimdi kendilerine bir imparator seçmişlerdi ve onu gözlerinin önünden ayırmamaya ve Senato'nun cumhuriyeti geri getirme veya başka bir imparator atama gibi girişimlerine karşı koymaya kararlıydılar. Öfkeli sesler yükseldi: "Haydi! Toz olun!" "Senato kendi işine baksın, biz de kendi işimize!" "Yeni imparatorumuzun da öldürülmesine izin vermeyeceğiz!" Tahtırevanın penceresinden başımı uzatıp şöyle dedim: "Lütfen Senato'ya saygılarımı iletin ve nazik davetlerini şu an kabul edemeyeceğimi bildirin. Önceden verilmiş bir sözüm var. Saray muhafızlarının çavuşları, onbaşıları ve erleri tarafından Muhafız ordugâhında ağırlanmak üzere götürülmekteyim. Bu sadık askerlere hakaret etmek çok tehlikeli olur."

Böylece gene yola koyulduk. "Yeni imparatorumuz amma da şakacıymış!" diyerek kahkahalar atıyorlardı. Ordugâha varınca daha da büyük bir coşkuyla karşılandım. Muhafız Bölüğü on iki bin piyadenin yanında onlara katılmış süvarilerden oluşuyordu. Artık beni imparator olarak alkışlayanlar onbaşı ve çavuşlardan ibaret değildi, aralarında yüzbaşılar ve albaylar da vardı. İyi niyetlerinden ötürü teşekkür etmekle birlikte, onları elimden geldiğince bu işten

vazgeçirmeye çalıştım. İmparator seçiminin Senato'nun kararına bağlı olduğunu ve Senato beni atayana kadar imparatorları olmayı kabul edemeyeceğimi söyledim. Karargâha vardığımızda hiç alışık olmadığım bir saygıyla karşılandım, ama fiilen orada bir tutuklu durumundaydım.

Katillere gelince, Caligula'nın öldüğünden emin olduktan, onları kovalayan Germenlerden ve Caligula'nın intikamı çığlıklarıyla peşlerine düşen tahtırevan taşıyıcısı ile muhafızından yakayı kurtarınca, Vinicius'un pazaryerine uzak olmayan evine kapağı atmışlardı. Vigil'ler ve saray muhafızlarının yanı sıra Roma'da hazır bulunan yegâne muvazzaf birlikler olan şehir taburlarının albayları orada bekliyordu. Bu albaylar komploya doğrudan katılmamış, ama Caligula öldükten sonra Cumhuriyet yeniden kurulunca askerlerini Senato'nun emrine vermeye söz vermişlerdi. Bu arada Cassius birinin hemen Caesonia ile beni öldürmesinde diretiyordu: İkimiz de sağ bırakılamayacak kadar yakınıydık Caligula'nın. Lupus adında bir albay bu göreve talip oldu; Muhafız komutanının kayınbiraderiydi. Saraya gitti, elinde kılıç bir sürü boş odayı dolandıktan sonra nihayet imparatorun yatak odasına vardı. Caligula'nın cesedi kanlar içinde ve korkunç bir halde yatakta Herodes'in bıraktığı gibi duruyordu. Ama şimdi Caesonia, cesedin başı kucağında, yatakta oturmuştu; Caligula'nın tek çocuğu minik Drusilla dizlerinin dibindeydi. Lupus içeri girerken Caesonia ağlayarak ölüyle konuşuyordu: "Kocacığım, kocacığım, ne olurdu sözümü dinleseydin." Lupus'un elindeki kılıcı görünce kaygıyla yüzüne baktı ve sonunun geldiğini anladı. Boynunu uzattı. "Temiz vuruş yap, öteki katiller gibi yüzüne gözüne bulaştırma," dedi. Caesonia hiç ödlek değildi. Lupus darbeyi indirdi ve kafa düştü. Sonra üstüne atlayarak onu ısırıp tırmalayan küçük veledi ayaklarından yakaladı. Kafasını bir mermer sütuna doğru savurup, beynini parçaladı. Bir çocuğun öldürüldüğünü duymak her zaman nahoştur, ama

inanın bana, eğer okur babasının biriciği minik Drusilla'yı tanımış olsa, hiç kuşkusuz, ona tam da Lupus'un yaptığını yapmak isterdi.

Olaydan sonra, Caesonia'nın cesede söylediği sözün anlamı çok tartışıldı. Söz gerçekten belirsizdi. Kimileri onun "Ne olurdu sözümü dinleseydin?" derken Cassius'un niyetinden kuşkulanarak, planını uygulamaya fırsat vermeden, Caligula'ya adamı öldürtmesini öğütlediğini düşünüyordu. Bunu böyle açıklayanlar, Caligula'nın deliliğinden Caesonia'yı sorumlu tutanlardı; Caligula'yı kendisine tamamen bağlamak için içirdiği aşk iksirlerinin onun akli dengesini bozduğunu ileri sürüyorlardı. Kimileriyse –ki onlara katıldığımı söylemeliyim– Caesonia'nın, Caligula'nın kendi sevdiği deyişiyle "amansız sertliğini" yumuşatmasını, daha insanca ve aklı başında bir ölümlü gibi davranmasını öğütlediğini savunuyordu.

Sonra Lupus, görevini tamamlamak için beni aramaya başladı. Ama bu arada "Çok Yaşa, İmparator Claudius!" sesleri yükselmeye başlamıştı. Lupus toplantı salonunun kapısında durdu ve benim ne kadar popüler olduğumu görünce, cesaretini yitirip sessizce oradan sıvıştı.

Pazaryerindeki kalabalıklar katillere alkış tutmakla onların kanını istemek arasında bocalıyorlardı. Caligula'nın aslında öldürülmediği, bütün tantananın kendisinin sahnelediği bir oyun olduğu ve genel bir kıyıma başlamak için ölüm haberi üzerine sevinç gösterileri beklediği yolunda bir söylenti de vardı. O gece Ölüm, Yıkım ve Cehennem'in Gizleri adında yepyeni bir oyun sunacağını vaat ederken kastettiği buymuş, deniyordu. İhtiyatlılık ağır bastı ve sadakatlerini göstermek için haykırmaya başladılar: "Katiller bulunsun! Şanlı Sezarımızın öcünü alalım!" Caligula'nın sırdaşlarından azametli bir adam olan Asiaticus adında bir eski Konsül, Söylev Platformu'na çıkıp şöyle konuştu: "Katilleri mi arıyorsunuz? Ben de! Onları kutlamak istiyorum. Keşke bir

darbe de ben indirebilseydim. Caligula iğrenç bir yaratıktı ve onu öldürmekle soylu bir iş yaptılar. Ey Romalılar, aptallık etmeyin! Caligula'dan hepiniz nefret ediyordunuz ve o öldüğüne göre artık rahat soluk alabileceksiniz. Evlerinize dönün, şarap ve şarkıyla kutlayın ölümünü!"

Şehir birliklerinden üç dört bölük yaklaştı ve Asiaticus şöyle dedi onlara: "Asayişi sağlamak için size güveniyoruz. Senato bir kez daha en yüce makam. Bir kez daha bir Cumhuriyetiz. Senato'nun buyruklarına uyun ve size söz veriyorum, her şey yerli yerine oturunca, her biriniz çok daha varlıklı olacak. Yağmalamak, isyan çıkarmak yok. Cana ya da mala kastedenin cezası ölüm olacak." Böylece halk hemen teraneyi değiştirdi; katilleri, Senato'yu ve Asiaticus'u alkışlamaya başladı.

Komploculardan senatör olanlar, Vinicius'un evinden, Konsüllerin acele toplantı kararı aldığı Senato'ya giderlerken, Lupus Palatium Tepesi'nden koşarak inip muhafızların beni imparator ilan ettikleri ve ordugâhlarına götürdükleri haberini yetiştirdi. Bunun üzerine, iki Pleb Hakları Koruyucusu'nu ata bindirip bana yetişmeleri talimatıyla o tehditkâr mesajı gönderdiler. Mesaj, sanki Senato toplantıdayken alınmış bir karar gibi sunulacaktı. Ama o noktaya gelindiğinde, tehdidin neden bir anlamı kalmadığını anlatmıştım. Öteki komplocular, Cassius'un başı çektiği Muhafız Kıtası subayları, Capitolium Tepesi'ndeki kaleyi ele geçirmiş ve şehir taburlarından birinin korumasına vermişlerdi.

Senato'nun o tarihi oturumuna tanık olmayı çok isterdim. Bütün senatörlerin yanı sıra çok sayıda şövalye ve bir sürü ilgisiz kişi doluşmuştu binaya. Kalenin başarıyla alındığı haberi gelir gelmez, hepsi Senato binasını terk edip daha güvenli saydıkları yakındaki Jüpiter Tapınağı'na çıktılar. Ama kendileri için buldukları mazeret, Senato binasının resmi adı "Julia Binası" olduğundan, zulmünden nihayet kurtuldukları sülaleye adanmış bir yerde toplanmanın özgür

insanlara yakışmayacağıydı. Yeni mekâna yerleşince, hepsi bir ağızdan konuşmaya başladı. Bazı senatörler, Caesar'ların anısı kökünden kazınsın, heykelleri kırılsın, tapınakları yıkılsın diye bağırıyorlardı. Ama Konsüller ayağa kalkıp herkesi sükûnete davet etti: "Birer birer, Efendiler," dediler, "işlere birer birer bakalım." Sentius adlı bir senatörden konuşma yapmasını istediler. Çünkü onun kafasında her zaman hazır bir şeyler bulunurdu, ayrıca ikna yeteneğine sahip bir hatipti. Bağırış çağırış, tebrikler, yanlarında oturanlarla tartışmalar sona erip, birisi usulünce konuşmaya başlarsa, Senato'nun işe koyulacağını umuyorlardı.

Sentius sözü aldı. "Efendiler," dedi, "inanılır gibi değil bu! Farkında mısınız? Nihayet özgürüz. Bir zorbanın deliliğinin kölesi değiliz artık. Sanırım sizin de yürekleriniz benimki kadar gururla çarpıyor. Bu mutlu durum ne kadar sürer, bilemeyiz gerçi, kim kehanette bulunmaya cesaret edebilir ki? Ama en azından, sürdüğü sürece tadını çıkaralım ve mutlu olalım. Bu eski ve şanlı kentte, neredeyse yüz yıldır 'Özgürüz' demek mümkün olmadı. Tabii ne siz ne de ben eski günlerde bu muhteşem sözcükleri söyleyebilmenin nasıl bir şey olduğunu anımsıyoruz, ama şu anda içim kesinlikle, suyun üstünde yüzen bir mantar kadar hafif. Bugün, uzun bir kölelik yaşamının sonunda, dudaklarında o tatlı 'Özgürüz!' sözüyle son nefesini verecek ihtiyarlara ne mutlu! Özgürlüğü sadece bir söz olarak tanımış gençler için ne kadar yol gösterici o evrensel 'Özgürüz!' çığlığını duyduklarında ne anlama geldiğini bilmek. Ama Efendiler, soylu beyler, özgürlüğün ancak erdemle korunabileceğini unutmamalıyız. Zorbalığın zararı erdemi ezmesidir. Zorbalık yaltaklanmayı ve insanı aşağılayan korkuyu öğretir. Zorbalık altında, öngörülemeyen ani bir rüzgârda uçuşan saman sapları gibiyizdir. Zorbalarımızın ilki Julius Caesar'dı. Onun iktidarından bu yana, başımıza gelmedik felaket kalmadı. Julius'tan sonra gelen imparatorların niteliği gitgide düştü. Her biri

kendinden biraz daha kötüsünü seçti yerine. Bu imparatorlar erdeme karşı kötücül bir nefret besliyorlardı. Hepsinden beteri de Gaius Caligula'ydı –dilerim öbür dünyada rahat yüzü görmesin– insanların da, tanrıların da düşmanıydı o. Bir zorba birine zarar verirse, o adam belli etmese bile, içinde kin barındırdığından kuşku duyulur. Adamın üstüne bir suç atılır ve tecil ümidi olmadan mahkûm olur. Benim kayınbiraderin başına geldi bu; kendisi çok değerli, dürüst bir şövalyeydi. Ama şimdi, tekrarlıyorum, özgürüz. Şimdi ancak birbirimize hesap vermek durumundayız. Senato yine açık yüreklilikle konuşacağımız, açık yüreklilikle tartışacağımız bir yer olacak. İtiraf edelim, korkakça davrandık, köle gibi yaşadık, komşularımızın başına korkunç felaketler geldiğini duyduk, ama kendi başımıza gelmediği sürece sustuk. Efendiler, zorbayı öldürenlere verebileceğimiz en yüce onuru verelim, özellikle de bu kahramanca olayı düzenleyenlerin başında gelen Cassius Chaerea'ya. Onun adı, Julius Caesar'ı öldüren Brutus'un ya da Cassius'un, Brutus'un yanında durup bir darbe de kendisi indiren adaşının adından bile daha şanlı kılınmalı. Çünkü Brutus ve Cassius bu eylemleriyle ülkeyi büyük bir sefalete ve rezalete sürükleyen iç savaşı başlattı. Oysa Cassius Chaerea'nın eylemi böyle bir felakete yol açmayacak. Cassius, gerçek bir Romalı gibi, kendini Senato'nun emrine vermiş ve bize, nicedir yoksun bırakıldığımız değerli özgürlüğümüzü armağan etmiştir."

Bu çocuksu konuşma bol keseden alkışlandı. Sentius'un, Caligula'nın en rezil yalakalarından biri olduğu, hatta bu yüzden ona "Fino" lakabının takıldığını sorgulamak nedense kimsenin aklına gelmedi. Ama yanında oturan senatör, birden Sentius'un parmağında, renkli cam üzerinde Caligula'nın kocaman bir resmi olan altın yüzüğü fark etti. Bu senatör de Caligula'nın eski finolarından biriydi ve Cumhuriyetçi erdemini gösterme telaşıyla, Sentius'un parmağından yüzüğü çekip yere fırlattı. Herkes yüzüğün üstünde tepinme-

ye koştu. Bu coşkulu gösteri Cassius Chaerea'nın içeri girmesiyle kesildi. Yanında Aquila, "Kaplan", katillerden iki Muhafız subayı ve Lupus vardı. Senato'ya girince, neşe içindeki senatörlerle şövalyelerden oluşan kalabalık gruba bakmadı bile; dosdoğru iki Konsüle yürüyüp selam verdi: "Bugünkü parola ne?" diye sordu. Senato üyeleri, sevinç içinde, yaşamlarının doruk noktasında oldukları kanısındaydılar. Cumhuriyet döneminde, Konsüller eğer onların üstünde bir diktatör atanmamışsa ordunun ortak başkomutanlarıydı; ama günün parolasına son verileli seksen yılı geçmişti. Fino tayfasından olan bir *consul suffectus** şişinerek yanıtladı: "Parola, Albayım, Özgürlük."

Alkışların dinmesi ve Konsülün sesinin tekrar duyulabilmesi için on dakika beklemek gerekti. O zaman biraz sıkıntıyla ayağa kalktı ve bana Senato adına gönderilen habercilerin döndüğünü bildirdi: Getirdikleri mesaj, zorla Muhafız ordugâhına götürülmekte olmam nedeniyle, Senato'nun çağrısına maalesef uyamayacağım mealindeydi. Haber Senato'da şaşkınlık ve kargaşa yarattı, her kafadan bir sesin çıktığı bir tartışma başladı. Sonuçta arkadaşım Vitellius, Kral Herodes Agrippa'nın çağrılmasını önerdi: Yabancı olsa da, Roma'daki siyasi ortamı yakından bilen ve hem Doğu'da hem de Batı'da çok saygın bir adı olan Herodes onlara yerinde tavsiyelerde bulunabilirdi. Birisi, Herodes'in benim üzerimde büyük bir etkisi olduğunu, Muhafız Kıtası tarafından sayıldığını, aynı zamanda içinde çok dostu olan Senato'ya karşı da iyi niyetli olduğunu belirterek Vitellius'u destekledi. Böylece Herodes'e bir ulak gönderilerek en kısa zamanda gelmesi rica edildi. Sanırım Herodes tezgâhlamıştı bu daveti, ama emin değilim. Her neyse, gitmeye ne fazla hevesli gözüktü ne de isteksiz davrandı. Giyinik olmadığı için özür dilediğini ve birkaç dakika içinde hazır olacağını, yatak

* Yıl bitmeden ölen ya da görevden alınan bir Konsülün yerine seçilen Konsül. (ç.n.)

odasından bir uşağını aşağı göndererek bildirdi. Az sonra, sarayda çok dalga geçilen, Doğu'ya özgü bir koku saçarak indi: Güya, Paçuli adlı bu parfüme karşı Cypros'un büyük zaafı varmış. Herodes bu kokuyu süründüğünde, Caligula derin derin içine çeker ve "Herodes, seni gidi kart çapkın! Evlilik sırlarını amma da güzel reklam ediyorsun!" derdi. Anlamışsınızdır, Herodes Palatium Tepesi'nde o kadar uzun süre kaldığının bilinmesini istemiyordu, çünkü taraf tuttuğu düşünülebilirdi. Aslında saraydan bir uşak kıyafetiyle çıkmış, pazaryerindeki kalabalığa karışmış ve ulak geldiğinde eve henüz varmıştı. Kokuyu evde olduğunun kanıtı olarak kullanmıştı ve kanıt kabul edilmişti anlaşılan. Tapınağa vardığında, Konsüller ona durumu anlattılar. Benim imparator ilan edilişime şaşırmış göründü ve kent politikasıyla ilgili tarafsızlığını uzun uzun vurguladı. O sadece bir müttefik kral ve Roma'nın sadık dostuydu ve izin verirlerse, Roma kimin tarafından yönetilirse yönetilsin öyle kalacaktı. "Yine de," dedi, "tavsiyeme ihtiyaç duyulduğuna göre, açık konuşmaya hazırım. Cumhuriyet yönetimini, belli koşullarda, çok saygıdeğer buluyorum. Aynı şeyi hayırhah bir monarşi için de söyleyebilirim. Kanımca hiç kimse, bir yönetim biçiminin, özde bir diğerinden daha iyi olduğunu kesinkes iddia edemez. Her biçimin uygunluğu halkın mizacına, yönetici veya yöneticilerin yeteneğine, ülkenin coğrafi sınırlarına vb bağlıdır. Yalnız tek bir genel kural konabilir ve o da şudur: Aklı başında hiç kimse, devletin silahlı kuvvetlerinin sadık desteğine dayanmayan hiçbir yönetimi –ister demokratik, ister plütokrat, ister aristokrat, ister otokrat olsun– yönetimden saymaz. Dolayısıyla Efendiler, sizlere herhangi bir pratik tavsiyede bulunmadan önce bir soru sormalıyım: *Ordu arkanızda mı?*"

Vinicius telaşla yanıtladı onu. "Kral Herodes," diye bağırdı, "Şehir Taburları son adamına kadar sadık. Görüyorsunuz, onların üç albayı şu anda aramızda. Çok sayıda sila-

hımız, bol paramız var. Daha çok asker gerekirse, ücretlerini rahatça ödeyebiliriz. Buradaki birçoğumuz kendi kölelerinden birlikler kurabilir. Cumhuriyet adına savaşacaklarsa, onları sevinçle azat ederiz."

Herodes, sanki gülmesini bastırıyormuş gibi, eliyle ağzını örttü. "Sayın dostum Vinicius," dedi, "ben onu hiç denemeyin, derim. Hamallarınız, fırıncılarınız ve tellaklarınız, imparatorluğun en iyi birlikleri olan Muhafızlar karşısında nasıl bir gösteri çıkarır dersiniz? Muhafızlar diyorum, çünkü onlar sizden yana olsaydı, besbelli söylerdiniz. Eğer bir köleye zırh giydirip eline bir mızrak vererek, beline bir kılıç takarak ve 'Haydi aslanım, dövüş!' diyerek onu asker yapabileceğinizi sanıyorsanız... Evet, tekrarlıyorum, *bunu hiç denemeyin!*" Sonra dönüp bütün Senato'ya seslendi: "Saygıdeğer Beyler, Muhafızların dostum eski Konsül Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus'u, sizin onayınızı almadan imparator ilan ettiğini söylüyorsunuz. Anladığım kadarıyla, Muhafızlar, onun Senato'ya davetinize uymasına izin vermekte biraz kararsız kalmışlar. Ama yine anladığım kadarıyla, ona gönderilen mesaj da bir bütün olarak sizden değil, iki üç senatörün gayriresmi görüşmesinden çıkmış ve bu mesaj iletildiğinde, Tiberius Claudius'un yanında, aralarında subay bile olmayan birkaç aşırı heyecanlı asker varmış. Belki şimdi ona gerçekten yetki sahibi bir heyet gönderilirse, Muhafız Kıtası ordugâhındaki subaylar bu heyete gereken saygıyı gösterir ve komutaları altındaki askerlerin şenlik havasını gemleyebilirler. Ben yine aynı Pleb Hakları Koruyucuları'nın gönderilmesini öneririm. Eğer isterseniz, ben de onlarla gidip kendi sesimi de onlarınkiyle birlikte duyurabilirim, ama tabii dışarıdan bakan biri olarak. Çocukluğumdan beri tanıdığım –aynı muhterem hocanın öğrencileriydik– arkadaşım Tiberius Claudius üzerinde yeterince etkim olduğunu ve ordugâhtaki subaylarla da yeterince ilgilendiğimi sanıyorum. Sofralarına sık sık konuk olmuşumdur. Ama her şeyden

önemlisi, saygıdeğer beyler, işleri tüm tarafları tatmin edecek şekilde çözebilmek için, sizlerin hakkımda iyi düşünmesine ihtiyacım var."

Böylece öğleden sonra dört sıralarında, ben Muhafız ordugâhında albaylarla birlikte çok gecikmiş öğle yemeğimi yerken ve çevremdekiler tarafından her hareketim sessizce, dikkatle, ama saygıyla seyredilirken, bir yüzbaşı Senato'dan bir heyet geldiğini ve aralarında bulunan Kral Herodes Agrippa'nın onlardan önce, benimle özel olarak görüşmek istediğini bildirdi.

"Kral Herodes'i buraya alın," dedi Kıdemli Albay. "O bizim arkadaşımız."

Az sonra Herodes içeri girdi. Albayları tek tek adlarıyla, bir ikisinin de sırtını sıvazlayarak selamladı. Sonra bana yaklaştı ve önümde büyük bir resmiyetle eğildi.

"Sizinle özel olarak görüşebilir miyim, Sezar?" dedi hafif sırıtarak.

Sezar hitabından rahatsız oldum ve gerçek adımı kullanmasını söyledim.

"Ama *siz* Sezar değilseniz, Sezar kim olabilir, bilmiyorum," dedi Herodes ve bütün oda onunla birlikte güldü. Herodes çevresine bakındı. "Yiğit dostlarım," dedi, "sizlere teşekkür ederim; ama öğleden sonraki Senato toplantısında olsaydınız, orada gerçekten gülmeye değer bir şeyler görecektiniz. Böylesine coşkulu, çılgın bir güruhu ben hayatımda görmedim. Ne düşünüyorlar biliyor musunuz? Bir iç savaş başlatmayı! Siz Muhafız Kıtası'na karşı savaş açmayı düşünüyorlar. Şehir Taburları'nın, birkaç da Vigil'in yardımıyla, evlerindeki köleleri asker kılığına sokup amfitcatrdaki kılıç dövüşçülerinin komutasına vereceklermiş. Parlak değil mi? Aslında İmparator'a söylemek için geldiğim şeyi hepinizin önünde söyleyebilirim. Şimdi ona Pleb Hakları Koruyucuları'ndan oluşan bir heyet gönderdiler, çünkü anlaşılacağı gibi, aralarında buraya gelmeyi göze alacak tek kişi yok. İmpara-

tor'dan Senato'nun yetkisine boyun eğmesini isteyecekler ve yapmazsa, eh, zorla yaptıracaklar. Ne dersiniz *buna*? Senato'ya, işin dışında biri olarak, İmparator'a birkaç tavsiyede bulunacağıma söz vererek onlarla geldim. Şimdi sözümü yerine getireceğim." Sert bir hareketle bana döndü: "Sezar, benim tavsiyem acımasız olmanızdır! Ezin solucanları ve nasıl kıvrandıklarını seyredin."

Soğuk bir tavırla, "Dostum Kral Herodes," dedim, "benim bir Romalı olduğumu ve imparatorun gücünün bile, usul gereği, Senato'nun iradesine tabi olduğunu unuttunuz galiba. Eğer Senato bana kibarca yanıtlayabileceğim bir mesaj gönderirse, tabii isteklerine uyarım."

"Ne isterseniz yapın," dedi Herodes omuz silkerek, "ama bundan ötürü size daha iyi davranırlar sanmayın. Usul gereği, ha? Bir ilkçağ tarihi uzmanı olarak üstün hâkimiyetiniz karşısında eğilmeliyim tabii. Ama 'usul' sözcüğünün pratik bir değeri var mı bugün?"

Sonra iki Pleb Hakları Koruyucusu içeri alındı. Senato'nun mesajını mekanik ve inandırıcı olmayan bir sesle, düet yapar gibi tekrarladılar. Hiçbir şekilde zora başvurmamalı ve Senato'nun gücüne duraksamadan teslim olmalıydım. Son imparatorun iktidarı sırasında, onların ve benim zor atlattığımız tehlikeler hatırlatılıyor, halka yeni felaketler getirecek eylemlerden uzak durmam rica ediliyordu.

Caligula'nın iktidarında onların ve benim atlattığımız tehlikelerle ilgili cümle üç kez tekrarlandı, çünkü önce biri hata yaptı, öteki yardıma koştu, sonra ilki yeni baştan aldı. Sinirlendim, "Evet, bu cümle daha önce geçmişti sanırım," diyerek Homeros'un *Odysseia*'sında çok sık geçen şu dizeyi okudum:

"Kurtarmıştık canımızı ölümden gerçi,
Ama dostlarımız değildi onca talihli."

Herodes bayıldı buna. Komik bir ifadeyle, "Dostlarımız değildi onca talihli," diye tekrarladı, sonra albaylara dönüp fısıldadı: "İşte mesele bu. Tek düşündükleri kendi cenabet postlarını kurtarmak."

Pleb Hakları Koruyucuları giderek bocalıyor, getirdikleri mesajı bir çift ördek gibi tekrarlayıp duruyorlardı. Eğer bana usule uygun olmayan yollardan verilen bu en yüce iktidardan vazgeçersem, Senato'nun bana, özgür bir halkın verebileceği en yüksek payeleri vermek üzere oylama yapmaya hazır olduğunu söylüyorlardı. Ama kendimi kayıtsız şartsız onların ellerine teslim etmeliydim. Aksine, aptallık edip Senato'ya gitmeyi reddedersem, kentin silahlı kuvvetleri bana karşı gönderilecekti. Yakalandıktan sonra merhamet beklemem abes olurdu.

Albaylar iki Koruyucu'yu öyle tehditkâr bakışlar ve homurtularla sardılar ki, adamlar telaşla sadece Senato'nun sözcülüğünü yaptıklarını, aslında kişisel olarak beni imparatorluğu yürütecek tek uygun kişi olarak gördüklerini belirtmek istediklerini açıkladılar. Hem Senato'nun elçileri hem de Pleb Hakları Koruyucuları olarak dokunulmazlıkları olduğunun hatırlanmasını ve kendilerine saygısızlık edilmemesini rica ettiler. Sonra şöyle dediler: "Konsüller, ilk mesajı beğenmemeniz halinde, size özel olarak ikinci bir mesaj iletmemizi istediler."

Bu ikinci mesajın ne olduğunu merak ettim.

"Sezar," dediler, "eğer monarşiyi *sahiden* istiyorsanız, bunu Muhafızların değil, Senato'nun armağanı olarak kabul etmeniz gerektiğini söylememiz emredildi."

Bunun üzerine içten bir kahkaha attım. Caligula öldürüldüğünden beri ilk kez gülüyordum. "Hepsi bu mu? Bunu da beğenmezsem bir üçüncü mesaj var mı?" diye sordum.

"Hayır, başka bir şey yok, Sezar," dediler süklüm püklüm.

"Pekâlâ," dedim hâlâ çok eğlenerek, "Senato'ya deyin ki, bir imparator daha istemedikleri için onları suçlamıyo-

rum. Son imparator maalesef kendini halkına sevdirme yeteneğinden yoksundu. Ama öte yandan, Muhafız Kıtası beni imparator yapmakta kararlı ve subaylar şimdiden bana biat etmiş, beni de kabule zorlamış bulunuyor. Ne yapabilirim bu durumda? Senato'ya saygılarımı bildirin ve usule uygun olmayan bir şey yapmayacağımı söyleyin," –bu noktada Herodes'e cüretkâr bir tavırla baktım– "onları aldatmayacağıma güvenebilirler. Onların yetkesini tanıyorum, ama aynı zamanda, askeri danışmanlarımın isteklerine karşı çıkacak durumda olmadığımı hatırlatırım."

Böylece Pleb Hakları Koruyucuları geri gönderildi. Oradan sağ çıkabildikleri için çok mutluydular. Herodes, "Fena değildi," dedi, "ama dediğim gibi sert konuşsan daha iyi olurdu. Sadece erteliyorsun işleri."

Herodes gittikten sonra, albaylar, cülus armağanı olarak, her Muhafıza yüz elli altın ve yüzbaşılara beş yüz altın vermemi beklediklerini söylediler. Albaylara ne vereceğim ise benim keyfime kalmıştı. "Kişi başına on bin yeter mi?" diye şakalaştım. İki binde anlaştık. Sonra komploculardan olan ve şu anda belli ki Senato toplantısında bulunan Caligula'nın komutanının yerine aralarından birini atamamı istediler.

"Kimi isterseniz seçin," dedim kayıtsız bir tavırla.

Böylece Rufrius Pollius adında bir Kıdemli Albayı seçtiler. Sonra dışarı çıkıp Söylev Platformu'ndan armağan olarak ödenecek parayı açıklamam ve sırayla her bölüğün bağlılık andını kabul etmem gerekti. Aynı miktarda paranın Ren'de, Balkanlar'da, Suriye'de, Afrika'da ve imparatorluğun diğer bölgelerinde konuşlandırılmış birliklere de ödencceğini bildirmem istendi. Bunu seve seve yaptım, çünkü Ren birlikleri dışında her yerde ödeme gecikmeleri olduğunu biliyordum. Ren birliklerinin parasını Galyalılardan çaldığı parayla ödemişti Caligula. Bağlılık andı saatler boyu sürdü. Herkes andı tekrarlamak zorundaydı ve on iki bin asker vardı. Sonra, Vigil'ler kışlaya geldi ve aynı şeyi yapmakta direttiler. Sonra,

Ostia'dan imparatorluk donanmasının denizcileri geldi. Bitecek gibi değildi.

Senato mesajımı alınca, toplantıya gece yarısına kadar ara verdi. Ara verme önerisi Sentius'tan gelmiş ve onun parmağından yüzüğü çekip alan senatör tarafından desteklenmişti. Öneri oylanır oylanmaz evlerine koştular, birkaç parça eşya alıp şehirdışındaki malikânelerine kaçtılar: Durumlarının sallantıda olduğunun farkındaydılar. Senato gece yarısı toplandı, ama ne kadar da az katılımla! Yüz üye güç bela toplanabilmişti ve onlar da panik halindeydi. Ama Şehir Taburları'nın subayları oradaydı ve oturum açılır açılmaz, lafı dolandırmadan, Senato'dan onlara bir imparator bulmasını talep ettiler. Şehir için tek umut bu, dediler.

Herodes çok haklıydı: İmparator adayı olarak ilk çıkan Vinicius oldu. Fare suratlı kuzeni Vinicianus dahil, birkaç destekçisi vardı anlaşılan, ama çok değildi ve Konsüller onu adam yerine koymadılar: Monarşinin onun ellerine bırakılması konusunda oylama bile yapmadılar. Yine Herodes'in tahmin ettiği gibi, Asiaticus da adaylığını koydu. Ama Vinicius kalkıp, bu öneriyi ciddiye alan olup olmadığını sordu. Bir itiş kakış oldu, yumruklar konuştu. Vinicianus'un burnu kanadı ve kan durana kadar yatması gerekti. Konsüller asayişi sağlamakta zorlanıyordu. Derken Vigil'lerin ve Denizcilerin ordugâhtaki Muhafızlara katıldıkları haberi geldi ve kılıç dövüşçülerinin de (demin onları saymayı unutmuşum); böylece Vinicius ve Asiaticus adaylıklarını geri çektiler. Başka çıkan olmadı. Toplantı, aralarında fısıldaşan ufak gruplara bölündü. Şafak sökerken, Cassius Chaerea, Aquila, Lupus ve Kaplan içeri girdi. Cassius konuşmaya çalıştı. Cumhuriyetin görkemli restorasyonundan söz ederek başladı. Ama Şehir Taburları subaylarının öfkeli bağırışlarıyla sözü kesildi.

"Cumhuriyeti unut, Cassius. Biz bir imparator istediğimize karar verdik ve eğer Konsüller tez vakitte bize düzgün

bir imparator vermezlerse, bu bizi son görüşleri olacak. Ordugâha gidip Claudius'a katılacağız."

Konsüllerden biri, tedirgin bir bakışla Cassius'un desteğini aradı: "Yok, imparator atama konusunda henüz tam bir karara varmadık. Oybirliğiyle aldığımız son karar cumhuriyeti geri getirmekti. Cassius Caligula'yı sadece imparatoru değiştirmek için öldürmedi. Öyle değil mi Cassius? Amacı, eski özgürlüklerimizi geri getirmekti."

Cassius, yüzü öfkeden bembeyaz, ayağa fırlayarak haykırdı: "Romalılar, ben kendi adıma, bir imparatora daha katlanmayı reddediyorum. Eğer yine bir imparator atanacaksa, Gaius Caligula'ya yaptığımı hiç çekinmeden ona da yaparım."

"Saçmalama," dediler Şehir Taburları subayları. "Eğer iyi biriyse, bir imparatorumuzun olmasının ne zararı var ki. Augustus'un iktidarında hepimiz gayet rahattık."

"*Ben* size iyi bir imparator bulurum. Eğer ondan parolayı getirmeye söz verirseniz... İmparatorunuz Eutychus olsun." Eutychus'un Caligula'nın "Keşifçiler"inden olduğunu belki anımsarsınız. Roma'nın en iyi araba yarışçısıydı ve Circus'taki yarışlarda Pırasa Yeşili grubu için yarışırdı. Cassius onlara, Caligula'nın Eutychus'un yaygaracı ve gaddar gözetimi altında Şehir Taburları'na zorla yüklediği yarış atları için ahır yapmak, kullanıldığında bunları temizlemek gibi angaryaları hatırlatmak istiyordu. "İmparatorun gözde araba yarışçısının emrinde, dizlerinizin üstünde sürünerek ahır zeminindeki çamurları temizlemeyi özlediniz anlaşılan!"

Albaylardan biri dudak büktü: "Büyük konuşuyorsun Cassius, ama itiraf et, sen de korkuyorsun Claudius'tan."

"Ben mi *korkuyorum* Claudius'tan?" diye bağırdı Cassius. "Senato şimdi bana ordugâha gidip kafasını getirmemi söylese, seve seve yaparım bunu. Doğrusu size şaşıyorum. Dört yıl bir deli tarafından yönetildikten sonra, şimdi de yönetimi bir geri zekâlıya bırakmaya hazırsınız."

Ama Cassius subayları ikna edemedi. Başka bir şey demeden Senato'dan ayrıldılar; pazaryerinde adamlarını tabur bayrakları altında topladılar, bana bağlılık yemini etmek üzere ordugâha doğru yola çıktılar. Senato ya da Senato'dan geriye ne kalmışsa, şimdi yalnız ve korumasızdı. Anlatıldığına göre, herkes birbirine sitem etmeye başlamış ve çöken Cumhuriyet davasına bağlılık gösterileri sona ermişti. Aralarından tek bir yürekli kişi bile çıksaydı yeterdi, ülkemden bu kadar utanç duymazdım. Tarihçi Livius'un eski Roma hakkında anlattığı belli bazı kahramanlık efsanelerinin doğruluğundan epeydir kuşku duyuyordum ve Senato'daki durumu duyunca, benim en sevdiğim pasajın, Allia Irmağı felaketinden sonra Keltler kente yürürken ve surları savunma umudu hiç kalmamışken, eski senatörlerin yürekliliğini anlatan bölümün doğruluğundan bile kuşkulanmaya başladım. Livius, askerlik çağındaki gençlerin sonuna dek direnmeye karar vererek, silah ve yiyecek tedarik ettikten sonra, karıları ve çocuklarıyla birlikte nasıl kaleye kapandıklarını anlatır. Ama yaşlılar, kuşatma altındakilere ayak bağı olurlar düşüncesiyle geride kalmışlar, evlerinin girişinde, senatör giysileriyle, ellerinde sıkı sıkı tuttukları fildişi asalarıyla, makam sandalyelerinde oturup ölümü beklemişler. Çocukken, yaşlı Athenodorus bütün bunları bana ezberletmişti ve o gün bugün hiç unutmadım:

"*Patricius*'ların kapıları açıktı ve istilacılar evlerinin girişinde oturanlara gerçekten huşuya kapılarak baktılar. Onları etkileyen sadece giysilerin ve süslerin olağanüstü görkemi değil, duruşlarındaki vakar ve yüzlerindeki dinginlikti. Her biri tam bir tanrı gibi görünüyordu. Öylece durup o ilahi heykellere şaşkınlıkla bakakaldılar. Ta ki, efsaneye göre, aralarından biri, Marcus Papirius adında bir *patricius*'un sakalını –o günlerde herkesin sakalı uzundu– okşamaya başlayana dek. Marcus Papirius kalkıp fildişi asasını adamın kafasına indirmişti. Hayranlık birden öfkeye dönüşmüştü

ve ilk öldürülen *patricius* Papirius oldu. Ötekiler de oturdukları sandalyelerde katledildiler."

Livius kesinlikle iyi bir yazardı. Roma'nın geçmişteki yüceliğini anlatan, tarihsel olmasa da esin verici öyküleriyle insanları erdeme yöneltmek için yazmıştı. Ne yazık ki, bu çabasında pek fazla başarılı olmamış, diye düşündüm.

Şimdi Cassius, Lupus ve Kaplan bile kavgaya başlamışlardı. Kaplan, beni imparator olarak selamlayıp köleliğin geri geldiğini görmektense kendini öldüreceğine yemin ediyordu.

"Sen ne dediğini bilmiyorsun, böyle konuşmanın zamanı değil," dedi Cassius.

Kaplan öfkeyle bağırdı: "Sen de mi, Cassius Chaerea? Sen de mi bizi yüzüstü bırakacaksın şimdi? Canın pek kıymetli anlaşılan. Suikastı senin planladığını iddia ediyorsun, ama ilk darbeyi kim vurdu? Sen mi, ben mi?"

"Ben," dedi Cassius anında, "dahası ben önden vurdum, arkadan değil. Canımın kıymetine gelince, bir ahmak dışında kim sevmez canını? Boşu boşuna canımdan vazgeçmeyeceğim kesin. Otuz yılı aşkın bir süre önce Teutoburger Ormanı'nda, hiç umut kalmadı diye Varus'u örnek alıp kendimi öldürseydim, sağ kalan seksen kişiyi kim geri getirecek ve Tiberius yardıma gelene kadar Germenleri kim oyalayacaktı? Hayır, ben o gün sevdim hayatı. Hem şimdi bakarsın Claudius tahtı bırakır. Cevabı böyle bir niyetle tutarlılık içindeydi sanki: Her şeyi yapabilecek kadar salak ve kedi gibi ürkek. Bunu yapmayacağını kesin olarak öğrenene dek yaşamaya devam edeceğim."

Bu arada Senato dağılmıştı; boşalan girişte tartışan Cassius, Lupus ve Kaplan'dan başka kimse kalmamıştı. Cassius başını çevirip etrafta kimse olmadığını görünce kıkır kıkır gülmeye başladı.

"Bütün bu insanlar arasında bizim kavga etmemiz saçmalığın daniskası," dedi. "Kaplan, gel kahvaltı edelim. Sen de Lupus. Hadisene, Lupus!"

Ben de kahvaltı ediyordum, ancak bir saat kadar uyuduktan sonra, gece yarısı toplantısına katılan Konsüllerin ve sadık Cumhuriyetçi senatörlerin, bana saygılarını ve tebriklerini sunmak üzere ordugâha geldikleri haber verilmişti. Albaylar, alaylı bir "Çok erken geldiler. Beklesinler!" diyerek keyiflerini açığa vurdular. Uykusuzluk sinirlerimi bozmuştu. Onları kabul edecek havada olmadığımı söyledim; fikirlerinin arkasında cesaretle duran insanları severdim. Senatörleri kafamdan çıkarıp kahvaltıma devam ettim. Ama bu iki olaylı gün boyunca, her yerde ortaya çıkan Herodes onların hayatını kurtardı. Sarhoş ve kavga çıkarmaya teşne Germenler *assegai*'lerini kapmış, diz çökmüş aman dileyen senatörleri kesmenin eşiğindeydiler. Muhafızlar engellemeye çalışmamıştı. Herodes, Germenlerin aklını başına getirmek için benim adımı kullanmak zorunda kalmıştı. Kurtarılan senatörleri güvenli bir yere bıraktıktan sonra kahvaltı odasına geldi ve dalga geçerek şöyle dedi: "Af buyurun, Sezar, ama Senato'yu ezme yolundaki tavsiyemi bu kadar ciddiye almanızı beklemiyordum. Bu zavallılara daha insaflı davranmalısınız. Başlarına bir iş gelirse, bu kadar emre amade bir takımı bir daha nerede bulursunuz?"

Cumhuriyetçi inançlarımı korumak gitgide zorlaşıyordu. Ne gülünesi bir durum: Tek hakiki monarşi karşıtı olan ben, hükümdar gibi davranmak zorundaydım! Herodes'in tavsiyesiyle, Senato'yu saraya davet ettim. Subaylar ordugâhtan ayrılmama ses çıkarmadılar. Bütün Muhafız Kıtası bana refakat etti: Dokuz tabur önden, üç tabur arkadan geliyor, öteki birlikler de onları izliyordu. Muhafızlar en baştaydı. Sonra çok tatsız bir şey oldu: Cassius ve Kaplan, kahvaltıları bitince, aralarına Lupus'u da alıp, Muhafızlarının önüne geçip geçit alayına katıldılar. Öncü takım tahtırevanımdan

görünmediği için, benim bundan hiç haberim olmadı. Cassius ve Kaplan'a itaat etmeye alışkın olan Muhafızlar, onların yeni Muhafız Komutanı Rufrius'un emriyle öyle yaptıklarını düşündüler. Oysa Rufrius, Cassius ve Kaplan'a görevden alındıklarını bildiren bir mesaj göndermişti. Seyirciler şaşkındı. Ama bu ikisinin kasten emre itaatsizlik ettikleri anlaşılınca kıyamet koptu. Pleb Hakları Koruyuları'ndan biri olanları anlatmak için koşup yanıma geldi. Ne diyeceğimi, ne yapacağımı hiç bilmiyordum. Ama bu kabadayılık gösterisini görmezden gelemezdim: Rufrius'un emrine ve benim yetkeme karşı gelmekti bu.

Saraya varınca, ne yapmam gerektiğini danışmak için, Herodes'i, Vitellius'u, Rufrius'u ve (beni büyük sevinçle karşılayan) Messalina'yı toplantıya çağırdım. Askerler sarayın dışında bekliyorlardı; Cassius, Lupus ve Kaplan hâlâ yanlarında, yüksek sesle ve rahat tavırlarla konuşuyor, ama bütün öteki subaylar onlardan uzak duruyordu. Toplantıyı, Caligula'nın yeğenim olduğunu ve babası sevgili ağabeyim Germanicus'a onu koruyacağıma söz verdiğim halde, işlediği cinayet için Cassius'u suçlamanın içimden gelmediğini söyleyerek açtım. Caligula suikasta bin kez davetiye çıkarmıştı. Cassius'un askeri sicilinin ordudaki bütün subaylardan daha parlak olduğunu ve eğer Brutus gibi yüce düşüncelerle darbeyi indirdiğinden emin olsam, onu hemen bağışlayacağımı da ekledim. Ama hangi düşünceyle yapmıştı bu işi?

İlk Rufrius konuştu: "Cassius şimdi darbeyi özgürlük adına indirdiğini söylüyor. Ama aslında onu harekete geçiren kendi gururunun incinmesiydi: Caligula, damarına basmak için çirkin, belden aşağı parolalar vererek onu sürekli aşağılıyordu."

Vitellius şöyle dedi: "Eğer ani bir öfke patlaması sonucu bunu yapsaydı, bir mazeret bulunabilirdi. Ama komplo günler, hatta aylar önceden planlanmıştı. Kasten işlenmiş bir cinayet bu."

Messalina şöyle dedi: "Bunun sıradan bir cinayet olmadığını, Cassius'un imparatoruna en kutsal bağlılık yeminini çiğnediğini unutmuyor musunuz? Bu nedenle, hayatını bağışlamak söz konusu olamaz. Eğer dürüst bir adam olsaydı, şimdiye kadar kendini kılıcının üstüne atıp öldürürdü."

Herodes şöyle dedi: "Dahası Cassius'un sizi ve Leydi Messalina'yı öldürmek için Lupus'u gönderdiğini unutmuyor musunuz? Şimdi onu serbest bırakırsanız, kent ondan korktuğunuza hükmeder."

Cassius'u çağırttım ve şöyle dedim: "Cassius Chaerea, sen emre itaate alışık bir adamsın. Şu anda, ben istesem de istemesem de, senin başkomutanın durumundayım ve sen, istesen de istemesen de, emrime itaat etmek zorundasın. Kararım şu: Eğer sen, Brutus gibi bir zorbayı şahsen sevmene rağmen, halkın iyiliği uğruna öldürseydin, seni alkışlardım; ama kutsal bağlılık yeminini çiğnediğin için, kendini kendi elinle öldürmeni beklerdim. Ama sen cinayeti planladın (ve ötekiler ayak sürürken sen cesaretle uyguladın), ama bunu kişisel öfkenden ötürü yaptın ki, böyle saikler övgümü kazanamaz. Dahası hiç kimseden emir almadan sadece kendi yetkene dayanarak, Leydi Caesonia'yı, eşim Leydi Messalina'yı ve eğer bulabilseydi, beni öldürmek üzere Lupus'u gönderdin. Bu yüzden, sana kendini öldürme ayrıcalığını tanımayacağım. Sıradan bir suçlu gibi idam edileceksin. İnan üzülüyorum bunu yapmaktan. Senato'nun önünde beni geri zekâlı diye niteledin, arkadaşlarının kılıçlarına hedef gösterdin. Belki de haklısın. Ama salak olsam da olmasam da, geçmişte Roma'ya yaptığın büyük hizmetleri burada saygıyla anmak istiyorum. Varus'un yenilgisinden sonra Ren köprülerini kurtaran sen oldun ve sevgili ağabeyim bana bir mektubunda seni, emrindeki en mükemmel asker diye tanımlıyordu. Keşke bu hikâye daha mutlu bir sonla noktalansaydı. Başka bir sözüm yok. Elveda."

Cassius tek kelime söylemeden selam verdi ve idama götürüldü. Lupus'un da idamını emrettim. Çok soğuk bir gündü ve kan bulaşmasın diye asker pelerinini çıkartan Lupus titremeye ve soğuktan yakınmaya başladı. Cassius, Lupus adına utanarak, "Kurt soğuktan yakınmaz," diye azarladı onu. (Lupus, Latince kurt demektir.) Ama Lupus ağlıyordu ve onu duymadı galiba. Cassius, cellat görevini yapacak askere meslekte deneyimi olup olmadığını sordu.

"Hayır," dedi asker, "ama sivil hayatta kasaptım."

Cassius güldü: "İşte bu iyi. Şimdi bir ricam olacak. Üstümde kendi kılıcımı kullansan olur mu? Caligula'yı bu kılıçla öldürmüştüm."

Tek darbede öldü. Lupus o kadar şanslı değildi: Boynunu uzatması emredilince, korka korka uzattı ve darbe inerken kımıldayınca kılıç alnına geldi. Cellat, işi bitirmek için birkaç kez vurmak zorunda kaldı.

Kaplan, Aquila, Vinicius ve diğer katillere gelince, onlardan intikam almaya girişmedim. Senato saraya geldiğinde o gün ve önceki gün söylenen bütün sözler ve yapılan edimler için hemen ilan ettiğim genel aftan yararlandılar. Aquila ve Kaplan'ı, bana bağlılık andı içme koşuluyla eski görevlerine vermeyi kabul ettim; ama Muhafızların eski komutanını başka bir göreve atadım: Rufrius o görevde harcanmayacak kadar değerli bir elemandı. Burada, Kaplan'ın da, sözünün eri bir adam olarak hakkını vermeliyim. Cassius ile Lupus'a, beni imparator olarak selamlamaktansa ölmeyi yeğleyeceğini söylemişti ve şimdi onlar idam edilince, ruhlarına bir onur borcu duydu. Ötekiler için hazırlanan odun ateşi yakılmadan kendini yiğitçe öldürdü ve cesedi onlarınkiyle birlikte yakıldı.

6. Bölüm

Caligula'nın ardında bıraktığı pisliği –neredeyse dört yıllık kötü yönetimin pisliğini– temizleme sürecinde yapılacak o kadar çok iş vardı ki, düşündükçe şu anda bile başım dönüyor. Gerçekten de niyet ettiğimi, yani Caligula'nın öldürülmesinin yarattığı keşmekeş diner dinmez tahttan çekilmeyi niçin beceremediğimi kendime mazur göstermek için sığındığım başlıca sav, önümdeki pisliğin tam bir pislik olmasıydı. Roma'da, bu temizlik sürecinin gerektirdiği zor ve nankör çalışmayı üstlenebilecek, sadece yetkeye değil, sabra da sahip kendimden başka kimseyi bilmiyordum. Sorumluluğu, iç rahatlığıyla Konsüllere devredemezdim. Konsüllerin en iyisi bile, beş veya on yıllık bir süreye yayılarak uygulanacak tedrici bir yeniden inşa programı planlama yeteneğinden yoksundular. Kendi on iki aylık görev sürelerinin ilerisini düşünmekten acizdiler. Ya hemen gösterişli sonuçlar hedefleyerek fazla hızlı davranırlar ya da hiçbir şey yapmazlardı. Bu iş için en uygunu, görev süresi belirli yıllarla sınırlı bir diktatördü. Ama doğru niteliklere sahip bir diktatör bulunsa bile, Sezar adını benimseyerek mevkiini sağlamlaştırmayacağından ve despot kesilmeyeceğinden nasıl emin olabilirdik?

Caligula'ya sağlanan tertemiz başlangıcı hatırladıkça içime bunaltıcı bir öfke doluyor: Tıka basa dolu bir Hazine ve Hükümdar Hazinesi, yetenekli ve güvenilir danışman-

lar, bütün ulusun candan desteği. Eh, birçok kötü ihtimalden en iyisi yine benim iktidarda kalmamdı, en azından bir süre, bir an önce kurtulma ümidiyle. Kendime, başkalarından daha çok güvenebilirdim. Önümdeki işe odaklanacak ve Cumhuriyetçi ilkelerimin Sentius ve onun gibilerin boş sözleri olmadığını kanıtlamadan önce, işleri bir ölçüde düzene sokacaktım. Bu sırada, elimden geldiğince imparator tavrında olmamaya çalışacaktım. Ama hemen geçici olarak hangi unvanları kullanacağımın oylanması sorunu ortaya çıktı. Harekete geçmek gereken yetkeyi beraberinde getiren unvanlar olmaksızın kimse fazla yol alamaz. Eh, gerekenleri kabul edecektim. Ve bir yerlerden, belki de Senato üyelerinden çok Yunan kâtipler ve kentte yatırım yapan girişimci işadamları arasından kendime yardımcılar bulacaktım. Hoş bir Latin atasözü vardır: "Olera olla legit." Anlamı şudur: "Tencere, içine konacak otları kendi bulur." Ben de bir şekilde başaracaktım.

Senato, Cumhuriyetçi coşkularından duyduğu pişmanlığı göstermek için, benden öncekilerin sahip olduğu bilumum payeleri bana vermek istiyordu. Reddedebildiğim kadarını reddettim. Sezar unvanını kabul ettim: Augustus'un kız kardeşi büyükannem Octavia'dan ötürü bir bakıma hakkım vardı buna; ayrıca hiçbir gerçek Sezar kalmamıştı artık. Bu unvanı, Ermeniler, Parth'lar, Germenler ve Mauritania'lıların gözünde taşıdığı prestijden dolayı da kabul ettim. Yeni bir hanedan kurmaya hevesli bir gaspçı olduğumu düşünürlerse, bu onları sınır boylarında sorun çıkarmaya teşvik edebilirdi. Pleb Hakları Koruyucusu unvanını da kabul ettim. Bu, bana dokunulmazlık sağlayacak ve Senato kararlarını veto etme hakkını verecekti. Kişisel dokunulmazlık benim için önemliydi; çünkü imparatora ihanete ceza hükümleri getiren bütün yasa ve kararnameleri iptal etmeyi önermiştim ve dokunulmazlığım yoksa mantığa uygun bir kararla öldürülmem işten bile değildi. Ama Ülkenin Babası unvanını reddettim,

Augustus unvanını reddettim, bana tanrısal onurlar verme girişimleriyle dalga geçtim. Hatta Senato'ya "İmparator" unvanından bile hoşlanmadığımı söyledim. Bu unvan, dedim onlara, eskiden savaş meydanında başarılı hizmetlerle kazanılan seçkin bir unvandı: Sadece orduların başkomutanı olmak anlamına gelmiyordu. Augustus, Actium'da ve başka yerlerdeki zaferlerinden ötürü imparator ilan edilmişti. Amcam Tiberius, tüm tarihimizin en başarılı Romalı generallerinden biriydi. Selefim Caligula, gençlik hevesiyle ona imparator unvanı verilmesini kabul etmişti; ama o bile bu sıfatı savaş meydanında kazanma zorunluluğunu hissediyordu: Ren Seferi ve Manş Denizi saldırısı bu nedenle yapılmıştı. Askeri harekâtları, kansız da olsa, imparator unvanının beraberinde getirdiği sorumlulukları anladığını simgeliyordu. "Bir gün, Efendiler," diye yazdım Senato'ya, "ben de ordularımın başında sefere çıkmayı ve tanrıların izniyle, gururla taşıyacağım bu sıfatı hak edeceğimi umuyorum. Ama o güne kadar, geçmişte bu onuru hakkıyla kazanmış yetenekli generallere saygı gereği, bana bu unvanla hitap etmemenizi rica ederim."

Bu mektubumdan o kadar memnun oldular ki, bir altın heykelimin –hayır, üç altın heykelimin– dikilmesi için oylama yaptılar. Bu önergeyi iki sebepten reddettim. İlki bu onuru hak edecek bir şey yapmamış olmamdı; ikincisiyse bunun israfa neden olacağıydı. Yine de, kentin dikkat çekecek noktalarına konacak üç heykelimi dikmek üzere oylama yapmalarına izin verdim, ama en pahalısı gümüş olmak kaydıyla, o da masif gümüş değil, alçı üstüne gümüş kaplama. Diğer ikisi bronz ve mermer olacaktı. Bu üç heykeli kabul ettim, çünkü Roma'da o kadar çok heykel vardı ki, iki üç tane daha olması pek fark etmeyecekti. Ayrıca dünyanın en iyi heykeltıraşları şimdi emrimde olduğundan gerçekten usta bir heykeltıraşa poz vermek ilgimi çekiyordu.

Senato, elinden gelen her şekilde Caligula'nın da itibarını yok etmeye kararlıydı. Öldürüldüğü günün bir ulusal şük-

ran günü ilan edilmesi için oylama yaptılar. Yine veto ederek karşı çıktım ve Caligula'nın kendisine ve Tanrıça Panthea'ya (katlettiği zavallı yeğenim Drusilla'ya verdiği ad) tapınma ayinleriyle ilgili kararnamelerin iptali dışında, anısını aşağılayacak girişimleri önledim. Onunla ilgili sessiz kalmak en iyi politikaydı. Herodes, Caligula'nın Tiberius'tan nefret etmek için geçerli nedenleri olsa da, onun anısına saygısızlık etmediğini; sadece onu tanrı ilan etmekten kaçındığını ve Senato kararıyla onuruna inşa edilen kemeri yarım bıraktırdığını hatırlattı.

"Ya Caligula'nın heykellerini ne yapacağım?" diye sordum.

"O kolay," dedi. "Vigil'lere yarın sabah ikide herkes uykudayken, hepsini toplayıp saraya getirmelerini söyle. Roma uyanınca kaideleri ve nişleri boş görecek ya da oralardan kaldırılan eski heykeller de yerlerine konabilir."

Herodes'in tavsiyesine uydum. Heykeller iki çeşitti: Caligula'nın kafalarını kestirip yerine kendi kafasını koydurttuğu yabancı tanrıların heykelleri ve hepsini değerli madenlerden yaptırttığı kendi heykelleri. İlk grubu elden geldiğince orijinal hallerine çevirttim; ötekileriyse eritip madeni para bastım. Kendi tapınağına koydurttuğu devasa altın heykelden neredeyse bir milyon altın sikke çıktı. Bu heykelden sanırım söz etmedim: Her gün tapınağın rahipleri –benim de aralarında olduğumu utanarak belirtmeliyim– heykele, o gün Caligula ne giymişse, aynısını giydirirlerdi. Heykele sivil veya askeri kıyafetler giydirmek ve özel İmparatorluk nişanlarını takmaktan başka, Caligula'nın kendini Venüs, Minerva, Jüpiter veya İyi Tanrıça sandığı günlerde heykeli de ona uygun tanrısal simgelerle donatmak zorundaydık.

Sikkelerin üstünde kafamı görmek gururumu okşuyordu. Ama bu, Cumhuriyet döneminde de önde gelen yurttaşların yararlandığı bir haktı; dolayısıyla bu zaafımdan ötürü suçlanmam doğru olmaz. Ne var ki, sikkenin üstündeki

kafa profilden çizildiği için daima düş kırıklığı yaratır. Kimse kendini profilden görmediği için sikkeyi görünce şaşırır ve demek yanımdakiler beni böyle görüyor, der. Cepheden görülen yüz, aynaların sağladığı aşinalıktan ötürü benimsenir, hatta sevilebilir. Ama darphanede benim için hazırlanan sikke örneğini ilk gördüğümde, bayağı sinirlendiğimi ve karikatür mü olacak bu, diye sorduğumu söyleyebilirim. Uzun boynumun üstüne tünemiş ufak kafam, endişeli yüzüm ve adeta ikinci bir çene gibi ileri fırlamış âdemelması beni dehşete düşürdü. Ama Messalina, "Hayır canım, bu gerçekten sana benziyor. Aslında, olduğundan daha bile iyi," dedi.

"Böyle bir adamı gerçekten sevebilir misin?" diye sordum.

Dünyada daha çok sevdiği bir yüz olmadığına yemin etti. Ben de sikkeyi benimsemeye çalıştım.

Caligula'nın heykelleri dışında, büyük çaptaki israfı yansıtan, sarayda ve başka yerlerdeki altın ve gümüş objeler de külçe altına dönüştürülebilirdi. Sözgelimi Caligula'nın tapınağındaki altın kapı kolları, kornişler, altın ve gümüş mobilyalar. Hepsini toplattım. Sarayda büyük bir temizlik yaptım. Caligula'nın yatak odasında, eskiden Livia'nın olan zehir sandığını buldum. Caligula epey kullanmıştı onu: Mülkünü ona vasiyet eden kişilere zehirli şekerlemeler göndermiş, yemeğe çağırdığı konukların dikkatini başka tarafa çekerek tabaklarına zehir dökmüştü. (İtiraf ettiğine göre, en çok arsenikten ölenleri seyretmekten zevk alıyordu.) Baharın ilk sakin günü, sandığı yanıma alıp Ostia'ya gittim ve Caligula'nın saltanat kayığında, kürekle, sahilden bir mil kadar açılınca sandığı denize attım. Bir iki dakika sonra binlerce ölü balık yüzüyordu suyun üstünde. Gemicilere sandıkta ne olduğunu söylememiştim ve birkaçı, eve götürüp yemek için, yüzen balıkları yakalamaya kalkıştı; idam tehdidiyle durdurdum onları.

Caligula'nın yastığının altında iki meşhur kitabını buldum. Birinin kapağında kanlı bir kılıç, ötekinin kapağında

kanlı bir hançer resmi vardı. Bu iki kitap, Caligula'nın gittiği her yere, onu izleyen bir azatlısı tarafından taşınırdı ve biri hakkında hoşlanmadığı bir şey duyacak olsa, azatlıya "Protogenes, şu adamın adını hançerin altına yaz," veya "Adını kılıcın altına yaz," derdi. Kılıç idam edilecekleri, hançer intihara davet edilecekleri gösteriyordu. Hançer kitabındaki son isimler Vinicius, Asiaticus, Cassius Chaerea ve Tiberius Claudius'tu, yani ben. Bu kitapları bir mangalda kendi elimle yaktım. Protogenes'i de öldürttüm. Bana her zaman çekilmez bir terbiyesizlikle davranan, o nemrut suratlı gaddar heriften tiksinmem bir yana, adlarını kitaba yazma tehdidiyle, senatörler ve şövalyelerden epey para sızdırdığına dair kanıtlar geçmişti elime. O sırada Caligula'nın belleği o kadar kötüleşmişti ki, Protogenes kendi yazdığı adları onun söylediğine kolayca inandırabilirdi onu.

Protogenes'i sorguladığımda, asla kimseyi tehdit etmediğinde ve kitaba Caligula'nın emirleri dışında hiçbir isim yazmadığında diretti. Bu, birinin idamına karar verme yetkesi meselesini gündeme getirdi. Yüzbaşılarımdan biri, bir sabah yalan beyanla, "Dünkü talimatınız gereği, filanca şafakta idam edildi," diyebilirdi. Eğer meseleden haberim yoksa, bu talimatı verdiğim konusunda onun sözü ile benim sözüm eşdeğer olurdu; belleğimin parlak olmadığını da her zaman kabul etmişimdir. Bu yüzden, Augustus ile Livia'nın başlattığı bir âdeti, yani her kararı ve talimatı yazıya dökme âdetini yeniden uygulamaya geçirdim. Giriştikleri ciddi bir cezalandırma eylemi, önemli bir mali taahhüt veya şaşırtıcı bir yenilik için, astlarım tarafımdan imzalanmış bir belge gösteremedikleri takdirde, bunu benim talimatımla yaptıklarını iddia edemeyecekler ve eğer yapılanı onaylamazsam, kabahatlerinin cezasına kendileri katlanacaklardı. Sonunda başlıca yardımcılarımın kendi astlarıyla ilişkilerinde de benimsedikleri bu yöntem öyle sık kullanılır oldu ki iş saatlerinde devlet dairelerinde, bölüm başkanları arasında istişare-

ler veya kent görevlilerinin ziyaretleri dışında, neredeyse ses duyulmaz oldu. Saraydaki bütün uşaklar, gerekirse üstüne talimat yazılabilsin diye, yanlarında balmumu tabletler taşıyordu. İş, bağış, iltimas vb için başvuranlar, saraya girerken tam neyi, niçin istediklerini belirten bir dilekçe sunmak zorundaydılar ve ender istisnalar dışında, taleplerini sözlü rica ve savlarla iletmeleri yasaktı. Böylece zaman tasarrufu sağlandı; ama yardımcılarım hak etmedikleri bir kibir suçlamasıyla karşılaştılar.

Size yardımcılarımı anlatayım: Tiberius ve Caligula'nın iktidarları sırasında, işlerin yönetimi, başlangıçta babaannem Livia'nın yazıcılık görevleri için eğittiği saray azatlılarının eline düşmüştü. Konsüller ve şehir magistraları, sadece Senato'ya karşı sorumlu bağımsız yetkililer olmakla beraber, yazıcıların imparator adına onlara verdiği talimatlara, özellikle de hukuki veya mali işlerle bağlantılı karışık belgeler söz konusu olduğunda, giderek bağımlı hale gelmişlerdi. Önceden hazırlanan evrak önlerine getirilir ve çoğu kez içeriği okuma zahmetine bile katlanmadan, gösterilen yere imzalarını atar veya mühür basarlardı. İmzaları sadece bir formaliteydi ve idari işlerin ayrıntıları hakkında, yazıcılara kıyasla, hiçbir şey bilmezlerdi. Dahası yazıcılar, kısaltmalar, hiyeroglifler ve hızlı yazılan harflerden oluşan ve kendilerinden başkasının okuyamadığı yeni bir yazı türü geliştirmişlerdi. Yazıcılarla tüm ötekiler arasındaki bu ilişkinin birden değişmesinin mümkün olmadığının farkındaydım. Dolayısıyla şimdilik, yazıcıların gücünü azaltmak yerine artırdım ve Caligula'nın azatlılarından yetenekli olanları görevlerinde bıraktım. Örneğin hem Hükümdar Hazinesi'nden hem de Caligula'nın bir çeşit Hükümdar Hazinesi gibi kullandığı Hazine'den sorumlu olan Callistus'u yerinde bıraktım. Caligula'ya karşı düzenlenen komplodan haberdardı, ama fiilen katılmamıştı. Caligula'nın, son zamanlarda benim yemeğime zehir koymasını emrettiği, ama kendisinin bunu asilce

reddettiği yolunda uzun bir hikâye anlattı. İnanmadım. Bir kere Caligula ona öyle bir emir vermez, her zamanki gibi, zehri kendi elleriyle koyardı; ikincisi Caligula böyle bir emir verseydi, Callistus reddetmeye asla cesaret edemezdi. Yine de üstünde durmadım, çünkü Callistus Hazine görevini sürdürmek ister gibiydi ve mevcut mali durumun içini dışını bilen tek kişiydi. Caligula'ya onca uzun zaman para sağlayabildiği için onu övdüm ve bundan böyle, altının kokusunu alma yeteneğini, Roma'nın mahvına değil, hayrına kullanacağına güvendiğimi söyledim. Sorumluluğu kamu maliyesiyle ilgili bütün meselelerdeki adli tahkikatları kapsıyordu. Myron'u hukuk danışmanım olarak, Posides'i askeri giderler danışmanım olarak tuttum; Harpocras'ı Oyunlar ve Şenlikler sorumlusu yaptım; Amphaeus ise Yurttaşların Listesi'ni tutmaktan sorumluydu. Myron, ek olarak, her yere yanımda gidecek, bana uzatılan mesaj ve dilekçeleri inceleyecek ve önemli olanları lüzumsuzlar kalabalığından ayıracaktı. Diğer yardımcılarım, Hükümdar Hazineme bakacak olan Pallas ve dışişlerine atadığım kardeşi Felix; Ambarlar Müdürü yaptığım Callon, içişlerine ve şahsi yazışmalarıma bakacak olan oğlu Narcissus'tu. Polybios dini işlerde –çünkü Yüksek Rahip'tim– ve eğer vakit bulursam, tarih araştırmalarımda yardım edecekti. Son beş kişi benim kendi azatlılarımdı. İflas günlerimde onları hizmetimden çıkarmak zorunda kalmıştım; ama hepsi kolaylıkla sarayda yazıcılık işleri bulmuşlardı. Dolayısıyla yazıcılığın sırlarına vâkıftılar, hatta okunmaz yazı yazmayı bile öğrenmişlerdi. Caligula'nın Yeni Saray'a yerleştirdiği kılıç dövüşçüleri, araba yarışçıları, seyisler, aktörler, hokkabazlar ve diğer asalaklar güruhunu çıkartarak, yardımcılarımı oraya yerleştirdim. Sarayı, her şeyden önce, yönetim işlerinin yürütüldüğü bir yer yaptım. Kendim, Eski Saray'da, Augustus'un örneğini izleyerek tamamen gösterişsiz bir şekilde yaşıyordum. Önemli davetler veya yabancı prenslerin ziyaretleri için Caligula'nın Yeni Saray'daki süiti-

ni kullanıyordum. Messalina'ya da orada kendi kullanacağı bir ek bina bırakmıştım.

Yardımcılarıma görev dağıtımı yaparken, onlara, mümkün olduğunca kendi inisiyatifleriyle davranmalarını söyledim; ben daha tecrübeli olsam bile, her şeyde onlara yol göstermem beklenemezdi. Augustus işbaşına geldiğinde, genç ve faal olmasının yanında, kamuoyunda itibarı yüksek Maecenas, Agrippa, Pollio gibi yetenekli bir danışmanlar takımına da sahipti. Onlara ellerinden geleni yapmalarını ve zora düşerlerse, *Tanrı Augustus'un Roma Kayıtları*'na, Tiberius'un iktidarı sırasında Livia'nın Augustus'un anısına yayımladığı büyük esere başvurmalarını, oradaki biçim ve teamüllere bağlı kalmalarını söyledim. Bu çok değerli yapıtta ele alınmayan bir vaka çıkarsa, o zaman tabii bana danışacaklardı; ama beni gereksiz zahmetten kurtarmaya çalışacaklarına güveniyordum. "Atılgan olun," dedim onlara, "ama fazla atılgan değil."

Bana bu atamalarda yardım eden Messalina'ya Cumhuriyetçi coşkumun epey köreldiğini itiraf ettim: Augustus'a duyduğum saygı ve anlayış günden güne artıyordu. Babaannem Livia'ya olan kişisel antipatime rağmen, ona da. Livia'nın fevkalade sistemli çalışan bir kafası vardı ve eğer Cumhuriyet'i yeniden kurana kadar, idari sistemi, onun ve Augustus'un dönemindekinin yarısı kadar mükemmel çalıştırabilsem, kendimi çok başarılı sayacaktım. Messalina gülümseyerek, eğer ben Augustus rolünü oynarsam, kendisinin de Livia'yı oynayabileceğini söyledi. "*Absit omen*," diye bağırdım, uğursuzluğu defetmek için göğsüme tükürerek. Şaka bir yana, kendisinde de, Livia gibi, insanların karakterini ve hangi işe uygun olduklarını anlama yetisinin olduğunu sanıyordu. Eğer ona izin verirsem, bütün sosyal meselelerde benim adıma hareket edebilir ve beni Kamu Ahlakı Yöneticisi görevimle ilgili sıkıntılardan kurtarabilirdi. Biliyorsunuz herhalde, Messalina'ya çok âşıktım ve yardımcılarımı

seçme esnasında, yargılarında ne kadar dirayetli olduğunu görmüştüm. Yine de ona bu kadar büyük bir sorumluluğu yükleme hususunda duraksadım. Becerisinin daha sağlam bir kanıtını gösterme fırsatını vermem için yalvardı. Senatörler Sınıfı'nın itibari listesinin üzerinden birlikte gitmemizi önerdi: Onun fikrince, hangi senatörlerin listede kalmasının uygun olacağını söyleyecekti. Listeyi getirttim ve üzerinden geçmeye başladık. İtiraf etmeliyim ki, listedeki ilk yirmi kadar senatörün yetenekleri ve karakterleri, kamusal ve kişisel tarihçeleri hakkındaki ayrıntılı bilgisi beni şaşırttı. Kontrol edebildiğim kadarıyla, ortaya koyduğu gerçekler o kadar şaşmazdı ki, isteğini iç rahatlığıyla kabul ettim. Ancak bir iki belirsiz durumda kendi eğilimlerime göre davrandım; o da zaten pek ilgilenmiyordu bu kişilerin listede kalıp kalmamasıyla. Belirli üyelerin mali durumlarını Callistus'tan öğrendikten sonra, ayrıca zihinsel kapasite ve ahlaki nitelikler incelendikten sonra, listedekilerin yaklaşık üçte birini çıkarttık ve boşalan yerlere şövalyelerin en parlaklarını, Caligula'nın saçma sapan nedenlerle attığı eski senatörleri getirdik. Listeden çıkarmakta benim ısrarlı olduğum bir kişi Sentius'tu. Senato'da yaptığı aptalca konuşma ve sonraki tabansızlığı bir yana, Caligula'nın öldürüldüğü gün, ben saraya giderken yanımda olan iki senatörden biriydi ve sonra beni bırakıp ortadan yok olmuşlardı. Öteki senatör Vitellius'tu; ama nasıl olsa Sentius yanımda diye, Messalina'yı bulup emin bir yere götürmek için ayrıldığını açıklayınca, duraksamadan bağışladım onu. Hastalanmam ya da başıma daha beter bir şey gelmesi olasılığına karşı Vitellius'u kendime vekil atadım. Her halükârda, Sentius'tan kurtuldum. Bu rütbe tenziline neden olarak, Konsüllere bulunmayacağını haber vermeden, Roma'dan kaçıp şehirdışındaki malikânesine gitmesini ve sarayda yaptığım Senato toplantısına katılmamasını gösterdim. Birkaç gün Roma'ya dönmeyince, af ilanımdan yararlanamamıştı. Listeden sildiğim bir başka senatör

de, Caligula'nın üç yıl sonra Konsül olacak atı Incitatus'tu. Senato'ya yazarak, bu senatörün kişisel ahlakına veya ona verilen görevleri aksattığına dair bir şikâyetim olmadığını, ama artık kendisinin gerekli mali koşullara sahip olmadığını bildirdim. Çünkü Caligula'nın ona bağladığı maaşı bir süvari atının gündelik tayınına indirmiş, seyislerini işten çıkarmış ve onu yemliği fildişi değil, ahşap olan ve duvarları fresklerle kaplı değil, badanalı olan sıradan bir ahıra koymuştum. Ama eşi kısrak Penelope'den ayırmadım. Adil olmazdı bu.

Herodes beni bir suikasta karşı her an tetikte olmam konusunda sürekli uyarıyordu. Senatörler Listesi'ni ve daha sonra Şövalyeler Listesi'ni gözden geçirerek yaptığımız değişikliklerin bana çok düşman kazandırdığını söylüyordu. Af iyi şeydir, diyordu; ama cömertlik fazla tek yanlı olmamalı. Dediğine göre, Vinicius ve Asiaticus daha şimdiden imalı laflara başlamışlardı: Yeni süpürgeler iyi temizler, diyorlarmış, Caligula ve Tiberius da iktidara ilk geldiklerinde iyilik ve dürüstlük timsaliymişler, ben de muhtemelen sonunda onlar kadar manyak ve despot olacaknuşım. Herodes, bir süre Senato'ya gitmememi ve suikast olasılığına karşı her tedbiri almamı öğütledi. Bu beni ürküttü. Hangi tedbirin yeterli olacağına karar vermek zordu. Bütün bir ay Senato'ya gitmedim. O süre içinde uygun tedbirleri düşündüm: Senato'dan, yanımda dört Muhafız Albayı ve Muhafız Komutanı Rufrius'un da aralarında bulunduğu silahlı refakatçiler bulundurma izni istedim. Kabul edildi. Hatta Rufrius'u, gerekli mali koşullara sahip olmadığı halde, Senatörler Listesi'ne yazdım ve Senato, talebim üzerine, benimle birlikteyken, ona konuşma ve oy kullanma hakkı tanıdı. Messalina'nın tavsiyesiyle, sarayda ve başka yerlerde yanıma gelen kadınlar ve çocuklar dahil herkesin önce üstü aranacaktı. Kadınların üstünün aranması fikri hoşuma gitmedi, ama Messalina diretti ve aramayı askerlerin değil, onun kadın azatlılarının yapması koşuluyla sonunda kabul ettim. Messalina, şölenler sıra-

sında da silahlı askerlerin bulunmasını istedi. Augustus'un gününde böyle bir uygulama son derece despotça sayılırdı; ben de utanıyordum duvar boyunca sıralanmış askerleri görmekten; ama risk alamazdım.

Senato'nun kendine saygısını canlandırmak için uğraşıyordum. Messalina ile yeni üyeleri seçerken, kişisel yetenekleri kadar, ailelerinin geçmişini de araştırıyorduk. Sanki Senato'nun yaşlı üyeleri talep etmiş gibi, ama aslında fikir benimdi, erkek tarafından dört kuşak Roma yurttaşı olmayan kimseyi üye seçmemeye söz verdim. Sözümü de tuttum. Tek istisna, birkaç yıl sonra senatörlüğe getirdiğim dışişleri konusundaki yardımcım Felix'ti. Azatlım Pallas'ın küçük kardeşlerinden biriydi ve babası azat edildikten sonra doğduğu için, Pallas'ın aksine, hiç köle olmamıştı. Ama burada bile Senato'ya verdiğim sözü çiğnemedim: Julia-Claudia hanedanından birine –gerçek bir Claudius değildi, ailenin hizmetlisi bir aileden, Campania'dan Roma'ya göç etmiş ve yurttaşlığa kabul edilerek Claudius adını almaya hak kazanmış bir aileden geliyordu– Felix'i evlat edinmesini söyledim. Böylece Felix, hiç değilse teoride, gereken dört kuşak koşulunu yerine getirdi. Ama onu Senato'ya takdim ettiğimde, etraftan kıskanç homurtular yükseldi. Birisi kalkıp "Sezar, atalarımızın zamanında böyle şeyler olmazdı," dedi.

Öfkeyle cevapladım: "Böyle konuşmaya hakkınız yok, Efendim. Sizin aileniz de o kadar soylu sayılmaz. Duyduğuma göre, benim büyük dedemin zamanında sokakta çalı çırpı satıyorlarmış; hem duyduğuma göre, kantarda hile yaparlarmış."

"Yalan," diye haykırdı senatör, "onlar namuslu hancılardı."

Senato'da kopan kahkaha adamın sesini bastırdı. Ama ben bir şeyler daha söylemek zorunda hissettim. "Üç yüz yıl önce, atam Kör Claudius –Etrüskleri ve Samnit'leri yenen komutan ve Roma'nın ilk tanınmış yazarı– azatlıların oğul-

larını, tıpkı benim yaptığım gibi, Senato'ya kabul etti. Bu meclisin birçok üyesi bugün burada bulunmalarını, benim atamın başlattığı bu yeniliğe borçludur. İstifayı düşünürler mi acaba?" O zaman Senato Felix'i içtenlikle kabul etti.

Şövalyeler arasında bir sürü varlıklı aylak vardı, aslında Augustus'un zamanında da vardı bunlardan. Ama ben Augustus'un örneğini izleyerek onların aylak kalmasına izin vermedim. Onlara kamu görevinden kaçan her üyenin Senatörler Sınıfı'ndan atılacağını bildirdim. Üç dört vakada da dediğimi yaptım.

Sarayda, Caligula'nın özel kasasında bulduğum evrak arasında, Tiberius'un iktidarı sırasında, yeğenlerim Drusus ile Nero ve anneleri Agrippina'nın yargılanmasına ve ölümlerine ilişkin belgeler vardı. Caligula, iktidarının ilk günlerinde, bir yüce gönüllülük gösterisi olarak, bunları yaktığını söylemiş, ama yakmamıştı. Yeğenlerim ve yengeme karşı tanıklık eden ve onların öldürülmesine evet oyu veren senatörler, Caligula'nın olası intikamı korkusuyla yaşıyorlardı. Evrakı dikkatle inceledim ve bu yargı cinayetlerine karışanlardan hayatta olanları huzuruma çağırttım. Her birini ilgilendiren belge önümde onlara okundu ve sonra ocakta eliyle yakması için kendisine verildi. Burada, önde gelen yurttaşların özel yaşamları hakkında şifreyle yazılmış bir dosyadan da söz etmeliyim. Tiberius bunu, Augustus'un ölümünden sonra, Livia'dan almış ama okuyamamıştı. Ben daha sonra şifreyi çözdüm, ama sözü edilen olaylar artık o kadar geçmişte kalmıştı ki, onları siyasi bir ilgiden çok tarihi bir ilgiyle okudum.

Şimdi önümdeki en önemli iki görev, maliyenin zamana yayılarak yeniden düzenlenmesi ve Caligula'nın kararnamelerinden en rahatsız edici olanların iptaliydi. Ama bunların ikisi de aceleye getirilemezdi. Callistus ile Pallas'ı atadıktan hemen sonra, onlarla maliye üzerine uzun bir toplantı yaptım. Herodes de oradaydı; çünkü borç para bulma ve

borçların yönetimi konusunda sanırım dünyadaki herkesten daha çok bilgisi vardı. Ortadaki ilk sorun, acil harcamalar için nakit bulmaktı. Bunu, daha önce açıkladığım gibi, saraydaki altın heykelleri, altın tabakları, süs eşyalarını ve Caligula'nın tapınağındaki altın mobilyaları eriterek sağlamaya karar verdik. Herodes, elde ettiğimiz bu meblağa ek olarak, Capitolium Jüpiter'i adına, tapınakları son yüz yıldır adak olarak sunulan değerli madenlerden bir sürü ıvır zıvırla tıka basa dolan diğer tanrılardan borç almayı önerdi. Bu nesnelerin çoğu, gerçek bir dindarlıktan değil, toplumda başarılı kişiler olarak kendilerine dikkat çekmek isteyenlerin sunduğu armağanlardı. Örneğin Doğu ile ticaret girişiminde başarılı olan tüccar Tanrı Mercurius'a altın bir bereket boynuzu; başarılı asker Tanrı Mars'a bir altın kalkan; başarılı hukukçu Apollon'a bir altın sehpa sunardı. Apollon'un iki ila üç yüz altın ve gümüş sehpanın hepsini kullanamayacağı belliydi; dolayısıyla, eğer babası Jüpiter'in ihtiyacı varsa, birkaçını ona memnuniyetle ödünç verirdi. Böylece, adak sahiplerinin ailelerini gücendirmeden ve tarihi veya sanatsal değeri olan sunulara dokunmadan, birçoğunu eritip paraya çevirdim. Çünkü Jüpiter'e verilen borçla, Hazine'ye verilen borç aynıydı. Bu toplantıda, bankerlerden de borç alma konusunda anlaştık. Onlara cazip bir faiz oranı önereceektik; ama Herodes, en önemlisi halkın güvenini kazanmak ve pimpirikli işadamlarının yastık altındaki paralarını yeniden dolaşıma sokmaktır, dedi. Ciddi bir tasarruf politikası şart, ama tasarrufta da aşırıya kaçmamalı, dedi. Bu, cimrilik olarak yorumlanabilirdi. "Ne zaman parasız kalsam," dedi, "muhtaç günlerimde, elimdeki son meteliği hep kendimi bezemeye harcadım; yüzükler, pelerinler, şık pabuçlar aldım. Bu kredimi yükseltti ve tekrar borç bulmamı sağladı. Size de aynı şeyi tavsiye ederim. Azıcık altın varak çok yararlıdır. Mesela iki kuyumcu gönderip Circus'taki nişan direklerini altın kaplatsan, halk kendini çok zengin hisseder, sana ma-

liyetiyse sadece elli veya yüz altın olur. Bir de bu sabah, Caligula'nın tapınağının iç duvar kaplamaları için Sicilya'dan getirilen o koca mermerlerin tepeye çıkarılmasını seyrederken aklıma geldi. O tapınağı tamamlamak gibi bir niyetin yok, değil mi? O halde niçin mermerle Circus'un kumtaşı bariyerini kaplatmayasın. Mermerler harika; herkesin ağzı açık kalır."

Herodes her zaman fikir üretebilen bir adamdı. Keşke onu hep yanımda tutabilseydim, ama kalmasının olanaksız olduğunu söyledi; yönetecek bir krallığı vardı. Roma'da sadece birkaç ay daha kalırsa, krallığını, büyükbabası Herodes'inki kadar büyük yapacağımı söyledim.

Neyse, toplantıya dönelim. Bu borçlarla Hazine'ye gelir sağlamayı ve başlangıçta Caligula'nın koyduğu vergilerin en acayiplerini; genelevlerden, işportacılardan ve umumi helaların içeriğinden –köşe başlarında duran büyük lazımlıklar dolunca, çamaşırcılar bunları yıkama işlerinde kullanmak için götürüyorlardı– alınan vergileri iptal etmeyi kararlaştırdık. Vergileri kaldıran kararnamede, yeterli parayı bulur bulmaz ötekileri de kaldıracağıma söz verdim.

7. Bölüm

Çok geçmeden popüler olduğumu fark ettim. Caligula'nın iptal ettiğim kararnameleri arasında kendi dini kültüne ilişkin olanlar, devlete ihanet hakkındakiler ve Senato ile halkın birtakım ayrıcalıklarını kaldıran buyrukları vardı. Ben "ihanet" sözünün bundan böyle geçersiz olduğunu ilan ettim. Yalnızca yazıya dökülmüş ihanet değil, açık eylem de artık ceza gerektiren bir suç olmaktan çıkıyordu. Bu noktada Augustus'tan bile daha liberaldim. Bu kararname ile her sınıftan yüzlerce yurttaş hapisten kurtuldu. Ama Messalina'nın tavsiyesiyle, ihanet suçlaması altında daha canice başka suçların yatmadığına emin olana kadar, hepsini gözetim altında tuttum. Çünkü ihanet suçlaması, çoğu kez tutuklamanın bir formalitesiydi: Asıl suç cinayet, sahtekârlık veya başka bir şey olabilirdi. Bu davaların çözümünü sıradan magistralara bırakamazdım. Onları bizzat incelemek zorundaydım. Her gün pazaryerine gidiyor ve orada, Hercules Tapınağı'nın önünde, senatörlerden oluşan bir mahkemeyle birlikte bütün sabah davalara bakıyordum. Yıllardır, Tiberius'un Capri'ye gidişinden beri bir imparator mahkemesine başka magistraların katılmasına izin vermemişti. Ayrıca başka mahkemelere de sürpriz ziyaretler yapıyor ve duruşma hâkiminin danışmanları arasında oturuyordum. Hukuki teamüllere ilişkin bilgim çok kıttı. Kamu yönetimine talip

olan her Romalı soylunun art arda üstlendiği kamu görevlerinden oluşan magistralıklar dizisi *cursus honorum*'dan geçmemiştim; onlar üçüncü magistralıktan Konsüllüğe yükselirler ve dönem dönem ülke dışında ordulara kumanda ederlerdi; bense son üç yıl hariç zamanımın çoğunu Roma dışında geçirmiş ve mahkemeleri çok nadiren ziyaret etmiştim. Dolayısıyla, hukuki teamüller yerine doğal zekâma dayanarak, cehaletimden yararlanıp beni hukukun ağlarına dolandırmaya kalkışan hukukçuların numaralarıyla boğuşmak zorundaydım. Her gün saraydan pazaryerine gelirken, sıvalı cephesine katranla, kocaman harflerle şöyle yazılmış bir evin önünden geçiyordum:

ADALET VE HUKUK ENSTİTÜSÜ

Romalı ve Atinalı Âlim, Beliğ Hatip ve Hukukçu Telegonius Macarius Tarafından Kurulmuştur ve Yönetilmektedir.

Bu büyük kare levhanın altında şöyle bir ilan yer alıyordu:

Telegonius, hukuk mahkemelerine veya ceza mahkemelerine düşmelerini gerektirecek mali ve şahsi sıkıntılarla uğraşan kişilere eğitim verir ve tavsiyelerde bulunur. Geçmişteki ve bugünkü bütün Roma kararnameleri, mevzuatı, hükümleri, resmi duyuruları vb hakkında, yürürlükte olanlar, dondurulmuş olanlar ve geçersiz olanlar dahil, eksiksiz bir ansiklopedik bilgiye sahiptir. Büyük âlim ve hatip Telegonius yarım saat içinde yeryüzünde müşterilerinin kendisine ve yüksek eğitimli kadrosuna danıştığı her türlü hukuki meselede, onlara kesin ve hukuki açıdan tartışma götürmez görüşler sunabilir. Telegonius yalnızca Roma Hukuku'nda değil, Yunan Hukuku, Mısır Hukuku, Yahudi Hukuku'nda, Ermeni, Mauritania ve Parth hukuklarında da uzmandır. Eşsiz Telegonius sadece yasanın ham temelini vermekle kal-

maz, nihai ürünü; yani mahkeme önünde yapılacak, uygun ses tonu ve jestlerle tamamlanan, iyi planlanmış sunumları da öğretir. Jüriye kişisel başvurular uzmanlık alanıdır. Her davaya uygun parlak retorik deyişler ve mecazlar elkitabı talep üzerine temin edilir. Telegonius'un hiçbir müvekkili hiçbir mahkemede –ezkaza hasmı da aynı hitabet bilgeliği ve belagat pınarından içmiş olmadıkça– hiçbir aleyhte hükümle karşılaşmamıştır. Ücretler makuldür ve incelikli bir özen söz konusudur. Öğrenciler için az sayıda boş kadro mevcuttur.

"*Dil kılıçtan keskindir.*"

EURIPIDES.

Çok sık gördüğümden giderek levhanın üzerindeki yazıyı ezberledim ve şimdi, davalı veya davacı vekili bana "Sezar, falancayla filancanın Konsül olduğu yıl yayımlanan Marcus Porcius Cato'nun Aşırı Tüketim ve Harcamalara Kısıtlama Getiren Yasasının dördüncü maddesinin on beşinci fıkrasından haberdarsınız, değil mi?" veya "Müvekkilimin yerlisi olduğu Andros Adası'nda, sahtekârlığın şahsi yarar gözeterek değil de, yaşlı ebeveynin bakımı için yapıldığı kanıtlanmışsa, buna büyük ölçüde müsamaha gösterildiği noktasında benimle hemfikirsinizdir sanırım...." sözleriyle hitap edince ya da benzer şekilde salakça konuşmaya başlayınca, gülümseyerek şöyle diyordum: "Yanılıyorsunuz, Beyefendi, bundan hiç haberim yok. Ben size yeryüzündeki her türlü hukuki meselede kesin ve hukuki açıdan tartışma götürmez görüşler sunabilen büyük âlim ve hatip Telegonius değilim. Ben sadece bu mahkemenin yargıcıyım. Devam edin ve vaktimi boşa harcamayın." Hâlâ beni taciz etmekte diretirlerse, şöyle derdim: "Faydası yok. Birincisi cevaplamak istemiyorsam, cevaplamam. Beni zorlayamazsınız. Özgür bir insanım, öyle değil mi? Aslında Roma'daki en özgür insanlardan bi-

riyim. İkincisi eğer şimdi cevap verirsem, yemin ederim ki, cevap vermemiş olmamı dileyeceksiniz."

Telegonius epey başarılı bir iş yapıyordu anlaşılan, ama faaliyetleri beni giderek rahatsız eder oldu. Mahkemede hukuki laf kalabalığından nefret ederim. Eğer kişi davasını kısa ve öz olarak, gerekli tanıkları getirerek sunamıyorsa, atalarının soyluluğundan, ona muhtaç yoksul akrabalarından, yargıcın merhametinden ve bilgeliğinden, kaderin cilvelerinden, insan talihinin değişkenliğinden dem vurup o aptalca bayat yalan dolanla konuyu saptırıyorsa, sahtekârlık, hak talebi ve mahkemenin zamanını boşa harcamaktan yasadaki en sert cezayı hak eder bence. Polybios'u gönderip Telegonius'un reklamını yaptığı elkitabını satın aldırdım ve inceledim. Birkaç gün sonra, alt mahkemelerden birini ziyaretim sırasında, savunma avukatının Telegonius'un tavsiye ettiği o parlak hitabet numaralarını sergilediğini gördüm. Yargıçtan müdahale etmek için izin istedim. İzin vermesi üzerine hatibe şöyle dedim: "Durun, Beyim. Öyle değil. Yanlış ezberlemişsiniz. Telegonius'un dediği şöyleydi... Bir dakika bakayım –'*Hırsızlıkla suçlanıyorsa*'– işte burada." Elkitabını çıkardım:

"Komşumun kaybını duyunca içim sızladı. O kayıp koyunu (veya kayıp ineği – kayıp atı – kayıp katırı) nerelerde aramadım ki: Ormanlarda ve vadilerde, rüzgârlı sarp dağlarda, rutubetli ve kasvetli mağaralarda; ama sonunda, inanılır gibi değil, bitap, şiş ayaklarla, düş kırıklığı içinde eve döndüğümde, buldum onu (*bu noktada ellerinizi gözlerinize siper edin ve şaşırmış gibi yapın*), hem de kendi ağılımda (veya ahırımda – samanlığımda), meğer ben yokken yolunu şaşırıp oraya girmiş!"

"Beyim," dedim, "vadi yerine koru dedin; 'şiş ayaklar'ı ve çok şey anlatan 'yolunu şaşırmış' sözünü atladın. 'Buldum' derken de şaşırmış gibi değil, sadece salak göründün. Davayı kaybettin. Kabahat sende, Telegonius'ta değil."

Dini bayramlar da dahil her gün yargıçlık görevlerime uzun saatler ayırıyordum. Hatta, adaletin dağıtımı sürekli olsun ve hiçbir sanık birkaç günden fazla tutuklu kalmasın diye, yaz ve kış adli dönemlerini birlikte yürütüyordum. Bundan ötürü, hukukçuların, mahkeme görevlilerinin ve tanıkların bana karşı daha anlayışlı davranmalarını beklerdim. Herhangi bir davada, bir tarafın mahkemeye gelmemesi veya geç gelmesinin, beni karşı taraf lehinde düşünmeye sevk edeceğini açıkça belirtmiştim. Davaları elden geldiğince hızlı yürütmeye çalışıyordum. Ama bu yüzden, sanıklara doğru dürüst savunma fırsatı tanımadan onları mahkûm ettiğim yolunda çok haksız bir nam kazandım. Sanığa, lafı dolandırmadan, "Bu suçlama esas itibarıyla doğru mu?" diye soruyordum ve eğer, "Açıklayayım, Sezar, tam olarak suçlu sayılmam, ama..." diye gevelemeye başlarsa, sözünü kesip, "Bin altın para cezası" veya "Sardinya Adası'na sürgün" veya sadece "İdam" hükmü veriyor ve mübaşire dönüp, "Bir sonraki dava, lütfen," diyordum. Sanık ve avukatı, hafifletici sebepler sıralayarak beni etkileyemedikleri için doğal olarak bozuluyorlardı. Bir keresinde davalı, Roma yurttaşı olduğu iddiasıyla, yurttaş giysisiyle geldi; ama davacının avukatı, adam aslında yabancıdır, onun için pelerin giymelidir, diye itiraz etti. Adamın yurttaş olup olmaması söz konusu davayı hiçbir şekilde etkilemiyordu. Dolayısıyla avukatları susturdum ve davacı taraf konuşurken adamın pelerin giymesini, davalı taraf konuşurken de Romalı kıyafeti giymesini emrettim. Avukatlar bundan hiç hoşlanmadı ve birbirlerine benim adaletle alay ettiğimi söylediler. Öyleydi belki. Genelde bana kötü davranıyorlardı. Bazı sabahlar, istediğim kadar çok davayı sonuçlandıramamış ve yemek saatim geçmişse, oturumları ertesi güne erteliyordum. O zaman homurdanıyor, kaba saba tavırlarla dürüst yurttaşları bekletmememi söylüyor, hatta eteğimi çekerek veya ayağımı yakalayarak mahkemeden çıkmamı engellemeye çalışıyorlardı.

Saldırgan olmadığı sürece teklifsizliğe itirazım yoktu. Hatta mahkemede rahat bir atmosfer, tanıkları doğru düzgün kanıtlar sunmaya teşvik eder, düşüncesindeydim. Yanlış bir fikir dile getirdiğimde, bana içtenlikle karşı çıkanlara da asla bozulmadım. Bir keresinde, davalının avukatı, altmış beş yaşındaki müvekkilinin yeni evlendiğini söyledi. Epey genç olan karısı da davada tanıktı. Bu evlilik geçersiz, dedim. Tesadüfen aşina olduğum bir yasa olan Lex Papia Poppaea'ya göre, altmış yaşını geçmiş bir adam elli yaşın altında bir kadınla evlenemezdi: Hukuki gerekçe, altmışın üstünde bir erkeğin babalık için uygun olmadığıydı. Bir Yunan vecizesini aktardım:

"Yaşlı adam evlenir, Doğa yasasına boş verir.
'Ya sağlıksız bir nesil ya da boynuz üretir.'"

Avukat birkaç dakika düşündü, sonra irticalen yanıtladı:

"Ve o yaşlı adam, siz, tam bir akıl yoksunu,
Hata ediyorsunuz Doğa'ya dayatmakta bu gayritabii hükmü.
Sağlıklı bir yaşlının sağlıklı olur oğlu,
Sağlıksız bir gencinse, sağlıksızdır çocuğu."

Bu o kadar zekice ve yerinde bir yanıttı ki, şair-avukatın bana akıl yoksunu demesini bağışladım ve bir sonraki Senato toplantısında, Lex Papia Poppaea'da gereken değişikliği yaptım. Mahkemede kapıldığım en şiddetli öfkeyi, işi tanıkları çağırmak ve vaktinde gelmelerini sağlamak olan bir görevli yüzünden yaşadım. Bir dolandırıcılık davasında duruşmayı delil yetersizliğinden ertelemek zorunda kalmıştım; en önemli tanık suç ortaklığıyla suçlanmamak için Afrika'ya kaçmıştı. Dava tekrardan önüme geldiğinde, tanığı çağırttım, ama mahkemede değildi. Görevliye, adama celp gönderildi mi, diye sordum.

"Pek tabii gönderildi, Sezar."

"O halde neden burada değil?"

"Maalesef gelmesi mümkün olmadı."

"Gelmemenin mazereti *yok*, mahkemeye getirilmesi halinde hayatı tehlikeye girecek derecede hasta olması dışında."

"Haklısınız Sezar. Hayır, tanık şimdi hasta değil. Anladığım kadarıyla çok hastaymış. Ama artık geçmiş."

"Nesi varmış?"

"Bir aslan pençelemiş, dediler; sonra da kangren olmuş."

"Kurtulması mucize," dedim.

"Kurtulmamış," diyerek pis pis sırıttı adam. "Ölmüş. Sanırım mahkemeye gelmemek için bu yeterli mazeret sayılır." Herkes güldü.

Öyle tepem attı ki, yazı tabletimi adamın kafasına fırlattım; onu yurttaşlıktan çıkarıp Afrika'ya sürdüm. "Git aslan avla orada," diye bağırdım, "umarım seni de pençeler ve kangren olursun." Gelgelelim, altı ay sonra onu bağışladım ve eski görevine iade ettim. Bir daha beni zora sokan şakalar yapmadı.

Bu noktada, mahkemede bana yöneltilmiş en şiddetli öfkeden de söz etmek adil olur. Bir genç soylu, kadınlara karşı sapık davranışlarda bulunmakla suçlanıyordu. Esas şikâyetçi Fahişeler Loncası'ydı. Bu, resmi olmayan, ama iyi yönetilen ve üyelerini dalaverecilere ve zalimlere karşı oldukça iyi koruyan bir örgüttü. Fahişelerin kendileri, söz konusu soyluya karşı suçlama getiremiyorlardı; dolayısıyla ondan zarar gören ve öç almak isteyen bir adama gittiler –fahişeler her şeyi bilir– ve eğer davayı o açarsa, tanıklık etmeyi önerdiler. Mahkemede bir fahişenin tanıklığı geçerliydi. Dava günü gelmeden, Messalina'yla evlenmeden önce benimle yaşayan ve zor günlerimde bana büyük şefkat ve sadakat gösteren genç fahişe Calpurnia'ya haber gönderdim. Ondan tanıklık edecek kadınlarla konuşmasını ve genç soylunun, iddia edil-

diği gibi, onlara zarar verip vermediğini ya da davayı açan kişiden rüşvet alıp almadıklarını gizlice öğrenmesini istedim. Calpurnia, birkaç gün içinde, adamın gerçekten kaba ve iğrenç davrandığını ve loncaya şikâyet edenlerin gayet düzgün kızlar olduğunu bildirdi. Hatta aralarından biri arkadaşıydı.

Davaya baktım; yeminli tanıkları (savunma avukatının, fahişelerin yeminlerinin hiçbir değeri olmadığı yolundaki itirazını geçersiz sayarak) kabul ettim ve bunun mahkeme kayıtlarına geçmesini sağladım. Kızlardan biri, sanığın kendisine söylediği çok pis ve bayağı bir sözü tekrarlayınca, kâtip "Bunu yazayım mı, Sezar?" diye sordu. "Yaz tabii," dedim. Genç soylu öyle öfkelendi ki, tıpkı benimle dalga geçen mahkeme görevlisine benim yaptığımı yaptı: Yazı tabletini kafama fırlattı. Ama ben hedefi ıskalamışken, o doğru hedefi buldu. Tabletin sivri köşesi yanağıma çarptı ve kanattı. Ama tek dediğim şu oldu: "İçinizde hâlâ bir hicap duygusu kaldığına sevindim, Efendim." Suçlu olduğuna karar verip listede adının yanına siyah işaret koydum. Bu onun kamu görevlerini üstlenmek için uygun niteliklere sahip olmadığı anlamına geliyordu. Ama evlilik yoluyla Asiaticus'un akrabasıydı ve birkaç ay sonra Asiaticus, genç adamın son zamanlarda olumlu yönde değiştiğini söyleyerek adının yanındaki işareti silmemi rica etti. "Seni memnun etmek için silerim," dedim, "ama yine de görünür." Sonraları, Asiaticus, bu sözümü aptallığımın kanıtı olarak aktardı arkadaşlarına. Herhalde kişinin adının, annemin sözüyle, seramik tabak gibi olduğunu anlamaktan acizdi. "Tabak çatlar; hüküm giyenin de namı zedelenir. Sonra tabak perçinlenir, 'yeni gibi' olur; kişinin namı da resmi bir afla onarılır. Onarılan tabak veya onarılan nam, çatlak tabak veya zedelenmiş namdan evladır. Ama hepsinden iyisi, hiç çatlamamış tabak ve hiç zedelenmemiş bir addır."

Bir öğretmen, her zaman öğrencilerine çok tuhaf görünür. Dağarcığında, sürekli kullandığı belirli söz kalıpları

vardır; öğrenciler bunları fark eder ve öğretmen ne zaman kullansa, kıkırdamaya başlarlar. Gerçi dünyada herkesin belirli söz kalıpları veya deyişleri vardır, ama kişi bir yönetim mevkiinde –öğretmen veya orduda yüzbaşı veyahut yargıç– değilse, kimse bunları özellikle fark etmez. Benim durumumda da, imparator olana dek kimse bunları fark etmedi; ama imparator olduktan sonra cümle âlemin diline düştüm. Mahkemede sadece, "Kötü niyet de, iltimas da yok," desem ya da davayı özetledikten sonra hukuk danışmanıma dönüp, "Doğru, değil mi?" diye sorsam veya "Bir kez karar verince, çiviyle çakılmıştır o," desem veya şu eski tekerlemeyi tekrarlasam:

"Alçaklık eden bulur,
İşte adalet budur."

Ya da ailemizden miras şu tuhaf yemini ağzımdan kaçırıp "On bin lanet ve yılan!" desem, sanki akla hayale gelebilecek en absürd dilbilgisi hatasını yapmışım ya da dünyanın en nükteli sözünü sarf etmişim gibi bir kahkaha tufanı kopardı çevremde.

Mahkemelerdeki ilk yılımda yüzlerce gülünç hata yapmış olmalıyım, ama birçok davayı da hallettim, hatta bazen kendi parlak zekâma şaşırdım. Anımsadığım bir davada savunma makamının tanıklarından biri, bir kadın, sanıkla herhangi bir akrabalığı olduğunu reddediyordu; oysa davacı sanığın aslında bu kadının oğlu olduğunu iddia ediyordu.

Kadına onun sözüne güvendiğimi ve Yüksek Rahip sıfatıyla onu oracıkta sanıkla evlendireceğimi söylediğimde, ensest ihtimali onu öyle korkuttu ki, yalancı tanıklığını hemen itiraf etti. Tarafsız bir tanık olarak görünmek için aralarındaki kan bağını sakladığını söyledi. Bu vaka bana büyük ün kazandırdı; ama ihanet suçlamasının sahtekârlığı perdelediği bir başka vakada bu ünü hemen kaybettim. Tutuklu, Ca-

ligula'nın bir azatlısının oğluydu ve işlediği suçun hafifletici nedenleri yoktu. Efendisinin ölümünden az önce –ölümden sorumlu olduğu kanıtlanamadı– sahte bir vasiyet düzenlemiş ve adamın eşini ve çocuklarını beş parasız ortada bırakmıştı. Hikâyeyi ayrıntılarıyla dinlerken, bu adama karşı içimde büyük bir öfke birikti ve ona en ağır cezayı vermeye karar verdim. Savunma çok zayıftı; suçu inkâr etmiyor, sadece Telegonius usulü lafebeliği yapıyorlardı. Altı saattir ara vermeden yargıç koltuğundaydım. Yemek zamanım çoktan geçmişti. Mars kültünün rahiplerinin yakınlardaki yemek odasından burnuma leziz bir yemek kokusu geldi. Onların yemekleri, diğer bütün rahiplerinkinden daha iyidir, çünkü Mars'a kurban sunuları hiç eksik olmaz. Açlıktan başım döndü. Yanımda oturan üst düzey magistraya, "Lütfen bu davaya benim yerime devam edin ve savunma, şu ana kadar ortaya koyduğundan daha sağlam bir kanıt sunmazsa, en ağır cezayı verin," dedim.

"Gerçekten en ağır cezayı mı kastediyorsunuz?" diye sordu.

"Evet, tabii, o her neyse. Adam merhameti hak etmiyor."

"Emirleriniz başım üstüne, Sezar," dedi.

Böylece sandalyem getirildi ve rahiplerin yemeğine katıldım. Öğleden sonra döndüğümde, adamın ellerinin kesilmiş ve boynuna asılmış olduğunu gördüm. Bu, Caligula'nın sahtekârlık suçu için takdir ettiği ve henüz ceza hukukundan çıkarılmamış olan cezaydı. Herkes çok gaddar davrandığını düşündü; çünkü yargıç mahkemeye kararın onun değil, benim olduğunu söylemişti. Ama hata hiç de benim sayılmazdı.

Vatana ihanet suçlamalarıyla sürgün edilen bütün mahkûmları, önce Senato'dan izin alarak, geri getirttim. Aralarında, Afrika kıyısı açıklarında bir adaya sürgün edilen yeğenlerim Agrippinilla ve Lesbia da vardı. Bana kalsa, onları tabii orada bırakmazdım, ama Roma'ya dönmelerine de izin vermezdim. Bana çok terbiyesizlik etmişler, ikisi de

ağabeyleri Caligula'yla ensest suçu işlemişler –isteyerek mi, zorla mı, bilemem– ve diğer zina vakalarıyla herkesin diline düşmüşlerdi. Onlar adına benden ricada bulunan Messalina oldu. Bunun, ona hoş bir iktidar duygusu tattırdığını şimdi fark ediyorum. Agrippinilla ve Lesbia ona her zaman tepeden bakmışlardı. Şimdi Roma'ya çağrılmalarını Messalina'nın yüce gönüllülüğüne borçlu olduklarını öğrenince onun karşısında kibirleri kırılacaktı. Ama o sırada, Messalina'nın bunu sırf iyiliğinden yaptığını sanıyordum. Böylece yeğenlerim döndü; sürgünün onların huyunu değiştirmediğini, ama Afrika güneşinin narin tenlerini maalesef kararttığını gördüm. Caligula'nın emriyle, geçimlerini sağlamak için, adada sünger avcılığı yapmak zorunda bırakılmışlar. Gelgelelim, Agrippinilla'nın yaşadıklarına ilişkin tek sözü, vaktini tamamen boşa harcamadığıydı: "Birinci sınıf yüzücü oldum. Beni öldürmek isteyen olursa, suda boğmaya hiç kalkışmasın." İşi iyice yüzsüzlüğe vurup, bazı soylu arkadaşlarını da kandırarak, yüzlerinin, boyunlarının, kollarının o berbat köle kız renginden bir moda yaratmaya karar verdiler. Ceviz suyu en gözde parfüm oldu. Ama Messalina'nın yakın çevresindekiler kendi pembe beyaz tenlerini korudular ve güneş yanığı takımına, aşağılamayla "Sünger Avcıları" adını taktılar. Lesbia'nın Messalina'ya teşekkürü gayet baştan savmaydı; bana ise teşekkür bile etmedi. Tavrı kesinlikle nahoştu. "Bizi boş yere on gün beklettin," diye şikâyet etti, "gönderdiğin tekne de fare doluydu." Agrippinilla daha akıllıydı ve her ikimize, zarif sözlerle minnetini belirtti.

Herodes'in Batanea, Galilea ve Gilead'da krallığını onayladım ve bunlara Yahudiye, Samiriye ve Edom'u ekledim. Böylece, şimdi hükmettiği bölge büyükbabasınınki kadar büyük oldu. Eskiden Suriye'nin parçası olan Abilene'nin kuzeyini de katarak işi tamamladım. Herodes'le ben, pazaryerinde büyük bir kalabalığın önünde, eski bir töreni bu vesileyle canlandırarak gerçekleştirdiğimiz bir domuz kur-

ban etme ritüelinde karşılıklı yemin ederek ciddi bir ittifaka girdik. Ayrıca onu fahri Roma Konsülü yaptım: Bu paye, onun ırkından kimseye daha önce verilmemişti. Bu, son krizde berrak ve tarafsız düşünen bir Romalı bulunamayıp Senato'nun onun tavsiyesine başvurmasının kazandırdığı itibarı gösteriyordu. Herodes'in isteği üzerine, ufak Chalcis krallığını küçük kardeşi Herodes Pollio'ya verdim. Chalcis, Orontes (Âsi) Nehri'nin doğusunda, Antiokheia yakınlarındaydı. Aristobulos için bir şey istemedi; onun için Aristobulos'a bir şey verilmedi. İskenderiye'de hâlâ tıtıklu olan Alabarkhes Alexander ile kardeşi Philo'yu serbest bıraktırdım. Konuya girmişken, Herodes'in kızı Berenice'yi evlendirdiği Alabarkhes'in oğlu ölmüş ve Berenice amcası Herodes Pollio ile evlenmişti. Petronius'un Suriye valiliğini de onayladım ve özel bir mektupla, heykel meselesinde gösterdiği sağduyulu tavrını kutladım.

Caligula'nın tapınağının iç kaplaması için düşünülen mermerleri Herodes'in tavsiyesi uyarınca kullandım: Circus'un etrafında çok şık durdular. Sonra tapınağın kendisini ne yapacağıma karar vermem gerekti: Bina, değerli süslerinden yoksun kaldığında bile hâlâ haşmetliydi. Onu İkiz Tanrılar, Castor ve Pollux'un tapınağına bir ek olarak vermeyi uygun buldum; Caligula'nın, onların tapınağını kendi tapınağının girişine çevirerek yaptığı densizlik karşısında yerinde bir özür olacaktı bu. Caligula kendi tapınağının ana girişini, onların heykellerinin arkasındaki duvarda bir gedik açarak yapmıştı; öyle ki, heykeller sanki onun kapıcılarıymış gibi duruyordu. Şimdi bu binaların yeniden kutsanması kalmıştı sadece. Tören için uğurlu bir gün seçtim ve kâhinler aracılığıyla Tanrı'nın onayını aldım. Zira biz kâhinlik ile kutsama arasında şöyle bir ayrım yaparız: Kutsama insan iradesiyle gerçekleşir, ama ondan önce, kehanet yoluyla ilgili tanrının onayı alınmalıdır. On beş temmuz gününü seçtim. O gün Romalı şövalyeler başlarında zeytin dallarından çelenklerle,

İkiz Tanrıların onuruna, at üstünde muhteşem bir geçit alayı yaparlar. Mars Tapınağı'ndan çıkar, kentin anacaddelerinden geçer, bir daire çizerek İkiz Tanrıların tapınağına varır ve orada kurban sunarlar. Bu tören, üç yüz yıl önce aynı gün yapılan Regillus Gölü Savaşı'nı anmak içindir. Castor ve Pollux at üstünde gelerek, göl kıyısında Latinlerin üstün gücüne karşı umutsuzca direnen Roma ordusunun yardımına yetişti. Ve o günden beri, şövalyelerin koruyucuları kabul edildiler.

Kehanet işaretlerini, Capitolium Tepesi'nin zirvesinde bu işe ayrılmış küçük tapınağa götürdüm. Tanrılara yakardım ve hesapladıktan sonra, gökyüzünde gözlemlerimi yapabileceğim uygun bölgeyi, yani İlahi İkizler'in takımyıldızının o sırada bulunduğu kısmı işaretledim. Bunu henüz yapmıştım ki, gökyüzünden hafif bir cızırtı sesi geldi kulağıma ve beklenen alamet göründü. İşaretlediğim yönden, yaklaştıkça kanat çırpmaları daha iyi duyulan bir çift kuğu geliyordu. Bunların, kılık değiştirmiş Castor ve Pollux olduklarını anladım; çünkü malumunuz, onlar ve kardeşleri Helen, Jüpiter'in kuğu kılığına girerek hamile bıraktığı Leda'nın üç sarısı olan yumurtasından çıkmışlardı. Kuşlar tapınaklarının tam üstünden uçup ufukta gözden kayboldular.

Olayların bir adım ilerisine geçip şenliği anlatacağım. Şenlik bir arındırma töreniyle başladı. Biz rahipler ve yardımcılarımız, ellerimizdeki defne dallarını kutsanmış suyla dolu kaplara batırıp sallıyor ve etrafa damlacıklar serperek yürüyorduk. Castor ve Pollux'un bir başka tapınağının bulunduğu Regillus Gölü'nden su bile getirtmiştim. Tanrılara yakarırken, suyun kaynağını da söyledim. Kötü ruhları uzaklaştırmak için kükürt ve hoş kokulu tütsüler yaktık; ağızdan kaçabilecek herhangi bir uğursuz lafı bastırmak için flüt çalınıyordu. Bu arındırma töreni, yürüdüğümüz alanın içinde kalan her şeyi, tapınağın kendisini ve eklenen binayı kutsal kılıyordu. Duvardaki gediği kapattık: İlk taşı ben koydum.

Sonra kurban sundum. Kurbanları, tanrıları en hoşnut edecek hayvanlardan seçmiştim: Her biri için bir öküz, bir inek ve bir domuz; hepsi kusursuz ve hepsi ikiz. Castor ve Pollux en önemli ilahlardan değildir; karışık neseplerinden ötürü yarı tanrıdırlar ve günlerini sırayla, Gökyüzü'nde ve Yeraltı'nda geçirirler. Kahramanların ruhuna kurban keserken, kurbanın kafası aşağı eğilir; ama tanrılara kurban keserken kafa yukarı kaldırılır. Dolayısıyla İkizlere kurban töreninde, epeydir unutulan eski bir geleneğe uydum ve sırayla, bir kurbanın kafasını aşağı eğdim ötekininkini yukarı kaldırdım. İç uzuvların bu kadar uğurlu çıkması çok enderdi.

Senato o gün bana bir zafer giysisi sunma kararı almıştı. Gerekçesi, Mauritania'da bir süre önce, Caligula'nın kuzenim Kral Ptolemaios'u öldürtmesi üzerine çıkan karışıklıkların küçük bir askeri operasyonla bastırılmasıydı. Mauritania seferinden ben sorumlu değildim. Gerçi şimdi, sefer sonunda, başkomutana kentten hiç ayrılmamış olsa bile, zafer giysisi sunmak âdetten olmuştu ama, bir hususu düşünmesem reddedecektim bu onuru: Tarihte, Roma için savaşmış iki Yunan yarı tanrıya bir tapınak adarken, başkomutanın orduya gerçekten kumandanlık etmediğinin itirafı olacak bir kılıkta görünmesi garip kaçacaktı. Ama zafer çelengini ve pelerini sadece tören sırasında kullandım. Beş günlük şenliğin devamında, sıradan mor bordürlü senatör giysimi giydim.

İlk üç gün, şenlik için yeniden hizmete açtığım Pompeius Tiyatrosu'ndaki sahne gösterilerine ayrılmıştı. Sahne ve salonun bir bölümü Tiberius döneminde yanmış, ama kendisi tarafından onarılmış ve tekrar Pompeius'a adanmıştı. Gelgelelim Caligula, Pompeius'un levhadaki "Büyük" unvanından hoşlanmadığı için yazıyı kaldırtmış ve tiyatroyu kendine adamıştı. Şimdi ben, hakkı olanı Pompeius'a geri veriyordum; ama sahneye, yangından sonra yaptırdığı onarım için Tiberius'a ve tiyatronun Pompeius'a yeniden adanmasını

sağladığım için kendime bir teşekkür yazısı koydurdum. Üzerinde adımın görünmesine izin verdiğim tek kamu binası budur.

Augustus döneminin sonuna doğru ortaya çıkan ve Roma'ya hiç yakışmayan bir uygulamadan, soylu erkeklerle kadınların sahnede saçma duygusallıklar ve çılgınlıklar sergilemesinden hiç hoşlanmamıştım. Augustus niçin buna karşı daha sert tavır almadı, bilmiyorum. Herhalde bu uygulamayı yasaklayacak bir yasa yoktu; Augustus da Yunan tarzı yeniliklere hoşgörüyle bakıyordu. Halefi Tiberius, aktörler kim olursa olsun tiyatroyu sevmez, "boşuna zaman kaybı, kötülük ve ahmaklığı teşvik," derdi. Ama Caligula yalnızca Tiberius'un kentten sürdüğü profesyonel aktörleri geri çağırmakla kalmadı, amatör soyluları oyunculuğa teşvik etti ve kendisi de sık sık sahnede göründü. Benim bu yeniliğe karşı olmamın baş nedeni amatör soyluların yeteneksizliğiydi. Romalılar doğuştan aktör değildir. Yunanistan'da soylu erkekler ve kadınlar sıradan bir iş gibi sahneye çıkar ve alınlarının akıyla rollerinin altından kalkarlar. Ama ben, başarılı olan hiçbir Romalı amatöre rastlamadım. Roma'dan tek bir büyük aktör çıktı: Roscius. Ama o, sanatının olağanüstü yetkinliğini işine verdiği olağanüstü emekle kazanmıştı. Sahnede, tamamen doğal görünene kadar tekrar tekrar prova etmediği tek bir mimiği veya jesti yoktu. Başka hiçbir Romalı da kendini bir Yunana çevirme sabrını göstermedi. Caligula'nın iktidarında sahneye çıkmış bütün soylu erkek ve kadınlara haber göndererek, sonucuna katlanmak pahasına, kendi seçtiğim iki piyes ve bir ara piyesi oynamalarını, aksi halde öfkemi üzerlerine çekecekleri uyarısıyla, emrettim. Hiçbir profesyonel aktörden yardım almayacaklardı. Aynı zamanda, Oyunlar konusundaki yardımcım Harpocras'ı çağırarak, Roma'da bulabildiği en iyi profesyonel aktörleri toplamasını istedim ve şenliğin ikinci gününde, oyunculuğun nasıl olması gerektiğini göstermelerini sağlayabilir mi

diye sordum. Program aynı olacaktı, ama bunu gizli tutuyordum. Bir amacı olan bu küçük ders çok başarılı oldu. İlk günün gösterisi tam bir felaketti. Odun gibi hareketler, beceriksiz giriş çıkışlar, repliklerin mırıldanarak söylenmesi ve karıştırılması, tragedyalarda vakarın, komedilerde mizahın yokluğu... Öyle ki, çok geçmeden seyirciler sabırsızlanmaya başladı; öksürüyor, kımıldanıyor, konuşuyorlardı. Ama ertesi gün profesyonel grup öyle parlak bir gösteri sundu ki, o gün bugündür erkek veya kadın hiçbir soylu sahneye adım atmaya cesaret edemedi.

Üçüncü günün büyük gösterisi, Küçük Asya'nın Yunan kentlerinde oynanan Pyrrikhe kılıç dansıydı. Gösteriyi o kentlerin ileri gelenlerinin çocukları yaptı. Caligula, dansı görmek bahanesiyle onları Roma'ya getirtmişti; ama asıl neden, Küçük Asya ziyareti sırasında malum zorba yöntemleriyle para toplarken, anne babalarının sorun çıkarmaması için çocukları rehin tutmaktı. Saraya vardıklarını duyunca, Caligula onları denetlemeye gitmişti ve kendisinin onuruna hazırladıkları bir şarkının provasını yaptırmak üzereydi. Tam o anda, Cassius Chaerea gelip parolayı sordu ve bu Caligula'nın öldürülmesinin işaretiydi. Dolayısıyla, çocuklar nasıl bir kaderden kıl payı kurtulduklarının bilinciyle, şimdi büyük sevinç ve ustalıkla dans ettiler ve sonunda bana da bir teşekkür şarkısı okudular. Hepsini Roma yurttaşlığıyla ödüllendirdim ve birkaç gün sonra armağanlarla evlerine yolladım.

Dördüncü ve beşinci günün gösterileri, yaldızlı nişan direkleri ve mermer bariyerleriyle çok şık görünen Circus'ta ve amfiteatrlardaydı. On iki araba yarışı ve eğlenceli bir yenilik olan bir deve yarışı düzenledik. Amfiteatrlarda üç yüz ayı ve üç yüz aslan öldürüldü ve büyük bir kılıç dövüşü gösterisi yapıldı. Caligula, öldürülmesinden az önce, ayıları ve aslanları Afrika'dan ısmarlamış ve hayvanlar henüz gelmişti. Halka açıkça söyledim: "Bu, bir süre için, göreceğiniz son

vahşi hayvan gösterisi olacak. Yeni hayvanlar ısmarlamak için fiyatların düşmesini bekleyeceğim. Afrikalı tüccarlar fahiş paralar istiyor şimdi. Eğer fiyatları düşürmezlerse, mallarına başka pazar bulsunlar – ama nereden bulurlar, bilmem." Konuşmam, ahalinin ticaret anlayışına hitap etti ve beni minnetle alkışladılar. Şenlik böyle bitti. Sonra, sarayda soylulara ve eşlerine ve bazı Pleb temsilcilerine bir şölen verdim. İki bini aşkın kişi geldi. Öyle zorlama rafine ve nadir lezzetler yoktu belki ama iyi tasarlanmış bir mönü vardı; şaraplar iyi, kızarmış etler mükemmeldi. Ve incirkuşu dilli böreklerin ya da jöleli antilop yavrusu etinin veya devekuşu yumurtasından omletin bulunmaması yüzünden şikâyet edene rastlamadım.

8. Bölüm

Çok geçmeden, kılıç dövüşü ve vahşi hayvan avı hakkında bir karara vardım. İlkin vahşi hayvanları anlatayım. Tesalya'da uygulanan bir oyun duymuştum: Hem seyri heyecanlı hem de maliyeti hesaplı olduğundan çifte avantajı vardı. Böylece alışılagelen leopar ve aslan avı yerine, Roma'ya bunu tanıttım. Genç vahşi boğalarla oynanıyordu. Tesalyalılar, boğa kapatıldığı kulübeden çıkarken, onu yaralamadan sadece kızdırmak için poposuna minik oklar atarak tahrik ediyorlardı. Oraya buraya saldırmaya başlayınca çevik hareketlerle önünden kaçıveriyorlardı. Tamamen silahsızdılar. Bazen, boğayı aldatmak için, bedenlerine renkli bezler tutuyorlardı. Hayvan beze saldırınca, yerlerinden kıpırdamadan, son anda bezi bedenlerinden uzaklaştırıyorlardı. Boğa daima hareket eden beze saldırıyordu. Veya boğa saldırırken önüne çıkıyor veya bir sıçrayışta yana kaçıyor ya da bir an poposuna basıp yere atlıyorlardı. Boğa yavaş yavaş yorulmaya başlayınca daha cüretkâr numaralara girişiyorlardı. Boğaya sırtı dönük durabilen, çömelip başını bacaklarının arasına sokan ve tam hayvan saldırırken, havada ters takla atıp boğanın sırtında ayakta durabilen bir adam vardı. Boğanın sırtına binip dengede durarak arenada tur atan bir adam, sık görülen bir manzaraydı. Eğer boğa çabuk yorulmazsa, sanki

atmış gibi üstüne biniyor ve sol elle boynuzundan tutup, sağ elle kuyruğunu bükerek arenada dörtnala koşturuyorlardı. Hayvan soluk soluğa kalınca, baş matador onunla güreşiyor ve iki boynuzundan yakalayıp yavaş yavaş yere çöktürüyordu. Bazen, işini kolaylaştırmak için, boğanın kulağını dişliyordu. Seyretmesi gerçekten ilginç bir spordu; boğa sık sık fazla atak davrananı yakalayıp öldürüyordu. Bu sporun ucuzluğu, basit köylüler olan Tesalyalıların çok makul fiyatlar istemesinden ve boğanın, yeni bir gösteri için, çoğu kez sağ kalmasından ileri geliyordu. Numaraları yutmamayı ve yönetilmeye direnmeyi kısa sürede öğrenen zeki boğalar kısa zamanda halkın gözdesi oluyordu. Rusty adında bir boğa, neredeyse Caligula'nın atı Incitatus kadar ünlenmişti. On kadar gösteride işkencecilerinin onunu da öldürdü. Halk bu boğa güreşlerini, kılıç dövüşleri hariç diğer bütün gösterilere tercih eder oldu.

Kılıç dövüşçülerine gelince, onları ilke olarak, Tiberius ve Claudius dönemlerindeki vatana ihanet davalarında, efendilerine karşı tanıklık etmiş ve öldürülmelerine yol açmış kölelerden seçmeye karar verdim. En tiksindiğim iki suç ebeveyn katli ve ihanettir. Ebeveyn katli için kadim cezayı yeniden yürürlüğe koydum: Suçlu kan fışkırana kadar kırbaçlanır ve sonra şehveti, utanmazlığı ve nankörlüğü simgeleyen bir horoz, bir köpek ve bir engerek yılanıyla birlikte çuvala konur, çuvalın ağzı dikilir ve denize atılırdı. Kölelerin efendilerine ihaneti de bence bir tür ebeveyn katlidir. Dolayısıyla onları biri ölene veya ağır yaralanana kadar dövüştürür ve hiçbirini affetmeden, bir sonraki Oyunlar sırasında yine dövüştürür, ölene veya tamamen kötürüm kalana kadar da devam ederdim. Bir iki kez bir dövüşçünün sadece bir yerinin hafifçe kesilmesine rağmen sanki ölümcül bir yara almış gibi yaptığı ve devam edemeyecekmiş gibi kumun üstünde kıvrandığı oldu. Numara yaptığını anlarsam, hemen boğazının kesilmesini emrediyordum.

Sanırım halk benim onlara sağladığım eğlenceleri, Caligula'nınkilerden çok daha fazla takdir etti; çünkü nadiren izledikleri gösterilerdi bunlar. Caligula araba yarışlarına ve vahşi hayvan avlarına öyle tutkundu ki, neredeyse günaşırı bir şenlik vesilesi yaratıyordu. Halkın zamanını boşa harcamaktı bu ve seyirciler Caligula'dan önce bıkıyordu gösterilerden. Caligula'nın başlattığı yeni şenliklerden yüz ellisini takvimden sildim. Tekrarlar konusunda yeni bir düzenleme yaptım. Şenlik töreninde bir hata yapılırsa, bu şenliğin son günündeki küçük bir hata bile olsa, bütün tören sil baştan tekrarlanmak zorundaydı. Caligula'nın döneminde bu tekrarlar artık komediye dönüşmüştü. Şenliği onun onuruna düzenlemeye zorlanan ve masrafı ceplerinden ödeyen soylular, asla tek bir gösteriyle yakayı kurtaramayacaklarını biliyorlardı: Caligula tören sona erdikten sonra mutlaka bir kusur bulacak ve onları iki, üç, dört, beş hatta on kez tekrara zorlayacaktı. Onu tatmin etmek için, son gün apaçık kasıtlı bir hata yapmayı ve böylece onun lütfetmesiyle gösteriyi sadece bir kez tekrar etmeyi öğrenmişlerdi. Benim kararnamemde, herhangi bir şenliğin tekrarı gerekiyorsa, bunun bir günden fazla sürmeyeceği belirtiliyordu. Tekrar sırasında hata olsa bile, iş yine de bitecekti. Sonuçta, hiç hata yapılmaz oldu: Benim bunu teşvik etmediğim anlaşılmıştı. Doğum günümde resmi kutlamaları ve uzun ömür dilemek için kılıç dövüşü gösterilerini de yasakladım. Yaşayan bir insanı kayırıp himaye etmeleri için Cehennem Tanrılarına yakarırken, kılıç dövüşçüsü olsalar bile başka insanları kurban etmenin yanlış olduğunu söyledim.

Yine de kentteki eğlenceleri cimrilikten sınırlamakla suçlanmamak için bazen bir sabah aniden o gün öğleden sonra Mars Alanı'ndaki etrafı çevrili alanda oyunlar düzenleneceğini ilan ettiğim olurdu. O günün oyunlar için güzel bir gün olması dışında bunun özel bir nedeni olmadığını, özel bir hazırlık yapmadığım için ne çıkarsa bahtımıza onunla yeti-

neceğimizi açıklardım. Bunlara *Sportula*, yani Ödül oyunları adını koydum. Sadece bir öğleden sonra sürüyorlardı.

Az önce, efendilerine ihanet eden kölelerden nefret ettiğimi söylemiştim. Ama fark ettim ki, efendiler kölelerine karşı baba gibi davranmazlarsa, kölelerden de bir evladın görev duygusunu beklemek abes olurdu. Köleler de insan ne de olsa. Onları yasalarla koruyordum, buna bir örnek verebilirim. Herodes'in annemle bana olan borcunu ödemek için para aldığı zengin azatlı, hasta köleler için kurduğu hastaneyi büyük ölçüde genişleterek şimdi Tiber üstündeki Aesculapius Adası'na taşımıştı. Her durumdaki köleyi iyileştirmek maksadıyla satın alacağını ilan etmişti. Köle iyileşip satılacak duruma gelince, ilk tercihi köle için ödediğinin üç katından fazla olmayan bir fiyatla eski sahibe tanıyordu. Hekimleri hasta kölelere davar muamelesi yapıyordu; ama iş büyüyor ve iyi kâr getiriyordu. Çünkü çoğu efendi, evdeki diğer kölelerin de görevlerini aksatan veya gece inleyerek ev halkını uyutmayan köleleri evinde tutmak istemiyordu. Hastalığın uzun ve sıkıntılı geçeceği belli olunca, köleyi hemen satmak işlerine geliyordu. Bu konuda, Censor Cato'nun aşağılık iktisat ilkelerini izliyorlardı tabii. Ben bu uygulamayı durdurdum. Bir hastane sahibine satılan köle, iyileşmesi halinde eski efendisinin evine dönmeyecek ve azat edilecekti; efendi de hastane sahibinden aldığı parayı ona iade edecekti. Yani bir köle hastalandığında, efendisi ya ona evde bakacak ya da hastanede bakımı için para ödeyecekti. İkinci durumda köle çoktan hastane sahibine satılan köleler gibi, iyileşince azat edilecekti ve azat edilen tüm kölelerden hastaneye şükran borcu olarak, üç yıl boyunca kazançlarının yarısını hastaneye ödemeleri beklenirdi. Eğer efendi köleye evde bakacağına veya hastaneye göndereceğine, onu öldürürse, cinayetten yargılanacaktı. Sonra adadaki hastaneyi bizzat denetledim ve yöneticisine, yatak, beslenme ve hijyen konusunda eksiklerin giderilmesi yolunda talimat verdim.

Caligula'nın yüz elli şenliğini söylediğim gibi takvimden silsem de, itiraf etmeliyim ki her biri üçer gün süren üç yeni şenlik başlattım. İkisi annemle babamın onurunaydı. Doğum günlerine denk getirmek için, o günlerdeki iki önemsiz şenliği başka tarihlere kaydırdım. Ebeveynimin anısına ağıtlar okunmasını emrettim ve bu vesileyle verdiğim anma yemeklerinin parasını kendim ödedim. Babamın Germania'daki zaferleri onuruna, soydan gelen Germanicus lakabıyla ki benim de en gurur duyduğum adım buydu, Appia Yolu'nda bir kemer inşa edilmişti; ama anısını tazelemek gereğini duydum. Anneme ise Caligula "Augusta" unvanı da dahil olmak üzere önemli payeler vermişti. Ama sonra annemle kavga edip onu intihar etmeye zorlayınca, bunların hepsini kalleşçe geri aldı. Senato'ya mektuplar yazıp annemi kendisine karşı ihanetle, diğer tanrılara saygısızlıkla, kötücül ve pinti bir yaşam sürmekle, yasayı düpedüz çiğneyip, evine falcıları ve astrologları doldurarak eğlenceler düzenlemekle suçladı. Annemi tekrar "Augusta" yapabilmek için, Senato'da, onun bu suçların hiçbirini işlemediğini; başına buyruk ama son derece dindar olduğunu, tutumlu ama çok cömert olduğunu, hiç kimseye karşı kötücül duygular beslemediğini ve hayatında bir kez bile falcıya veya astroloğa danışmadığını açıklamak zorunda kaldım. Gereken tanıkları getirdim. Aralarında, annemin oda hizmetçisi Briseis de vardı. Briseis bana aitti, ama annem yaşlanınca onu azat etmişti. Bir iki yıl önce Briseis'e verdiğim sözü yerine getirmek için, onu şu sözlerle Senato'ya takdim ettim: "Efendiler, bu yaşlı kadın bir zamanlar benim vefalı kölemdi; Claudia ailesine, ilkin babaannem Livia'ya, sonra oda hizmetçiliğini yaptığı annem Antonia'ya gayret ve sadakatle hizmet etmesinden ötürü, bir süre önce onu azat ederek ödüllendirdim. Kendi ailemden bazıları bile onu aslında annemin kölesi sanıyor. Bu vesileyle böyle bir imanın kötü niyetli bir yalan olduğunu beyan ederim. Babam çocukken, onun kölesi olarak doğdu; babam

ölünce ağabeyime miras kaldı; sonra da bana geçti. Başka hiçbir efendisi olmadı. Onun tanıklığına tümüyle güvenebilirsiniz." Senatörler sözlerimin coşkusuna biraz şaşırdı, ama beni memnun etmek için alkışladılar. Gerçekten de memnun olmuştum; çünkü yaşlı Briseis için bu, hayatının en muhteşem anıydı ve alkışların, bana olduğu kadar kendisine de olduğunu düşündü. Ağlamaya başladı ve annemin karakterine ilişkin dağınık övgüleri pek duyulamadı. Birkaç gün sonra da saraydaki şahane odasında öldü. Onu görkemli bir törenle gömdüm.

Annemin çalınan unvanları geri verildi ve büyük Circus Oyunları'nda onun arabası da, zavallı yengem Agrippina'nınki gibi kutsal geçit töreninde yer aldı. Başlattığım üçüncü şenlik, büyükbabam Marcus Antonius'un onurunaydı. Antonius, Romalı generallerimizin en parlaklarından biriydi ve Doğu'da birçok önemli zafer kazanmıştı. Tek hatası, uzun bir ortaklıktan sonra Augustus'la bozuşması ve Actium Muharebesi'ni kaybetmesiydi. Büyük amcam Augustus'un zaferinin, büyükbabamı aşağılamak pahasına hâlâ kutlanmasına bir anlam veremiyordum. Büyükbabamı ilahlaştıracak kadar ileri gitmedim tabii; bazı zaafları Olympos'a girmesine engeldi; ama bu şenlikle onun askeri yeteneklerine saygılar sunmuş ve Actium'da kaybeden taraf olma talihsizliğini yaşamış Romalı askerlerin torunlarını hoşnut etmiş oldum.

Ağabeyim Germanicus'u da unutmadım tabii. Onun onuruna bir şenlik başlatmadım, çünkü ruhunun her nasılsa bunu onaylamayacağını hissettim. Onun rütbesine ve yeteneğine sahip insanlar arasında tanıdığım en mütevazı ve kendini geri planda tutan insandı. Ama onu hoşnut edeceğine emin olduğum bir şey yaptım. Bir Yunan kolonisi olan Napoli'de yapılan bir şenlik vardı, bu şenlikte beş yılda bir yapılan en iyi Yunan komedisi yarışmasına Germanicus'un yazmış olduğu, ölümünden sonra evrakı arasında bulduğum

bir piyesi gönderdim. Piyesin adı *Elçiler*'di. Biraz Aristophanes tarzında, epey zekâ ve incelikle kaleme alınmıştı. Konu, Perslere karşı bir savaşta biri kent kuvvetlerinin komutanı, öteki Perslerin hizmetinde paralı asker olan iki Yunan kardeşin, aynı anda elçi olarak tarafsız bir krallığa gelmesi ve kraldan askeri işbirliği talep etmesiydi. Augustus'un ölümü ertesinde yapılan Germania seferinde, karşıt cephelerde savaşan iki Cherusci kabile reisi kardeşin, Flavius ile Hermann'ın karşılıklı komik atışmalarının hatırasını gördüm burada. Piyesin komik finalinde budala kral her iki kardeş tarafından da ikna ediliyordu. Piyadelerini Perslerin yardımına, süvarilerini de Yunanların yardımına gönderiyordu. Bu komedi, hakemlerin oybirliğiyle ödülü kazandı. Yalnızca Germanicus'un hayatı boyunca onu tanıyan herkesin gözündeki olağanüstü popülaritesinden dolayı değil, aynı zamanda, piyesi yarışmaya benim, yani imparatorun soktuğu bilindiği için de burada aklınıza belli bir kayırma olasılığı gelebilir. Ama yarışmaya sokulan yapıtların en iyisi olduğuna hiç kuşku yoktu ve sahnelendiği zaman büyük alkış aldı. Germanicus'un Atina'yı, İskenderiye'yi ve diğer ünlü Yunan kentlerini ziyaret ederken Yunan kıyafeti giydiğini anımsayarak, ben de Napoli Şenliği'nde aynı şeyi yaptım. Müzik ve drama gösterilerinde, pelerin ve uzun konçlu çizmeler giyerken, jimnastik yarışmalarında da kolsuz mor pelerin giyip, altın taç taktım. Germanicus'un ödülü üç ayaklı bir bronz sehpaydı: Jüri, özel bir onur olarak altın sehpa verilmesi için oylama yapmak istedi, ama ben israf olacağı gerekçesiyle reddettim. Ödül sehpasının bronz olması âdettendi. Onu, yerel Apollon Tapınağı'nda, Germanicus'un adına adadım.

Geriye sadece babaannem Livia'ya verdiğim sözü tutmak kalmıştı. Senato'nun onu ilahlaştırması için bütün nüfuzumu kullanacağıma dair şeref sözü vermiştim. İmparatorluğa hâkim olmak ve yaklaşık altmış beş yıl denetimi elinde tutmak için kullandığı insafsız ve ilkesiz yöntemler hakkında fikrim

değişmemişti; ama daha önce de belirttiğim gibi, organizasyon yeteneklerine hayranlığım günden güne artıyordu. Senato'da, Vinicius'un kuzeni Vinicianus dışında, talebime karşı çıkan olmadı. Tiberius, yirmi yedi yıl önce Augustus'u ilahlaştırmak istediğinde, Gallus'un oynadığı role benziyordu bu. Vinicianus kalkıp tam olarak hangi nedenlerle böyle beklenmedik bir istekte bulunduğumu ve ölümsüzlerin Livia Augusta'yı sürekli ortak olarak yanlarına kabul edeceklerine dair gökyüzünden nasıl bir işaret verildiğini sordu. Cevabım hazırdı. Babaannem, ölümünden az önce, besbelli ilahi bir esinle, ilkin yeğenim Caligula'yı, sonra da beni çağırmış ve her ikimize de, sırayla, bir gün imparator olacağımızı bildirmişti. Bu teminata karşılık, tahta çıktığımızda, onu ilahlaştırmak için elimizden geleni yapacağımıza yemin ettirmiş ve iç savaşlar sonrasında Augustus'la birlikte yürüttükleri büyük reformlarda Augustus kadar önemli rol oynadığını hatırlatarak, Augustus göklerde sonsuz mutluluğun tadını çıkarırken, kendisinin Cehennem'in karanlıklarına gönderilip Aeacus tarafından yargılanmasının, sonra da sıradan ve dilsiz gölgeler arasında sonsuza dek yitip gitmesinin çok büyük haksızlık olacağını söylemişti. Caligula, dedim, bu sözü verdiğinde çocuk yaştaydı ve iki ağabeyi hayattaydı. Dolayısıyla Livia'nın onların değil, Caligula'nın imparator olacağını bilmesi dikkate değerdi, çünkü ağabeylerinden böyle bir söz istememişti. Her halükârda, Caligula söz vermiş, ama imparator olduğunda sözünü yerine getirmemişti. Eğer Vinicianus, bu konuda tanrıların ne düşündüğüne dair kesin bir işarete gereksinim duyuyorsa, Caligula'nın ölümünün kanlı olmasında bunu bulabilirdi.

Sonra dönüp Senato'ya seslendim. "Efendiler," dedim, "babaannem Livia Augusta'nın oylarınızla ilahlaştırılmayı hak edip etmediğine karar vermek bana düşmez. Ben, imparator olduğum takdirde –itiraf etmeliyim ki kendisi bunun gerçekleşeceğinden emin olsa da, o sırada bana olasılık dışı

ve saçma gelmişti– sizlerin onu, Capitolium Jüpiter'inden sonra en saygın ilahımız olan sadık kocasıyla bir kez daha yan yana durabileceği gökyüzüne yükseltmeniz için elimden geleni yapacağıma başım üzerine yemin ettiğimi tekrarlayabilirim yalnızca. Bu talebimi bugün reddederseniz, her yıl bu mevsimde, siz sonunda kabul edene kadar yineleyeceğim. Yeter ki hayatta olayım ve bu kürsüden size seslenme ayrıcalığım olsun."

Hazırladığım kısa konuşmanın sonuydu bu, ama kendimi irticalen devam ederken buldum: "Ayrıca Efendiler, bu konuda Augustus'un duygularını da dikkate almanız gerektiğini düşünüyorum. Elli yılı aşkın bir süre, Augustus ve Livia, el ele verip sürekli birlikte çalıştılar. Augustus'un, Livia'nın bilgisi ve tavsiyesi dışında yaptığı pek az şey vardı ve kendi inisiyatifiyle hareket ettiği zamanlarda bulunduğu girişimlerde de akıllıca davrandığı veya büyük başarı sağladığı söylenemez. Evet, ne zaman kendi yargı gücünü aşan bir sorunla karşılaşsa daima Livia'ya başvururdu. Babaannemin doğuştan gelen olağanüstü niteliklerine ilaveten, hataları yoktu diyemem maalesef. Herkesten daha iyi biliyorum onları. Her şeyden önce, tamamen kalpsizdi. Kalpsizlik insanların vahim bir kusurudur ve eğer savurganlık, açgözlülük, tembellik ve düzensizlikle birleşirse, affedilmez bir kusur haline gelir. Ama sonsuz bir enerji, katı bir düzen anlayışı ve edeple birleşirse, kalpsizlik bambaşka bir niteliğe bürünür. Tanrısal bir vasıf olur. Aslında bu vasıf birçok tanrıda babaannemin sahip olduğu ölçüde bulunmaz. Sonra o esnemeyen iradesi kesinlikle Olympos'a yaraşır bir nitelikti. Aile fertlerinden beklediği görev bilincini göstermeyene veya iffetsiz yaşam tarzıyla rezalete yol açana merhamet etmediği gibi, unutmayalım ki, kendisine de merhamet etmedi. Ne kadar çok çalıştı! Gece gündüz demeden, altmış beş yıllık iktidar boyunca yüz otuz yıllık iş yaptı. Kendi iradesini Ro-

ma'nınki ile özdeşleştirdi ve ona karşı duran herkes, hatta Augustus bile, gözünde bir hain oldu. Zaman zaman kendi düşüncelerinde ısrar ederek hataya düşen Augustus da bu özdeşleşmenin hakkını teslim etmişti ve resmiyet çerçevesinde, Livia sadece onun gayriresmi danışmanı olarak geçse de, ona yazdığı özel mektuplarında bütünüyle Livia'nın ilahi bilgeliğine bağımlı olduğunu binlerce kez kabul etmişti. Evet, 'ilahi' sözcüğünü kullanırdı, Vinicianus. Bence belirleyici olan budur. Yaşın hatırlamaya yeterli, ne zaman geçici bir süre için Livia'dan ayrı kalsa, Augustus onun yanındaki adam olmaktan çıkardı. Denebilir ki, şimdi gökyüzünden Roma halkını gözetmek olan görevini, yardımcısının yokluğunda, yerine getirmekte epey zorlanıyordur. Roma'nın, onun ölümünden sonra gösterdiği gelişmenin, babaannem Livia'nın oğlu Tiberius adına yönettiği yıllar dışında, çok parlak olmadığı açık. Hiç aklınıza geldi mi, Beyler, Augustus gökyüzündeki ilahlar arasında eşi olmayan neredeyse tek ilah. Hercules gökyüzüne yükseldiğinde, ona hemen bir gelin –tanrıça Hebe– verilmişti."

"Peki ya Apollon?" diye sözümü kesti Vinicianus. "Apollon'un evli olduğunu hiç duymadım. Bu çok *sakat* bir sav gibi geldi bana."

Konsül Vinicianus'u uyardı: "Sakat" sözcüğünü hakaret amaçlı kullandığı belliydi. Ama ben hakaretlere alışık olduğumdan, gayet sakin yanıtladım: "Anladığım kadarıyla Tanrı Apollon'un bekâr kalması ya Dokuz Musa arasında seçim yapamamasından ya da birini seçerek öteki sekiz Musa'yı gücendirmeyi göze alamamasındandı. Ayrıca, Apollon da, Musalar da sonsuza dek genç kalacaklar, Apollon seçimini sonsuza dek ertelerse güvende olur. Çünkü o şairin, adı neydi, dediği gibi, hepsi ona âşık. Ama belki Augustus sonunda onu Olympos'a karşı görevini yapmaya ikna eder ve Dokuz Musa'dan birini namusuyla nikâhlayarak 'kuşkonmazın haşlanma hızında' büyük bir aile kurar."

Bunu izleyen kahkaha tufanı Vinicianus'u susturdu; çünkü "kuşkonmazın haşlanma hızında" Augustus'un en sevdiği sözlerdendi. Başka deyişleri de vardı: "Köpeğin çömelmesi kadar kolay", "Kediyi öldürmenin birden fazla yolu var", "Sen kendi işine bak, ben de benimkine", "Çıkmaz ayın son çarşambası yaptırırım" (tabii hiçbir zaman demekti bu) ve "Diz kavalkemiğinden yakındır" (yani insanın öncelikli meselesi ona kişisel olarak dokunan şeydir). Ve eğer biri edebiyat konusunda onun görüşüyle çelişen bir görüş bildirirse, "Bir turp Yunanca bilmez, ama ben bilirim," derdi. Ve birini nahoş bir duruma sabırla katlanmaya teşvik ettiği zaman hep şöyle derdi: "Bu Cato ile yetinelim." Size erdemli adam Cato hakkında anlattıklarımdan, ne kastettiğini kolayca anlarsınız. Şimdi ben de sık sık Augustus'un bu sözlerini kullandığımı fark ediyorum: Belki onun adını ve mevkiini almaya razı olduğum içindir. En çok işime yarayan, bir konuşma yaparken ve cümlenin içinde kaybolduğunda –bu bana çok sık olur; çünkü hazırlıksız konuştuğumda ve tarih yazarken, dikkat etmezsem, uzun ve iddialı cümleler kurma eğilimindeyimdir– işte şimdi yine yapıyorum, görüyorsunuz. Demek istediğim, Augustus ipin ucunu kaçırınca, İskender gibi Gordion düğümünü kesiverirdi: "Sözler yetersiz, Efendiler. Söyleyebileceğim hiçbir şey bu konudaki duygularımın derinliğini ifade edemez." Bu cümleyi ezberledim ve benim için kurtuluş oldu. Ellerimi iki yana açıyor, gözlerimi kapıyor, resmi bir havada ve yüksek sesle şöyle diyordum: "Sözler yetersiz, Efendiler. Söyleyebileceğim hiçbir şey bu konudaki duygularımın derinliğini ifade edemez." Sonra birkaç saniye durup konuşmama kaldığım yerden devam ediyordum.

Livia'yı çok geçmeden ilahlaştırdık ve heykelinin tapınakta Augustus'un heykelinin yanına konmasına karar verdik. İlahlaştırma töreninde, soylu ailelerden genç askerler at üstünde, Truva Oyunu dediğimiz temsili bir savaş gösterisi yaptılar. Ayrıca arabasının Circus Oyunları'ndaki geçit töre-

nine katılarak filler tarafından çekilmesine de karar verdik; sadece Augustus ile paylaştığı bir onurdu bu. Vesta Bakireleri'ne tapınakta onun adına kurban sunmaları talimatı verildi ve bütün Romalılar resmi işlemlerde nasıl Augustus adıyla yemin ediyorsa, bundan böyle, bütün Romalı kadınlar da babaannemin adını kullanacaktı. Eh, sözümü tutmuştum.

Roma'da durum şimdi oldukça sakindi. Bol para geldiğinden, daha çok vergiyi yürürlükten kaldırabilmiştim. Yardımcılarımın kendi bölümlerini yönetiminden memnundum; Messalina Roma yurttaşları listesini incelemekle uğraşıyordu. Bazı azatlıların, kendilerini Roma yurttaşı gibi göstererek, hakları olmayan ayrıcalıklar talep ettiğini fark etti. Hak iddiasında bulunan bütün bu insanlara en sert cezaları uygulamaya karar verdik; mallarına el kondu ve tekrar köle yapılarak yol onarımında veya çöpçü olarak çalıştırıldılar. Messalina'ya o kadar güveniyordum ki, bu konulara ilişkin, adıma aldığı bütün kararlarda mührümün suretini kullanmasına izin verdim. Roma'yı daha huzurlu kılmak için kulüpleri feshettim. Vigil'ler son günlerde, Caligula'nın "Keşifçiler"ini örnek alan ve rezil davranışlarıyla geceleri dürüst yurttaşları uyutmayan genç serserilerden oluşan çok sayıda çeteyle baş edemiyordu. Aslında Roma'da en az yüz yıldır bu tür Yunan tarzı kulüpler vardı. Atina'da, Korinthos'ta ve diğer Yunan kentlerinde kulüp üyelerinin hepsi aile babası genç adamlardı. Roma'da, Caligula'nın iktidarına kadar da durum öyleydi. Ama Caligula aktörleri, profesyonel kılıç dövüşçülerini, araba yarışçılarını, müzisyenleri vb üyeliğe kabule başladı. Sonuç, serseriliğin ve edepsizliğin artması, mala mülke zarar verilmesi –serseriler bazen evleri bile ateşe veriyordu– ve doktor veya ebe aramak veya acil bir iş için gece dışarı çıkan masum insanlara saldırılar oldu. Kulüplerin kapatılması için bir buyruk yayımladım, ama bunun belayı ortadan kaldırmaya yetmeyeceğini bildiğim için, etkili olacak tek adımı attım: Herhangi bir binanın kulüp lokali

olarak kullanılmasını fahiş bir para cezası uyarısıyla, yasakladım ve oralarda pişmiş et ve diğer hazır gıdaların satışını yasadışı ilan ettim. Bu yasaklara içki satışını da ekledim. Günbatımından sonra hiçbir meyhanede içki verilmeyecekti. Çünkü gençler, önce kulüplerde yemek içmek için buluşuyor, kafayı bulunca dışarıya, serin havaya çıkıp müstehcen şarkılara başlıyor, gelen geçeni taciz ediyor ve Vigil'leri güreşmeye veya dövüşmeye kışkırtıyorlardı. Evlerinde yemek zorunda kalsalar, bu gibi şeyler muhtemelen olmayacaktı.

İçki yasağım etkili oldu ve halkın büyük çoğunluğunu hoşnut etti; şimdi ne zaman dışarı çıksam, sevinçle karşılanıyordum. Yurttaşlar ne Tiberius'u ne de cömertlik ve nezaket timsali olduğu iktidarının ilk ayları dışında Caligula'yı bu kadar candan selamlamışlardı. Ama günün birinde Ostia yolunda bir grup senatör ve köleleri tarafından pusuya düşürülüp öldürüldüğüm söylentisi kentte yayılana dek ne kadar sevildiğimi ve hayatta kalmamın Roma için ne kadar önemli olduğumu anlamamıştım. Bütün kent, büyük bir keder içinde ellerini ovuşturarak, gözlerini silerek, kapı eşiklerinde oturup ah vah ederek yas tutmaya başladı; öfkesi kederinden ağır basan kimileri, Muhafızların hain, Senato üyelerinin de bir grup baba katili olduklarını haykırarak pazaryerine koştular. İntikam çığlıkları yükseldi, hatta Senato binasını yakma tehditleri savruldu. Söylenti tümüyle asılsızdı; benim açımdan tek gerçek yanı, o gün Ostia'ya, rıhtımda tahılın boşaltılmasını denetlemek için gidiyor olmamdı. (Kötü havada, gemiyle kara arasında çok miktarda buğdayın ziyan olduğunu söylemişlerdi; ben de bundan kaçınmanın yolu var mı, diye bir bakmak istiyordum. Büyük kentlerden pek azının limanı Ostia kadar berbattır: Rüzgâr batıdan sert esince, yükselen dalgalar halici doldurur ve gemiler, mallarını boşaltamadan haftalarca çıpa üstünde beklemek zorunda kalır.) Söylenti, elimde kanıt olmasa da, bankerler tarafından yayılmıştı sanırım: Ani bir nakit talebi yaratma

numarasıydı bu. Ben ölürsem, ardımdan kargaşa çıkacağı, sokaklarda rakip imparator adaylarının yandaşları arasında kanlı çatışmalar olacağı zaten konuşuluyordu. Bu endişenin farkında olan bankerler, böyle bir karışıklığa bulaşmak istemeyen mülk sahiplerinin, ölüm haberim duyulur duyulmaz Roma'dan kaçacağını ve bankalara hücum edip, arazi ve mülklerini değerinin çok altında verip karşılığında altın almaya kalkacağını hesaplamışlardı. Nitekim öyle oldu. Ama bir kez daha Herodes durumu kurtardı. Messalina'ya gidip, benim adıma, bankaların bir sonraki emre kadar hemen kapatılmasını bildiren bir karar yayımlamasını sağladı. Yine de ben Ostia'da kentte olanların haberini alıp, yurttaşların sözüne inanacağı dört beş güvenilir adamımı son sürat pazaryerine gönderinceye ve onlar da Söylev Platformu'na çıkıp, bütün hikâyenin tamamen uydurma olduğunu ve bir devlet düşmanının kendi kirli hesapları için bu söylentiyi yaydığını duyuruncaya dek panik kontrol altına alınamadı.

Ostia'da buğdayı boşaltma olanaklarını son derece yetersiz buldum. Aslında bütün bu buğday sağlama işi sorunluydu. Caligula tahıl ambarlarını da, Hazine gibi tamtakır bırakmıştı. Buğday tüccarlarını, sahibi oldukları tekneleri tehlikeye atma pahasına, kötü havada bile mal getirmeye ikna ederek sezonu atlatmayı başardım. Tabii onların tekne, tayfa ve tahıl kayıplarını karşılamak için ağır tazminatlar ödedim. Bu meseleyi kökünden çözmeye ve Ostia'yı en kötü havada bile güvenilir bir liman haline getirmeye karar verdim ve yeri inceleyip bir proje hazırlamaları için mühendisleri çağırttım.

İlk ciddi sorunum Mısır'da başladı. Caligula, İskenderiye'deki Yunanlara onun tanrısal kimliğine tapmayı reddeden İskenderiye Yahudilerini istedikleri gibi cezalandırmaları için zımnen izin vermişti. Yunanların sokakta silah taşımasına izin verilmiyordu (Romalılara has bir ayrıcalıktı bu), ama yine de sayısız şiddet eyleminden geri durmuyor-

lardı. Birçoğu mültezim olan ve bu yüzden, daha yoksul ve müsrif Yunanlar tarafından hiç sevilmeyen Yahudiler, her gün aşağılamalar ve tehlikelerle karşı karşıyaydı. Sayıca Yunanlardan az olduklarından, yeterli direniş gösteremiyorlardı; ayrıca, önderleri hapisteydi. Ama Filistin, Suriye ve hatta Parth ülkesindeki soydaşlarına haber salıp, içinde bulundukları zor durumu aktarmış ve gizlice adam, para ve cephane yardımı istemişlerdi. Tek ümitleri bir silahlı ayaklanmaydı. Yardım fazlasıyla geldi ve Caligula'nın Mısır'a geleceği gün Yahudi isyanının başlaması planlandı. O gün Yunanlar bayram giysileriyle Caligula'yı karşılamak üzere rıhtıma doluşacak, bütün Roma garnizonu şeref kıtası olarak orada bulunacak ve kent savunmasız kalacaktı. Caligula'nın ölüm haberi, ayaklanmanın vaktinden önce, etkisiz ve gönülsüz bir biçimde başlamasına yol açtı. Ama Mısır Valisi alarma geçti ve hemen bana haber gönderip takviye birlikler istedi: İskenderiye'de birkaç birlik vardı. Ne var ki, ertesi gün, benim ona iki hafta önce yazdığım ve tahta çıktığımı bildiren mektubumu aldı; bu mektupta, Alabarkhes'in diğer Yahudi ileri gelenleriyle birlikte salıverilmesini, Caligula'nın dini buyruklarının ve Yahudilerin cezalandırılması kararının askıya alınmasını emrediyordum; bunların tümüyle kaldırıldığını ben bildirene dek durdurulmasını istemiştim. Yahudiler havalara uçtu; ayaklanmaya önceden katılmayanlar bile, şimdi imparator tarafından korunduklarına göre, ceza görmeden Yunanlardan intikam alabileceklerini düşündüler. Yahudileri sürekli rahatsız edenlerin büyük bir kısmını öldürdüler. Bu arada ben, Mısır Valisi'ne karışıklıkları gerekirse asker gücüyle bastırmasını, ama şimdi almış olması gereken mektubumdaki yatıştırıcı önlemleri göz önünde tutarak, takviye birlikler göndermeye gerek görmediğimi bildirdim. Yahudilerin ağır tahrik sonucu böyle davranmalarının mümkün olduğunu ve sağduyulu insanlar olarak, uğradıkları haksızlıkların giderilmekte olduğunu

gördükleri zaman, saldırganlığa devam etmeyeceklerini umduğumu yazdım.

Böylece karışıklık sona erdi; ben de birkaç gün sonra Senato'ya danışıp, Caligula'nın kararnamelerini kesin olarak iptal ettim ve Yahudilere Augustus döneminde tanınan tüm ayrıcalıkları geri verdim. Ama daha genç Yahudilerin çoğu hâlâ uğradıkları haksızlıktan dolayı acı çekiyorlardı ve üzerinde "Bize Zulmedenler Yurttaşlık Haklarını Kaybetmeli" (saçmaydı bu) ve "İmparatorluğun Tüm Yahudilerine Eşit Haklar" (bu, o kadar saçma değildi) yazılı pankartlarla İskenderiye sokaklarında yürüdüler. Şöyle bir bildiri yayımladım:

"Ben, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, Yüksek Rahip, Pleb Hakları Koruyucusu, iki kez seçilmiş Konsül, aşağıda bildiriyorum:

Çok saygı duyduğum Kral Agrippa ve kardeşi Kral Herodes'in, Roma İmparatorluğu'nun her yanındaki tüm Yahudilere de, İskenderiye Yahudilerine verdiğim, daha doğrusu iade ettiğim hak ve ayrıcalıkları vermem yolundaki başvurularını memnuniyetle kabul ettim. Diğer Yahudilere de aynı hakları tanımam, sadece sözünü ettiğim kralları hoşnut etmek için değil, Yahudileri bu hak ve ayrıcalıklara gerçekten layık görmemin sonucudur: Onlar Roma halkının sadık dostları olduklarını her zaman kanıtladılar. Ancak (kimilerinin önerdiği gibi) herhangi bir Yunan kentinin, İmparator Augustus (şimdi Tanrı Augustus) tarafından onlara bahşedilen hak ve ayrıcalıklardan mahrum edilmesini, selefimin İskenderiye Yahudilerinin haklarını ellerinden alması kadar adaletsiz bulmaktayım. Yahudiler için adalet neyse, Yunanlar için de odur. Şu andan itibaren, imparatorluğumun sınırları içindeki bütün Yahudiler, devlet işlerinin yürütülmesiyle çatışmama kaydıyla, kadim geleneklerini kimse tarafından engellenmeden uygulayabilirler. Aynı zamanda, onlara verilen bu ayrıcalıklardan güç alarak, başka ırkların

dinsel inançlarını ya da ibadetlerini hor görmemelerini şart koşuyorum. Kendi yasalarına uymakla yetinsinler. Memnuniyetle ilan ediyorum ki bu kararım, İtalya ve dışında, ister Romalı yetkililer ister Müttefik Krallar olsunlar, bütün krallıklar, kentler ve kolonilerdeki valiler emriyle taş tabletlere kazınacak ve bu tabletler halkın okuması için bir ay boyunca kamuya açık ve dikkat çekecek bir yerde, sözcüklerin rahatça okunabileceği bir seviyede yerleştirilecektir."

Bir gece, Herodes'le baş başa konuşurken şöyle dedim: "Yunanların zihniyle Yahudilerin zihni çok farklı biçimde çalıştığından, er geç çatışmaları kaçınılmaz. Yahudiler fazla ciddi ve gururlu, Yunanlar fazla kendini beğenmiş ve eğlence düşkünü; Yahudiler fazlasıyla geçmişe bağlılar, Yunanlar ise huzur bulamıyor ve sürekli yenilik arıyorlar; Yahudiler fazlasıyla kendine yeterli, Yunanlar fazla iyiliksever. Biz Romalıların Yunanları anladığımızı iddia edebilsem de –onların sınırlarını ve potansiyellerini biliyoruz ve onlardan çok yararlı hizmetkârlar yaratabiliriz– Yahudileri anladığımızı asla iddia edemem. Onları üstün askeri gücümüzle yendik, ama hiçbir zaman kendimizi onların efendisi gibi hissetmedik. Irklarının kadim erdemlerini koruduklarını görüyoruz ki bu erdemler onların tarihinde, bizim tarihimizde olduğundan çok daha geçmişe dayanıyor; hem biz kendi kadim erdemlerimizi kaybettik; sonuçta, onların karşısında sanırım bir hayli utanıyoruz."

Herodes sordu: "Sen Deukalion Tufanı'nın Yahudi versiyonunu biliyor musun? Yahudi Deukalion'un adı Nuh'tu ve tufan dindikten sonra, üç evli oğlu yeryüzü nüfusunu yeniden oluşturdu. En büyük oğlu Sam, ortancası Ham ve küçüğü Yafet'ti. Ham, babası bir gün sarhoş olup bütün giysilerini üstünden atınca onunla alay ettiği için, efendilikle davranan diğer iki kardeşine hizmet etmekle cezalandırıldı. Ham bütün Afrika halklarının atasıdır; Yafet Yunanların ve İtalyanların atası; Sam ise Yahudilerin, Suriyelilerin, Fenike-

lilerin, Arapların, Edomluların, Kaldelilerin, Asurların vb atasıdır. Eski bir atasözüne göre, eğer Sam ile Yafet aynı çatı altında yaşarsa, ocağın önünde, sofrada ve yatak odasında itiş kakış bitmez. Her zaman doğru çıktı bu. İskenderiye iyi bir örnek. Bütün Filistin, oraya ait olmayan Yunanlardan temizlense, çok daha kolay yönetilirdi. Aynısı Suriye için de geçerli."

"Romalı bir vali için geçersiz," dedim gülümseyerek: "Romalılar Sam'ın ailesinden değil ve Yunanların desteğine güveniyorlar. Sen, biz Romalılardan da kurtulmalıydın. Aslında Roma, Doğu fetihlerine hiç girişmemeliydi. Bu noktada sana katılıyorum. Yafet'in soyundan bir federasyonu yönetmekle kendini sınırlaması çok daha akıllıca olurdu. İskender ve Pompeius bunun hesabını vermeli. İkisi de 'Büyük' unvanını Doğu fetihlerinden ötürü aldı, ama ikisinin de ülkesine gerçek bir yarar sağladığını söyleyemem."

"Bir gün her şey yerli yerine oturur, Sezar," dedi Herodes düşünceli bir tavırla, "eğer sabredersek."

Sonra Herodes'e, evlenme yaşı yaklaşan kızım Antonia'yı genç Pompeius ile nişanlama arifesinde olduğumu anlatmaya başladım. Damat Büyük Pompeius'un soyundandı. Caligula, genç adamın unvanını, o yaşta bir çocuğun taşıyamayacağı kadar iddialı olduğu gerekçesiyle geri almıştı, hem şimdi dünyada tek "Büyük" var, demişti. Ben çocuğa unvanını iade etmiştim; Caligula'nın soylu Romalı ailelerden aldığı bütün diğer unvanları, Torquatan Torque ve Cincinnatan Lock gibi yadigâr nişanlarla birlikte geri verdim. Herodes bu konuda başka bir fikir belirtmek istemedi. Sam ile Yafet'in gelecekteki siyasi ilişkilerinin, son zamanlarda kafasındaki diğer her şeyi silecek ölçüde onu meşgul ettiğini anlayamamıştım.

9. Bölüm

Herodes, beni tahta yerleştirip izleyeceğim düzgün bir yol gösterdiğinde –eminim bunu böyle açıklıyordur kendine– ve karşılığında benden bir dizi ayrıcalık elde ettiğinde, ondan istediğim gerçekten önemli –yani, ondan başkasının yapamayacağı– bir iş yoksa, gitmesi gerektiğini söyledi. Onu yanımda tutacak bir bahane bulamadım; ayrıca kaldığı her ay için ona fazladan toprak vermek zorunda hissedecektim kendimi. Bu yüzden, duruma yaraşır görkemde bir veda şöleninden sonra gitmesine izin verdim. O akşam ikimiz de oldukça sarhoştuk ve itiraf etmeliyim, ayrılacağını düşündükçe gözlerimden yaşlar akıyordu. Birlikte geçen okul günlerimizi andık ve kimsenin duymayacağını düşündüğüm bir an, eğilip ona eski lakabıyla hitap ettim.

"Haydut," dedim alçak sesle, "senin kral olacağını her zaman bekliyordum, ama biri bana senin imparatorun olacağını söyleseydi, adam çıldırmış derdim."

"Küçük İpek Maymunu," dedi aynı ölçüde alçak sesle. "Sen budalasın, sana her zaman söyledim. Ama sende budala talihi var. Ve budala talihi kalıcıdır. Ben ölü bir kahraman olduğumda, sen bir Olympos tanrısı olacaksın. Evet, hiç kızarma; öyle olacak. Hangimizin daha iyi insan olduğu zaten belli."

Herodes'in eskisi gibi konuşması bana iyi geldi. Son üç aydır, bana son derece resmi ve mesafeli bir dille, Sezar Au-

gustus demeyi hiç ihmal etmeden hitap ediyor ve esef içinde fikirlerime karşı çıkmak zorunda kalsa bile görüşlerime derin bir hayranlık belirtiyordu. "Küçük İpek Maymunu" (Cercopithecion), Athenodorus'un bana şaka yollu taktığı isimdi. Filistin'den bana yazdığı zaman, bütün yeni unvanlarıyla imzaladığı resmi mektubun içine, "Haydut" imzasıyla gayriresmi bir not ekleyip özel haberlerini bildirmesini rica ettim. Benim de "Cercopithecion" imzasıyla yapmam şartıyla tamam dedi. Bu pazarlığı el sıkışarak bağlarken, bakışını gözlerime dikip şöyle dedi: "Küçük İpek Maymunu, benim o müthiş cin nasihatlerimden birkaç tane daha ister misin? Tamamen bedavaya vereceğim bu kez."

"Lütfen, sevgili Haydut, hemen ver."

"Eski dost, sana tavsiyem şu: *Hiç kimseye güvenme!* Sana en minnettar azatlına, en yakın sırdaşına, en sevdiğin çocuğuna, canın ciğerin karına veya sana en kutsal yeminle bağlı müttefikine güvenme. Sadece kendine güven. Ya da eğer kendine gerçekten güvenemiyorsan, kendi budala talihine güven."

Sesinin ciddiyeti, şarabın beynimi örtmekte olan tatlı buharları arasından nüfuz etti ve dikkatimi uyandırdı. "Neden öyle diyorsun, Herodes?" diye sordum sertçe. "Karın Cypros'a güvenmiyor musun? Arkadaşın Silas'a güvenmiyor musun? Oğlun genç Agrippa'ya güvenmiyor musun? Thaumastus'a ve Akkâ'dan sana para getiren, hapisteyken sana yemek taşıyan azatlın Marsyas'a güvenmiyor musun? Müttefikin olan *bana* güvenmiyor musun? Neden öyle dedin? Kime karşı uyarıyorsun beni?"

Herodes aptalca sırıttı. "Sen bana bakma, Küçük Maymun. Sarhoşum ben, aşırı derecede sarhoşum. Sarhoşken en olmadık şeyleri söylerim zaten. 'Şarapta hakikat vardır' deyişini ortaya atan adamın kendisi de zomdu öyle derken herhalde. Biliyor musun, geçenlerde verdiğim davette kâhyama şöyle dedim: 'Bak Thaumastus, bir daha soframda

mantarlı ve kestaneli süt domuzu kızartması görmek istemiyorum, duydun mu?' 'Pekâlâ Majesteleri,' dedi. Oysa dünyada en sevdiğim yemektir mantarlı, kestaneli süt domuzu kızartması. Ne demiştim şimdi sana? Müttefiklerine güvenme demedim mi? Komik değil mi? Seninle benim müttefik olduğumuz aklımdan çıkıvermiş." Ben de artık üstünde durmadım; ama ertesi gün penceremden, Herodes'in arabasının Brindisi'ye doğru yol alışını seyrederken ne demek istediğini düşündüm ve huzursuz oldum.

O veda şölenine katılan tek kral Herodes değildi. Kardeşi Chalcis kralı Herodes Pollio da oradaydı. Suriye'nin kuzeydoğu sınırındaki Kommagene krallığına, Caligula'nın azletmesinden sonra benim tekrar getirdiğim Antiokhos da vardı. Şimdi Kırım Kralı yaptığım Mithridates de vardı. Onlardan başka, Küçük Ermenistan Kralı ve Osroene Kralı da vardı. Bu son ikisi, Caligula'nın sarayının civarında dolaşırlardı; Roma'da Caligula'nın yanında olmayı, Caligula'nın ona karşı komplo kurduklarından şüphelenebileceği kendi krallıklarında olmaktan daha güvenli bulmuşlardı. Hepsini geri gönderdim.

Roma'daki olayları yazmaya geri dönmeden ve Ren'de, Mauritania'da ve diğer sınırlarda olup bitenlere değinmeden önce Herodes'in öyküsünü biraz daha ileri götürmek ve İskenderiye'de olanlarda finale biraz daha yaklaşmak iyi olacak. Herodes, bir öncekinden daha da büyük bir debdebe ve ihtişamla Filistin'e döndü. Kudüs'e vardığında, tapınak hazinesine şükran sunusu olarak astığı demir zinciri indirip yerine Caligula'nın ona verdiği altın zinciri astı: Caligula öldüğüne göre, onu gücendirme riski yoktu şimdi. Yüksek Rahip onu büyük bir saygıyla karşıladı, ama alışılmış iltifatlardan sonra, kardeşiyle büyük kızını evlendirdiği için sitem etti: Bundan hayır çıkmaz, dedi. Herodes, ne kadar kutsal veya önemli olursa olsun, herhangi bir din adamının onu yönetmesine izin verecek türden bir adam değildi. Adı Jo-

nathan olan Yüksek Rahibe, Kral Agrippa'nın, yani kendisinin Caligula'yı tapınağı kirletmekten vazgeçirmekle ve beni, İskenderiye Yahudilerinin dinsel ayrıcalıklarını onaylamaya ve benzer ayrıcalıkları dünyadaki tüm Yahudilere vermeye ikna etmekle, Yahudilerin tanrısına iyi bir hizmette bulunup bulunmadığını sordu. Jonathan, bütün bunların çok iyi olduğunu söyledi. O zaman Herodes ona küçük bir mesel anlattı: Zengin bir adam yol kenarında bir dilenci görmüş. Dilenci, onun kuzeni olduğunu söyleyerek sadaka istemiş. Zengin adam şöyle demiş: "Dilenci, sana acıdım, kuzenim olduğuna göre, senin için elimden geleni yapacağım. Yarın bankama git, her birinde ülkenin parasıyla iki bin altın bulunan on kese altın hazır olacak." "Eğer doğru söylüyorsan," demiş dilenci, "Tanrı seni ödüllendirsin!" Dilenci bankaya gitmiş ve gerçekten on kese altın ona teslim edilmiş. O kadar memnun ve minnettarmış ki! Ama dilencinin kardeşlerinden biri, sıkıntıdayken kendisine hiç el uzatmayan bir rahip, ertesi gün zengin adamı ziyaret etmiş. "Sen alay mı ediyorsun?" diye sormuş kızgın bir tavırla. "Yoksul kuzenine ülkenin parasıyla yirmi bin altın vereceğine söz verdin ve sözünü tuttuğuna inandırdın zavallıyı. Ben parayı saymasına yardıma gittim ve ilk keseden bir Parth altını çıktı. Parth parası burada geçer mi sanıyorsun? Bir garibana yapılacak numara mı bu?"

Mesel Jonathan'ı utandırmadı. Herodes'e, zengin adamın Parth parası koymakla –tabii gerçekten bilerek yaptıysa– armağanına gölge düşürmesinin yanlış olduğunu söyledi. Ayrıca en yüce kralların da yalnızca Tanrı'nın elinde birer araç olduklarını ve Tanrı'nın hizmetine bağlılıkları ölçüsünde, O'nun tarafından ödüllendirildiklerini Herodes'in unutmaması gerektiğini de söyledi.

"Ya O'nun Yüksek Rahipleri?" diye sordu Herodes.

"O'nun Yüksek Rahipleri, O'na olan bağlılıkları nedeniyle yeterince ödüllendirilirler; bu bağlılık dini görevlerini

aksatan bütün Yahudileri uyarmayı da içerir. Tanrı'ya bağlılık kutsal giysileri giyme ve O'nun sonsuz gücü ve haşmetiyle yaşadığı o kutsal odaya girme izniyle ödüllendirilir."

"Pekâlâ," dedi Herodes. "Eğer ben, dediğin gibi, O'nun elinde bir araçsam, seni şimdi azlediyorum. Bu yıl Fısıh bayramında kutsal giysileri başkası giyecek. Uyarı yapmanın vaktini ve mevsimini bilen birini seçeceğim."

Böylece Jonathan azledildi ve Herodes'in onun yerine atadığı kişi de bir süre sonra, süvarilerin komutanının Samiriyeli olmasına itiraz ederek Herodes'i kızdırdı: Yahudi kralın kurmayları da Yahudi olmalıydı. Samiriyeliler Hazreti İbrahim'in zürriyetinden gelmiyordu; her şeye burunlarını sokarlardı. Bu süvari komutanı Silas'tan başkası değildi. Herodes, Silas uğruna, yeni Yüksek Rahibi azletti ve görevi yine Jonathan'a önerdi. Jonathan reddetti, görünüşe bakılırsa minnettar olsa da, kutsal giysileri bir kez giymenin ona yettiğini ve ikinci kez Yüksek Rahipliğe adanma töreninin ilki kadar kutsal olmayacağını belirtti. Eğer Tanrı Herodes'in onu azletmesini mümkün kıldıysa, belli ki bu, gururunun cezasıydı; şimdi Tanrı onu bağışlamaya hazırsa, onu ikinci kez kızdırmayı göze alamazdı. Ama acaba Kutsal Rahipliğe bütün Kudüs'de bulunabilecek en kutsal ve Tanrı korkusu bilir adam olan kardeşi Matthias'ı önerebilir miydi? Herodes razı oldu.

Herodes Kudüs'ün Bezetha ya da Yeni Şehir denilen semtine yerleşti. Buna çok şaşırdım; çünkü artık Greko-Romen stilinde inşa edilmiş ve her lükse sahip birkaç güzel şehri vardı ve bunlardan birini başkenti yapabilirdi. Bütün bu şehirleri zaman zaman resmiyet çerçevesinde ziyaret ediyor ve orada oturanlara nezaketle davranıyordu. Ama Kudüs ona göre bir Yahudi kralın yaşayacağı ve yönetim merkezi yapacağı tek şehirdi. Kudüs halkı onu çok seviyordu; yalnız tapınağa sunduğu armağanlardan ve kenti güzelleştirmesinden ötürü değil, yıllık gelirinden yüz bin altın eksilmesine rağmen, emlak

vergisini kaldırmasından ötürü. Mamafih, toplam geliri onsuz bile yarım milyon altın civarındaydı. Beni daha da şaşırtan, her gün tapınakta dua etmesi ve Yasa'yı katı bir şekilde uygulamasıydı. Dindar kardeşi Aristobulos'tan "o kutsal ilahi söyleyicisi" diye bahsederek dile getirdiği küçümseme hatırımdaydı ve resmi mektuplarına daima eklediği özel mektupları, maneviyatında herhangi bir değişime işaret etmiyordu.

Gönderdiği mektuplardan biri neredeyse tümüyle Silas hakkındaydı. Mektup şöyleydi:

"Küçük İpek Maymunu, eski dostum, sana anlatacak çok acıklı ve çok komik bir hikâyem var: Haydut arkadaşın Herodes Agrippa'nın 'sadık Achates'i Silas hakkında. En âlim Küçük Maymun, biriktirdiğin bütün o zengin tarihi ayrıntılar deposunda, acaba ceddin dindar Aeneas'ın sadık Achates'ten, benim son zamanlarda Silas'tan sıkıldığım kadar sıkıldığına dair bir bilgi var mı? O konuda Vergilius yorumcuları bir şey diyor mu? Sana daha önce yazmıştım sanırım: Silas'ı süvarilerin komutanı yapmak tam bir aptallıktı. Silas Samiriyeli olduğu için, Yüksek Rahip atamayı uygun bulmadı. Samiriyeliler, Babil sürgününden Kudüs'e dönen Yahudilere çok eziyet etmiş; gündüz inşa ettikleri duvarları geceleri yıkmışlar. Yahudiler, bu yüzden onları hiç bağışlamadı. Silas yüzünden Yüksek Rahibi azletme zahmetine girdim. Silas'ın çoktan burnu büyümeye başlamıştı, o ünlü açıksözlülüğüne ve patavatsızlığına her gün yeni kanıtlar ekleniyordu. Yüksek Rahibi azletmem onu iyice havalara soktu. İnan bana, saraydaki konuklar bazen hangimizin kral, hangimizin süvari komutanı olduğunu karıştırır oldular. Silas'a benimle arkadaşlığını suiistimal ettiğini ima edecek olsam, hemen surat asıyordu ve sevgili Cypros ona kötü davrandığım için bana sitem ediyor ve bizler için bütün yaptıklarını anımsatıyordu. Tekrar ona güler yüz göstermem ve neredeyse nankörlüğümden ötürü özür dilemem gerekiyordu.

En çekilmez huyu, geçmişte atlattığım vartaları diline dolaması ve herkesin önünde, en aşağılayıcı ayrıntıları vererek beni şu ya da bu tehlikeden nasıl kurtardığını, bağlılığını nasıl gösterdiğini, sağlam öğütlerini nasıl dinlemediğimi ve güzel havada, yağmurda ve fırtınada, dostluğum dışında hiçbir ödül beklemediğini –malum, Samiriyeli karakteri!– anlatmasıydı. Ama bu kez fazla ileri gitti. Bir zamanlar Antipas'ın emrinde magistralık yaptığım, Galilea Gölü yakınındaki Tiberias'taydım ve Sayda eşrafıyla yemek yiyordum. Antiokheia'da Flaccus'un danışmanıyken, Saydalılarla aramda geçen fikir ayrılığını belki anımsarsın. Onca siyasi önemi olan bir yemekte, Silas gene yapacağını yaptı. Fenike'de çok nüfuzlu bir adam olan Sayda liman müdürü Hasdrubal'a ilk sözü şu oldu: 'Yüzünüzü hatırlıyorum. Adınız Hasdrubal değil miydi? Ah, tabii, dokuz yıl önce Kral Herodes Agrippa'ya gelen heyetteydiniz ve Şam'la aranızdaki sınır anlaşmazlığı meselesinde, Flaccus'u lehinize etkilemesini istemiştiniz. Herodes'e armağanınızı reddetmesini öğütlediğimi hatırlıyorum, bir anlaşmazlıkta iki taraftan da rüşvet almanın tehlikesine işaret etmiştim; adamın başı belaya girer, demiştim. Ama sadece güldü bana. Huyu öyledir.'

Hasdrubal ince adamdı ve olayı hiç hatırlamadığını söyledi: Silas'ın yanıldığından emindi. Ama Silas'ı durdurmak ne mümkün! 'Belleğiniz o kadar kötü olamaz, değil mi?' diye diretti. 'O mesele yüzünden, Herodes deve sürücüsü kılığında –o kıyafeti de ben buldum– Antiokheia'dan kaçmak zorunda kaldı. Karısıyla çocuklarını geride bıraktı ve ben onları bir gemiye bindirip kaçırdım. Herodes Suriye çölünü çalınmış bir deve üstünde geçip Edom'a gitti. Hayır, deveyi soruyorsanız, çalan ben değilim; Kral Herodes Agrippa'nın kendisi çaldı.'

Kan beynime sıçradı. Hikâyenin belli başlı gerçeklerini inkâr etmek faydasızdı. Günün birinde atalarımdan miras duyguların etkisiyle çöle dönme arzusuyla yanmaya başladığım, Antiokheia'daki Romalı yaşamından bıktığım ve

kendimi çölün sonsuzluğuna atıp Edom'daki soydaşlarımın yanına gitmek istediğim, ama Flaccus'un izin vermeyeceğini –siyasi danışmanı olarak bana bağımlı olduğunu– bildiğimden, ailemi Silas'a emanet edip onlarla daha sonra Anthedon limanında buluşmak üzere, gizlice kaçtığım yolunda kaygısız ve romantik bir hikâye uydurup işi geçiştirmek için elimden geleni yaptım. Sonuçta hoş bir tatil yapmıştım. Anthedon'da, beni Antiokheia'da bulamayan imparatorluk ulağıyla karşılaştığımı söyledim. Ulak İmparator Tiberius'tan bir mektup getirmişti. Tiberius, beni danışman olarak görev yapmam için Roma'ya çağırıyordu; taşrada kafamın ziyan olduğu fikrindeydi.

Hasdrubal, nazik bir ilgiyle dinleyerek yalanlarıma hayran kaldı, çünkü hikâyeyi neredeyse Silas kadar iyi biliyordu. 'Majestelerinin Edom'a ilk gidişi miydi acaba?' diye sordu. 'Anladığım kadarıyla, Edomlular çok soylu, konuksever ve cesur bir ırkmış; lükse ve hoppalığa ilkel bir şiddetle karşı çıkarlarmış. Bu yaklaşıma hayran olmamak mümkün değil. Ama hayran olmak, onu uygulamaktan daha kolay geliyor bana.'

Ama o sersem Silas gene atladı: 'Hayır, Hasdrubal, Edom'a ilk gidişi değildi. İlk gidişinde tek yoldaşı bendim, bir de o zamanki adıyla Leydi Cypros ve iki büyük çocuğu. Tiberius'un oğlunun öldürüldüğü yıldı. Bu yüzden Kral Herodes alacaklılarından kaçmak zorundaydı ve Edom sığınabileceği tek yerdi. Hesaplaşma gününün geleceğini ona sürekli söylememe rağmen inanılmaz miktarlarda borç yapmıştı. Doğrusunu isterseniz Edom'dan nefret ediyordu ve kendini öldürmeyi düşünüyordu; ama Leydi Cypros gururunu kenara koydu ve kavgalı olduğu görümcesi Herodias'a çok alttan alan bir mektup yazarak kurtardı onu. Kral Herodes buraya, Galilea'ya davet edildi ve Kral Antipas onu, tam bu kentte, alt mahkemelere yargıç atadı. Yıllık geliri sadece yedi yüz altındı.'

Hasdrubal şaşkınlığını ve inanmazlığını belirtmek için ağzını açmak üzereydi ki, Cypros birden yardımına geldi. Silas'ın hakkımda anlattığı hikâyelere aldırmamıştı, ama Herodias'a yazdığı mektubun anısı canlanınca, iş değişti. 'Silas,' dedi, 'çok konuşuyorsun ve söylediklerinin çoğu yanlış ve saçma. Lütfen dilini tutar mısın?'

Silas kıpkırmızı oldu ve yine Hasdrubal'a döndü: 'Uygunsuz da olsa, gerçeği söylemek benim Samiriyeli tabiatımın bir parçası. Evet, Kral Herodes bugünkü krallığını kazanmadan önce, pek çok iniş çıkış yaşadı. Bunların bazılarından utanmış gözükmüyor. Örneğin, Kudüs'teki tapınağın hazinesine, bir zamanlar İmparator Tiberius'un emriyle bağlandığı demir zinciri astı. Vatana ihanetten zindana atılmıştı, biliyorsunuz. Arabacısının kulağının dibinde, Gaius Caligula ile özel şeyler konuşmamasını kaç kere söylemiştim, ama her zamanki gibi bana kulak asmadı. Daha sonra, Gaius Caligula ona, o demir zincirin altından yapılmış bir eşini verdi ve geçen gün, Kral Herodes, herhalde tapınaktaki yeterince parlamıyor diye, onu indirip yerine altın zinciri astı.' Cypros'la göz göze geldik ve sessizce anlaştık. Thaumastus'a, odama gidip yatağımın karşısındaki duvarda asılı duran zinciri getirmesini söyledim. Getirdi. Merak uyandıran bir nesne olarak, sofrada elden ele geçirildi. Saydalılar, zor sakladıkları bir sıkıntıyla zinciri incelediler. Sonra Silas'ı yanıma çağırdım. 'Silas,' dedim, 'sana büyük bir onur bahşedeceğim. Bana ve aileme yaptığın bütün hizmetlere ve saygıdeğer konukların önünde bile göstermekten çekinmediğin açıksözlülüğüne karşılık, sana şimdi Demir Zincir Sınıfı'nın nişanını vereceğim; umarım uzun yıllar takarsın onu. Sadece sen ve ben bu çok seçkin sınıfın üyesiyiz ve şimdi nişanı sana teslim ediyorum. Thaumastus, bu adamı zincirle ve hapse götür.'

Silas ağzını açamayacak kadar şaşırdı ve kurbanlık koyun gibi götürüldü. Matrak olan şu: Eğer ona önerdiğim

Roma yurttaşlığını ısrarla reddetmeseydi, ona bu numarayı asla yapamazdım. Sana başvururdu ve sen, yufka yürekli adam, kuşkusuz onu bağışlardın. Ben maalesef öyle yapmaya mecburdum, yoksa Saydalılar bir daha bana saygı duymazlardı. Neyse, görünen o ki olaydan sevindirici derecede etkilendiler ve yemeğin devamı gayet başarılı geçti. Birkaç ay önceydi bu. Silas'ı, dersini alsın diye hapiste bıraktım; Cypros da çıkarayım diye tutturmadı; ama doğum günüm için dün yapılan kutlamaya katılması için salıvermeyi düşünüyordum. Thaumastus'u Tiberias'a, Silas'ı hücresinde ziyarete gönderdim. Şöyle diyecekti: 'Efendimiz Kral Herodes Agrippa, Misenum'da zindana doğru yürürken, ona bir umut ve teselli habercisi olmuştum ve şimdi sana, Silas, bir umut ve teselli habercisi olmak için buradayım. Bu bir testi şarap onun simgesidir. Merhametli hükümdarımız, üç gün sonra Kudüs'te vereceği şölene seni davet ediyor. Arzu edersen, sana taktığı sınıf nişanı üstünde olmadan gelebilirsin. Al testiyi, iç. Benim de sana tavsiyem, dostum Silas, insanlara geçmişte yaptığın hizmetleri onların başına kakma. Eğer dürüst ve değerbilir adamlarsa, hatırlatma gerekmez; eğer namussuz ve nankör adamlarsa, hatırlatma zaten beyhudedir.'

Silas, bu aylar boyunca ona reva görülen haksızlıkları, gardiyanı dışında birine anlatmaya can atıyordu. Thaumastus'a şöyle dedi: 'Demek Kral Herodes'in mesajı bu, ha? Ve benim minnettar olmam bekleniyor, öyle mi? Acaba hangi yeni nişanla onurlandıracakmış beni? Kamçı Sınıfı nişanını verir belki. Dürüst bir adama arkadaşı tarafından Kral Herodes'in bana davrandığı kadar kötü davranıldığı nerede görülmüş? Burada, hücre hapsinde çektiğim eziyetlerin bana dilimi tutmayı öğreteceğini mi sanıyor? Gerçeği söylemek istersem, söylerim; yalancı danışmanlarını ve yalaka saraylılarını utandırmak için konuşurum. Söyle Kral'a, moralimi çökertemedi ve eğer beni salıverirse, bunu her zamankinden daha açık ve keskin bir dille konuşarak kutlayacağım: Bir-

likte ne kadar çok tehlike ve talihsizliği atlattığımızı, uyarılarımı zamanında dinlemediği için ikimizi de mahvın eşiğine getirdiğini ve her seferinde bir yolunu bulup durumu kurtardığımı ve bütün bunlara karşılık, beni bu ağır zincir ve karanlık zindanla ödüllendirdiğini bütün ülkeye haykıracağım. Hayır, bu muameleyi asla unutmayacağım. Öldüğüm zaman ruhum da hatırlayacak, onun uğruna yaptığım bütün şanlı işleri de hatırlayacak.' 'İç,' demiş Thaumastus. Ama Silas içmemiş. Thaumastus deliyi ikna etmeye çalışmış, ama o, mesajını göndermekte diretmiş ve şarabı reddetmiş. Sonuçta Silas hâlâ hapiste ve onu çıkarınam mümkün değil; Cypros da aynı fikirde.

Dor'daki olay beni gülümsetti. Veda şöleninde, ikimiz de çok sarhoş ve Samiriyeliler kadar açıksözlüyken, sana ne dediğimi hatırlıyor musun? Sen tanrı olacaksın, benim Küçük İpek Maymunum, bunu önlemek için elinden geleni yapsan da. Böyle şeyleri durduramazsın. Mantar ve kestaneli süt domuzu kızartması hakkındaki sözlerime gelince, ne kastettiğimi galiba biliyorum. Şimdi öyle iyi bir Yahudi oldum ki, hiçbir vesileyle ağzıma bir lokma haram gıda koymuyorum; koysam bile, kendimden, Arap aşçımdan ve seyreden mehtaptan başkası bilmiyor. Fenikeli komşularımı ziyaret ettiğimde veya Yunan tebaamla yemek yerken bile yasağı delmiyorum. Bana yazdığında, ihtiyar tilki Vitellius'tan ve o dalavereci Asiaticus, Vinicius ve Vinicianus serserilerinden haber ver. Güzel karın Messalina'ya resmi mektubumda süslü iltifatlarımı sundum. Şimdilik hoşça kal ve eski üçkâğıtçı oyun arkadaşın hakkında, onun hak ettiğinden daha iyi düşünmeyi sürdür.

HAYDUT"

"Dor olayı"nı açıklayayım. Buyruğuma rağmen, bazı genç Yunanlar Suriye'de Dor adlı bir yerde, benim bir heykelimi bulmuşlar ve bir Yahudi sinagoğuna zorla girerek, heykeli güney ucuna, sanki tapınılmak üzere yerleştirmiş-

lerdi. Dor'daki Yahudiler hemen, doğal koruyucuları olan Herodes'e başvurdular ve Herodes, itiraz için bizzat Antiokheia'ya Petronius'u görmeye gitti. Petronius, Dor'daki magistralara çok sert bir mektup yazarak, suçluların gecikmeden yakalanmasını ve cezalandırılmak üzere kendisine gönderilmesini bildirdi. Petronius, çifte suç işlendiğini, hem Yahudilerin kirletilen sinagoğu artık tapınma amacıyla kullanamayacağını, hem de dini hoşgörü konusundaki buyruğumun utanmazca çiğnendiğini yazmıştı. Mektubunda tuhaf bir cümle vardı: Heykelime uygun olan yer bir Yahudi sinagoğu değil, kendi tapınaklarımdan biri olmalıydı. Herhalde Senato'nun ricalarına artık karşı koyamayacağımı ve ilahlaştırılmamı beklemenin nazik bir davranış olduğunu düşünmüştü. Ama tanrı olmaya hâlâ şiddetle karşı koyuyordum.

İskenderiye Yunanlarının, şimdi var güçleriyle gözüme girmeye çalıştıklarını tahmin edersiniz. Tahta çıkışımı kutlamak ve masrafı Şehir tarafından karşılanacak muhteşem bir tapınak inşa edilmesini ve bana adanmasını önermek üzere bir heyet gönderdiler; veya bunu reddedersem, hiç değilse bir İtalyan Araştırmaları Kütüphanesi kurup içine gereken malzemeyi koyacak ve en değerli yaşayan tarihçi olarak bana adayacaklardı. Ayrıca her yıl doğum günümde, *Kartaca Tarihi* ve *Etruria Tarihi* yapıtlarımı, halka açık okuma seanslarında kullanmak için izin istediler. Bu iki kitabım, sırayla değişen eğitimli okuyucular tarafından ilki eski kütüphanede, ikincisi yeni kütüphanede, baştan sona okunacaktı. Bu önerinin gururumu okşayacağını gayet iyi biliyorlardı. Onuru kabul ederken, kendimi ölü doğmuş ikizlerin babası gibi hissettim. Doğumdan az sonra, köşede bir sepette gömülmeyi bekleyen küçük soğuk cesetler, birdenbire beklenmedik biçimde ısınıp kızarmaya ve koro halinde bağırmaya başlamışlardı sanki. Hayatımın en güzel yirmiyi aşkın yılını bu kitaplara adamış, olguları toplamak ve kontrol etmek için

çeşitli dilleri öğrenmeye sınırsız uğraş vermiştim ve bildiğim kadarıyla, hiç kimse bunları okuma zahmetine girmemişti. Hiç kimse, dedim, ama iki istisna var. Herodes *Kartaca Tarihi*'ni okudu –Etruria konusuyla ilgilenmiyordu– ve Fenikeli karakteri hakkında çok şey öğrendiğini söyledi; ama aynı ilgiyi duyacak fazla kişi olduğunu sanmıyordu. "Sosisin eti bol, ama baharatı ve sarmısağı eksik," demişti. Fazla bilgi olduğunu, ama hoş bir üslubun bulunmadığını kastediyordu. Bunu, ben hâlâ sıradan yurttaşken söyledi; dolayısıyla beni pohpohlaması söz konusu değildi. Kâtiplerim ve araştırmalarıma katkıda bulunan yardımcılarım dışında, iki kitabı da okuyan tek kişi Calpurnia'ydı. İyi bir kitabı kötü bir piyese, benim tarih kitaplarımı da gördüğü birçok iyi piyese yeğlediğini söylemişti; Etrüsk kitabını da bildiği yerler hakkında olduğu için Kartaca kitabından daha çok beğenmişti. Unutmadan belirteyim: Ben imparator olunca, Calpurnia'ya, Ostia yakınlarında şirin bir villa aldım, rahat edeceği bir yıllık gelir bağladım ve eğitimli köleler verdim. Ama beni sarayda ziyarete hiç gelmedi; ben de, Messalina kıskanır korkusundan, onu hiç ziyaret etmedim. Kleopatra adında İskenderiyeli bir arkadaşıyla oturuyordu. O da eskiden fahişeydi, ama şimdi Calpurnia'nın geliri bol bol yettiği için, ikisi de mesleği sürdürmediler. Sakin, efendi kızlardı.

İskenderiyelilerin önerisinden çok gururlandığımı söylüyordum, çünkü İskenderiye ne de olsa dünyanın kültür başkentidir ve şehrin önde gelen yurttaşları tarafından yaşayan en seçkin tarihçi diye nitelenmemiş miydim? Okuma seanslarından birinde bulunmak için İskenderiye'ye gidecek vaktim olmadığına hayıflanıyordum. Heyetin geldiği gün, bir profesyonel okuyucu çağırttım ve bana, özel olarak, kitaplarımın her birinden birkaç pasaj okumasını istedim. Öyle güzel bir ifade ve telaffuzla okudu ki, o an yazarın ben olduğunu unutup alkışlamaya başladım.

10. Bölüm

Yurtdışında, önümdeki ilk mesele Ren sınırıydı. Tiberius'un iktidarının sonuna doğru, Kuzey Germenleri, Tiberius'un genel uyuşukluğuna ilişkin haberlerden cesaretlenerek, nehrin karşı yakasına, bizim Aşağı Eyalet dediğimiz bölgeye baskınlar düzenlemeye başlamışlardı. Devriye olmayan noktalarda, küçük gruplar gece yüzerek nehri geçiyor, tek evlere veya ufak köylere saldırıyor, orada oturanları öldürüyor ve bulabildikleri altın ve mücevheri toparlayıp şafakta geri yüzüyorlardı. Bu baskınları engellemek, askerlerimiz sürekli tetikte olsa bile –ki Kuzey'de değildiler– zordu; çünkü Ren muazzam uzun bir nehirdir ve kontrolü hiç kolay değildir. Yağmacılara karşı tek etkili önlem misillemeydi; ama Tiberius geniş çaplı bir cezalandırma harekâtına izin vermemişti. Şöyle yazmıştı: "Eşekarıları saldırırsa, yuvalarını yakın; ama sivrisinekler ısırırsa boş verin." Yukarı eyalete gelince, Caligula'nın Galya seferi sırasında, Yukarı Ren'deki dört alayın komutanı Gaetulicus'u asılsız bir komplo ihbarı yüzünden idam ettirdiğini belki hatırlarsınız: Gaetulicus, büyük bir orduyla nehri geçip Germenlerden direniş görmeden birkaç mil ilerlemiş, sonra birden paniğe kapılarak apar topar geri dönmüştü. Caligula'nın Gaetulicus'un yerine atadığı adam, Lyon'daki Galya destek birliklerinin komutanıydı. Adı Gal-

ba'ydı* ve Livia'nın has adamlarından biriydi. Livia onu gencecikken terfi ettirmeyi planlamış ve ona olan güveninde haklı çıkmıştı. Korkusuz bir asker ve zeki bir magistraydı; çalışkandı ve kendine özgü örnek bir karakteri vardı. Bundan altı yıl önce Konsüllüğe seçilmişti. Livia öldüğünde, vasiyetinde ona beş yüz bin altın bırakmıştı; ama Tiberius, vasiyetin uygulayıcısı olarak, bunun bir yanlışlık olduğuna karar vermişti. Miktar yazıyla değil, rakamla belirtildiğinden, vasiyet sahibinin elli bin demek istediğine hükmetmişti. Tiberius, Livia'nın vasiyetinin hiçbir maddesini uygulamadığı için, o sırada bunun bir önemi yoktu; ama Caligula imparator olup Livia'nın vasiyetini harfiyen yerine getirince, Tiberius'un sahtekârlığını bilmemesi, Galba'nın kaybı oldu. Galba beş yüz bini talep etmedi; iyi ki de öyle yaptı, çünkü Caligula paraya sıkıştığı zaman bunu hatırlayacak ve Galba'yı önemli Ren komutasına atayacağına, muhtemelen Gaetulicus komplosuna katılmakla suçlayacaktı.

Caligula'nın Galba'yı nasıl seçtiği de tuhaf bir hikâyedir. Bir gün Lyon'da bir resmigeçit yapılmasını emretmiş; bitince, katılan bütün subayları çağırtmış ve fiziksel durumlarını korumanın gereği hakkında bir söylev vermiş. "Bir Romalı asker," demiş, "cleri kadar dayanıklı ve demir kadar sert olmalı, hem bütün subaylar bu konuda askerlerine örnek olmalı. Şimdi sizi geçireceğim şu basit sınavdan kaçınızın sağlam çıkacağını merak ediyorum. Gelin arkadaşlar, Autun'a doğru küçük bir koşu yapalım." Bir çift güzel Galya atının çektiği arabasında oturuyormuş. Sürücüsü kamçıyı şaklatmış ve fırlayıp gitmişler. Ağır silahları ve zırhlarıyla zaten ter içinde olan subaylar da onu izlemiş. Arabasını onları gözden kaybetmeyecek mesafede tutuyor, ama adamlar örnek almasın diye, atları yürüme temposuna sokmuyormuş. Bu epey sürmüş. Kuyruk uzanış. Koşanların birçoğu bayılmış, biri ölmüş. Yirminci mil taşında nihayet durmuş. Sınavı ge-

* Sonradan imparator (MS 69).—R. G.

çen bir kişiymiş: Galba. Caligula sormuş: "General, dönüşte koşmayı mı, yanımda oturmayı mı yeğlersiniz?" Galba'nın cevap verecek kadar nefesi varmış; bir asker olarak tercih yapamayacağını, emre itaate alışkın olduğunu söylemiş. Böylece Caligula, onun yanında yürümesine izin vermiş. Ama ertesi gün atamasını yaptı. Agrippinilla, Lyon'da Galba'yla karşılaştığında ona çok ilgi duydu, onunla evlenmek istedi. Ama Galba, Lepidus'lardan bir hanımla evliydi ve karısından gayet memnun olduğu için Caligula'ya sadakatinin izin verdiği ölçüde soğuk davrandı Agrippinilla'ya. Agrippinilla ilgi göstermekte diretti. Bir gün, Galba'nın kayınvalidesinin verdiği bir davete Agrippinilla'nın davet edilmeden katılması bir skandala yol açtı. Kayınvalide, oradaki bütün soyluların önünde ona utanmaz, şehvet düşkünü aşüfte diye bağırdı ve suratını yumrukladı. Galba'nın başı belaya girecekti; bereket, ertesi gün Caligula, kendisine karşı tezgâhlanan komploda Agrippinilla'nın da parmağı olduğuna karar vererek, daha önce anlattığım gibi, onu sürgün etti.

Caligula, Ren'de Germenler saldıracak söylentisi (askerlerin dalga geçmek için uydurduğu bir yalan) üzerine dehşet içinde Roma'ya döndüğünde, bütün kuvvetleri tek bir noktada toplanmıştı. Nehrin uzandığı geniş bir bölge savunmasız bırakılmıştı. Germenler bunu ve Caligula'nın korkaklığını hemen haber aldılar. Fırsattan yararlanarak büyük kuvvetleriyle Ren'i geçtiler ve çevreye epey zarar vererek, bizim topraklarımıza yerleştiler. Nehri geçenler, Dağ Kedileri anlamına gelen Chatti kabilesindendi ve kabilenin simgesi kediydi. Ren ile Yukarı Weser arasındaki dağlık bölgede kaleleri vardı. Ağabeyim Germanicus her zaman onların Germania'daki en iyi savaşçılar olduklarını söyleyerek haklarını teslim ederdi. Savaşta saflarını bozmazlar, önderlerine neredeyse Romalı gibi itaat ederler, geceleri siper kazarlar ve ileri karakol mevkileri oluştururlardı – bu başka Germen kabilelerinde nadiren görülen bir önlemdi. Galba'nın onları

tekrar nehrin karşı kıyısına sürmesi, birkaç aya ve büyük zayiata mal oldu.

Galba sıkı disiplinden yanaydı. Gaetulicus da iyi askerdi ama biraz yumuşaktı. Galba'nın görevi devralmak üzere Mainz'a vardığı gün, askerler Caligula'nın onuruna düzenlenen oyunları seyrediyorlardı. Bir gladyatör büyük ustalıkla leoparı öldürmüş ve askerler alkışlamaya başlamıştı. General locasına giren Galba'nın ilk sözleri şöyleydi: "Asker! Elleriniz yerinde dursun. Şimdi komuta bende ve cıvıklık istemem." Bu tavrı sonuna kadar sürdürdü ve onca sert bir komutan olmasına rağmen, çok seviliyordu. Düşmanları ona cimri diyordu, ama bu doğru değildi; sadece kanaatkârdı, kurmaylarını israftan uzak tutuyor ve astlarından harcamaların titiz bir hesabını bekliyordu. Caligula'nın öldürüldüğü haberi gelince, arkadaşları imparatorluğu yönetecek tek uygun kişinin kendisi olduğunu söyleyerek, onu ordunun başına geçip Roma'ya yürümeye teşvik etmiş. Galba şöyle demiş: "Roma'ya yürüyüp Ren'i savunmasız mı bırakayım? Ne biçim bir Romalı sanıyorsunuz beni? Ayrıca anlatılanlara bakılırsa, bu Claudius çalışkan ve alçakgönüllü bir adam. Kimileriniz ona budala diyor; ama imparator ailesinden olup da Augustus, Tiberius ve Caligula'nın iktidarlarından sağ çıkan birine budala demeye dilim varmaz. Sanırım bu koşullarda iyi bir seçim yapılmış ve ben de Claudius'a bağlılık yemini etmekten memnun olacağım. Asker değil, diyorsunuz. Daha iyi ya. Bir başkomutanda askeri deneyim bazen yararlı olmayabilir. Tanrı Augustus –tüm saygım bir yana– yaşlandığında, aşırı ayrıntılı talimatları ve tavsiyeleriyle generallerine ayak bağı olmuştu. Eğer Augustus, kırk yıl önce ordusunun başında yönettiği savaşları, uzaktan yeniden yönetmeye kalkışmasa, son Balkan seferi bu kadar uzar mıydı? Sanırım Claudius –onun yaşında– ne cepheye gider ne de bilmediği konularda generallerinin kararlarını çiğner. Ama kendisi bilge bir tarihçi ve dediklerine göre, ge-

nel stratejik ilkelere askeri deneyimi olan bir başkomutanı imrendirecek kadar hâkim."

Galba'nın bu sözlerini, kurmaylarından biri bana aktardı; ben de hakkımdaki olumlu fikirleri için ona özel bir teşekkür mektubu gönderdim. Benim emrimle veya iznimle yürütülen askeri harekâtlarda, generallerimi kararlarında özgür bırakacağıma güvenebilirsin, dedim. Ben sadece seferin fetih amaçlı mı, yoksa cezalandırma amaçlı mı olduğuna karar verecektim. Birinci durumda, saldırı insana saygıyla yumuşatılacaktı; yani ele geçirilen köylere, kentlere, ekinlere elden geldiğince az zarar verilecek, yerel tanrılar aşağılanmayacak ve düşmanın yenilgisi kesinleşince, katliam yapılmayacaktı. Ama bir cezalandırma harekâtında merhamet gereksizdi: Ekinlere, köylere, kentlere, tapınaklara her zarar verilebilir ve insanlardan, köle olarak geri getirmeye değmeyenler öldürülebilirdi. Ayrıca talep edilebilecek yedeklerin azami sayısını ve izin verilebilecek Romalı kayıplarının azami sayısını ben bildirecektim. Generalin kendisiyle önceden görüşerek, saldırının tam amacını saptayacak ve bunun için ona kaç gün veya ay gerekeceğini soracaktım. Bütün stratejik ve taktik düzenlemeleri tamamen ona bırakacak ve ancak, belirlenen zaman içinde amaca erişilememesi veya zayiatın saptanan rakamın üstüne çıkması halinde, komutayı elime alma hakkımı kullanacak ve gerekli gördüğüm büyüklükte yedek kuvvetlerle cepheye gidecektim.

Kafamda, Galba'yı Chatti kabilesine karşı bir sefere göndermek vardı. Bu bir cezalandırma harekâtı olacaktı. İmparatorluğu, doğal ve belirgin sınır olan Ren'in ötesine genişletmek gibi bir düşüncem yoktu; ama Chatti kabilesi ve kuzeydeki Istaevones kabilesi üyeleri sınıra saygı göstermediği için, Roma'nın itibarını yeniden kazandırmak zorunluydu. Ağabeyim Germanicus, Germenlerin saygısını kazanmanın tek yolunun onlara acımasız davranmak olduğunu söylerdi ve hakkında böyle konuştuğu başka hiçbir millet

yoktu. Örneğin, Hispania'lılar bir fatihin kibarlığından, Galyalılar zenginliğinden, Yunanlar sanata saygısından, Yahudiler ahlaki sağlamlığından, Afrikalılar sessiz buyurgan duruşundan etkilenebilirdi. Ama bunların hiçbirinden etkilenmeyen Germeni yere çalmak, doğrulurken tekrar vurmak ve yerde kıvranırken yine vurmak gerekliydi. "Yarasının acısı tazeyken, o yarayı açan ele saygı duyar."

Galba'nın ilerleyişiyle aynı zamanda, Aşağı Ren'deki dört alayın komutanı General Gabinius da, Istaevones yağmacılarına karşı bir cezalandırma harekâtına girişecekti. Gabinius'un seferi, Galba'nınkinden çok daha fazla ilgilendiriyordu beni, çünkü amacı sadece cezalandırma değildi. Sefer emrini vermeden önce, Augustus'un Tapınağı'na kurban sundum ve ağabeyim Germanicus'un tamamlaması engellenen bir görevi tamamlamaya niyet ettiğimi Tanrı'ya özel olarak bildirdim. Bu görev, O'nu da çok ilgilendiriyordu: Varus'un kayıp Kartallarının üçüncü ve sonuncusunun kurtarılmasıydı mesele. Kartal otuz yılı aşkın bir süredir hâlâ Germenlerin elindeydi. Ağabeyim Germanicus, diye hatırlattım O'na, Kartallardan birini, O'nun ilahlaştırılmasından bir yıl sonra; ikincisini de bir sonraki sefer mevsiminde ele geçirmiş, ama son bir kesin zaferle Varus'un intikamını alıp üçüncü Kartal'ı kurtaramadan Tiberius onu geri çağırmıştı. Bu nedenle, Tanrı'dan bize yardım etmesini ve Roma'ya onurunu yeniden kazandırmasını rica ettim. Sunumun dumanı yükselirken, Augustus'un heykelinin elleri sanki kutsar gibi kımıldadı ve başını salladı. Belki dumanın yarattığı bir yanılsamaydı bu, ama ben hayırlı bir işaret olarak kabul ettim.

Aslında Kartal'ın Germania'da tam olarak nerede gizlendiğini bildiğime emindim ve bu sırrı keşfetme biçimim nedeniyle kendimle gurur duyuyordum. Seleflerim de, eğer akıllarına gelseydi, yaptığımı yapabilirlerdi, ama akıllarına gelmedi. Herkesin sandığı gibi budala olmadığımı ve bazı

şeyleri onlardan daha iyi yapabildiğimi kendime kanıtlamak güzeldi. Germania'nın neredeyse her bölgesinden ele geçirilmiş kabile üyelerinden oluşan Germen Muhafızlar arasında Kartal'ın yerini bilen en az altı tane adam olması gerektiği geldi aklıma. Ama Caligula, bir geçit töreninde bu soruyu –karşılığında özgürlük ve büyük para önererek– onlara sorduğunda, bütün yüzlerde bomboş bir ifade belirmişti, sanki hiçbiri bilmiyor gibiydi. Ben çok değişik bir ikna yöntemi denedim. Bir gün bir geçit töreni için hepsinin dışarı çıkmasını emrettim ve onlara çok nazik bir biçimde hitap ettim. Kıtadaki hizmetlerinin yirmi beşinci yılını tamamlayanları, her gece hüzünlü şarkılarla andıkları sevgili vatanları Germania'ya geri gönderecektim. Onları altın, silah, at vb armağanlarla göndermek istediğimi, ama maalesef bunu yapamayacağımı, hatta esaretleri sırasında edindikleri malları bile Ren'in karşı kıyısına geçiremeyeceklerini söyledim. Engel, hâlâ kayıp olan Kartal'dı. Bu kutsal simge geri alınana kadar, Roma'nın onuru ipotek altındaydı ve gençliklerinde Varus'un ordusunun katledilmesinde rol oynamış kişilere özgürlükleri dışında bir ödül vermem, kentte çok kötü bir izlenim yaratırdı. Ama gerçek vatanseverler için özgürlük altından değerliydi ve ben bu armağanı nasıl gönülden veriyorsam, sizlerin de öyle kabul edeceğine eminim, dedim. Onlardan Kartal'ın yerini söylemelerini istemediğimi, çünkü hiç kuşkusuz, bunu gizlemeye kendi tanrılarına ettikleri yeminle bağlı olduklarını ve kimsenin, selefimin talep ettiği gibi, rüşvet karşılığında yeminini bozmasını istemediğimi söyledim. İki gün içinde, yirmi beş yıl hizmet etmiş bütün askerler, özel geçiş izniyle, Ren'in karşı yakasına geçebilecek, dedim.

Sonra dağılma emri verdim. Devamı beklediğim gibi geldi. Bu emektar askerler, Parth'lar tarafından Carrhae'de esir alınan ve otuz yıl sonra Marcus Vipsanius Agrippa'nın Parth Kralı'yla onları geri alma pazarlığı sonucu Roma'ya

dönme hakkını kazanan Romalılardan da isteksizdiler Germania'ya gitme konusunda. Parth ülkesindeki Romalılar oraya yerleşmiş, evlenmiş, aile kurmuş, zengin olmuş ve geçmişlerini tamamen unutmuşlardı. Roma'daki bu Germenler de, teknik olarak köle sayılsalar bile, gayet rahat ve keyifli bir yaşam sürmekteydiler ve vatan özlemleri, sarhoşken gözyaşı dökmeye bahane olmak dışında, hiç de samimi bir duygu değildi. Bana toplu olarak geldiler ve hizmetimde kalmak için yalvardılar. Sarayla ilişkili köle kadınlarla olan birlikteliklerinden, birçoğu baba, hatta büyükbaba olmuştu. Para dertleri yoktu. Caligula, zaman zaman onlara değerli armağanlar vermişti. Çok kızmış gibi yaptım; özgürlük gibi paha biçilmez bir armağanı reddettikleri için onları nankörlük ve pespayelikle suçladım; artık hizmetlerine ihtiyacım olmadığını söyledim. Özür dilediler; hiç değilse ailelerini yanlarında götürebilirler mi, diye sordular. Yine Kartal'ı ileri sürerek bu talebi reddettim. Aralarından Cherusci kabilesinden biri bağırdı: "Böyle gitmek zorunda kalmamız o lanet olası Chauci halkı yüzünden. Sırrı saklayacağız diye yemin etmeselerdi, biz diğer masum Germenler bunun ceremesini çekmezdik."

İstediğim buydu. Büyük ve Küçük Chauci kabilelerinin temsilcileri dışında, hepsini gönderdim. (Chauci halkı, Batav'lar ülkesinin gölleriyle Elbe arasındaki Kuzey Germania sahilinde yaşıyorlardı ve Hermann'ın müttefikleriydi.) Sonra şöyle dedim onlara: "Siz Chauci'lere Kartal'ın nerede olduğunu soracak değilim; ama aranızdan bu sırrı tutmak üzere yemin *etmemiş* olan varsa, lütfen hemen söylesin." Chauci halkının Batı'daki yarısını oluşturan Büyük Chauci'ler öyle bir yemin etmediklerini söylediler. Onlara inandım; çünkü ağabeyim Germanicus'un geri getirdiği ikinci Kartal onların tapınaklarından birinde bulunmuştu. Hermann'ın zaferi ertesinde ganimet dağılımı yapılırken, bir kabileye iki Kartal düşmesi uzak olasılıktı.

Sonra Küçük Chauci kabilesinin şefine döndüm: "Sana Kartal'ın nerede olduğunu veya hangi tanrıya yemin ettiğini sormayacağım. Ama belki hangi kentte veya köyde bu yemini ettiğini bana söylersin? Bunu yaparsan, geri gönderme kararımdan seni muaf tutarım."

"O kadarını söylemek bile yeminimi çiğnemek olur, Sezar."

O zaman ona, tarih çalışmalarım sırasında okuduğum eski bir numarayı çektim: Bir zamanlar, yetkisi altındaki bir köyü ziyaret eden bir Fenikeli yargıç, bir adamın çaldığı altın kupayı nereye sakladığını bilmek istiyormuş. Adama, onun hırsızlık yapabileceğine asla ihtimal vermediğini ve onu beraat ettireceğini söylemiş. "Gel birlikte dostça yürüyüş yapalım beyim, belki bana ilginç köyünü gösterirsin," demiş. Adam onu, biri hariç, bütün sokaklarda gezdirmiş. Yargıç soruşturmuş ve o sokaktaki evlerin birinde adamın sevgilisinin oturduğunu öğrenmiş. Ve kupa, o evin damını örten sazların arasında bulunmuş. Ben de, aynı yöntemle, "Peki, seni zora sokmayayım," dedim. Sonra asık suratı ve rahatsız ifadesinden sırrı bildiğini düşündüğüm başka bir kabile üyesine döndüm ve sohbet açar gibi sordum: "Söyle bana, bölgende hangi kentlerde veya köylerde Germen Hercules'inin tapınakları var?" Kartallar, büyük olasılıkla bu tanrıya adanmıştı. Adam bana yedi isim verdi, bunları not ettim. "O kadar mı?" diye sordum.

"Başkasını hatırlamıyorum," dedi.

Büyük Chauci'lere başvurdum: "Koca Weser ve Elbe nehirleri arasındaki onca önemli bir bölgede sadece yedi tapınak mı var?"

"Haklısınız Sezar," dediler. "Weser'in doğu yakasında, Bremen'deki ünlü tapınağı atladı."

Böylece Gabinius'a şunları yazabildim: "Sanırım Kartal'ı, Weser'in doğu yakasında, Bremen'deki Germen Hercules'i Tapınağı'nda bulacaksın. İlk başta, Istaevones kabilesini

cezalandırmakla fazla vakit harcama: Onların ve Ansibarların bölgesinden dosdoğru ilerle; Kartal'ı kurtar; yakmayı, öldürmeyi ve yağmayı dönüşte yaparsın."

Unutmadan, size anlatmak istediğim bir başka çalınmış altın kupa öyküsü daha var ve başka her yere yakışacağı gibi buraya da yakışır. Bir gün birkaç eyalet şövalyesini yemeğe davet etmiştim ve inanır mısınız, aralarından bir namussuz – bir Marsilyalı– önündeki altın şarap kupasını alıp gitti. Ona hiçbir şey demedim, ama ertesi gün tekrar yemeğe çağırdım ve bu kez önüne bir taş kupa koydum. Anlaşılan bu onu korkuttu ve ertesi sabah, bir özür notuyla birlikte, altın kupa iade edildi; üstündeki oyma deseni çok beğendiğinden, kuyumcusuna kopya ettirmek için iki günlüğüne ödünç almaya cüret etmiş; ayrıca ömrünün geri kalanı boyunca her gün aynı desenli kupadan içerek, onu muazzam biçimde onurlandırdığım bu davetin anısını canlı tutmak istiyormuş. Yanıt olarak ona taş kupayı gönderdim ve karşılığında, bu hoş olayın yadigârı olsun diye, yaptırdığı altın kupayı istedim.

Galba'nın ve Gabinius'un seferlerinin başlangıcı için mayısta bir tarih saptadım. Kuvvetlerine Galya ve İtalya'dan birlikler katarak, her birinin ordusunu altı alaya yükselttim (iki alayı Yukarı Ren'i, iki alayı da Aşağı Ren'i savunmaya bıraktım); her birine azami iki bin zayiat hakkı tanıdım ve 1 Temmuz'a kadar görevlerini tamamlayıp dönüş yolunda olmalarını bildirdim. Galba'nın hedefi, bölge Roma yönetimi altındayken kurulmuş aynı hat üzerindeki üç Chatti kentiydi –Novaesium, Gravionarium, Melocavus– bunlar, Ren'e koşut bir sıra halinde, Mainz'dan yaklaşık yüz mil içerideydi.

Her iki seferin de tam anlamıyla başarıya ulaştığını belirtmekle yetineceğim. Galba, etrafı kazıklarla çevrili yüz elli köyü yaktı, binlerce dönüm ekili araziyi imha etti, silahlı silahsız çok sayıda Germeni öldürdü ve haziran ortasına gelindiğinde, söz konusu üç kent yağmalanmıştı. Aralarında mevki sahibi erkek ve kadınlar da olan iki bin kadar esir

aldı ve onları, Chatti'lerin uslu durmasını sağlamak için rehin tuttu. Ölen ve sakatlanan olarak toplam zayiatı, dört yüzü Romalı olmak üzere, bin iki yüzdü. Gabinius'un görevi daha çetindi ve bu görevi sadece sekiz yüz asker kaybıyla tamamladı. Son anda aklıma gelen bir öneriye uyarak, doğrudan Bremen'e gideceğine, Küçük Chauci'lerin güneyindeki Angrivarii topraklarını istila etti ve oradan, Chauci'lerin Kartal'ı daha emniyetli bir yere nakletmesine fırsat vermeden, bir süvari birliğini yel hızıyla Bremen'e gönderdi. Her şey planlandığı gibi oldu. Gabinius'un bizzat komuta ettiği süvari birliği, Kartal'ı tam düşündüğüm yerde buldu ve Gabinius kendinden o denli hoşnuttu ki, kuvvetlerinin hepsini toplayıp Küçük Chauci bölgesinde bir uçtan diğerine giderek, bütün Germen Hercules'i tapınaklarını art arda yaktı. Ekinleri ve köyleri imha yöntemi, Galba'nınki kadar sistemli değildi; ama dönüşte, Istaevones kabilesine kendini hiç unutturmayacak işler yaptı. İki bin esir aldı.

Kartal'ın kurtarıldığı haberi ile Galba'nın Chatti kentlerini başarıyla yağmaladığı haberi Roma'ya aynı anda vardı ve Senato hemen bana imparator unvanını verme kararı aldı. Bu kez reddetmedim. Kartal'ın yerini saptamakla, uzun mesafeden süvari baskınını önermekle ve iki seferi de gizli tutmakta gösterdiğim özenle bunu hak ettiğim kanısındaydım. Galyalı ve İtalyan birliklerin silah altına alınıp üç gün içinde Ren'e hareket etmeleri emrini imzalayana dek, kimsenin bundan haberi yoktu.

Galba ve Gabinius'a zafer süsleri verildi. Eğer bunlar sadece cezalandırma seferleri olmasaydı, onlara "zafer" de bahşedilebilirdi. Hiç değilse Senato'yu, başarısı anısına Gabinius'a miras bırakma hakkıyla "Chaucius" soyadını vermeye ikna ettim. Kartal, vakur bir resmigeçitle Augustus Tapınağı'na götürüldü. Orada kurban sundum ve ilahi yardımı için Tanrı'ya şükrettim; Kartal'ın bulunduğu tapınağın ahşap kapılarını ona adadım – Gabinius onları bana arma-

ğan etmişti. Kartal'ın kendisini Augustus'a adayamazdım, çünkü Mars Ultor Tapınağı'nda kurtarılmış diğer iki Kartal'ın yanında, bu üçüncü için uzun zaman önce hazırlanmış bir oyuk vardı. Onu daha sonra, göğsüm kabararak, yerine yerleştirdim.

Askerler Kartal'ın kurtarılması üzerine baladlara güfte yazdılar. Ama bu kez, orijinal balad "Tanrı Augustus'un Üç Acısı" yerine, "Claudius ve Kartal" adlı yeni bir balada güfte yazdılar. Pek gururumu okşayan bir şey değildi, ama bazı dizeleri hoşuma gitti. Tema, benim bazı bakımlardan katıksız bir aptal olduğum ve en olmayacak işleri yaptığımdı: Çorbayı ayağımla karıştırıyor ve tarakla tıraş oluyordum; hamama gittiğimde, vücuduma sürmem için verilen yağı içiyor ve içmek için verilen şarabı vücuduma sürüyordum. Bütün bunlara rağmen, inanılmaz bilgiliydim: Gökyüzündeki yıldızların her birinin adını biliyor, yazılmış bütün şiirleri ezbere söylüyordum ve dünyanın bütün kütüphanelerindeki bütün kitapları okumuştum. Ve bu bilgeliğin meyvesi de, sadece benim, onca yıldır kayıp olan ve bütün çabalara rağmen kurtarılamayan Kartal'ın yerini Romalılara bildirmem olmuştu. Baladın başlangıç kısmı, saray muhafızları tarafından tezahüratla imparator ilan edilmemin dramatik hikâyesiydi. Ne tür bir balad olduğunu göstermek için üç kıtayı aktaracağım:

Claudius perdenin ardına saklandı,
Gratus çekti perdeyi, açtı,
"Geç başımıza," dedi cesaretle,
"Uyacağız verdiğin bütün emirlere."

"Geç başımıza," dedi Gratus cesaretle,
"Bilgin Claudius, korkma, çekinme!
El uzatmak gerek o Kartal'a,
Tanrı Augustus'un aşkına."

Bilgin Claudius çok susayınca,
Mürekkep içti dolu bir maşrapa
"*Baykuş* mu dedin, *Kartal* mı yoksa?
Kurtarırım ben, hangisi olsa."

Ağustos başlarında, bana imparator unvanı verilmesinden yirmi gün sonra, Messalina çocuğunu doğurdu. Çocuk erkekti ve ben, hayatımda ilk kez babalık gururunu yaşadım. Yirmi yıl kadar önce, on bir yaşında kaybettiğim oğlum Drusillus'a karşı hiç sıcak bir baba sevgisi hissetmemiştim; iyi kalpli bir çocuk olmasına rağmen, kızım Antonia içinse bu duyguyu pek az besledim. Drusillus'un annesi Urgulanilla ve Antonia'nın annesi Aelia ile evlenmeye zorlandığım içindi belki bu. Nitekim, siyasi durum olanak verince ikisini de hemen boşadım. Bu kadınların ikisine de hiçbir sevgi duymadım. Oysa Messalina'ya çılgınca âşıktım ve hamileliğinin son iki ayında, çocuk doğumlarını gözeten Roma Tanrıçası Lucina'ya sunduğum duaların ve kurbanların haddi hesabı yoktu. Güzel, sağlıklı bir bebekti ve tek oğlum olduğu için, âdet olduğu üzere, bütün adlarımı alabilirdi. Ama Drusus Germanicus olarak tanınmasını istedim. Bunun Germenler üzerinde iyi bir etki bırakacağını biliyordum. Ren'in karşı yakasında –elli yılı aşkın bir zaman önce– korku salan bu adın ilk sahibi babamdı; ikincisi, yirmi beş yıl sonra ağabeyimdi; benim de adım Drusus Germanicus'tu ve kayıp Kartalların sonuncusunu daha yeni ele geçirmemiş miydim? Çeyrek yüzyıl sonra, kuşkusuz küçük Germanicusum da tarihi tekrarlayacak ve binlercesini daha temizleyecekti. Germenler, tarlaların kenarlarında biten fundalıklar gibidir: Hızlı büyürler ve her yana yayılmalarını önlemek için, çelikle ve ateşle sürekli denetim altında tutulmaları gerekir. Oğlum birkaç aylık olduğunda ve incitme riski almadan kucağıma alabildiğimde, onu kollarımda sarayda gezdiriyor ve askerlere gösteriyordum; neredeyse benim kadar seviyorlar-

dı onu. Onlara oğlumun, Caesar olarak doğan; Augustus, Marcellus Gaius, Lucius, Postumus, Tiberius, Castor, Nero, Drusus ve Caligula'nın sırayla evlat edinildiği gibi evlat edinilmeyen Caesar'ların ilki olduğunu hatırlattım. Ama doğrusunu isterseniz, bu noktada gururum beni bir hataya sevk etti. Caligula, ağabeyleri Nero ve Drusus'ın aksine, babası, ağabeyim Germanicus, Augustus tarafından evlat edinildikten iki üç yıl sonra doğmuştu; dolayısıyla o da doğuştan bir Caesar'dı. Bana bu hatayı yaptıran, Augustus tarafından evlat edinilerek Caesar olan Tiberius'un, Caligula'yı ancak yirmi üç yaşlarındayken evlat edinmesiydi.

Messalina, benim isteğime rağmen, küçük Germanicusumuza kendisi süt vermedi, bir sütanne tuttu. Çocuk emziremeyecek kadar meşgul olduğunu söylüyordu. Ama süt vermek, yeni bir gebeliği önlemek için iyi bir yöntemdir ve gebelik kadının sağlığını ve hareket özgürlüğünü süt vermekten daha çok kısıtlar. Dolayısıyla Messalina'nın tekrar gebe kalması, onun adına şanssızlıktı ve Germanicus'un doğumundan sadece on bir ay sonra kızımız Octavia'yı doğurdu.

O yaz hasat kötüydü. Ambarlarda o kadar az buğday kalmıştı ki, telaşa kapılıp, yoksul yurttaşların doğal hakları gibi görmeye başladıkları bedava buğday dağıtımını çok küçük bir gündelik miktara indirmek zorunda kaldım. Bunu sürdürebilmek bile, ancak müsadereyle veya bulunabilen her kaynaktan satın alarak mümkün oldu. Halkın kalbi midesinde yatar. Kış ortasında, Mısır ve Afrika'dan erzak gelmeye başlamadan önce (bereket orada hasat özellikle iyi olmuştu), kentin görece yoksul semtlerinde karışıklıklar baş gösterdi ve ortalıkta devrim söylentileri dolaşmaya başladı.

11. Bölüm

Bu arada, mühendislerim Ostia'yı güvenli bir kış limanına çevirme olasılığı üzerine onlardan istediğim raporu hazırlamışlardı. Rapor, ilk bakışta, son derece cesaret kırıcıydı. On yıl ve on milyon altın gerekecek gibi görünüyordu. Ama bir kez yapılırsa kalıcı olur ve buğday kıtlığı tehlikesi bir daha gündeme gelmez ya da en azından Mısır ve Afrika'yı elimizde tuttuğumuz sürece gelmez diye hatırlatıyordum kendime. Ayrıca Roma'nın vakarına ve yüceliğine yaraşır bir girişim olacağı kanısındaydım. Her şeyden önce, epey büyük bir alanın kazılması ve kazılan yerin her yanına güçlü beton istinat duvarları çekilmesi lazımdı; ancak ondan sonra iç liman oluşturulabilirdi. İç liman, girişin her iki yanında, derin suda inşa edilecek iki mendirekle korunacaktı. Mendireklerin uçları arasında bir ada, rüzgâr Batı'dan estiğinde kabaran denizin Tiber'in ağzına hücum etmesini engelleyecek bir dalgakıran işlevi görecekti. Bu adaya, ünlü İskenderiye feneri gibi, karanlık ve fırtınalı gecelerde gemilere yol gösterecek bir fener inşa edilmesi de önerildi. Ada ve mendirekler dış limanı oluşturacaktı.

Mühendisler projelerini getirdiklerinde şöyle dediler: "Söylediğinizi yaptık, Sezar, ama tabii maliyet işi engelleyecek."

Sertçe cevapladım: "Ben sizden bir proje ve bir maliyet tahmini istedim; ikisini de yaptınız, bunun için çok teşek-

kürler. Ama sizi mali danışmanlarım olarak tutmadım ve bu işten uzak durursanız minnettar olurum."

"Ama hazinedarınız Callistus," diye başladı biri.

Hemen sözünü kestim: "Evet, tabii Callistus sizinle konuştu. Kamu harcamaları konusunda haklı olarak çok titizdir. Ama tasarrufta da aşırıya gidilebilir. Bu son derece önemli bir mesele. Ayrıca sizi bu olumsuz raporu vermeye buğday komisyoncularının ikna ettiğini öğrenirsem hiç şaşmam. Buğday ne kadar kıtlaşırsa, onlar o kadar zenginleşir. Kötü hava için dua ederler ve yoksulların sıkıntısından nemalanıp servet sahibi olurlar."

"Aman, Sezar," diye erdem taslayarak koro halinde başladılar, "komisyoncudan rüşvet alacağımızı nasıl düşünürsünüz?"

Hedefi vurduğumu gördüm: "Ben *ikna* dedim, *rüşvet* demedim. Kendinize iftira etmeyin. Dinleyin şimdi. Maliyeti ne olursa olsun, bu projeyi gerçekleştirmeye kararlıyım; bunu kafanıza sokun. Bir şey daha var: Bu iş ne sandığınız kadar uzun sürecek ne de sandığınız kadar pahalıya çıkacak. Üç gün sonra, birlikte oturup meseleyi doğru dürüst inceleriz."

Yazıcım Polybios'un verdiği bir ipucundan yararlanarak saray arşivlerine baktım ve orada, Julius Caesar'ın mühendislerinin doksan yıl kadar önce, tam bu iş için hazırladıkları ayrıntılı bir proje buldum. Proje, şimdi hazırlananın neredeyse tıpatıp eşiydi; ama öngörülen zaman ve maliyetin sadece dört yıl ve dört milyon altın olduğunu görünce sevindim. Malzeme ve işçilik fiyatlarındaki hafif artışı hesaba kattığımda bile, sonuçta, mühendislerin bana verdiği fiyatın yarısına ve on yıl yerine dört yılda iş tamamlanacaktı. Çok pahalı diye vazgeçilen eski proje, bazı bakımlardan yenisinden daha iyiydi; ama orada ada yoktu. İki projeyi de dikkatle inceledim, farklı oldukları noktaları kıyasladım; sonra, önerilen limanın yerinde Julius'un zamanından beri önemli bir fiziki değişiklik olmadığından emin olmak için, mühendislik konusunda

çok şey bilen Vitellius'la birlikte bizzat Ostia'ya gittim. Mühendislerle toplandığımda o kadar bilgiyle donanmıştım ki, örneğin, yüz işçinin bir günde bir noktadan diğerine ne kadar toprak atabileceği veya kazı yapılırken kaç bin metreküp kaya kesmek gerekeceği gibi hususlarda beni aldatmaları mümkün olmadı. Şimdi iş hakkında neredeyse onlar kadar bilgim vardı. Ama nasıl öğrendiğimi onlara açıklamadım: Tarih çalışmalarım sırasında kendime mühendislik de öğretmiş gibi yaptım ve Ostia'ya iki ziyaretin meseleyi kavramama ve bu sonuçlara varmama yettiğini söyledim. Onları adamakıllı etkilediğimi görünce, bu etkiden yararlanarak iş başladıktan sonra herhangi bir yavaşlama veya laçkalık görürsem, hepsini öbür dünyaya, Styks Irmağı üstünde Kharon'a yeni bir iskele yapmaya göndereceğimi söyledim. Liman çalışması hemen başlamalıydı. İstedikleri kadar, otuz bine kadar işçi, bin asker ustabaşı, gerekli malzeme, alet ve nakliye aracı alabilirlerdi; ama mutlaka başlamalıydı iş.

Sonra Callistus'u çağırıp kararımı bildirdim. Eyvah ifadesiyle kollarını iki yana açıp gözlerini yukarı dikince, ona, numarayı kes, dedim.

"Ama Sezar, para nereden gelecek?" diye koyun gibi meledi.

"Tahıl komisyoncularından, salak," dedim. "Bana tahıl tüccarlarının önde gelenlerinin isimlerini ver; gereken miktarı onlardan alacağım."

Bir saat sonra, kentin en zengin altı tahıl komisyoncusu karşımdaydı. Gözlerini korkuttum.

"Mühendislerim, Ostia Projesi hakkında olumsuz rapor vermeleri için, siz beylerin onlara rüşvet önerdiğinizi bildirdi. Bu fevkalade ciddi bir mesele. Hemşerilerinizin canına kastetmekle aynı kapıya çıkar. Vahşi hayvanlara atılmayı hak ediyorsunuz."

Suçlamayı gözyaşları ve yeminlerle inkâr ettiler; sadakatlerini nasıl kanıtlayabileceklerini söylemem için yalvardılar.

Orası kolaydı: Ostia projesi için acilen bir milyon altına ihtiyacım vardı; mali durum elverir elvermez ödeyecektim.

Hepsinin servetleri toplansa, bu miktarın yarısını bulmaz, numarasına yattılar. Ama ben biliyordum. Onlara, parayı denkleştirmek için bir ay süre tanıdım; yoksa hepsinin Karadeniz'e –ya da daha uzağa– sürgün edileceği uyarısında bulundum. "Şunu da unutmayın," dedim, "bu liman tamamlandığında *benim* limanım olacak. Eğer kullanmak isterseniz, benden izin almanız gerekecek. Dolayısıyla benimle iyi geçinmeye bakın."

Para beş gün içinde ödendi ve Ostia'da, işçilere barınak yapımı ve görev dağılımıyla işe başlandı. Bu gibi durumlarda, hükümdar olmanın hoş olduğunu itiraf etmeliyim: Aptalca itirazları tek bir yetkili sözle keserek, önemli işleri gerçekleştirebiliyor insan. Ama, imparatorluk yetkilerimi kullanırken, Cumhuriyet'i yeniden kurma hedefimden uzaklaşma tehlikesini de kendime sürekli hatırlatmak zorundaydım. İfade özgürlüğünü ve kamu yararını düşünmeyi teşvik için ve kendi kişisel kaprislerimi, bütün Roma'nın uyması gereken yasalara çevirmekten kaçınmak için elimden geleni yapıyordum. Çok zordu. Komik olan, ifade özgürlüğünün, kamu yararının ve cumhuriyetçi idealin, benim kişisel kaprislerim çerçevesinde görülmesiydi. Başlangıçta, hükümdarlık taslıyor izlenimi vermemek için, herkesin erişebileceği biri olmaya ve bütün yurttaşlarımla dostça sohbet etmeye çalıştımsa da, çok geçmeden daha mesafeli davranmak zorunda kaldım. Saraya gelen ziyaretçilerle her zaman sohbet etmeye vaktim yok değildi; sorun, yurttaşların –birkaç istisna dışında– benim onlara karşı iyi niyetimi utanmazca istismar etmeleriydi. Teklifsizliğime ya alay edercesine tepeden bakarak, sanki "Tatlı sözle sadakatimizi satın alamazsın" der gibi veya arsızca kıkırdayarak "Niye gerçek bir imparator gibi davranmıyorsun?" der gibi veyahut da tamamen sahte bir dostluk gösterisiyle, "Majesteleri biraz rahatlamak

arzusundaysa ve bizim de arzusu icabı rahat davranmamızı istiyorsa, memnuniyetle uyarız isteklerine! Ama kaşlarınızı çatacak olursanız, hemen önünüzde yere kapanmaya hazırız," der gibi yaklaşıyorlardı.

Bir gün, limandan bahsederken, şöyle dedi Vitellius: "Bir cumhuriyet, büyük çaplı kamu hizmetlerini asla bir monarşi kadar başarıyla yürütemez. Dünyanın bütün büyük eserleri krallar veya kraliçeler tarafından gerçekleştirildi. Babil'in asma bahçeleri. Halikarnassos'taki Mozole. Piramitler. Sen Mısır'a hiç gitmedin, değil mi? Ben gençliğimde askerken oradaydım. Aman Tanrım, o Piramitler! Gören herkesin üstüne çöken o müthiş huşu hissini kelimelerle anlatmak mümkün değil. İnsan çocukken, ilk kez evde duyup sorar: 'Nedir Piramitler?' ve 'Mısır'da kocaman taş mezarlar; üçgen biçiminde, üstleri süslemesiz, beyaz çimentoyla sıvalı,' cevabını alır. Hiç ilginç veya etkileyici gelmez. 'Kocaman' sözü, tanıdık büyük bir binadan, örneğin şuradaki Augustus Tapınağı'ndan veya Julia Bazilikası'ndan daha büyük bir şeyi akla getirmez. Sonra Mısır'a gidince, çölün bir ucundan, uzakta çadır benzeri küçük beyaz şeyler görürsün ve 'Ama neden, o kadar övülecek *nesi* var bunların?' dersin. Ama birkaç saat sonra yanlarına varıp başını kaldırınca... Sezar, inan bana, havsalanın almayacağı kadar büyükler. İnsan eliyle yapıldıklarını düşünmek bile fiziksel bir baş dönmesi yaratıyor. Alp Dağları'nı ilk kez görmek, bunun yanında hiç kalır. Öylesine beyaz, pürüzsüz, insafsızca ölümsüzler. İnsanoğlunun yücelme arzusunun dehşetengiz bir anıtı..."

"Ve insanoğlunun aptallığının, zalimliğinin, acımasızlığının da anıtı," diye kestim. "Büyük Piramidi yaptıran Kral Keops, bereketli ülkesini mahvetti, iliğine kadar sömürdü, soluksuz bıraktı; ve bütün bunları kendi boş gururunu tatmin için ve belki insanüstü gücüyle tanrıları etkilemek için yaptı. Peki, ne işe yaradı bu piramit? Keops'un cesedini son-

suza dek barındıracak bir mezar olsun diye mi yapıldı? Ama bu absürdlük ölçüsünde etkileyici gömütün uzun zamandır boş olduğunu okudum. İstilacı Çoban Krallar gizli girişi keşfetmiş, iç odayı soyup soğana çevirmiş ve mağrur Keops'un mumyasını dışarıda, büyük bir ateşte yakmışlar."

Vitellius gülümsedi: "Sen Büyük Piramidi görmedin; görsen böyle konuşmazdın. Boşluğu onu daha da haşmetli kılıyor. Ne işe yaradı diyorsan, önemli bir işlevi var. En tepesi, Mısırlı köylüler için bir yön işareti: Nil'in yıllık taşkınlardan sonra geride bıraktığı verimli balçık denizinde, tarlalarını yeniden işaretlemeye yarıyor."

"Uzun bir sütun da aynı işi görürdü," dedim. "Hatta Nil'in her iki yakasında birer sütun daha iyi olurdu, maliyetinin de lafını etmeye değmezdi. Deliydi Keops, Caligula gibi; ama Keops'unki galiba daha yerleşik bir delilikti; Caligula gibi geçirdiği nöbetlere göre hareket etmiyordu. Caligula, Alplerde St. Bernard Geçidi'ne hâkim olacak bir şehir kurma planını, yüz yıl yaşasa bile gerçekleştiremezdi."

Vitellius onayladı: "O maymun iştahlı bir kargaydı. Bir piramit inşa ettirmeye en çok yaklaştığında, o battal gemiyi yaptırdı ve İskenderiye'den büyük kırmızı dikilitaşı çaldı. Hem karga hem maymun."

"Ama bir zamanlar o karga maymuna tanrı diye taptığını anımsar gibiyim."

"Tavsiyenin ve örneğin senden geldiğini de ben minnetle anımsıyorum."

"Tanrılar bağışlasın ikimizi de," dedim. Capitolium Jüpiter'i Tapınağı'nın önünde durmuş laflıyorduk. Son zamanlarda damın üstünde uğursuz bir kuşun görünmesi nedeniyle, az önce tapınakta arındırma ritüeli yapmıştık. ("Kundakçı" adını verdiğimiz bir tür baykuştu bu, çünkü üstüne kondukları binanın yanacağını önceden haber verirlerdi.) Parmağımla vadiyi gösterdim. "Görüyor musun şunu? Dünyada gelmiş geçmiş en büyük anıtın bir parçası.

Augustus ve Tiberius gibi imparatorlar onu onardılar, eklemeler yaptılar; ama onu ilk inşa eden özgür bir halktı. Onun da Piramitler kadar uzun ömürlü olacağından hiç kuşkum yok; ayrıca insanoğluna hizmetinin çok daha fazla olduğu ortada."

"Anlayamadım. Sarayı mı gösteriyorsun?"

"Appia Yolu'nu gösteriyorum," dedim ciddiyetle. "Büyük ceddim Kör Appius Claudius'un Censor olduğu dönemde başlandı. Bu Roma Yolu, soylu ve cömert bir halk tarafından, insanoğlunun özgürlüğü adına dikilen en yüce anıt. Dağı, bataklığı ve dereyi aşıyor. Geniş, düz ve sağlam. Şehri şehre, ülkeyi ülkeye bağlıyor. On binlerce mil uzunluğunda ve daima minnettar yolcularla dolu. Eğer eni boyu birkaç yüz metre olan Büyük Piramit görenlerde suskunluğa gömülmelerine yol açacak kadar huşu uyandırıyorsa – ki aslında soysuz bir cesedin yağmalanmış mezarından, bir zulüm ve eziyet anıtından başka bir şey değil; öyle ki ona bakarken, angaryacı kamçısının şaklaması ve koskoca taş kütlelerini yerleştirmeye uğraşan zavallıların feryat ve inlemeleri insanın kulağına geliyor hiç kuşkusuz..." Ama önceden tasarlamadığım bu belagat seli içinde cümlemin başını unutmuştum. Aptal gibi hissederek durdum ve Vitellius yardıma gelmek zorunda kaldı. Ellerini iki yana açtı, gözlerini kapadı ve hararetle konuştu: "Sözcükler yetersiz kalıyor, Efendiler. Söyleyebileceğim hiçbir şey bu konudaki duygularının derinliğini dile getiremez." Katıla katıla güldük ikimiz de. Vitellius bana dengeli bir teklifsizlikle davranan ender arkadaşlarımdandı. Bunun içten mi, yoksa sahte mi olduğunu hiçbir zaman anlayamadım; ama eğer sahteyse, gerçeğin öyle iyi bir taklidiydi ki, görüneni olduğu gibi kabul ettim. Eskiden Caligula'ya gösterdiği hayranlığı o kadar mükemmel oynamasa ve Messalina'nın terliği meselesi olmasaydı, belki bunu hiç sorgulamamam daha doğru olurdu. Terlik meselesini anlatacağım.

Bir yaz günü sarayda, Vitellius, Messalina ve ben merdivenlerden çıkıyorduk. Messalina birden, "Lütfen durun bir dakika, terliğimi düşürdüm," dedi. Vitellius hemen dönüp terliği aldı ve önünde saygıyla eğilerek Messalina'ya verdi. Messalina bayıldı buna. Gülümseyerek şöyle dedi: "Claudius, bu cesur askere, sevgili dostumuz Vitellius'a, Mücevherli Terlik Nişanı'nı verirsem kıskanmazsın, değil mi? Gerçek bir centilmen o."

"Ama terlik sana lazım değil mi, canım?"

"Yoo, böyle bir günde çıplak ayak yürümek insanı serinletiyor. Hem başka sürüyle güzel terliğim var."

Böylece Vitellius terliği alıp öptü ve giysisinin cebine koydu. Terliği devamlı orada tutuyor ve özel sohbetlerimiz sırasında, Messalina'nın güzelliğini, zekâsını, cömertliğini göklere çıkararak terliği tekrar tekrar öpüyor ve öyle bir kadının kocası olmanın benim için ne büyük şans olduğunu söylüyordu. Messalina'nın övüldüğünü duymak, her zaman içimi sıcak bir duyguyla dolduruyor, hatta bazen gözlerimi yaşartıyordu. Benim gibi topal, kekeme, ukala bir ihtiyarı nasıl bu kadar sevebildiği, –ki yemin ediyordu sevdiğine– benim için sürekli bir hayret konusuydu. Kimse onun benimle çıkar gözeterek evlendiğini iddia edemez, diyordum. Evlendiğimizde beş parasız bir müflistim; hele imparator olma ihtimalim akla gelecek şey değildi.

Ostia'daki liman, tek büyük kamu hizmetim değildi. İmparator olmamdan on yıl önce, kılık değiştirerek ziyaret ettiğim Cumae Sibylla'sının bana söylediği dizede "Roma'ya su ve kışlık ekmek verecek" kehaneti vardı. Kışlık ekmek Ostia'ya bir göndermeydi; ama su, yaptırdığım iki büyük sukemerine işaret ediyordu. Gariptir kehanetler. Belki insan çocukken bir kehanet duyar ve o anda fevkalade önemser; sonra bir sis çöker ve onu tamamen unutur... Ta ki, sis birden dağılıp kehanet gerçekleşene kadar. Ben de, sukemerlerim tamamlanıp adandıktan ve liman da bittikten sonra

Sibylla'nın dizelerini anımsadım. Ama belki de bütün bu zaman içinde, aklımın bir köşesindeydiler ve sanki Tanrı fısıldıyordu bu büyük projelere girişmemi.

Sukemerlerim çok gerekliydi: Mevcut su arzı, kentin ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. Gerçi Roma, dünya şehirleri arasında en çok suya sahip olandır. Ama biz Romalılar temiz suya düşkünüzdür. Roma, bir hamamlar, havuzlar, fıskiyeler kentidir. Aslında Roma'ya su getiren en az yedi sukemeri olmasına rağmen, zenginler kamuya ait suyun çoğunu kendi kullanımları için çekmeyi becermişlerdi; ana hazneyi kendi özel su depolarına bağlamak için izin elde etmişler –havuzlarının suyu her gün değişmeli, kocaman bahçeleri sulanmalıydı– ve daha yoksul yurttaşlar, yazın içmek ve yemek yapmak için Tiber'in son derece sağlıksız olan suyunu kullanmak zorunda kalmışlardı. Amcam Tiberius, içindeki iyilik eğilimini canlı tutmak için yanında bulundurduğu ve bir süre sonra kendini öldüren erdemli ihtiyar Cocceius Nerva'yı Sukemerleri Müfettişi atamış ve su meselesini, kentin şanına yaraşır biçimde çözmesini söylemişti. Atası Kör Appius Claudius'un, Appia Suyu'nu, kentin ilk sukemeriyle sekiz mil öteden Roma'ya getirdiğini ve bu yüzden kalıcı bir ün kazandığını hatırlatmıştı. Tiberius, Nerva'nın tavsiyelerine uyacağını söylemişti; ama her zaman yaptığı gibi, projeyi erteledi ve bir daha, bir daha, ta ki Nerva ölene kadar erteledi. Sonra pişman oldu ve mühendislerini, ünlü Vitruvius'un koyduğu kurallara göre, uygun su kaynakları aramaya gönderdi. Bu pınarlar, yıl boyunca aynı güçte akmalı, suları temiz ve tatlı olmalı, boruları pas ve kirle tıkanmalı, sukemerinin kanalına doğru eğimde akmalı ve su nihai depoya, Roma'da en tepedeki evlere bile borularla dağıtılabilecek yükseklikte girmeliydi. Mühendisler amaca uygun pınarlar bulmak için epey dolaştılar ve sonunda, kentin güneydoğusundaki tepelerde aradıklarını buldular. Sublacensis Yolu'nun otuz sekizinci mili civarında, Mavi Pınar ve Perde

Pınar adlı iki fevkalade bereketli kaynak vardı; ikisi tek bir kol halinde akabilecekti. Sonra, aynı yolun kırk ikinci milinde, ama karşı yakada, Yeni Anio (Anio Novus) deresi vardı; bunun ikinci bir sukemeriyle taşınması ve Mavi Pınar'ın karşısındaki bir başka dere olan Herculaneus'la bağlanması gerekiyordu. Bu kaynaklardan gelecek suyun bütün şartları karşıladığını ve daha yakında bu niteliklere sahip başka kaynak olmadığını bildirdiler. Tiberius, iki sukemerinin planlarını yaptırdı ve maliyet tahminlerini istedi; ama görür görmez, bu işin giderini karşılayamayacağına karar verdi. Çok geçmeden de öldü.

Caligula tahta geçer geçmez, Tiberius'tan daha cömert ve kamu yararını düşünen bir hükümdar olduğunu göstermek için, Tiberius'un çok ayrıntılı ve sağlam planları üzerinde çalışmaya başladı. İyi başladı, ama Hazine boşaldıkça işi sürdüremedi ve işçileri en zor noktalardan (suyu vadilerden ve alçak zeminlerden geçiren büyük kemerli köprüler, üst üste kemerler) alarak onları, kanalın yamaçların çevresinden dolandığı veya düz ovadan geçtiği yerlerde çalışmaya koydu. Katedilen yol bakımından hızlı bir ilerlemeyle övünebilirdi hâlâ ve giderler önemsizdi. İnşasından böylece kaçındığı kemerlerin bazılarının otuz metreden yüksek olması gerekiyordu. Sonradan Claudius Suyu adı verilen ilk suyolunun uzunluğu kırk altı milden fazlaydı ve bunun on mili kemerler üstünden geçecekti. Yeni Anio adlı ikincisi, elli dokuz mil uzunluktaydı ve yaklaşık on beş milinde su kemerlerle taşınacaktı. Caligula Roma halkıyla kavga ettiğinde, arenada karışıklık çıkarıp Caligula'yı panik içinde şehirdışına kaçırdıkları zaman, bunu bahane edip suyolu çalışmalarını tamamen bıraktı. İşçilere, kendi tapınağının inşası ve yeni bir başkent kurmayı tasarladığı Antium'da (doğum yeri) araziyi hazırlama gibi başka işler verdi.

Böylece, önem açısından öncelikli gördüğüm bu işi, Caligula'nın bıraktığı yerden alıp toparlamak bana düştü ki,

en zor kısmına yoğunlaşmak anlamına geliyordu bu. Eğer, Yeni Anio'nun Claudius Suyu'nun başına yakın olan Herculaneus deresiyle aynı kemerlerden geçirilmeyip, neden büyük bir tur yaptığını merak ederseniz, yanıt şudur: Yeni Anio çok daha yüksek bir düzeyden başlıyordu ve hemen Claudius Suyu'na bağlanırsa, akış hızı çok fazla gelecekti. Vitruvius, doksan metrede on beş santim bir eğim tavsiye eder ve Yeni Anio'nun yüksekliği, daha yüksek düzeylerdeki kemerlerle bile, Claudius Suyu'yla birleşmesine elvermiyordu. Kanal, suyu temiz tutmak için, üstünde belli aralıklarla patlamaları önleyecek hava delikleri olan bir kapakla örtülmüştü. Sık aralıklarla koyulan büyük rezervuarlardan geçen su, tortusunu geride bırakıyordu. Bu rezervuarlar sulama amacına da hizmet ediyordu ve civardaki toprak sahiplerinin, aksi halde atıl kalacak araziyi ekmeye başlamasıyla, rezervuarların maliyeti fazlasıyla karşılandı.

İş dokuz yılda tamamlandı, ama hiçbir terslik çıkmadı ve bittiğinde Roma'nın harikalarından biri oldu. İki su, Yeni Anio yukarıdan ve Claudius aşağıdan, kente Praenestina Kapısı'ndan giriyordu. Orada, iki anayolu aşan devasa bir çifte kemer yapıldı. Bitiş noktası, suyun doksan iki daha küçük depoya dağıtıldığı büyük bir su kulesiydi. Roma'da, küçük depolardan zaten yüz altmış kadar vardı; ama benim iki suyolum, su arzını iki katına çıkardı. Sukemerleri Müfettişim, Roma'ya giren su miktarının, dokuz metre genişliğinde, yaklaşık iki metre derinliğinde ve saatte yirmi mil hızla akan bir ırmakla aynı olduğunu söyledi. Uzmanlar da, sıradan kişiler de, benimkinin suyunun, yüz yetmiş yıldır var olan ve elli dört su deposunu dolduran Marcius Suyu'ndan sonra, en kaliteli su olduğunda hemfikirdi.

Sorumsuz kişilerin su hırsızlığı yapmasına karşı çok serttim. Eski günlerde, Agrippa bütün su sistemini bakım ve onarımdan geçirmeden önce –kendisi de biri Tiber'in sol kıyısında ve büyük kısmı yeraltında iki yeni sukemeri yaptır-

mıştı– en büyük hırsızlık, ana depoda delik açarak veya su-yolu sorumlularına rüşvet verip açtırarak ve bunu kazaymış gibi göstererek yapılıyordu. Çünkü deliklerden sızan suyu halkın kullanmasına izin veren bir yasa vardı. Bu uygulama son zamanlarda yeniden başlamıştı. Su işleri ekibini yeniden düzenledim ve bütün sızıntıların anında onarılmasını emrettim. Ama bir başka hırsızlık türü daha vardı. Ana depoyu, varlıklı aileler ya da klanların ortak katkılarıyla yapılan özel depolara bağlayan borular vardı. Bunlar kurşundan yapılmış, nizami boyutta borulardı; öyle ki, ancak borunun normal yatay durumunda akacak kadar su çıkıyordu ana depodan. Ama kurşun yumuşak bir maden olduğundan, içine bir kazık sokup genişleterek ve boruyu daha aşağı eğerek çok daha fazla su akışı elde ediliyordu. Hatta bazen daha yüzsüz veya güçlü aileler kendi özel borularını bile takıyorlardı. Bunu durdurmaya kararlıydım. Boruları bronzdan döktürüp üzerlerine resmi damga koydurdum ve ana depoya kaynakla birleştirttim. Böylece, boruları kırmadan eğmek mümkün olmayacaktı; müfettişlerime de kimse kurcalayamasın diye depoları sürekli denetleme emri verdim.

Üç büyük mühendislik girişimimin sonuncusundan, Fucino gölünün kurutulmasından da bu noktada söz edebilirim. Roma'nın yaklaşık altmış mil doğusunda, Alban Tepeleri'nin altında, bataklıklarla çevrili olan bu gölün uzunluğu yirmi mil, genişliği on mil, derinliği ise azdı. Gölü kurutma projesi epeydir tartışılıyordu. Ülkenin o bölgesinde yaşayanlar –Marslılar deniyordu onlara– bir zamanlar Augustus'a buna ilişkin bir dilekçe vermişler, ama Augustus, etraflıca düşündükten sonra, işin olası sonuçlara değmeyecek kadar zahmetli olduğu gerekçesiyle, kabul etmemişti. Şimdi konu yeniden gündeme geldi ve bir grup zengin toprak sahibi bana gelerek, eğer kurutma işini üstlenirsem, masrafın üçte ikisini karşılamayı önerdiler. Buna karşılık, kurtarılan yerlerden ve su kuruyunca gölün kendisinden pay istiyorlardı. Reddet-

tim, çünkü kurtarılan arazi için o kadar para vermeye razıysalar, bunun değeri çok daha yüksektir, diye düşündüm. Mesele görünüşte basitti. Gölün güneybatı ucundaki tepenin içinden sadece üç mil uzunluğunda bir kanal açmak gerekiyordu. Böylece su, tepenin öbür yanındaki Liris Irmağı'na boşalabilecekti. Hemen başlamaya karar verdim.

Çalışma iktidarımın ilk yılında başladı, ama çok geçmeden, Augustus'un buna girişmemekte haklı olduğu ortaya çıktı. O tepenin içinden kanal açmanın eziyeti ve maliyeti, mühendislerimin tahminlerinin fersah fersah üstündeydi. Karşılarına çıkan büyük ve yoğun kaya kütlelerini kırıp parçalamaları gerekiyor ve molozlar kanal boyunca sürükleniyordu; tepeden olur olmaz zamanlarda fışkıran kaynaklar işi aksatıyordu. İşi bitirebilmek için, orada sürekli otuz bin işçi çalıştırmaya başladım. Ama pes etmedim: Üstüme aldığım işi yarım bırakmaktan hiç hoşlanmam. Kanal, on üç yıl emek verdikten sonra, ancak önceki gün tamamlandı. Birazdan, gölün suyunu boşaltmak için savak kapaklarının açılmasını emredeceğim.

12. Bölüm

Bir gün Herodes, Roma'dan ayrılmadan hemen önce, sağlığımla ilgilenmemin Roma için ne kadar önemli olduğuna işaret ederek, gerçekten iyi bir Yunan hekime görünmemi önerdi. Son zamanlarda, uzun saatler çalışmamdan ötürü, bende yorgunluk belirtileri görüyormuş. Eğer iş saatlerimi azaltmaz ya da kendimi bu gerginliğe daha iyi dayanabilecek kondisyona sokmazsam, ömrümün pek uzun olmayacağını söyledi. Canım sıkıldı; gençliğimde birçok Yunan hekime göründüğümü, ama hiçbirinin yararı olmadığını söyledim. Sakatlıklarımı düzeltmek için çok geç olması bir yana, onları artık benimsediğimi ve ayrılmaz bir parçam olarak gördüğümü, her halükârda Yunan hekim falan istemediğimi söyledim.

Herodes sırıttı: "Hayatımda ilk kez senin Cato ile bir konuda aynı fikirde olduğunu görüyorum. Oğlu için kaleme aldığı *Tıp Üzerine Yorumlar* kitabında, Yunan hekimlere danışmasını yasaklamıştı. Onun yerine dua etmeyi, aklıselimi ve lahanayı tavsiye ediyordu. Her sıradan bedensel rahatsızlık için yeterli bunlar, diyordu. Eh, eğer dua yetseydi, bugün Roma'da sana edilen dualar, seni şampiyon atlet yapardı. Aklıselim dersen, o her Romalının zaten doğuştan hakkı. Lahanayı mı unuttun acaba, Sezar?"

Sinir içinde divanımda kıpırdandım: "Peki, hangi hekimi öneriyorsun? Sadece bir hekime görüneceğim, o kadar. Lar-

gus'a ne dersin? Şimdi Saray Hekimi oldu. Messalina çok akıllı olduğunu söylüyor."

"Eğer Largus senin sorunlarının çaresini bilseydi, şimdiye kadar söylemiş olurdu. Ona gitmen anlamsız. Tek bir hekime danışacaksan, Kos'lu Ksenophon'u gör."

"Ne? Babamın eski askeri hekimi mi?"

"Hayır, oğlu. Ağabeyin Germanicus'la beraberdi son seferinde, belki hatırlarsın. Sonra mesleğini uygulamaya Antiokheia'ya gitti. Orada olağanüstü başarı kazandı; bir süre önce de Roma'ya döndü. Büyük Asklepiades'in düsturunu kullanıyor: Süratle, güvenle, hoşlukla iyileştir. İnsanın içini dışına çıkaran müshiller, kusturucular falan yok. Diyet, jimnastik, masaj ve birkaç basit bitkisel ilaç. Yüksek ateşle yatağa düştüğümde, kurtboğan adlı küçük bir sarı çiçeğin yapraklarını kaynatarak yaptığı ilaçla önce ateşimi düşürdü, sonra da önerdiği diyetle genel sistemimi yoluna soktu; çok içmememi ve hangi baharatlardan uzak duracağımı söyledi. Üstelik fevkalade bir cerrah. Vücuttaki her sinirin, kemiğin, kasın, kirişin yerini biliyor. Anatomi bilgisini ağabeyinden öğrendiğini söyledi."

"Germanicus'un anatomiyle ilgisi yoktu ki."

"Yoktu, ama çok Germen öldürdü. Ksenophon savaş meydanında edindi bilgisini; Germanicus malzemeyi sağladı. Bir cerrah İtalya veya Yunanistan'da anatomi öğrenemez. Ya cesetlerin kesilmesine aldırış edilmeyen İskenderiye'ye gidecek ya da muzaffer bir ordunun peşine düşecek."

"Çağırtsam gelir mi acaba?"

"Hangi hekim gelmez? Kim olduğunu unutuyor musun? Ama seni iyileştirirse, cebini doldurman gerek. Parayı sever. Sevmeyen Yunan hiç gördün mü?"

"*Eğer* iyileştirirse."

Ksenophon'u çağırttım. Ve anında sevdim, çünkü bana bir vaka olarak gösterdiği ilgi, ona imparator olduğumu ve kendisi üzerinde ölüm kalım gücüne sahip olduğumu

unutturmuştu. Elli yaşlarındaydı. İlk resmi selamlar ve iltifatlardan sonra, konuşması kuru, kısa ve tamamen konuya dönüktü.

"Nabzınız. Teşekkürler. Diliniz. Teşekkürler. Özür dilerim" (gözkapaklarımı yukarı çekti). "Gözler biraz iltihaplı. Onu hallederiz. Göz banyoşu için bir losyon vereceğim. Gözkapakları hafif geri çekilmiş. Ayağa kalkın lütfen. Evet, çocuk felci. Bunu düzeltmek imkânsız tabii. Çok geç. Siz büyürken bir şeyler yapabilirdim."

"O zaman kendin de çocuktun, Ksenophon," diye gülümsedim.

Duymamış göründü. "Erken mi doğdunuz? Evet? Tahmin etmiştim. Sıtma da mı?"

"Sıtma, kızamık, kolit, sıraca, yılancık. Bütün tabur 'burda' diyor. Sara, zührevi hastalıklar ve megalomani dışında hepsi var."

Hafifçe gülümsemeye razı oldu. "Soyunun!" dedi. Soyundum. "Çok yiyorsunuz, çok içiyorsunuz. Bundan vazgeçmelisiniz. Sofradan bir lokma daha arzusuyla kalkmayı kural haline getirin. Evet, sol bacak epey küçülmüş. Egzersizin yararı olmaz. Masajla idare edeceğiz. Giyinebilirsiniz." Birkaç özel soru daha sordu; yanıtı biliyor, ama rutin olarak benim onaylamamı bekliyor havasıyla... "Geceleri yastığınıza salya akıtıyorsunuz tabii?" Utanarak kabul ettim. "Ani öfke krizleri? Yüz kaslarının iradedışı seğirmesi? Sıkıntılı durumlarda kekeleme? Afazi krizleri? Arada bir idrar kaçırma? Kaslarda sertleşme – yani sıcak gecelerde bile üşüyerek, kaskatı kesilmiş halde uyanma?" Ne tür rüyalar gördüğümü bile söyledi.

Hayret içinde sordum: "Peki, bunları yorumlayabilir misin, Ksenophon? Senin için zor olmasa gerek."

"Evet," dedi duygusuz bir tavırla, "ama buna karşı bir yasa var. Şimdi Sezar, size sizden söz edeyim. Önünüzde epey uzun bir yaşam var, yaşamayı isterseniz tabii. Fazla

çalışıyorsunuz, ama sizi herhalde bundan vazgeçiremem. Mümkün olduğunca az okumanızı tavsiye ederim. Şikâyet ettiğiniz bitkinlik, gözü zorlamaktan kaynaklanıyor büyük ölçüde. Yardımcılarınız mümkün olan her şeyi size okusunlar. Elden geldiğince az yazın. Ana yemeğinizden sonra bir saat dinlenin; tatlınızı yer yemez mahkemelere koşturmayın. Günde iki kez yirmişer dakikalık masaja vakit ayırmalısınız. İyi eğitilmiş bir masör gerek. Roma'nın yegâne iyi eğitimli masörleri benim kölelerimdir. En iyisi de Charmes: Sizin durumunuza ilişkin ona özel talimat veririm. Kurallarıma uymazsanız tam bir düzelme beklemeyin, yine de reçetesini vereceğim ilaç ciddi bir fark yaratacak. Mesela, şikâyet ettiğiniz o şiddetli mide krampı, kalp ateşi deriz ona; masajı ihmal eder ve ağır bir yemeği hızlı yerseniz veya herhangi bir nedenle sinirsel bir gerginlik içindeyseniz, ilacıma rağmen krampın gelmesi kaçınılmazdır. Ama yapın dediklerimi, sağlam bir adam olursunuz."

"Ne ilacı bu? Bulmak kolay mı? Mısır'dan veya Hindistan'dan mı getirtmem gerek?"

Ksenophon küçük, gıcırtılı bir kahkaha attı: "Hayır, en yakın mezbelede bulunur. Ben Kos tıp okulundanım. Kos'luyum; aslında Asklepios'un soyundan geliyorum. Biz Kos'ta hastalıkları ilaçlarına göre sınıflandırırız. Bu ilaçların çoğu bitkidir ve aşırı miktarda yenirse, dengeli miktarda yendiğinde deva oldukları hastalığa neden olurlar. Mesela, eğer çocuk üç dört yaşından sonra hâlâ altını ıslatıyorsa ve bunun yanında başka kretenizm belirtileri de gösteriyorsa, 'Çocukta karahindiba illeti var,' deriz. Çok miktarda yenen karahindiba bu belirtilere yol açar ve kaynatılmış karahindiba özü bunları geçirir. Odaya ilk girdiğimde başınızı oynatmanızı, elinizin titremesini, selamlarken hafif kekelemenizi ve sesinizdeki sert tınıyı fark edince, durumunuzu hemen kavradım. 'Tipik bir şeytanşalgamı vakası,' dedim kendime. 'Şeytanşalgamı, masaj, diyet.' "

"Ne? Bildiğimiz şeytanşalgamı mı?"

"Ta kendisi. Nasıl hazırlanacağını reçeteye yazacağım."

"Ya dualar?"

"Ne duası?"

"İlacı alırken okunacak özel bir duası yok mu? Bana bakan bütün hekimler, ilaç hazırlanırken ve alınırken okunacak özel dualar verdiler."

Hafif terslenerek yanıtladı: "Sanırım Yüksek Rahip ve Roma'nın dini kökenlerinin tarihini yazan biri olarak, tedavinin büyücülük yanını üstlenmek için benden daha donanımlısınız."

Çoğu Yunan gibi inançsız olduğunu anladım, dolayısıyla işi uzatmadım ve görüşme böyle bitti. Muayenehanesinde bekleyen hastaları olduğunu söyleyerek izin istedi.

Eh, şeytanşalgamı beni iyileştirdi. Hayatımda ilk kez bütünüyle sağlıklı olmanın ne demek olduğunu anladım. Ksenophon'un tavsiyelerine harfiyen uydum ve o gün bugün, neredeyse hiç hastalanmadım. Tabii hâlâ topalım ve heyecanlanınca, eski alışkanlıktan bazen kekeliyorum ve yüzüm seğiriyor. Ama afazim yok oldu, elim neredeyse hiç titremiyor ve altmış dört yaşımda, hâlâ günde on dört saat çalışabiliyor ve günün sonunda kendimi perişan hissetmiyorum. Birkaç kez mide krampı oldu, ama sadece olabileceği yolunda Ksenophon'un beni uyardığı durumlarda.

Şeytanşalgamı için Ksenophon'a yüklü bir para ödediğimden emin olabilirsiniz. Largus'un meslektaşı olarak gelmesini ve sarayda oturmasını önerdim. Largus da kendi tarzında iyi bir hekimdi ve birkaç tıp kitabı yazmıştı. Ksenophon ilkin istemedi. Roma'da birkaç ay içinde açtığı özel muayenehanenin yılda üç bin altın getireceğini hesaplamıştı. Ben altı bin önerdim –Largus'un maaşı sadece üç bindi– yine de duraksayınca şöyle dedim: "Ksenophon, gelmelisin: Israr ediyorum. Beni on beş yıl sağ salim yaşatırsan, Kos yöneticilerine resmi bir mektupla, senin tıbbı öğrendiğin adanın

bundan böyle askeri sorumluluktan ve imparatorluk yönetimine vergi vermekten muaf tutulacağı bildirilecek."

O zaman razı oldu. Azatlım ilacımı hazırlarken ve ben ilacı içerken kime dua ettiğimizi merak ederseniz, Regillus'lu Appius Claudius'un zamanından beri Claudia hanedanının benimsediği, eski bir Sabin Tanrıçası olan Carna'da karar kılmıştık. Duasız hazırlanan ve içilen ilaç, bence, konuksuz, kurbansız ve müziksiz bir düğün kadar hayırsız ve yararsız olurdu.

Unutmadan, sağlıkla ilgili Ksenophon'dan öğrendiğim iki değerli tavsiyeyi de belirteyim. Ksenophon derdi ki: "Görgü kurallarını sağlığın önüne koyan aptaldır. Gazınız varsa, asla içinizde tutmayın. Mideye çok zarar verir. Gazını tutmakta direnen birini tanıdım, az daha kendini öldürecekti bu yüzden. Eğer uygun bir mazeret bulup dışarı çıkamıyorsanız –mesela adak sunarken veya Senato'da konuşurken– çekinmeden geğirin veya olduğunuz yerde aşağı doğru yellenin. Oradakilere hafif bir rahatsızlık vermek, sizin kendinize kalıcı bir zarar vermenizden evladır. Ve eğer nezleyseniz, devamlı sümkürmeyin. Bu sadece nezleyi artırır ve burnun içindeki nazik zarı tahriş eder. Bırakın aksın. Silin, sümkürmeyin." Ksenophon'un tavsiyelerine daima uydum, en azından sümkürme konusunda. Şimdi nezlelerim çok daha kısa sürüyor. Tabii karikatürist ve hicivciler sürekli burnum aktığı için benimle dalga geçmeye başladılar, ama ne gam! Messalina da kendime böyle iyi bakmamı çok akıllıca bulduğunu söyledi: Ansızın ölsem veya ağır hastalansam, kendisi ve minik oğlumuz bir yana, kent ve imparatorluk ne yapardı?

Bir gün şöyle dedi Messalina: "Merhametimden pişman olmaya başlıyorum."

"Yani yeğenim Lesbia sürgünde kalsa, daha mı iyi olurdu?"

Başını salladı. "Nereden anladın onu kastettiğimi? Söyler misin canım, niçin Lesbia saraydaki odana ben yokken o

kadar sık geliyor? Nelerden bahsediyor? Ve geldiği zaman niye bana haber vermiyorsun? Görüyorsun, boşuna benden saklamaya çalışma."

Onu rahatlatmak için gülümsedim, ama hafif bir sıkıntı bastı. "Saklayacak bir şey yok; hiçbir şey. Bir ay kadar önce, Caligula'nın el koyduğu mülklerden geri kalanı ona iade ettiğimi biliyorsun. Calabria'dakiler konusunda Vinicius'la onun tavrını izleyip ona göre hareket etmeyi seninle birlikte kararlaştırmamış mıydık? Eh, sana da anlattığım gibi, arazileri geri verdiğimi duyunca ağlamaya başladı, nankörce davranışından çok pişman olduğunu söyledi ve bundan böyle yaşama biçimini tamamen değiştireceğine ve aptalca gururunu yeneceğine yemin etti."

"Çok dokunaklıydı, eminim. Ama böyle dramatik bir sahneyi ben ilk kez duyuyorum."

"Ama sana bütün hikâyeyi anlattığımı gayet iyi hatırlıyorum, bir sabah, kahvaltıda."

"Rüyanda görmüş olmalısın. Peki, *neydi* bütün hikâye? Geç anlatman hiç anlatmamandan evladır. Mülkleri geri verdiğinde, onun bana karşı terbiyesizliğini bu şekilde ödüllendirmeni epeyce tuhaf bulmuştum. Ama bir şey demedim. Bu seni ilgilendirirdi, benimle ilgisi yok."

"Anlayamıyorum bunu. Sana söylediğime yemin edebilirdim. Bazen hafızamda acayip boşluklar oluşuyor. Çok özür dilerim, canımın içi. Ona mülkleri geri verdim, çünkü sana gelip içtenlikle özür dilediğini ve senin ona, 'Seni bağışlıyorum, Lesbia. Şimdi git Claudius'a bunu bildir' dediğini söyledi."

"Kuyruklu yalan! Bana hiç gelmedi. Emin misin öyle dediğine? Yoksa gene hafızan mı yanıltıyor?"

"Hayır, kesinlikle eminim. Öyle olmasa, verir miydim mülkleri?"

"Tanıklığa ilişkin hukuk formülünü biliyorsun, değil mi? 'Bir şeyde sahtekârlık yapan, her şeyde sahtekârlık yapar.'

Tam uyuyor Lesbia'ya. Ama seni niçin ziyaret ettiğini hâlâ söylemedin. Ne elde etmeye çalışıyor senden?"

"Bildiğim kadarıyla, hiçbir şey. Ara sıra dostça bir ziyaret için geliyor, ne kadar minnettar olduğunu tekrarlıyor, benim için yapabileceği bir iş var mı, diye soruyor. Sıkacak kadar uzun kalmıyor ve daima senin nasıl olduğunu soruyor. Senin çalıştığını söyleyince, rahatsız etmek istemem, diyor ve beni rahatsız ettiği için özür diliyor. Dün, senin hâlâ ondan biraz şüphelendiğini söyledi. Sanmam, dedim. Birkaç dakika ondan bundan konuşuyor, sonra iyi bir yeğen gibi, beni öpüp gidiyor. Oldukça hoşlanıyorum ziyaretlerinden. Ama sana bunları anlattığımdan çok eminim."

"Hiç anlatmadın. O kadın bir yılan. Sanırım ne tasarladığını biliyorum. Sinsice sokulup güvenini kazanacak, iyi bir yeğen gibi tabii; sonra da beni kötülemeye başlayacak. Başta ufak tefek imalarla; sonra cesaret bulup daha dolaysız şekilde. Muhtemelen benim ikili hayatım üzerine müthiş bir hikâye uyduracak. Senin ruhun duymadan sefih bir hayat sürdüğümü –kılıç dövüşçüleri, aktörler, genç çapkınlar filan– söyleyecek. Sen de tabii inanacaksın, iyi bir amca gibi. Aman Tanrım, ne tilkidir kadınlar! Şimdiden başladı galiba. Başladı mı?"

"Haşa! İzin verir miyim hiç? Senin bana sözle veya eylemle ihanet ettiğini söyleyen hiç kimseye inanmam. Sen ağzınla söylesen bile inanmam. Tamam mı? Rahatladın mı şimdi?"

"Affet bu kıskançlıklarımı, canım. Ne yapayım, öyle yaratılmışım. Arkamdan, başka kadınlarla, akraba bile olsalar, arkadaşlık etmenden nefret ediyorum. Seninle yalnız kalan hiçbir kadına güvenmiyorum. O kadar saf kalplisin ki... Lesbia'nın kafasında nasıl bir zehirli numara var, bunu öğrenmeyi iş edineceğim. Ama ondan şüphelendiğimi bilmesini istemiyorum. Ona karşı daha ciddi bir suçlama nedeni bulana kadar, sahtekârlığını yakaladığını belli etmemeye söz ver."

Söz verdim. Lesbia'nın gerçekten değiştiğine artık inanmadığımı ve onun benimle bütün konuştuklarını bildireceğimi söyledim. Bu Messalina'yı tatmin etti; artık gönül rahatlığıyla işine bakabileceğini söyledi.

Söz verdiğim üzere, Lesbia'nın bütün dediklerini Messalina'ya aktarıyordum. Bana önemsiz görünüyorlardı, ama Messalina birçoğunu ve özellikle de bana göre çok zararsız birini, Lesbia'nın Seneca adında bir senatör hakkındaki sözlerini dikkat çekici buldu. Seneca ikinci dereceden magistraydı ve Senato'da bir davayı etkili konuşmasıyla yönetince Caligula'nın kıskançlığını uyandırmıştı. Ben olmasam, kelleyi kaptıracağı kesindi. Belagat konusundaki yeteneğini küçümseyerek ona bir hizmette bulundum, Caligula'ya şöyle dedim: "Belagatli mi? Seneca belagatli falan değil. Sadece çok iyi bir eğitim almış ve müthiş bir hafızası var. Babası *Tartışmalar* ve *İkna Yöntemleri* adlı kitapları okullarda hayali vakalara dayanarak yapılan hitabet egzersizleri için derledi. Çocuksu işler. Başka şeyler de yazdı, ama hiçbiri yayımlanmadı. Anlaşılan, Seneca hepsini ezberlemiş. Şimdi elinde her deliğe uyan bir anahtar var. Belagat mi denir ona? Gerisi bomboş; güçlü bir kişiliği bile yok. Tam ne olduğunu söyleyeyim size: Kireçsiz kum gibi. Ondan gerçekten belagatli biri olarak nam inşa etmek imkânsız." Caligula, Seneca'yla ilgili sözlerimi kendi fikriymiş gibi tekrarladı: "Sıradan okul egzersizleri. Çocuksu hitabet. Babasının yayımlanmamış evrakından apartma. Kireçsiz kum." Böylece Seneca sağ kalabildi.

Şimdi Messalina soruyordu: "Seneca'yı dürüst ve iddiasız bir adam diye övdüğüne emin misin? Adından ilk sen söz etmedin, değil mi?"

"Hayır."

"O zaman, Seneca'nın âşığı olduğundan hiç kuşkun olmasın. Gizli bir âşığı olduğunu epeydir biliyordum, ama karda yürüyüp izini belli etmiyor; Seneca mı, kocasının kuzeni Vinicianus mu, yoksa Pollio'nun torunu Asinius Gallus mu, emin olamamıştım. Hepsi aynı sokakta oturuyor."

On gün sonra, Lesbia'nın kocası Vinicius'un Roma'da olmadığı bir sırada, Lesbia ile Seneca arasında zina ilişkisi olduğuna dair kesin kanıt elde ettiğini söyledi. Seneca'nın kılık değiştirerek geç saattc evinden çıktığını gören tanıklar getirdi; onu Lesbia'nın evine kadar izlemişler, bir yan kapıdan girdiğini, sonra Lesbia'nın yatak odasında ışık göründüğünü ve sonra söndüğünü; üç dört saat sonra da Seneca'nın çıkıp evine döndüğünü söylediler.

Lesbia'nın artık Roma'da kalamayacağı belliydi. Benim yeğenimdi, dolayısıyla toplumda önemli biriydi. Zina suçlamasıyla bir kez sürgün edilmiş ve gelecekte daha dikkatli davranması koşuluyla, tarafımdan geri çağrılmıştı. Ailemden herkesin, kent için bir iyi ahlak örneği olmasını bekliyordum. Seneca'nın da sürülmesi gerekecekti. Evliydi, senatördü ve Lesbia güzel bir kadın olsa da, Seneca'nın karakterinde biri için, bu ilişkide cinsel tutkudan ziyade, hırs unsurunun ağır bastığını düşünüyordum. Lesbia, Augustus'un, Livia'nın ve Marcus Antonius'un soyundandı; Germanicus'un kızı, müteveffa imparatorun kız kardeşi ve şimdiki imparatorun yeğeniydi. Oysa Seneca, varlıklı bir taşralı gramer uzmanının oğluydu yalnızca ve Hispania'da doğmuştu.

Nedense Lesbia'yı kendim sorgulamak istemedim ve bunu Messalina'dan rica ettim. Bu meselede, Messalina'nın bozulmaya benden fazla hakkı olduğunu düşünüyor ve ona bir kıskançlık vesilesi yarattığım için üzüldüğümü göstermek istiyordum. Lesbia'yı nankörlüğünden ötürü paylamak ve cezasını bildirmek görevini memnuniyetle kabul etti Messalina. Sürgün yeri, Güney İtalya'daki Reggio'ydu. Büyükannesi Julia da, aynı suçtan ötürü, aynı şehre sürülmüş ve orada ölmüştü. Daha sonra Messalina, Lesbia'nın son derece küstahça konuştuğunu, ama sonunda, vücut benim, nasıl istersem öyle kullanırım, diyerek Seneca ile ilişkisini itiraf ettiğini söyledi. Sürgün edileceğini duyunca, bağırıp çağırmış ve ikimizi de tehdit etmişti. "Bir sabah saraydaki uşak-

lar ikinizi de yatakta boğazınız kesilmiş bulacak," demiş ve eklemişti: "Kocam ve ailesi bu hakareti nasıl hazmedecek dersin?"

"Boş laflar, canım," dedim. "Ciddiye almıyorum. Yine de Vinicius ve takımından gözümüzü ayırmasak iyi olur."

Lesbia'nın Reggio'ya hareket ettiği gece, sabaha karşı, Messalina'yla ben kapımızın dışındaki koridordan gelen feryatlar ve itiş kakış sesleriyle uyandık. Şiddetli bir hapşırma ve "Tutun onu! Cinayet! Katiller! Yakalayın!" bağırışları duyuldu. Yataktan fırladım; ani şoktan çarpıntım tutmuştu. Savunma silahı olarak bir tabure kaptım ve Messalina'ya arkama geç, diye bağırdım. Ama cesaretim gereksizdi; yalnızca bir kişi vardı ve silahları zaten alınmıştı.

Muhafızlara tetikte beklemelerini söyleyip yine yattım, ama tekrar uyumam biraz zaman aldı. Önce Messalina'yı sakinleştirmem gerekti. Korkudan çıldırmış gibiydi; bir gülüyor, bir ağlıyordu. "Bu Lesbia'nın marifeti," diye hıçkırıyordu, "o yaptı, eminim."

Sabahleyin, katil zanlısını getirmelerini söyledim. Lesbia'nın azatlısı olduğunu itiraf etti. Ama saraydaki hizmetkârların üniformasıyla içeri girmişti. Suriye'den bir Yunandı ve anlattığı hikâye gerçekten acayipti. Beni öldürmek gibi bir niyeti olmadığını söyledi. Tam ayinin sonuna gelmişken yanlış sözleri söylemesi onun suçuymuş. "Ne ayini?" diye sordum.

"Söylemem yasak, Sezar. Ancak cesaret edebildiğim kadarını ifşa edebilirim. Dün gece kabul edildim üyeliğe. Yeraltındaydı. Bir kuş kurban edildi ve ben onun kanını içtim. Yüzleri parlayan upuzun iki hayalet göründü; bana bir hançer ve bir kâse biber tozu verdiler ve bunların neyi simgelediğini açıkladılar. Gözlerimi bağladılar, yeni bir kıyafet giydirdiler; hiç ses çıkarmamamı söylediler. Büyülü sözleri tekrar ederek onları Cehennem'e kadar izlememi söylediler. Beni oradan oraya götürdüler, merdivenlerden indirip çıkardılar,

sokaklardan, bahçelerden geçirdiler. Yürürken, etraftaki garip manzaraları anlatıyorlardı bana. Bir kayığa binip kürekçiye para verdik. Kharon'un ta kendisiydi. Cehennem'e varınca kıyıya çıktık. Cehennem'in her yanını dolaştırdılar. Atalarımın ruhları konuştu benimle. Kerberos'un havladığını duydum. Sonunda gözlerimin bağını çözdüler ve şöyle fısıldadılar: 'Şimdi Ölüm Tanrısı'nın sarayındasın. Hançeri giysinin içine sakla. Sağa kıvrılan bu koridoru takip et, sonundaki merdivenden çık, sonra sola, ikinci koridora sap. Herhangi bir nöbetçi seni durdurursa, parolayı söyle. Parola *Kader*. Ölüm Tanrısı ve Tanrıçası son odada uyuyor. Kapıda iki nöbetçi daha var. Öteki nöbetçilere benzemiyorlar. Onların parolasını bilmiyoruz. Ama gölgelerin arasından onlara usulca yanaş ve birden bu kutsal biber tozunu gözlerine fırlat. Sonra cesaretle kapıyı aç ve Tanrı'yla Tanrıça'yı öldür. Eğer bu işi başarırsan, sonsuza dek mutluluk diyarında yaşayacak ve Hercules'ten, Prometheus'tan, hatta Jüpiter'in kendisinden bile daha yüce sayılacaksın. Çünkü artık Ölüm olmayacak. Ama giderken, seni buraya kadar salimen ulaştırmak için kullandığımız büyülü sözleri sürekli tekrarlaman gerek. Bunu yapmazsan, bütün kılavuzluğumuz boşa gider. Büyü bozulur ve kendini bambaşka bir yerde bulursun.' Korktum. Büyünün sözlerini yanlış söyledim herhalde; çünkü biberi fırlatmak için elimi kaldırınca, kendimi birden burada, Roma'da, sizin sarayınızda, yatak odanızın kapısında muhafızlarla boğuşur buldum. Başaramamıştım. Ölüm hâlâ iktidarda. Benden daha cesur, daha kendine hâkim birinin indirmesi gerekecek o darbeyi."

"Lesbia'nın suç ortakları çok zeki," diye fısıldadı Messalina. "Ne mükemmel bir komplo!"

"Kim seni üyeliğe kabul etti?" diye sordum adama. Cevap vermedi; işkence altında bile konuşmadı. Ana kapıdaki nöbetçilerden de fazla bilgi edinemedim; işe yeni alınmışlardı. Üstünde saray üniforması vardı ve doğru parolayı verdi diye

içeri bıraktık, dediler. Onları suçlayamadım. Kapıya, yine saray üniforması içinde, iki başka adamla gelmişti ve o adamlar, ona iyi geceler diledikten sonra yürüyüp gitmişlerdi.

Adamın hikâyesine inanmaya yatkındım; ama bu sözde büyü ayinine onu kimin soktuğunu söylemeyi inatla reddetti. Ona, tatlılıkla, bunun sahici bir ayin değil, ancak ince ince planlanmış bir tezgâh olabileceğini, dolayısıyla yemininin geçerli olmadığını söyleyince, birden parladı ve bana çok kaba sözler etti. Bu yüzden, idam edilmesi gerekti. Ve kendimle uzun bir mücadeleden sonra, halkın güvenliği adına, Messalina'yla aynı kanıya vardım ve Lesbia'nın da idam edilmesi gerektiğine karar verdim. Arkasından bir süvari birliği gönderdim ve ertesi gün, öldüğünün kanıtı olarak bana başını getirdiler. Sevgili ağabeyim Germanicus'a, ölüm döşeğindeyken, çocuklarını kendi çocuğum gibi seveceğime ve koruyacağıma yemin ettikten sonra, kızını öldürtmek bana tarifsiz acı verdi. Ama benim yerimde olsa onun da aynı şeyi yapacağını düşünerek biraz teselli buldum. Halka karşı görevlerini daima özel duygularının önüne koymuştu.

Seneca'ya gelince, Senato'dan, eğer aksi yönde sağlam bir neden gösteremiyorlarsa, onun Korsika'ya sürgün edilmesi yönünde oy vermelerini istedim. Böylece Seneca'ya Roma'dan ayrılması için otuz saat, İtalya'dan ayrılması için de otuz gün süre tanıyarak, onu sürgün ettiler. Senato'da popüler değildi. Korsika'da, benim bir gün tesadüfen övmem sonucu benimsediği Stoacı felsefeyi uygulamak için pek çok fırsat geçmişti eline. Adamın yalakalığının vardığı nokta gerçekten iç bulandırıcıydı. Bir iki yıl sonra, yardımcım Polybios'un sevdiği bir kardeşi ölünce, Polybios'u pek az tanıyan, kardeşini ise hiç tanımayan Seneca, ona Korsika'dan incelikli cümlelerle yazılmış uzun bir mektup gönderdi ve aynı zamanda bunun Roma'da *Polybios'a Teselli* başlığıyla yayımlanmasını sağladı. Teselli, ben Sezar, sağ ve sağlıklıyken, ondan lütfumu esirgemezken, Polybios'un kardeşinin

kaybından duyduğu kişisel acıya yenik düşmesine karşı yumuşak bir sitem biçimindeydi. "Sezar Polybios'a ihtiyaç duyduğu sürece," diye yazmıştı Seneca, "tanrıların isteğine boyun eğerek dünyayı omuzlarında taşıyan dev Atlas'ın nasıl çökmeye hakkı yoksa, Polybios'un da yoktur.

Her şeye kadir Sezar'ın kendisine, tam da bu nedenle, birçok şey yasaklanmıştır. Dikkatiyle her haneyi savunur, hizmetleriyle halkın huzurunu korur, çalışkanlığıyla yurttaşlara mutluluk getirir, çok çalışmasıyla halka tatil imkânı verir. Sezar, kendini halka adadığı ilk günden itibaren kendini kendinden çaldı ve dur durak bilmeden yollarına devam eden yıldızlar gibi, kendine ne dinlenme izni verdi ne de kendine ait bir işe baktı. Ve bir şekilde, Polybios, senin kaderin de onun yüce kaderiyle bağlantılı; sen de şimdi kişisel ilgilerinle uğraşıp, kendi özel çalışmalarını yürütemezsin. Sezar dünyanın hâkimi olduğu sürece sen de, onurunla, zevk, acı veya başka bir insani duyguyu yaşayamazsın. Sen tümüyle Sezar'a aitsin. Sezar'ın, senin canından kıymetli olduğunu hep söylemez miydin? O halde, Sezar sağ ve başarılıyken, talihin bu darbesinden yakınman doğru mudur?" Benim muazzam şefkatimden, merhametimden söz eden ve kardeş kaybına dayanmanın en soylu şekline dair en abartılı duyguları benim ağzımdan veren daha bir sürü laf kalabalığı vardı. Büyükbabam Marcus Antonius'un kardeşi Gaius için duyduğu acı, amcam Tiberius'un babam için duyduğu acı, Gaius Caesar'ın genç Lucius için duyduğu acı, benim ağabeyim Germanicus için duyduğum acı güya tarafımdan anlatılıyor ve her birimizin bu felaketleri nasıl kahramanca karşıladığımız övülüyordu. Bu yapışkan allama pullamanın üzerimdeki tek etkisi, onu sürgüne göndermekle, Korsika adası dışında, kimseye haksızlık etmediğimi görüp fazlasıyla memnun olmamdı.

13. Bölüm

Benim Germania'daki zaferlerimi kutlamaya gelen ve hâlâ Roma'da olan elçilerine talimat göndererek, Yahudilerin onlara karşı küstahça davranışlarından şikâyetlerini bildiren İskenderiye'deki Yunanlar (yine bazı karışıklıklar çıkmıştı şehirde), İskenderiye Senatosu'nun yeniden kurulması için iznimi istiyor ve adıma vakıfları ve rahipleriyle birlikte tapınaklar inşa etmeyi bir kez daha öneriyorlardı. Bu büyük onurdan başka, aralarında iki altın heykel de bulunan –biri "Claudius Augustus'un Barışı"nı, öteki "Şanlı Germanicus"u temsil ediyordu– bazı ikincil onurlar vermeye de niyetliydiler. Zaferleri benimkilerden çok daha önemli olan babam ve ağabeyimin onları bizzat kazandıkları gerekçesiyle, ikinci heykeli kabul ettim. Ayrıca, heykel benim değil, onların heykeliydi. (Ağabeyimin tıpkı babama benzediğinde herkes hemfikirdi.) Alışıldığı üzere, Yahudiler de bir karşı heyet gönderdi; zaferlerimi kutluyor, her yerdeki Yahudilere dini hoşgörü gösterilmesini emreden genelgeme şükranlarını sunuyor ve kutsal günlerinde İskenderiyelilerin sinagogların çevresinde belden aşağı şarkılar söyleyip dans ederek ayinlerini bölmeleri sonucu yeni karışıklıkların çıkmasından şikâyet ediyorlardı. Bu gibi sorunları nasıl ele aldığımı göstermek için, İskenderiyelilere cevabımı olduğu gibi aktarıyorum:

"Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, İmparator, Yüksek Rahip, Seçilmiş Konsül, İskenderiye Şehri'ne selamlar.

Elçileriniz Tiberius Claudius Barbillus, Artemidorus oğlu Apollonius, Leonides oğlu Chaereman, Marcus Julius Asklepiades, Gaius Julius Dionysius, Tiberius Claudius Phanias, Potamon oğlu Pasion, Sabbion oğlu Dionysius, Ariston oğlu Tiberius Claudius Apollonius, Gaius Julius Apollonius ve Apollonius oğlu Hermaiscus kararlarınızı bana ilettiler ve İskenderiye Şehrinden uzunca söz ederek, yıllardan beri size karşı beslediğim iyi niyeti hatırlattılar. Gerçekten birçok durumda Augustus'un soyuna doğal bağlılığınız kanıtlandı. Şehrinizle benim ailem arasında özellikle dostane ilişkiler söz konusudur; bu bağlamda ağabeyim Germanicus Caesar'ın size hepimizden daha açık gösterdiği yakınlıktan söz etmem yeterli olur: İskenderiye'ye geldi ve sizlere bizzat hitap etti. Bu nedenle, bana önerdiğiniz son onurları, bunlardan genelde hoşlanmadığım halde, sevinçle kabul ettim.

İlkin, doğum günümü, bildirinizde belirttiğiniz şekilde, 'Augustus'un Günü' olarak kutlamanıza izin veriyorum. Sonra, sözünü ettiğiniz yerlere, benim ve ailemin diğer fertlerinin heykellerini koymanıza itirazım yok; çünkü soyuma olan bağlılığınızın anısını canlı tutma arzunuzu görüyorum. İki altın heykelden, dostum Barbillus'un önerisi olan ve Claudius Augustus'un Barışı'nı temsil eden heykeli, başkalarını gücendirebilir kaygısıyla reddettim. O heykel şimdi Tanrıça Roma'ya adanacak; diğeri, uygun doğum günlerinde, resmigeçitlerde istediğiniz şekilde taşınabilir, hatta uygun biçimde süslenmiş bir taht üzerine bile oturtulabilir. Bir yandan sizden bu büyük onurları kabul ederken, öbür yandan bir Claudius klanı başlatıp Mısır'ın her yöresinde kutsal mahaller yaratmanızı reddetmek saçma olabilir; dolayısıyla, her ikisini de yapmanıza ve istersenız, valim Vitrasius Pollio'nun

at üstünde bir heykelini dikmenize izin veriyorum. Ayrıca, sınır kapılarına biri Libya'da Taposiris'e, biri İskenderiye'de Pharos'a, üçüncü de Aşağı Mısır'da Pelusium'a olmak üzere, onuruma koymak istediğiniz dört atlı arabayı da onaylıyorum. Ama onuruma tapınak inşa etmemenizi veya şahsıma tapınmak için Yüksek Rahip atamamanızı rica ediyorum; çünkü insan kardeşlerimin alınmasını istemem. Dahası tarih boyunca kutsal yerler ve tapınaklar sadece tanrıların onuruna yapılmıştır ve ancak onların özel hakkıdır.

Benden acilen yerine getirmemi istediğiniz taleplerinize gelince, kararlarım şöyledir: Ben tahta çıkmadan önce, hukuken reşit olan tüm İskenderiyelilerin yurttaşlığını, kapsadığı bütün ayrıcalıklar ve avantajlarla birlikte, onaylıyorum. Bunun tek istisnası, köle annelerden doğan ve bir yolunu bulup kendilerini özgür doğmuş gibi gösterenlerdir. Ve seleflerimin size bahşettiği bütün hakları; eski krallarınız ve şehir valileriniz tarafından verilen ve Tanrı Augustus'un onayladığı hakları, benim de onayladığımı size memnuniyetle bildiririm. İskenderiye'deki Tanrı Augustus Tapınağı'nın rahiplerinin, Canopus'taki tapınağındaki gibi, kura ile seçilmesini uygun buluyorum. Şehir magistralarının görev süresini üç yılla sınırlama planınızı mantıklı bularak takdir ettim. Böylece magistralar, görev süreleri dolduğunda, herhangi bir yolsuzluk suçlamasının hesabını vereceklerini bilerek, işbaşında oldukları süre içinde daha dikkatli davranacaklardır. Senato'yu yeniden kurma meselesine gelince, Ptolemaios hanedanı döneminde nasıl bir gelenek olduğunu tam bilmiyorum; ama Augustus soyundan seleflerimin hiçbirinin iktidarı sırasında bir Senato'nun olmadığını siz de benim kadar biliyorsunuz. Dolayısıyla bu tamamen yeni bir öneri ve kabul etmek, size veya bana nasıl bir yarar sağlar, bilmiyorum. Şehir valiniz Aemilius Rectus'tan konuyu araştırmasını ve bir Senato kurmanın uygun olup olmadığı ve hangi biçimde kurulacağı hakkında rapor vermesini istedim.

Son isyan ve ihtilafın, ya da açık söyleyelim, sizinle Yahudiler arasında çıkan savaşın sorumlusunun kim olduğu meselesinde, elçilerinizin, özellikle de Theon oğlu Dionysius'un, Yahudi muhaliflerinizin önünde, davanızı büyük coşkuyla savunmalarına rağmen, nihai bir kararla kendimi bağlamak istemedim. Ama bu yeni kargaşayı başlatan hangi tarafsa, onlara karşı içimde ciddi bir öfkenin biriktiğini söylemem gerek. Şunu anlamalısınız ki, eğer her iki taraf da bu yıkıcı ve inatçı düşmanlıktan vazgeçmezse, iyi niyetli bir hükümdarın haklı bir öfkeye kapıldığında neler yapabileceğini göstermek zorunda kalacağım. Bu yüzden, yıllardır İskenderiye'de komşularınız olan Yahudilere dostça bir hoşgörüyle yaklaşmanızı ve onlar tanrılarına geleneksel ayinleriyle ibadet ederken, hakaret içeren davranışlarda bulunmamanızı siz İskenderiyelilerden bir kez daha rica ediyorum. Bırakın bütün âdetlerini Tanrı Augustus'un günündeki gibi uygulasınlar; çünkü tartışmanın taraflarını dikkatle dinledikten sonra, onlara bu hakları tanıdığımı beyan ettim. Buna karşılık, Yahudilerin de şu anda sahip oldukları ayrıcalıklarla yetinip yenilerini talep etmemelerini ve sanki ayrı şehirlerde yaşıyormuşsunuz gibi –duyulmamış şey!– bana bir daha ayrı elçiler göndermemelerini, atletizm ve diğer spor yarışmalarında rekabete girmemelerini istiyorum. Ellerindeki imkânların kıymetini bilmeli, asıl yerlisi *olmadıkları* bu güzel şehrin sağladığı nimetleri takdir etmeli, Suriye'den ve Mısır'ın başka yörelerinden şehre daha fazla Yahudinin göçmesine izin vermemeliler; aksi halde gerçekten şüphemi uyandıracaklar. Bu uyarımı dikkate almazlarsa, kasıtlı olarak dünya çapında bir belaya davetiye çıkarttıkları için, kesin intikamımdan emin olsunlar. Dolayısıyla, her iki taraf da düşmanlıktan kaçınır ve karşılıklı hoşgörü ve iyi niyet çerçevesinde yaşarsa, İskenderiye'nin çıkarlarını kollamak için ailemin geçmişte her zaman gösterdiği içten çabayı sürdürürüm.

Burada, dostum Barbillus'un sizin çıkarlarınızı korumak için bir kez daha gösterdiği yoğun çabayı ve aynı şekilde, dostum Tiberius Claudius Archibus'un gayretlerini de belirtmeliyim.

Esen kalın."

* * *

Bu Barbillus, Messalina'nın yeteneğine tamamen inandığı Ephesos'lu bir müneccimdi. Ben de çok zeki bir adam olduğunu ve tahminlerinin doğruluğunda büyük Thrasyllus'un ardından geldiğini itiraf ederim. Sanatını Hindistan'da ve Kaldeliler arasında öğrenmişti. İskenderiye'ye olan bağlılığı, yıllar önce Tiberius, gözdesi Thrasyllus dışında bütün müneccim ve falcıları Roma'dan sürdüğü zaman, İskenderiye'nin ileri gelenlerinin ona gösterdiği konukseverlikten ileri geliyordu.

Bir iki ay sonra, Herodes'ten zaferlerimi, oğlumun doğumunu ve Germania'daki zaferlerim sonrasında İmparator unvanını kazanmamı resmi olarak kutlayan bir mektup aldım. Özel mektubu da her zamanki gibi zarftaydı:

"Ne müthiş bir savaşçısın sen, Küçük İpek Maymunu! Kâğıdı kalemi eline alıp sefer emri veriyorsun ve hoop! Bayraklar havada uçuşuyor, kılıçlar kınlarından fırlıyor, çimenlerde kafalar yuvarlanıyor, şehirler ve tapınaklar ateşe veriliyor! Eğer bir gün bir filin sırtında *bizzat* savaş alanına çıkacak olsan, ne korkunç bir yıkıma sebep olurdun! Sevgili annenin, bir kez senden söz ederken, fazla beklentisi olmasa da, Britanya Adası'nın gelecekteki fatihi dediğini anımsıyorum. Neden olmasın? Beni sorarsan, askeri zaferler filan düşündüğüm yok. Tek isteğim huzur ve güvenlik. Topraklarımı olası bir Parth saldırısına karşı savunmaya hazır tutmaya çalışıyorum. Cypros'la ben çok mutlu ve sağlıklıyız, çocuklar

da öyle. İyi birer Yahudi olmayı öğreniyorlar. Benden çabuk öğreniyorlar, çünkü daha küçük yaştalar. Laf aramızda, yeni Suriye Valin Vibius Marsus'tan hoşlanmıyorum. Eğer kendi işine bakmazsa, korkarım yakında bozuşacağız. Zavallı Silas hâlâ hapiste. Onu hapishanenin en düzgün yerine koydum ve nankörlüğüme karşı içini boşaltsın diye yazı malzemesi gönderdim. Parşömen ya da kâğıt değil tabii, sadece balmumu tablet. Öyle ki, bir şikâyetinin sonuna gelince, öbürüne geçmeden onu silmek zorunda.

Burada Yahudiler arasında çok popülersin ve İskenderiyelilere mektubundaki sert sözler kimseyi gücendirmedi: Yahudiler imaları anlamakta ustadır. Eski dostum Alabarkhes Alexander'den mektubun kopyalarının İskenderiye'nin çeşitli mıntıkalarında, Vali'nin aşağıdaki bildirisiyle birlikte yayıldığını duydum:

Lucius Aemilius Rectus'un Duyurusu.

Nüfusun çokluğundan ötürü, Şehre gönderilen o kutsal ve lütufkâr mektubun okunması sırasında herkes bulunamayacağı için, okuyan herkesin tek tek Tanrımız Claudius Augustus'un Yüceliğine hayran olması ve O'nun Şehrimize karşı iyi niyetine şükranlarını sunabilmesi için, mektubun halka açık alanlara asılmasını gerekli buldum.

Ağustosun on dördü, İmparator Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus'un iktidarının ikinci yılı.

Seni, sana rağmen Tanrı yapacaklar; ama sağlığını ve moralini bozma, iyi beslen, iyi uyu ve kimseye güvenme.

HAYDUT"

Herodes'in, benim İmparator unvanımı öylesine kolay kazandığım yolundaki okul çocuğu sataşması hassas bir noktama dokundu. Annemin sözünü anımsatması da bir

batıl itikat bakımından etkiledi. Yıllar önce, Latin alfabesine üç yeni harf ekleme önerimi anneme anlatırken sinirlenip şöyle demişti: "Bu dünyada kesinlikle olanaksız üç şey var: Birincisi, karşıdaki Napoli Körfezi boyunca dükkânların dizilmesi; ikincisi, senin Britanya Adası'nı fethetmen; üçüncüsü de, bu saçma yeni harflerinin genel dolaşıma girmesi." Gelgelelim ilk olanaksız şey, Caligula Bauli ile Puteoli arasındaki ünlü köprüsünü yaptırdığı ve üstüne dükkânlar sıraladığı gün gerçekleşmişti. Üçüncü olanaksız şeyi, canımın istediği gün, sadece Senato'dan izin alarak, gerçekleştirebilirdim. O halde ikincisi niye olmasın?

Birkaç gün sonra, Marsus'tan "acele ve gizli" damgalı bir mektup geldi. Marsus becerikli bir vali ve dürüst bir insandı; ama arkadaş olarak son derece tatsızdı: Ketum, soğuk tavırlı ve sürekli müstehziydi; ne çılgınlıkları ne de ahlaki kusurları vardı. Yirmi yılı aşkın bir zaman önce, Doğu'da bir alaya komuta ederken, ağabeyim Germanicus'un katliyle suçlanan Piso'yu mahkemeye çıkarmakta oynadığı önemli role duyduğum minnet yüzünden kendisini bu göreve atamıştım. Şöyle yazmıştı Marsus: "...Komşum, dostunuz Kral Herodes Agrippa'nın Kudüs'ü tahkim etmekte olduğunu haber aldım. Sanırım biliyorsunuz, ama açıkça vurgulamak için yazıyorum ki, bu istihkâmlar tamamlandığında şehrin zaptı imkânsız olacaktır. Dostunuz Kral Herodes'i sadakatsizlikle suçlamak istemem, ama Suriye Valisi olarak durumu dehşetle izliyorum. Kudüs Mısır yoluna hâkim olduğundan, sorumsuz ellere düşerse, Roma ciddi bir tehlikeyle karşılaşır. Herodes'in bir Parth istilasından korktuğu söyleniyor: Ama bu uzak ihtimale karşı, Parth sınırındaki soylu komşularıyla gizli bir antlaşma yaparak kendini zaten sağlama almış durumda. Fenikelilere karşı dostluk girişimlerini onaylıyorsunuz kuşkusuz: Beyrut şehrine muazzam armağanlar verdi ve orada bir amfiteatr, revaklar ve hamamlar yaptırıyor. Fenikelilerle yakınlaşma çabasının nedenlerini anlamakta zor-

lanıyorum. Ancak görünüşe bakılırsa şimdilik Sur ve Sayda eşrafı ona pek güvenmiyor. Belki de iyi bir sebepleri var, ama bunu söylemek bana düşmez. Sizi gücendirme riskini göze alarak, bölgemin güneyinde ve doğusunda dikkatimi çeken siyasi olayları size bildireceğim."

Bunları okumak beni çok rahatsız etti ve ilk tepkim, Herodes'e güvenimi sarstığı için Marsus'a öfkelenmek oldu. Ama salim kafayla tekrar düşününce, tepkim bir minnet duygusuna dönüştü. Herodes hakkında ne düşünmem gerektiğini bilmiyordum. Bir yandan, pazaryerinde herkesin önünde ettiği dostluk yeminine bağlı kalacağına emindim; öbür yandan, bir başkası olsa hiç kuşkusuz ihanet diyeceğim birtakım gizli işler çevirdiği belliydi. İyi ki Marsus gözlerini açık tutuyordu. Bu meseleden kimseye, Messalina'ya bile söz etmedim ve Marsus'a sadece şöyle yazdım: "Mektubunu aldım. İhtiyatlı ol. Olan biteni bildir." Herodes'e ise kurnazca bir mektup yazdım:

"Britanya'ya ilişkin nazik tavsiyeni sanırım tutacağım, sevgili Haydut. Eğer o talihsiz adayı istila edersem, bunu hiç kuşkusuz fil üstünde yapacağım. Britanya'nın gördüğü ilk fil olacak bu ve mutlaka büyük hayranlık uyandıracak. Ailenin iyi haberlerini almaktan mutlu oldum; onlar için Parth saldırısından endişelenme. Eğer o bölgede sorun çıktığını duyarsam, hemen Lyon'a, Antipas Amcana haber salıp yetmiş bin bir zırh takımıyla gidip bastırmasını söylerim. Böylece Cypros gece rahat uyuyabilir, sen de Kudüs'ü tahkim zahmetinden kurtulursun. Kudüs'ün fazla güçlenmesini zaten istemiyoruz, değil mi? Eğer son burcu tamamlamadan Edom'daki haydut kuzenlerin aniden saldırır ve şehre girerlerse, kuşatma silahları, siperlikler ve mancınıklarla bile çıkaramayız onları. O zaman Mısır ticaret yolu ne olur? Vibius Marsus'tan hoşlanmadığına üzüldüm. Beyrut'taki amfiteatr inşaatın nasıl ilerliyor? Sevgili Messalinam, Vitellius,

Rufrius ve kendine yönelttiği hilekârlık suçlamalarına asla inanmadığım ve inanmayacağım, ona mektuplarımı daima sevgiyle imzalayacağım eski okul arkadaşım Haydut dışında, *hiç kimseye* güvenmeme tavsiyeni tutacağım.

KÜÇÜK İPEK MAYMUNU"

Herodes, her zamanki alaycı üslubuyla, istihkâmlara pek aldırmıyormuş havasında yanıtladı: Ama benim şakacı mektubumun göründüğü kadar şakacı olmadığını sanırım anlamıştı. Marsus'un da bana kendisiyle ilgili yazdığını biliyordu mutlaka. Marsus benim kısa notuma kısa bir cevapla tahkim çalışmalarının durdurulduğunu bildirdi.

Yeni Yıl olan mart ayında ikinci kez Konsül seçildim, ama iki ay sonra bir sonraki senatör lehine istifa ettim: Görevin gerektirdiği rutin işlere ayıracak vaktim yoktu. O yıl kızım Octavia doğdu, Vinicianus-Sc- [MS 42
ribonianus isyanı çıktı ve Mauritania'yı bir eyalet olarak imparatorluğa kattım. Önce kısaca Mauritania'da olanları kısaca anlatayım. Mağribiler (Maurus), onlara önceki seferde önderlik eden Salabus adlı yetenekli bir komutanın kumandasında yine başkaldırmışlardı. Roma ordusuna kumanda eden Paulinus, düşmanı Atlas dağlarına kadar kovalamış, ama Salibus'un kendisiyle bir türlü karşılaşamamış, bu arada pusular ve gece baskınları sonucu ağır kayıplar vermişti. Görev süresi derhal sona erdiği için Roma'ya dönmek zorunda kalmıştı. Onun yerine geçen Hosidius Geta'ya, yola çıkmadan talimat verdim: Ne olursa olsun, Salibus'tan bir Tacfarinas daha yaratma. (Tacfarinas, Tiberius döneminde, sonuç belirleyici çarpışmalarda kendisini yenmelerine göz yumarak, üç Romalı generale defne taç kazandıran, ama Roma ordusu çekilir çekilmez yeniden toparladığı ordusunun başında ortaya çıkan Numidia'lıydı. Sonunda, dördüncü bir general Tacfarinas'ı yakalayıp öldürerek işi noktalamıştı.) Geta'ya şöyle dedim: "Kısmi başa-

rılarla yetinme. Salabus'un ana kuvvetinin peşine düş, onu ez, Salabus'u öldür ya da ele geçir. Onu gerekirse Afrika'nın dört bir yanında kovala. Eğer insanların kafalarının koltukaltlarında bittiği söylenen iç kesimlere kaçarsa, arkasından git. Kafası olması gereken yerden başka bir yerde olduğundan onu tanımakta güçlük çekmezsin." Geta'ya ayrıca şöyle dedim: "Seferini yönetmeye kalkışmayacağım, ama bir tavsiyem olacak: Arabistan'ı fethe giden ve orası sanki ikinci bir İtalya veya Germania'ymış gibi değişmez askeri kurallar uygulamaya kalkan Augustus'un generali Aelius Gallus'un yaptığını yapma. Gallus adamlarına mataralar ve tayın olarak fazladan buğday vereceğine, siper kazma araçları ve ağır zırhlar yüklemiş, hatta kuşatma silahları getirtmişti. Adamlar ishal olunca kuyularda buldukları kötü suyu içilir kılmak için kaynatmaya başladılar. Gallus bunu görünce bağırmış: 'Ne! Suyu kaynatmak mı? Hiçbir disiplinli Romalı asker suyunu kaynatmaz! Ateş yakmak için de tezek mi kullanıyorsunuz? Duyulmamış şey! Romalı asker çalı çırpı toplar, bulamazsa da ateş yakmaz.' Ordusunun büyük kısmını kaybetti. Mauritania'nın iç bölgeleri de tehlikelidir. Taktiklerinizi ve teçhizatınızı ülkeye uydurun."

Geta tavsiyemi harfiyen uyguladı. Salibus'u Mauritania'nın bir ucundan öbür ucuna kovaladı, iki kez yendi ve ikincisinde yakalamasına ramak kaldı. Sonra Salibus kaçarak onları Atlas dağlarının ötesindeki keşfedilmemiş ıssız çöle sürükledi ve adamlarına, kendisi yandaşı çöl göçerlerinden takviye bulmaya giderken, geçidi tutmalarını söyledi. Geta geçidin yakınlarında bir birlik bıraktı ve adamlarının en güçlülerini yanına alarak birkaç mil ötedeki daha zorlu bir geçidi kullandı. Yanına adamların ve katırların taşıyabileceği kadar su almış ve araç gereci asgariye indirmişti. Bir yerlerde su bulacağını umuyordu, ama Salabus'un çölde bıraktığı izleri takip ederek iki yüz milden fazla yürüdükten sonra, tek gördükleri bir diken çalısıydı. Su azalmaya

ve adamlar bitkin düşmeye başladı. Geta endişesini belli etmiyordu ama, Salabus'u yakalama umudundan vazgeçip hemen geri dönse bile, dönüşe yetecek kadar su kalmadığının farkındaydı. Atlas dağları yüz mil gerideydi ve ancak bir mucize kurtarabilirdi onları.

Biz Roma'da, kuraklık dönemlerinde, tanrıları yağmur yağdırmaya nasıl ikna edeceğimizi biliriz. Damlama Taşı denen bir siyah taş vardır; Etrüsklerden ele geçirilen bu taş Roma dışındaki bir Mars tapınağında muhafaza edilir. Biz ciddi bir geçit töreniyle oraya gider, taşı surların içine getirir, büyülü sözlerle kurban sunarak üstüne su dökeriz. Yağmur hemen ardından gelir; tabii ayin sırasında bir hata yapılmamışsa ki, maalesef sıkça olur bu. Geta'nın yanında Damlama Taşı olmadığı için ne yapacağını bilemiyordu. Göçerler günlerce susuz kalmaya alışıktılar, ayrıca bölgeyi çok iyi biliyorlardı. Romalıların etrafındaki çember daraldı; sıcaktan kafası bulanıp geride kalan birkaç kişiyi yakalayıp öldürdüler veya sakatladılar.

Geta'nın tam da bu çölde doğmuş, ama Mağribilere köle olarak satılmış siyahi bir emir eri vardı. Çocukken satıldığı için en yakın su kaynağının yerini anımsamıyordu. Ama Geta'ya "Komutanım, niye Gwa-Gwa Baba'ya dua etmiyorsunuz?!" dedi. Geta bu kişinin kim olduğunu sordu. Emir eri, onun kuraklıkta yağmur yağdıran Çöl Tanrısı olduğunu söyledi. Geta, "İmparator taktiklerimi bölgeye göre uygulamamı söylemişti bana. Gwa-Gwa Baba'ya nasıl başvuracağımızı anlat, hemen yapayım," dedi. Emir eri, ufak bir çömleği ağzına kadar kuma gömmesini ve "Gwa-Gwa Baba, sana bira sunuyoruz," diyerek içine bira koymasını söyledi. Sonra askerler yanlarındaki bütün suyu mataralarından maşrapalarına boşaltmalı, sadece parmaklarını ıslatıp yere serpecek kadarını bırakmalıydılar. Sonra herkes suyu içmeli, sıçrayıp oynayarak Gwa-Gwa Baba'ya şükranlarını sunmalı, yere su serpmeli ve tulumlarındaki son damlayı bitirmeliydiler. Ge-

ta'nın kendisi de şu sözleri tekrarlamalıydı: "Bu suyu nasıl serptiysek, yağmur da öyle yağsın! Son damlayı içtik Baba. Hiç kalmadı. Ne yapacağız? Birayı iç, Gwa-Gwa Baba ve biz çocuklarına su gönder, yoksa öleceğiz!" Bira güçlü bir idrar sökücüdür; bu göçerler de, yağmur yağdığında Jüpiter'in işediğine inanan eski Yunanlarla aynı teolojik inancı paylaşıyorlardı. Öyle ki, Gökyüzü ile lazımlık için aynı sözcük (sadece eril-dişil farkıyla) Yunancada hâlâ kullanılır. Göçerler, Tanrılarına bira sunarak onu yağmur şeklinde işemeye davet ediyorlardı. Su serpme ise, bizim arıtma ayinlerimizdeki gibi, tanrıya –eğer unutmuşsa– yağmurun nasıl yağdığını anımsatmak içindi.

Geta, çaresizlik içinde, ayakta zor duran adamlarını topladı ve kimsede azıcık bira var mı, diye sordu. Şans eseri, Germen yedeklerden birkaçının mataralarında bira olduğu ortaya çıktı. Birayı suya yeğledikleri için getirmişlerdi. Geta birayı teslim aldı. Sonra kalan bütün suyu eşit olarak dağıttı, ama birayı Gwa-Gwa Baba için ayırdı. Askerler hoplaya zıplaya suyu içti ve gereken damlaları kuma serpti. Geta da anlatılan büyülü sözleri tekrarladı. Gwa-Gwa Baba (adı belli ki "Su" anlamına geliyordu) kendisine tamamen yabancı olan bu insanların bu etkileyici ikna kapasitesiyle onurlandırılınca, bundan öyle etkilendi ve hoşnut oldu ki, ansızın gökyüzünü kara bulutlar kapladı ve üç gün süren bir yağmur boşandı. Kumdaki her çukur ağzına kadar su doldu. Askerler kurtuldu. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmuru, Gwa-Gwa Baba'nın Romalılara desteğinin kesin işareti olarak yorumlayan göçerler, boyunlarını büküp anlaşma önerileriyle yanaştı. Geta, önce Salabus'u kendisine vermezlerse, önerilerini kabul etmeyeceğini söyledi. Çok geçmeden Salabus bağlı olarak getirildi. Geta ile göçerler arasında karşılıklı armağanlar verildi ve bir anlaşma yapıldı. Sonra Geta başka kayıp vermeden askerleriyle birlikte dağlara doğru yürüdü ve Salabus'un hâlâ geçidi tutan adamlarını arkadan basarak

öldürdüler veya tutsak ettiler. Önderlerinin Tanca'ya tutsak olarak getirildiğini gören diğer Mağribi güçleri, daha fazla direnmeden teslim oldular. Dolayısıyla bir iki litre bira iki binden fazla Romalının hayatını kurtardı ve Roma'ya yeni bir eyalet kazandırdı. Atlas dağlarının ötesinde, Gwa-Gwa Baba'nın egemen olduğu çölde, ona bir türbe yapılmasını emrettim ve şimdi iki vilayete böldüğüm Mauritania –başkenti Tingi (Tanca) olan Mauritania Tingitana ve başkenti Caesaria olan Mauritania Caesariensis– her yıl haraç olarak türbeye yüz keçi tulumu en iyi cins bira gönderecekti. Geta'ya zafer süsleri verdim; Senato'dan ona çocuklarına miras bırakabileceği Maurus unvanının da verilmesini isteyecektim, ama Tanca'da bana danışmadan Salabus'u idam ederek yetkisini aştığı için yapmadım. Askeri olarak gereksiz bir eylemdi bu; sadece boş bir gurur gösterisiydi.

Az önce kızım Octavia'nın doğumundan söz ettim. Kamu ahlakının korunmasından sorumlu olarak bana düşen görevlerin çoğunu Messalina'ya devrettiğimi bilen Senato ve Halk, şimdi onun gözüne girme gayretindeydiler. Teoride, sadece benim danışmanımdı, ama daha önce açıkladığım gibi belgeleri onaylaması için ona mührümün bir suretini vermiş ve belirli sınırlar içinde, toplumsal kabahatlerden ötürü, hangi şövalye veya senatörün rütbesinin indirileceğini ve boşalan yerlere kimlerin atanacağını onun kararına bırakmıştım. Ayrıca, Roma yurttaşı adaylarının uygunluğunu saptamak gibi zahmetli bir görevi de üstlenmişti. Senato, Octavia'nın doğumu vesilesiyle ona Augusta unvanını vermek istedi. Messalina'yı çok sevmeme rağmen, onun bu onuru henüz hak ettiği kanısında değildim. Yaşamının daha ileri bir evresinde bekleyebilirdi bunu. Şu anda on yedi yaşındaydı; oysa babaannem Livia ölümünden sonra, annem ise çok yaşlıyken sahip olmuşlardı bu unvana. Bu yüzden onun adına reddettim. Ama İskenderiyeliler, iznimi almadan –iş bir kez yapılınca, geri dönüş mümkün olmaz–

önyüzünde benim başımın, arka yüzünde ise Messalina'nın Tanrıça Demeter kılığında, bir avucunda oğlunu ve kızını temsil eden bir figür, öbür avucunda verimliliği temsil eden bir mısır demeti tuttuğu boy resminin bulunduğu bir para basmışlardı. Messalina adına pohpohlayıcı bir hareketti bu; Latince *messis* sözcüğü hasat anlamına gelir. Bayılmıştı buna Messalina.

Bir akşam ürkek bir tavırla yanıma geldi, bir şey söylemeden yüzüme baktı ve sonunda besbelli mahcup bir tavırla ve bir iki yanlış girişten sonra sordu: "Canım kocam, beni seviyor musun?"

Onu dünyada her şeyden daha çok sevdiğimi söyledim.

"Peki, bana geçen gün Aşk Tapınağının Üç Temel Direği hakkında ne demiştin?"

"Gerçek Aşk Tapınağının temellerinin sevecenlik, dürüstlük ve anlayış olduğunu söylemiştim. Daha doğrusu, bunu diyen filozof Mnasalcus'tan alıntı yapmıştım."

"O halde, bana olan sevginin elverdiği en büyük sevecenliği ve anlayışı gösterir misin? Benim *sevgim* sadece dürüstlüğü sağlayabilecek. Meselenin özüne geleyim. Eğer senin için çok zor olmazsa, acaba, eğer mümkünse, benim bir süre senden ayrı yatmama izin verir misin? Seni, senin beni sevdiğin kadar sevdiğim kesin. Ama iki yılı bile bulmayan evliliğimizde iki çocuğumuz oldu, üçüncüyü göze almadan biraz beklemek doğru olmaz mı? Hamilelik çok tatsız bir şey: Sabah bulantıları, mide ekşimeleri, hazımsızlık... Bunu bir kez daha yaşamak fikrine bile katlanamıyorum şimdi. Ve açık konuşmam gerekirse, bu korku bir yana, sana karşı duygularım, eskisi kadar ateşli değil. Seni her zamanki kadar sevdiğime yemin ederim; ama âşığım olarak değil de, en yakın dostum ve çocuklarımın babası olarak seviyorum. Çocuk doğurmak galiba kadınların duygularını köreltiyor. Bak senden hiçbir şeyi saklamıyorum. İnanıyorsun bana, değil mi?"

"İnanıyorum ve seni seviyorum."

Yüzümü okşadı. "Hem ben, bütün işi yıpranana kadar ha bire çocuk doğurmak olan sıradan kadınlardan değilim, değil mi? Ben senin karınım –imparatorun karısı– ve İmparatorluğun işlerine yardım ediyorum. Bu her şeyden daha önemli olmalı, değil mi? Hamilelikle iş bir arada yürümüyor."

Hüzünle şöyle dedim: "Tabii canımın içi, eğer gerçekten öyle hissediyorsan, sana herhangi bir şeyi dayatacak türden bir koca değilim. Ama şart mı ayrı yatmamız? Aynı yatağı dostça paylaşamaz mıyız?"

"Ah Claudius," dedi ağlamanın eşiğinde, "bunu senden istemeye karar vermem zaten yeterince zor oldu; çünkü seni çok seviyorum ve hiçbir şekilde kırmak istemiyorum. Şimdi işi daha da zorlaştırma. Nasıl hissettiğimi sana açıkça anlattıktan sonra, birlikte yatarken birden bana karşı şiddetli bir arzu duysan ve ben buna içtenlikle karşılık veremesem senin için çok zor olmaz mı? Seni reddetmem de istemeden boyun eğmem kadar zarar verir sevgimize. Sana olan sevgimi sarsacak bir şey olursa, sonra sen de çok üzülürsün eminim. Hayır, sana karşı eski hislerim tekrar uyanana kadar ayrı yatmamızın daha iyi olacağını göremiyor musun? Kendimi şeytana uymaktan uzak tutmak için karşıya, Yeni Saray'daki daireme taşınsam ne dersin? Orada olmak işimi de kolaylaştırır. Sabah kalkar kalkmaz doğru kâğıtların başına gidebilirim. Bu hamilelikler, Yurttaşlık Listeleri çalışmalarımı çok aksattı."

Yalvardım: "Ne kadar zaman uzak kalmak isteyeceksin?"

"Bakalım durum ne gösterecek," dedi sevgiyle ensemi öperek. "Kızmaman üstümden ağır bir yük kaldırdı. Ne kadar mı? Bilmem. Çok önemli mi? Aslında âşıklar arasında, örneğin güzellik veya yetkinlik arayışı gibi ortak bir ideal varsa, sevgi için seks şart değil. Platon'la aynı fikirdeyim bu noktada. O seksin sevgiyi kesinlikle engellediğini düşünüyordu."

"O eşcinsel sevgiden söz ediyordu," dedim, üzüntümü belli etmemeye çalışarak.

"Ama canım," dedi umursamadan, "ben de bir erkeğin işini yapıyorum, tıpkı senin gibi; onun için aynı şey sayılabilir, değil mi? Ortak ideal dersen, siyasi yetkinlik adına yüklendiğimiz bütün bu zahmetlere katlanmak için gerçekten idealist olmamız gerekmez mi? Sanırım anlaştık, değil mi? Şimdi lütfen o tatlı Claudius ol ve yatağını paylaşmamda ısrar etme – bedensel olarak, diyorum tabii. Yoksa bütün diğer anlamlarda ben yine senin sadık, minik Messalinanım. Senden bunu istememin bana ne kadar acı verdiğini de unutma lütfen."

Ona, dürüstlüğünden ötürü daha da çok saygı ve sevgi duyduğumu söyledim. İstediğini yapmalıydı elbette. Ama benim de, bana karşı eski duygularının canlanması için sabırsızlanmam doğaldı.

"Ah, lütfen sabırsızlanma," diye haykırdı. "Benim için bu ne kadar zor, bilemezsin. Eğer sabırsızlanırsan, seni kırdığını düşüneceğim ve muhtemelen, hissetmediğim şeyleri hissediyormuş numarası yapacağım. Ben bir istisnayım belki, ama galiba seks bana fazla bir şey ifade etmiyor. Sanırım birçok kadın da kocalarını hâlâ sevdikleri ve onlar tarafından sevilmek istedikleri halde seksten sıkılıyorlar. Aslında kadınlardan hep kuşku duyuyorum. Eğer başka bir kadınla ilişki kuracak olsan kıskançlıktan çıldırırım herhalde. Bir başkasıyla yatmana aldırmam; ama bir başkasını benden daha çok sevdiğini, yani onu sadece hoş bir seks nesnesi olarak görmeyip gerçekten sevmeni ve sonra beni boşamaya kalkışmana dayanamam. Demek istediğim, ara sıra güzel bir hizmetçi kızla veya beni kıskandırmayacak kadar alt düzeyden temiz pak bir kadınla birlikte olsan sevinirim bile; onunla hoş vakit geçirdiğini düşünerek gerçekten memnun olurum. Ve daha sonra biz beraber yatacak olursak, herhangi bir şeyin aramıza girdiğini düşünmeyiz. Bunu sade-

ce senin sağlığın için –örneğin, müshil ya da kusturucu gibi bir şey– olduğunu düşünürüz. Bana kadının adını söylemen bile gereksiz; hatta bunu bilmemeyi yeğlerim. Yeter ki, haklı olarak kıskanacağım biriyle ilişki kurma. Livia da Augustus için böyle hissetmiyor muydu?"

"Evet, bir bakıma. Ama o Augustus'u hiçbir zaman gerçekten sevmedi. Kendi söyledi bana. Dolayısıyla onun ihtiyaçlarını kollaması kolaydı. Köle pazarından genç kızlar seçiyor ve gece onları gizlice Augustus'un yatak odasına sokuyordu. Çoğu Suriyeliydi, sanırım."

"Eh, benden *bunu* yapmamı istemiyorsun, değil mi? Ben de insanım ne de olsa."

Messalina işte böyle tezgâhladı oyununu, çok kurnazca ve çok zalimce, benim ona körkütük âşık olmamdan yararlanarak. Hemen o akşam Yeni Saray'a taşındı. Uzun bir süre, bana döneceğini umarak, konuyu bir daha açmadım. Ama o hiçbir şey demedi; sadece bana karşı sevecen davranışıyla aramızda özel bir anlayış olduğuna işaret ediyordu. Büyük bir ayrıcalık olarak bazen benimle yatmaya geliyordu. Yaşlı boynuzlu koca işiyle meşgulken veya Eski Saray'daki yatağında güvenle horlarken, Yeni Saray'daki dairesinde neler olduğuna dair yedi yıl boyunca bir fısıltı bile duymadım.

Böylece Caligula'nın iktidarından beri Hispania Valisi olan eski Konsül Appius Silanus'un kaderini anlatmaya geldi sıra. Anımsarsınız belki, Livia bu Silanus'la evlilik rüşvetiyle Aemilia'nın Postumus'a ihanetini sağlamıştı. Aemilia Augustus'un torununun çocuğuydu, ben küçükken onunla evlenecektim neredeyse. Silanus'un Aemilia'dan şimdi hepsi yetişkin üç oğlan ve iki kız çocuğu olmuştu. Agrippinilla ve küçük oğlu dışında, Augustus soyundan geriye bir tek onlar kalmıştı. Tiberius nüfuzlu kişilerle ilişkilerinden ötürü, Silanus'u bir tehlike olarak görmüş ve aralarında Vinicianus'un da bulunduğu diğer bazı senatörlerle birlikte, vatana ihanet suçlamasını tezgâhlamıştı. Ne var ki, onlara karşı gösterilen

deliller tutmadı ve bu badireyi sadece ciddi bir korkuyla atlattılar. Silanus on altı yaşındayken Roma'nın en yakışıklı delikanlısıydı. Şimdi elli altı yaşında hâlâ dikkat çekecek kadar hoş görünüyordu. Saçları hafif kırlaşmış, gözleri parlak, duruşu ve yürüyüşü de hayatının baharındaki bir adamınki gibiydi. Aemilia kanserden öldüğü için duldu. Kızlarından Calvina Vitellius'un oğullarından biriyle evliydi.

Bir gün, Octavia'nın doğumundan az önce, Messalina şöyle demişti bana: "Roma'da gerçekten ihtiyacımız olan kişi Appius Silanus. Keşke onu çağırsan ve danışman olarak sürekli sarayda kalsa. Dikkate değer bir zekâsı var ve Hispania'da ziyan olup gidiyor."

"Evet, fena fikir değil," dedim. "Silanus'a hayranlık duyuyorum; Senato'da da büyük etkisi var. Ama onu bizimle oturmaya nasıl ikna ederiz? Yeni bir yazman veya sayman alır gibi pat diye saraya sokamayız ki. Burada olmasına saygın bir bahane bulmak gerek."

"Onu da düşündüm ve aklıma parlak bir fikir geldi. Neden onu annemle evlendirip ailemize katmıyoruz? Annem tekrar evlenmek istiyor; daha otuz üç yaşında. Hem senin kayınvaliden. Silanus için büyük bir onur olur bu. Söylesene, iyi fikir değil mi?"

"Eh, bunu annenle birlikte ayarlayabilirsen..."

"Ona sordum zaten. Çok sevinirim, dedi."

Böylece Silanus Roma'ya geldi; onu Messalina'nın annesi Domitia Lepida ile evlendirdim ve Yeni Saray'da, Messalina'nınkine bitişik bir daire verdim. Çok geçmeden Silanus'un benim yanımda son derece huzursuz olduğunu fark ettim. Ondan istediğim her hizmeti; alt mahkemelere benim adıma ani ziyaretlerle adaletin düzgün dağıtıldığını denetlemek, Roma'nın yoksul semtlerindeki konutların durumunu inceleyip rapor vermek, devletin el koyduğu mülklerin halka açık artırmayla satışında bulunup mezatçıların dalavere yapmasını önlemek gibi görevleri kusursuz yerine getiriyor-

du. Ama nedense yüzüme bakamıyor ve benimle herhangi bir yakınlıktan kaçınıyordu. Güceniyordum doğrusu. Ama gerçeği bilemezdim tabii: Yani Messalina benden sadece Silanus'u Hispania'dan getirtmemi istemişti, çünkü küçük bir kızken Silanus'a âşıktı ve onu annesiyle evlendirmesinin nedeni Silanus'a kolayca ulaşmaktı ve döndüğünden beri de adamı kendisiyle yatmaya zorluyordu. Düşünebiliyor musunuz? Neredeyse Messalina'nın yaşında torunu olan kendi üvey babası, benden beş yaş büyük bir adam! Doğal olarak Silanus'un bana karşı tavrı garipti; çünkü Messalina ona Yeni Saray'a benim emrimle taşındığını ve onun metresi olmasını benim önerdiğimi söylemişti. Sözde ben, eskiden yeğenim Nero'nun karısı olan Julia ile –diğer Julia'lardan ayırmak için Helen derdik ona, ama şimdi oburluğundan ötürü Heluo diyorduk– saçma bir ilişkiye girmiştim ve o sırada Messalina'nın canı sıkılmasın istiyordum. Anlaşılan Silanus buna inanmış, ama güzelliğine ve imparatorun emrine rağmen üvey kızıyla yatmayı reddetmişti: Aşka eğilimli olsam da dine saygısız değilim, demişti.

"Karar vermen için sana on gün tanıyacağım," diye tehdit etmişti Messalina. "Bu süre sonunda beni hâlâ reddediyorsan, Claudius'a söyleyeceğim. Onu imparator yaptıklarından beri ne kadar kibirli olduğunu biliyorsun. Karısına burun kıvırdığını duymaktan hoşlanmayacaktır. Kesinlikle öldürür seni, değil mi anne?"

Domitia Lepida tamamen Messalina'nın avucundaydı ve onu doğruladı. Silanus inandı onlara. Tiberius ve Caligula dönemlerinde görüp geçirdikleri, siyasetle fazla ilgilenmese de, onu gizli bir monarşi karşıtı yapmıştı. Kendini devletin başında bulan birinin, kaçınılmaz olarak, sonunda zorbalık, zulüm ve şehvete kapılacağına kesin gözüyle bakıyordu. Dokuzuncu gün, Messalina'ya hâlâ boyun eğmemiş, ama çaresizlikten öyle bir ruhsal bunalıma girmişti ki, beni öldürmeye karar vermişti anlaşılan.

Yardımcım Narcissus, Silanus'un o geceki dağıtmış halinin tanığıydı. Sarayda, koridorda yanından geçerken, kendi kendine anlaşılmaz sözler mırıldandığını duymuştu: "Cassius Chaerea, Yaşlı Cassius. Yap onu – ama yalnız değil." O anda Narcissus başka şeyler düşündüğünden, sözcükleri duymuş ama tam algılayamamıştı. Duydukları aklına takıldı ve böyle durumlarda sıklıkla olduğu gibi, o gece Silanus'un söyledikleri üzerinde bir daha düşünmeden yattığında, sözcükler rüyasına girdi, büyüdü ve dehşet verici bir manzaraya büründü: Cassius Chaerea, Silanus'a kanlı kılıcını uzatıyor ve şöyle bağırıyordu: "Yap onu! Vur! Bir daha vur! Yaşlı Cassius yanında. Zorbaya ölüm!" Ve Silanus üstüme atlayıp parça parça ediyordu beni. Rüya öyle canlı ve şiddet doluydu ki, Narcissus yatağından fırlayıp anlatmak için odama koştu.

Daha şafak sökmeden birdenbire uyandırılıp, titreyen bir sesin anlattığı karabasanı duyunca –yalnız yatıyor ve iyi uyuyamıyordum– sırtımdan soğuk terler boşandı. Işıkları –yüzlerce ışık– yaktırdım ve hemen Messalina'yı çağırttım. O da sanırım marifetlerini öğrendiğimi sanarak, bu acil çağrıdan dehşete kapılmıştı. Ona sadece Narcissus'un rüyasını anlatınca çok ferahlamış olmalı. Ürperdi. "Olamaz! Gerçekten o rüyayı mı gördü? Aman Tanrım! Benim son yedi gündür her sabah hatırlamaya çalıştığım aynı karabasan! Haykırarak uyanıyorum, ama niçin haykırdığımı bir türlü hatırlayamıyorum. Doğru olmalı. Mutlaka doğrudur. Tanrılardan bir uyarı. Hemen çağır Silanus'u ve itiraf ettir."

Azatlılarından birine mesajı vermek için koşarak odadan çıktı. Şimdi biliyorum ki köleye Silanus'a şunları söylemesini emretmiş: "On gün doldu. İmparator sizi hemen huzuruna çağırıyor ve bir açıklama bekliyor." Azatlı on günden ne kastedildiğini anlamamış, Silanus'u uyandırıp mesajı vermiş. Silanus bağırmış: "Gel mi diyor? Hemen geliyorum!" Alelacele giyinmiş, giysisinin kıvrımına bir şey sokuşturmuş,

tökezleyerek gözü dönmüş bir vaziyette habercinin önünden daireme yönelmiş. Azatlı uyanıktı. Bir köle çocuğu durdurdu, "Yıldırım hızıyla saray kapısına koş ve oradaki muhafızlara Appius Silanus gelince üstünü aramalarını söyle," dedi. Muhafızlar gizli hançeri buldu ve onu tutukladılar. Hemen orada onu yargıladım. Hançeri açıklaması olanaksızdı elbette, ama kendisini savunmak için söyleyeceği bir şeyler olup olmadığını sordum. Tek savunması, öfke içinde ipe sapa gelmez şeyler söylemek, bana canavar, Messalina'ya da dişi-kurt diyerek ikimizi de lanetlemek oldu. Beni neden öldürmek istediğini sorunca, tek yanıtı, "Ver hançerimi, zorba. Kendi göğsüme saplayayım onu," oldu. Onu ölüme mahkûm ettim. Konuşmayı akıl etmediği için öldü zavallı adam.

14. Bölüm

Vinicius'u isyana teşvik eden Silanus'un idamı oldu. Senato'ya aynı gün Silanus'un beni öldürmeye kalktığını, ama muhafızlarımın bunu önlediğini ve onu idam ettirdiğimi bildirince, şaşkınlıktan kaynaklanan bir sızlanma ve ardından, hemen bastırılan korku dolu fısıltılar duyuldu. Ben tahta çıkalı beri ilk kez bir senatör idam ediliyordu ve Silanus'un beni öldürmeye kalkışacağına hiç kimse inanmamıştı. Nihayet gerçek rengimi gösterdiğim ve yeni bir terör döneminin başlamak üzere olduğu duygusu hâkimdi. Silanus'u, ona büyük onur bahşetme bahanesiyle Hispania'dan getirtmiştim, ama niyetim baştan beri onu öldürmekti aslında. Tıpkı Caligula gibi! Doğal olarak ben bütün bu hissiyattan habersizdim; hatta şakayla karışık, rüyasında bile beni kolladığı için Narcissus'a minnettar olduğumu söyledim. "Eğer o rüya olmasaydı Silanus'u çağırtmayacak, o da korkuya kapılıp kendini ele vermeyecekti. Daha dikkatli tasarlanmış bir yoldan canıma kastedecekti. Son zamanlarda o kadar yakındık ki, üstünü arama uygulamasını bile durdurmuştum; dolayısıyla beni öldürmek için elinde pek çok fırsat vardı." Alkışlar cılızdı.

Daha sonra Vinicianus dostlarına şöyle dedi: "Demek soylu Appius Silanus, imparatorun Yunan azatlısı kötü bir rüya gördü diye idam edildi. Bu mankafa Claudius gibi geri

zekâlı bir yaratığın bizi yönetmesine izin verecek miyiz? Ne diyorsunuz?"

Benim gibi hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şey anlamayan ve bazen tam bir kaçık gibi davranan geçici bir çözüm yerine, güçlü ve tecrübeli bir imparatora ihtiyaç olduğu konusunda anlaştılar. Birbirlerine benim en göze batan hatalarımı ve garipliklerimi anlatmaya koyuldular. Bahsettiklerim dışında, örneğin birkaç gün önce jüri listelerine bakarken verdiğim bir kararı ortaya attılar. Bu noktada, Roma'da dört bin kadar kalifiye jüri elemanı bulunduğunu, bunların çağrıldıklarında mahkemeye gitmek zorunda olduklarını, aksi takdirde ağır bir para cezası ödemeleri gerektiğini açıklamak gerekir. Jüri hizmeti son derece eziyetli ve son derece tatsızdır. Jüri listeleri ilkin birinci dereceden bir magistra tarafından hazırlanıyordu. Bu yıl listelerde adı geçenlerin yarıdan çoğu, her zamanki gibi şu ya da bu nedenle mazeret bildirdiler; ama her yirmi vakadan on dokuzunda mazeret başvurusu reddedildi. Magistra mazeretleri kabul edilmeyenlerin adlarının işaretlenmiş olduğu nihai listeyi incelemem için bana verdi. Gönüllü olarak jüri hizmetine talip olan birinin yedi çocuk babası olduğunu biliyordum. Augustus'un bir yasası uyarınca, adam ömür boyu jüri hizmetinden muaf olmalıydı; ama ne muafiyet istemiş ne de ailesinin kaç kişi olduğundan söz etmişti. Magistraya "Silin bu adamın ismini, yedi çocuğu var," dedim. Karşı çıktı: "Ama Sezar, kendisi mazeret bildirmemiş ki." "İşte o yüzden," dedim, "jüri üyesi olmak istiyor. Silin adını." Demek istediğim, her namuslu adamın, teşekkür getirmeyen ve tatsız bir görev saydığı bu durumda, muafiyetini gizleyen birinin mutlaka birtakım çarpık niyetleri olduğunu göstermekti. Ahlaksız jüri üyeleri rüşvetle bol para edinebilirlerdi; çünkü çıkarını bilen tek bir jüri üyesinin, birçok aldırışsız üyenin fikrini değiştirebileceğini herkes bilir ve dava, çoğunluğun oyuna göre sonuçlanır. Ama magistra salaktı ve sözlerimi, budalalığımın tipik bir örneği

olarak şöyle aktardı: "Jüri üyesi olmak istiyor, silin adını."

Vinicianus ve diğer hoşnutsuzlar, mahkemede karşıma çıkan her adamın kendi hakkında vermesi âdet olan; ailesi, bağlantıları, evliliği, mesleği, mali durumu, o sırada yaptığı iş gibi bilgileri onun adına bir avukatın veya koruyucunun değil, becerebildiği kadar bizzat kendisinin vermesi yolundaki alışılmamış ısrarıma da karşıydılar. Bu kararımın nedenleri çok açıktı: Bir adamın kendi hakkında söylediği on kelimeden, bir dostunun onu on saat övmesinden daha çok şey öğrenirsiniz. On kelimeyle ne dediği o kadar önemli değildir: Asıl önemli olan, onları nasıl söylediğidir. Davadan önce, adamın kalın kafalı mı, yoksa dilbaz mı; övüngen mi, yoksa alçakgönüllü mü; özgüvenli mi, yoksa ürkek mi; işini bilir mi, yoksa kafası karışık mı olduğu hakkında biraz bilgi edinmek, işin gidişatını anlamama çok yardımcı olur. Ama Vinicianus ve avenesi, davalıyı güvendiği bir koruyucudan ya da bu koruyucunun etkili konuşmasından yoksun bırakmanın ona büyük haksızlık olduğu kanısındaydılar. Tuhaftır ama, imparatorluğum sırasındaki kusurlu davranışlarım arasında onları en çok şaşırtanı, gümüş araba olayındaki davranışımdı. Hikâye şöyle: Bir gün Kuyumcular Sokağı'ndan geçerken, bir dükkânın çevresine beş yüz kadar yurttaşın toplandığını gördüm. Onları oraya çeken neydi, merak ettim ve uşaklarıma yolu tıkadıkları için adamları dağıtmasını söyledim. Öyle yaptılar ve dükkânda, altın jantları dışında tamamen gümüş bir araba sergilendiğini gördüm. Gümüş kaplama dingilin ucunda ametist gözlü altın köpek kafaları vardı. Tekerlek parmakları abanozdan oyulmuş, belleri gümüş kuşaklı zenciler biçimindeydi ve tekerleğin dingil pimleri bile altındı. Gövdenin yanlarına, gümüş üzerine Circus'taki bir araba yarışını betimleyen sahneler işlenmiş ve tekerleklerin ispitleri bile altın asma yaprakları şeklinde kakmalarla süslüydü. Gümüş kaplama araba oku ve boyunduruğun uçlarında turkuaz gözlü altın melek yüz-

leri vardı. Bu muhteşem araba yüz bin altına satılıktı. Birisi kulağıma arabayı zengin bir senatörün ısmarladığını ve parasını da ödediğini fısıldadı; ama kuyumculardan onu (kendi ödediğinden çok daha yüksek bir fiyatla) sergilemelerini istemişti; çünkü onu sahiplenmeden önce ne kadar pahalı olduğunu herkese göstermek arzusundaydı. Olasıydı bu: Kuyumcular bir milyoner alıcı bulma umuduyla onca pahalı bir şeyi yapmazlardı. Kamu Ahlakından sorumlu olarak, o zaman yaptığımı yapmakta tamamen haklıydım. Oradaki kuyumculara arabanın üstündeki bütün altın ve gümüşü çekiç ve keskiyle kırıp çıkarmalarını ve eritip sikkeye çevrilmek üzere çağırttığım uzman Hazine görevlisine kiloyla satmalarını emrettim. İtiraz sesleri yükseldi, ama "Bu ağırlıkta bir araba kamu yollarına zarar verir, biraz hafifletmemiz gerek," diyerek susturdum onları. Sahibinin kim olduğunu gayet iyi biliyordum: Muazzam servetini yüzlerce küçük mevduata bölüp değişik bankalara, azatlılarının veya dostlarının adına yatırarak Caligula'nın pençelerinden başarıyla gizlemiş olmasına karşın şimdi açıkça kendini gösterecek kadar güvende hisseden Asiaticus'tu. Ama bu tantanalı gösteriş düpedüz halkın huzurunu bozacak bir kışkırtmaydı. Şimdi satın aldığı Lucullus Bahçeleri'ne yaptığı olağanüstü eklemeleri düşünün. Lucullus Bahçeleri güzellikte Sallust Bahçeleri'nden sonra ikinci sayılırdı; ama Asiaticus "Hele Lucullus Bahçeleri'nde yapacaklarımı bir tamamlayayım, Sallust Bahçeleri, onun yanında birkaç dönüm çorak toprak gibi kalacak," diyerek böbürleniyordu. Orada, Roma'da hiç görülmemiş meyveler ve çiçekler yetiştirdi; fıskiyeler, balık havuzları yaptırdı. Kentte yiyecek kıtlığı varken, hiç kimse koca göbekli bir senatörün dingil uçları ve dingil pimleri altın olan, gümüş kaplama arabasında şen şakrak tur attığını görmek istemez, diye düşündüm. Öyle bir görüntü, insanı en azından bir iki altın dingil pimini aşırmaya teşvik eder. O olayda hâlâ doğru davrandığım kanısındayım. Ama bir

sanat eserini mahvetmem –kuyumcu, Caligula'nın altın heykelini tasarlama ve dökme işini emanet ettiği ünlü bir ustaydı– kötü niyetli bir barbarlık eylemi olarak değerlendirildi ve Vinicianus'un arkadaşları arasında çok daha büyük kızgınlık yarattı; öyle ki ahaliden on-on iki sıradan yurttaşı çekiç ve keskiyle parçalayıp et olarak kasaplara satsam bu kadar tepki görmezdim. Asiaticus'un kendisi hiçbir sinir emaresi göstermedi ve arabanın sahipliğini kabullenmekten dikkatle kaçındı; bu yaptığımdan en çok Vinicianus yararlandı: "Yakında sırtımızdaki giysileri de çekip alacak, sökecek ve yününü yeniden dokumacılara satacak. Adam deli. Bir an önce kurtulmalıyız ondan."

Vinicius hoşnutsuzlar takımında değildi. İmparator adayı olarak, bana karşı kendini önerdiği için gözümün üstünde olduğunu tahmin ediyor ve beni gücendirecek en ufak davranıştan dikkatle kaçınıyordu. Ayrıca benden kurtulma zamanının henüz gelmediğinin farkındaydı. Muhafızlar arasında hâlâ çok popülerdim ve suikastlara karşı bir sürü tedbir almıştım: Askerlerin sürekli bana eşlik etmesi, titiz silah aramaları, her yemekte zehirlenme olasılığına karşı bir çeşnici. Dahası ev halkım öyle sadık ve uyanıktı ki, benim canımı aldıktan sonra kendi canını kurtarabilecek biri hem olağanüstü talihli hem de fevkalade becerikli olmalıydı. Son günlerde, cinsel kabahatlerden ötürü Şövalyeler Sınıfı'ndan atmakla tehdit ettiğim şövalyeler tarafından iki başarısız suikast girişimi olmuştu. Biri, beni çıktığımda öldürmek için Pompeius Tiyatrosu'nun kapısında bekliyordu. Fikir fena değildi, ama askerlerimden biri şövalyenin taşıdığı bastonun ucunun açık olduğunu ve içinde kısa bir kargı gizlendiğini görmüş ve adam tam kargıyı bana fırlatmak üzereyken üstüne atlayıp kafasına vurmuştu. Öteki girişim Mars Tapınağı'nda kurban sunarken oldu. Bu kez silah bir avcı bıçağıydı; ama etraftakiler derhal adamın silahını elinden aldılar.

Aslında benden kurtulmanın tek yolu silah gücüydü, ama bana karşı çıkacak birlikler nereden bulunacaktı? Vinicianus bu sorunun yanıtını bildiğini sanıyordu. Scribonianus'tan yardım alacaktı. Bu Scribonianus, yıllar önce kendisiyle nişanlanacağım gün, babaannem Livia tarafından zehirlenen küçük Camilla'nın kuzeniydi. Ağabeyim ölmeden önceki yıl ben Kartaca'dayken, benim katılamadığım Tacfarinas'a karşı savaşta sivrilen Scribonianus bana ağır hakaretler etmiş; Afrika eyaletinin valisi olan babası Furius Camillus, ona herkesin önünde benden özür diletmişti. İtaat etmek zorunda kalmıştı, çünkü Roma'da babanın sözü yasadır; ama o gün bugündür beni asla bağışlamamış ve iki üç kez bana son derece nahoş davranmıştı. Caligula'nın iktidarında, saraydaki işkencecilerimin elebaşıydı: Beni taciz eden bütün gizli tuzaklar ve eşek şakaları hep onun başının altından çıkıyordu. Dolayısıyla Caligula'nın son dönemde Dalmaçya'daki Roma güçlerine komutan olarak gönderdiği Scribonianus, o sırada benim imparator seçildiğimi duyunca, kıskançlıktan kahrolması ve tiksinmesi bir yana, kendi güvenliği için de korkuya kapılmıştı. Komuta dönemi sona erip Roma'ya dönünce, hakaretlerini bağışlayıp bağışlamayacağımı, bağışlasam bile bunun öfkemden daha kolay dayanılır olup olmadığını düşünmeye başladı. Bana, başkomutana sunulması âdet olan saygıyı göstermeye, ama emrindeki birliklerin kendisine sadakatini sağlamak için elinden geleni yapmaya karar verdi. Geri çağrılma zamanı gelince, bir zamanlar Gaetulicus'un Ren'den İmparator Tiberius'a yazdığını yazacaktı bana: "*Komuta bende kaldığı sürece* sadakatime güvenebilirsiniz."

Vinicianus Scribonianus'un kişisel dostuydu ve Roma'da olan biteni ona mektupla bildiriyordu. Silanus idam edildiğinde şöyle yazdı Vinicianus:

"Sana kötü haberlerim var, sevgili Scribonianus. Claudius aptallığı, cahilliği, soytarılığıyla Roma'nın itibarını iki

paralık ettikten sonra; Yunan azatlısı, mirasyedi ve hilekâr bir Yahudi, içki arkadaşı Vitellius, hırslı ve şehvet düşkünü genç karısı Messalina'dan oluşan akıl hocalarına tam bir bağımlılıkla ilk önemli cinayetini işledi. Zavallı Appius Silanus Hispania'daki görevinden çağrıldı, bir iki ay sarayda gerilim içinde oyalandı ve sonra, ansızın bir sabah erkenden yatağından kaldırılıp keyfi bir şekilde idam edildi. Claudius dün Senato'ya geldi ve inanır mısın, bunu bir şaka gibi anlattı. Roma'daki bütün aklı başında kişiler Silanus'un öcünün alınması gerektiği konusunda hemfikir ve uygun bir önder ortaya çıkarsa, bütün millet onu bağrına basacak. Claudius her şeyi altüst etti, neredeyse Caligula'yı aratıyor. Ne yazık ki, şu anda Muhafızlar onu destekliyor ve ordu olmadan biz hiçbir şey yapamayız. Birkaç kez suikast denendi, ama başarı sağlanamadı: Öyle ödlek ki, sarayın girişinde üstündeki iğneyi bile seni arayan muhafızlara teslim etmek zorundasın. İmdadımıza yetişmeni bekliyoruz. Eğer Yedinci ve On Birinci Alaylar ve toplayabildiğin yerel güçlerle Roma'ya yürürsen, bütün dertlerimiz sona erer. Muhafızlara Claudius'un verdiği kadar büyük bir para önerirsen, anında senin tarafına geçerler. Her şeye burnunu sokan bir sivil olarak onu hakir görüyorlar ve başlangıçtaki zoraki cömertlik gösterisinden sonra, doğum gününde bile, sağlığına içsinler diye kişi başına bir altından fazlasını vermedi. İtalya'ya çıkar çıkmaz –nakliye sorunu kolayca halledilir– gönüllü güçlerle sana katılacağız ve ihtiyacın olan tüm parayı sağlayacağız. Hiç duraksama. İşler daha beter olmadan adım atmak gerek. Claudius Ren'den takviye birlikler çağırana kadar Roma'ya varabilirsin. Ayrıca, çağırsa bile geleceklerini sanmam. Germenlerin intikam hazırlığı yaptığı söyleniyor ve Galba, Chatti'ler harekete geçtiğinde, Ren'deki görevini bırakıp gelecek bir adam değil. O gelmezse, Gabinius da gelmez: Her zaman birlikte çalışır onlar. Dolayısıyla devrim kansız olacağa benzer. Sana kendi güvenliğinle ilgili bir uyarıda bulunmak

istemiyorum, çünkü Roma'nın onurunu kendi çıkarından üstün tuttuğunu biliyorum. Yine de, birkaç gün önce Claudius'un kuzenim Vinicius'a, 'Eski hesapları unutmam ben. Belirli bir vali Balkanlar'daki görevinden Roma'ya dönünce, mim koy sözlerime, bir zamanlar bana yaptığı pislikleri kanıyla ödeyecek,' dediğini bilmende yarar var. Bir şey daha. Eyaleti savunmasız bırakma konusunda endişen olmasın. Alaylar uzun süre oradan uzak kalmayacak. Ayrıca yokluğunda eyalet halkı ayaklanmaya filan kalkışmasın diye, neden yanına çok sayıda rehine almıyorsun? Sanki Dalmaçya da bir sınır eyaleti değilmiş gibi. Eğer bizimle berabersen ve ecdadın büyük Camillus gibi şanlı bir ad kazanmaya ve Roma'nın ikinci kurtarıcısı olmaya hazırsan, hemen bildir."

Scribonianus riski göze almaya karar verdi. Vinicianus'a, kendisinin Dalmaçya limanlarından toparlayabilecekleri dışında, İtalya'dan yüz elli tekneye ihtiyacı olduğunu bildirdi. Ayrıca her biri beş bin askerden oluşan iki nizami alayı ve orduya katmak istediği yirmi bin Dalmaçyalıyı bana ettikleri sadakat yeminini bozmaya ikna etmek için bir milyon altın gerekiyordu. Böylece Vinicianus ve onunla işbirliği yapan komplocular –altı senatör, yedi şövalye, ayrıca sınıflarından attığım on şövalye ve altı senatör– malikânelerini ziyaret bahanesiyle, sessiz sedasız Roma'dan ayrıldılar. İsyanın ilk haberi, Scribonianus'tan aldığım son derece küstah bir mektupla bana ulaştı. Beni sahtekâr ve geri zekâlı diye niteliyor ve bütün görevlerimi derhal bırakıp sivil hayata çekilmemi emrediyordu. Senato'nun, bir kargaşa ve akıl tutulması anında beni getirdiği mevkide acınası beceriksizliğimi kanıtladığını, dolayısıyla kendisinin bana sadakat yeminini artık tanımadığını, Roma'ya ve dünyanın geri kalanına düzen ve saygın bir yönetim getirmek için, otuz bin kişilik bir orduyla İtalya'ya hareket etmek üzere olduğunu bildiriyordu. Bu mektubu alınca tahttan çekilmeyi kabul edersem, benim ve

yakınlarımın hayatı bağışlanacaktı: Tıpkı tahta çıktığımda siyasi muhaliflerime tanımaya ikna edildiğim af gibi.

Mektubu okuyunca, ilk tepkim kahkahayla gülmek oldu. Üstüme iyilik sağlık! Ne büyük bir zevk olacaktı bu; tekrar özel hayata dönmek, düzgün bir yönetim altında, yanımda Messalina, kitaplarım ve çocuklarımla sessiz sakin yaşamak! Elbette, pek tabii, memnuniyetle tahtı bırakırdım, eğer Scribonianus benden daha iyi yönetebileceğine inanıyorsa. Koltuğumda keyifle uzanıp, asla üstlenmek istemediğim bu çekilmez görevle bir başkasının boğuştuğunu seyretmek... Bu görev, gerçekten kelimelerle anlatamayacağım kadar sıkıntılı, eziyetli ve verimsiz çıkmıştı. Tıpkı Kral Agamemnon'un, Laocöon ve iki çocuğu öfkeli bir tanrının onları yok etmek için gönderdiği iki devasa yılanla boğuşurken öne atılıp bağırdığı gibi: "Hey, bırakın o görkemli yaratıkları ben halledeyim. Siz layık değilsiniz onlarla dövüşmeye. Bırakın onları diyorum, yoksa kötü olur sonunuz." Ama Scribonianus'un benim ve ailemin hayatını bağışlama sözüne güvenebilir miydim? Ve de yönetimi umduğu kadar düzenli ve temiz olacak mıydı? Ya Muhafızlar ne diyecekti bu konuda? Ve Scribonianus Roma'da sandığı kadar popüler miydi? Yani yılanlar Laocöon ve çocuklarını bırakıp bu Agamemnon'un gövdesine dolanmaya razı olacaklar mıydı?

Acele Senato'yu toplayıp konuştum: "Efendiler, size bu mektubu okumadan önce, içerdiği talepleri kabul etmeye hazır olduğumu ve sert bir dille de olsa, söz verdiği huzur ve güvenliği memnuniyetle karşılayacağımı söylemeliyim. Bu Furius Camillus Scribonianus'un yaptığı önerileri reddetmeye beni razı edecek tek neden, sizlerin, bunu kabul edersem, ülkenin iyiye değil, kötüye gideceği yolunda güçlü bir görüş bildirmenizdir. Son yıla kadar yönetim sanatı, askeri ve hukuki prosedür konusunda utanç verici derecede bilgisiz olduğumu itiraf ediyorum. Her gün yeni şeyler öğrenmeme rağmen, eğitimimde hâlâ boşluklar var. Hiç anlamadığım

sıradan teknik işleri bana öğretebilecek yaşıma ve rütbeme uygun kimse yok. Bu kusurlarımın nedeni, başından beri kötü olan sağlığım ve –şimdi bazı üyeleri ilahlaştırılmış olan– parlak ailemin, ben küçükken zekâm hakkında besledikleri olumsuz fikirlerdir; yoksa vatanımıza karşı görevlerimi yerine getirmekten hiçbir zaman kaçınmış değilim. Ve bu sorumlu mevkiye getirileceğimi hiç beklemediğim halde, kişisel çalışmalarımla ve sanırım siz de kabul edersiniz, sıkı bir disiplinle kendimi geliştirdim. Ailemin yanlış düşündüğünü söylemeye cüret edeceğim: Ben kesinlikle geri zekâlı değildim. Tanrı Augustus, Postumus Agrippa'yı adasında ziyaret ettikten az sonra bunu kendi ağzıyla söyledi. Soylu Asinius Pollio, Apollon Kütüphanesi'nde ölümünden üç gün önce aynı şeyi belirtti – ama bana, birinci Brutus gibi, eğer zekâmı gösterirsem beni yok etmek isteyebilecek bazı kişilere karşı kalkan olarak, bir budala maskesi takınmamı öğütlemişti. Suratsızlığı, sadakatsizliği ve genel kabalığından ötürü boşadığım karım Urgulanilla, vasiyetinde –isterseniz size onu gösterebilirim– benim hiç de aptal olmadığım yolundaki kanısını yazmak zahmetine katlandı. Tanrıça Livia Augusta'nın ölüm döşeğinde ya da belki 'Tanrılar katına çıkmadan hemen önce' demeliydim, bana söylediği son sözler şöyleydi: 'Nasıl oldu da seni budala sandım!' Kız kardeşim Livilla, annem Antonia Augusta, yeğenim sabık İmparator Gaius ve onun selefi amcam Tiberius hakkımdaki olumsuz fikirlerini hiç değiştirmediler ve bu son ikisi Senato'ya yazdıkları resmi yazılarda bunu belirttiler. Amcam Tiberius, yapacağım her konuşmanın sabrınızı taşıracağı ve vakit kaybı olacağı gerekçesiyle, bana aranızda yer vermeyi reddetti. Yeğenim Gaius Caligula beni Senato'ya kabul etti; çünkü amcasıydım ve yüce gönüllü görünmek istiyordu. Ama o da, her tartışmada benim son konuşmacı olmamı emretmişti ve bir konuşmasında –anımsamıyorsanız, arşivde kayıtlıdır– herhangi bir oturumda ihtiyaç molası vermek isteyen olursa, edep gere-

ği kendini tutmasını, önemli bir konuşma sırasında –kendi konuşması örneğin– koşarak dışarı çıkmamasını ve Konsül tarafından Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus'a (o zamanki adım) söz verilene, yani genel bir ilgi dağılması işaretine kadar beklemesini söylemişti. Dediğini yaptınız, hatırlıyorum, benim yaralanacak duygularım olduğu aklınıza gelmeden veya onca yaralanmaktan ötürü, Tiberius'un kanatsız canavarı gibi bir zırh taşıdığımdan veya benim gerçekten budala olduğum hususunda yeğenimle hemfikir olduğunuzdan. Gelgelelim, iki tanrının, Augustus ile Livia'nın bunun tersini düşünmeleri –burada sözüme inanmak durumundasınız, çünkü hiçbir yerde yazılı kayıt yok– çok sayıda sıradan ölümlünün düşüncesinden daha ağır basmaz mı? Buna karşı çıkan birini kutsal değerlere küfretmiş sayarım. Gerçi kutsal değerlere küfür artık suç olmaktan çıktı – değiştirdik o yasayı; ama en azından edebe uymaz ve tanrılar duyarsa, tehlikeli olabilir. Dahası yeğenim de, amcam da şiddet yoluyla öldü ve arkalarından yas tutulmadı; konuşmaları ve yazışmaları, Tanrı Augustus'un konuşmaları ve yazışmaları gibi saygıyla anılmıyor ve yasalarının çoğunun hükmü kalmadı. Onlar kendi dönemlerinde birer aslandı, Efendiler, ama öldükten sonra, Tanrı Augustus'un sıkça söylediği bir Yahudi atasözüne göre –zekâsına hayran olduğu Yahudiye Kralı Büyük Herodes'ten öğrenmişti bunu; ben de onun torunu Kral Herodes Agrippa'nın zekâsına aynı hayranlığı besliyorum– *Yaşayan bir köpek, ölü bir aslandan daha değerlidir*. Ben aslan değilim, bunu biliyorsunuz. Ama çok kötü bir bekçi köpeği olmadım sanıyorum ve ülkenin sorunlarını fena halde yanlış yönettiğimi veya budala olduğumu söylemek, sanırım benden çok size hakaret sayılır. Çünkü siz beni zorla tahta çıkardınız ve o günden beri birçok kez başarılarımı kutladınız ve bana Ülkenin Babası unvanı dahil, büyük onurlar bahşettiniz. Eğer baba budalaysa, çocukları da bundan nasibini almaz mı?"

Sonra Scribonianus'un mektubunu okudum ve soran gözlerle çevreme baktım. Konuşmam sırasında herkes çok tedirgin görünüyordu; ama uygun yerlerde alkışlamak, itiraz veya hayret belirtmekten başka, kimse ağzını açmaya cesaret edememişti. Siz, okurlarım da kuşkusuz onların düşündüğü gibi düşüneceksiniz: "Bir isyanın arifesinde bu ne tuhaf bir konuşma! Claudius neden hepimizin çoktan unuttuğu varsayılan bir meseleyi –onun sözde geri zekâlılığını– kaşımakta bu kadar ısrarlı? Bir zamanlar ailesinin onu geri zekâlı saydığını bize hatırlatmaya ve Scribonianus'un mektubunda bu konuya gönderme yaptığı pasajları okumaya neden gerek gördü ve bu konuda konuşarak neden kendini küçük düşürdü?" Evet, gerçekten garip bir durumdu, sanki budalalığımın farkındaymışım da, kendimi öyle olmadığıma inandırmak istiyormuşum gibi. Ama ben ne yaptığımı çok iyi biliyordum. Hatta, aslında kurnazlık ediyordum. Başlangıçta son derece açık konuşmuştum ve kişinin kendi hakkında beklenmedik bir açıksözlülükle konuşması asla olumsuz karşılanmaz. Senato'ya, nasıl bir adam olduğumu –dürüst, sadık olduğumu; zeki olmadığımı, ama çıkarcı da olmadığımı– ve onlara, kendilerinin nasıl adamlar olduklarını –zeki ama çıkarcı ve ne dürüst ne sadık ne de cesur olduklarını– hatırlatmıştım. Cassius Chaerea onları iktidarı bir budalaya bırakmamaları yolunda uyarmış, ama Muhafızların korkusundan, tavsiyesine kulak asmamışlardı. Ne var ki, genelde işler şu ana kadar gayet iyi gitmişti. Refah geri geliyordu Roma'ya, adalet hakça dağıtılıyordu, halk memnundu, ordularımız dış cephelerde başarılıydı ve ben aşırı bir zorbalık taslamıyordum. Tartışmanın devamında onlara söylediğim gibi, topal bacağımla ağır aksak, sağlam bacaklı çoğu adamın gidebileceğinden daha uzun bir yol almıştım; çünkü sakatlığımın bilincinde olarak, mola vermemiş ve adımlarımı yavaşlatmamıştım. Öte yandan, konuşmamla isterlerse beni rahatlıkla görevden alabileceklerini göstermek istiyordum;

kendi yetersizliklerime ilişkin alçakgönüllü itiraflarım, bir kez daha sıradan yurttaşlığa döndüğümde bana karşı insafsız ve kindarca davranmamaları içindi.

Birçok bağlılık konuşması yapıldı; ama Scribonianus beni istifaya zorlarsa, hışmından korunmak için, herkes ihtiyatlı bir dil kullandı. Sadece Vinicius sert konuştu:

"Efendiler, sanırım çoğumuz Ülkenin Babası'nın, yumuşak da olsa siteminin hedefi olduğumuzu yoğun biçimde hissediyoruz. İtiraf ederim ki, iktidara gelmesinden önce onu yanlış değerlendirdiğim ve o günden beri soylu bir şekilde doldurduğu mevkiye onu layık görmediğim için içtenlikle utanıyorum. Onun zihinsel melekelerinin küçümsenmiş olması şimdi bana inanılmaz geliyor. Düşünebildiğim tek açıklama, onun bizi aldatmış olması; ilkin sıra dışı alçakgönüllülüğüyle, ikincisi sabık imparatorun iktidarı döneminde, kendini kasten değersiz göstermesiyle. Atasözünü bilirsiniz: Kimse 'Kokmuş Balık' diye bağırmaz. O atasözü Caligula'nın gününde geçersiz olmuştu. Sepetinde balık olan hiçbir aklı başında adam, Caligula kıskanır veya göz koyar korkusuyla, kokmuş balık diye bağırmaktan başka şey yapamazdı. Valerius Asiaticus zenginliğini sakladı; Tiberius Claudius zekâsını sakladı. Benim, zorbalıktan nefretim dışında saklayacak bir şeyim yoktu; dolayısıyla eylem zamanı gelene kadar onu sakladım. Evet. Hepimiz 'Kokmuş Balık' diye bağırıyorduk. Şimdi Caligula öldü ve Claudius'un iktidarında açıksözlülük hayata döndü. Açık konuşacağım. Kuzenim Vinicianus yanımda, Claudius'a karşı çok ağır konuştu ve tahttan indirilmesini önerdi. Onu öfkeyle azarladım, ama meseleyi Senato'ya getirmedim; çünkü vatana ihanet yasası artık yürürlükte değil ve Vinicianus ne de olsa kuzenim. Serbest konuşabilmek gerek, özellikle akrabalık durumlarında. Vinicianus bu akşam burada yok. Kentten ayrıldı. Korkarım Scribonianus'a katılmaya gitti. Görüyorum ki, altı yakın arkadaşı da yok. Onunla gitmiş

olmalılar. Ama yedi hoşnutsuz adam –beş yüze karşı yedi– nedir? Cılız bir azınlık. Ve onlarınki hakiki bir hoşnutsuzluk mu, yoksa kişisel hırs mı?

Kuzenimin davranışını üç nedenle kınıyorum: İlki nankörlük, ikincisi sadakatsizlik, üçüncüsü aptallık. Nankörlüğü: Ülkenin Babası, benim iktidara adaylığımı desteklemesine rağmen, onu bağışladı ve sonrasında Senato'da yaptığı küstah ve yıkıcı konuşmalara hoşgörüyle katlandı. Sadakatsizliği şu: Tiberius Claudius Caesar'a devletin başı olarak itaat etmeye yemin etti. Bu yemini bozmak, ancak Sezar'ın adaletle yönetme yeminini alenen çiğnemesi durumunda, halkın yararını gözetmek adına, mazur görülebilir. Sezar yeminini çiğnemiş değil. Dolayısıyla Sezar'a sadakatsizlik, Vinicianus'un adlarına yemin ettiği tanrılara karşı işlenmiş bir günah ve Sezar'ın yönetiminden hoşnut olan halka karşı düşmanlıktır. Aptallığı şu: Scribonianus yalan ve rüşvetle ordusundan birkaç bin adamı İtalya'yı istila etmeye ikna etse, hatta birkaç askeri başarı kazansa bile, bu saygın meclisin herhangi bir üyesi onun imparatorumuz olabileceğine inanıyor mu? Baş güvencemiz olan Muhafız Kıtası'nın onun tarafına geçeceğine inanan var mı? Muhafızlar aptal değil; işlerinin yolunda olduğunu biliyorlar. Senato ve halk da aptal değil; Claudius'un iktidarında, ondan öncekiler tarafından yasaklanan özgürlüklere ve refaha kavuştuklarını biliyorlar. Scribonianus kendini, ancak mevcut haksızlıkları düzeltme sözü vererek kente kabul ettirebilir; ama düzeltecek haksızlıkları bulmakta epey zorlanacaktır. Ben durumu şöyle değerlendiriyorum, Efendiler, söz konusu isyanın motoru kişisel kıskançlık ve kişisel hırstır. Bizden şimdi istenen sadece, her anlamda takdirimizi ve bağlılığımızı kazanmış bir imparatorun yerine, yeteneklerini az bildiğimiz ve niyetlerinden kuşkulandığımız birini getirmemiz değil; kanlı bir iç savaş riskini de göze almamızdır. Çünkü, diyelim ki Sezar tahttan feragate razı oldu, bakalım ordular Scribonianus'u komu-

tanları olarak kabul edecek mi? İmparator adayı olabilecek, Scribonianus'tan daha yetenekli ve daha yüksek rütbeli kişiler var. Scribonianus'un iki alayına karşı, arkasında dört nizami alay olan bir başka komutan kendini rakip imparator ilan edip neden Roma'ya yürümesin? Ve eğer Scribonianus'un girişimi başarılı olursa, ki ben bunu olası görmüyorum, Vinicianus ne olacak? Kibirli Scribonianus'un önünde diz çökmekle mi yetinecek? Acaba imparatorluğu ikisi arasında bölme anlayışıyla mı kabul etti Scribonianus'u desteklemeyi? Ve eğer öyleyse, bir zamanlar Pompeius ile Tanrı Julius Caesar ve yine Marcus Antonius ile Tanrı Augustus arasında olduğu gibi, bir ölüm kalım savaşı içinde mi bulacağız kendimizi? Hayır Efendiler. Sadakatimiz, gönül borcumuz ve çıkarımızın el ele gittiği bir durum bu. Ülkenin şükranını kazanmak, tanrıların onayını almak ve Vinicianus ile Scribonianus fazlasıyla hak ettikleri hainlere yakışan bir ölümle cezalarını çektikten sonra, birbirimizi kutlamak istiyorsak, Tiberius Claudius Caesar'ı sadakatle desteklemeliyiz."

Sonra Rufrius konuştu: "Bu mecliste Muhafızların sadakatsizlik ihtimalinden söz edilmiş olmasını bile esefle karşılıyorum. Onların komutanı olarak, tek bir adamın bile imparatora karşı görevini unutmayacağına kefilim. Hatırlatırım Efendiler, şimdi Ülkenin Babası olan Tiberius Claudius Caesar'ı ordunun en üst komuta mevkiine ilk öneren Muhafız Kıtası'ydı ve bu meclis, seçimlerini onaylamaya bir süre istekli görünmedi. Dolayısıyla Muhafızların sadakatsizlik ihtimalinden söz etmek bir senatörün ağzına yakışmıyor. Hayır, ilk onlar Tiberius Claudius Caesar'ı imparator ilan etti ve onun davasını terk edecek son adamlar onlar olacaktır. Ve Senato'nun başkomutanlığı bir başkasına önerdiği ordugâhta duyulursa, o zaman, Efendiler, karar sonrasında bu binayı hemen barikatlarla, sıralarla, kaldırım taşlarıyla tahkim edin ya da meclisi belirsiz bir zamana kadar tatil edip dağılın."

Böylece oybirliğiyle güvenoyu aldım ve Senato, Scribonianus'a yazmam için beni yetkilendirdi. Ona, komuta görevinden alındığını ve derhal Roma'ya dönüp kendini savunmasını bildirdim. Ama Scribonianus alamadı mektubumu. Ölmüştü.

Neler olduğunu size anlatayım. Scribonianus askeri disiplini gevşeterek, çok sayıda ücretsiz eğlence düzenleyerek ve kendi cebinden ödediği şarapları dağıtıp kendini popüler kıldığını sanarak, Yedinci ve On Birinci Alayları yerel amfiteatra götürdü ve onlara hayatının tehlikede olduğunu anlattı. Onlara Vinicianus'un mektubunu ya da çoğunu okudu ve giderek Caligula'nınkini aratmayacak kadar keyfi ve acımasız olan bir zorbalıktan Roma'yı kurtarma çabasında onu desteklemelerini istedi. "Cumhuriyet yeniden kurulmalı," diye haykırdı. "Gerçek özgürlük sadece Cumhuriyet döneminde vardı." Eski deyişle, çuvaldan ekiyordu ve bazı tohumlar hemen filiz verdi. Erler sesinden para kokusu aldı: Parayı severlerdi ve böylesine eliaçık bir komutanın benim öfkeme veya hasetime kurban edilmesini çok haksız buldular. Büyük bir alkış aldı; bir zamanlar On Birinci Alay'a komuta etmiş olan Vinicianus da alkışlandı; ve gerekirse, onları dünyanın öbür ucuna kadar izleyeceklerine yemin ettiler. Scribonianus, her birine şimdi on altın, İtalya'ya varınca kırk altın ve zaferle Roma'ya girdikleri gün yüz altın sözü verdi. Onar altını hemen orada dağıttı ve yaklaşan sefere hazır olmalarını söyleyerek onları ordugâha gönderdi. İtalya'dan tekneler gelir gelmez ve bölgeden toplanan askerler silahlandırılınca çağrılacaklardı. Ama Scribonianus, adamlarının sadakatini ve zekâsını küçümsemekle büyük bir hata yapmıştı. Tamam, onun adına geçici bir öfkeyle kolayca kışkırtılabilirlerdi ve o havaya girmişken para armağanlarını zevkle kabul ederlerdi; ama asker yeminlerini bozmak başka şeydi. O kadar kolay satın alınamazdı. Onu dünyanın öbür ucuna kadar izleyebilirlerdi, ama dünyanın merkezi olan

Roma'ya değil. Onları İtalya'ya çıkmaya razı etmek için, kişi başı on altından çok daha fazlası gerekiyordu. Eyaletlerini bırakıp İtalya'yı istila etmek, isyan demekti ve başarısız bir isyanın cezası ölümdü –savaşta veya celladın kılıcıyla–, hatta İmparator, ibret olsun diye, belki onları kamçılatarak veya çarmıha gererek öldürtürdü.

Scribonianus'u izleyip izlememe kararı almak için, subaylar toplantıya çağrıldı. Scribonius'a biraz sempati dile getirildi, ama isyana kadar gitmeye pek istek yoktu. Her halükârda, Cumhuriyet'in yeniden kurulmasını kimse istemiyordu. Scribonianus onların desteğine güvendiğini söylemiş ve eski Roma'nın özgürlüğünü geri getirmek gibi yüce bir davada kendisine katılmayanları, sıradan erlerin haklı öfkesine teslim edeceğini ima etmişti. Zamana oynamaya karar verdiler. Scribonianus'a bir heyet gönderip kendi aralarında henüz anlaşamadıklarını ve vicdani tereddütlerini bağışlarsa, ortak kararlarını seferin yola çıkacağı gün bildireceklerini söylediler. Scribonianus, paşa gönlünüz bilir, dedi; nasıl olsa onların yerine koyacak sürüyle yetenekli adamı vardı; ama ona katılmayı reddederlerse, inatları uğruna ölmeyi göze almalıydılar. Subaylar toplantısından daha da önemlisi, hepsi on iki yıldan fazla hizmette bulunmuş sancaktarlar, çavuşlar ve onbaşıların gizli toplantısıydı. Bunların çoğu Dalmaçyalı kadınlarla evliydi ve görev süreleri bütünüyle orada geçmişti: Roma lejyonlarının bir eyaletten öbürüne kaydırılması çok enderdi. Dolayısıyla Yedinci ve On Birinci Alaylar Dalmaçya'yı gerçek yuvaları sayıyorlardı, oradaki yaşamlarını iyileştirmek ve mülklerini korumak dışında düşündükleri ya da ilgilendikleri bir şey yoktu.

Yedinci Alay'ın sancaktarı açtı toplantıyı: "Çocuklar, generalin peşinden İtalya'ya gitmeyi gerçekten düşünmüyorsunuz, değil mi? Alayımızın onuru meselesi bir yana, bana aptalca bir macera gibi görünüyor bu. Tiberius Claudius Caesar'a sadakat yemini ettik, değil mi? Düzgün bir

adam olduğunu da kanıtladı, değil mi? Scribonianus'la eski bir hesabı olabilir, ama kim haklı, nereden bileceğiz? Scribonianus'un da kendi hesapları var, hepimiz farkındayız. Neden kendi meselelerini aralarında halletmiyorlar? Ben Germenlerle, Mağribilerle, Parth'larla, Yahudilerle, Britonlarla, Araplarla, Çinlilerle savaşmaya hazırım –nereye isterseniz gönderin– asker olarak görevim bu. Ama İtalya'da Muhafız Kıtası'na karşı savaşmam. İmparatora çok bağlı oldukları söyleniyor, ayrıca bizim onlarla çarpışmamız çok anlamsız. General bizden bunu istememeliydi. Ben verdiği parayı harcamadım, harcamaya da niyetim yok. Ben bu işi tümüyle unutalım derim."

Herkes onayladı. Ama gençler ve kaşarlanmış yaşlı askerler kolay para ve yağma umuduyla öyle coşmuşlardı ki, toplantıdan önceki baş mesele, kendilerini yalancı durumuna sokmadan, isyandan nasıl sıyrılacaklarına çözüm bulmaktı. Birisi mantıklı bir fikir ileri sürdü. Otuz yıl önce bu alaylar arasında baş gösteren bir isyan, gökten ilahi bir alametle –bir güneş tutulmasından sonra boşanan şiddetli sel– aniden yatışmıştı. Bu isyanı önlemek için de böyle bir işaret bulunamaz mıydı? Uygun bir tane buldular.

Beş gün sonra Scribonianus'tan, alayların tam teçhizatlı olarak, bir an önce İtalya'ya doğru yola çıkmak üzere limana yürümesi emri geldi. Yedinci ve On Birinci Alayların Kartallı sancaklarını taşıyanlar, Kartalları alışıldığı biçimde defne çelenkleriyle süsleyemediklerini rapor ettiler: Çelenkler bağlanır bağlanmaz düşmüş ve anında solup pörsümüşlerdi! Sonra sancaktarlar, numaradan bir korku ifadesiyle, başka bir mucizeyi bildirmeye koştular: Bayrak direkleri dikildikleri yerden çıkmıyordu! Subaylar, duymaktan çok memnun oldukları bu korkunç alametleri Scribonianus'a bildirdiler. Öfkeden kudurdu Scribonianus ve hemen On Birinci Alay'ın kışlasına yollandı: "Bayraklar yerinden çıkmıyor mu dediniz? Yalancılar! Siz bir avuç ödleksiniz! Köpekler bile

sizden daha yüreklidir. Kim demiş bu direk yerinden çıkmıyor diye?" En yakındaki bayrağa gidip direğe asıldı: Çekti, salladı, zorladı, alnında mor mor damarlar çıktı... Ama direk yerinden milim oynamadı. Aslında, toplantının gecesi, direkler gizlice betona gömülmüş, üstlerine toprak atılmış ve beton kaya gibi donmuştu.

Scribonianus her şeyin bittiğini anladı. Yumruğunu gökyüzüne salladı ve koşarak limana inip özel teknesine atladı ve tayfaya hemen denize açılma emri verdi. Sanırım İtalya'ya gidecekti, başarısızlığı bildirip Vinicianus'u uyarmak için. Ama planların ters gittiğinden şüphelenen tayfalar, kendilerini bu işten sıyırmak için, onu Korfu yakınlarındaki Lissa adasına çıkardılar. Sadece bir azatlısı kaldı yanında ve intiharına tanık oldu. Vinicianus da, birkaç gün sonra haberi alınca, kendini öldürdü; yandaşlarının çoğu da öyle yaptı. İsyan bitmişti.

Senato'daki konuşmam ile Scribonianus'un başarısızlık haberi arasındaki on günü endişesiz geçirdiğimi söyleyemem. Çok çabuk heyecanlanıyordum ve Ksenophon'un gayreti olmasa, eski sinirsel sıkıntılarım muhtemelen nüksedecekti. Ama bana şunu bunu içirerek, masaj yaptırarak ve o kuru tavrıyla gelecek korkusundan uzak tutarak beni yüreklendirdi ve sağlığıma ciddi bir zarar gelmeden bu darboğazdan geçirdi. O günlerde, Homeros'un, her gördüğüme tekrarladığım şu dizeleri takılmıştı kafama:

"Tüm gücünle karşı koyar mısın ona,
Kışkırtmadığın halde sana meydan okuyana?"

Bir gün Rufrius'a parola olarak bile verdim. Messalina benimle dalga geçiyordu, ama cevabım hazırdı: "Homeros'un da kafasına takılmıştı. Kaç kere kullandı bunu. Bir kez *İlyada*'da ve iki üç kez *Odysseia*'da." Messalina'nın bağlılığı büyük destekti; halkın önüne çıktığımda yurttaş-

ların ve askerlerin sevgiyle bağırışları ve Senato'nun bana gösterdiği güven de.

Yedinci ve On Birinci Alayları, Senato'nun onlara "Sadık Claudius Alayları" adını vermesini isteyerek ödüllendirdim ve Messalina'nın ısrarıyla (Vitellius da affın uygun olmadığında onunla hemfikirdi) sağ kalan isyancıları öldürttüm. Ama Silanus'u öldürtmem gibi alelacele değil, hepsini teker teker, usulünce yargılayarak idam ettirdim. Davaya bakma yöntemim şöyleydi: Ben ortada, başkanlık makamında otururak iddianameyi okuyor ve Konsüller iki yanımda ayakta duruyordu. Sonra ben kendi sandalyeme çekiliyordum ve Konsüller kendi başkanlık koltuklarını getirtip yargıç olarak davaya bakıyorlardı. O günlerde üşütmüştüm ve zaten güçlü olmayan sesim iyice kısılmıştı, ancak fısıltıyla konuşabiliyordum. Ama Narcissus, Polybios ve Muhafız Kıtası'ndan albaylar yanımdaydı ve bir sanığı veya tanığı çapraz sorgulamak istersem, onlara fısıldayarak veya sorularımı bir kâğıda yazarak, benim adıma sormalarını istiyordum. En iyi sözcü Narcissus'tu; dolayısıyla onu diğerlerinden fazla kullanıyordum. Bu, bir yanlış anlamaya yol açtı ve düşmanlarım onu davayı kendi kafasına göre yürütmekle suçladı: Adi bir azatlı, soylu Romalıları yargılıyor; rezaletin son perdesi! Narcissus'un gerçekten çok kendinden emin, bağımsız bir tavrı vardı; ama sorguladığı Scribonianus'un sadık azatlısı hazırcevaplıkta ondan baskın çıkınca, itiraf ederim ki, ona karşı gülüşmelere ben de katıldım.

NARCISSUS: Sen Furius Camillus Scribonianus'un azatlı kölesiydin, değil mi? Öldüğünde yanında mıydın?

AZATLI: Evet.

NARCISSUS: Bu isyan hazırlığında sırdaşı mıydın? Suç ortaklarının kim olduğunu biliyor muydun?

AZATLI: Onun güvenine layık olmadığımı mı ima ediyorsun? Yani bu isyan iddiasında eğer, senin deyişinle, suç ortakları varsa, onları ele vereceğimi mi düşünüyorsun?

NARCISSUS: Bir şey ima ettiğim yok. Sadece olgulara ilişkin basit bir soru sordum.

AZATLI: O zaman ben de basit bir cevap vereyim: Hatırlamıyorum.

NARCISSUS: Hatırlamıyor musun?

AZATLI: Bana söylediği son sözler şöyleydi: "Bu işle ilgili sana söylediğim her şeyi unut. Bırak, sırlarım benimle ölsün."

NARCISSUS: Hımm, o zaman sırlarını *bildiğini* varsayabilirim.

AZATLI: Canının istediğini varsayabilirsin. Beni ilgilendirmez. Efendim ölürken unutmamı emretti. Onun emrini sorgulamadan yerine getiriyorum.

NARCISSUS (*hırsla ortaya doğru yürüyerek tanığı net görmemi engelledi*): Hercules aşkına, çok dürüst bir azatlı! Peki, söyler misin arkadaş, eğer Scribonianus kendini imparator ilan etseydi ne yapardın?

AZATLI (*beklenmedik bir içtenlikle*): Arkasında dururdum arkadaş ve dilimi tutardım.

On beş isyancı soylu ya da sabık soylu idam edildi. Ama aralarından sadece biri, Juncus adında birinci dereceden bir magistra, senatördü. Onu mahkûm etmeden, görevinden istifa etmesini sağladım. Öteki senatörler tutuklanmadan önce intihar etmişlerdi. Alışılmış uygulamanın aksine, idam edilenlerin mülklerine el koymadım ve sanki efendice intihar etmişler gibi, bunları vârislerine bıraktım. Hatta üç veya dört yerde mülklerin ipotek altında olduğunu görünce –muhtemelen isyana katılmalarının nedeni buydu– vârislere nakit yardımı bile yaptım. Narcissus'un, bazı isyancılara karşı kanıtları gizlemek için rüşvet aldığı dedikodusu tamamen uydurmadır. Ön soruşturmaları, Polybios'un yardımıyla kendim yaptım ve ifadeleri yazdırdım. Narcissus'un herhangi bir kanıtı gizlemeye fırsatı

olmadı. Ancak, Messalina'nın evraka erişme imkânı vardı ve bazı şeyleri yok etmiş olabilir; bu hususta kesin konuşamam. Ama Narcissus da, Polybios da ben yokken evraka el sürmediler. Azatlılara ve yurttaşlara, kanıt elde etmek için işkence edildiği söylendi. Bu da doğru değil. Sadece birkaç köle işkenceden geçirildi; efendilerine karşı ifadeye zorlamak için değil, yalancı tanıklık yaptıklarından şüphelendiğim bazı azatlılara karşı kanıt sağlamak için. Azatlılara ve yurttaşlara işkence ettiğim söylentisi, sanırım Vinicianus'un azat ettiği bazı kölelerin durumundan çıktı. Vinicianus, isyanın başarılamadığını görünce, kendisi aleyhine işkence altında ifade vermesinler diye, azat belgelerine bir yıl öncesinin tarihini atmıştı. Yasal değildi bu. Ama Tiberius'un iktidarında, bu tür numaraları önlemek için kabul edilen bir yasayla, adamlardan işkence altında ifade almak zaten mümkündü. Bir sözde yurttaşa da işkence uygulandığında, yurttaşlık haklarına sahip olmadığı ortaya çıktı. Juncus, davasına bakılırken, hapishanede çok kötü muamele gördüğünden yakındı. Her yanı sargılar içindeydi ve yüzünde derin kesiklerle gelmişti. Ama Rufrius ifadesinde bunun düpedüz yalan olduğunu söyledi: Tutuklanmaya karşı koymuş ve Brindisi'de bir yatak odası penceresinden çıplak atladığı, çalılardan bir çiti yarıp geçtiği için yaralanmıştı. İki Muhafız yüzbaşısı bunu doğruladı.

Gelgelelim, Juncus da Rufrius'tan intikamını aldı. "Eğer ölmem gerekiyorsa, Rufrius," dedi, "seni de beraberimde götüreceğim." Sonra bana döndü: "Sezar, onca güvendiğiniz Muhafız Kıtası Komutanınız da sizden benim kadar nefret ediyor ve sizi hakir görüyor. Paetus'la ben, Vinicianus adına onunla görüştük ve Dalmaçya kuvvetleri gelince, Muhafızları bizden yana döndürebilir mi, diye sorduk. Kabul etti, ama ancak imparatorluğun kendisi, Scribonianus ve Vinicianus arasında paylaşılması koşuluyla olur, dedi. Cesaretin varsa inkâr et, Rufrius."

Rufrius'u anında tutuklattım. İlkin suçlamaları gülerek geçiştirmeye çalıştı; ama yargılanmayı bekleyen isyancı şövalyelerden biri olan Paetus, Juncus'un tanıklığını doğruladı. Sonunda Rufrius çöktü ve aman diledi. Kendi celladı olma hakkını verdim ona.

Birkaç kadın da idam edildi. İsyana tahrikle suçlanan bir kadın, sırf cinsiyetinden ötürü, neden ceza görmesindi? Hele, bir adamla resmi nikâhı olmayan, bağımsızlığını ve kendi mülkünü muhafaza eden bir kadın, bu işi baskı altında yaptığını iddia edemezdi. Darağacına, aynı erkekler gibi, zincirlenmiş getirildiler ve genelde, ölümü çok daha cesurca karşıladılar. Paetus'un resmi karısı Arria, Messalina'nın yakın arkadaşıydı ve isteseydi, kuşkusuz bağışlanacaktı. Ama hayır, o Paetus'la birlikte ölmeyi yeğledi. Paetus, Rufrius olayındaki tanıklığı için, ona karşı resmi suçlama yapılmadan önce, intihar hakkı verilerek ödüllendirilmişti. Ama korkaktı Paetus ve bir türlü kılıcının üstüne atlayamadı. Arria kılıcı ondan kaptı ve kendi kaburgalarının altına sapladı. "Bak Paetus," dedi ölürken, "acıtmıyor."

İsyana bulaşmaktan ötürü ölen en tanınmış kişi yeğenim Julia'ydı (Obur Helen). Ondan kurtulmak için iyi bir bahane çıkmasına memnundum. Kocası, zavallı yeğenim Nero'yu Sejanus'a o ihbar etmiş ve daha sonra öleceği adaya sürülmesine sebep olmuştu. Tiberius, daha sonra onu, ailesi olmayan kaba bir şövalyeyle, Blandus'la evlendirerek gösterdi onu hakir gördüğünü. Helen, Messalina'nın güzelliğini de, gücünü de kıskanıyordu. Kendisi, bir zamanlar dillere destan olan güzelliğini yemek tutkusu ve tembelliği yüzünden kaybetmiş ve aşırı şişmanlamıştı. Ne var ki, Vinicianus gibi fare tipli adamların, farelerin büyük balkabaklarına düşkünlüğü gibi, semiz kadınlara olan zaafı, eğer kendini Rufrius ve Scribonianus'tan üstün gören Vinicianus niyetlendiği gibi imparator olabilseydi, Obur Helen'i imparatoriçe konumuna getirecekti. Bize sadakatini göstermek için onu Messalina'ya ihbar eden Vinicianus'tu.

15. Bölüm

Böylece, ben hâlâ imparatordum ve kişisel hayatıma güvenli ve hızlı bir dönüş yapma hayallerim paramparça olmuştu. Augustus'un zaman zaman yaptığı Cumhuriyet'i geri getirme konuşmalarında samimi olduğunu, hatta amcam Tiberius'un iktidarı bırakmaktan söz etmesinin sandığım kadar sahte olmadığını söylemeye başladım kendime. Evet, sıradan yurttaş için, fanatik Cumhuriyet ağzıyla, "Ne yani! Sakin bir zamanda iktidarı Senato'ya devretmek çok mu zor?" diye homurdanmak kolaydı. İşin zorluğu, ancak o sıradan yurttaşın kendisi imparator olursa anlaşılabilirdi. Zorluk, "sakin bir zaman" sözündeydi: Sakin bir zaman yoktu. Ortamda her zaman huzur bozucu unsurlar mevcuttu. Tüm içtenliğinizle, "Belki altı ay sonra, belki bir yıl sonra," diyebilirdiniz. Ama altı ay sonra, bir yıl sonra, hatta ortamdaki huzur bozucu unsurlarından bazıları başarıyla bertaraf edilse bile, onların yerini alacak sorunlar baş gösterecekti. Tiberius ve Caligula'nın geride bıraktığı karışıklık temizlenince ve ben, Senato'ya, sorumlu bir yasama organı gibi davranarak özsaygısını yeniden kazandırınca –özsaygı olmadan özgürlük olmaz– iktidarı devretmeye kararlıydım. Ama Senatörlük Sınıfı'na ancak hak ettiği kadar saygı gösterebilirdim. Var olanın en iyilerini sokmuştum Senato'ya; ne var ki, imparatorun keyfine boyun eğme geleneğini kır-

mak çok zordu. Benim yumuşak mizacımdan şüpheleniyor ve onlara doğal bir nezaketle davrandığımda, ellerinin ardından terbiyesizce birbirleriyle fısıldaşıyorlardı. Ve sonra, bazen olduğu gibi, sabrım taşıp öfkelenince, hoşgörülü bir öğretmenin tahammül sınırlarını zorlamış okul çocukları gibi, suspus olup titremeye başlıyorlardı. Hayır, henüz işi bırakamazdım. Monarşi karşıtı başarısız bir isyanın liderlerini öldürtmek zorunda kaldığım için teoride, kendimden utanıyordum; ama pratikte başka ne yapabilirdim?

Bu meseleye epey kafa yordum. Yönetmek için öne sürülebilecek tek sağlam mazeret, sizden daha yetersiz kişiler tarafından yönetilmemektir, diyen Platon değil miydi? Bunda bir gerçeklik payı var. Ama benim asıl korktuğum, tam tersine, tahttan feragat edersem, benden daha yetenekli (ama daha çalışkanı bulunamaz, diye övünüyordum) birinin –mesela Ren'deki Galba veya Gabinius'un– yerime geçmesiydi. O zaman monarşi büsbütün güçlenir ve Cumhuriyet asla geri getirilemezdi. Kısacası sakin zaman daha gelmemişti. Gene işime dönmeliydim.

İsyan ve sonrası kamu işlerini engellemiş, benim programımı da iki ay geciktirmişti. Zaman kazanmak için birkaç gereksiz resmi tatili iptal ettim. Yeni yıl gelince, Vitellius ile eş-Konsül olarak, üçüncü Konsüllük dönemime başladım; ama iki ay sonra Asiaticus lehine istifa ettim. Hayatımın en önemli yıllarındandı bu: Britanya seferimin yılı.

MS 43] Ama ona gelmeden, bazı aile işlerini anlatmalıyım. Kızım Antonia'nın yetenekli ve bana karşı nazik bir delikanlı olan genç Pompeius ile evlenme zamanı gelmişti. Törenin tantanalı bir halk şenliğine dönüşmesine izin vermedim ve evde sessiz sakin bir kutlama yaptık. Damadımı imparatorluk soyunun bir ferdi olarak gördüğüm düşünülsün istemiyordum. Hatta kendi ailemi bile imparatorluk soyu olarak görmekten hoşlanmıyordum. Biz Doğulu bir hanedan değildik; biz Julia-Claudia ailesiydik ve Corne-

lia, Camilla, Servia, Junia ailelerinden veya önde gelen diğer ailelerden ne daha iyi ne de daha kötüydük. Küçük oğluma da diğer soylu çocuklarından farklı davranılmasını istemedim. Senato, doğum gününü kamu bütçesinden karşılanacak Oyunlarla kutlamayı önerdi, ama kabul etmedim. Gelgelelim, birinci dereceden magistralar, ilk yaş gününü kendi girişimleriyle, masrafını da kendileri karşılayarak, muhteşem bir gösteri ve şölenle kutladılar. Bu uygulama, halefleri tarafından da sürdürüldü. Bana karşı gösterilen bu iyi niyete teşekkür etmemek kabalık olacaktı, hem Messalina da çok seviyordu Oyunları. Genç Pompeius için tek yaptığım, ilk magistralığını normal zamanından beş yıl öne çekmek ve Latin bayramları sırasında Şehrin Koruyucusu olmasına izin vermek oldu. Pompeius, anneannesi tarafından Büyük Pompeius'un torunuydu ve aile adını, maskları ve heykelleri ondan miras almıştı. Onca kuşak sonra, Caesar adıyla Pompeius adını birleştirmekten gurur duyuyordum. Bundan yaklaşık yüz yıl önce, Julius Caesar anneannem Octavia'yı Büyük Pompeius'la evlendirmeyi önermiş, ama Pompeius reddedince aralarında kavga çıkmıştı. Daha sonra, Octavia Marcus Antonius'la evlendi ve Octavia'nın torununun kızı olan kızım Antonia'yı, ben şimdi Pompeius'un torununun torunuyla evlendiriyordum.

Devlet maliyesi, kısıntılara rağmen hâlâ parlak değildi. Tahıl üretiminde kıtlık bütün dünyada sürüyor ve uzak pazarlardan yüksek fiyata buğday satın almak için ciddi meblağlar ayırmak zorunda kalıyordum. Çeşitli tasarruf tedbirlerim arasında, Caligula'nın bazı gözdelerine –araba yarışçıları, aktörler vb– bağlattığı maaşların iadesi de vardı. Bu paraların hâlâ ödenmekte olduğundan habersizdim; çünkü Callistus bundan bana hiç söz etmemişti. Sessizliğini rüşvetle sağlamışlardı herhalde.

Bir önemli karara vardım. Augustus'un döneminden sonra, Hazine'nin yönetimi, en düşük dereceli magistralar-

dan oluşan her zamanki görevlilerden alınmış ve birinci dereceden magistralara verilmişti. Ne var ki, uygulamada, bu birinci dereceden magistraların yaptığı sıradan bir veznedarlıktı: İmparatorun onlara bildirdiği meblağları alıyor veya veriyorlardı; Hazine'nin bütün hesaplarını tutanlar imparatorun azatlılarıydı. Ben, Hazine'nin yönetimine, şimdi çeşitli başka görevler verilmiş olan –Lombardia'nın yönetimi, Ostia'da liman vergilerinin toplanması vb– eski görevlileri getirmeye karar verdim. Bundaki amacım, devlet maliyesinin girdisini çıktısını hakkıyla öğrenmeleriydi. Böylece monarşiden cumhuriyete geçme vakti gelince, bir karışıklık yaşanmayacaktı. Şu anda benden başka kimsenin denetlemediği Hazine hesapları tamamen Callistus ve kâtipleri tarafından yönetiliyordu. Ama görevlilerin mevkilerinden yararlanarak Hazine'yi soymasını istemiyordum – azatlılara güvenmek, maalesef rütbe sahiplerine güvenmekten daha kolaydı. Böylece, bu göreve, ancak görev süreleri boyunca Oyunları kendi ceplerinden karşılamayı kabul edenlerin aday olabileceğini bildirdim. Zenginler, devleti soymaya, yoksullardan daha az eğilimlidir, diyordum. Seçtiğim gençler göreve atanmadan önce, bir yıl boyunca her gün, yeni saraya gelip Hazine'nin işleyiş düzenini inceleyeceklerdi. Atandıktan sonra, benim altımda Hazine'nin –tabii hâlâ Callistus tarafından temsil edilen– bir dairesinin başına getiriliyorlar, yanlarına danışman ve yazıcı olarak dairenin başkâtipliğini üstlenen bir azatlı veriliyordu.

Plan iyi yürüdü. Azatlılar ve atanmışlar birbirlerini denetliyordu. Callistus'a daireler arası yazışmalarda o şifre benzeri işaretlerin kaldırılmasını ve düzgün bir Latince veya Yunanca yazıya geçilmesi talimatını verdim: Yeni atananlar ne olup bittiğini anlayabilmeliydi.

Aynı yaklaşımla, bütün magistralara ve valilere bir görev bilinci aşılamaya çalıştım. Örneğin, yeni yılda kura ile eyalet valisi seçilen senatörlerin (iç eyaletleri kastediyorum;

sınır eyaletlerinin askeri valilerini, başkomutan olarak ben atıyordum), genellikle yaptıkları gibi, deniz yolculuğunun sefalı olacağı haziran veya temmuza kadar Roma'da sallanmak yerine, nisan ortasında yola çıkmalarında direttim.

Messalina'yla beraber, çok sayıda uygunsuz kişinin sızdığı yurttaşlar listesini baştan aşağı inceledik. İşin çoğunu ona bıraktım; binlerce isim silindi, on binlerce isim eklendi. Listenin kabarmasına itirazım yoktu. Roma yurttaşı olmak azatlılar, taşralılar ve yabancılar karşısında ciddi bir avantajdı; her isteyene açık olmadığı ya da aşırı seçkinci bir kulübe dönüşmediği sürece Roma dominyonlarındaki büyük nüfusla orantılı –mesela, her yurttaş olana karşılık altı yedi yurttaş olmayan– tutulursa, dünya siyasetinde önemli bir denge unsuru olurdu. Tek ısrarım, yeni yurttaşların maddi olanaklarının olması, düzgün ve itibarlı ailelerden gelmeleri, Latince konuşabilmeleri, Roma hukuku, dini ve ahlakı konusunda yeterince eğitimli olmaları, giyimleri ve davranışları bakımından saygı uyandırmalarıydı. Bu niteliklere sahip ve itibarlı bir senatörün kefil olduğu kişileri listeye yazıyordum. Ancak olanakları ölçüsünde Hazine'ye bir bağışta bulunmalarını bekliyordum; çünkü şimdi, yurttaş olarak, kamu gelirinden çeşitli şekillerde yararlanacaklardı. Kendilerine kefil bulamayanlar, yardımcılarım kanalıyla doğrudan bana başvuruyorlardı; o zaman Messalina araştırıyordu geçmişlerini. Onun uygun gördüklerini daha fazla soruşturmadan listeye koyuyordum. Başvuranlardan yüklü ücretler aldığını ve geçici olarak bu göreve kaydırdığım azatlıların, özellikle Amphaeus ve Polybios'un büyük paralar kazandığını o sırada bilmiyordum tabii. Yurttaş adaylarına kefil olan birçok senatör de işin kokusunu almış ve el altından para kabul etmeye başlamışlardı. Hatta bazıları, vekilleri aracılığıyla ihtiyatlı bir şekilde, fiyatlarının diğer senatörlerinkinden ehven olduğu yolunda reklam yapıyorlardı. Bütün bunlardan hiç haberim yoktu o sırada. Herhalde benim de,

Messalina'yı vekil olarak kullanıp bu işten nasiplendiğim düşünülüyor ve onların cambazlıklarını görmezden geleceğim varsayılıyordu.

Yardımcılarının başvuranlardan maddi armağanlar aldığının farkındaydım, bunu kabul ediyorum. Bir gün onlarla bu konuyu tartıştım ve şöyle dedim: "Armağan almanıza bir şey demiyorum; ama bunu talep etmenize iznim yok. Rüşvet karşılığında, sahtekârlık veya benzer usulsüzlükler yaptığınızı iddia etmiyorum; ayrıca vaktinizi ve enerjinizi tüketen özel hizmetler için ve eşitlik ilkesini çiğnemeden bazılarının işine öncelik tanıdığınız için neden ödül almayasınız? Aynı anda, aynı taleple gelen yüz başvurudan yalnız onu kabul edilecekse, eh, size gönül borcunu en iyi gösterebilecek on kişiyi seçmemek aptallık olur. Sadık dostum ve müttefikim Kral Herodes Agrippa'nın sıkça kullandığı bir Yahudi atasözü –daha doğrusu, atasözüne dönüşmüş bir Yahudi yasası– vardı: 'Harmanda ekini çiğneyen öküzün ağzı bağlanmaz.' Yerinde ve adil bir söz. Ama çirkin pazarlıklar, açık artırmaya sokulan iltimaslar ve ayrıcalıklar istemiyorum; hem öküzlerimin, ekini çiğnemekten çok ağızlarını doldurmakla meşgul olduğunu görürsem, onları harman yerinden doğru mezbahaya gönderirim."

Yeni Muhafız Kıtası komutanımın adı Justus'tu. Muhafızların albaylarını çağırtmış ve aralarından birini komutan olarak önermelerini söylemiştim ve benim tercihim Justus olmadığı halde, onların seçimini kabul ettim. Justus, sıradan bir askere göre, siyasete burnunu sokmaya fazla eğilimliydi. Örneğin, bir gün, yurttaşlığa yeni kabul ettiklerimden bazılarının sadakat icabı benim adımı almadıklarını ve şükranlarını göstermek için vasiyetlerini benim lehime değiştirmediklerini bildirdi. Bu nankör ve sadakatsiz adamların bir listesini bile çıkarmıştı ve onlara karşı bir suçlama yöneltilmesini isteyip istemediğimi sordu. Sen kaydettiğin neferlerin senin adını almasını veya vasiyetlerini senin lehine değiştirmesini istiyor

musun, diye sorarak susturdum onu. Justus bunu bana bildirmek zahmetine girdi; ama ne o ne de bir başkası Messalina'nın yurttaşlığı satışa çıkardığını ve başkalarını da Roma yurttaşlığını satmaya teşvik ettiğini; daha da beteri, magistraların, valilerin ve askeri komutanların seçiminde beni etkilemesi için ona muazzam meblağlar ödendiğini söylemedi. Bazı durumlarda sadece parayı almakla kalmıyor, –bir an önce söyleyeyim bari– pazarlığı mühürlemek için adamın onunla yatmasını da şart koşuyordu. İşin en utanç verici tarafı da, hiç haberim olmadan beni bu işe alet etmesiydi: Güzelliğine rağmen benim ondan soğuduğumu ve benim adıma satmasına izin verdiğim mevkilerden iyi para getirmesi koşuluyla istediği yatak arkadaşını seçme hakkını ona tanıdığımı söylüyordu! Gelgelelim, o sırada bütün bunlardan tamamen habersizdim; işlerin iyi gittiğine ve bütün ülkenin sevgi ve saygısına layık, dürüst bir yönetici olduğuma inanıyordum.

Kendimden hoşnut olduğum bu cehaletim içinde, özellikle aptalca bir şey yaptım: Messalina'nın tekeller konusundaki tavsiyesini dinledim. Onun ne kadar kurnaz olduğunu, benimse ne kadar kalın kafalı olduğumu ve ona ne kadar güvendiğimi hatırlayın: Her şeye inandırabilirdi beni. Bir gün şöyle dedi: "Claudius, düşünüyordum da; eğer rakip tüccarlar arasında rekabeti yasaklayacak bir yasa olsa ülke daha büyük bir refaha kavuşmaz mıydı?"

"Ne demek istiyorsun, canım?" diye sordum.

"Bir benzetmeyle açıklayayım. Diyelim ki, yönetim sistemimizde farklı bölümler yok. Diyelim ki, buradaki her yardımcı keyfince bir işten ötekine geçmekte serbest. Diyelim ki, bir sabah Callistus koşa koşa sana geldi ve 'İlk ben geldim, bu sabah Narcissus'un yazıcılık işini ben yapacağım,' dedi; bir an sonra Narcissus gelip taburesinde Callistus'un oturduğunu görünce, Felix'in odasına daldı ve onun önceki gece bitiremediği bir dışişleri dosyası üzerinde çalışmaya başladı. Ne kadar saçma olur, düşünebiliyor musun?"

"Çok saçma. Ama bunun tüccarlarla ne ilgisi var?"

"Anlatacağım. Tüccarlar tek bir işe bağlı kalmıyor; rakiplerinin de kalmasına izin vermiyor. Hiçbirinin topluma hizmetle ilgilendiği yok, sadece en kolay yoldan para kazanmaya bakıyorlar. Bir tüccar, aileden kalma bir şarap ithali işine başlıyor, bir süre ciddi biçimde yürütüyor; sonra bakıyorsun, birden yağ ticaretine geçmiş, civardaki eski, yerleşik bir şirketi yok pahasına satıyor; belki bu şirketi batıracak ya da satın alacak, sonra incir ticaretine veya köle ticaretine girecek ve rakiplerini ya ezecek ya da kendi ezilecek. Ticaret sürekli savaş demek; halk kitleleri de bu durumdan savaştaki siviller kadar zarar görüyor."

"Gerçekten öyle mi düşünüyorsun? Bir tüccar fiyat kırınca veya iflas edince, halk çok ucuza mal alabiliyor."

"Siviller de savaş meydanından faydalı ıvır zıvır –metal parçaları, ölü atların derileri ve nalları vb– toplayabilir demekten farksız bu. Hatta kırık arabaların sağlam parçalarından yeni bir araba bile yapabilirler! Öyle düşeş kazançlar, çiftliklerinin yanmasıyla ve ekinlerinin mahvolmasıyla kıyaslanır mı?"

"Tüccarlar o kadar kötü mü gerçekten? Ben onları her zaman devlete yararlı insanlar olarak gördüm."

"Yararlı olabilirler, olmalılar da. Ama işbirliğine yanaşmamaları ve birbirleriyle delice rekabetleri yüzünden büyük zarar veriyorlar. Mesela, renkli Phrygia mermerine veya Suriye ipeğine veya Hint biberine veya Afrika'dan fildişine talep var diye bir söylenti çıkıyor; pazardan pay koparmak için azgın it sürüsü gibi saldırıyorlar. Kendi ticaret alanlarında kalacaklarına, gemilerini hemen yeni heyecan odağına yöneltip kaptanlarına, fiyatı ne olursa olsun, mümkün olduğunca çok mermer, biber, ipek veya fildişi getirmelerini emrediyorlar. O zaman yabancılar fiyatları yükseltiyor tabii. Yirmi gemi yükü bibere veya ipeğe ihtiyaç varsa, büyük masraflarla iki yüz gemi yükü geliyor. Oysa yüz seksen gemi,

talep edilen ve makul fiyata alınabilecek başka malları taşımak için kullanılabilir. Ticareti de, ordular, mahkemeler, din ve diğer şeyler gibi merkezden denetlemek gerektiği çok açık."

Ona, fırsat verirsem ticareti nasıl denetleyeceğini sordum. "Çok basit," dedi, "tekeller kurardım."

"Caligula tekeller kurdu ve fiyatlar arşa fırladı," dedim.

"Tekelleri en yüksek fiyatı verene *sattı* o; tabii fiyatlar yükselir. Ben öyle yapmazdım. Benim tekellerim Caligula'nınkiler gibi devasa olmazdı. O, tek bir kişiye bütün dünyadaki incir ticareti tekelini sattı! Ben belirli bir mala bir yıllık talebi hesaplar ve sonra, bir veya daha çok tüccara, o alanda iki yıl ticaret hakkı verirdim. Mesela, Kıbrıs şarabını ithal ve satma hakkını sadece falan şirkete, Mısır camını ithal ve satma hakkını sadece filan şirkete verirdim; Baltık kehribarı, Sur'un mor boyası, Britanya'nın mine işleri başka başka şirketlere giderdi. Ticaret böyle denetlenir ve rekabet olmazsa, hammaddenin yabancı üreticisi veya satıcısı fiyatı yükseltemez. Tüccarın kendisi belirler fiyatı ve ona, 'ister sat, ister satma,' diyebilir. Tekel hakkı verilemeyecek küçük ticareti erbabı da, ya ellerinde fazladan iş olan tekel sahipleriyle anlaşacak ya da kendilerine yeni iş alanları bulacak. Benim sorumluluğuma verilse, tıkır tıkır işlerdi her şey; hem pazarda her istenen bulunur hem de devlet liman vergilerinden her zamankinden çok para kazanırdı."

Çok mantıklı bir plan gibi göründüğünü kabul ettim; bir yararı da birçok gemiyi ve tüccarı buğday ticaretine yöneltmek olacaktı. Ona hemen çok sayıda tekel kurma yetkisi verdim. Kurnaz kadının bana bu planı kabul ettirmekteki tek amacının tüccarlardan alacağı muazzam rüşvetler olduğu aklımın köşesinden geçmemişti. Altı ay sonra, tekel verilen alanlarda –ki lüks mallar kadar, ihtiyaç maddeleri de vardı aralarında– rekabetin kalkması, fiyatları uçurmuştu. Tüccarlar, Messalina'ya ödedikleri rüşveti tüketiciden çıkar-

maya çalışıyorlardı. Kentte, kıtlık kışından beri böyle bir huzursuzluk yaşanmamıştı. Sokaklarda halk beni yuhalıyordu. Yapabileceğim tek şey, Mars Alanı'nda büyük bir platform kürsüsü kurdurup, gür sesli bir Muhafız yüzbaşısının yardımıyla, etkilenen malların fiyatlarını önümüzdeki on iki ay için sabitlediğimi ilan ettirdim. Fiyatları, doğru rakamlara ulaşabildiğim kadarıyla, önceki on iki aya göre belirledim. Tabii sonra, bütün tekelciler, kendi özel durumları için kararımı değiştirmem ricalarıyla saraya doluştular; beş parasız kalacaklardı, açlıktan ölecek ailelerini dilencilik bekliyordu, bu türden saçmalıklar. Onlara, eğer şimdi saptanan fiyatlarla kâr edemiyorlarsa, daha iş bilir tüccarlar lehine piyasadan çekilmelerini söyledim; sonra da hemen karşımdan gitmezlerse, onları "Devlete karşı savaş açmakla" suçlayıp Capitolium kayalığından aşağı attıracağıma dair uyardım. İtirazlarını kestiler; ama pazardan bütün mallarını çekerek beni alt etmeye yeltendiler. Ne ki, belirli tür malların –örneğin, Makedonya'dan salamura balık veya Girit'ten şifalı otlar– kente yeterli miktarda gelmediğini duyarsam, mevcut tekellere hemen bir şirket daha ekliyordum.

Kente gıda temini konusunda çok dikkatliydim. İtalya'daki çiftliklerimin kâhyasına, kent pazarına sebze, özellikle de lahana, soğan, kıvırcık salata, hindiba, pırasa, yabani şeker havucu ve diğer kış sebzeleri yetiştirmek için, kent yakınlarında mümkün olduğunca çok toprak ayırmasını bildirdim. Hekimim Ksenophon, Roma'nın yoksul semtlerinde kış aylarında sıkça görülen hastalıkların, büyük ölçüde yeşil sebze kıtlığından ileri geldiğini söylemişti. Dolayısıyla bol sebze yetiştirilmesini, her sabah şafak sökmeden pazara getirilmesini ve mümkün olan en düşük fiyatla satılmasını söyledim. Domuz, kümes hayvanı ve büyükbaş hayvan yetiştirilmesini de teşvik ettim; birkaç yıl sonra Senato'dan, kentin kasapları ve şarap satıcıları için özel ayrıcalıklar çıkartmayı başardım. Senato'da, bu talebime itiraz edenler oldu. Sena-

törler, ihtiyaçlarını kendi malikânelerinden sağladıkları için, halkın gıdasıyla ilgilenmiyorlardı. Asiaticus şöyle dedi: "Soğuk su, ekmek, fasulye, bakla ve lahana çalışan adamlara yeter. Neden et ve şarapla lükse alıştıralım onları?" Asiaticus'un insafsızlığına bozuldum ve sen sakız şarabı yerine soğuk suyu, kızarmış geyik eti yerine lahanayı tercih eder miydin, diye sordum. Zengin gıdalarla büyüdüğünü, sade yemeklere alışmakta zorlanacağını, ama yapabilse daha sağlıklı bir kişi olacağını söyledi. Yine de, yoksul insanları sosyal durumlarını aşan bir yemek düzenine teşvik etmenin yanlış olduğu kanısındaydı.

"İstirham ediyorum, Efendiler," diye karşı çıktım sinirden titreyerek, "hangi insan, ara sıra bir lokma et yemeden, özsaygısını koruyabilir?" Meclis galiba bunu komik buldu. Bence değildi. O tartışmanın sonunda, şarapçılar hakkında konuşurken de aynı şey oldu. "Teşvik bekliyorlar," dedim. "Son beş yılda bile şarap dükkânlarının, yani düzgün fıçı şarabı satan dükkânların sayısı çok azaldı; kapatmak zorunda kaldığım pişmiş et ve şarap –hem de ne şarap!– satan o pis yerleri demiyorum. Çoğu kurşun tozu katılmış korkunç şeylerdi ve civarda duvarlarına isle porno resimler çizilmiş, hastalıklı kadınlarla dolu bir genelev vardı. Beş yıl önce, Palatium'daki evime çeyrek mil mesafede en az on beş – ne on beşi, en az yirmi beş fıçı şarapçısı vardı, şimdi ancak üç dört tane kaldı. İyi şarap satarlardı. Durun bakayım, 'Matara' vardı, 'Bacchus' vardı, 'Kıdemli' vardı, 'İki Kardeş' vardı, 'Agrippa'nın Şanı' vardı, 'Kuğu' vardı (Kuğu hâlâ çalışıyor, ama ötekilerin hepsi gitti; en iyi şarap İki Kardeş'teydi) ve 'Baucis ile Philemon' da, o da yok şimdi, çok hoş yerdi. 'Porsuk Ağacı' da – bizim 'Porsuk Ağacı'nı da severdim..."

Ne gülmüşlerdi bana! Hepsinin özel şarap mahzenleri vardı ve muhtemelen, içki almak için bir şarap dükkânına hayatlarında girmemişlerdi. Sert bir bakışla susturdum onları. Dedim ki: "Belki anımsarsınız, beş yıl önce, yeğenim sabık

imparatorun kaprisleri yüzünden iflas etmiş ve dostlarımın inayetiyle yaşamak zorunda kalmıştım. O dostlar arasında bir tekiniz bile yoktunuz. Kara gün dostlarım birkaç sadık azatlı, bir fahişe kız ve bir iki yaşlı köleydi. Şarap mahzenim de evimle birlikte satılığa çıkarıldığı için, şarabımı o dükkânlardan sağlamaya mecburdum. Evimin ancak iki üç odasını kullanabilecek kadar param vardı. Onun için ne dediğimi çok iyi biliyorum. Siz de, günün birinde, bir imparatorun kaprisinin kurbanı olursanız, umarım bu tartışmayı hatırlar ve kentteki kasapların ve 'Kuğu' gibi, 'Taç' gibi, 'Kara Köpek' gibi hâlâ çalışan – ama destek olmazsanız fazla direnemeyecek namuslu şarapçıların korunması için oy vermediğinize pişman olursunuz. Soğuk suyunuz, bakla ezmeniz sizin olsun! Ve ben bu konuşmayı bitirmeden önce –veya sonra– yüzünüzde en ufak bir tebessüm görürsem, bunu şahsıma hakaret addedeceğim."

Gerçekten kızmıştım; titriyordum öfkeden. Ölüm korkusunun yavaş yavaş üstlerine çöktüğünü gördüm. Aleyhte tek oy çıkmadan kabul edildi önerim.

Başarımdan anlık bir zevk duydum, ama sonrasında kendimden çok utandım ve tersliğimden ötürü onlardan özür dileyerek işi daha beter karıştırdım. Zayıflık ve korkaklık gösterdiğimi düşündüler. Şunu açık seçik belirtmem gerek: İmparatorluk gücümü, en değer verdiğim eşitlik, adalet ve insanın özsaygısı ilkelerime aykırı düşüp, Senato'yu ezmek ve yıldırmak için kullanmamıştım. Asiaticus ve öteki kalpsiz zenginlerin yurttaş kardeşlerine pislikmiş gibi davranmaları o anda teperni attırmıştı. Tehdit etmiyordum; dostça uyarıyordum sadece. Ama bu sözlerim, özrüme ve kentte dağıttırdığım mektuba rağmen, daha sonra düşmanlarım tarafından bana karşı kullanıldı. Şöyleydi mektubum:

"Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, İmparator, Yüksek Rahip, Pleb Hakları Koruyucusu, üçüncü kez Konsül'den, Senato ve Roma Halkına selam.

Kendimde gördüğüm ve belki sizi üzdüğünden daha çok beni üzen bir kusurumun farkındayım: Çünkü insanın kendi hatasından kaynaklanan bir sıkıntı, insanın kontrolü dışındaki bir kaynaktan gelen, yıldırım, hastalık, sağanak, bir yargıcın sertliği gibi bir sıkıntıdan daha üzücüdür. Eğilimlerime rağmen, bana yüklediğiniz iktidar sorumluluğunun ilk gününden bu yana, giderek artan ani öfke patlamalarımdan söz ediyorum. Örneğin, geçen gün Ostia'lılara, yeni limandaki kazıların nasıl ilerlediğini görmeye geleceğimi, Tiber'den aşağı tekneyle inip öğle saatlerinde oraya varacağımı ve işçilerimin davranışından herhangi bir şikâyetleri varsa dinleyeceğimi veya sunacakları başka dilekçeleri varsa memnuniyetle ilgileneceğimi bildirdim. Ama Ostia'ya vardığımda, ne beni karşılayan bir tekne ne de rıhtımda bekleyen şehir görevlileri vardı. Çok öfkelendim, şehrin önde gelen kişilerini, baş magistrayı, liman müdürünü filan çağırtıp ağır konuştum; o kadar değersiz miydim gözlerinde, teknemi iskeleye bağlayacak bir gemici bile bulamazlar mıydı, yoksa benden limana giriş ücreti almak niyetinde miydiler, onları besleyen eli ısıracak ya da en iyi ihtimalle, kayıtsızca geri çevirecek kadar nankör müydüler, falan filan. Gelgelelim, basit bir açıklama yapıldı: Mesajım onlara ulaşmamıştı. Onlar özür diledi, ben özür diledim, iki tarafta da dargınlık kalmadı ve tekrar dost olduk. Ama ben öfkemin sıkıntısını onlardan fazla duydum; çünkü ben onlara bağırırken, onlar nasıl bir hata yaptıklarının farkında değillerdi. Sonuçta, onlara hakaret ettiğimden ötürü utanan ben oldum.

Dolayısıyla tutulduğum bu öfke krizlerine benimle beraber tahammül etmenizi sizden rica ediyorum. Uzun sürmezler ve zarar vermezler. Hekimim Ksenophon, uykusuzluk gibi, bunun da aşırı çalışmadan ileri geldiğini söylüyor. Son zamanlarda gece yarısından sonra uyuyamıyorum; kent pazarına mal taşıyan arabaların uzaktan gelen gürültüsü şafak sökene kadar beni uyanık tutuyor; ancak ondan sonra belki

bir saat kestiriyorum. Öğleden sonra mahkemelerde uyuklamamın sebebi bu.

İtiraf etmem gereken bir diğer kusurum da garez tutma eğilimim. Bunun suçunu aşırı çalışmaya veya sağlıksızlığa bağlayamam, ama şunu diyebilirim ve diyorum: Zaman zaman sergilediğim bu davranış, asla adaletsizlikten veya birinin suratını beğenmemek ya da malını kıskanmak gibi mantıksız bir nedenden ötürü değil. Geçmişte bana karşı, beni kışkırtmadan yapılan ve tamiri için herhangi bir çaba gösterilmeyen, özür dilenmeyen kişisel haksızlıklardan ötürüdür. Örneğin, mahkemeyi ilk ziyaretimde –tahta çıktıktan hemen sonra– ihanetle suçlanan bazı kişilerin davasında, yeğenim sabık imparatora yalakalık yapmak için, beni haksız yere sahtekârlıkla suçlayan küstah görevliyi fark ettim. Beni parmağıyla işaret edip, 'Suçlu olduğu yüzünden okunuyor. Neden uzatıyorsunuz davayı? Hemen mahkûm edin, Sezar,' demişti. Bunu hatırlamam doğal değil mi? Ben içeri girerken yaltaklanarak bana doğru gelen o herifi görünce, 'Suçlu olduğun yüzünden okunuyor. Çık dışarı ve bir daha Roma'daki hiçbir mahkemede görünme!' diye bağırdım.

Hepiniz eski soyluların şu sözünü bilirsiniz: *Aquila non captat mus cas.* Kartal soylu bir ruhtur ve sinek avlamaz; yani soylu kişi aşağılık amaçlar peşinde koşmaz veya onu kızdıran alçak küçük insanlardan öç alma zahmetine girmez. Ama yıllar önce, soylu ağabeyim Germanicus Caesar'ın buna yaptığı bir ilaveyi aktarayım:

'Captat non muscas aquila; at quaeque advolat ultro
Faucibus augustis, musca proterva perit.'

Bunları aklınızda tutarsanız, aramızda hiçbir yanlış anlama olmaz ve karşılıklı taahhüdümüz olan sevgi bağını koruyabiliriz.

Hoşça kalın."

(Bu dizelerin çevirisi şöyledir: "Kartal sinek avlamaz, ama arsız bir sinek vızıldayarak kartalın özgür iradesi dışında heybetli gırtlağına girerse, eceli gelmiş olur.")

Appius Silanus'u öldürtmem, isyanın bahanesi olmuştu; bu yüzden, ailesine karşı herhangi bir düşmanlık beslemediğimi göstermek için, Augustus'un torununun torunu olan ve Augustus'un öldüğü yıl doğan büyük oğlu Marcus Silanus'un dört yıl sonra Konsül olmasını ayarladım ve bizimle sarayda oturmak üzere babasıyla Hispania'dan gelen en küçük oğlu Lucius Silanus'u, kızım Octavia'yla, (Octavia nişan törenini anlayacak yaşa gelir gelmez) evlendirmeye söz verdim.

16. Bölüm

Britanya kuzeydedir, ama iklimi çok nemli olsa da, beklediğiniz kadar soğuk değildir: Düzgün bir drenajla ülke fevkalade verimli olabilir. Ufak tefek, koyu renk saçlı asıl yerlileri, yaklaşık Roma'nın kurulduğu dönemde, güneydoğudan gelen Kelt istilacılar tarafından topraklarından atılmışlardı. Bir kısmı, erişilmez dağlarda veya bataklıklarda ufak yerleşimler halinde hâlâ bağımsız yaşıyor; geri kalanları serf oldular ve kanlarını fatihlerinin kanıyla karıştırdılar. "Kelt" sözcüğünü en genel anlamda, son birkaç yüzyıl boyunca, Hint dağlarının kuzeyindeki ücra bölgelerden batıya doğru göç ederek Avrupa'ya gelen çok sayıda milleti kapsayacak şekilde kullanıyorum. Bazı bilginlere göre, yaşadıkları bölgeyi terk etmelerinin nedeni, dolaşmayı sevmeleri veya sınırlarındaki daha güçlü kabilelerin zorlaması değil, yavaş yavaş meydana gelen muazzam bir doğal afet sonucu, o güne dek onları besleyen verimli toprakların giderek kurumasıydı. Eğer sözüm gerçekten önem taşıyorsa, yalnızca Galya'nın sakinlerinin büyük bir bölümünü –zira Aquitania'lılar Hispania kökenlidir– ve Germania ve Balkanlar'daki birçok halkı değil; güneye, Yunanistan'a inmeden önce bir süre Yukarı Tuna vadisinde yaşayan Akhaları da Keltler arasında sayıyorum. Evet, Yunanlar Yunanistan'a nispeten yeni geldiler. Girit kültüründen gelen Pelasgos'ları oradan

kovmuş ve beraberlerinde en önemlisi Apollon olan yeni tanrılar getirmişlerdi. Truva Savaşı'ndan az önce oldu bu. Dorlar daha da sonra, Truva Savaşı'ndan seksen yıl sonra geldi. Aynı ırktan başka Keltler, yaklaşık aynı zamanlarda Galya ve İtalya'yı istila ettiler. Latince onların dilinden türemiştir. Keltlerin Britanya'yı ilk istilası da o zaman oldu. Dilleri ilkel bir Latinceyi andıran bu Keltlere Goidel deniyordu. Uzun boylu, açık sarı saçlı, iriyarı, övüngen, fevri ama soylu bir halktı. Bütün sanatlarda –ince dokumalar, metal yapımı, müzik, şiir– yetenekliydiler. Bir kısmı hâlâ Kuzey Britanya'da, Yunanlar için Homeros'un dizelerinde ölümsüzleşen aynı uygarlık seviyesinde, ama büyük ölçüde değişmiş olarak varlıklarını sürdürüyorlar.

Dört veya beş yüzyıl sonra, Kuzey Avrupa'da bir başka Kelt halkı ortaya çıktı; bu kabilelere Galatlar diyoruz. İskender'in ölümünden sonra, Makedonya'yı istila edip, Küçük Asya'ya geçtiler; yerleştikleri bölgeye, onların adından gelen Galatia deniyor şimdi. Kuzey İtalya'ya da girdiler; Etrüskleri yendiler, Roma'ya kadar ilerlediler ve bizi Allia'da yenip kentimizi yaktılar. Bu halk Galya'nın büyük bölümünü ele geçirdi; ama onlardan önce gelenler merkezde, kuzeybatıda ve güneydoğuda kaldı. Galatlar da yetenekli bir halktır; güzel sanatlarda ilk Keltler kadar parlak değiller belki, ama daha fazla birlik ruhuna sahip ve daha kaliteli savaşçılar. Orta boylu, kumral veya siyah saçlı, yuvarlak çeneli ve düz burunlu adamlar. Allia felaketi zamanında, bu halktan bazı kabileler, adanın güneydoğusundaki Kent'ten geçerek Britanya'yı istila etti ve Goidel'leri önlerinde yelpaze gibi yayılmaya zorladı: Şimdi onlar –serf olanlar dışında– ancak Kuzey Britanya'da ve yakındaki İrlanda adasında bulunuyor. Britanya'ya giden Galatlar, Britonlar, yani boyalı adamlar olarak tanındı; çünkü yüzlerinde ve bedenlerinde mavi boyalı masklar kullanıyorlardı ve bütün adaya Britanya adını veren onlar oldu. Gelgelelim, iki yüzyıl sonra, üçüncü bir

Kelt halkı Orta Avrupa'dan gelip, Ren'den yukarı çıkıyordu. Manş kıyılarına yerleşen ve Galya'nın en iyi savaşçıları olarak tanınan bu halka Belgae diyoruz. Galatlara benzeyen, ama Germen kanı taşıyan, açık renk saçlı, büyük çeneli, kartal burunlu karışık bir ırk. Kent üzerinden Britanya'yı istila ettiler ve hâlâ Britonlar ve onların Goidel serflerinin elinde olan güneybatı köşesi hariç, adanın bütün güneyine yerleştiler. Bu Belgae halkının Manş'ın karşı kıyısındaki akrabalarıyla yakın ilişkileri sürüyordu (hatta krallarından biri denizin iki kıyısını da yönetmişti), onlarla sürekli ticaret yapıyor ve Julius Caesar'la savaşlarında silah yardımında bile bulunuyorlardı; tıpkı güneybatıdaki Britonların akrabaları Loire Galatlarıyla ticaret yapmaları ve onlara yardım göndermeleri gibi.

Britanya halkları hakkında bu kadar söz yeter; şimdi gelelim Roma'daki iktidarla ilişkilerine. Britanya ilk, yüz sekiz yıl önce, Julius Caesar tarafından ele geçirildi. Julius, Belgae halkı ve Loire Galatları ile savaşırken, düşman saflarında çok sayıda Briton olduğunu fark etmiş ve adaya Roma'nın gücüne saygı göstermeyi öğretmek gerek, diye düşünmüştü. Britanya, dirençli düşmanları için emin bir sığınak ve bağımsızlık girişimleri için bir başlangıç noktası olduğu sürece, Galya'da asayişi sağlamak zordu. Ayrıca siyasi nedenlerle, meslektaşı Pompeius'un başarılarını dengeleyecek parlak bir askeri zafer kazanmak istiyordu. Hispania ve Galya'daki zaferleri, Pompeius'un Suriye ve Filistin zaferlerine denkti ve uzak Britanya'ya düzenlenecek bir sefer, Pompeius'un ücra Kafkasya halkları karşısındaki başarılarına denk olacaktı. Ve son olarak, paraya ihtiyacı vardı. Loire tüccarları ve Manş tüccarları Britanya'dan epey yarar sağlar gibiydi; Julius o pazarı ele geçirmek istiyordu ve ada sakinlerinden yüklü bir haraç alarak işe başlayacaktı. Britanya'da altın olduğunu biliyordu; oradan gelen altın sikkeler Galya'da dolaşımdaydı. (İlginç sikkelerdi bunlar: Orijinal model, Tuna

ve Ren yoluyla Britanya'ya gelmiş olan, Makedonyalı Philippos'un madeni parasıydı; ama zamanla üzerindeki şekil o kadar bozulmuştu ki, arabanın iki atından biri yok olmuş, araba ve sürücü sıradan bir motife dönüşmüş ve Apollon'un defne çelenkli başından geriye sadece çelenk kalmıştı.) Aslında Britanya altın zengini değildi. Güneybatıdaki kalay madenleri bir zamanlar önemli olsa da –Kartacalılar orada ticaret yapıyordu– ve faaliyetleri hâlâ sürse de, Roma'nın kalay ihtiyacı şimdi Galiçya açıklarındaki adalardan karşılanıyor. Britanya'da biraz gümüş, bakır ve kurşun var; güneydoğu sahilinde demircilik yapılıyor ve iyi kalite tatlı su incileri çıkıyor (ama boyları küçük ve Doğu'dan gelenlerle kıyaslanamaz). Kehribar yok –Baltık'tan gelgitle– kıyıya vuran parçalar dışında, ama çok kaliteli oltutaşı ve dışarıdan gelen başka değerli mallar var: Köleler, postlar, yün, keten, evcil hayvanlar, mineli bronz, mavi boya, dal örgüsü sepetler ve tahıl. Julius'u en çok ilgilendiren altın ve kölelerdi; ama adadan gelecek kölelerin pek yüksek kalitede olmayacağını biliyordu. Kadınlar hem çekicilikten yoksun hem de sert mizaçlıydılar; erkekler ise, üst sınıflardan çıkan çok iyi sürücüler dışında ancak en kaba çiftlik işlerinde kullanılabilirdi. Bunlardan aşçı, kuyumcu, müzisyen, berber, yazıcı veya hünerli fahişe çıkması beklenemezdi. Roma'da getirecekleri ortalama fiyat kırk altından fazla değildi.

Julius Caesar Britanya'yı iki kez, Goidel'lerin, Britonların ve Belgae halkının sırayla yaptıkları gibi, güneydoğudan istila etti. İlk seferinde, Britonlar ciddi bir direniş sergilediler ve iyi bir sınav verdiler; öyle ki, Kent'ten rehin olarak aldığı birkaç tutsak dışında pek bir şey yapamadı ve ancak on mil kadar ilerleyebildi. Ama ikinci seferinde, tecrübesinden ders alarak, yirmi bin kişilik bir orduyla karaya çıktı; ilk denemesinde sadece on bin asker vardı. Galya kıyısına yakın bir noktadaki Sandwich'den başlayıp Thames halicinin güney kıyısı boyunca ilerleyerek, önce Stour Nehri'ni, sonra

Londra yakınında Thames'i geçti. Bir Belgae kabilesi olan Catuvellauni kabilesinin topraklarına yönelmişti. Kabilenin kralı, adanın güneyinde ve doğusundaki birkaç önemsiz kralı yönetimi altında toplamış, Londra'nın yirmi beş mil kadar kuzeydoğusundaki Wheathampstead'i başkent yapmıştı. Kent diyorsam, tabii Greko-Romen anlamında bir kent düşünülmemeli: Çamur sıvalı derme çatma barınaklar ve bir iki işlenmemiş taş kulübeden oluşan büyücek bir yerleşimdi burası. Julius'a karşı direnişi örgütleyen, Cassivellaunus adlı bu kraldı; ama süvarilerinin ve savaş arabalarının, Julius'un getirdiği Galyalı süvarilerinden üstün olmasına karşın piyadelerinin Roma askerleriyle baş edemediğini gördü. Piyadelerini kenara çekip sadece süvariler ve arabalarla Roma ordusunun yayılmasını önlemenin en iyi taktik olacağına karar verdi. Julius, yiyecek sağlamak için, ancak süvarilerle desteklenen güçlü gruplar göndermek gerektiğini gördü: Britanyalı sürücüler, küçük ve dağınık grupları pusuya düşürüp yok etme tekniğini fevkalade geliştirmişlerdi. Roma ordusu nizami yürüyüş düzeninde kaldığı sürece, tarlaları ve küçük köyleri yakarak vereceği zarar pek önemli değildi; Britonlar kadınlarını, çocuklarını ve hayvanlarını güvenli bir yere kaçırmaya bolca vakit buluyorlardı. Ama Julius Thames'in karşı yakasına geçince, son zamanlarda Catuvellauni kabilelerinin yenilgiye uğrattığı bazı kabilelerden destek aldı. Bunlar, Londra'nın kuzeybatısında yaşayan ve başkentleri Colchester (Camulodunum) olan Trinobantus'lardı. Babası Cassivellaunus tarafından öldürülen sürgündeki bir Trinobantus prensi, seferin hemen öncesinde Julius'tan kaçmak için Galya'ya gitmiş ve eğer Julius Catuvellauni kabilesinin topraklarını istila ederse, bütün doğu kıyısını kendisine destek olmak üzere ayaklandırmaya girişmişti. Bu girişimini gerçekleştirdi ve Julius'un Trinovant topraklarında güvenli bir üssü vardı. Orada yiyecek takviyesi yaptıktan sonra Wheathampstead'e doğru yeniden yola koyuldular.

Cassivellaunus, Julius dikkati dağıtılarak geri gitmeye zorlanmadıkça, zafer umudunun pek az olduğunu biliyordu. Sadık müttefiklerine, Kent'teki adamlara acil bir mesaj göndererek, hep birlikte ayaklanıp Julius'un üssüne saldırmaları için yalvardı. Karaya çıktıktan kısa bir süre sonra, sahile çıkarmayı ihmal ederek denizde yüzer halde bıraktığı nakliye araçlarının fırtınada parçalandığı haberi Julius'u bir kez yolundan alıkoymuştu zaten. Stour'dan onca yolu geri dönmek zorunda kalmış ve hasarın onarılması on gününü almıştı; bu arada Britonlar onun zorlukla ele geçirdiği mevzileri geri almış ve güçlendirmişlerdi. Kent'teki adamlar sadece iki bin askerin ve üç yüz süvarinin bulunduğu üsse saldırmaya razı gelselerdi ve üssü ele geçirip, donanmaya el koymayı başarsalardı, Julius adada mahsur kalır ve bütün ada Romalılara karşı ayaklanırdı – Trinobantus'lar bile terk ederlerdi yeni müttefiklerini. Kent'tekiler üsse topluca saldırdılar, ama büyük zayiat vererek püskürtüldüler. Yenilginin haberi duyulunca, Cassivellaunus'un bütün müttefikleri Julius'a barış elçileri gönderdi. Ama o şimdi Wheathampstead'e doğru yürüyordu ve aynı anda iki cepheden saldırmıştı. Topraktan yapılmış bu kocaman kale korular, derin hendekler ve kazıklarla çevriliydi ve zapt edilmesinin imkânsız olduğu düşünülüyordu. Kabilenin savaşamayacak kadar yaşlıları veya çocuk yaşta olanları için bir sığınak hizmeti görüyordu. İçeride ele geçirilmiş çok sayıda sığır ve yüzlerce tutsak vardı. Cassivellaunus, ordusu henüz yenilmemiş olsa da, barış istemek zorunda kaldı. Julius hafif koşullar ileri sürdü; çünkü yaz bitmek üzereydi ve bir an önce Galya'ya dönmek istiyordu; bir isyan tehdidi vardı orada. Catuvellauni kabilesinden sadece rehine olarak bazı önemli erkek ve kadınları teslim etmesi, Roma halkına altın olarak ödenecek yıllık bir haraç ve Trinobantus'ları rahatsız etmeme sözü vermesi istendi. Böylece, Cassivellaunus Julius'a haracın bir bölümünü ödedi ve rehineleri teslim etti; Trinobantus'lar

ve Julius'a gönüllü destek vermeyi öneren doğu sahilindeki müttefikleri dışındaki bütün diğer kabilelerin kralları da aynı şeyi yaptı. Julius tutsaklarıyla ve Manş'ı geçirmek derdinden kurtulmak için Trinobantus'lara ucuza satmayı reddettiği çok sayıda sığırla birlikte Galya'ya döndü.

İsyan Galya'da iki yıl sonra patladı ve Julius isyanı bastırmakla çok meşgul olduğundan Britanya'ya bir üçüncü sefer için asker ayıramadı; oysa Cassivellaunus isyan haberini alır almaz haraç ödemeyi kesmiş ve Galya'daki isyancılara yardım göndermişti. Çok geçmeden iç savaşlar başladı ve bunlar sona erdiğinde, Britanya'ya sefer meselesi zaman zaman gündeme getirilse de, ertelemek için daima geçerli bir neden, çoğunlukla da Ren sınırında sorunlar oluyordu. Bu iş için hiçbir zaman yeterli asker yoktu. Sonunda Augustus imparatorluğun sınırlarını Manş'ın ötesine taşımanın doğru olmadığına karar verdi. Bunun yerine Galya'yı, Ren eyaletlerini ve Ren'in karşı yakasında babamın zapt ettiği Germania topraklarını uygarlaştırmaya odaklandı. Hermann'ın isyanından sonra Germania'yı kaybettiğinde, sorunlarına bir de Britanya'yı eklemeye hazırlıklı değildi. Babaannem Livia'ya, benim doğduğum yıl yazdığı bir mektupta düşüncesini açıklıyordu: Galyalılar Roma yurttaşlığı için olgunlaşana ve Roma ordusunun yokluğunda isyan etmeyecekleri kesinleşene kadar, Britanya'nın istilası siyaseten haklı görülemezdi.

"Ama sevgili Livia, yine de Britanya'yı önünde sonunda bir sınır eyaletine dönüştürmek gerektiğine inanıyorum. Galya'nın burnunun dibinde, vahşi ve bu denli çeşitli bir nüfus barındıran bir adanın bağımsız kalmasına göz yummak güvenli değil. Gelecekte Britanya'nın da, bugün Güney Galya'nın ulaştığı uygarlık seviyesine ulaşacağını tahmin ediyorum. Sanırım ırk olarak bize yakın olan bu adalılar, Germenlerden çok daha iyi Romalı olacaklar. Germenler, görünüşteki uysallıklarına ve sanatlarımızı öğrenme çabala-

rına rağmen, bana zihnen, Mağribilerden ve Yahudilerden bile daha uzak geliyor. Bu hissimi açıklamak zor; fazla hızlı öğreniyorlar belki. Atasözünü bilirsin: 'Hızlı öğrenen hızlı unutur.' Britanyalılardan, şimdiden Romalıymışlar gibi söz etmemi aptalca bulabilirsin, ama geleceğe dair tahminler yürütmek ilginç oluyor. Bundan yirmi yıl, hatta elli yıl sonrasını demiyorum; ama Galyalıların yurttaşlığa hazır olmaları için elli yıl versek ve Britanya'nın tümünün fethi için yirmi yıl versek, belki yüz yıl içinde İtalya bütün Britanya adalarıyla kaynaşmış olur ve (gülme) belki Britanyalı soylular Roma Senatosu'nda yerlerini alır. Bu arada biz, ticaretle nüfuz etme politikamızı sürdürmeliyiz. Şimdi adanın büyük bölümüne hükmeden Kral Cymbeline, Romalı-Galyalı tüccarları, hatta Yunan hekimleri, özellikle göz hekimlerini çok hoş karşılıyor; ülkedeki bataklıklardan ötürü, halk fena halde göz hastalıklarından mustarip. Romalı sikkecileri onun için harika bir gümüş sikke darp ettiler –altın sikkeler kaba sayılıyor– ve Galya'daki valilerimizle dostane ilişkiler içinde. Britanya ile ticaret son birkaç yılda çok arttı. Duyduğuma göre, Cymbeline'in Colchester'daki sarayında, Latince de Britonca kadar konuşuluyormuş."

Bu bağlamda, Tiberius'un iktidarının erken döneminde yazan tarihçi Strabon'dan bir alıntı yapayım:

"Günümüzde bazı Britanyalı prensler, gönderdikleri elçiler ve incelikli davranışlarla, Caesar Augustus'un dostluğunu kazandılar: Capitolium Jüpiter'i tapınağına adak sunuları bile gönderdiler ve bütün adada, Romalılar için neredeyse bir ikinci yurt yarattılar. Galya'ya ihraç ettikleri mallar ve çoğunlukla fildişi bilezikler, gerdanlıklar, kehribar, cam eşya ve benzerlerinden oluşan ithal mallar üzerindeki gümrük vergileri gayet makul." Strabon sonra, ihraç ettikleri malları sıralıyor: altın, gümüş, demir, postlar, köleler, av köpekleri, tahıl ve sığır. Vardığı sonuçlar –sanırım bizzat Livia'dan esinlenerek– şöyle: "Bu durumda, Romalıların adada garnizon

kurmaya ihtiyaçları yok. Onları haraç ödemeye zorlamak için, süvari destekli en az bir piyade alayı gerek; oysa alınacak haraç, orada garnizon bulundurmanın maliyetini ancak karşılar ve haraç uygulaması, gümrük vergilerinin düşürülmesini gerektirir. Ayrıca zorlama siyaseti, ciddi askeri riskleri beraberinde getirecektir."

Bu "en az bir piyade alayı" tahmini, bence fazla mütevazı. "En az dört alay" hedefe daha yakın olurdu. Augustus Catuvellauni kabilesinin sözünden cayarak haraç ödemeyi kesmesini hiçbir zaman sözünden dönme olarak gündeme getirmediği gibi, Cymbeline'in Trinobantus'ları hükmü altına almasına da ses çıkarmadı. Bu Cymbeline, Cassivellaunus'un torunuydu ve kırk yıl hüküm sürdü. Son yılları, yaşlanan kralların olağan kaderi doğrultusunda, aile sorunlarıyla karardı. Büyük oğlu iktidara el koymaya çalıştı ama ülkeden atıldı, ama Galya'ya, Caligula'nın yanına giderek Britanya'yı istila etmek için yardımını istedi; eğer onu babasının tahtına geçirirlerse, Roma'nın egemenliğini tanıyacaktı. Caligula, hemen Senato'ya, adanın teslim olduğunu bildiren mesajlar yolladı; sonra, sanki hiç vakit kaybetmeden saldırıya geçecekmiş gibi, muazzam bir ordunun başında Boulogne'a yürüdü. Ne var ki, pimpirikli bir adamdı ve gelgitin şiddetli olduğu Manş Denizi'nde boğulmaktan veya savaşta öldürülmekten veya ele geçirilip sazdan kafes içinde adak olarak yakılmaktan korkuyordu. Sonunda, Britanya bu prensin şahsında teslim olduğuna göre, seferin gereksiz olduğunu duyurdu. Onun yerine öfkesini Neptün'e yöneltti; askerlerine ok, mızrak ve taşlarla denize saldırmalarını ve ganimet olarak deniz kabukları toplamalarını buyurdu. Prensi, zincirlenmiş olarak Roma'ya getirdi ve üçlü zaferini (Neptün, Britanya ve Germania'ya karşı) kutladıktan sonra, haracın ödenmemesi, babasının korkakça Trinobantus'lara saldırması ve Tiberius'un iktidarının sekizinci yılında, bazı Britanya kabilelerinin Autun isyancılarına yardım göndermesinden sorumlu tutarak idam ettirdi.

Cymbeline, Caligula ile aynı ayda öldü ve bunu iç savaş izledi. Bericus adındaki sağ olan en büyük prens, kral ilan edildi; ama ne kendi kabilesinin ne de hükmü altındaki müttefiklerin ona saygısı vardı. Bir yıl sonra, iki küçük kardeşi Caractacus ve Togodumnus ona karşı ayaklandı ve onu Manş'ın karşı kıyısına kaçmak zorunda bıraktılar. Roma'ya, bana geldi ve aynı ağabeyinin Caligula'dan yardım istemesi gibi, benden yardım istedi. Bir söz vermedim, ama ailesi ve yanında gelen birkaç soyluyla birlikte Roma'da yaşamasına izin verdim.

Şimdi Caractacus ile iktidarı paylaşan Togodumnus'a tüccarlar, benim asker olmadığımı, sadece kitap yazan korkak bir ihtiyar olduğumu anlatmışlardı. Togodumnus bana küstahça bir mektup yazıp Bericus ile diğer sürgünleri hemen iade etmemi ve Bericus'un yanında Roma'ya getirdiği kutsal simgeleri – on üç kutsal objeyi – bir taç, bir kupa, bir kılıç vb'yi – göndermemi talep etti. Eğer Togodumnus nazik bir dille yazsaydı, ben de elbette nezaketle karşılık verecek, en azından anlaşılan bir Catuvellauni kralının taç giyme töreni için şart olan kutsal simgeleri iade edecektim. Ama bu durumda, kısa bir cevap göndererek, bu saygısız hitap biçimine alışık olmadığımı ve sonuçta ona herhangi bir hizmet yükümlülüğü hissetmediğimi bildirdim. Daha da büyük bir küstahlıkla cevap verdi; benim doğru söylemediğimi, son zamanlara kadar, ailem dahil kimsenin bana saygı göstermediğini yazdı. Ona itaat etmeyi reddettiğim için, ben taleplerini yerine getirene kadar, limanlarındaki Romalılara ait bütün ticaret gemilerini rehin almıştı. Savaştan başka çare yoktu. Duraksarsam, Galyalıların saygısını tümüyle kaybederdim. Kararımı Herodes'ten bağımsız olarak verdim, alaycı mektubunu tesadüfen o sıralarda almamın etkisi olmadı bu kararda.

Savaşa girmek için başka nedenlerim de vardı. Bir tanesi, Augustus'un öngördüğü zamanın gelmiş olmasıydı:

Daha uygar olan çok sayıda Galyalı müttefiklerimize Roma yurttaşlığı vermeye hazırlanıyordum; ama Kuzey Galya'da, uygarlığa düzenli geçişi engelleyen Druid kültü vardı. Britanya'da Druid eğitimi veren okullar tarafından, oradan aktarılan ve büyü unsurları içeren bu dini bastırmak için elimizden geleni yapmamıza rağmen, hâlâ canlıydı. Genç Galyalılar büyü eğitimi almak için Britanya'ya gidiyordu; tıpkı genç Hispania'lıların hukuk eğitimi için Roma'ya veya genç Romalıların felsefe eğitimi için Atina'ya veya genç Yunanların tıp eğitimi için İskenderiye'ye gitmesi kadar doğaldı bu. Druid'liği, insan kurban etme ve ölülerle haberleşme gibi uygulamalarından ötürü, Yunan veya Roma tapınma biçimleriyle bağdaştırmak kolay değildi. Druidler savaşçılar topluluğu değil, rahipler topluluğu olsalar da, sürekli bize karşı isyan kışkırtıcılığı yapıyorlardı. Savaş için bir başka neden, Cymbeline'in altın çağının sona ermesiydi. Öğrendiğime göre, Togodumnus ile Caractacus, kuzeydoğudaki komşuları Iceni halkı ve güney sahilindeki iki kabile ile çatışmanın eşiğindeydi; bu durumda Britanya ile düzenli ticaret, eğer ben araya girmezsem, bir süre için kesilecekti. Şimdi Iceni halkı ve öteki kabilelerin –bu arada Manş'ın karşı kıyısındaki tüccarların– yardımına güvenebilirdim. Dolayısıyla bu fırsat kaçırılmamalıydı.

Burada Druid'liğin belli başlı özelliklerinden kısaca bahsetmek iyi olacak. Bu din, Keltlerle eski yerli halkın inançlarının bir karışımıydı. Ayrıntıların doğruluğundan emin değilim; çünkü söylenenler çelişiyor. Druid'lik bilgisinin yazıya geçirilmesine izin verilmiyor ve en önemsiz ayinleri bile açıklayan kişi korkunç bir kaderle tehdit ediliyor. Benim anlatacaklarım, inançlarından dönen önemli kişilerin beyanlarına dayanıyor; ama aralarında Druid rahibi yok. Hiçbir adanmış Druid, işkence altında bile, gizli ayinleri açıklamaya ikna edilemedi. "Druid" sözcüğü "Meşe-adam" demek; çünkü meşe onların kutsal ağacı. Kutsal yılları, meşenin to-

murcuklanmasıyla başlıyor ve yapraklarının dökülmesiyle sona eriyor. Simgesi meşe olan Tanarus adlı bir tanrı var. Bir şimşek çaktırarak meşenin dalında ökseotunu meydana getiren o. Ökseotu, büyünün ve tüm hastalıkların en etkili ilacı. Bir de, simgesi beyaz boğa olan Mabon adlı bir güneş tanrısı var. Sonra simgesi yılan olan tıp, şiir ve sanat tanrısı Lug var. Ama bunların hepsi aynı kişi: Değişik görüntülerine tapılan bir "Ölümde Yaşam Tanrısı", Mısır'daki Osiris gibi. Nasıl Osiris her yıl sel suları tanrısı tarafından boğulursa, bu üçlü ilah da her yıl Karanlık ve Su Tanrısı, amcası Nodons tarafından öldürülür ve İsis'e tekabül eden Şifa Tanrıçası kız kardeşi Sulis'in gücüyle tekrar hayata döndürülür. Nodons kendini, üç buçuk metreyi aşan muazzam bir dalga olarak gösterir ve düzenli aralıklarla Batı'daki başlıca nehir Severn'in ağzından girer ve otuz mil içeriye uzanan bir alanda ekinleri ve barınakları mahveder. Druid'lik dini, krallar ve soyluların savaş birimleri olan kabilelerde uygulanmaz. Bu din, çeşitli kutsal hayvanların adını taşıyan, on üç gizli topluluk eliyle yürütülür. Üyeler çeşitli kabilelerden gelebilir ve hangi topluluğa dahil olacakları, doğdukları aya göre – onlarda, bir yıl on üç aydan oluşur– belirlenir. Kunduzlar, Fareler, Kurtlar, Tavşanlar, Yabankedileri, Baykuşlar vb vardır ve her topluluk kendine has kadim bilgilere sahiptir ve bir Druid'in başkanlığı altındadır. Baş Druid bütün kültün başıdır. Druidler savaşa katılmaz ve kabile çatışmalarında kendilerini karşıt cephelerde bulan aynı topluluktan üyeler, birbirlerinin yardımına koşmaya yeminlidir.

Druid'lik dininin gizemleri, ruhun ölümsüzlüğü inancıyla ilişkilidir ve bunu destekleyen birçok doğa olayı örnek gösterilir. Bunlardan biri, güneşin her gün ölmesi ve her gün yeniden doğması; bir diğeri, meşenin yapraklarının her yıl ölmesi ve her yıl yeniden doğması; bir diğeri, her yıl ekinin kesilmesi ve her yıl tohumun yeniden çıkmasıdır. İnsan ölünce, batan güneş gibi Batı'ya, Atlantik Okyanusu'ndaki

bazı kutsal adalarda yaşamaya gittiğini ve zamanı gelince yeniden doğacağını söylerler. Bütün adada, "dolmen" adı verilen –iki veya daha çok dikey taş üzerine yerleştirilmiş bir yatay taş– kutsal sunaklar vardır. Bunlar, topluluğa kabul ayinlerinde kullanılır. Kabul ayini, aynı anda ölüm ve yeniden doğuştur. Aday yatay taşın üstüne yatar ve temsili olarak kurban edilir. Kurban törenini uygulayan Druid, bazı sihirbazlık yöntemleriyle, adamın başını kesmiş gibi yapar ve kan damlayan kafayı etraftakilere gösterir. Sonra, kafa tekrar bedenle birleştirilir ve sözde ceset, mezara koyar gibi, dolmenin altına yerleştirilir ve dudaklarının arasına ökseotu konur. Birçok dua ve büyüden sonra, yeni adam, rahimden çıkan çocuk gibi dirilir ve manevi ebeveyninden yeni yaşamına ilişkin talimat alır. Bu dolmenlerden başka, erkeklik uzvuna tapma törenleri için, dikey taş sunaklar vardır; bu bakımdan da Keltlerin Osiris'i, Mısır'ınkine benzer.

Topluluklarda rütbe, kişinin, ecdadının dolmeninin yatay taşı üstünde ayakta durarak tanrılara sunduğu kurbanların sayısı, savaşta öldürdüğü düşmanların sayısı ve yıllık dini oyunlarda araba yarışçısı, güreşçi, sihirbaz, şair veya harpçı olarak kazandığı ödüllerin sayısına göre belirlenir. Rütbe, törenlerde takılan masklar ve başlıklarla, bütün bedene çivitotuyla (bir bataklık bitkisi) işlenen mavi desenlerle gösterilir. Druid rahipleri, gizli toplulukları içinde yüksek rütbeye ulaşmış ve kendilerine belirli ilahi lütuf işaretleri verilmiş genç adamlardan seçilir. Ama öncesinde, Druid okulunda yirmi yıl sıkı bir eğitim almak şarttır ve her adayın gereken otuz iki dereceye ulaşması hiç de kolay değildir. İlk on iki yıl, bütün diğer gizli toplulukları tanımakla, uzun mitolojik şiirler ezberlemekle, hukuk, müzik ve astronomi öğrenmekle geçer. Sonraki üç yıl boyunca tıp eğitimi alırlar. Daha sonraki üç yılda işaretler ve büyü çalışmaları yapılır. Rahiplik için adayların geçirildiği sınavlar müthiş zordur. Örneğin, bir şiir kompozisyonu sınavı vardır. Aday çıplak olarak, buz

gibi suyla doldurulmuş tabut benzeri bir kutuda, yalnız burun delikleri suyun dışında bırakılmış ve göğsüne ağır taşlar yerleştirilmiş olarak bütün gece yatmalıdır. O pozisyonda yatarken, ona bildirilen bir konuda ve şiir vezinlerinin en zorunda, uzun bir şiir oluşturmalıdır. Ertesi sabah kutudan çıkınca, aynı zamanda bestelediği bu şiiri, harp ile çalarak söylemelidir. Bir başka sınav da, bütün Druid topluluğunun önünde, bilmece şeklinde kafiyeli soruları, yine bilmece şeklinde ve kafiyeli olarak yanıtlamaktır. Bu bilmecelerin hepsi, adayın bildiği varsayılan kutsal şiirlerdeki muğlak olaylara gönderme yapar. Bütün bunlardan başka, aday büyüyle sis veya rüzgâr çıkarabilmeli ve her türlü sihirbazlık numarasını yapabilmelidir.

Size burada Druid büyüsüyle ilgili tek tecrübemi anlatayım. Bir keresinde, bir Druid'den hünerlerini göstermesini istemiştim. Üç kuru bezelye tanesi istedi ve sırayla açık avucuma dizdi. Şöyle dedi: "Kolunu kımıldatmadan ve dıştaki bezelyeleri kımıldatmadan, ortadaki bezelyeyi üfleyerek kımıldatabilir misin?" Denedim, ama tabii beceremedim: Üfleyince üç bezelye de uçtu. Onları topladı ve kendi avucuna dizdi. Sonra dıştakileri, aynı elinin işaretparmağı ve küçükparmağıyla bastırarak, ortadaki bezelyeyi kolayca üfledi. Aptal yerine konduğuma bozuldum. "Onu herkes yapar," dedim, "büyü, değil ki bu."

Bezelyeleri tekrar bana verdi. "Dene bakalım," diye buyurdu.

Onun yaptığını yapmaya çalıştım, ama bezelyeye üfleyecek kadar soluğumun olmadığını –sanki aniden ciğerlerim sıkışmıştı– fark ettim; dahası, büktüğüm parmaklarımı açamıyordum. Parmaklarım avucuma sımsıkı yapışmış ve tırnaklarım giderek etime batıyordu. Bağırmamak için zor tutuyordum kendimi. Yüzümden terler boşanıyordu.

"O kadar kolay mıymış?" diye sordu.

"Bir Druid varken değilmiş," dedim esefle. Bileğime dokundu ve parmaklarım gevşedi.

Adayın sondan bir önceki sınavı, yılın en uzun gecesini, adanın batısında bir dağda, derin bir uçurumun kenarında dengede duran, sallanan bir taşta oturarak geçirmekti. "Korku Koltuğu" deniyordu buna. Gece boyunca, kötü ruhlar gelip onunla konuşuyor ve çeşitli numaralarla dengesini kaybettirmeye çalışıyorlardı. Onlara tek bir söz etmemeli ve sadece dua ve ilahilerle tanrılara hitap etmeliydi. Bu sınavı da geçerse, son sınava girebilirdi. Bu sınavda bir kupa zehir içecek, ölüm uykusuna yatacak, Ölüler Adası'nı ziyaret edecek ve oradan, Ölümde Yaşam Tanrısı'nın onu rahibi olarak kabul ettiğini gösteren ve sınavı yapan Druidleri ikna edecek kanıtlar getirecekti.

Druid rahipleri üç grupta toplanır. Bütün sınavları geçmiş hakiki Druidler; Ozanlar, yani ozanlık sınavlarını geçmiş, ama kehanet, tıp ve büyüde henüz yeterlilik kazanmamış olanlar; bir de, bu son sınavları geçmiş, ama ozanlık derecesini almamış olanlar vardır ki, onlara Yumurta veya Dinleyici denir. Son sınavlara girmek yürek ister; dediklerine göre, her beş adaydan üçü ölürmüş. Dolayısıyla çoğu kişi Ozan veya Yumurta derecesiyle yetiniyormuş.

Kısacası Druidler yasa koyucu, yargıç ve genel/özel dinin denetleyicisiydi. Verdikleri en ağır ceza, dini ayinlere katılma yasağıydı. Bu aforoz, kişiyi sonsuza dek yok olmaya mahkûm etmekle birdi; çünkü ancak bu ayinlere katılma yoluyla öldükten sonra yeniden doğma umudu olabilir. Bu yüzden, Druidler müthiş bir güce sahiptir ve yalnız aptallar onlara karşı gelmeye cesaret eder. Her beş yılda bir –bizim beş yılda bir yapılan nüfus sayımı gibi– büyük bir dini temizlik yapılır ve ulusun günahlarının kefareti olarak, insan biçiminde yapılmış saz kafesler içinde canlı kurbanlar yakılırdı. Bu kurbanlar, haydutlar, katiller, dini sırları ifşa edenler ya da benzer bir suç işleyenler ve Druidlerin yasaları çiğneyerek kişisel çıkarları için büyü yapmakla, kinlerin kavrulmasına veya salgın hastalıklara sebep olmakla suçladıkları kişilerdir.

Druidler o dönemde, Roma dinine geçen veya Roma dinine geçen bir aileye evlilik yoluyla katılan herkesi suçlu ilan ediyorlardı. Sanırım buna da hakları vardı, ama iş bu insanları diri diri yakmaya varınca, o zaman ağızlarının payını vermek gerekti.

Özellikle kutsal iki mekânları vardı. İlki, batı kıyısındaki Anglesey adasıydı. Burası, kutsal meşe ormanları içinde ve kutsal meşe odunu ateşinin sürekli yandığı kışlık konaklama yeriydi. Başlangıçta bir şimşeğin tutuşturduğu bu ateş, ölüleri yakmak için, yeniden doğuşu güvenceye almak amacıyla dağıtılırdı. Öteki kutsal mekân, Britanya'nın ortasında büyük taş bir tapınaktı; bir merkezin çevresinde halkalar halinde, yekpare veya üçlü taştan devasa sütunlardan oluşuyordu. Ölümde Yaşam Tanrısı'na adanmıştı. Yeni Yıldan, yani ilkbahar ekinoksundan yaz ortasına kadar, Druidler orada her yıl dini şenliklerini kutlarlar. Tanrı'yı temsil eden kızıl saçlı bir genç seçilir ve ona harika bir kıyafet giydirilir. Şenlik süresince, her canının istediğini yapmakta serbesttir. Her şey emrindedir; bir takıyı veya silahı beğenecek olsa, sahibi bunu onur sayar ve memnuniyetle verir. Bütün güzel kızlar oyun arkadaşıdır; yarışan atletler ve müzisyenler beğenisini kazanmak için ellerinden geleni yaparlar. Ama yaz ortasından az önce, genç adam Ölüm Tanrısı'nı temsil eden Baş Druid'le beraber, üstünde ökseotu bitmiş bir meşe ağacına gider. Baş Druid ağaca tırmanıp, ökseotunu yere değmemesine dikkat ederek altın bir orakla keser. Bu ökseotu meşenin ruhudur ve kesilince, ağaç gizemli bir şekilde kuruyu verir. Bir beyaz boğa kurban edilir. Genç adam yapraklı meşe dallarına sarılarak tapınağa götürülür, ana sunağın üstüne yatırılır ve sıkıca bağlanır. Yaz ortası günü şafakta, güneş taş yoldan dümdüz bir çizgiyle ana sunağa vurur ve Baş Druid, ökseotunun bilenmiş sapıyla genç adamı kurban eder. Bedene ne olduğunu bir türlü öğrenemedim; sunak taşının üstünde, çürüme belirtisi göstermeden dururmuş beden. Sonra, batıda

"Sulis'in Suları" adlı bir kaplıca şehrinden gelen Sulis rahibesi, sonbahardaki veda şenliğinde onu alıp yeniden yaşama döndürürmüş. Söylendiğine göre, Tanrı tekneyle Nodons'un yaşadığı Batı'daki adaya gider ve kıran kırana bir dövüşten sonra onu yenermiş. Kış fırtınaları o dövüşün sesleriymiş. Tanrı, bir yıl sonra yeni kurbanın şahsında ortaya çıkarmış. Kuruyan meşe ağacı da kutsal ateş için yeni odun sağlarmış. Sonbahardaki veda şenliğinde, her topluluk kendi simgesi olan hayvanı ve bütün ayin masklarını ve başlıklarını bir saz kafese doldurup yakarmış. Yeni Druidlerin karmaşık kabul töreni de bu taş tapınakta yapılır. Tapınak büyük bir mezarlığın orta yerindedir; bütün Druidler ve yüksek dini rütbe sahipleri, ruhun başka bir bedene geçmesini sağlayacak ayinlerle buraya gömülür.

Britanya'nın savaş tanrıları ve tanrıçaları da var, ama onların Druid diniyle pek ilgisi yok. Daha çok bizim Mars'a ve Bellona'ya benzedikleri için betimlemek gerekmiyor.

Galya'da Druid'liğin merkezi, Dreux şehridir. Dreux Paris'in batısında, Manş kıyısından seksen mil mesafededir. İnsan kurban etme geleneği, sanki Roma uygarlığı yokmuşçasına, hâlâ sürüyordu orada. Düşünebiliyor musunuz, Druidler Tanrı Tanarus'a kurban ettikleri kişilerin bedenlerini kesiyor ve bizim koç veya tavuk kurban ettiğimiz gibi, hiç çekinmeden kehanet amacıyla iç uzuvlarını inceliyorlardı! Augustus Druid'liği bastırmaya çalışmamıştı; sadece Roma yurttaşlarının gizli topluluklara girmesini ve Druid'lerin kurban törenlerine katılmasını yasaklamıştı. Tiberius, Galya'daki Druid tarikatını fesheden bir buyruk yayımlamıştı; ama bu, uyulmasını beklemekten çok, Druid meclisinin herhangi bir kararına veya cezasına Roma'nın resmi onayı olmadığını belirtmek amacını taşıyordu.

Galya'da Druidler bize hâlâ sorun çıkarıyordu. Gerçi birçok kabile artık bu kültü tamamen bırakmış ve bizim Roma dinini benimsemişti. Britanya'yı ele geçirir geçirmez,

Baş Druid'le bir pazarlığa oturmaya kararlıydım: Britanya'da dinini eskisi gibi uygulama (ama Roma'ya karşı düşmanca vaazlardan uzak durarak) iznine karşılık, Galyalı adayları Druid tarikatına kabul etmeyecek ve Britanyalı Druidlerin Manş'ı geçmesine izin vermeyecekti. Rahipler olmazsa, Galya'da bu din çok geçmeden ölürdü; ben de insan kurban edilen her Druid törenini veya şenliğini yasaklar ve bu törenlere katıldığı belirlenen herkesi cinayetle suçlardım. Zaman içinde tabii Britanya'da da Druid'liğin ezilmesi gerekecekti; ama bunu düşünmeye daha vakit vardı.

17. Bölüm

Julius Caesar'ın iki Britanya seferi üzerine yorumlarını inceledikten sonra, onun gününden bu yana koşullar büyük ölçüde değişmediyse, savaş taktiklerimizde ufak bir düzenlemeyle, Britonları yenmenin mümkün olduğunu açıkça gördüm. Ama büyük bir ordu elzemdi. Sefere sadece iki alayla çıkıp, onlar dört alayın işini görmeye uğraşarak epey hırpalandıktan sonra takviye kuvvetleri istemek ve bu sırada düşmana soluk alma fırsatı vermek büyük bir hata olur. En iyisi komuta edilebilecek azami güçte bir orduyla işe başlamak ve en şiddetli darbeyi indirmek.

Britanya piyadeleri enli kılıçlar ve küçük deri kalkanlar kullanır. Teke tek dövüşte Romalılarla eş düzeyde, hatta daha üstündürler. Ama sayıları arttıkça dövüş yetenekleri azalır; bizimkiyse, tam tersine artar. Sıcak savaşta, bir bölük Britanyalı savaşçının aynı sayıda disiplinli bir Roma gücüne karşı hiçbir şansı yoktur. Romalıların kargıları, kısa kılıçları ve komşusununkiyle kenetlenen flanşlı uzun kalkanları, sıkışık alanda çarpışma için ideal donanımdır. Britonların silahları teke tek çarpışma için tasarlanmıştır, ama manevra için geniş yer isterler. Eğer enli kılıcı rahatça savuracak yer yoksa ve düşman kalkanlarının kenetlenmesi yan vuruşlara izin vermiyorsa, kılıcın pek yararı olmaz ve küçük kalkanlar, kargılara karşı yeterli koruma sağlamaz.

Britanya soyluları, Truva'daki Yunan kahramanlar ve eski Latin kabile reisleri gibi, arabalardan savaşırlar. Tabii araba uygar savaşlarda şimdi kullanılmıyor; sadece askeri rütbe veya zafer simgesi olarak kaldı. Çünkü arabaların yerini süvariler aldı ve atların kalitesi çok yükseldi. Britanya'da süvari bineği olmaya uygun at pek az. Britonların arabalarını, iyi eğitilmiş, küçük, güçlü atlar çekiyor. Hızla yokuş aşağı giderken bile bir anda dizginleri çekip arabaya tam dönüş yaptırılabiliyor. Her araba kendi başına bir savaş birimi. Sürücü ve komutan, arabada yanında iki dövüşçü ve atların hızına uyan, bıçaklarla silahlanmış iki veya daha fazla koşucu bulunan soylu bir kişi. Dövüşçüler atların arasındaki sırık boyunca ilerler ve ortada dengede dururlar. Koşucular düşman arabaların atlarını sakatlamaya çalışır. Son hızla giden bir dizi araba, bir piyade hattına dosdoğru dalarak, onu dağıtabilir. Ama saflar yerini korursa, arabalar yanından geçip gider, dövüşçüler mızrak yağdırıyordur bu arada ve dönüp geriden saldırıya geçerler. Bu manevra birkaç kez tekrarlanınca, arabalar güvenli bir yere çekilir, dövüşçüler iner ve onlarla birleşen yedek piyadelerle birlikte, son bir saldırıda öncülük ederler. Bu saldırı başarısız olursa, bir kez daha arabalara binerler ve bir artçı harekât için hazır olurlar. Briton arabaları gerçekten de, Julius'un dediği gibi, süvarinin hızıyla piyadenin direncini birleştirir. Doğal olarak, sarma taktikleri araba sürücülerinin gözdesidir. Yine doğal olarak, Britonlar, askerin disiplinsizliği yüzünden sorun yaşarlar: Düşmanın belkemiği kırılmadan, adamlar yağma peşine düşer her zaman. Briton arabalarını engellemek için yeni bir taktik geliştirmek zorundaydım: Julius'un Galyalı süvarileri onları denetim altına alamamıştı. Belki düşmanın fikrini sahiplenip, onları hafif silahlı piyadelerle birlikte kullanmalıydı. Ama ben, piyadelerimin her karşılaşmayı kazanacağına güveniyordum.

İmparatorluğun sefer için ayırabileceği en büyük kuvvetin dört nizami piyade alayı, dört yedek alay ve bin süvari olduğuna karar verdim. Ordu komutanlarıma danıştıktan sonra, Ren'den üç alayı; İkinci, Yirminci ve On Dördüncü Alayları, ayrıca Tuna'dan da Dokuzuncu Alay'ı geri çektim. Seferin komutasını Galba'ya verdim, Geta'yı onun süvari komutanı yaptım ve hareket tarihini nisan ortası olarak planladım. Ama nakliye araçlarının yapımı, işi epey geciktirdi; onlar hazır olduğunda da, Galba hastalandı. İyileşmesini beklemeye karar verdim. Haziran ortasında hâlâ çok halsizdi ve hayıflanarak, beklemekten vazgeçmeye karar verdim. Komutayı, parlak bir taktikçi ve ordunun en cesur adamlarından biri olarak tanınan kıdemli bir asker olan Aulus Plautius'a verdim. İlk karım Urgulanilla'nın uzak bir akrabasıydı. Ellili yaşlarının sonlarındaydı, son on dört yıl boyunca Konsüldü. Yaşlı askerler onu, ağabeyimin emrinde, On Dördüncü Alay'ın sevilen bir komutanı olarak anımsıyorlardı. Sefer için seçilen alaylara komuta etmek üzere Mainz'a gitti. Galba'nın hastalığının yol açtığı gecikme kötü olmuştu; çünkü nisana kadar gizli tutulan sefer planları, şimdi Manş'tan öteye taşınmış ve Caractacus ile Togodumnus yoğun savunma hazırlıklarına girişmişlerdi. Dokuzuncu Alay bir süre önce Tuna'dan Lyon'a gelmişti; iki Galya ve bir Helvetia yedek alayı da orada hazırdı. Aulus'a, Ren alaylarını Boulogne'a yürütmesini ve yolda, bir Batav alayını da yanına katmasını –Batav'lar, Ren'in ağzındaki bir adada yaşayan bir Germen kabilesiydi– ve orada bekleyen teknelerle Manş'ı geçmesini bildirdim. Lyon'daki kuvvetler de aynı zamanda Boulogne'a varacaktı. Beklenmedik bir sorun çıktı. Ren alayları yola çıkmak istemiyordu. Bulundukları yerden memnun olduklarını ve Britanya seferini tehlikeli ve yararsız bir girişim olarak gördüklerini açıkça söylediler. Oradan ayrılmalarının Ren savunmasını zayıflatacağını –oysa ben, orada kalan alayları kalabalık Galyalı yedek birlikleriyle bü-

yük ölçüde takviye etmiş ve yepyeni bir Yirmi İkinci Alay oluşturmuştum– ve Britanya'yı istila etmenin, imparatorluğun stratejik sınırlarını Ren ve Manş olarak sabitleyen Tanrı Augustus'un isteklerine karşı olduğunu ileri sürdüler.

O sırada ben Lyon'daydım. Temmuz ortasıydı. Ren'e bizzat gidip orduyu, görevini yapmaya ikna etmeyi düşündüm; ama Dokuzuncu Alay'da ve Galyalılar arasında da huzursuzluk belirtileri vardı. Bu durumda, yanımda olan Narcissus'u temsilcim olarak oraya gönderdim. Gerçekten budalaca bir şeydi yaptığım; ama benim budala talihim sayesinde iş yine tatlıya bağlandı. Narcissus'un çevrede ne kadar olumsuz bir izlenim yarattığını fark etmemiştim. Her konuda ona danıştığım ve onun bana her dediğini yaptırttığı kanısı yaygındı. Narcissus Mainz'daki ordugâha varınca, Aulus'u nezaketsiz bir tavırla selamladı ve askeri Söylev Platformu'nun önüne toplamasını söyledi. Bu yapılınca kürsüye çıktı, göğsünü şişirdi ve şöyle konuştu: "İmparatorumuz Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus adına buradayım. Asker, Boulogne'a yürümeniz ve orada, Britanya'yı fethetmek üzere gemiye binmeniz emredildi. Siz homurdanıp sorun çıkardınız. Bu çok yanlış. İmparatora ettiğiniz yemini bozmak anlamına gelir. İmparator sefer kararı aldıysa, size düşen itaat etmektir, tartışmak değil. Aklınızı başınıza getirmek için geldim buraya..."

Narcissus bir haberci gibi değil, sanki imparator kendisiymiş gibi konuşuyordu. Bu tabii askerleri sinirlendirdi. "İn o kürsüden, Yunan uşak," ve "Duymak istemiyoruz *senin* ne diyeceğini," bağırtıları yükseldi.

Ama Narcissus çok kendini beğenmişti ve sitemkâr bir söyleve başladı: "Evet," dedi, "ben sadece bir Yunan ve sadece bir azatlıyım. Ama anlaşılan, görevimi siz Romalı yurttaşlardan daha iyi biliyorum."

Ansızın biri, "*Io Saturnalia*" diye haykırdı ve bütün kızgınlık bir kahkaha tufanında eriyip gitti. "Io Saturnalia",

her yıl Tanrı Saturnus onuruna yapılan şenliklerde atılan naradır. Şenlik sırasında her şey altüst olur. Herkesin her istediğini söylemeye ve yapmaya hakkı vardır. Köleler efendilerinin kıyafetini giyer ve sanki efendiler köleymiş gibi onlara emirler verirler. Soylular alçaltılır, diptekiler yüceltilir. Şimdi herkes bir ağızdan bağırıyordu: "*Io Saturnalia, Io Saturnalia*! Azatlı bugün imparator." Saflar bozuldu, çılgınca bir itiş kakış ve eşek şakaları başladı. İlkin yüzbaşılar, sonra bir iki kıdemli subay ve sonunda bizzat Aulus stratejik olarak askerlere katıldı. Aulus ordugâhın kadını kılığına girmiş, elinde bir et satırı, etrafta koşturuyordu. Dört beş çavuş kürsüye çıkmış, Narcissus'a talip rakip âşıklar numarası yapıyorlardı. Narcissus ne yapacağını şaşırmış, ağlamaya başlamıştı. Aulus onu kurtarmaya koştu: "Pis herifler," diye haykırdı cırlak bir sesle, "rahat bırakın zavallı kocamı! O değerli, saygın bir adamdır!" Çavuşları kürsüden itti ve Narcissus'a sarılıp kulağına, "Bu işi bana bırak, Narcissus. Onlar çocuk gibidir. Şimdi onların suyuna git, sonra ne istersen yaptırırsın!" diye fısıldadı. Narcissus'u elinden tutup yanına çekti: "Zavallı kocam gördüğünüz gibi feleğini şaşırdı. Ordugâh şarabına ve sizin kabalıklarınıza alışık değil. Ama hele yatağımda bir gece geçirsin, bir şeyciği kalmaz, değil mi bebeğim?" Narcissus'un kulağını tuttu. "Şimdi dinle beni kocacığım! Bu Mainz belalı yerdir. Fareler demiri kemirir, horozlar gümüş borazanla kalk borusu çalar, eşekarıları bellerinde mızrak taşır."

Narcissus korkmuş göründü – korkmuştu da. Ama az sonra herkes onu unuttu. Başka oyunlar da vardı. Eğlence durulmaya başlayınca, Aulus general kıyafetini giydi ve hazır ol borusunu çaldırttı. Bir iki dakika içinde düzene dönüldü. Aulus elini kaldırıp sessizlik istedi ve bir konuşma yaptı:

"Asker, şenliğimizi kutladık, eğlendik ve boru sesiyle şenlik sona erdi. Şimdi işe ve disipline dönüyoruz. Yarın alametlere bakacağım; eğer hayırlı çıkarlarsa, toplanıp yola koyul-

maya hazır olun. Boulogne'a gidiyoruz, istesek de istemesek de. Bu bizim görevimiz. Boulogne'dan Britanya'ya geçeceğiz, istesek de istemesek de. Bu bizim görevimiz. Oraya varınca çetin bir savaşa gireceğiz, istesek de istemesek de. Bu bizim görevimiz. Britonlar hayatlarının en ağır yenilgisine uğrayacak, isteseler de istemeseler de. Bu onların talihsizliği. Yaşasın İmparator!" O konuşma durumu kurtardı ve başka sorun çıkmadı. Narcissus da, gururu daha fazla incinmeden oradan ayrılabildi.

On gün sonra, 1 Ağustos'ta, doğum günümde, sefer kuvvetleri denize açıldı. Aulus da, benim gibi, askeri üç postada, iki üç saat arayla göndermenin doğru olacağını düşünüyordu; çünkü ilk grup varınca, bütün Briton kuvvetleri onları durdurmak için o noktaya toplanacak ve diğerleri, kıyının az ötesindeki savunmasız bir noktadan rahatça çıkabileceklerdi. Ama ilk grup bile karaya çıkarken herhangi bir direnişle karşılaşmadı; çünkü Ren ordusunun sefere çıkmayı reddettiği haberi ulaşmıştı Britanya'ya; ayrıca, sefer için mevsimin çok geç olduğu düşünülmüştü. Deniz yolculuğunda kayda değer tek olay, ani bir rüzgârın birinci tekneyi ikincinin üstüne bindirmesiydi; ama tam o sırada uğurlu bir alamet, gittiğimiz yönde, doğudan batıya giden bir ışık parıltısı göründü. Bu sayede, deniz tutmasından yere serilenler dışında, herkesin yüzü güldü ve karaya çıkış bir zafer havası içinde tamamlandı. Aulus'un görevi, batıda Severn Nehri'nden doğudaki büyük haliç Wash'a kadar, adanın bütün güneyini istila etmekti. Böylece Cymbeline'in eski egemenlik alanının tümü, yeni bir Roma eyaletinin parçası olacaktı. Ama Aulus, Roma'nın egemenliğini kendi isteğiyle kabul eden kabilelere, müttefiklerin olağan ayrıcalıklarını tanıyacaktı. Bu bir ceza değil, fetih seferi olduğu için, fethedilenlere azami cömertlik gösterilmeliydi – yeter ki, bu bir zayıflık olarak görülmesin. Mala mülke gereksiz yere zarar verilmeyecek, kadınlara tecavüz edilmeyecek, çocuklar ve yaşlılar öldürülmeyecekti.

Adamlarına şöyle demeliydi Aulus: "İmparator tutsak istiyor, ceset değil. Ve artık bu ülkede görev yapacağınıza göre, fetih sürecinde ne kadar az zarar verirseniz o kadar iyi olur. Akıllı kuş kendi yuvasına pislemez; başka kuşlardan devraldığı yuvalara bile."

Aulus'un asıl hedefi, Catuvellauni kabilesinin başkenti Colchester'dı. Burayı ele geçirince, doğu sahilindeki Iceni halkı kuşkusuz ona ittifak önerecekti. Böylece, adanın orta kesimini ve güneybatısını fethetmek için güçlü bir üsse sahip olacaktı. Ona, düşmanın esas direnişi kırılmadan, zayiatı ölü ve yaralı olarak iki bini aşarsa veya seferi kış bastırmadan bitirememe ihtimali belirirse, bana hemen haber salmasını ve yedek birliklerimle yardıma geleceğimi söyledim. Haber Galya ve İtalya üstünden ateş işaretiyle verilecekti. Ateşi kollayan adamlar gözlerini açık tutarsa, haber Boulogne'dan geçtikten birkaç saat sonra, Roma'da bana ulaşırdı. Götüreceğim yedekler sekiz Muhafız taburu, Muhafız süvarilerinin tümü, dört bölük Nübyeli mızrakçı ve Balear adalarından üç bölük sapancıdan oluşuyordu. Bunlar Lyon'da hazır bekleyeceklerdi.

Benim niyetim de yedeklerle birlikte Lyon'da kalmaktı, ama Roma'ya dönmek zorunda kaldım. Bana vekâlet eden Vitellius, işi inanılmaz zor bulduğunu, adli işlerde iki ay geri kaldığını ve hukuk danışmanım Myron'un, ikimizin de sandığı kadar dürüst olmadığından şüphelendiğini yazdı. Aynı zamanda Marsus'tan gelen çok sevimsiz bir mektup da, tek bir gün daha Roma'dan uzak kalmamamı gerektiriyordu. Şöyleydi Marsus'un mektubu:

"Suriye Valisi Vibius Marsus, yaklaşan doğum günü münasebetiyle, İmparator'u selamlamaktan onur duyar ve eyaletin müreffeh, memnun, sakin ve sadık olduğunu bildirir. Aynı zamanda, Celile Gölü üzerindeki Taberiye şehrinde son günlerde ortaya çıkan bir olaydan duyduğu huzursuzluğu

itiraf eder ve bununla ilgili olarak aldığı önlemleri imparatorun onayına sunar.

Antiokheia'daki karargâha el altından ulaşan bir rapor, Kral Herodes Agrippa'nın komşu hükümdarları –Kommagene Kralı Antiokhos, Osroene Kralı Sampsigeramus, Küçük Ermenistan Kralı Kotys, Pontus ve Kilikya Kralı Polemo, Ituraea Kralı Sohemus, Chalcis Kralı Herodes Pollio– gizli bir toplantıya çağırdığını bildiriyordu. Bu toplantının haberi dışarıya sızarsa, açıklaması, Kral Herodes Agrippa'nın Kraliçe Cypros ile evliliğinin yirminci yıl kutlaması olacaktı. Sizin temsilciniz olan bana, nezaket kuralları açıkça gerektirdiği halde, herhangi bir şölen daveti gelmedi. Tekrar edeyim: Bu olağandışı hükümdarlar toplantısı hakkındaki tek bilgi, bana gayriresmi, gizli kaynaklardan geldi. Ituraea Kralı hasta olduğundan, kethüdasını gönderdi. Bütün öteki krallar, Kral Herodes'in çağrısına uydu. Yolları doğal olarak Antiokheia'dan geçen kralların (Kral Herodes Pollio ve Kral Sohemus dışında hepsinin) Galilea'yı ziyaret ederken sizin temsilciniz olarak bana da bir nezaket ziyaretinde bulunmaları beklenirdi; ama dolambaçlı bir yolu seçtiler; kılık değiştirerek ve çoğunlukla gece yolculuk ettiler. Chalcis'in doğusundaki Suriye çölünde bulunan bazı ajanlarımın uyanıklığı sayesinde yolda olduklarını öğrendim.

Son süratle, yanıma iki kızımı ve baş kurmaylarımı alarak, grubu gafil avlamak ümidiyle Taberiye'ye hareket ettim. Gelgelelim, Kral Herodes Agrippa yaklaştığımın haberini almış olmalı. Taberiye'den saray arabasıyla beni karşılamaya çıktı. Şehirden bir buçuk kilometre uzakta buluştuk. Yalnız değildi, yanında beş konuk kral vardı; konukların sonuncusu, Pontus Kralı tam o anda varmıştı. Kral Herodes hiç bozulmuş görünmedi, hemen arabasından inip en sıcak tavrıyla beni selamlamaya koştu. Gelebildiğime ne kadar sevindiğini, iki davet mektubuna cevap almadığı için bunun güzel bir sürpriz olduğunu ve Doğu'nun yedi yöneticisinin

bu kilometre taşında buluşmasının anısına, mermer bir sütuna altın yaldızla adlarımızı ve rütbelerimizi yazdırıp oraya diktireceğini söyledi. Onu nezaketle yanıtlamak ve bana iki davetiye gönderdiği hikâyesine inanmış görünmek zorunda kaldım; hatta almadığım mektupları yok eden düşmanı bulur bulmaz en ağır cezaya çarptıracağıma yemin ettim. Öteki krallar da indiler ve birbirimize karşılıklı nezaket sözleri söyledik. Roma'dan tanıdığım Kommagene Kralı, Kral Herodes'in davetiyesini, uşaklarımdan birinin, işgüzarlık edip duygularıma hürmeten bana vermemiş olabileceğini söyledi. Ne demek istediğini sordum ve yakında ölen karımın anısının, bir başkasının evlenme yıldönümü davetini üzücü kılabileceğini söyledi. Karım öleli dört yıl oldu, dedim. İçini çekerek, 'O kadar oldu mu gerçekten? Onu dün gördüm sanki. Ne hoş bir kadındı,' dedi. Sonra Pontus Kralı'na, Antiokheia'da neden beni ziyaret etmediğini doğrudan sordum. Yüzü bile kızarmadan, beni şölende göreceğini varsaydığını ve bir falcının tavsiyesi üzerine daha doğudaki yolu tercih ettiğini söyledi.

Altısının da kendine hâkimiyetini sarsmak olanaksızdı. Böylece, hep birlikte, alkışlayan kalabalıkların arasından geçip Taberiye'ye vardık. Gördüklerimin en muhteşemi olan kutlama yemeği birkaç saat sonra başladı. Bu arada ben, kurmaylarımdan birini her krala özel olarak göndermiş ve onlara, eğer Roma'nın dostluğunu korumak istiyorlarsa, ev sahibimize nezaket borcumuz biter bitmez kendi ülkelerine dönmeleri ve komşu krallarla herhangi bir gizli anlaşmaya girmemeleri tavsiyesinde bulunmuştum. Özetle, şölen geç saatte bitti; konuklar mazeretlerini sunup ertesi gün ayrıldılar: Toplantı yapılmadı. Kralla karşılıklı olağan iltifatlardan sonra, ben de ayrıldım. Ama Antiokheia'ya varınca, imzasız bir mektup buldum. Şöyleydi: 'Konuklarıma hakaret ettin ve sonuçlarına katlanmalısın. Şimdi senin düşmanınım.' Mesajın Kral Herodes Agrippa'dan geldiğini varsayıyorum.

Erdemli ve güzel eşiniz Leydi Valeria Messalina'ya saygılarımı sunarım."

Bu mektubu inceledikçe, keyfim kaçtı. Herodes, benim Britanya ile uğraşmamdan ve ordunun büyük kısmının orada olmasından –daha da takviye gerekebilirdi– yararlanarak, Doğu'da büyük bir ayaklanma planlıyordu anlaşılan ve Kudüs'ün tahkimi bunun ilk adımıydı. Sıkıntım giderek arttı, ama Britanya'da süratli bir zafer için dua etmekten ve Marsus'un Yakındoğu meselelerini bana aktardığını Herodes'e çıtlatmaktan başka yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Ona, Britanya seferi hakkında abartılmış iyi haberler verdim; çünkü yazdığım sırada, Aulus düşmanın esas güçleriyle henüz karşılaşamamıştı. Britonlar, Julius'un Kent'ten geçişi sırasında, atalarının ona karşı kullandıkları taktiklerin aynını uyguluyordu. Herodes'e yalan söyleyerek, bu bir cezalandırma seferi olduğu için, ordunun bir iki ay içinde dönmesini beklediğimi yazdım.

Hayatımda Herodes'e söylediğim ilk yalandı bu ve kâğıda dökmekle, ağzımdan çıkmasının yaratacağı utançtan kurtuldum ve onu inandırabildim. Şöyle yazdım:

"...Kehanete göre, ölümünden sonra dünyanın en yüce tanrısı olacağı söylenen o Doğu kralı hakkında bana bir şeyler anlatabilir misin, Haydut? Sürekli ondan bahsedildiğini duyuyorum. Dün mahkemede de oldu. Bir Yahudi, kentte asayişi bozmakla suçlanıyordu. Bir Mars rahibine yumruğunu salladığı ve 'Kral ortaya çıktığında, senin gibi adamların sonu gelecek. Tapınakların yerle bir edilecek ve sen enkazın altına gömüleceksin, köpoğlu! Ve o gün çok uzak değil,' dediği iddia edildi. Sorgulamada, hiç öyle bir laf etmediğini söyledi adam; deliller çeliştiğinden, onu sürgün etmekle yetindim – eğer bir Yahudiyi Yahudiye'ye göndermeye sürgün dersen. Caligula kehanetteki kralın kendisi olduğuna inanıyordu. Gerçekten de kehanet, bana aktarıldığı kadarıy-

la, bazı bakımlardan onu işaret eder gibiydi. Babaannem Livia ise, müneccim Thrasyllus, onun ölüm yılıyla bu sözü edilen kişininkinin çakıştığını söylediği için, kastedilenin kendisi olduğu sanısına kapılmıştı. O kişinin tanrıça değil, tanrı olduğunu; ilkin Kudüs'te ortaya çıkacağını –Caligula çocukken oradaydı– ve sonra Roma'da hüküm süreceğini fark etmemişti. Yahudi kutsal yazılarında onunla ilgili bir şey var mı? Varsa, tam olarak ne? Senin âlim akraban Philo'nun bu konularda uzman olduğunu duymuştum. Geçen gün Messalina'yla bunlardan konuşuyorduk ve bana, bu tuhaf saplantıyı, şimdi ilahlaştırılmış olan babaannem Livia Augusta'dan ve çılgın yeğenim Caligula'dan miras alan oldu mu, diye sordu. 'Yemin ederim, ben almadım. Herodes Agrippa beni sürekli olarak tanrılıkla lanetlemeye çalışıyor ama başaramaz,' dedim. Ama ya sen, sevgili Haydutum? Kastedilen kişi sen olamaz mısın? Yok, bir daha düşününce, Kudüs'le bağlarına rağmen sen olamazsın. Kehanetteki kral, son derece kutsal biri olarak tanımlanıyor. Ayrıca Thrasyllus ölüm yılından çok emindi, Tiberius'un iktidarının on beşinci yılı ve Livia'nın öleceği – ve gerçekten öldüğü yıl. Thrasyllus, bildiğim kadarıyla, tarihlerde hiç yanlış yapmadı. Dolayısıyla, sen şansını kaybettin. Ama öte yandan, eğer Thrasyllus haklı idiyse, bu ölen kral hakkında biz neden bir şey duymadık? Caligula, kehanetten, bu kralın dostları tarafından terk edilmiş olarak öleceğini ve sonra dostlarının onun kanını içeceğini öğrenmişti. Tuhaf, ama Caligula'nın durumunda bu gerçekleşti: Anımsarsın, katillerinden Bubo, onu öldürmeye ve kanını içmeye yemin etmişti; kendi açtığı yaraya parmaklarını batırıp yalamıştı kaçık herif. Ama Caligula kehanette belirtilen tarihten dokuz yıl sonra öldü. Bütün bunlar hakkında bildiklerini bana anlatırsan sevinirim. Belki iki ya da üç kehanet vardır ve birbirine karışmıştır. Belki de ayrıntılar Caligula'ya yanlış aktarılmıştır. Caligula kehaneti, zehir işiyle uğraşan Martina'dan, zavallı ağabeyim Germanicus'un

Antiokheia'da katledilmesine bulaşan kadından öğrenmişti. Ama Ammon Jüpiter'i kâhininin dile getirdiği bu kehanetin Mısır'da epey zamandır bilindiğini duydum."

Böyle yazmamın nedeni, Herodes'in gerçekten kendini bu sözü edilen kral sandığını artık bildiğim içindi. Galya'da kaldığım sırada, Herodias ile Antipas'ı sürgünde ziyaret etmiş ve hikâyeyi onlardan öğrenmiştim. Onların Caligula'ya karşı komplo falan kurmadıklarını bildiğim halde, Yahudiye'ye dönmelerine izin veremezdim; ama Lyon'dan ayrılmalarına izin verdim ve alışık oldukları iklime daha yakın olan Hispania'daki Cádiz'de onlara büyükçe bir malikâne tahsis ettim. Şimdi Herodes Pollio'nun oğlu, yani kuzeniyle evli olan, Herodias'ın kızı Salome'den gelen bir mektubu gösterdiler bana:

"Herodes Agrippa günden güne dindarlaşıyor. Eski dostlarına, siyasi nedenlerle dindar Yahudiyi oynadığını ve gizliden, hâlâ Roma tanrılarına taptığını söylüyor. Ama şimdi bunun numara olduğunu biliyorum. Âdetlere uymakta olağanüstü dikkatli. Mükemmel ailesine büyük utanç ve üzüntü vererek Yahudi inancını terk eden Alabarkhes'in oğlu Tiberius Alexander, geçen gün Kudüs'teyken Herodes'i kenara çekip, 'Yavru domuz kızartmasını gerçekten iyi yapan bir Arap aşçın olduğunu duydum. Lütfedip beni de yemeğe çağırır mısın bir akşam? Kudüs'te doğru dürüst yemek bulmak imkânsız,' diye fısıldamış. Herodes kıpkırmızı olmuş ve aşçının hasta olduğunu söylemiş! Aslında aşçıya yol vereli çok oldu. Tiberius Alexander'in Herodes'le ilgili bir başka garip hikâyesi de var. Duymuşsunuzdur, ona tevkif müzekkeresi getiren iki askeri kaçırıp, İskenderiye'de onları korumalarım diye tanıtarak Alabarkhes'ten borç aldığını. Anlaşılan, Alabarkhes sonra, Yunan felsefesiyle Yahudilerin kutsal yazılarını uzlaştırmaya çalışan âlim kardeşi Philo'ya gidip şöyle demiş: 'Kardeşim, galiba bir aptallık ettim; Herodes Agrip-

pa'ya büyük miktarda borç verdim, güvencesinin de sağlamlığından emin değilim. Karşılık olarak, Roma'da çıkarlarımızı kollayacağına söz verdi ve elinden geldiğince halkını koruyacağına ve Tanrı'nın yasasına uyacağına Yüce Tanrı huzurunda yemin etti.' Philo sormuş: 'Bu Herodes Agrippa nereden çıktı şimdi? Antiokheia'da değil miydi?' Alabarkhes anlatmış: 'Edom'dan geldi; mor –Bosra moru– pelerine sarınmış, bir kral endamıyla yürüyor! Bütün eski çılgınlıklarına ve iniş çıkışlarına rağmen, onun, milletimizin tarihinde büyük bir rol oynayacağına inanıyorum. Olağanüstü yetenekli bir adam. Şimdi de yemin ettiğine göre...' Philo birden ciddileşmiş ve Yeşaya peygamberden alıntı yapmaya başlamış: 'Edom'dan, Bosra'dan / Al giysiler içinde bu gelen kim? / Göz kamaştırıcı giysiler içinde, / Büyük güçle yürüyen kim? (...) Öfkeyle çiğnedim onları, / Gazapla ayaklarımın altına aldım. (...) Çünkü öç alma günü yüreğimdeydi, / Halkımı kurtaracağım yıl gelmişti. / Baktım, yardım edecek kimse yoktu, / Destek verecek kimsenin olmayışına şaştım.'* Philo, Mesih'in gelişinin yakın olduğuna kesin gözüyle bakıyor. O konuda birkaç kitap yazdı. Yakup soyundan çıkacak Yıldız'a ilişkin Çölde Sayım metnine dayandırıyor tezini ve Peygamberler bölümündeki başka metinlerle uzlaştırıyor. İyice kafayı üşüttü, zavallı adam. Şimdi Herodes'in bu kadar güçlendiğini, Yasa'ya uymakta onca titiz davrandığını ve İskenderiye Yahudilerine yaptığı hizmetleri görünce, onun Mesih olduğuna tamamen inanmış durumda. Bu karara varmasına neden olan, Herodes'in ailesinin, Edomlu olmakla beraber, sürgünden önceki son Yahuda kralı Sidkiya'nın bir oğlunun soyundan geldiğini keşfetmesi. (Bu Sidkiya, yeni doğmuş oğlunu şehrin dışına kaçırabilmiş ve Nebukadnessar şehri ele geçirmeden, Edom'daki dostlarına salimen ulaştırabilmiş.) Sanırım Herodes'i gerçekten Mesih olduğuna inandıran Philo oldu. Onun yalnız Yahudileri yabancının boyunduruğun-

* *Kutsal Kitap*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2009. (ç.n.)

dan kurtarmakla kalmayacağını, bütün Sam'ın çocuklarını, Kadir-i Mutlak'ın emrinde, büyük bir manevi imparatorluk içinde birleştireceğini söylemiş olmalı. Son zamanlardaki siyasi faaliyetlerini –ki gelecek için endişelendiriyorlar beni– açıklayabilecek tek şey bu. Havada gerçekten çok fazla din kokusu var. Kötüye işaret bu. O gizemli budala Vaftizci Yahya'nın kafasını kestirdiğimizde söylediğin bir şeyi hatırlatıyor bana: 'Dini taassup, deliliğin en tehlikeli şeklidir.'

Sanırım fazla boşboğazlık ettim, ama sana güvenebilirim, sevgili annem; aman bu hikâyeyi ağzından kaçırma. Mektubu okur okumaz yak."

Marsus'tan başka bir haber gelmedi ve Britanya'ya hareketimden önce –Aulus karaya çıktıktan iki hafta sonra, gerçekten beni çağırmak zorunda kalmıştı– Herodes'ten de bir yanıt almadım. Ama imaların ardında yatan anlamları anlamakta usta olan Herodes'in kendisinden şüphelendiğimi, Marsus'tan veya Taberiye'deki evlilik yıldönümü kutlamasından bahsetmesem de, anladığını ve bir sonraki adımını çok dikkatli atacağını tahmin ediyordum. İskenderiye'deki garnizonu takviye ettim ve Marsus'a, bir Parth istilası beklendiği söylentisi yaymasını ve Suriye'deki bütün Yunan askerleri toplayarak yoğun talim yaptırmasını bildirdim. Bunu benim emrimle yaptığını kimseye söylememeli, kendi inisiyatifiyle yapıyor gibi görünmeliydi.

18. Bölüm

Aulus, daha önce anlattığım gibi, Britanya'ya herhangi bir direnişle karşılaşmadan çıkmıştı. Richborough'da güçlü bir üs oluşturdu ve garnizonlara her alaydan tecrübeli askerler yerleştirdi, tekneleri fırtınalardan zarar görmeyecek şekilde kıyıya çektirdi ve Kent'ten, Julius'un ikinci seferinde izlediği güzergâhtan –aslında adayı bütün istila edenlerin doğal olarak kullandığı güzergâhtan–, ihtiyatla ilerlemeye başladı. Başlangıçta Julius kadar direnişle karşılaşmadı, çünkü Stour Nehri'ni geçmekte zorlanmadı. Caractacus ile Togodumnus'un tebaası olan Doğu Kent Kralı oradaki mevzilere asker yerleştirmemişti. Derebeyleri, bizim seferin o yıl yapılamayacağını duyunca ana orduyu Colchester'a çekmişlerdi ve Kral'ın kendi güçleri nehrin savunması için yetersizdi. Barış talebiyle Aulus'u karşılamaya geldi ve karşılıklı armağanlar verildikten sonra, Roma'ya bağlılık ve dostluk yemini etti. Kentin batısına düşen Doğu Sussex'in Kralı da birkaç gün sonra aynı taleple karargâha geldi. Stour ile Medway nehirleri arasındaki bir sonraki doğal engelde, Aulus yine ciddi bir direniş görmedi. Ama ufak gruplar halinde çıkan araba dövüşçüleri, yola devrilmiş ağaç kütükleri ve dikenli çalı kümeleri çevresinde sıkıntı yaratıyordu. Öncülerin komutanına, bu bariyerleri görünce zorlamama ve süvari birlikleri gönderip sarma harekâtıyla savunucuları ele geçirme

emri verildi. Bu, ilerlemeyi yavaşlattı ama can kaybı olmadı. Kent'li adamların çoğu Weald'e; sık ağaçların bulunduğu ormanın derinliklerine çekilmişlerdi ve onları yerlerinden kıpırdatmak çok zordu. Ama giderek artan araba saldırıları başlamıştı yan taraflardan ve yiyecek sağlama ekipleri ana kuvvetlerden uzaklaşamıyordu. Aulus, Kent'li adamların sonunda ormandan nasıl bir havada çıkacaklarının bilincindeydi: Ya kuzu kuzu teslim olacaklar ya da kahramanca dövüşüp geri çekilmesini önleyeceklerdi. Sonuç, Catuvellauni kabilesine karşı başarısına bağlıydı. Gelgelelim, ordugâhın savunması sağlamdı.

Julius'un ikinci seferinde kayıp vermeden geçebildiği Medway'in gelgitli kısmına varınca, Aulus, düşmanın büyük bir güçle, birkaç ay önceden hazırlanmış siperlerde toplandığını gördü. Caractacus, Togodumnus ve onlara bağımlı prensler, yaklaşık altmış bin kişilik bir orduyla hazır bekliyordu. Aulus'un yanında otuz beş binden fazla asker yoktu. Nehrin dar geçidi, kıyıya koşut bir dizi geniş ve derin kanalla fiilen geçilmez hale getirilmişti. Britonlar karşı kıyıda, aldırış etmez bir havada mevzilenmişlerdi. Nehrin yukarısındaki en yakın geçit bir günlük yoldaydı ve tutsakların dediğine göre, aynı şekilde tahkim edilmişti. Nehrin aşağısında geçit yoktu: Nehir, buradan uzak olmayan Thames'in halicine boşaldıktan sonra, geçilmez çamur deryası düzlüklere yayılıyordu. Aulus, bir geçit sağlamak için, adamlarını sepet sepet molozla kanalları doldurma işine koydu. Ama bu tempoyla, geçmeye teşebbüs etmek bile iki üç gün alacaktı. Karşı kıyıdaki düşman mevzileri iki adet kazıklı hendekle çevrilmişti; şimdi üçüncüyü yapıyorlar ve bu arada, çalışan askerlerimizi oklar ve hakaretlerle taciz ediyorlardı. Günde iki kez şiddetli bir gelgit nehrin ağzını dolduruyor –dünyanın bu bölgesinde sıradan bir olgu, ama Akdeniz'de ancak fırtınalarda görülür– ve Aulus'un işini çok zorlaştırıyordu. Ama gelgit müttefiki oldu sonunda. Üçüncü gün tan ağarmadan, su-

lar yüksekken, Batav yedeklerini kıpırtısız denizde yüzerek karşı kıyıya gönderdi. Bütün Germenler iyi yüzer; Batav'lar ise hepsinden ustadır. Silahları sırtlarına bağlı üç bin adam nehri yüzerek geçti ve Britonları tamamen gafil avladı. Ama kamp ateşi çevresindeki şaşırmış adamlara saldıracak yerde, atların bağlı olduğu yere koşup arabaların atlarını sakatlamaya koyuldular. Britonlar ne olduğunu fark edene kadar, iki üç bin at eylem dışı bırakılmıştı. Sonra geçidin düşman tarafında, karşı kıyıya bakan orta barikatın arkasında konuşlandılar ve güçlü Briton saldırılarına direnerek, Dokuzuncu Alay'ın iki taburunun şişirilmiş tulumlar, uyduruk sallar ve Britonlardan ele geçirilmiş sepet işi kayıklarla yardıma gelmesini beklediler. Mücadele şiddetli oldu; nehrin yukarısından geçmemizi engellemek için orada konuşlanan Briton müfrezeleri hızla aşağı inip savaşa katıldılar. Aulus durumu gördü ve Vespasianus* diye birinin komutasındaki İkinci Alay'ı, ormandan gizlice nehrin yukarısına çıkıp şimdi savunmasız bir noktadan karşıya geçmeye gönderdi. Vespasianus, nehrin dört beş mil yukarıda daraldığı bir yer buldu ve halat taşıyan bir askeri yüzerek karşıya gönderdi. Halat her iki kıyıda birer ağaca bağlanacak ve gerilecekti. İkinci Alay bu manevrada eğitimliydi ve bir iki saat içinde hepsi karşı yakaya geçti. Çok sayıda halat kullanmak gerekti; çünkü mesafe fazlaydı ve tek bir halatı, bir postada yirmi otuz silahlı adamı taşıyacak kadar gergin tutmak, halatı koparabilirdi. Karşıya geçince, hiçbir düşmanla karşılaşmadan hızla aşağı indiler ve bir saat sonra düşmanın savunmasız sağ kanadında aniden ortaya çıktılar. Kalkanlarını kilitlediler ve naralar atarak kazıklı hendekleri aştılar ve tek hücumla yüzlerce Briton'u öldürdüler. Batav'lar ve Dokuzuncu Alay'ın askerleri de onlara katıldı ve sayıca hâlâ çok eksik olmalarına rağmen, birleşen kuvvetlerimiz, şaşkın ve dağınık olan ama hâlâ cesaretini kaybetmeyen düşmanı geri çekilmek

* Daha sonra imparator (MS 69-79).—R.G.

zorunda bıraktı. Nehrin kıyısı Britonlardan temizlendi ve Aulus, günün geri kalanını geçidin üstüne çalı çırpıdan dar bir köprü yapmakla geçirdi. Su alçalınca, köprü sağlamca çapalandı ve kanallar dolduruldu. Ama bu işlerin bitmesi gece geç saati buldu ve ordunun bütünü, suyun yükselmesi yüzünden, ancak ertesi sabah geçebildi.

Britonlar, arkadaki yamaçta toplanmıştı ve öğleden sonra bir meydan savaşı oldu. Bir önceki gün savaşa katılmayan Galyalı piyadeler saldırıya önderlik etti; ama savunma dirençliydi ve birden uzun bir arabalar dizisi, sol cenahın ortasından daldı ve önde giden Galya birliğinin tam arkasından çıkarak, bir mızrak seliyle ağır zayiat verdirdi. Caractacus'un bizzat yönettiği bu araba dizisi sağ cenaha yaklaşınca, büyük cesaretle tam dönüş yapıp bu kez, ilkine destek olmaya giden ikinci Galya birliğine aynı oyunu oynadı ve kayıp vermeden uzaklaştı. Galyalılar yamacı alamadı ve Aulus, Briton arabaları ve süvarilerinin sağ cenaha odaklandığını ve şimdi dağılmış olan Galyalılara saldırmaya hazırlandığını görünce, kendi süvarilerinin üçte birini tehlikedeki noktaya gönderip, ne olursa olsun orayı tutmalarını söyledi. Süvariler gitti ve Aulus İkinci Alay hariç, nizami piyadelerinin tümünü arkalarından yolladı. İkinci Alay'ı, Britonlar karşı saldırıya geçerse, Galyalılara destek vermek için bıraktı; Geta'yı, Batav piyadeler ve süvarilerin geri kalanıyla birlikte sol cenaha yöneltti ve kendisi sağdan saldırdı. Briton arabaları bu saldırıyı durduramadı; süvarilerimiz epey zayiat verdiyse de, On Dördüncü Alay yardıma yetişti. Bunun üzerine Caractacus, sol cenahımıza bir saldırı için arabalarını yamacın arkasından dolandırdı.

Geta savaşın kahramanıydı. O ve yedi yüz süvarisi, iki bine yakın arabanın vahim saldırısına karşı direndiler; şafaktaki akın sırasında atları sakatlayan Batav'ların beş yüz kadarı süvarilerin arasındaydı ve bıçaklarını yine ustalıkla kullandılar. Ama onlar yüzünden Geta ezilebilirdi. Kendisi

de atından düşürüldü ve yakalanmasına ramak kaldı; ama sonunda Caractacus, arkasında yüz kadar parçalanmış araba bırakarak geri çekildi. Bu noktaya gelindiğinde, Britonlar, sağ cenahtaki nizami piyadelerin baskısından bunalmaya başlamışlardı. Galyalılar da yerlerini sağlam tutuyordu. Birden, bir haykırış yükseldi: Togodumnus ölümcül bir yara almış ve savaş meydanından götürülmüştü. Britonların morali bozuldu, saflar dağıldı ve sol cenahımıza doğru aktılar. Bu sırada, beklenmedik şekilde bir korudan çıkan Geta'nın adamlarına rastladılar. Geta saldırdı; savaş sona erdiğinde, meydanın sadece o kısmında, bin beş yüz Briton cesedi vardı. Britonların toplam zayiatı dört bin ölüye yakındı. Bizimki ise, yedi yüzü Galyalılardan olmak üzere, dokuz yüzdü ve yaklaşık aynı sayıda ağır yaralı vardı. Yaralarından ötürü ölenler arasında, savaşın sebebi olan Bericus vardı. Geta'nın yanında savaşıyordu ve Geta attan düşünce hayatını kurtaran oydu.

Aulus'un önündeki bir sonraki ciddi engel Thames Nehri'ydi. Caractacus orada da, Medway'dekine benzer biçimde mevzilenmişti. Yenilen Britonlar, su alçakken, çamur düzlüklerinin arasındaki gizli bir patikadan karşıya geçmişlerdi. Öncülerimiz onları izlemeye çalıştı ama bataklığa saplandılar ve geri çekilmek zorunda kaldılar. Sonraki savaş, koşullar çok benzer olduğundan, neredeyse bir öncekinin tekrarıydı. Bu kez nehrin yukarısındaki geçişi yapan, damadım genç Pompeius'un babası Crassus Frugi'ydi. Ölene kadar çarpışmaya yemin etmiş bir bölük Britanyalı soylu tarafından savunulan, Londra'ya giden köprüyü geçti. Su yükseldiğinde, Batav'lar yine yüzerek karşı kıyıya vardılar. Bu kez Britanya savunması daha zayıftı ve kayıpları yine ağırdı. Bizimkiler önemsizdi –üç yüz– ve iki bin tutsak alındı. Londra ele geçirildi ve bol ganimet sağlandı. Ama zafer, yenilen düşmanı ihtiyatsızca bataklıkta kovalayan, üstü sazlarla ve çalılarla örtülü bir çukura düşen bin kadar Galyalı ve Batav'ın kaybıyla gölgelendi.

Aulus şimdi Thames'in karşı yakasındaydı, ama adanın güneyinden, batısından ve ortasından gelen yedek kuvvetlerle düşmanın direnişi birden sertleşti. Güçlü yeni araba birlikleri ortaya çıktı. Togodumnus'un ölümü Britonlara avantaj sağladı: Catuvellauni ordusunun baş komutası artık tek elde toplanmıştı. Yetenekli bir lider olan ve Druidler arasında çok tutulan Caractacus, müttefiklerini ve vassallarını ateşli sözlerle, soylu kardeşinin intikamını almaya çağırdı. Roma'nın kayıpları belirlenen sayıyı aşmıştı ve düşmanın direnci de kırılmış sayılmazdı. Aulus akıllıca davranarak, bana anlaştığımız mesajı gönderdi. Mesaj, konuştuğumuz gibi, Richborough'dan Londra'ya şarap, battaniye ve askeri malzeme taşıyan bir kargo gemisiyle Boulogne'a vardı. Boulogne'da ilk işaret ateşi yakıldı ve mesaj çok kısa sürede, Alpleri aşıp Roma'ya geldi.

O gün, nihayet Myron'un hile ve sahtekârlıklarının kesin kanıtını bulduğum gündü. Onu, bütün öteki danışmanlarımın önünde, önce kamçılatmış ve sonra idam ettirmiştim. Zor ve nahoş geçen günün sonunda bitkindim ve akşam yemeğinden önce, Vitellius'la dostça bir zar oyununa oturmuştum. Tam o anda, askeri danışmanım hadım Posides heyecan içinde haberi getirdi: "Sezar, işaret geldi! Britanya'dan çağrılıyorsunuz."

"Britanya mı?" diye haykırdım. Elimdeki zar kupasını mekanik olarak bir daha sallayıp zarları attım ve odanın kuzeye bakan penceresine seğirttim. "Göster!" dedim. Berrak bir akşamdı ve Posides'in işaret ettiği yönde, zayıf gözlerimle bile, otuz mil mesafede olan Soratte dağının zirvesindeki ufak kırmızı noktayı seçebildim. Masaya döndüm ve Vitellius'un yüzünün sevinç ışınları yaydığını gördüm. "Ne dersiniz bu alamete?" diye sordu. "Son yarım saattir en düşük zarları atıyordun; şimdi birden 'Britanya!' diyorsun ve Venüs geliyor."

Gerçekten de üç zar, eşkenar üçgen biçiminde duruyor ve hepsi altı sayısını gösteriyordu! Venüs'ün gelmesi, iki yüz on altıda bir ihtimaldir; dolayısıyla büyük sevincim mazur görülebilir. Bir sefere başlamak için, uğurlu bir alametten iyisi yoktur. Dahası Venüs yalnızca zar kupasının hamisi değil, Aeneas'ın annesi ve böylece, Augustus'un kız kardeşi olan büyükannem Octavia tarafından benim kendi ecdadım oluyordu; ve şimdi benim, başı olarak kabul edildiğim Julia ailesinin talihini gözeten tanrıçaydı. Üçgeni de anlamlı buldum; çünkü Britanya'nın haritalardaki biçimiydi bu.

Şimdi düşünüyorum da, acaba tanrıça değil de Vitellius muydu, ben sırtımı döner dönmez o zarları öyle güzelce dizen? Ben dünyada aldatması en kolay insanlardan biriyim: En azından, hakkımdaki yaygın kanı öyle. Eğer yaptıysa, iyi yaptı; çünkü Venüs beni fetihlerime olabilecek en büyük coşkuyla gönderdi. O gece ona dualar ettim (Augustus'a ve Mars'a da) ve zaferle dönmemi sağlarsa, her istediği hizmeti yerine getireceğime söz verdim. "Bir elin nesi var, iki elin sesi var," diye hatırlattım ona, "gerçekten elinden geleni yapmanı bekliyorum." Biz Claudia ailesinin üyeleri Venüs'e şakacı bir teklifsizlikle hitap etmeye alışkınız. Bundan hoşlandığı söylenirdi: gençliklerinde şen şakrak diye tanınan büyükannelerin, sevdikleri torunlarının onlarla, sanki aynı kuşaktanmışlar gibi, senlibenli konuşmasından hoşlandıkları gibi.

Ertesi gün, kurmaylarım ve beş yüz gönüllüyle birlikte, Ostia'dan Marsilya'ya hareket ettim. Güneyden latif bir rüzgâr esiyordu. Deniz yolculuğunu, araba sarsıntısına her zaman tercih etmişimdir. Uyku açığımı da böylece kapatabilecektim. Bütün kent, bizi uğurlamaya limana indi; herkes sadakat beyanlarında ve iyi dilekler sunmakta birbiriyle yarıştı. Messalina boynuma sarılıp ağladı. Küçük Germanicus benimle gelmek istedi. Vitellius, Tanrı Augustus'a, eğer muzaffer dönersem, tapınağının kapılarını altınla kaplatacağına söz verdi.

Filomuz beş adet yollu, çift direkli, serenleri kare yelkenli harp gemisinden oluşuyordu. Her birinde üç sıra kürek vardı ve tekne, fırtınalara karşı, güçlü halatlarla donanmıştı. Şafaktan bir saat sonra demir alıp denize açıldık. Kaybedecek vakit yoktu, onun için kaptana yelkenleri fora etmesini söyledim; iki yelkeni de fora etti ve deniz sakin olduğundan çok geçmeden on deniz mili hızıyla yol almaya başladık. Akşam üzeri, zavallı dostum Postumus'un sürgün edildiği, Elba yakınındaki Planasia adası göründü. Nöbetçilerinin şimdi terk edilmiş barınaklarını seçebiliyordum. Yüz yirmi mil, yani yolun yaklaşık üçte birini yapmıştık. Rüzgâr devam ediyordu. Teknenin sallantısı mideme dokunmadı ve kabine gidip iyi bir uyku çektim. O gece Korsika'yı döndük, ama gece yarısı rüzgâr kesildi ve yalnız kürekle ilerlemek zorunda kaldık. İyi uyudum. Kısa kesmek gerekirse, ertesi gün sert bir havayla karşı karşıya kaldık ve rüzgâr batı-kuzey-batıya döndü.

Galya sahili, ancak üçüncü gün şafakta göründü. Deniz şimdi olağanüstü kabarmıştı ve kürekler ya ıskarmozlara kadar suya gömülüyor ya da havayı dövüyordu. Birlikte yola çıktığımız dört kardeş gemiden yalnız ikisi görünmekteydi. Sahilin korumasına sığınıp kıyı kıyı çok yavaş ilerledik. Donanmanın limanlarından olan Fréjus'nün elli mil batısındaydık ve Hyères adalarının arasından geçmekteydik. Öğle vakti Marsilya'da olmamız bekleniyordu. Adaların en büyüğü ve en batıda olanını, Giens yarımadası ile arasında sadece bir deniz mili olan Porquerolles'u geçerken, rüzgâr birden bastırdı ve tayfa bütün gücüyle küreklere asılsa da yerimizden milim kıpırdayamadık ve kendimizi yavaş yavaş kayalıklara sürüklenir bulduk. Çarpmamıza yüz metre var yoktu; bereket fırtına bir an hafifledi ve tekne uzaklaşabildi. Ama birkaç dakika sonra yine başımız dertteydi ve tehlike bu kez daha büyüktü. Can havliyle uzaklaşabildiğimiz burnun ucunda kocaman bir siyah kaya vardı. Rüzgâr ve dalgalar

kayayı gülen bir Satyr kafası biçiminde oymuştu. Çenesinde köpüren sular ona beyaz bir sakal takmış gibiydi. Ve rüzgâr bizi hızla bu canavarın ağzına girmeye itiyordu. "Bizi yakalarsa, kemiklerimizi kırıp gövdelerimizi un ufak eder," dedi kaptan gaddarca. "Aslan gibi gemileri haklamıştır o siyah kaya." Panteon'daki her tanrıya imdadımıza gelmesi için dualar ettim. Daha sonra tayfaların, hayatımızda duyduğumuz en güzel duaydı ve bize yeniden umut verdi, dediklerini öğrendim. Özellikle Venüs'e yakardım ve Neptün amcasını daha yumuşak davranmaya ikna etmesini, çünkü Roma'nın kaderinin büyük ölçüde bu teknenin kurtulmasına bağlı olduğunu hatırlatmasını rica ettim. Selefimin ona karşı dinsizce davranışıyla ilgim olmadığını, tam tersine, kendisine her zaman en derin saygıyı beslediğimi belirttim. Bitap düşen kürekçiler inliyor; kürekçi başı sıraların arasında küfrederek koşuyor ve kamçısıyla kürekçilere taze güç vermeye çalışıyordu. Bir şekilde sıyırdık –nasıl, bilmiyorum– ve tehlikeyi atlattığımızı anlatan oh sesi yükselince, kürekçilerin her birine karaya çıkar çıkmaz yirmi altın vereceğimi söyledim.

Soğukkanlılığımı koruduğum için sevinçliydim. İlk kez bir fırtına yaşıyordum denizde ve dünyanın en yürekli adamlarının bile, boğularak ölme ihtimali karşısında çöktüklerini duymuştum. Tanrı Augustus'un fırtınadan ödünün koptuğu ve bağırıp saçını başını yolmuyorsa, sadece mevkiinin vakarından ötürü kendini tuttuğu kulaktan kulağa fısıldanırdı. Engine yelken açıp derinlerin tehlikesine meydan okuyan ilk adamın tanrıları hiçe saydığı yolundaki sözü sıkça tekrarladığını biliyorum. Gerçekten de deniz savaşları dışında talihsizdi denizde –tanrıları hiçe saymaya gelince– ani bir fırtınada bir filo kaybedince, kızgınlığını Neptün heykelinin her zamanki gibi kutsal bir geçit töreninde Circus'un çevresinde dolaştırılmasını yasaklayarak gösterdi. Ondan sonra hemen hemen her deniz yolculuğunda fırtına çıktı ve üç dört kez zor kurtulmuştu gemi kazasından.

Marsilya'ya ilk varan bizim tekne oldu ve şans eseri beş tekneden hiçbiri kaybolmamıştı; ama iki tekne geri dönüp Fréjus'ye sığınmak zorunda kalmıştı. Marsilya'da toprağa basınca ayaklarım bayram etti: Karayoluyla gidebileceğim yere asla denizyoluyla gitmemeye karar verdim ve o günden beri bu kararımdan caymadım.

Britanya'ya başarılı bir çıkarma yapıldığını duyar duymaz yedeklerimi Boulogne'a göndermiş ve Posides'e tekneleri ve sefer için gerekebilecek fazladan askeri malzemeyi hazır etmesini bildirmiştim. Marsilya'da yirmi adet hızlı araba beni ve maiyetimi bekliyordu –Posides ayarlamıştı bunu– ve sıkça at değiştirerek, Rhône vadisinden Lyon'a vardık. İkinci geceyi orada geçirdikten sonra Saône nehrini izleyerek kuzeye yöneldik. Günde ancak seksen doksan mil –dayanabileceğim o kadardı– yapıyorduk. Sürekli sarsıntı sinirlerimi mahvediyor, hazım sistemimi bozuyor, korkunç baş ağrılarına sebep oluyordu. Üçüncü gece, Châlons'da, hekimim Ksenophon ertesi gün dinlenmemde ısrar etti. Ona, bütün bir günü kaybetmeyi göze alamam deyince, eğer dinlenmezsen, Britanya'ya varınca orduya bir yararın olmaz, dedi. Fikrini değiştirmek için epey bağırıp çağırdım; ama bu davranışımı da bir sinir çöküntüsü belirtisi olarak yorumladı ve ben mi senin hekiminim, yoksa sen mi kendinin hekimisin, diyerek dayattı. İkinci durumda, istifa edecek ve Roma'da yeniden muayenehanesini açacaktı; birinci durumda ise tavsiyesine uymalı, tam anlamıyla gevşemeli ve sıkı bir masaja razı olmalıydım. Özür diledim, ama yolculuğu birdenbire kesmenin bende yaratacağı sinir gerginliğini hiçbir masaj gideremez, dedim; ve bu şartlarda "gevşe" demenin, giysileri tutuşmuş bir adama "sakin ol" demekten farkı yok, diye yalvardım. Sonunda bir uzlaşmaya vardık: Yolculuğa arabada devam etmeyecek, ama Châlons'da da kalmayacaktım. Altı deneyimli adamın taşıdığı hafif bir tahtırevanda gidecek ve önümdeki beş yüz millik yoldan hiç değilse otuz küsur

mil eksiltecektim. Yola çıkmadan ve günün sonunda, istediği kadar masaj yaptırabilirdi.

Lyon'dan Boulogne'a gidişim, Troyes, Reims, Soissons ve Amiens yoluyla, sekiz gün sürdü; çünkü Reims'den çıkışta, Ksenophon gene tahtırevanı kullanmamda diretmişti. Bütün bu zamanı tembellikle geçirdiğim söylenemez. Kafamda, geçmişteki büyük savaşların –Julius'un savaşları, Hannibal'in savaşları, İskender'inkiler, özellikle de babamın ve ağabeyimin Germania'daki savaşları– anılarını evirip çeviriyor ve zamanı gelince, bütün bu ayrıntılı ve kapsamlı bilgilerden pratikte nasıl yararlanabilirim, diye düşünüyordum. Tanık olanların ağzından dinlediğim bütün savaşların krokilerini çizdiğim için kutluyordum kendimi; bu sayede, küçük ama disiplinli bir savaş gücünün, yarı uygar kabilelerden oluşan büyük bir ordu karşısında hangi taktiklerle mücadele edeceğini adamakıllı kavramıştım. Ayrıca, savaşı kazandıktan sonra, ülkenin başarıyla işgaline ilişkin stratejik ilkeleri de biliyordum.

Amiens'de, sabah karanlığında uykusuz yatarken savaş meydanını gözümün önüne getirmeye çalıştım. Britanya piyadeleri, muhtemelen ormanlık bir bayırda mevzilenecek, süvariler ve arabalar öndeki düzlükte bulunacaktı. Ben, iki alaydan nizami piyadelerimi olağan savaş düzenine sokacak, her iki cenaha yedekleri koyacak ve Muhafızları yedekte tutacaktım. Filler çok şaşırtacaktı Britonları; böyle bir hayvan adada hiç görülmemişti. Ama birden çok nahoş bir şey geldi aklıma. "Posides," diye seslendim endişeyle.

"Buyur, Sezar," dedi Posides, ot döşeğinden sıçrayarak, hâlâ yarı uyur bir vaziyette.

"Filler Boulogne'da, değil mi?"

"Evet, Sezar."

"Onları Lyon'dan nakletmeni ne zaman söylemiştim sana?"

"Çıkarmanın haberini alınca, Sezar; ağustosun yedisinde."

"Ve bugün ayın yirmi yedisi."

"Evet, Sezar."

"Peki nasıl geçireceğiz o filleri karşıya? Onlar için özel tekne yaptırmak gerek."

"İskenderiye'den dikilitaşı getiren gemi Boulogne'da."

"Hâlâ Ostia'da değil miydi o?"

"Hayır, Sezar, Boulogne'da."

"Ama ayın yedisinde gönderdiysen, oraya varmış olamaz. Biskay Körfezi'nden öteye gitmiş olamaz. Mısır'dan Roma'ya gelmesi üç hafta sürmüştü, hatırlıyorsun, değil mi? Hem de en mükemmel havada."

Ama Posides gerçekten yetenekli bir yardımcıydı. Anlaşılan, takviye kuvvetlerimin arasına filleri de koymaya karar verip onları Lyon'a gönderir göndermez –sanırım mayıstaydı bu– filleri Manş'tan geçirme meselesini düşünmüş, bana bir şey söylemeden dikilitaş gemisini hazırlatmış –bu amaç için yeterince büyük ve sağlam olan tek gemiydi– ve Boulogne'a göndermişti; altı hafta sonra oradaydı gemi. Eğer benim emrimi bekleseydi, filleri geride bırakmak zorunda kalacaktık. Dikilitaş gemisine şöyle bir değinip geçmek olmaz. Denize indirilen gelmiş geçmiş en büyük tekneydi. Altmış metreden uzun ve o oranda genişti; ahşap aksamı sedir ağacındandı. Caligula, iktidarının ilk aylarında, Mısır'dan yirmi beş metre boyunda bir kırmızı granit dikilitaşı ve kaidesini oluşturan dört devasa taşı getirmek için yaptırmıştı onu. Dikilitaş aslında Heliopolis'teydi; ama birkaç yıl önce İskenderiye'deki Augustus Tapınağı'na yerleştirilmişti. Caligula o zaman onu Vatikan Tepesi'nde inşa ettirdiği yeni Circus'ta, kendi onuruna dikmek istiyordu. Geminin nasıl bir canavar olduğunu anlamak için, köknar ağacından yirmi metrelik ana direğin taban çapının iki buçuk metre olduğunu; dikilitaş ve kaidesi güvertede sabit dursun diye, safra olarak yüz yirmi bin çuval

Mısır mercimeği konduğunu bilmeniz gerek. Mercimekler Roma halkına armağandı.

Boulogne'a vardığımda, askerin moralini yüksek, tekneleri hazır ve denizi sakin bulunca fevkalade sevindim. Vakit kaybetmeden denize açıldık ve Manş'ı o kadar rahat ve olaysız geçtik ki, Richborough'da karaya çıkınca Venüs ve Neptün'e kurbanlar sundum; ilkine içten arabuluculuğu, ikincisine de beklenmedik lütfu için teşekkür ettim. Filler hiç sorun yaratmadı. Bunlar Hint filleriydi, Afrika değil. Hint fili, Afrika filinden üç kat daha büyüktür ve bunları, Caligula kendi dininin ayinleri için satın aldığından, gerçekten haşmetliydiler. Şimdiye kadar, Ostia'da, rıhtımda, Hintli sürücülerinin yönetiminde, kereste ve taş taşıyorlardı. Fillerin yanında on iki tane de deve görmek hoş bir sürpriz oldu. Fikir Posides'indi.

19. Bölüm

Richborough'da, Aulus'tan son haberleri merakla beklerken, mesaj geldi. Londra'nın hemen kuzeyinde tahkim ettiği karargâha, Britonların, biri gündüz, diğeri gece iki saldırıda bulunduklarını, ama kayıp vererek püskürtüldüklerini bildiriyordu. Ancak göründüğü kadarıyla düşmanın yeni takviye birlikleri her gün gelmeye devam ediyordu, ta Güney Galler'den bile. Ormanın derinlerine çekilen Kent'li adamlar, Caractacus'a mesaj göndermiş ve Aulus'u geri çekilmek zorunda bırakırsa, ormandan çıkıp karargâhına dönüş yolunu keseceklerini bildirmişlerdi. Bu nedenle, bir an önce, takviye kuvvetleriyle ona katılmamı rica ediyordu. Aulus'un, yaralarından ötürü üsse gönderdiği birkaç askerle konuştum ve hepsi, Briton piyadelerinden korkmaya gerek olmadığını, ama arabaların her an her yerde beliriverdiğini ve şimdi sayıları çok arttığından, iki-üç yüz askerden küçük grupların ana kuvvetlerden ayrılamadığını söylediler.

Benim kuvvetlerim de şimdi yürümeye hazırdı. Filler yığınla kargı ve başka savaş gereçleri taşıyordu; ama develerin sırtından sarkan birtakım garip aletlerin ne olduğunu anlamadım.

"Selefiniz imparatorun bir icadı, Sezar," diye açıkladı Posides. "Temmuzda Lyon'dayken, affınıza sığınarak, bir takım yaptırdım ve deve sırtında Boulogne'a gönderdim. Vahşi kabilelere karşı bir tür kuşatma silahı."

"Sabık İmparatorun askeri girişimleri olduğunu bilmiyordum."

"Bu silahı çok yararlı bulacaksınız sanırım, Sezar, özellikle hafif bir sicimle birlikte kullanılırsa. Affınıza sığınarak, çile halinde birkaç yüz metre sicim de getirdim."

Posides keyifle sırıtıyordu; aklının bir köşesinde benden sakladığı bir cinlik olduğu belliydi. Şöyle dedim: "Büyük Kserkses'in Hermotimus adında bir savaş danışmanı vardı. O da senin gibi hadımdı ve ne zaman Hermotimus'un bir taktik sorunu kendi başına çözmesine izin verilse, mesela muhkem bir şehri kuşatma silahı olmadan çökertmek veya geçit vermeyen bir nehri kayık olmadan geçmek gibi durumlarda, sorun daima çözülürdü. Ama Kserkses veya bir başkası tavsiyede bulunsa veya fikir verse, Hermotimus, işin şimdi ona göre fazla karışık olduğunu söyler ve görevden affını rica ederdi. Sen de ikinci bir Hermotimus'sun ve şansın yaver gitsin diye, seni yöntemlerinde serbest bırakacağım. Dikilitaş gemisi meselesindeki sağduyunla güvenimi kazandın. Develerinden ve taşıdıkları yüklerden büyük beklentilerim olduğunu bilmelisin. Beni düş kırıklığına uğratırsan, çok kızacağım; döndüğümüzde seni herhalde amfiteatrda panterlere atarım."

Hâlâ sırıtarak yanıtladı: "Ya zaferi kazanmanıza yardımcı olursam, o zaman ne?"

"O zaman, verebileceğim en yüce ve durumuna en uygun düşen nişanla onurlandırırım seni: Tepesi Kesik Mızrak Ödülü'nü alırsın. Eşyalar arasına gizlenmiş başka yenilikler var mı? Bütün bu filler ve develer ve Afrika'dan siyahi mızrakçılar ciddi bir seferden ziyade, Mars Alanı'nda bir gösteri hazırlığına benziyor."

"Hayır, Sezar, başka pek bir şey yok. Ama sanırım Britonların gözleri doyacak; giriş parasını gösteriden sonra alabiliriz."

Richborough'dan direnişle karşılaşmadan ilerledik: Nehir geçişleri, Aulus'un bize kolaylık için gönderdiği On Dördüncü Alay müfrezeleri tarafından tutulmuştu. Biz geçince, onlar da arkadan bize katıldılar. Richborough ile Londra arasında tek bir düşman Briton görmedim. 5 Eylül'de Aulus'la güçlerimizi birleştirdik. Sanırım o da beni görmekten, benim onu görmekten olduğum kadar memnundu. Her şeyden önce, birliklerin moralinin iyi olup olmadığını sordum. İyi olduğunu söyledi; onlara, getirdiğim askerin sadece yarı sayısını söylemiş ve fillerden söz etmemişti. Dolayısıyla, gerçek gücümüz bir sürpriz oldu. Düşmanın nerede savaşa girmesinin beklendiğini sordum; Londra ile Colchester arasındaki bölgeyi kil tablet üstüne yaptığı haritada gösterdi. Londra-Colchester yolunun –Roma anlamında yol değil tabii– yirmi mil ilerisinde, Caractacus'un var gücüyle tahkim ettiği yerin, savaş alanı olacağı kesin gibi, dedi. Burası, Brentwood Hill adında ağaçlı bir tepeydi; yolun etrafında kocaman bir at nalı gibi kıvrılıyordu ve her iki ucunda ve ortasında, hendek ve kazıklarla çevrili büyük birer kale vardı. Yol kuzeydoğu yönünde devam ediyordu. Düşmanın sol cenahını, tepenin gerisindeki bataklık koruyor ve önde, Weald adlı derin bir dere savunması kolay bir bariyer oluşturuyordu. Sağ cenahta, tepe kuzeye kıvrılıp üç dört mil devam ediyordu; ama ağaçlar ve dikenli çalılar o kadar yoğundu ki, adam gönderip oradan bir geçit açmaya uğraşmak boşuna olur kanısındaydı Aulus. Colchester'a giden tek yol bu olduğu için ve ben bir an önce düşmanın ana kuvvetleriyle karşılaşmak istediğim için, buradaki taktik sorunu dikkatle inceledim. Tutsaklar ve kaçaklar, ormandaki savunma yöntemleri hakkında gönüllü bilgi verdiler; bunlar gayet güzel planlanmış görünüyordu. Cepheden saldırı fikrini tutmamıştım. Uçlardaki kaleleri halletmeden ortadaki kalenin üzerine yürürsek, her iki cenahtan şiddetli saldırılara maruz

kalırdık. Ama önce öteki ikisine saldırmanın da fazla yararı olmayacaktı; çünkü onları büyük bir maliyetle almayı başarsak bile, ormanın içindeki bir dizi kazıklı hendeğin hepsini ayrı operasyonlarla aldıktan sonra ilerleyebilirdik ancak.

Aulus'la benim, bütün kurmay generalleri ve alay komutanlarını çağırdığımız savaş divanında, herkes merkezdeki kaleye cepheden saldırmanın kaçınılmaz olduğunu ve ağır zayiata hazırlıklı olmak gerektiğini belirtti. Tepenin öndeki, ormanla ırmak arasındaki eteklerinin araba manevrasına fevkalade uygun olması da talihsizlikti. Aulus, baklava biçiminde bir toptan saldırı önerdi. Baklavanın ucunu, iki dalga halinde tek bir alay oluşturacak, sonra öndekiyle aynı formasyonda ve aynı hizada yürüyen iki alay, sonra da aynı hizada üç alay olacaktı. Baklavanın en geniş kısmı buydu. Sonra kanatlar için koruma olacak filler salınacaktı. Bunları iki alay izleyecek ve sonra gene bir alay gelecekti. Süvariler ve piyadelerin geri kalanı yedekte tutulacaktı. Aulus, bu baklavanın yandan saldırılara karşı koruma sağlayacağını ileri sürdü: İlk alaya, ikinci sıradakilerin kargılarına hedef olmadan saldırılamazdı; ikinci sırayı da, aynı şekilde üçüncü sıra koruyacaktı. Üçüncü sırayı filler koruyacak ve arkadan bir araba saldırısı olursa, oradaki alaylar arkaya dönecek ve aynı koruma sağlanacaktı.

Benim bu baklavaya ilişkin fikrim şöyleydi: Görüntüsü güzeldi ve cumhuriyet döneminde, şu şu şu savaşlarda –sıraladım onları– başarıyla kullanılmıştı; ama şimdi Britonlar sayıca bizden o kadar fazlaydılar ki, at nalının merkezine ilerlediğimizde bize her yandan saldırabilirler ve biz düzeni bozmadan onları püskürtemezdik. Baklavanın ön ucu, büyük olasılıkla arka ucundan kopacaktı. Cephe saldırısının yol açacağı zayiatın onda birine bile razı olmayacağımı da şiddetle vurguladım. Vespasianus, yumurtaları kırmadan omlet yapılmaz diyen eski atasözünü hatırlattı ve biraz sa-

bırsız bir tavırla, kayıp vermemek için hemen Galya'ya dönmeyi mi önerdiğimi ve eğer öyleyse, ordunun saygısını daha ne kadar koruyabileceğimi sordu.

Şöyle karşı çıktım: "Bir kediyi öldürmenin, boynuzdan bir lapa kaşığıyla vura vura ve bu arada kaşığı da kırarak öldürmekten daha başka yolları olmalı."

Kıdemli askerlerin tepeden bakan havasıyla ve sanki kara cahilmişim gibi teknik askeri terimlerle etkilemeye çalışarak, benimle tartışmaya girdiler. Öfkeyle patladım: "Beyler, Tanrı Augustus'un dediği gibi, 'Bir turp Yunanca bilmeyebilir, ama ben bilirim.' Ben kırk yıldır bu taktikler üzerinde çalışıyorum ve sizin bana öğretebileceğiniz bir şey yok: İnsanların planladığı bu oyunun geleneksel ve geleneksel olmayan bütün hamlelerini ve açılışlarını biliyorum. Ama benim, oyunu istediğiniz gibi oynamaya hakkım olmadığını anlamalısınız. Ülkenin Babası olarak, şimdi oğullarıma karşı bir borcum var: Böyle bir saldırıda üç dört bin canı heba etmeyi kabul edemem. Ne babam Drusus ne de ağabeyim Germanicus böylesine güçlü bir pozisyona cepheden saldırmayı akıllarından geçirirdi."

Geta, belki biraz alayla sordu: "Soylu akrabalarınız, Sezar, böyle bir durumda ne yaparlardı acaba?"

"Bir çaresini bulurlardı."

"Ama burada bir çare *yok*, Sezar. O belli oldu."

"Onlar çaresini bulurlardı, diyorum."

Crassus Fragi şöyle dedi: "Düşmanın sol cenahını Balıkçıl Kral, sağ cenahını da Alıç Kraliçe koruyormuş. Bununla övünüyorlarmış, tutsakların dediğine göre."

"Kimmiş bu Balıkçıl Kral?" diye sordum.

"Bataklıkların efendisiymiş. Onların mitolojisinde, Savaş Tanrıçası'nın kuzeni. Tanrıça, kuzgun kılığına girip mızrakların tepesine tünermiş. Sonra yenilenleri bataklığa sürükler ve kuzeni Balıkçıl Kral onları yutarmış. Alıç Kraliçe ise baharda beyazlar giyen bir bakire; kazıklı hendekleri dikenle-

riyle koruyarak savaşta askerlere yardım edermiş: Yaprakları dikenlere benzeyen ağaçları kesip, gövdeleri birbirine bağlayıp, dikenleri dışa bakacak şekilde yerleştiriyorlar. Aşması gerçekten korkunç bir engel. Ama Alıç Kraliçe onların sağ cenahını ağaç kesmeye gerek kalmadan koruyor. Keşif kollarımız, bütün orman arapsaçı gibi diyorlar ve oradan geçmeye kalkmanın boş bir çaba olacağı kanısındalar."

"Evet, Sezar," dedi Aulus. "Korkarım cepheden saldırıya karar vermek zorundayız."

"Posides," diye bağırdım birden. "Sen hiç askerlik yaptın mı?"

"Hiç, Sezar."

"Tanrıya şükür, iki kişi olduk. Şimdi, diyelim imkânsızı yapmaya karar verdim ve süvarilerimizi bu geçilmez diken yumağından düşmanın sağ cenahına geçirmeyi başardım, sen Muhafızları o geçilmez bataklıktan sol cenaha geçirmeyi üstlenebilir misin?"

Posides yanıtladı: "Bana daha kolay görevi verdiniz, Sezar. Aslında bataklıktan geçen bir patika var. Ancak tek sıra halinde yürünebilen bir patika, ama var. Dün Londra'da bir adamla tanıştım, Hispania'lı gezgin bir göz hekimi. Orada burada dolaşıp bataklıkların yol açtığı göz iltihaplarını tedavi ediyor. Şu anda ordugâhta; bataklığı iyi bildiğini ve tepedeki kapıda giriş parası ödememek için hep o patikayı kullandığını söylüyor. Cymbeline'in ölümünden beri sabit bir giriş parası yokmuş ve kişi heybesindeki paraya göre ödeme yapıyormuş ve bu hekim yolunmaktan bıkmış. Sabahın erken saatlerinde bataklığın üzerine sis inince, görünmeden oradan geçiveriyormuş. Bir kez patikaya girince, izlemesi kolay, dedi. Tepenin yarım mil ötesindeki küçük çam korusunun kenarına çıkıyormuş. Britonlar muhtemelen oraya nöbetçi koymuştur –Caractacus dikkatli bir generaldir– ama sanırım onları bertaraf edebilirim ve beni izlemek isteyen herkesi oradan geçirebilirim."

O hilesini açıkladı, ben onayladım, ama generallerin çoğu kaşlarını kaldırdı. Sonra ben, diğer cenahı zorlamaya ilişkin, aslında çok basit olan planımı anlattım. Herkes baklava formasyonu üzerine odaklanınca, önemli bir nokta gözden kaçmıştı. Yani Hint fillerinin tasavvur edilebilecek en yoğun bitki örtüsünü, dikene falan aldırmadan ezip geçeceği aklımıza gelmemişti. Mamafih, hikâyeyi iki kez anlatmamak için, savaş divanımı ve alınan kararları şimdilik kenara koyup savaşa döneceğim. Savaş 7 Eylül'de, Brentwood'da oldu. Bu tarihin anılarımda özel bir yeri var: Ağabeyim Germanicus'un Weser'de Hermann'ı yendiği gündü. Eğer yaşasaydı, elli sekiz yaşında olacaktı: Aulus'la aynı yaşta.

Londra'dan Colchester'a doğru hareket ettik. Öncü kollarımız Briton avcılarla sıkça çatışıyordu, ama Romford'a varana kadar ciddi bir direnişle karşılaşmadık. Burası, Brentwood'dan yedi mil mesafede bir köydü ve Rom Irmağı geçidinin güçlü bir ekiple savunulduğunu gördük. Düşman bizi orada bütün sabah oyaladı; onlara maliyeti iki yüz ölü ve yüz tutsak oldu. Biz sadece elli kişi kaybettik; ama bunların ikisi yüzbaşı, biri de tabur komutanıydı. Dolayısıyla bir anlamda, Britonlar çatışmadan kazançlı çıktı. O öğleden sonra Brentwood Tepesi'ni gördük ve ırmağı savunma bariyeri olarak kullanıp orada gecelemeye karar verdik.

Alametlere baktım. Savaş öncesinde, kutsal tavuklara bakliyat ezmesi topakları verilir ve bunları nasıl yedikleri incelenir. İştahsız görünürlerse, savaş kaybedilmiş demektir. En uğurlu alamet, tavuk rahibi kafesin kapısını açar açmaz, tavukların gıdaklamadan ve kanat çırpmadan yiyeceğe hücum edip gagalarından büyücek parçalar düşürerek oburca yemeleridir. Parçalar yere düştüğünde çıkan ses duyulabiliyorsa, bu, düşmanın topyekûn bir yenilgiye uğrayacağına delalettir. Ve inanın, bu en uğurlu işaret gerçekleşti. Tavuk rahibi, kendini onlara göstermeden, benimle birlikte kafesin arkasında duruyordu ve ben topakları attığım anda kafesin

kapısını açtı. Hiç gıdaklamadan fırlayıp topaklara saldırdılar ve parçaları etrafa saçtılar. Hepimiz nasıl keyiflendik, sormayın.

Duruma uygun gördüğüm bir konuşma hazırlamıştım. Biraz Livius'u hatırlatıyordu, ama günün tarihi öneminin böyle bir tarz gerektirdiği kanısındaydım:

"Romalılar, eski günleri altın günler diye yücelten ve kahramanı olmamız gereken bugünü, yaldızlı alçı çağı diye küçümseyenler çenelerini tutsun, boşuna feryat etmesinler. Yüce ozan Homeros'un kayıtlarına inanacak olursak, onun sözünü ettiği Truva önündeki Yunan kahramanların dillerinden düşmeyen bir dize varmış:

Övünürüz en mükemmel asker olmakla
Savaşa giden tüm ecdadımız arasında.

Aşırı tevazu göstermeyin, Romalılar. Dik tutun başınızı. Kabartın göğsünüzü. Bugün karşınızda, savaş saflarında göreceğiniz adamlar, sizin atalarınıza benzer: Kartalın kartala, kurdun kurda benzediği gibi. Vahşi, gururlu, ateşli, yontulmamış bir ırktır onlar. Silahları yüzyıllar öncesinden demodedir; arabalarını çeken atların neredeyse soyu tükenmiştir; acınası savaş taktikleri, ancak epik ozanların sayfalarına yaraşır; ordu düzeninde değil, kabile ve aile düzeninde savaşırlar. Sizin disiplinli ellerinizde, ağ ve mızrakla donanmış usta avcıya kafasını eğip saldıran yabandomuzu gibi, yenilgiye uğrayacakları kesindir. Bugüne olan inancınızı eğer bir an kaybettinizse, bir an uzak geçmişin şanlı zaferlerini aklınızdan geçirip büyülendinizse, yarın ölüler sayılıp, gamlı tutsaklar boyunduruk altında uzun sıralar altında yürürken, emin olun, yüzünüzde güller açacak. Hayır, yoldaşlar; ben, generaliniz, alametlere bakarken gördüğüm gibi, nasıl kutsal tavuklar doymak bilmez gagalarından kutsanmış topakları

etrafa saçtılarsa, bu ilkel yiğitlerin bedenleri de kılıçlarınızla savaş meydanına saçılacak.

Duydum ki, kimileriniz, korku veya sorumsuzluktan değil kuşkusuz, ama belki tembellikten, sefer çağrısı yapıldığında, Tanrı Augustus'un Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını Ren'in ve Manş'ın suları olarak sabitlediği mazeretini ileri sürerek duraksamışsınız. Eğer bu doğru olsaydı, ki öyle olmadığını size kanıtlayabilirim, o zaman Tanrı Augustus ona tapınmamıza layık olmazdı. Roma'nın misyonu dünyayı uygarlaştırmaktır ve uygarlığın yararlarını Britonlardan daha çok hak eden bir ırk var mı dünyada? Bize düşen tuhaf ve dindar görev, ecdadımızın bu vahşi benzerlerini, şanlı kentimiz, anamız Roma'nın itaatkâr evlatlarına dönüştürmektir. Tanrı Augustus babaannem, Tanrıça Augusta'ya şöyle yazmıştı: 'Gelecekte, Britanya'nın da, bugün Güney Galya'nın olduğu düzeyde uygarlaşacağını sanıyorum. Ve soyca bize yakın olan bu adalılar, Germenlerden çok daha iyi Romalılar olacak... ve bir gün, (gülme) Britanyalı soylular muhtemelen Roma Senatosu'nda yerlerini alacak.'

Bu savaşta zaten cesaretinizi gösterdiniz. İki kez düşmanı kesin yenilgiye uğrattınız. Düşmanım Kral Togodumnus'u öldürdünüz ve bana ettiği hakaretin öcünü aldınız. Bu üçüncü seferde başarısız olmanız için hiçbir neden yok. Kuvvetleriniz her zamankinden daha güçlü, moraliniz daha yüksek, saflarınız daha sağlam. Siz de, tıpkı düşmanın yaptığı gibi, yuvalarınızı ve tanrılarınızın kutsal tapınaklarını savunuyorsunuz. Savaş meydanı ister Kafkasya'nın karlı dağları, ister Atlas'ın ötesindeki çölün yakıcı kumları, ister Germania'nın rutubetli ormanları, ister Britanya'nın yeşil çayırları olsun; Romalı asker, ona adını, mertliğini ve görev bilincini veren o muhteşem kenti asla aklından çıkarmaz."

Bu çalımlı üslupta birkaç paragraf daha kaleme almıştım, ama tuhaftır, bu söylevin tek kelimesi bile okunmadı.

Söylev Platformu'na çıktığımda, yüzbaşılar hep bir ağızdan bağırdı: "Selam sana, Sezar Augustus, Ülkemizin Babası, İmparatorumuz!" Askerler de buna katılıp ortalığı çınlatan bir alkış koparınca, dizlerimin bağı çözüldü. O güzel söylevim tamamen kafamdan çıktı, sadece ellerimi onlara doğru uzatıp, gözyaşları içinde şöyle kekeledim: "Tamam çocuklar: Tavuklar her şey iyi gidecek diyor, onlara büyük bir sürpriz hazırladık; öyle bir sopa yiyecekler ki, ömür boyu unutmayacaklar – tavukları demiyorum, Britonları." (Müthiş bir kahkaha koptu, ben de katılmayı uygun buldum, sanki hesaplı bir şakaymış gibi.)

"Gülmeyin bana, çocuklar," diye haykırdım. "O Mısır masalında, sabah duası yerine akşam duasını okuyan babasına gülen küçük siyahi çocuğa ne oldu, unuttunuz mu? Timsah yedi onu; onun için ayağınızı denk alın. Ben de yaşlanıyorum artık, ama şu anda hayatımın en büyük gururunu yaşıyorum; keşke zavallı ağabeyim Germanicus da burada bunu benimle paylaşabilseydi. Aranızda ağabeyimi hatırlayan var mı? Pek azınız belki, çünkü yirmi dört yıl önce öldü. Ama hepiniz onun Roma'nın en büyük generali olduğunu duymuşsunuzdur. Yarın, Germen kabile reisi Hermann'ı tam bir bozguna uğrattığı günün yıldönümü ve sizin bunu yaraşır biçimde kutlamanızı istiyorum. Bu gecenin parolası *Germanicus!* Yarın da savaş çığlığımız *Germanicus!* olacak ve yeterince yüksek sesle bağırırsanız, sanırım Ölüler Âlemi'nden duyacak ve onca sevdiği, çok iyi biçimde komuta ettiği askerleri tarafından hatırlandığını bilecektir. Bu, onu teslim alan kötü kaderi unutturacaktır; bildiğiniz gibi, yatağında zehirlenerek öldü. Saldırıya öncülük etme onuru Yirminci Alay'ın: Germanicus, Yirminci Alay kışlada bütün ordunun en itaatsiz, en içkici, en kavgacı askerleridir, ama savaş meydanında tam bir aslan kesilirler, derdi hep. İkinci ve On Dördüncü Alaylar, Germanicus sizi 'Ordunun Belkemiği' diye nitelerdi. Yarınki göreviniz, ordunun kaburgaları

olacak Galyalı müttefikleri pekiştirmek. Dokuzuncu Alay en arkadan gelecek; çünkü Germanicus sizin için ordunun en yavaş, ama en güvenilir alayı derdi. Siz, Muhafızlar özel görev için ayrıldınız. Aktif hizmette olmadığınız süre içinde, en rahat hayat ve en yüksek maaş sizindi. Dolayısıyla sizi şimdi en tehlikeli ve en nahoş göreve sürmek hakça olur. Söyleyeceklerim bu kadar. İyi çocuklar gibi mışıl mışıl uyuyun ve yarın babanızın gönül borcunu kazanın!"

Sesleri kısılana kadar bağırıp alkışladılar beni; o zaman Pollio'nun haklı, Livius'un haksız olduğunu anladım. İyi bir general, savaş arifesinde özenle hazırlanmış bir söylev –elinde hazır metin olsa bile– çekemez; çünkü kaçınılmaz olarak, dudaklarından ancak kalbinden geçenler dökülür. Benim konuşmamın –ki hazırladığıma kıyasla çok kötü olduğunu kabul edersiniz– bir etkisi, resmi adı "Dokuzuncu Hispania'lılar" olan alayın adının "Dokuzuncu Salyangozlar"a çıkması oldu. "Yiğit Fatihler" adını taşıyan Yirminci Alay, "Zom Aslanlar" oldu. Ve On Dördüncü Alay'dan biri, İkinci Alay'dan birine rastlayınca, birbirlerini "Belkemiği Yoldaş" diye selamlıyorlar. Galya yedeklerine ise hâlâ "Kaburgalar" deniyor.

Ordugâhın üstüne hafif bir sis inmişti, ama gece yarısından hemen sonra ay çıktı ve çok yararlı oldu; eğer hava bulutlu olsaydı, bataklığı geçmek mümkün olmazdı. Gece yarısına kadar uyudum, sonra Posides, konuştuğumuz üzere beni uyandırdı ve elime bir mum ile yanan bir çıra verdi. Mumu yaktım ve orman perisi Egeria'ya dua ettim. O Kehanet Tanrıçası'dır. Eski günlerde iyi kral Numa her fırsatta ona danışırmış. Bu aile törenini ben ilk kez uyguluyordum; ama ağabeyim Germanicus, amcam Tiberius, babam, büyükbabam, dedem ve onların ataları, savaştan önceki gece yarısında bunu daima yaparlarmış. Eğer savaş zaferle bitecekse, peri mutlaka uğurlu işareti verirmiş. Tasavvur edilebilecek en sakin gecede bile, duanın son sözleri ağızdan çıkar

çıkmaz, mumun ışığı, sanki fitil iki parmak arasında sıkılmış gibi, kendiliğinden sönermiş.

Bu gizemli hikâyeye inanmakta duraksıyordum: Mumun sönmesi belki doğal etkenlerin sonucuydu – bir hava akımı veya fitildeki bir bozukluk, hatta izleyenin fark etmeden içini çekmesi. Orman perisi Egeria'nın, Claudia ailesinin bir üyesinin duasıyla, Nemi Gölü kıyısındaki korusundan çıkıp bir an içinde Germania'nın orta yerine veya Kuzey Hispania'ya veya Tirol'e –bütün bu bölgelerde, şu veya bu zamanda beklenen işareti vermiş olduğu söyleniyordu– uçacağına inanmak zordu. Böylece, yanan mumu, çadırımın hava akımlarından en korunaklı ucuna koydum ve on adım uzaklaşıp, tüm ciddiyetimle Egeria'ya hitap ettim. Sabin lehçesinde, kısa bir duaydı. Metin, sözlü gelenekte büyük ölçüde değişmişti; çünkü eski soyluların dili olan Sabin dili Roma'da çoktandır kullanılmıyordu. Ama ben tarih çalışmalarım sırasında Sabin dilini öğrenmiş ve duayı, iyi kötü aslına yakın olarak okuyabilmiştim. Ve emin olun, son kelime ağzımdan henüz çıkmıştı ki, mum aniden söndü. Hemen tekrar yaktım, fitilde bir bozukluk var mı veya Posides balmumuyla oynadı mı, anlamak için. Ama hayır, gayet güzel alev aldı ve fitil sonuna kadar yanıp, küçük bir balmumu gölüne damlayarak tükendi. Uzun hayatımda yaşadığım az sayıdaki sahiden gizemli olaydan biridir bu. Bu tür şeylere fazla yeteneğim yok. Oysa ağabeyim Germanicus sürekli hayaletler ve acayip görüntülerle uğraşırdı. Şu ya da bu zamanda, ozanların anlattığı yarı tanrıları, perileri veya canavarları görmüşlüğü vardı. Hatta Asya valisiyken Truva'yı ziyaret ettiğinde, bizim Truvalı ecdadımızın tapındığı Tanrıça Kybele'nin muhteşem bir görüntüsüyle karşılaşmıştı.

20. Bölüm

Aulus alelacele şevkle içeri girdi: "İleri karakollarımız düşmanın Weald Deresi'nden çekilmekte olduğunu bildirdi, Sezar. Ne yapalım? Ben hemen bir alayı karşıya geçirmeyi öneririm. Düşmanın planı nedir, bilmiyorum; ama yarın her halükârda ırmağı geçmek zorundayız ve orayı bize savaşmadan bırakıyorlarsa, zaman ve adam kaybımız olmaz."

"Dokuzuncu Alay'ı karşıya gönder, Aulıs. Köprü yapım gereçlerini de alsınlar. Yarın diğerleri kadar zorlanmayacaklar umarım, onun için fazladan uyumaları gerekli değil. Bu harika bir haber. Bir keşif kolu gönderelim; düşmanın yerini saptayınca hemen bildirsinler."

Dokuzuncu Alay alelacele uyandırılıp derenin karşı yakasına gönderildi. Düşmanın tepenin yarı yolunda olduğu ve derenin üstüne köprü olarak yirmi kalas döşendiği haberi geldi; şimdi emirlerimizi bekliyorlardı.

"Muhafızların yola çıkma vakti geldi," dedi Posides.

"O göz hekimi güvenilir mi sence?" diye sordum.

"Ben de onunla gideceğim, Sezar," dedi Posides. "Bu benim planım ve eğer başarılı olmazsa, izninizle, hayatta kalmaya niyetim yok."

"Tamam. Beş dakika sonra hareket emrini ver."

Elimi öptü, ben de sırtını sıvazladım, sonra gitti. Birkaç dakika sonra, Muhafızların ilk bölüğünün sessizce ordugâ-

hın doğu kapısından çıktığını gördüm. Düşmanın ileri karakollarından duyulmaması için asker adımıyla yürümemeleri tembih edilmişti ve birbirlerine değerlerse ses çıkmasın diye kollarına paçavralar sarılmıştı. Herkesin kalkanı sırtındaydı ve üzerlerine tebeşirle bir daire çizilmişti; karanlıkta seslenmeden bağlantı kurmak içindi bu. Beyaz daireler rahatça görülüyordu: Aulus, geyiklerin, birbirlerinin kıçındaki beyaz tüylü daireleri izleyerek karanlıkta yollarını bulduklarını gözlemlemişti. Göz hekimi, askerleri üç dört mil kadar berbat, balçıklı bir araziden yürüttükten sonra esas bataklığa vardılar. Leş gibi kokuyordu ve bataklık yakamozları oynuyordu her yanda. Gizli patikanın başlangıcına ulaşmak için Muhafızlar, uyluklarına kadar batarak, sülük dolu çamurlu suyun içinde rehberi izlediler. Ama hata yapmamıştı göz hekimi. Patikayı buldu ve yürüdü.

Patikanın öbür ucundaki çam korusunda bir Briton karakolu konuşlanmıştı ve ay yükselirken, tetikte bekleyen bu askerler yüreklerine büyük bir korku salan bir manzara görüp, bir ses duydular. Kocaman gri gövdesi, dört buçuk metre boyunda bacakları ve uzun, parlak gagası olan devasa bir kuş, bir mızrak atımı mesafede, birden sisin içinden çıkmış, onlara doğru yaklaşıyordu. Arada bir durup boğuk bir ses çıkarıyor, kanatlarını çırpıyor, o korkunç gagasıyla tüylerini düzeltiyor ve gene gürlüyordu. Balıkçıl Kral! Dehşet içinde yere çömelip bu görüntünün kaybolmasını beklediler; ama kuş gitgide yaklaşıyordu. Anlaşılan en sonunda yaktıkları ateşi fark etmişti. Öfkeyle kafasını kaldırdı, onlara doğru adımlarını hızlandırdı, kanatlarını açtı ve daha kötü sesler çıkarmaya başladı. Adamlar can havliyle kaçtılar. Balıkçıl Kral onları koruda tüyler ürperten bir kahkahayla kovaladı; sonra döndü ve bataklığın kıyısından, ara sıra gürleyerek, yürüyüp gitti.

Ola ki Balıkçıl Kral'ın onları korkutmaya geldiğini düşünürsünüz diye –eğer Egeria gaipten ortaya çıkabiliyorsa,

Balıkçıl Kral niye çıkmasın?– numarayı açıklamam gerek. Balıkçıl Kral, Marsilya'nın batısındaki büyük bataklıklar bölgesinden gelen bir Galyalı askerdi. Orada çobanlar balçığın içinden geçmek için uzun ayaklıklar kullanmaya alışkındır. Posides bu askeri, kuş gövdesi şeklinde yapılmış ve battaniye malzemeleriyle dikilmiş hasır işi bir sepetin içine sokmuştu. Kollarına üzeri kumaşla kaplanmış sazdan kanatlar eklenmişti. Yine bez kaplı çıtalardan yapılan kafa ve gaga başına bağlanmıştı: Boynunu kımıldatarak onları hareket ettirebiliyordu. Gagaya fosfor sürülmüştü. Boğuk ses, ağzında taşıdığı ilginç bir su borusundan çıkıyordu. Asker, balıkçılların huylarını iyi biliyor ve bacaklarına sıkıca bağlanmış olan ayaklıkların üstünde kuşun yürüyüşünü taklit ediyordu. Göz hekimiyle Posides, korunun karanlık silueti belirene kadar, patikada ona rehberlik ettiler. Muhafızlar iki yüz metre kadar geriden geliyordu. Posides bir mesaj göndererek onları durdurdu. Kuşun korunun çevresinde dolandığını görüp de numaranın başarıya ulaştığını anlayana kadar bekledi. Sonra geriye koştu ve Muhafızlara yolun açık olduğunu bildirdi. Muhafızlar hızla ilerleyip koruyu işgal ettiler. Sekiz bin askerin tek sıra halinde belirli bir noktayı geçmesi zaman alır; nitekim hepsinin geçmesi beş saatten fazla sürdü. Bu arada şafak sökmüş, ama sis dağılmamıştı; dolayısıyla tepeden görülmediler.

Şafaktan bir saat önce, Mars'a kurban sundum; sonra kurmaylarımla kahvaltıya oturup, eğer her şey planıma uygun yürümezse, ne yapacağımıza ilişkin birkaç yeni düzenleme yaptık. Ama şimdi, Muhafızların çoğunun mevzilerini aldığını –belli ki bataklığı herhangi bir engelle karşılaşmadan geçebilmişlerdi– biliyorduk ve zaferden emindik. Geta yoktu: Sekizinci Alay'dan bölük pörçük bir taburu (takviye kuvvetlerimiz arasında bu taburu saymayı unutmuşum), süvarileri, Batav'ları ve filleri, sol cenahımızdan iki mil uzak bir noktaya yerleştirmişti. Damadım genç Pompeius da

yoktu; ona Nübyelilerin ve Balear adalarından sapancıların komutasını vermiştim ve onları Weald Deresi'nin karşı yakasına geçirmişti. Balear adalarından sapancılar kangallar halinde çadır ipi, çadır kazığı ve çekiç; Nübyeliler ise kabile davullarını ve uzun beyaz mızraklarını taşıyordu.

Güzel bir kahvaltı oldu; şarabı tam kararında –yani kendimizden çok hoşnut hissetmemizi sağlayacak, ancak tedbirsizliğe teşvik etmeyecek miktarda– içtik ve ciddi tartışmaların arasında epey şakalaştık. Şakaların çoğu, o sırada zihnimizi kurcalayan develerle ilgiliydi. Benim katkım, Herodes Agrippa'nın anneme yazdığı bir mektuptan yaptığım alıntı oldu: "Deve doğanın yedi harikasından biridir. Bu onuru Gökkuşağı, Yankı, Zenci, Guguk Kuşu, Yanardağ ve Siroko ile paylaşır. Ama bu yedi arasında birinci ve en büyük odur."

Orduya, Weald Deresi'nin karşı yakasında mevzilenme emrini verdim. Borazancılar çok uzaklardan duyulacak güçte bir hazır ol borusu çaldı. Tepeden savaş boruları ve bağırtılarla karışık büyük bir patırtı yanıtladı bunu. Aniden beklenmedik bir şok yaşadım. Düşmansız bir savaş olamayacağını biliyordum tabii; ama bütün gece, bu savaşı harita üstünde bir şema olarak düşünmüştüm: Sessizce birbirlerini oraya buraya iten kareler ve dikdörtgenler. Romalı kareler ve dikdörtgenler siyah mürekkeple çizili, Briton kareler beyaz. Borazanlar ve borular çalınca, kafamdaki şemayı asker, at, araba ve file çevirmek zorunda kaldım. Gece yarısından beri uyumamıştım ve sanırım gerginliğim, yüzümden ve hareketlerimden belli oluyordu; hatta Ksenophon kahvaltıdan sonra birkaç dakika dinlenmemi ve bütün alaylar yerlerini alınca çıkmamı önerdi. Sanki ırmağın kıyısında, imparatorluk zırhım ve mor peleriniyle durup her alayı selamlamak ve suyu geçişlerini izlemek görevim değilmiş gibi! Eğer Ksenophon'un ağzından ezkaza "masaj" sözü çıksaydı, sanırım oracıkta öldürürdüm onu.

Dengeli, yaşlı bir kısrağın, sabık yurttaş ve Konsül adayı Incitatus'un dul eşi Penelope'nin üstünde ilerledim; Incitatus, yarış sahasında bacağını kırmış ve itlaf edilmişti. Sis adamakıllı yoğundu burada. Ancak on-on beş adım ötesi görünüyordu ve felaket bir deve kokusu! Belki siz de yoğun siste, yaşlı bir tekenin dolaştığı bir tarladan geçmişsinizdir: Normal zamanlarda rüzgâr ve güneş kokunun çoğunu alıp götürür, ama sis sanki kokuyu emer ve içinde tutar; öyle ki, havadaki ağır koku şaşırtır sizi. Bizimkiler, Circus'taki gösteriler için dışarıdan getirttiğim erkek develerdi –dişi develer çok pahalıdır– ve bayağı kötü kokuyorlardı. Atların nefret ettiği bir şey varsa, o da deve kokusudur; ama süvarilerimiz epey uzakta olduğundan, bu durum bizi etkilemedi; Penelope derseniz, o sirk kokularına alışıktı. Dere herhangi bir karışıklık olmadan geçildi ve sise rağmen, alaylar karşıda mükemmel bir düzen içinde sıralandı. Disiplinli bir alay zifiri karanlıkta bile zor talim hareketleri yapabilir: Muhafızlar, geceleri Mars Alanı'nda sıkça talim yapardı.

Şimdi savaşı, Britonların gözüyle görmenizi istiyorum; çünkü bu şekilde, savaş planımı daha iyi takdir edebilirsiniz. En iyi Britanya piyadeleri üç kaleyi koruyordu; kalelerin her birinin çıkış kapısından, korudan geçerek arkadaki açık araziye ulaşan bir yola çıkmak mümkündü. Kaleler, korunun yarım dairesine bakan güçlü bir kazıklı çitle birbirine bağlıydı; ve koru Britonlarla dolu olduğu için, iki kale arasındaki kazıklı çite saldırmak bize bir avantaj sağlamazdı. Şafaktan hemen önce, orta kalenin çıkış kapısı açıldı ve bir araba birliği çıktı. Komutan, Trinobantus'ların kralı ve Caractacus'un eniştesi olan Cattigern'di. Britonların sağ cenahındaki kaleden bir araba birliği daha çıktı. Başlarında bizzat Caractacus vardı. Bu iki araba grubu orta kalenin her iki yanına dizildi. Caractacus öfkeliydi ve Cattigern'i azarlıyordu, çünkü Weald Deresi'nde nöbet tutmaya bırakılan Trinobantus'ların gece çekildiğini yeni öğrenmişti. Bütün kabilesi önünde

bu şekilde azarlanan Cattigern de öfkelendi. Caractacus'a tepeden bakan bir tavırla Trinobantus'lara korkak mı diyorsun yani, diye sordu. Caractacus, görev yerlerinden ayrılmak için başka mazeretleri var mıydı, diye sordu. Cattigern, dini nedenlerle çekildiklerini söyledi: Komutanları, sisten ötürü çok öksürüyormuş ve birden kan tükürmeye başlamış. Bunu çok uğursuz bir işaret saymışlar ve ırmak perisine saygılarından orada kalmamışlar. Periyi yatıştırmak için kurban –şefin iki atı– sunmuş ve çekilmişler. Caractacus bu açıklamayı kabul etmek zorundaydı, ama hoşnutsuzluğunu gizlemedi. Bataklığın yanındaki korudan kaçan nöbetçilerden henüz haberi yoktu; ama Balıkçıl Kral'ın oralarda bizzat göründüğüne dair endişe verici söylentileri duymuştu: Balıkçıl Kral mitolojik zamanlardan beri görünmemişti. Sonra borazanlarımız duyuldu ve Britonlar borularla ve bağırarak yanıtladı. Briton keşif kolu koşarak geldi ve düşmanın bütün güçleriyle birlikte ırmağı geçtiğini bildirdi.

Şafak söktü ve korunun yarım dairesi açık seçik belirdi; dereye doğru inen açık arazi görünüyordu, ama üç yüz dört yüz metre ilerisi bir sis bulutu içinde kaybolmuştu. Caractacus, Roma saldırısının hangi yönden geleceğini henüz kestiremiyordu. Bir keşif kolu daha gönderdi. Yirmi dakika sonra, düşmanın nihayet harekete geçtiğini bildirdiler. Merkeze doğru bütün kuvvetleriyle ilerliyorlardı. Caractacus araba birliğini tekrar sağ cenaha yöneltti ve ilk Roma bölüklerinin sisin içinden görünmesini bekledi. Bir Briton, arabalar korudan çıkmadan önce, sisin içinden, Romalılar sanki çadır kuruyormuş gibi boğuk çekiç sesleri geldiğini, ama bunu araştırmak için gönderilen ekibin geri gelmediğini bildirdi. Caractacus, "Çadır kazıkları bizi yaralamaz," dedi.

Sonunda yaklaşan alaylarımızın ayak sesleri ve subayların yüreklendirme haykırışları açık seçik duyuldu. Yirminci Alay'ın ilk bölüğü sisin içinden hayal meyal göründü. Britonlardan bir meydan okuma haykırışı yükseldi. Cattigern

araba tümenini sola çevirdi. Aniden Romalılar durdu. Garip bir manzara çıktı ortaya. Cattigern'in saldıracağı cenahta beliren son derece uzun boyunlu ve sırtlarında kamburlar olan birtakım hayvanlar sisin içine girip çıkarak hızla ilerliyordu. Britonlar bu manzara karşısında dehşete düştü ve büyüye karşı tılsımlı sözler mırıldanmaya başladılar. Cattigern'in şimdi saldırıya geçmesi gerekiyordu, ama Roma saldırısının bir aldatmaca olup olmadığından emin değildi; çünkü şu anda görünürde ancak beş yüz kadar adam vardı. Asıl taarruz başka bir yerde vuku buluyordu belki de. Bekledi. Caractacus, atlı bir ulakla haber gönderip gecikmeden saldırmasını bildirdi. Cattigern ilerleme emrini verdi. Sonra tuhaf bir şey oldu. Arabalar, hayvanların görüldüğü sisin içine hızla dalınca, atlar birdenbire çıldırdı. Kişnemeye, sıçramaya, burunlarından solumaya, ayak diremeye başladılar; onları tek bir adım ilerlemeye zorlamak mümkün değildi. Sis büyülüydü besbelli. Çok acayip, korkutucu bir kokusu vardı.

Cattigern'in araba tümeni tam bir kargaşa içindeydi: Atlar ileri fırlıyor, çifte atıyor; sürücüler bağırıp küfrederek onları zapt etmeye uğraşıyordu. Tam o anda borazanlar çaldı ve Yirminci Alay'ın iki taburu, ardında İkinci Alay'ın iki taburuyla, sislerin içinden aniden onlara saldırdı. "Germanicus! Germanicus!" naraları atıyorlardı. Fırlattıkları kargılar yağmur gibi yağıyordu. O zaman Caractacus saldırıya geçti. Onun arabaları büyüden etkilenmemişti ve üç bin kişilik gücüyle, yerinde duran ve cenah koruması yok gibi gözüken Romalıların üzerine doğru yürüdü. Ama bu cenahı kokulu sisten daha güçlü bir büyü koruyordu. Son hızla inen arabalar kargı menzilinden tam çıkmışlardı ki, aniden altı korkunç gök gürültüsü duyuldu ve aynı anda altı şimşek parıltısı görüldü. Alev almış zift topları havada uçuşmaya başladı. Dehşete düşen sürücüler arabaları sağa yöneltti, ama gök gürültüsü ve şimşeklerin arkasında mevzilenmiş

Balear sapancılarından üstlerine bir kurşun seli boşandı. Sürücüler sağa sola devrilmeye başladı ve dizginler bileklerine sıkıca bağlı olduğundan, bir sürü araba paramparça oldu. Tümen neredeyse kontrolden çıkmıştı, ama Caractacus yine takımını toparlamayı başardı. Hedefi, Romalıların şimdi açık seçik görünen geri kuvvetleriydi; çünkü hafif bir esinti, sisi öbür cenaha doğru itiyordu. Ama bir felaket oldu. Düzeni bozulan ve şimdi karmakarışık bir halde sıkışıp kalan arabalar, ileri doğru fırlayınca sanki görünmez bir güç onları durdurmuş gibi, teker teker yere çakıldılar. Arkadaki arabalar öyle sıkışık ve yokuş aşağı iniş o kadar hızlıydı ki, hiçbirinin durması veya komşusuyla çarpışmadan dönmesi mümkün değildi. Arabalar körü körüne ilerliyor ve öndeki enkaz giderek büyüyordu. Paramparça olmuş arabaların çarpışmasının, çığlıkların ve iniltilerin arasında, tüyler ürperten bir davul sesiyle birlikte, beyaz mızraklarını sallayan uzun boylu, çıplak kara adamlar belirdi. Enkazın üstüne atladılar ve uzun mızraklarıyla yerdeki adamları haklamaya giriştiler. Gülüyor, sevinç çığlıkları atıyorlardı ve Britonlar, onları kötü ruhlar sandıkları için, kendilerini savunmaya bile yeltenmediler. Caractacus katliamdan kurtuldu. Kendi arabası ilk devrilenlerdendi, ama uzağa fırlatılmıştı. Sağa koştu, uzun otların arasında diz boyu gerilmiş bir çadır ipine takılıp tökezledi. En arkadan gelen West Country'den Belgae kabilelerinden oluşan sürücüler, önde olan biteni zamanında kavramıştı. Beş yüz araba aniden sağa kaçıp felaketi atlatmayı başarmıştı. Caractacus onlara seslendi ve kurtarıldı. Araba bölüğünün geri kalanı artık yoktu; çünkü On Dördüncü Alay iki taburu arkadan sindirdi ve Dokuzuncu Alay da Nübyelilere yardım etmek için yandan dolanarak ön tarafa koştu.

Caractacus arabalarını tekrar tepeye çıkardı ve Belgae kabilelerinden olan komutana, öbür cenaha, Cattigern'e yardıma gitmesini söyledi. Kendisi orta kaleye yöneldi; çün-

kü çıkış kapısının açık olduğunu fark etmişti ve nedenini bilmek istiyordu. İçeri girdi ve garnizonun orada olmadığını gördü. Bu arada Cattigern, atlarını kaybetmiş araba bölüğünden oluşan bir gücün başında yiğitçe çarpışıyordu; korudan çıkan piyadeler de yardımına gelmişti. Yaralıydı. Arabaları yok olmuştu. Kardeşi orta kaleye geri çekilmiş, sonra korudaki yoldan kaçmıştı. Kaledeki garnizon da onu izlemişti. Bizim Yirminci ve İkinci Alaylarımız Cattigern'in adamlarını giderek geriletiyor ve askeri düzeni bozmadan ilerliyorlardı. Çıkış kapısına dönen Caractacus, ona doğru gelen arabaların sesini duydu: Bunlar araba bölüklerinin Belgae kabilelerinin kontrolündeki kısmındandı ve şimdi onlar da kaçıyordu. Onları durdurmaya çalıştı, ama onu dinlemediler. Savaşın kaybedildiğini kavrayınca, arabasına döndü ve fildişi borusunu, geri çekilme anlamında iki kez uzun uzun öttürdü. Kaçanlara yetişmek ve onları Colchester yolunun birkaç mil ilerisinde toplamak niyetindeydi. Roma borazanlarının sesini duydu ve arabası korunun bir yanından çıkarken, sağ taraftan, sekiz Roma piyade taburunun korudan çıkıp ona doğru ilerlediğini gördü. Muhafızlardı bunlar. Ve solunda, korudan çıkan fillerin ve Roma süvarilerinin kendisini hedef aldığını fark etti. Sürücüsüne bağırarak atları kırbaçlamasını emretti. Kaçtı.

Caractacus'un gidişiyle savaş bitti. Muhafızlar Britonların korudan çıkış yollarını kesti ve koruda kalan piyadeler çok az direnebildi. Süvariler, Britonların sağdaki kalesini ele geçirmeye gönderildi, ama yarı yolda bir grup Briton mızrakçıyla karşılaştılar: Bunlar soğukkanlı davranmış ve ipleri keserek girişi koruyan ağır demir parmaklığı yolun ortasına indirip yolu tıkamışlardı. Üç yolda da, her biri iki yandan kazıklı çitlerle bağlantılı olan bu gibi demir parmaklıklar vardı; ama kullanılan bir tek buydu. Süvariler bu engeli yıkana kadar, geri çekilmekte olan Britonlar bir başka demir parmaklığı indirmiş ve kalenin garnizonuna savaşın kaybe-

dildiği haberini iletmişti. Garnizondakiler, salimen batıya doğru kaçtı. Öteki kale bir saat sonra teslim oldu; bu arada Cattigern ağır yaralıydı ve adamlarının direnci kırılmıştı.

Sekiz bin tutsak aldık ve savaş meydanında dört bin yedi yüz ceset saydık. Bizim kayıplarımız önemsizdi: Üç yüz seksen ölü ve altı yüz yaralı; yaralıların ancak yüz ellisi tekrar savaşamayacak durumdaydı. Kaçanların yolda toplanmasını önlemek için, süvarileri ve filleri Colchester istikametine gönderdik. Chelmer Nehri'nin savunmasını örgütlemeye çalışan Caractacus'a Chelmsford'da yetiştiler. Fillerin görünmesi, Britonların dört bir yana dağılmasına yetti. Caractacus yine kaçtı. Ama Colchester'ı kurtarma umudunu yitirmişti artık. Kendi kabilesinden iki yüz arabalık bir güçle Batı'ya yöneldi ve sahneden çıktı. Müttefiki olan Güney Galli'lere sığınacaktı.

Savaş meydanında, kırık arabalar ve silahlardan oluşan kocaman bir ganimet kümesi oluşturduk ve Mars'a şükran sunusu olarak yaktık. O gece korunun uzak yanında kaldık. Askerler ganimet peşinde etrafta dolanıyordu. Çok sayıda altın zincir, mineli göğüs zırhı ve miğfer bulundu. Ele geçirilen kadınlara –çünkü yüzlerce kadın, koruda kocalarının yanında dövüşüyordu– tecavüz edilmemesi yolunda çok kesin emirlerim vardı. Nitekim On Dördüncü Alay'dan üç kişi, emrime itaat etmediklerinden hemen o gece idam edildi. Karanlık basınca, zafer sonrası tepkisi kendini gösterdi ve kurmaylarımla yemek yerken hayatımın en korkunç mide krampına tutuldum, "kalp ateşi" dedikleri cinstendi. Bütün organlarıma aynı anda yüzlerce kılıç saplanmıştı sanki. Dehşetli bir böğürtü çıktı ağzımdan; herkes zehirlendiğimi sandı. Ksenophon imdadıma koştu ve bir et bıçağıyla zırh yeleğimin bağlarını kesip zırhı kenara attı; üstüme eğildi ve iki eliyle karnımı yoğurmaya başladı. Ben hâlâ kendimi tutamıyor, kükreyip böğürmeye devam ediyordum. Sonunda krampı alt etti; beni sıcak battaniyelere sardı ve yatağa ya-

tırdı. Hayatımın en kötü gecelerinden biriydi. Ama beni asıl iyileştiren ilaç dört başı mamur zaferim oldu. Üç gün sonra Colchester'a vardığımızda tamamen kendime gelmiştim. Bir filin sırtında Hint prensleri gibi yolculuk ediyordum.

Colchester yakınlarında dost bir ordunun öncüleri bizi karşıladı. Londra'ya vardığımı duydukları gün, bize destek vermek üzere ayaklanan Iceni'lerdi bunlar. Birkaç yaşlı adamla bir grup kadının cesurca savunduğu kenti, birlikte kuşatıp aldık. Orada, Roma adına, Iceni'lerin Kralı, Doğu Kent Kralı ve Doğu Sussex Kralı ile sefere yardımlarına teşekkür olarak, onurlu ittifak yemini ettim. Caractacus'un imparatorluğundan geri kalanını, Aulus'un valiliği altında, bir Roma eyaleti ilan ettim ve çok geçmeden, oranın bütün küçük kralları ve şefleri, Weald korusunda saklanan Kent'li şefler dahil, gelip saygılarını sundular. Bundan sonra, Britanya'ya yapmak için geldiğim her şeyi yaptığıma karar verdim. Aulus'a ve ordusuna veda edip Muhafızlar, filler ve benimle Ostia'dan denize açılan ama savaşa yetişemeyen beş bin gönüllüyle birlikte Richborough'ya döndüm. Teknelerimize bindik ve sorunsuz bir yolculukla Galya'ya vardık. Britanya'da sadece on altı gün kalmıştım.

Tek hayıflandığım şey, belki biraz ayıp. Savaş boyunca Dokuzuncu Alay'la beraberdim; onların iki taburunun Nübyelilere yardıma gittiği an, kendimi havaya kaptırıp onların önünden dörtnala gitmeye başladım. Ne ki, fikrimi değiştirdim: Nübyelilerin, savaşırken dostla düşmanı sıkça karıştırdığını bildiğimden, onlarla iç içe olmak istemedim. Penelope'yi arkalarından döndürüp yan tarafta durdum. Orada bir Briton şefin, parçalanmış arabalar ve çifteleyen atların arasından iki büklüm çıkmaya uğraştığını gördüm. Kılıcımı çekip atı mahmuzladım. Tam yanına varırken, karşıdan büyük bir araba grubunun geldiğini gördüm ve geri dönmek zorunda kaldım. Şimdi şefin Caractacus olduğunu biliyorum. Birkaç saniye ile onunla teke tek dövüşme fırsatı-

nı kaçırdım! Benim atım ve kılıcım vardı; onun yoktu ve onu kolayca öldürebilme şansını ele geçirebilirdim. Ve eğer bunu yapabilseydim, şanım sonsuza dek yürürdü! Tarihte sadece iki Romalı general, bir düşman komutanı teke tek dövüşte yenmeyi ve silahlarını almayı başardı.

21. Bölüm

Bir Romalı generale, ülkesinin düşmanlarını yenmesinin ödülü olarak tam zafer onuru verilmesi için, kadim geleneklere göre, belirli koşulların yerine getirilmesi gerekir. İlkin, general Konsül rütbesine veya birinci dereceden magistra rütbesine ulaşmış olmalı ve zaferi kazanan ordunun vekâleten başında bulunan bir komutan ya da teğmen değil, resmi başkomutanı olmalıdır; hem savaş öncesinde, başkomutan olarak, alametlerin uğurlu olup olmadığına bizzat bakmalıdır. Sonra savaş isyancı yurttaşlara karşı değil, bir yabancı düşmana karşı verilmelidir ve savaş, bir zamanlar Roma'ya ait olan toprakların geri alınması için değil, tamamen yeni bir bölgeye Roma egemenliğini yaymak amacıyla yapılmalıdır. Sonra seferi sona erdiren bir meydan savaşında düşmanı kesin yenilgiye uğratması; en az beş bin düşman askeri öldürmesi ve Roma'nın zayiatının görece hafif olması gerekir. Son olarak, zafer öylesine kesin olmalıdır ki, muzaffer ordusunu fethedilen bölgelerden önyargısız olarak geri çekip, zafer alayına katılabilmeleri için Roma'ya getirebilmelidir.

Zafer kutlama izni Senato'dan çıkar, ama her zaman kıskançlığın sebep olduğu uzun tartışmalardan sonra. Genellikle şehirdışındaki Bellona Tapınağı'nda toplanır ve generalin gönderdiği defne çelenkli resmi dilekçeyi incelerler. İddiaların asılsız veya abartılı olduğunu düşünmek için

nedenleri varsa, onu çağırtıp bunları kanıtlamasını isterler. Eğer gerçekten kayda değer bir zafer kazandığına hükmederlerse, genel bir şükran günü ilan eder ve o gün, muzaffer ordunun kent surları içine kabulü için, Roma halkından resmi izin isterler. Galibiyet yeterince başarılı görülürse, Senato'nun, zafer onuru için gereken bazı koşulları gevşetme gücü vardır. Adil denebilir buna; ama bana sorarsanız, Romulus'un zamanından bu yana kutlanan üç yüz on beş zaferin en az altmış veya yetmişi kutlanmayı hak etmemiştir. Buna karşılık, birçok iyi general, gerçekten hak ettikleri zafer onurlarından, Senato'daki kıskanç rakiplerinin etkisiyle yoksun bırakılmıştır. Ancak, eğer general düşmanlarının kötü niyeti veya basit bir teknik ayrıntı yüzünden bu onuru alamadıysa, genellikle zaferini şehirdışındaki Alban Tepesi'nde gayriresmi olarak kutlar ve bütün halk buna katılır; dolayısıyla hakiki bir zafer kutlamasından pek farkı olmaz. Ama kent olayları tarihine zafer olarak kaydedilmez ve ölümünden sonra, cenaze maskına zafer kıyafeti eklenmez. Roma'nın tanık olduğu en rezil iki zafer kutlaması, Julius Caesar'ın, akrabası olan Büyük Pompeius'un oğullarına karşı kazandığı zaferi kutlaması ve benim ecdadımdan bir Appius Claudius'un, Senato'nun da, halkın da bu onuru vermeyi reddetmesine rağmen, kız kardeşi olan bir Vesta rahibesini zafer arabasına binmeye razı ederek kutladığı zaferdi; kent görevlileri rahibenin kutsallığına leke sürmemek için, Appius'u arabadan çekip indirmemişlerdi.

Ben zafer onuru için başvurumu yaptığımda, kabul edileceğine herkes önceden emindi; çünkü hiç kimse benim iddialarımı –Caligula'nın Germania, Britanya ve Neptün'e karşı üçlü zaferi kadar mesnetsiz bile olsa– geri çevirmeye cesaret edemezdi. Caligula, Germania'nın birkaç mil içine yürümüş, direniş görmemiş, ama hayalinin ürünü olan bir dehşete kapılarak, panik içinde apar topar geri dönmüştü; Britanya derseniz, değil oraya gitmek, ne Manş'ı geçmiş ne

de ordusunu oraya göndermişti; Neptün'e gelince, buna ilişkin söylenecek en hafif şey, zafer payelerinin ulusal tanrılara karşı kazanılan, gerçek veya hayali zaferler için verilmediğidir. Ben her şeyin edep ve namus çerçevesinde yürümesini istiyordum; onun için başvurumda, benim sefere bizzat komuta ettiğim süre içinde öldürülen Briton sayısının gereken beş bin rakamından üç yüz eksik olduğunu, ama alınan tutsak sayısının fazlalığının belki bu eksiği kapatacağını ve kayıplarımızın azlığından dolayı da meclisin bu koşulu bu kez gözetmeyeceğini umduğumu belirttim. Eğer zafer onuru verilirse, altı yüz tutsağı Circus'ta ölümüne dövüştüreceğimi ve gereken beş bin ölü düşman sayısına böylece ulaşılacağını söyledim. Roma'ya marttan önce dönemeyeceğimi, çünkü Aulus'un, Britonları adalarında sürekli varlığımıza alıştırmak için kış boyunca tüm orduya ihtiyacı olduğunu; hatta ondan sonra bile, yeni eyaleti savunmasız bırakamayacağını, çünkü henüz fethedilmemiş sınır kabilelerinin istilasına uğrayabileceğini yazdım. Ama son savaşa aktif olarak katılan birlikleri, –yani Yirminci Alay'ı, On Dördüncü'nün dört taburunu, Dokuzuncu'nun iki taburunu, İkinci'nin iki, Sekizinci'nin bir taburunu ve bazı müttefik birlikleri getirebilirdim... Eğer bunu yeterli görürlerse. Bu arada, eski geleneğe uygun olarak, ben Roma'ya dönmeyecek (vekilim olarak Vitellius, meclisin işbirliğiyle yönetimi sürdürecekti), karargâhım Lyon'da olmak üzere, Galya'da kalacak, davalara bakacak, kabileler veya şehirler arasındaki anlaşmazlıkları çözecek, birlikleri ve savunma durumunu gözden geçirecek, bölge hesaplarını izleyecek ve Druidler Sınıfı'nı bastırma yolundaki emirlerime kesinlikle uyulduğunu kollayacaktım.

Başvurum hoş karşılandı ve Senato, beş bin ölü maddesinden vazgeçip, ordumu kente sokmak için halktan izin istedi ve halk bu izni seve seve verdi. Senato, zafer kutlaması için, kamu hazinesinden bana yarım milyon altın ayırdı ve tarih Yeni Yıl Günü –1 Mart– olarak belirlendi.

Galya turum olaysız geçti; sadece Roma yurttaşlığını yaymakla ilgili bazı önemli kararlar aldım. Ülkeye ilişkin izlenimlerimi yazarak vakit kaybetmeyeceğim. Aulus'tan düzenli olarak gelen raporlar, çeşitli Catuvellauni kalelerinin alındığını, birliklerinin dağılımının ayrıntılarını bildiriyor ve ordunun zafer kutlaması sonrasında, gelecek bahar için düşündüğü bir sefer planını onayıma sunuyordu. Eyalet valilerinden, müttefik krallardan ve şahsi dostlardan birçok kutlama mektubu aldım. Marsus, Antiokheia'dan yazarak zaferimin zamanlamasının fevkalade olduğunu bildirdi. Doğu'da, Roma'nın içten içe çürüdüğü ve çökmesinin kaçınılmaz olduğuna dair gizli düşmanlar tarafından söylentiler yayılıyormuş sürekli ve bu Suriye halkını huzursuz ediyormuş. Ama Marsus'un tek yazdığı bu değildi. Caligula'nın iktidarı döneminde, tam Suriye'yi işgal edecekken, Vitellius'un tepesine bindiği ve gelecekte düzgün davranmasını sağlamak için kendisinden zorla önemli rehineler aldığı yaşlı Parth Kralı'nın kısa süre önce öldüğünü ve yerine soylular arasında birçok düşmanı bulunan uyuşuk ve sefih bir prens olan oğlu Gotarzes'in geçtiğini bildirmişti. Şöyle yazmıştı Marsus:

"Ama bu Gotarzes'in Bardanes adında çok yetenekli ve hırslı bir kardeşi var. Bana bildirildiğine göre, Bardanes, kardeşiyle taht kavgasına girmek üzere, şimdi Parth ülkesi yolundaymış. Son günlerde, sağırlığı iyileştirdiği söylenen ünlü bir hekime görünmek bahanesiyle –Bardanes'in bir kulağı hafif sağır– İskenderiye'deydi. Ama yolculuğu sırasında yolu Kudüs'ten geçti ve ajanlarımın dediğine göre, Kral Herodes'in topraklarından, geldiğinden çok daha zengin ayrılmış. Bardanes Yahudi altınlarının yardımıyla Gotarzes'i kolayca yerinden edebilir: Parth soyluları rüşvete açıktır. Adiabenos Kralı'nın –size hatırlatmama bile gerek yok; Dicle Nehri'nin karşı kıyısında, Ninova'nın hemen güneyindeki Asur Krallığı– parayla satın almasına gerek olmayan yardı-

mına ve Batı Mezopotamya'daki Osroene Kralı'na güvenebilir. Anımsarsınız, bu Adiabenos Kralı ölen Parth Kralı'nı, bir soylular komplosuyla tahttan indirildikten sonra, tekrar yerine geçirmiş ve bu hizmetine karşılık Altın Döşek ve Yüce Taç'la ödüllendirilmişti. Ama sanırım sizi şaşırtacak olan, bu önemli kişinin gizli bir Yahudi olmasıdır; ailesinden, ilk olarak annesi Yahudi dinini benimsedi ve şimdi Kudüs'te yaşıyor. Torunları olan beş Adiabenos prensini de Yahudi dilini, dinini ve edebiyatını öğrenmeleri için yanında getirdi. Çocukların hepsi sünnetlidir.

Kral Herodes'in şimdi şu krallarla yakın ilişkileri var:

Chalcis Kralı
Ituraea Kralı
Adiabenos Kralı
Osroene Kralı
Küçük Ermenistan Kralı
Pontus ve Kilikya Kralı
Kommagene Kralı
Müstakbel Parth Kralı

Parth Tacı altında, tabii birçok müttefik Ortadoğu kralı –Bactriane'dan Hindistan sınırına kadar– toplanmış durumda. Kral Herodes ayrıca bütün dünyadaki Yahudilerin desteğine sahip; İskenderiye Yahudileri, Edom'lular ve Nabatiler de unutulmamalı ve şimdi Arabistan kralının desteğini elde etmeye çalışıyor. Fenikeliler de yavaş yavaş tatlı sözlerinden etkilenip yumuşamaya başladılar: Sadece Sur ve Sayda soğuk duruyor. Kral Herodes bu şehirlerle diplomatik ilişkilerini kesti ve kendi tebaasına onlarla ticaret yapmayı yasakladı, yapanlar ölümle cezalandırılacak. Sur ve Sayda sonunda anlaşmak zorunda kalacak. Onların maddi refahı iç bölgelerle ticarete bağlı ve Mısır'dan ithal ettikleri buğday ve kötü havada kıt olan balık dışında, bütün besin maddeleri Kral Herodes'in kontrolünde.

Durumun tehlikelerini ne kadar abartsam yetmez ve Britanya zaferinizin tam bir başarı oluşu hepimizin içine su serpti; ama keşke şu anda Britanya'da konuşlanan alaylar acilen Doğu'ya transfer için el altında olsaydı, demekten kendimi alamıyorum; sanki yakında gerekecek gibi geliyor.

Her zamanki zarafetiniz ve keskin anlayışınızla, bu zor koşullarda takdirinize sunacağım tavsiyeyi umarım hoş görürsünüz. Önerim şu: Şimdi Roma'da yaşayan sabık Ermenistan kralı Mithridates'i hemen tahtına geri gönderin. Amcanız İmparator Tiberius Caesar'ın, ölen Parth Kralı'na Ermenistan tacını kendisininkiyle birleştirmesine izin vermesini ve kralın ona yazdığı edep dışı mektuba silah gücüyle cevap vermemesini, affınıza sığınarak, çok vahim bir hata olarak gördüğümü söylemeliyim. Dolayısıyla eğer Mithridates'i hemen bana, Antiokheia'ya gönderirseniz, Bardanes ile Gotarzes Parth tahtı için mücadele ederken, ben onu Ermenistan tahtına çıkarmayı üstlenirim. Şimdiki Ermenistan valisinin, rüşvetle, fazla itiraz etmemesi sağlanabilir; ayrıca Mithridates yeteneksiz bir hükümdar değil ve Roma kurumlarına büyük hayranlık besliyor. Kardeşi de Gürcistan Kralı ve Kafkasyalı dağcılardan oluşan epey güçlü bir ordusu var. Onunla bağlantı kurup, biz Ermenistan'a güneybatıdan girerken onun da kuzeyden yürümesini ayarlayabilirim. Eğer Mithridates'i tahta çıkarmayı başarırsak, Pontus ve Küçük Ermenistan krallarından korkacak bir şey kalmaz: çünkü Ermenistan Parth ülkesinden o krallıkların önünü kesmiş olur; Kommagene Kralı'ndan da (oğlu şimdi Kral Herodes'in kızı Drusilla ile sözlendi) korkmak gerekmez, çünkü onun toprakları da Ermenistan ile benim komutam altındaki bölge arasında. Aslında kuzeyi elde tutacağız ve Bardanes iç savaş sonunda Kral Gotarzes'i tahttan indirince (ki buna kesin gözüyle bakıyorum), bir sonraki seferi Ermenistan'a, Mithridates'e karşı olacak. Ermenistan'ı geri alması, eğer Mithridates'e yeterli desteği verirsek, kolay değil; Bardanes'in gü-

neydeki ve doğudaki müttefikleri de onca uzak ve tehlikeli bir sefere yardım etmeye pek yanaşmazlar. Bardanes, Ermenistan'ı ele geçirene kadar, Kral Herodes Agrippa'nın tasarladığına kesinlikle inandığım imparatorluk projesine hiçbir şekilde yardımcı olamaz. Sözde dostunuz ve müttefikinizin sadakatine ilk kez bu kadar kesin bir suçlama yöneltiyorum ve bundan ötürü, öfkenizi üstüme çekerek büyük bir riske girdiğimin bilincindeyim. Ama Roma'nın güvenliğini kendi güvenliğimden daha çok önemsiyorum ve bana ulaşan siyasi bilgileri, sırf resmi bir mektupta tatsız kaçar düşüncesiyle aktarmazsam, kendimi ihanet etmiş sayarım. Bunca şeyi söyledikten sonra, Kral Herodes'in oğlu, genç Herodes Agrippa'yı, zafer kutlamanız için Roma'ya davet etmenizi de önerebilir miyim? Böylece, eğer gerekirse, bir bahaneyle orada daha uzun tutulabilir ve babasının davranışını denetlemek için yararlı bir rehine olur."

Önümde iki yol vardı. Birincisi, Marsus'un suçlamalarını yanıtlamak üzere Herodes'i derhal Lyon'a çağırmaktı: Herodes'ten yana olan duygularıma rağmen, Marsus'a inanmamak elimde değildi. Eğer Herodes suçluysa, gelmeyi reddedecekti ve bu savaş demek olacaktı ki, buna hazır değildim. İkinci yol, zamana oynamak ve kuşkularımı belli etmemekti; ama buradaki tehlike, gecikmenin benden çok Herodes'in işine yaramasıydı. Bu yola karar verirsem, kesinlikle Marsus'un Ermenistan'a ilişkin tavsiyesini tutacaktım; ama Marsus'un düşündüğü gibi dost bir Ermenistan, anlaşılan Herodes'in topladığı muazzam güçlü bir Doğu konfederasyonuna karşı yeterli koruma sağlar mıydı?

Herodes'ten mektuplar geldi. İlkinde, kehanette beklenen krala ilişkin sorularımı cevaplıyordu. İkincisinde, zaferlerimi içtenlikle kutluyor ve garip bir taleple, zafer şenliğim için oğlunu Roma'ya göndermesine iznimi rica ediyordu; yazın, doğum günüm onuruna Kayseriya'da yapmayı tasar-

ladığı büyük şölen için Filistin'e dönene kadar, oğlunun birkaç ay Roma'da tatil yapmasının beni rahatsız etmeyeceğini umuyordu. Beklenen kral hakkındaki mektubu şöyle:

"Evet, Sevgili Küçük Maymunum, çocukluğumda, bu kutsal kişi ya da dilimizde söylendiği gibi Mesih hakkında birçok gizemli konuşma duymuştum; bunlar, Kudüs'teki dini çevrelerde hâlâ devam ediyor. O zaman konuyla fazla ilgilenmemiştim, ama sen kehanet hakkında bilgi isteyince, ben de meseleyi ciddi olarak araştırmaya başladım. Önerin üzerine, değerli dostumuz Philo'ya danıştım; Tanrımıza vaat ettiği bir adağı yerine getirmek için Kudüs'teydi: Ömrü adak adamak ve adak sunmakla geçiyor. Philo, biliyorsun, aslında Platon ile felsefeci tayfasının ideal olarak sunduğu Ulu Tanrı'yı –bütün doğrulamaların ötesinde yüceltilen, Değişmez, Boyun Eğmez, Ebedi ve Katışıksız Zihinsel Mükemmellik– bizim Kudüs'teki ihtiraslı kabile tanrımızla cüretkâr, ama bence çok saçma bir tavırla özdeşleştirdi. Sanırım Platon'un tanrısını fazla soğuk ve soyut buldu ve içine biraz hayatiyet katmak, aynı zamanda, kendi tanrısını bütün evren üzerinde egemen kılarak onu yüceltmek istedi. Her halükârda, Kutsal Kitap'ın bu esrarengiz kişi hakkında ne dediğini Philo'ya sordum. Birden çok ciddi bir surat takındı ve ırkımızın tek umudunun bu Mesih'in gelişine bağlı olduğunu söyledi. Bana şu ayrıntıları verdi:

Bu Mesih, İsrail'i günahlarından kurtarmak için gelecek kraldır ve Yahudilerin tanrısının insan temsilcisidir. Büyük bir fatih olması şart değil, ama Yahudilerin tapınma özgürlüğüne engel olan herhangi bir yabancı gücün boyunduruğundan onları kurtaracaktır. Philo'ya göre, bu kehanet ilk olarak Mısır'da, II. Ramses döneminde, Yahudiler yasa koyucuları Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıktıktan az sonra ortaya atılmış. Musa'ya atfedilen Çölde Sayım Kitabı'nda, ondan 'Yakup soyundan bir yıldız çıkacak, İsrail'den bir

önder yükselecek' diye söz ediliyor. Roma'nın kuruluşuyla yaklaşık aynı tarihlere rastlayan sonraki kutsal yazılarda, İsrail'in kayıp sürüsünü her bir yandan toplayıp Filistin'deki öz ağıllarına geri getirecek adam olarak niteleniyor; çünkü o dönemde Yahudiler, Yakındoğu ve Ortadoğu'daki kolonilere dağılmış durumdaydı. Kimileri tüccar ve yerleşimci olarak kendi istekleriyle Filistin'den ayrılmış, kimileri tutsak olarak zorla götürülmüştü. Philo, bu Mesih'in gerçek mi, yoksa sembolik bir kişi mi olduğuna, Yahudi ilahiyatçıların karar veremediğini söylüyor. Yiğit Makkabi'lerin (annemin kutsal ecdadı) zamanında, yalnızca bir sembol olarak görülüyordu. Başka zamanlarda, gerçek bir insan olarak görülmekle kalmamış, kendileri Yahudi olmasa da, Yahudilere el uzatan bazı kişiler (örneğin Büyük Keyhüsrev, hatta Asmon zulmüne son veren Pompeius bile) halk arasında Mesih olarak algılanmıştı. Philo bu iki görüşün de yanlış olduğunu söylüyor: Mesih gelecektir; o, Kudüs'teki tapınağı inşa eden Süleyman'ın babası Kral Davut'un soyundan ve Beytlehem adlı küçük bir köyde doğmuş bir Yahudi olacak ve kapsamlı bir günah çıkarma, tövbe ve Tanrı'nın öfkesini yatıştırma ayininden sonra, İsrail'i günahlarından arınmış olarak bir araya getirecektir. Kudüs, yemek tencerelerinden atların boynundaki çanlara kadar kutsanacaktır. Philo Mesih'in doğum tarihini bile biliyor: Yahudi ırkının ilk atasından tam beş bin beş yüz yıl sonra. Ama ne zaman yaşadığına dair görüşler uyuşmadığı için, bunun pek yararı yok.

Kutsal kitaplarda bu Mesih'e değinmeler tamamen tutarlı değil. Bazen morlar giymiş ve ülkesinin düşmanlarının kanıyla yıkanmış, öfkeli ve güçlü bir savaşçı olarak gösteriliyor; bazen de zayıf, hüzünlü bir tip, tövbe ve kardeşlik sevgisi vaaz eden bir tür gariban peygamber gibi anlatılıyor. Ama Philo'ya göre, onun hakkındaki en güvenilir ve açık tanım Süleyman'ın Mezmurları diye bir kitaptaymış. Bir dua şeklinde:

'Ey Tanrı, Davut'un oğlu olan krallarını, belirlediğin zamanda, kulun İsrail'in başına getir. Onu zalim yöneticileri ezecek güçle donat. Halkını doğrulukla, mazlum kullarını adaletle yargılasın. Kudüs'ü ayakları altında çiğneyen dinsizlerden temizlesin. Günahkârları senin mirasından yoksun etsin; demir çubuk çömlekçinin kaplarını nasıl kırarsa, günahkârların gururunu ve gücünü öyle kırsın. Ağzından çıkan söz, yasa bilmez milletleri yok etsin; kutsal bir milleti toplasın ve onları adaletle yönetsin. Putperest milletler onun boyunduruğuna girsin. Başlangıçtaki gibi, tüm dünyanın önünde Tanrı'yı yüceltsin ve Kudüs'ü kutsallığına döndürsün. Dünyanın dört bucağından milletler, Tanrı'nın onu taçlandırdığı ihtişamı görmeye gelsin ve Sion'un yorgun evlatlarını armağan olarak getirsin. Çünkü o, Tanrı'dan gelen adil kraldır. Onun gününde, aralarında günahkârlık olmayacak; çünkü hepsi kutsaldır ve kralları Tanrı'nın kutsanmışıdır.'

Bu Mesih efsanesi, tabii bütün Doğu'da çok farklı biçimlerde yayıldı ve bu süreç içinde Yahudi ortamından uzaklaştı. Kral'ın, arkadaşları tarafından terk edilmiş olarak acılar içinde öldüğü ve sonra arkadaşlarının onun kanını içtiği yolunda senin anlattığın yorum, Yahudi değil, Suriye asıllıdır sanırım. Yahudilerin yorumunda, Mesih sadece Yahudilerin kralı ve Kudüs merkezli büyük bir dini konfederasyonun başıdır; Tanrı'nın kendisi değildir. Tanrılık vasfını gasp edemez; çünkü Yahudiler dünyanın en inatçı tektanrıcısıdırlar.

Şimdi kendini Mesih olarak tanımlayan kimse var mı, diye soruyorsun. Yakınlarda böyle bir iddia ile ortaya çıkan birine rastlamadım. Son bildiğim, Yusuf oğlu İsa adında Celileli bir adamdı. Ben Taberiye'de, Antipas Amcamın emrinde yargıçlık yaparken, cahil halktan epey müridi vardı ve gölün kıyısında toplanan kalabalıklara vaaz ediyordu. Görünüşü çarpıcıydı ve babası sıradan bir zanaatkâr olduğu halde, soyunun Davut'a dayandığını iddia ediyordu. Doğumuyla ilgili bir skandal duymuştum: Büyükbabamın muha-

fızlarından Panthera adlı bir Yunanın, tapınakta dokuma işçisi olan annesini iğfal ettiği söyleniyordu. Bu İsa bir harika çocukmuş (Yahudiler arasında sıradan bir olgu) ve kutsal kitapları çoğu ilahiyatçıdan daha iyi biliyormuş. Din üzerine çok kafa yormuş; belki de Yunan baba söylentisi asılsız değildi; çünkü Yahudiliği çok sıkıcı bir inanç olarak görüyor (hiçbir hakiki Yahudi bunu demez) ve insanın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz buluyormuş. Bence o da, çok naif bir biçimde, Philo'nun ayrıntılarıyla işlediği şeyi yapmaya, yani Yahudi vahiy yazılarını Yunan felsefesiyle bağdaştırmaya çalıştı. Bana, Horatius'un *Şiir Sanatı* kitabında, güzel bir kadına bacak yerine çirkin bir balık kuyruğu çizen ressam hakkında yazdığını hatırlatıyor:

'Gülmez miydin dostum, böyle bir görüntüye?'

Doğululaşmış bir Grek veya Romalıdan daha da çok nefret ettiğim şey, Greko-Romenleşmiş bir Doğuludur; ya da kültürleri eritip birleştirme çabasıdır. Kendime karşı bir hüküm bu; ama doğru olduğuna inanıyorum. Annen, beni iyi bir Romalı yapmayı asla başaramadı; sadece iyi bir Doğuluyu bozdu.

Her neyse, Yusuf oğlu (ya da Panthera oğlu) İsa Yunan felsefesinden hoşlanıyordu. Ne yazık ki, bir Yunan bilgin değildi ve ekmeğini kazanmak için çok çalışmak (marangozdu) zorundaydı. Ama edebi zevkleri olan ve Taberiye Gölü'nün karşı kıyısındaki Gadara'daki Epikuros Üniversitesi'nde derslere katılan Yakup adlı bir balıkçıyla tanışmıştı. O günlerde Gadara köhne bir yerdi, ama en güzel döneminde oradan dört büyük kişi yetişmişti: Şair Meleagros, filozof Mnasalcus, amcan Tiberius'un hocası olan belagat ustası Theodorus ve bir daire çemberinin çap uzunluğuna olan oranını on bin ondalığa kadar hesaplayan matematikçi Philon. Her halükârda, İsa, Yakup'un Gadara'dan kaptığı

felsefe kırıntıları ile Yahudi kutsal kitaplarına ilişkin kendi bilgilerini kullanarak, kendi yapay dinini yarattı. Ama yetki olmadan bir din olamaz; dolayısıyla başlangıçta gizliden gizliye ve sonra alenen, kendisini Mesih'le özdeşleştirdi ve (bir zamanlar Musa'nın yaptığı gibi) sanki Tanrı'nın ağzından konuşmaya başladı. Olağanüstü yaratıcı bir kafası vardı ve mesajlarını, bir ahlak dersiyle biten basit öyküler biçiminde veriyordu. Doğaüstü şifa verdiği ve mucizeler gerçekleştirdiği de iddia ediliyordu. Yasa'ya aşırı bağlılık ile zorbalığı karıştırmakla ve yoksullara karşı küstah olmakla suçladığı Yahudi din yetkililerinin başına bela oldu. Ona ilişkin bir sürü hikâye anlatılıyor. Siyasi muhaliflerinden biri, vicdanlı bir Yahudinin Roma İmparatorluğu'na vergi vermesi doğru mu, diye sorarak onu sıkıştırmaya yeltenmiş. Evet dese, milliyetçiler üzerindeki denetimini kaybedecek. Hayır dese, yöneticiler tarafından tutuklanması söz konusu olabilirdi. Onun için, meseleden habersizmiş gibi yapıp, yanıtlamadan verilecek parayı görmek istemiş. Ona bir gümüş sikke göstermişler ve 'Bak, her aile reisinin bu kadar ödemesi gerek,' demişler. İsa sormuş: 'Ben Latince okuyamam. Sikkenin üstündeki kafa kimin?' 'Kimin olacak? Tiberius Caesar'ın tabii,' demişler. İsa şöyle demiş: 'Eğer para Sezar'ınsa, onu Sezar'a ödeyin. Ama Tanrı'nın hakkını, Tanrı'ya ödemeyi unutmayın.' Yahudi Yasası'yla ilgili bazı noktalarda da onu kapana kıstırmaya çalışmışlar; ama öğretilerini haklı çıkaracak alıntı ve atıflar her zaman dilinin ucundaymış. Ne var ki, sonunda bir heretik olarak kendini tehlikeye attı ve hikâyenin sonunda, o sırada Yahudiye ve Samiriye valisi olan eski ahbabımız Pontius Pilatus, asayişi bozma suçundan onu tutukladı ve davasına bakılmak üzere Kudüs'teki yüksek dini mahkemeye teslim etti. Orada, kutsal değerlere sövme suçundan idama mahkûm oldu. Düşünüyorum da, Tanrıça Livia ile aynı yılda öldü ve müritleri onu terk etti; dolayısıyla senin aktardığın kehanetin büyük kısmı onda gerçek-

leşti. Şimdi bazı kişiler onun Tanrı olduğunu ve ölümünden sonra ruhunun göğe çıktığını –tıpkı Augustus'un ve Drusilla'nınki gibi– gördüklerini söylüyorlar; ayrıca Beytlehem'de doğduğunu ve Mesih'e ilişkin bütün diğer kehanetleri şöyle ya da böyle yerine getirdiğini iddia ediyorlar. Ama bence bu saçmalıklara artık nokta koyalım. Daha üç gün önce, bu hareketin fikir babası olan Yakup'u tutuklayıp idam ettim; aynı zamanda tutukladığım bir başka elebaşı Simun ise, nasıl olduysa, hapisten kaçmış; onu da tekrar yakalayıp idam ettireceğim.

Sorun şu ki, aklı başında adamlar, rengârenk boyalı, balık kuyruklu bir kadının 'görüntüsüne gülebilir', ama ayaktakımının aynı görüntüye ağzı açık bakıp, onu bir deniz tanrıçası olarak görmesi ve tapınması da mümkündür."

Görünüşe bakılırsa samimi olan bu mektupta, Herodes'in kendisini gerçekten Mesih olarak düşündüğüne veya en azından, o ismin muazzam gücünü kendi hırsları yönünde kullanmaya niyetlendiğine beni ikna eden bir ayrıntı vardı. Bir kez kendisini açığa vurunca, Yahudilerin hepsi onun olacaktı: Çağırır çağırmaz, dünyanın her bir yanından Filistin'e koşacaklardı ve itibarı öyle büyük olacaktı ki, bütün Sami ırkı bu yeni inancı kucaklayacak, "yabancıyı ve dinsizi" aralarından atmak için onunla birleşeceklerdi. Adiabenos kralının tüm ailesiyle birlikte Yahudiliğe geçmesi, rüzgârın hangi yönden estiğini gösteren bir saman çöpüydü; küçük çöp de sayılmazdı doğrusu, çünkü bu kral "Taht veren" adıyla biliniyor ve Parth ülkesinde büyük saygı görüyordu. Marsus, bir sonraki mektubunda, Kommagene kralının da Yahudiliğe döndüğü söylentisini bildirdi. Bu Kral, Caligula'nın gözdesiydi. (Caligula'yı Doğu mutlakıyeti ile yönetmeye ilk onun kandırdığı söyleniyordu; Caligula'nın, özellikle kanlı ve keyfi bir suç işledikten sonra, daima onun onayını aradığını biliyorum.)

Herodes'in kendini Mesih ilan etmeye niyetlendiğine inanınama neden olan ayrıntı, Beytlehem'den söz ederken, orasının kendi doğum yeri olduğuna ve herkesin genellikle sandığı gibi Kudüs'te doğmadığına hiç değinmemesiydi. Annesi Berenice, bir keresinde hikâyeyi anneme en ince ayrıntısına kadar anlatmıştı. Doğum için, kocasının Hebron'daki çiftliğinden Kudüs'e giderken, yolda birden sancısı tutmuş ve yol üstündeki bir köyde, paragöz bir hancı ve beceriksiz bir ebe ile unutulmayacak kadar berbat bir deneyim yaşamıştı. Herodes doğduktan birkaç saat sonra Berenice'nin aklına gelmişti o leş gibi, yıkık dökük köyün adını sormak. "Beytlehem," demişti ebe, "atamız Benjamin'in doğum yeri, Kral Davut'un doğum yeri ve peygamberin ona şöyle dediği yer: 'Ey, Beytlehem Efrat, Yahudiye'nin binlerce köyü arasında küçüksün belki, ama Bana senden gelecek İsrail'i yönetecek kişi.'" Gördüğü muameleden zaten sinirleri tepesinde olan Berenice, istihzayla, "Ulu Tanrı sonsuza dek kutsasın Beytlehem'i!" demiş. Ebe onaylamış: "Bütün konuklar her zaman öyle der!" Bu hikâye annemin çok hoşuna gitmişti ve aşırı önemsenen bir yer hakkında olumsuz görüşünü belirtmek için, Berenice'nin sesini taklit ederek, "Ulu Tanrı sonsuza dek kutsasın Beytlehem'i!" derdi. Oradan hatırlıyordum bu ismi.

İsa'ya gelince, onun da Beytlehem'den geldiği iddia ediliyor –neye dayanarak, bilemem, çünkü Beytlehem Celile'de değil– ve İsa kültü o zamandan beri Roma'ya da yayıldı ve bir çeşit yeraltı ağıyla epey güçlenmiş görünüyor. Ayinleri arasında bir sevgi şöleni var; kadın, erkek birlikte katılıyor ve sembolik olarak, kutsal kişinin etini yiyip kanını içiyorlar. Anlattıklarına göre, ayinde taşkın ve histerik sahneler oluyormuş; müritlerin çoğu köle ve alt sınıflardan insanlar olunca, normal tabii. Oturmadan önce, bütün günahlarını en iğrenç ayrıntılarına kadar, topluluğun önünde itiraf etmeleri gerekiyormuş. Bu kendini aşağılama yarışması bir tür

eğlence oluyor anlaşılan. Kültün başrahibi (eğer ona bu payeyi verebilirsem), Herodes'in bana yazdığı Celileli balıkçı Simun'muş ve bu mevkiye getirilmesi, İsa'nın tutuklandığı gün, onu terk etmesi ve inançlarını inkâr etmesinden ötürüymüş. Ama sonra içtenlikle pişman olmuş. Bu kasvetli mezhebin ahlak anlayışına göre, ilk suç ne kadar büyükse, bağışlanma da o kadar büyük olurmuş!

Resmen tanınan bir din olmadığı için (düzgün Yahudiler ona şiddetle karşı çıkıyor), ancak meyhaneler ve derneklere karşı düzenlemelerin kapsamına giriyor; hem yasaklamayla büyüyen tehlikeli türden bir kült. İnancın baş maddesi, Yahudi Tanrısının gözünde –İsa şimdi onunla özdeşleştiriliyor– insanın insanla mutlak eşitliği ve bu Tanrı'nın günahkârlara, eğer içtenlikle nedamet getirir ve O'nu bütün diğer Tanrılardan üstün sayarlarsa vaat ettiği sonsuz mutluluk. Herkes, sınıfına, ırkına ya da karakterine bakmaksızın, bu külte katılabilir. Dolayısıyla İsis, Kybele, Apollon ve benzerlerinin meşru gizemli ayinlerine kabul için gereken sosyal itibara sahip olmayan veya bir rezalet ya da suç yüzünden bu hakkı kaybedenler, burada kendilerine yer buluyor. Başlangıçta, adayın sünnet olması şartı vardı; ama şimdi bu önkoşuldan bile vazgeçildi. Çünkü mezhep Ortodoks Yahudilikten o kadar kopmuş ki, giriş töreninde tek yapılması gereken, Mesih'in adıyla birkaç damla su serpmek. Bu kültün bazı iyi eğitimli kişiler için sapıkça bir çekiciliği var. Mezhebe girenlerden sabık Kıbrıs Valisi Sergius Paullus'un çöpçüler, köleler, seyyar satıcılar arasında bulunmaktan hoşlanması, kültün uygar tavırları alçaltıcı etkisinin bir örneği. Bana valilikten istifasını bildiren mektubunda, yeni Tanrı'ya olan sadakatinin, Tanrı Augustus adına bağlılık yemini etmesine izin vermediğini bildirdi. İstifasını kabul ettim, ama onu listeden sildim. Daha sonra, bu yeni inanç konusunda onu sorguladığımda, bunun tamamen siyaset dışı olduğunu; İsa'nın irfan sahibi ve örnek alınacak bir kişilik ve Roma

yönetimine sadık olduğunu söyledi. İsa'nın öğretisinin, Yunan ve Yahudi dini klişelerinin derme çatma bir karışımı olduğunu reddetti. Yahudilerin derlenip toplanmış, Rabbinik denilen ılımlı düşünceler bütününden kaynaklandığını, ama onu aştığını ve (Herodes'in desteğine bel bağladığı) Yahudi fakihlerin batıl inançlar içeren formalizmine ters düştüğünü; Yasa'ya uymayanları bekleyen ilahi intikamdan ziyade, Tanrı adına kardeşçe sevgiye vurgu yaptığını ve Yasa'nın sözünden ziyade, ruhunu öne çıkardığını anlattı.

İtalya'ya döner dönmez Venüs'e verdiğim sözü yerine getirdim. Rüyama girmiş ve gülümseyerek, "Claudius, çatım akıyor; lütfen tamir ettir," demişti. Sicilya'da Eryx dağındaki ünlü tapınağını da, daha büyüterek yeniden yaptırdım. Oraya, eski bir Sicilyalı aileden rahipler atadım ve Hazine'den hatırı sayılır bir yıllık gelir bağışladım. Orman perisi Egeria için de, Aricia'daki korusunda güzel bir türbe yaptırdım ve içine altın bir şükran sunusu –bir mumu koklayan güzel bir kadın– koydum. Şamdanın kenarında, Sabin lehçesiyle şu cümle yazılıydı:

Yel hızıyla uçan zafer müjdecisi Egeria'ya topal Claudius'tan şükranla. Lütfet ki, onun mumu sonuna dek parlak bir ışıkla yansın ve düşmanlarının mumları birdenbire sönüp gitsin.

22. Bölüm

Zaferimi, yeni yılda usulünce kutladım. Senato bana beş onur daha verme nezaketini gösterdi. İlki, bir Yurttaşlık Tacıydı. Altın meşe yapraklarından bir çelenkti bu. Aslında, savaşta silahını kaybeden ve düşmanın insafına kalan bir yoldaşını, düşmanı öldürerek kurtaran askerlere verilirdi sadece. Sandığınızdan ender kazanılırdı bu onur; çünkü şart olan tanık kurtarılan adamdı ve kurtarıcısına
çelengi onun vermesi gerekirdi. Ama bir Romalı [MS 44
askerin, düşmanın insafına kaldığını ve hayatını,
daha güçlü ve cesur bir yoldaşına borçlu olduğunu itiraf etmesi çok zordu; muhtemelen ayağının kaydığını ve tam sıçrayıp düşmanı haklayacakken, o işgüzar adamın araya girip zaferi kendine mal ettiğinden şikâyetçi olacaktı. Sonraları bu onur, kahramanlıkları veya doğru yönetimleriyle askerlerinin hayatını kurtaran alay veya ordu komutanlarına da verilir oldu. Bana çelenk bu anlamda verildi ve kurmaylarımın tavsiyelerini dinlemeyerek bunu gerçekten hak ettiğimi düşünüyorum. Üstünde *Yurttaş Kardeşlerin Hayatını Kurtardığı İçin* yazısı vardı. Anımsarsınız, ilk imparator ilan edildiğimde, Saray Muhafızları zorla başıma benzer bir çelenk, Caligula'nın Germania zaferleri için kendi kendisini onurlandırdığı çelengi takınışlardı. O zaman onu takmaya hakkım yoktu (aslında Caligula'nın da hakkı yoktu) ve ba-

şımda olmasından çok utanmıştım; dolayısıyla şimdi hakkım olan bu çelengi takmak büyük bir zevkti. İkinci onur Bahriye Tacıydı. Gemilerin burunlarıyla süslü olan bu taç, denizde kahramanlık gösterenlere –örneğin, bir düşman gemisine ilk çıkan bir denizciye veya düşman filosunu yok eden bir amirale– verilirdi. Bana verilmesi, bir an önce Britanya'ya ulaşmak amacıyla, kötü havada denize açılıp hayatımı tehlikeye atmamdan ötürüydü. Daha sonra, bu iki tacı, sarayın ana girişinin tepesine astım.

Senato'nun bana verdiği üçüncü onur, miras bırakabileceğim Britannicus adıydı. Küçük oğlum şimdi Drusus Britannicus ya da yalnızca Britannicus olarak biliniyordu; ben de bundan böyle, ondan söz ederken bu adı kullanacağım. Dördüncü onur, başarımın anısına iki zafer takı –biri seferin üssü olan Boulogne'da, öbürüyse Roma'daki Flaminia Yolu'nda– yapılmasıydı. Bunlar mermer kaplıydı ve iki yüzleri de zaferimi tanımlayan andaçlarla ve alçak kabartmalarla süslüydü, en üstte de bronz savaş arabaları vardı. Beşinci onur, zaferimin gününü, tüm zamanlar için geçerli olacak bir yıllık şenlik ilan eden kararnameydi. Bu beş onur dışında, Messalina'ya da iki ödül verilmişti: Tiyatroda, Konsüller, magistralar ve yabancı elçilerin yanında, ön sırada Vesta rahibeleriyle birlikte oturma hakkı ve kapalı devlet arabası kullanma hakkı. Messalina şimdi, babaannem Livia'ya ömrü boyunca verilen bütün onurlara sahipti; ama ona Augusta unvanı verilmesine hâlâ karşı çıkıyordum.

Birkaç gün süren limoni havalardan sonra, zafer şenliği gününde güneş lütfedip parlak yüzünü gösterdi. Bölge görevlileri ve diğer görevliler, Roma'nın tertemiz, şen, aynı zamanda da vakur ve saygın görünmesi için ellerinden geleni yapmışlardı. Bütün tapınakların ve evlerin ön cepheleri yıkanıp fırçalanmış, sokaklar Senato'nun zemini kadar güzel süpürülmüş, her pencere çiçekler ve pırıltılı objelerle süslenmiş ve her kapının önüne üstü yiyecek dolu masalar konmuştu.

Bütün tapınakların kapısı açıktı; türbeler ve heykellere çelenkler asılmış, her sunakta hoş kokulu tütsüler yakılmıştı. Kent halkı da en güzel kıyafetleri içindeydi.

Ben geceyi Muhafızların ordugâhında geçirdiğim için, henüz kente girmemiştim. Şafakta, zafer alayına katılacak birliklere hareket emrini verdim ve Londra, Colchester ve diğer yerlerden aldığımız ganimetlerin ve tutsakların satışından elde edilen paradan onların hakkı olarak hesapladığım miktarı dağıttım. Her askere otuz altın düşüyor ve rütbe yüksekliğine oranla artıyordu. Zafer alayına katılmak için Britanya'dan gelemeyen askerlere de aynı miktarda parayı göndermiştim. Aynı zamanda, savaş meydanında üstün başarı gösteren bin askere nişanlar ve gerdanlıklar; bir düşman süvarisini veya araba sürücüsünü öldüren dört yüz yiğit süvari ve piyadeye alın bağları (atların alnına bağlanan muskalar biçiminde altın madalyonlar) verdim; olağanüstü cesaretin ödülü olarak kırk masif altın bileklik dağıttım ve dağıtırken, her birine bu ödülü kazandıran başarıyı teker teker okudum. Fiilen orada olmadıkları halde zafere katkısı olanlara (örneğin, üssün komutanı, filonun amirali) altı zeytin çelengi verdim; düşman karargâhına, kazıklı hendeği aşıp giren ilk kişilere üç İstihkâm Tacı verdim; ve Posides'e, aynı Yurttaşlık Tacı gibi, hayat kurtarmanın karşılığı olan Uçsuz Mızrak Ödülü'nü verdim. Bunu on kez hak etmişti.

Senato, tavsiyem üzerine, sefere katılan bütün senatör rütbesindekilere –yani bütün alay komutanlarına ve kıdemli kurmay subaylara– zafer nişanları dağıttı. Aulus ile Vespasianus maalesef görevlerinden ayrılamadılar, ama bütün diğerleri gelmişti. Hosidius Geta ve Britanya'da sekiz muhafız taburuna komuta eden kardeşi Lusius Geta da onurlandırıldı: İki kardeşin aynı günde zafer giysileriyle ödüllendirilmesi Roma tarihinde sanırım ilk kez oldu. Lusius Geta, benim yeni Muhafız Kıtası komutanım oldu; daha doğrusu, yokluğumda Vitellius'un geçici olarak atadığı Crispinus adlı bir

adamla eş komutan oldu. Önceki komutan Justus ölmüştü. Brentwood Savaşı'nın akşamında, Messalina gönderdiği acil mesajda, Justus'un, bir silahlı isyanda kendisini destekleyip desteklemeyeceklerini öğrenmek için bazı Muhafız subaylarının ağzını aradığını bildirmişti. Messalina'ya tamamen güvendiğim ve riske girecek durumda olmadığım için, hemen idam emrini göndermiştim. Hakikati yıllar sonra öğrendim: Ben yokken, sarayda, Messalina'nın dairesinde olan biteni Justus fark etmiş ve albaylarından birine ne yapması gerektiğini –yani hemen bana mı yazması, yoksa dönüşümü mü beklemesi gerektiğini– sormuştu. Messalina'nın sırdaşlarından olan albay, kötü haber askeri görevlerimi aksatmama neden olur gerekçesiyle, beklemesini tavsiye etmiş ve sonra dosdoğru Messalina'ya gitmişti. Justus'un ölüm nedeni çok geçmeden kentte öğrenilmiş ve benden başka herkesin –hatta inanır mısınız, Britanya ve Parth ülkesindeki düşmanlarımın bile!– bildiği bir sırrın bana anlatılmaması yolunda bir uyarı olmuştu. Messalina gemi azıya almıştı. Ama yaptıklarının ayrıntılarına burada girmek istemiyorum, çünkü henüz durumdan tümüyle habersizdim. Galya'dan dönüşümde, beni karşılamaya Cenova'ya gelmiş ve sımsıcak kucaklayışı, en büyük mutluluğum olmuştu. Küçük Britannicus ve kız kardeşi de altı ayda tanınmayacak kadar büyümüş ve çok güzel çocuklar olmuşlardı.

Bugünün benim için ne kadar anlamlı olduğunu anlamalısınız. Sanırım dünyada bir Roma zaferi kadar şanlı bir şey yoktur. Bir barbar kralın rakip krala boyun eğdirmesini kutlaması gibi değildir bu: Özgür bir halkın, aralarından birine, kendilerine yaptığı büyük hizmet karşılığında bahşettiği onurdur. Bunu hakkıyla kazandığımı ve ailemin hakkımda beslediği olumsuz yargıyı, yani tanrıların gazabı altında doğmuş, budala, güçsüz, lüzumsuz, şanlı ecdadımın yüz karası biri olduğum yargısını nihayet değiştirmiştim. O gece Muhafız ordugâhında yatarken, rüyamda ağabeyim Germani-

cus bana yaklaşıp sarıldı ve ciddi bir sesle şöyle dedi: "Sevgili kardeşim, fevkalade bir iş çıkardın, tahminlerimin de üstünde. Roma ordusuna onurunu iade ettin." Sabah uyandığımda, zafer kutlama hakkını yalnızca imparatora, oğullarına veya torunlarına tanıyan Augustus'un yasasını iptal etmeye karar verdim. Eğer Aulus Britanya'da seferine devam eder ve ona verdiğim görevi başarıyla yerine getirip adanın güneyinde kalıcı olarak egemenliğini kurarsa, ona da kendi zaferini kutlama hakkını vermeye ikna edecektim Senato'yu. Kanımca, yasal olarak zafer kutlama hakkının yalnızca bir kişiye ait olması, işin şanını artırmıyor, eksiltiyordu. Augustus'un yasası, generallerinin, sınır kabilelerini savaşa kışkırtıp sonra onları yenerek zafer kazanma emellerini budamak amacıyla yapılmıştı. Ama, diyordum, bir zamanlar herkese açık olan zafer hakkını, Caesar'ların aile törenine dönüştürmektense, generalleri zapt etmenin mutlaka başka yolları bulunurdu.

Nişan dağıtma töreni sona erince, üç ayrı grubu huzuruma kabul ettim: İlkin, Senato'nun izniyle bir süreliğine Roma'ya davet ettiğim bütün eyalet valilerini; sonra, müttefik kralların bana gönderdiği elçileri; son olarak da sürgünleri. Bütün sürgünlerin, sadece zafer şenlikleri süresince, sürgün yerlerinden Roma'ya gelmeleri için Senato'yu ikna etmiştim. Bu son kabul, beni epey sarstı: Çoğu çok zayıf ve hasta görünüyordu ve hazin bir şekilde mahkûmiyet kararlarının yeniden gözden geçirilmesi için yalvardılar. Onlara umudu kesmemelerini, her kararı bizzat yeniden gözden geçireceğimi ve kararın iptali veya yumuşatılması halkın çıkarına uygunsa, onlar adına Senato'ya başvuracağımı söyledim. Gerçekten öyle yaptım ve geri dönmelerini tavsiye edemediklerim için de, en azından sürgün yerlerinin daha iyi bir yerle değiştirilmesini sağladım. Seneca'ya da değişim önerdim, ama Sezar'ın hoşnutsuzluğu geçmedikçe, durumunda bir iyileşme arzu etmediğini belirterek reddetti; (gezginlerin öykülerine

göre) yabanıl Finlerin ülkesini yıl boyu kaplayan buzlar (Sezar'ın muzaffer ordularının Doğa'ya meydan okuyarak girdiği ve bilinen dünyanın haritasını genişlettiği) Atlas'ın ötesindeki çölün kumlarını kavuran daimi sıcak; Sezar'ın askeri dehası sayesinde fethedilen uzak Britanya'nın mikrop yuvası bataklıkları kadar o uzak ve ünlü adanın verimli ovaları ve vadileri; hatta bu satırların yazarı bahtsız Seneca'nın iki yıldır –yoksa iki yüzyıldır mı?– süründüğü, buz-ateş-nem üçlüsünü bir arada yaşadığı Korsika'nın berbat iklimi bile, bu Stoacı sürgünün gözünde önemsiz sıkıntılardır; onun tek düşüncesi, altında ezildiği ayıbın ağır yükünü sabırla taşıyarak kendini Sezar'ın affına (eğer bu lütuf bir gün beklenmedik biçimde ona bahşedilirse) layık kılmaktır. Ahbabı olan yardımcım Polybios'un da ricasıyla, onu anayurdu Hispania'ya göndermeye hazırdım; ama kendisi illa Korsika diyorsa, eh, varsın kalsın Korsika'da. Narcissus'un Ostia'daki liman memurlarından öğrendiğine göre, Roma ziyaretinden dönerken, bu sıkı Stoacının bavulundaki hatıra eşyalar arasında değerli taşlar kakılmış altın kupalar, kuştüyü yastıklar, Hint baharatları, pahalı vücut yağları, Afrika'nın hoş kokulu sandarak ağacından yapılmış fildişi kakmalı masa ve tabureler, Tiberius'un pek seveceği türden bazı resimler, bol miktarda yıllanmış Falernia şarabı ve (ötekilerden biraz farklı bir kategoride olsa da) benim bütün basılmış eserlerimden bir takım varmış.

Saat onda yola çıkma vakti gelmişti. Geçit alayı kente kuzeydoğudan, Zafer Kapısı'ndan girdi ve Kutsal Yol'dan devam etti. Alayın düzeni şöyleydi: İlkin Senato, yaya olarak, en güzel giysileri içinde, magistralar başta. Ardından, zafer marşlarını tek ağızdanmış gibi çalan eğitimli borazancılar. Borazanlar, katırların çektiği ve imparatorluk üniformaları giymiş Germen Saray Muhafızlarının refakat ettiği bir dizi süslenmiş arabada taşınan ganimetlere dikkat çekmek içindi. Bu ganimetler, yığınla altın ve gümüş sikkeler,

silahlar, zırhlar, at koşumları, mücevherler ve altın takılar, teneke ve kurşun külçeleri, değerli kadehler, süslü bronz kovalar ve Cymbeline'in Colchester'daki sarayından çıkan diğer mobilyalar, Kuzey Britanya mine işçiliğinin enfes örnekleri, oymalı ve boyalı ahşap totem direkleri, kara amber, kehribar ve inci gerdanlıklar, nakışlı Druid kaftanları, sepet işi oyma kürekler ve daha nice güzel, değerli veya garip nesnelerdi. Bunların ardından, ele geçirdiklerimizin en güzelleri olan ve uygun midillilerin çektiği on iki Briton savaş arabası geliyordu. Her sürücünün başından yüksek direkler üstündeki levhalarda Britanya'nın fethedilen on iki kabilesinin adları yazılıydı. Sonra ele geçirdiğimiz şehir ve kalelerin ahşap veya kilden modellerini ve çeşitli nehir tanrılarının ordumuza yol vermesini temsil eden canlı heykel grupları ve her grubun arkasında çatışmanın kocaman bir resmini taşıyan başka arabalar geldi. Bu seride son olarak, daha önce sözünü ettiğim Güneş Tanrısı'nın ünlü taş tapınağının modeli vardı.

Bunlardan sonra, yumuşak ezgiler çalan flütçüler geldi. Onlar, Jüpiter'in rahipleri tarafından güdülen ve böğürerek sorun yaratan beyaz boğaların gelişini haber veriyordu. Boğaların boynuzları yaldızlıydı ve kurbanlık olduklarını gösteren kırmızı kurdeleler ve çelenklerle süslenmişlerdi. Rahipler uzun saplı balta ve bıçak taşıyorlardı. Jüpiter kültünün rahip yardımcıları, ellerinde altın leğenler ve diğer kutsal aletlerle arkadan geliyordu. Sonra ilginç bir seyirlik, canlı bir mors göründü. Kocaman azıdişleri olan bu boğa gibi fok, sahilde uyurken, karargâhımızın muhafızları tarafından yakalanmıştı. Morsun ardından, Britanya'nın vahşi sığır ve geyikleri, karaya vurmuş bir balina iskeleti ve şeffaf bir tank içinde kunduzlar geldi. Sonra yakalanan reislerin silahları ve nişanları, ardından reislerin kendileri ve elimize düşen aile fertleri, sonra zincirlenmiş olarak yürüyen daha alt düzeyde tutsaklar geldi. Caractacus'un alayda yer almadığına hayıflandım; ama Cattigern ile karısı, Togodumnus'un karısı ve

çocukları, Caractacus'un bebeklik çağında bir oğlu ve otuz önemli reis oradaydı.

Sonra eş eşe yürüyen bir grup yerel köle geldi; ellerindeki yastıklar üzerinde, müttefik krallar ve devletler tarafından bana saygı gereği gönderilen altın taçları taşıyorlardı. Ardından morlar giyinmiş ve ellerinde çubuklarla sarmalanmış baltalar tutan yirmi dört küçük rütbeli subay geldi; baltaların uçları defne dallarıyla süslüydü. Derken Senato'nun siparişi üzerine yapılan, gümüş ve abanozdan dört atlı bir araba geldi; geleneğe uygun olan tuhaf biçimi ve iki savaşla denizde fırtınanın temsili resimleri kabartmayla işlenmiş olan yanları dışında, Kuyumcular Çarşısı'nda fazla lüks diye kırdırttığım arabayı andırmıyor değildi. Dört beyaz at çekiyordu arabayı ve içinde, bu tarihin yazarı –"Clau-Clau-Claudius" ya da "Budala Claudius" ya da "Şu Claudius" ya da "Kekeme Claudius" ya da "Zavallı Claudius Amca" bile değil; muzaffer ve utkulu Tiberius Claudius Drusus Nero Caesar Augustus Germanicus Britannicus, İmparator, Ülkenin Babası, Yüksek Rahip, art arda dört yıl Pleb Hakları Koruyucusu, üç kez Konsül, Yurttaşlık Tacı ve Bahriye Tacıyla ödüllendirilmiş, daha önce üç kez zafer nişanları ve sivil ve askeri, sayması uzun sürecek daha tali onurlar almış olan ben oturuyordum. Bu gururlu ve mutlu kişi, sırma işlemeli bir kaftan ve çiçekli bir tunik giymişti, hafifçe titreyen sağ elinde bir defne dalı, sol elinde de tepesinde altın bir kuş oturan fildişi bir asa tutuyordu. Delphi kâhinini temsilen, defne bir çelenk gölgeliyordu alnını ve eski bir geleneğe uyularak, yüzü, kolları, boynu ve bacakları (yani vücudun görünen her yeri) kırmızıya boyanmıştı. Fatih'in arabasında, bağırıp el çırpan küçük oğlu Britannicus, Fatih'in yokluğunda devleti yöneten ve başında bir Zeytindalı Taç taşıyan dostu Vitellius, genç Silanus'un kucağındaki minik kızı Octavia vardı. Silanus, ileride Octavia'nın kocası olmak üzere seçilmişti ve Fatih'in kızı Antonia ile evli olan genç Pompeius ile birlikte,

Senato'ya defne çelenkli başvuruyu götürmüştü. Silanus ve genç Pompeius'a zafer giysileri verilmişti; Pompeius da arabadaydı ve kucağında Britannicus oturuyordu. Arabanın yanında, şimdi ikinci kez zafer giysileri kazanan (ilki Galba'nın Chatti'leri yenmesinden sonraydı) genç Pompeius'un babası Crassus Frugi at üstünde gidiyordu. Arabada ayakta duran ve Fatih'in başının üzerinde, Roma halkının armağanı, murassa bir altın Etrüsk tacını tutan köleyi de unutmamalıyız. Arada bir, Fatih'in kulağına kadim deyişi, "Başını geriye çevir; ölümlü olduğunu hatırla!" diye fısıldamak da onun göreviydi. Fatih aşırı gururlanırsa, tanrıların kıskanacağı ve onun burnunu sürteceği yolunda bir uyarıydı bu. Seyircilerin nazarının değmemesi için de, arabanın ön paneline bir verimlilik muskası, küçük bir çan ve bir kamçı bağlanmıştı.

Sonra Fatih'in karısı Messalina, kendi devlet arabasında geliyordu. Sonra zafer giysileriyle ödüllendirilen komutanlar yaya olarak geliyordu. Ardından Zeytin Taç kazananlar; sonra cesaret nişanı alan albaylar, yüzbaşılar, çavuşlar ve cesaretleri nedeniyle nişanlarla donatılan diğerleri geliyordu. Ardından da filler. Sonra da, Caligula'nın icadı olan ve Posides'in tam yerinde kullandığı altı gök gürültüsü ve şimşek makinesini taşıyan arabaları çeken develer geliyordu. Derken ayaklıkları üstünde, boynunda altın zinciriyle Balıkçıl Kral göründü. Bana sonradan söylediklerine göre, benden sonra en çok Balıkçıl Kral alkışlanmış. Ardından Uçsuz Mızrağı ile Posides ve Roma yurttaşlığı ile ödüllendirildiği için elbise giymiş Hispania'lı göz hekimi geliyordu. Sonra Roma süvarileri ve piyadeleri, askeri düzende ve silahları defne dallarıyla süslü olarak geliyordu. Genç askerler, "Io Triumphe!" diye haykırıyor ve zafer ilahileri söylüyor; ama kıdemli askerler, o gün için onların olan serbest konuşma hakkını kullanıyor ve Fatih'le dalga geçiyorlardı. Yirminci Alay'ın kıdemlileri, günün şerefine özel bir şarkı hazırlamışlardı:

Claudius ünlü bir âlimdi,
Mürekkepten az kan döktü.
Britonlarla savaşa girdi
Kavgadan kaçmadı, dövüştü.
Ama kullandığı silahlar
İp, sopa ve deve kokusuydu.
Lay, lay, lom!

İp, sopa ve deve kokusu
Titretti Briton ordusunu.
Dehşet içinde kaçıştılar.
Daha beterdi çığlıkları
Claudius'un bağırtısından
Karın ağrısı tuttuğu zaman.
Lay, lay, lom!

Geçit alayının kuyruğunda Messalina hakkında da açık saçık şarkılar söylendiğini anlattılar; ama bulunduğum yerden duymadım; aslında, tam önümden giden subaylar söyleseydi bile, yine duyamazdım: Kalabalığın çıkardığı gürültü her şeyi bastırıyordu. Piyadelerden sonra, başlarında Balear adalarından gelenlerin ve Nübyelilerin bulunduğu yedek birlikler geldi.

Esas geçit töreni burada bitti; ama parsayı toplamak için Roma'ya gelmiş olan İskenderiyeli soytarı Baba'ya, halk kahkahalar ve alkışlarla uyduruk bir zafer kutlaması düzenlemişti. Baba, bir keçinin, bir koyunun, bir domuzun ve bir tilkinin boyunduruğa koşulduğu bir çöp arabasına oturmuştu. Britonların çivitotuyla maviye boyanmış ve zafer giysisinin müthiş bir taklidine bürünmüştü. Pelerini yamalı bir yorgan, kaftanıysa pis renkli kurdelelerle bezeli yırtık pırtık bir çuvaldı. Asası, ucuna iple ölü bir yarasa bağlanmış lahana köküydü ve elinde defne dalı yerine bir devedikeni tutuyordu. Bizim en ünlü yerli soytarımız Augurinus, son gün-

lerde Serseriler Kulübü'nün yönetimini Baba ile paylaşmaya razı olmuştu. Baba'nın bana epey benzediği kanısı yaygındı; dolayısıyla kentin arka sokaklarında bu ikisinin sürekli sahnelediği oyunlarda, Baba daima Sezar rolünü üstleniyordu. Augurinus, Vitellius'u veya yılın Konsülü seçilen kişiyi veya bir Muhafız albayını veya duruma göre, yardımcılarımdan birini oynuyordu. Olağanüstü bir taklit yeteneği vardı. Bugünkü durumda, Baba'nın başının üstünde tacı (arada bir Baba'nın kafasının içine gömüldüğü ters çevrilmiş bir oturak) tutan köleyi oynuyor ve bir horoz tüyüyle Baba'yı sürekli gıdıklıyordu. Baba'nın çuval kaftanının arkası yırtılmış, aradan görünen mavi, boyalı poposu üstüne kırmızıyla sırıtan bir insan suratı çizilmişti. Baba'nın elleri deli gibi titriyor, benim sinirsel tikime öykünerek kafasını silkeliyor, gözlerini döndürüyor ve Augurinus onu taciz edince, devedikeni veya ölü yarasayla ona vuruyordu. Arkadan gelen bir başka çöp arabasında, kafasında yırtık pırtık bir başlık bulunan, burnunda pirinç bir halka takılı, devasa bir çıplak zenci kadın uzanmış, küçük pembe bir domuza meme veriyordu. Bu rakip zafer şenliğinde arabanın üzerinde sergilenen ganimetler –mutfak çöpleri, kırık karyolalar, leş gibi şilteler, paslı demirler, çatlak tencereler, küflü tahtalar– paçavralar içindeki seyyar satıcıların ittiği el arabalarında taşınıyordu. Tutsaklar ise cüceler, şişman veya zayıf adamlar, albinolar, kötürümler, körler, hidrosefaller, korkunç hastalıklardan mustarip adamlar, yani her türden hilkat garibeleriydi. Alayın devamı da başına uygundu: Bana anlattıklarına göre, Baba'nın zaferlerinin modelleri ve resimleri, Roma'da görülmüş belden aşağı cinsten en komik şeylermiş.

Capitolium Tepesi'ne vardığımızda, arabadan indim ve gelenek olan, ama bedenimi son derece zorlayan bir işi yaptım: Jüpiter Tapınağı'nın basamaklarını dizlerimin üstünde çıktım. Genç Pompeius ve Silanus, iki yanımdan bana destek oldular. Bu noktada âdet, yakalanan düşman reislerini ke-

nara çekip tapınağın bitişiğindeki hapishanede onları idam etmekti. Bu âdet, zafere şükran olarak insan kurban edilen kadim bir ayinden kalmıştı. Ben, siyasi bir gerekçeyle bunu yapmadım: Bu reisleri Roma'da sağ tutmakla, Britanya'da bize karşı hâlâ direnenlere merhametimizi göstermek istiyordum. Britonların kendileri de savaş tutsaklarını kurban ediyordu; ama adalarını uygarlaştırma niyetimizi böyle ilkel bir barbarlık eylemiyle göstermek saçma olacaktı. Bu reislere ve ailelerine, Hazine'den ufak maaşlar bağlatacak ve onları Romalılaşmaya teşvik edecektim; böylece, daha sonra Britanya yedeklerinden alaylar oluşturulduğunda, onlara komuta edecek subaylar bizim kuvvetlerimizle dostça bir işbirliği yürütebileceklerdi.

Reisleri Jüpiter'e kurban edemedim gerçi ama hiç değilse beyaz boğaları kurban ettim, Tanrı'ya ganimetlerden (Cymbeline'in sarayından çıkan altın eşyaların en güzellerinden) sundum ve kutsal heykelin kucağına başımdaki defne tacı bıraktım. Sonra, ben, zafer yoldaşlarını ve Messalina, Jüpiter Rahipleri Korporatifi tarafından bir şölene davet edildik ve diğer askerler kent tarafından ağırlanmak üzere dağıldılar. Sofrasında, en az bir muzaffer kahraman bulunmayan ev talihsiz addediliyordu. Bir önceki gece, gayriresmi olarak, Yirminci Alay'ın, Caligula'nın zafer kutlamasında olduğu gibi, çılgın bir içki âlemi planladığını duymuştum: Niyetleri, Kuyumcular Çarşısı'na bir saldırı düzenlemek ve dükkânların kapılarını kol demirleriyle kapalı bulurlarsa, kapıları kütüklerle yıkmak veya ateşe vermekti. İlkin çarşıyı bir Vigil kıtasıyla korumayı düşündüm; ama bu sadece kan dökülmesine yol açardı; sonra aklıma daha iyi bir fikir geldi: Bütün askerlerin mataralarına, şerefime içmeleri için bedava şarap dolduracaktım. Mataralar geçit alayı başlamadan hemen önce dolduruldu ve borazanlar kurbanların usulünce sunulduğu işaretini verene kadar içilmemesini emrettim. Şarap iyi kaliteydi, ama Yirminci Alay'a verdiğime yüksek miktarda

haşhaş karıştırılmıştı. Sağlığıma afiyetle içtiler ve mışıl mışıl uyudular. Uyandıklarında şenlik çoktan bitmişti: Maalesef bir asker hiç uyanmadı. Ama en azından, asayişi bozacak herhangi bir olay olmadı o gün.

Akşamüstü, meşaleler ve flütçüler eşliğinde, alkışlayıp şarkılar söyleyen yurttaşlar tarafından izlenerek saraya götürüldüm. Bitap düşmüştüm ve üstümdeki kırmızı boyayı yıkadıktan sonra hemen yattım; ama eğlence bütün gece sürdü ve beni uyutmadı. Gece yarısı kalktım ve yanıma yalnız Narcissus ve Pallas'ı alarak dışarı çıktım. Sıradan yurttaşın sade beyaz giysisi içindeydim. Halkın hakkımda gerçekten ne düşündüğünü duymak istiyordum. Kalabalığa karıştık. Castor ve Pollux Tapınağı'nın basamaklarında dinlenip sohbet eden gruplar arasında bir yer bulup oturduk. Herkes gayet rahat konuşuyordu. Duyduğum bazı şeyler hoşuma gitmese de, Tiberius ve Caligula'nın uzun yıllar süren yasaklarından sonra Roma'ya nihayet ifade özgürlüğünün geri geldiğine sevindim. Hâkim fikir, çok güzel bir kutlama olduğu, ama askerler gibi yurttaşlara da para dağıtsam ve buğday tayınını artırsam, daha da güzel olacağı yolundaydı. (O kış, benim kusurum olmamakla birlikte, yine buğday kıtlığı vardı). Yanımızda oturan ve savaşta yara almış, On Dördüncü Alay'dan bir yüzbaşının neler diyeceğini merak ediyordum: On altı yıldır görmediği bir kardeşiyle beraberdi. Başlangıçta, kardeşinin ısrarına rağmen, savaştan söz etmek istemedi; Britanya'dan sadece bir askeri görev yeri olarak bahsetmek istiyordu. Talihi yaver giderse, bayağı iyi mal cepleyeceğini düşünüyordu. Yakında, şövalye rütbesiyle emekli olmak umudundaydı. Son on yılda, kendi bölüğünün adamlarına görev muafiyeti belgeleri satarak epey para kazanmıştı ve "Ren cephesinde insan para harcamıyor, Roma gibi değil," dedi. Ama sonunda, "Açık konuşmak gerekirse, biz On Dördüncü Alay'ın subayları, Brentwood Savaşı hakkında olumlu düşünmedik. İmparator işimizi fazla ko-

laylaştırdı. Müthiş zeki bir adam, imparator. Tam bir strateji uzmanı. Hepsini kitaplardan öğreniyor. O çelme ipi mesela, tipik tuzaklarından biriydi. Hele o kanat çırparak garip sesler çıkaran kocaman kuş. Ve develeri öne sürüp kokularıyla düşmanın atlarını ürkütmek. Birinci sınıf bir strateji uzmanı. Ama bana sorarsan, strateji başka, askerlik başka. Yaşlı Aulus Plautius, sonuçlar ne olursa olsun, dosdoğru merkez kaleye saldırmak istedi. Yaşlı Aulus sapına kadar askerdir. Eğer iş ona kalsaydı, daha kanlı bir savaş görürdük. Biz On Dördüncü'nün subayları, kıran kırana bir savaşı ince strateji numaralarına yeğleriz. Hayatımızın amacı bu; eğer çok zayiat verirsek, eh, o da askerin talihi; hiç olmazsa, sağ kalanların rütbesi yükselir. Bu kez, On Dördüncü'de hiç rütbesi yükselen olmadı. Sadece iki çavuş öldü, o kadar. Yok, imparator işi aşırı kolaylaştırdı. Ben yine de çoğundan fazla eğlendim: Öncü müfrezemle arabaların arasına dalıp epey Briton'u hakladım. İşte, kazandığım zincir; onun için şikâyet edemem. Ne var ki, alayın bütününe bakarsan, o savaş imparator gelmeden önceki iki savaşın düzeyinde değildi: Medway'deki dövüş iyiydi ama; kimse onu inkâr edemez."

Yaşlı bir kadın söze karıştı: "Pekâlâ yüzbaşım, çok yüreklisin; hepimiz sana minnettarız ve seninle gurur duyuyoruz; ama benim İkinci Alay'da görevli iki oğlum var; bugün için ev izni alamadıklarına üzgünüm, ama hiç değilse hayatta olduklarına şükrediyorum. Eğer senin General Aulus'un dediği yapılsa, belki şimdi Brentwood Tepesi'nde cesetlerini kargalar didikliyor olacaktı." Yaşlı bir Galyalı da ona arka çıktı: "Bana kalırsa, yüzbaşım, savaşın nasıl kazanıldığı önemli değil; yeter ki layıkıyla kazanılsın. Bu gece, senin gibi iki subayın savaştan bahsettiğini duydum. Şöyle dedi biri: 'Evet, çok parlak bir stratejiydi, ama fazla parlak: Kandil kokuyordu.' *Benim* diyeceğim şu: İmparator muazzam bir zafer kazandı mı, kazanmadı mı? Kazandı. O halde, yaşasın İmparator."

Ama yüzbaşı şöyle dedi: "*Kandil kokuyordu* mu dediler? Tam üstüne basmışlar. Stratejik bir zafer, ama kandil kokuyor. İmparator, iyi bir asker olmak için fazla akıllı. Ben hayatımda hiç kitap okumadığım için tanrılara şükrediyorum."

Eve dönerken, biraz utanarak, Narcissus'a sordum: "Sen o yüzbaşıyla aynı fikirde misin, Narcissus?"

"Hayır Sezar," dedi Narcissus, "ya siz? Ama cesur ve dürüst bir adam gibi konuştuğunu düşündüm. Ayrıca, o sadece bir yüzbaşı; belki öyle konuşmasına tam tersine, sevinmelisiniz. Orduda çok bilen veya çok düşünen yüzbaşıların olması arzu edilmez. Zaferin sizin eseriniz olduğunu da kesinlikle onayladı, öyle değil mi?"

Ama ben homurdandım: "Ben ya tamamen budalayım ya da fazlasıyla akıllıyım."

Zafer kutlaması üç gün sürdü. İkinci gün Circus'ta ve amfiteatrda eşzamanlı gösteriler vardı. İlkin on adet araba yarışı, spor yarışmaları, Briton tutsaklar ile ayılar arasında dövüşleri ve Küçük Asya'dan gençlerin ulusal kılıç dansı gösterisini izledik. Amfiteatrda ise, Colchester'a saldırıyı, şehrin yağmalanmasını ve düşman şeflerinin yenilgisini temsil eden bir oyun vardı; sonra üç yüz Catuvellauni ile üç yüz Trinobantus arasında, arabalar ve piyadelerle yapılan bir savaşı izledik. Catuvellauni'ler kazandı. Üçüncü günün sabahı at yarışları ve enli kılıçlar taşıyan Catuvellauni'lerle, Geta'nın bir yıl önce ele geçirdiği bir grup Numidia'lı mızrakçı arasındaki savaş vardı. Catuvellauni'ler kolayca kazandı. Son gösteri tiyatrodaydı: Oyunlar, ara fasıllar ve akrobatik danslar. Mnester muhteşemdi o gün; *Orestes ve Pylades*'teki –Pylades rolündeydi– zafer dansını üç kez tekrarlattı seyirciler. Dördüncü kez tekrarlamayı reddetti. Başını perdenin arasından çıkarıp, cilveli bir tavırla "Gelemem, Efendiler. Orestes'le yataktayım şimdi," dedi.

Messalina bana sonra şöyle dedi: "Kocacığım, senden Mnester'le çok sert konuşmanı rica ediyorum. Onun mes-

leğinden ve kökeninden biri için, harika bir aktör *olsa* bile, fazla bağımsız. Senin yokluğunda, bana iki üç kez terbiyesizlik etti. Bir şenlikte, grubunun çok sevdiğim bir baleyi sahnelemesini istediğimde –biliyorsun, Vitellius başa çıkamadığı için, oyunlar ve gösterilere ben bakıyordum ve sonra yardımcın Harpocras'ın dürüst davranmadığını fark etmiştim de onu idam ettirmek zorunda kalmıştık; onun yerine aldığım Pheronactus çok yavaş öğreniyordu işi– her neyse, çok zorlanıyordum ve Mnester işleri kolaylaştıracağına, inadına dik başlılık ediyordu. Hayır efendim, *Ulysses ve Kirke*'yi sahneleyemezmiş, çünkü kendisi Ulysses'i oynarken, karşısında Kirke'yi oynayacak kapasitede kimse yokmuş. *Minotauros*'u önerdiğimde, Theseus rolünü hiç sevmediğini söyledi; o kadar önemli olmayan Kral Minos rolünde dans etmek ise beyefendinin itibarını düşürürmüş. Sürekli böyle engeller çıkarıp durdu. Benim seni temsil ettiğimi ve dediğimi yapması *gerektiğini* kavrayamadı bir türlü. Sen belki istemezdin diye, onu cezalandırmadım. Dönüşünü bekledim."

Mnester'i çağırttım. "Bak, küçük Yunan," dedim. "Bu benim eşim Leydi Valeria Messalina. Roma Senatosu da ona benim kadar değer veriyor: Onu yüce onurlarla ödüllendirdiler. Yokluğumda bazı görevlerimi üstlendi ve bunları başarıyla yerine getirdi. Şimdi senin uyumsuz ve terbiyesiz davrandığından şikâyetçi. Şunu kafana sok: Eğer Leydi Messalina sana herhangi bir şey yapmanı söylerse, o şey senin profesyonel gururunu incitse bile, ona itaat etmek zorundasın. *Her ne isterse*, anladın değil mi, küçük Yunan. İtiraz etmeden. İstisnasız her şey."

"Emriniz başım üstüne, Sezar," dedi Mnester, abartılı bir uysallıkla yere kapanarak, "ve yalvarırım aptallığımı bağışlayın. Leydi Messalina'nın *her* istediğine değil, sadece bazı istediklerine itaat etmem gerekir sanmıştım."

"Güzel, şimdi anladın."

Zafer şenliğim böylece son buldu. Askerler Britanya'ya göreve döndü; ben de gündelik kıyafetime ve Roma'daki görevime döndüm. Gençliğinde hiçbir askeri hizmette bulunmamış birinin, elli üç yaşında girdiği ilk savaşta ezici bir zafer kazanması ve ömrünün geri kalanında bir daha savaşa girmemesi, dünyada bundan önce kimsenin başına gelmemiştir ve muhtemelen bundan sonra da gelmeyecektir.

23. Bölüm

Roma'da reformlarıma devam ettim; özellikle astlarımda bir kamu sorumluluğu duygusu geliştirmeye çalışıyordum. Eğittiğim Hazine görevlilerini üç yıllık dönemler için atadım. Güney Hispania valisini Senatörler Sınıfı'ndan attım, çünkü Mauritania'daki birliklerin buğday tayınının yarısına el koyduğu yolundaki suçlamalarına karşı kendini temize çıkaramamıştı. Ona karşı başka sahtekârlık suçlamaları da vardı ve sonuçta yüz bin altın ödemek zorunda kaldı. Eşine dostuna bu suçlamaların, köle kökenli olduklarını ima ederek gücendirdiği Posides ve Pallas tarafından uydurulduğunu anlatarak sempati toplamaya çalışıyordu. Ama pek sempati gösteren olmadı. Bu vali bir sabah erkenden bütün ev eşyasını üç yüz arabaya yükleyip müzayede alanına getirdi. Hepsi olağanüstü değerli parçalardı. Eşsiz bir Korinthos çömlekleri koleksiyonu olduğundan, bu büyük heyecan yarattı. Bütün tüccarlar ve uzmanlar oraya akın etti. Ağızlarının suyu akarak kelepir mal peşine düştüler. "Zavallı Umbonius'un işi bitik," diyorlardı. "Zamanında önerdiğimiz gerçekten yüksek fiyatlara vermeye razı olmadığı malları şimdi ucuza kapatacağız." Ama düş kırıklığına uğradılar. Müzayedenin başladığını gösteren mızrak yere saplandığında, Umbonius'un tek sattığı kendi senatörlük giysisi oldu. Sonra müzayedenin bittiğini göstermek için, mızrağı yerden çekip aldı ve

o gece yarısı, arabaların yola çıkmasına izin verilen saatte, bütün eşyasını tekrar evine götürdü. Hâlâ çok parası olduğunu ve sade yurttaş olarak da refah içinde yaşayabileceğini göstermek istiyordu herkese. Gelgelelim, ben de bu hakaretin altında kalacak değildim. O yıl, Korinthos çömlekleri üzerine ağır bir vergi koydum; çömleklerini saklayıp vergiden kaçınması mümkün değildi, çünkü hepsi halkın önünde sergilenmiş, hatta müzayede listesine bile yazılmıştı.

Yeni dinler ve kültlerle yakından ilgilenmeye başladığım bir dönemdi bu. Her yıl Roma'ya, göçmenlerin ihtiyaçlarına cevap verecek yeni bir yabancı tanrı geliyordu ve genelde buna itirazım yoktu. Örneğin, Yemen'den gelip Ostia'ya yerleşen dört yüz Arap tüccar ve aileleri, orada kabilelerinin tanrılarına tapınmak için bir tapınak inşa etmişlerdi: İnsan kurbanı veya başka rezillikler içermeyen, düzenli bir tapınma gelenekleri vardı. Ama dini kültler arasında başıboş rekabete, rahiplerin ve misyonerlerin evden eve gidip, mezatçı veya genelev pezevengi veya gezgin Yunan müneccim ağızlarıyla adam tavlamalarına itirazım vardı. Dinin, yağ, incir veya köle gibi pazarlanabilir bir meta olduğu, Roma'da Cumhuriyet'in son dönemlerinde keşfedilmiş ve böyle bir pazarlamayı engellemek için, pek başarılı olmayan bazı adımlar atılmıştı. Yunanistan'ı fethimizden sonra, Yunan felsefesi Roma'ya yayılınca, dini inançlarda gözle görülür bir çöküş olmuştu. Filozoflar, tanrısal olanı reddetmemekle birlikte, öyle uzak bir soyutlama yapıyorlardı ki, Romalılar gibi pratik bir halk şöyle bir savunmaya geçiyordu: "Tamam, tanrılar sınırsız güç ve bilgeliğe sahiptir, ama aynı zamanda çok uzaktadırlar. Saygımızı hak ediyorlar, onları tapınaklarımız ve kurbanlarımızla onurlandırarak bağlılığımızı göstereceğiz; ama onların tepemizde durup günahkârları vurup öldüreceğini veya bir kişinin günahı yüzünden bütün şehri cezalandıracağını veya insan suretinde karşımıza çıkacaklarını düşünmemiz demek doğru değilmiş. Biz şiirsel

kurmacayı düzyazının gerçekliğiyle karıştırıyormuşuz. Görüşlerimizi yeniden gözden geçirmeliyiz."

Bu karar, sıradan yurttaş için, kendisi ile filozofların Jüpiter, Mercurius, Venüs ve Diana'ya dönüştürdükleri, o uzak (örneğin) Güç, Zekâ, Güzellik ve İffet idealleri arasında rahatsız edici bir boşluk yaratıyordu. Bazı aracı varlıklar gerekliydi. İşte bu boşluğa, bir sürü yeni tanrısal veya yarı tanrısal karakter doluşuyordu. Bunların çoğu, belirli kişilikleri olan ve haklarında kolayca felsefe üretilemeyecek türden yabancı tanrılardı. Büyü yoluyla çağrılabilir ve gözle görülür bir insan sureti alabilirlerdi. İnançlı bir grubun arasında ortaya çıkabilir ve kültün her üyesiyle teklifsizce konuşabilirlerdi. Hatta ara sıra kadın müritlerle cinsel ilişkiye girdikleri bile oluyordu. Amcam Tiberius'un iktidarı sırasında, meşhur bir skandal patlak vermişti. Varlıklı bir şövalye, saygın ve evli bir soylu kadına tutulmuştu. Onu kendisiyle bir kerecik yatmaya kandırmak için iki bin beş yüz altın bile teklif etmişti. Kadın öfkeyle reddetmiş ve o günden sonra, sokakta karşılaştıklarında selamını bile almaz olmuştu. Şövalye, kadının Roma'da bir tapınağı bulunan İsis'e tapındığını biliyordu ve tanrıçanın kültünün rahiplerine beş yüz altın verip, kadına Tanrı Anubis'in ona âşık olduğunu ve ziyaretini arzuladığını söylemelerini sağladı. Kadının tabii koltukları kabardı ve Anubis'in saptadığı gece tapınağa gitti. Orada, en kutsal bölümde, Tanrı'nın döşeği üzerinde, tanrı suretine bürünmüş şövalye, sabaha kadar kadının sefasını sürdü. Aptal kadın mutluluktan uçuyordu. Kocasına ve arkadaşlarına kendisine bahşedilen onuru anlattı. Çoğu da ona inandı. Üç gün sonra, şövalyeyi sokakta görüp her zamanki gibi selamlamadan geçmek isteyince, adam teklifsizce kolunu tutup şöyle dedi: "Sevgilim, bana iki bin altın kazandırdın. Senin gibi tutumlu bir kadının parayı sokağa atması çok ayıp. Ben, şahsen, isimlere hiç önem vermem. Oysa sen, benim adımı sevmiyor, ama Anubis'inkine bayılıyorsun. Bu

yüzden, geçen akşam Anubis olmak zorunda kaldım. Ama kendi adımı da kullansaydım, duyduğum zevk daha az olmayacaktı. Şimdilik hoşça kal. Ben istediğime ulaştım ve memnun kaldım." Kadın öyle dehşete kapılmış ki, yıldırım çarpmışa dönmüş. Dehşet içinde evine koşup kocasına nasıl aldatıldığını ve suiistimal edildiğini anlatmış; eğer intikamı hemen alınmazsa, utancından kendini öldüreceğini söylemiş. Senatör olan kocası Tiberius'a gitmiş; kocaya değer veren Tiberius, İsis Tapınağı'nı yıktırmış, rahiplerini çarmıha gerdirmiş ve İsis'in suretlerini Tiber Nehri'ne attırmış. Ama şövalye, Tiberius'a cesaretle şöyle demiş: "Aşkın gücünü bilirsiniz. Ona karşı koyulamaz. Benim yaptığım, bütün saygın kadınlara bir uyarı olmalı; saçma sapan dinlere merak saracaklarına, bizim eski düzgün Roma tanrılarımıza bağlı kalsınlar." Böylece, birkaç yıl sürgünle atlatmış. Sonra bu macerayla mutlu evliliği mahvolan koca, bütün din şarlatanlarına karşı bir kampanya başlatmış. Fulvia ailesinden bir soylu kadına Yahudiliği kabul ettiren dört Yahudi misyonerin, kadını, adak olarak Kudüs'teki tapınağa altın ve mor kumaş göndermesi için kandırdıklarını, ama sonra bunları kendi hesaplarına sattıklarını ileri sürmüş. Tiberius adamları suçlu bulup çarmıha germiş. Benzer dalaverelere karşı bir uyarı olarak da, Roma'daki bütün Yahudileri Sardinya adasına sürmüş: Giden dört bin kişiden yarısı, adaya varışlarından birkaç ay sonra hummadan ölmüş. Caligula izin verdi Yahudilerin geri dönmesine.

Tiberius, hatırlarsınız, bütün falcıları ve sahte müneccimleri de İtalya'dan sürmüştü. Tiberius, ateizm ile batıl inancın, safdillik ile şüpheciliğin tuhaf bir bileşimiydi. Bir kez, bir yemekte, yıldızların kesinliği karşısında, tanrılara tapmayı lüzumsuz bulduğunu söylemişti: Kadere inanıyordu. Müneccimleri sürmesi, belki de kehanetin tekelini elinde tutma arzusundan ötürüydü: çünkü Thrasyllus daima yanındaydı. Fark etmediği şuydu: Yıldızlar yalan söylemezdi belki, ama

en iyi müneccimlerin bile onların mesajını doğru olarak okuyacaklarına veya okuduklarını tam bir açıklıkla aktaracaklarına güvenilemezdi. Ben ne şüpheciyim ne de özellikle batıl inançlara sahibim. Eski gelenekleri ve törenleri seviyorum; eski Roma tanrılarına olan inancım ailemden miras ve bunu felsefi analizlere konu etmeyi reddediyorum. Her milletin, kendi tanrılarına, kendi bildikleri gibi (uygar bir biçimde olduğu sürece) tapınmasını doğru buluyorum ve yabancı ilahların keyfi olarak benimsenmesine karşıyım. Augustus kültünün yüksek rahibi sıfatıyla, onu tanrı olarak kabul etmek zorundaydım; ona bakarsanız, yarı tanrı Romulus da başlangıçta yoksul bir çobandı ve muhtemelen Augustus'tan çok daha az yetenekli ve çalışkandı. Eğer Romulus'la aynı dönemde yaşasaydım, onun bir gün yarı tanrı muamelesi göreceğini söyleseler, gülerdim herhalde. Ama tanrılık, bir fikir meselesi değil, bir olgu meselesidir: Eğer birine tanrı olarak tapılıyorsa, o zaman tanrıdır o. Caligula'ya tapılırken ve tanrı olduğuna inanılırken, o gerçekten doğaüstü bir varlıktı. Cassius Chaerea az daha onu öldüremeyecekti; çünkü saf kalplerin ona tapınmasından doğan bir tür tanrısal huşu saçıyordu Caligula. Komplocuların kendileri de bunu hissetmiş ve ayak sürümüşlerdi. Eğer Caligula, önceden, tanrısal bir önseziyle kendisinin öldürüleceğini söylemeseydi, Cassius belki de başaramayacaktı işi.

Bugün Augustus'a milyonlarca kişi sahici bir bağlılıkla tapınıyor. Ben kendim de ona, Mars'a veya Venüs'e olduğu kadar güvenerek dua ediyorum. Ama zaaflarını ve talihsizliklerini yakından bildiğim tarihi kişi Augustus ile halkın tapındığı, ilahi güce ulaşmış Tanrı Augustus arasında kesin bir ayrım yapıyorum. Demek istediğim şu: Bir ölümlünün kendisine tanrısal güçler yakıştırmasını ne kadar hor görsem yeridir; ama insanları kendisine içtenlikle tapınmaya ikna edebilen biri, eğer tanrılaştırılmasına karşı göklerden herhangi bir olumsuz işaret de gelmemişse, o zaman tanrıdır

o ve öyle kabul edilmelidir. Ama Roma'da, Augustus'a başlıca tanrılardan biri olarak tapınılması, filozoflar tarafından sıradan insan ile geleneksel tanrılar arasında yaratılan uçurum olmasa, asla mümkün olmazdı. Sıradan Romalı yurttaş için, Augustus bu boşluğu gayet güzel doldurdu. Roma'ya ve imparatorluğa gösterdiği sıcak ilginin kanıtlarını, belki Olympos'taki tanrılardan daha somut olarak ortaya koydu ve soylu, merhametli bir yönetici olarak belleklere yerleşti.

Gelgelelim, Augustus kültü, "Tanrı"nın ya uzak bir ideal ya yetkinlik ya da ölmüş bir kahramanın anılan şanından daha fazlası olduğu; İsis, Serapis ya da İmhotep gibi tanrıların gizli ayinlerinde bir teminat için bunlardan birine başvurmayı tercih eden dindar kişilerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, bir siyasi kolaylık sağlıyordu. Bu Mısır kültlerine –bunların, bizim Greko-Romen uygarlığımızda sağlıklı bir rol oynadıkları kanısında değildim– bir alternatif sunmak için, on beş kişiden oluşan Roma'nın yabancı dinleri komisyonunu, daha uygun nitelikteki gizemleri yaygınlaştırmama izin vermeleri için ikna ettim. Örneğin, Truvalı ecdadımızın taptığı, dolayısıyla bizim dini ihtiyaçlarımıza daha uygun düşen Tanrıça Kybele kültü, bir kehanete dayanılarak, Roma'da iki yüz elli yıl kadar önce başlatılmış; ama gizli ayinleri Frigyalı hadım rahipler tarafından yürütülmüştü, çünkü bir Romalı yurttaşın Tanrıça'nın onuruna kendini hadım ettirmesi yasaktı. Ben bunu tamamen değiştirdim: Şimdi Kybele kültünün yüksek rahibi, hadım olmayan Romalı bir şövalye olacaktı ve itibar sahibi yurttaşlar bu külte katılabilecekti. Yunan kökenli Eleusis mysterion'larını da Roma'da başlatmaya çalıştım: Tanrıça Demeter ve kızı Persephone'nin onuruna yapılan bu ünlü Attike şenliklerinde olanları anlatmam gereksiz, çünkü Yunan dili yaşadığı sürece, nasıl olsa herkes bunları öğrenir. Ama şenliğin yalnızca bir dış görünüş olduğu gizli dine giriş ayinlerinin niteliği yaygın olarak bilinmiyor. Bunu anlatmayı çok isterdim;

ama ne yazık ki, bir zamanlar ettiğim yeminden ötürü mümkün değil. Ancak şu kadarını söyleyebilirim ki bir ölümlünün erdemli yaşamakla mutluluğu elde edebileceği gelecek dünyadaki yaşamın açığa vurumudur bu ayinler. Bunları Roma'da başlatarak ve katılımı senatörler, şövalyeler ve varlıklı yurttaşlarla sınırlayarak, sıradan tanrılara yapılan resmi tapınmayı, yasaların veya emirlerin zoruyla değil, içten gelen bir erdem yükümlülüğüyle bütünlemekti niyetim. Maalesef bu çabam başarısız oldu. Delphi Apollon'u dahil belli başlı bütün Yunan tapınaklarından "Eleusis'i Roma'ya naklet-menin" korkunç sonuçları hakkında beni uyaran olumsuz kehanetler geldi. Acaba Yunan tanrıları, şimdi ülkelerinin başlıca gelir kaynağı olan kutsal mekân turizmini korumak için mi birleştiler diye sormak dine saygısızlık sayılır mı?

Roma yurttaşlarının Yahudi sinagoglarına gitmesini yasaklayan bir emir yayımladım ve en faal Yahudi misyonerlerden bazılarını Roma'dan kovdum. Herodes'e yazdım bunu. Cevabında çok akıllıca hareket ettiğimi, kendisinin de aynı ilkeyi, daha doğrusu tersini, yönetim bölgesinde uygulayacağını yazdı: Yani Yunan felsefe hocalarının Yahudi şehirlerinde ders vermesini yasaklayacak ve başka yerlerde bu derslere katılan Yahudilerin tapınakta ibadet etmesine izin vermeyecekti. Karşılıklı mektuplarımızda, ne Herodes ne de ben, Ermenistan ve Parth ülkesindeki olaylara değindik, ama durum şöyleydi: Ben Kral Mithridates'i Antiokheia'ya göndermiştim. Marsus orada onu saygıyla karşılamış ve iki nizami tabur, bir kuşatma kataı ve altı Suriyeli Yunan yedek taburu eşliğinde Ermenistan'a uğurlamıştı. Mart ayında oraya vardı. Parth valisi ona karşı çıktı ve yenildi. Ama Mithridates'in, hemen krallığın tartışmasız sahibi olduğu anlamına gelmiyordu bu. Küçük Ermenistan Kralı Kotys, Parth valisine silahlı yardım gönderdi, onun ordusunun da yenilmesine rağmen, bazı kalelerdeki Parth garnizonları teslim olmayı reddetti ve kuşatmayla teker teker alınmaları gerekti. Ne var

ki, Mithridates'in kardeşi Gürcistan kralı, söz verdiği gibi, ülkeye kuzeyden yürüdü ve temmuzda, güçler Aras Nehri'nde birleşerek Ermenistan'ın üç büyük şehri Mufarghin, Ardesh ve Erzurum'u ele geçirdiler.

Parth ülkesinde, Bardanes çok geçmeden büyük bir ordu topladı; Osroene ve Adiabenos kralları da ona asker yardımı yaptılar ve sarayı Med ülkesindeki Ekbatana'da bulunan kardeşi Gotarzes'e karşı yürüdü. Bardanes, tek hörgüçlü develerden bir birliğin başında, ani ve sürpriz bir saldırıyla –iki günde yaklaşık üç yüz mil yol kat etmişti– paniğe kapılan Gotarzes'i tahttan indirdi ve kısa sürede, Parth İmparatorluğu'na tabi bütün krallık ve şehirlerin bağlılık yeminini elde etti. Tek istisna, Dicle Nehri üstündeki Seleukia şehriydi; yedi yıl kadar önce ayaklanmışlar ve o günden beri bağımsızlıklarını inatla korumuşlardı. Seleukia'nın Bardanes'in hükümdarlığını tanımayı reddetmesi, bizim için büyük şanstı; çünkü Bardanes, dikkatini daha önemli işlere vermeden önce, Seleukia'yı kuşatıp ele geçirmeyi gurur meselesi yapmıştı, ama şehrin kunt surları, bu işin kolay olmayacağını gösteriyordu. Bardanes, Dicle'nin karşı kıyısındaki Ktesiphon şehrine hâkimdi, ama bu nehrin kendisine hâkim olmak anlamına gelmiyordu. Güçlü Seleukia filosu, Basra Körfezi'nin batı sahilindeki dost Arap kabilelerinden gıda satın alıp şehre getirebiliyordu. Böylece Bardanes çok değerli vaktini Dicle üzerinde boşa harcadı ve Buhara'ya kaçan Gotarzes'in orada yeni bir ordu toplamasına fırsat verdi. Seleukia kuşatması aralıktan nisana kadar sürdü ve Bardanes, Gotarzes'in yeni girişimini duyunca, kuşatmadan vazgeçip, kuzeydoğuya, Parth ülkesinin içinden bin mil yürüyerek Baktriane eyaletine vardı ve sonunda orada Gotarzes'le karşılaştı. Bardanes'in ordusu, kardeşininkinden biraz daha büyük ve daha iyi donatılmıştı, yine de yaklaşan savaşın sonucu belirsizdi. Bardanes, savaşı kazansa bile, uğrayacağı zayiattan ötürü, elde ettiği zaferin anlamını yitirmesinden korkuyor-

du. Böylece, Gotarzes'in son anda yaptığı pazarlık önerisini kabul etti. Görüşmenin sonunda, Gotarzes taht üzerindeki hakkından resmen vazgeçti; buna karşılık, Bardanes onun hayatını bağışladı, Hazar Denizi'nin güney kıyılarında geniş araziler ve kimliğine yakışan bir yıllık gelir sağlamaya söz verdi. Bu arada, Adiabenos kralı ve civardaki diğer krallar, Seleukia'nın uygun şartlarla teslim olması için bastırıyorlardı; temmuz ortasında Antiokheia'daki Marsus, artık Bardanes'in tartışmasız Parth kralı olduğunu ve muazzam bir orduyla batıya doğru harekete geçtiğini öğrenmişti. Bunu hemen bana bildirdi ve bir sevimsiz haber daha verdi: Herodes, Kayseriya'daki Yunan birliklerinin kendisine hakaret ettiği ve onu tehdit ettiği bahanesiyle, onları silahsızlandırmış, yol yapımında ve eski şehir surlarının onarımında çalışmaya koymuştu. Dahası da vardı: Kalabalık Yahudi gönüllü gruplarına, Herodes'in özel muhafızları tarafından çölde gizlice askeri talim yaptırılıyordu. Şöyle yazmıştı Marsus: "Doğudaki Roma İmparatorluğu'nun kaderi, üç ay içinde, şu veya bu şekilde belli olacak."

Bu durumda yapabileceğim her şeyi yaptım. Doğudaki valilere, hemen bütün mevcut kuvvetleri silah altına almalarını yazdım. Donanmanın bir filosunu, İskenderiye'de beklediğim Yahudi ayaklanmasını bastırmak için Mısır'a; bir diğerini de Marsus'a, Antiokheia'ya gönderdim. İtalya ve Tirol'deki kuvvetleri silah altına aldım. Ama Marsus, ben ve dışişleri konusundaki yardımcım Felix dışında –mektuplarımı o yazdığı için, ondan gizleyemezdim– hiç kimsenin doğudan esen muazzam fırtına bulutlarından haberi yoktu. Ve biz, sadece bunu bilen üç kişi olarak kaldık; çünkü kaderin garip bir cilvesi sonucu fırtına patlamadı.

Bende, ağabeyim Germanicus'taki gibi bir edebi yetenek yok. Ben sadece bir tarihçiyim ve kuşkusuz birçok kişi, yazdıklarımı genelde tatsız ve sıkıcı bulur. Ama hikâyemde öyle bir noktaya geldim ki, hiçbir hitabet güzelliği eklenme-

miş yalın olguların anlatısı, o sırada beni etkilediği kadar, okurlarının da ilgisini çekecektir sanırım. Size ilkin, Kral Herodes Agrippa'nın, doğum günüm şerefine Kayseriya'da hazırlanan kutlamaya, Kudüs'ten ne kadar keyifli geldiğini anlatayım. Kalbinde gizlediği gurur öyle büyüktü ki, soluğu tıkanıyordu neredeyse. Onca zamandır kurmayı düşlediği büyük Doğu İmparatorluğu'nun temel taşları nihayet döşenmişti. Şimdi yalnızca ağzını açması yeterdi ve (sevgili kraliçesi Cypros'a söylediği sözlerle) "bembeyaz duvarlar lacivert gökyüzüne fırlayacak, kristal kubbe üstüne kapanacak ve etraf, gözün görebildiği yere kadar uzanan enfes bahçeler, serin sıra sütunlar ve nilüferli havuzlarla bezenecekti." İçinde her şey zümrüt, opal, safir, akik ve som altın olacak ve büyük yargı salonunda bir elmas taht pırıltılar saçacaktı, insanların o güne dek Herodes Agrippa olarak tanıdığı Mesih'in tahtıydı o.

Kimliğini başrahibe ve Sanhedrin'e gizlice açıklamış; hepsi aynı anda yere kapanmış, Tanrı'ya övgüler düzmüş ve onun beklenen Mesih olduğunu onaylamışlardı. Artık kimliğini Yahudi milletine ve bütün dünyaya alenen açıklayabilirdi. Şöyle çınlayacaktı sözleri: "Kurtuluş Günü yakın, diyor Tanrı'nın kutsanmışı. Dinsizlerin boyunduruğunu kıralım." Yahudiler tek adam gibi kalkacak ve İsrail'in sınırlarını yabancılardan ve imansızlardan temizleyecekti. Şu anda sadece Herodes'in bölgesinde iki yüz bin silah eğitimi almış Yahudi vardı; Mısır'da, Suriye'de ve doğuda da daha binlercesi. Ve tanrısının adına dövüşen Yahudi, Makkabi'lerin tarihinin gösterdiği gibi, delilik kertesinde kahramandır. Onlardan daha disiplinli bir ırk yoktur dünyada. Silah ve zırh da eksik değildi: Herodes, Antipas'ın deposunda bulduğu yetmiş bin zırha iki yüz bin daha eklemişti; ayrıca Yunanlardan aldıkları da vardı. Kudüs'ün tahkimi henüz bitmemişti, ama altı aydan az bir süre içinde, şehrin zaptı ihtimali ortadan kalkardı. Tahkim işinin durdurulması emrime rağmen,

Herodes tapınağın altındaki büyük ambarları gizlice boşaltmayı sürdürmüş ve bir milden uzak noktalara kadar tüneller kazdırmıştı; öyle ki, bir kuşatma durumunda, garnizon tünellerden dışarı çıkıp istilacı orduyu arkadan vurabilirdi.

Bütün komşu krallıklar ve şehirlerle Roma'ya karşı gizli bir ittifak yapmıştı. Sadece Fenike'de Sur ve Sayda reddetmişti yakınlaşma çabalarını; bundan rahatsızdı, çünkü Fenikeliler denizci bir milletti ve sahillerini korumak için onların filosuna ihtiyacı vardı. Ama şimdi onlar da katılmıştı birliğe. İki şehri ortak temsil eden bir heyet, hazinedarı Blastus'a yanaşmış ve Roma ile Yahudilerin düşmanlığı arasında seçime zorlandıklarını, daha az tehlikeli olanı seçerek şimdi buraya efendi sultanın dostluğunu ve affını rica etmeye geldiklerini söylemişlerdi. Blastus onlara Herodes'in şartlarını bildirmiş, sonunda bunları kabul etmişlerdi. Bugün resmen onaylanacaktı bağlılıkları. Herodes'in şartları şunlardı: Aştoret'i ve diğer ilahlarını yeminle reddetmeleri, sünneti kabul etmeleri ve İsrail'in tanrısına, onun yeryüzündeki temsilcisi kutsanmış Herodes'e sonsuza dek itaate yemin etmeleri.

Şöyle bir simgesel hareketle mi başlatacaktı Herodes şanlı saltanatını? Tahtına çıkacak, borular çalacak ve askerlerine şehrin pazaryerine dikilmiş Tanrı Augustus heykelini ve yanında duran benim (doğum günüm şerefine bugün başına taze çelenk takılmış) heykelimi getirmelerini buyuracak ve halka seslenecekti: "Tanrı'nın kutsanmışı şöyle diyor: Benim sahillerimdeki tüm putları parçalayın, un ufak edin; çünkü ben kıskanç bir tanrıyım." Sonra, bir çekiçle Augustus'un ve benim heykelime vuracak, kafalarımızı koparacak, kolumuzu bacağımızı kıracaktı: Halktan büyük bir sevinç çığlığı yükselecek ve o devam edecekti: "Tanrı'nın kutsanmışı şöyle diyor: Ey çocuklarım, kulum Nuh'un ilk oğlu Sam'ın çocukları, bu ülkeyi yabancılardan ve dinsizlerden temizleyin; Yafet'in mekânları size av alanı olsun, çünkü kurtuluş saati yakındır." Haberler yangın gibi saracaktı ülkeyi: "Kutsan-

mış kendini gösterdi ve Caesar'ların putlarını paramparça etti. Tanrı'ya şükürler sunun. Kâfirlerin tapınaklarını yıkalım ve düşmanlarımızı esir alalım." İskenderiye'deki Yahudiler bunu duyacaklar. Üç yüz bin kişi ayaklanacak, şehri ele geçirecek ve oradaki küçük garnizonumuzu katledecekti. Bardanes, haberi Ninova'da duyup Antiokheia'ya yürüyecekti; Kommagene, Küçük Ermenistan ve Pontus kralları, Ermenistan sınırında ona katılacaktı. Marsus üç nizami taburu ve Suriyeli Yunanlardan iki alayı ile ne yapacağını şaşıracaktı. Dahası Bardanes, tapınakta başrahibin önünde, eğer tahtı kardeşinden aldıysa, bunu Herodes'in yardımına borçlu olduğunu alenen ilan etmeye ve Parth İmparatorluğu'nda bulunan bütün Yahudileri, aileleri, sürüleri ve mallarıyla beraber ona göndermeye ve Yahudi milletine dostluğunu sonsuza dek sürdürmeye yemin etmişti. İsrail'in dağılmış sürüleri ağıllarına dönecekti nihayet. Sayıları, sahilin kumları kadar çok olacaktı. Yabancıları ve dinsizleri kovdukları şehirleri işgal edecekler ve Musa'nın zamanındaki gibi, birlik içinde, kutsal bir halk olacaklardı. Ama onları yöneten, Musa'dan daha yüce, Süleyman'dan daha şanlı biri, yani Tanrı'nın Sevdiği ve Kutsadığı Herodes olacaktı.

Sözde benim doğum günüm için düzenlenen şenlik, Kayseriya'daki amfiteatrda yapılacaktı: Vahşi hayvanlar, kılıç dövüşçüleri ve yarış arabaları, Herodes'in aslında hiç niyetlenmediği gösteri için hazır bekliyorlardı. Seyirciler kısmen Suriyeli Yunan, kısmen de Yahudiydi. Amfiteatrın farklı yerlerinde oturuyorlardı. Herodes'in tahtı kendi tebaasının arasındaydı ve yanındaki yerler itibarlı misafirler için ayrılmıştı. Hiçbir Romalı yoktu; onlar Antiokheia'da, Marsus'un başkanlığında kutluyorlardı doğum günümü. Ama Arabistan'dan elçiler, Iturea kralı, Sur ve Sayda'dan gelen heyet, Adiabenos kralının annesiyle oğulları ve ailesiyle birlikte Herodes Pollio oradaydı. Seyirciler, yakıcı ağustos güneşinden kocaman beyaz yelken bezi tentelerle korunu-

yordu; ama Herodes'in firuze taşlar kakılmış gümüş tahtı üstündeki tente mor ipektendi.

Seyirciler içeri doluşup yerlerini aldılar ve Herodes'in girişini beklemeye başladılar. Borazanlar duyuldu ve az sonra, Güney'deki girişte maiyetiyle birlikte, Herodes göründü ve tüm haşmetiyle arenanın ortasından yürüdü. Bütün seyirciler ayağa kalktı. Üstündeki şahane sim işlemeli kaftana iliştirilen parlak gümüş düğmeler güneşte öyle parlıyordu ki, bakmak bile gözü zorluyordu. Başında, elmaslarla bezeli bir altın taç ve elinde ışık saçan bir gümüş kılıç vardı. Yanında, morlar giymiş Cypros ve onun arkasında, mor ve sırma biyeli, çiçek desenleri işlenmiş beyaz ipek giysiler içindeki iki küçük kızı yürüyordu. Herodes başını dik tutuyor ve tebaasını krallara yaraşır bir gülümsemeyle selamlıyordu. Tahtına çıkıp oturdu. Kral Herodes Pollio, Arabistan elçileri ve Iturea Kralı yerlerinden kalkıp, tahtın basamaklarına, onu selamlamaya geldiler. İbranice konuştular: "Ey Kral, sonsuza dek yaşa!" Ama Surlular ve Saydalılar için bu yeterli değildi: Geçmişteki saygısız davranışlarını düzeltmek zorunda hissediyorlardı. Önünde yere kapandılar.

Surluların önderi büyük bir alçakgönüllülükle özür diledi: "Bizi bağışla, Büyük Kral, nankörlük ettiğimiz için çok pişmanız."

Saydalıların önderiyse şöyle dedi: "Şu ana kadar sizi bir insan olarak saydık, ama şimdi sizin bir ölümlüden üstün olduğunuzu kabul etmeliyiz."

Herodes yanıtladı: "Bağışlandın, Sayda."

Surlu önder konuştu: "Bu bir insanın sesi değil, Tanrı'nın sesi."

Herodes yanıtladı: "Sur, bağışlandın."

Boruların çalınmasını işaret etmek için elini kaldırdı, ama birden indirdi. Çünkü kendi girdiği kapıdan içeriye bir kuş girmişti ve arenada oraya buraya uçuyordu. Onu izleyen halktan hayret sesleri yükseldi: "Hey, bir baykuş! Gün ışığında gözü görmez."

Baykuş Herodes'in sol omzunun yukarısındaki bir halata tünedi. Herodes dönüp ona baktı. Ve ancak o zaman, on üç yıl önce İskenderiye'de Alabarkhes Alexander, Cypros ve çocuklarının önünde, Tanrı'yı daima yücelteceğine ve O'nun yasasına elinden geldiğince uyacağına dair ettiği yemin ve bilerek, kalp katılığından O'na bile bile söverse, kendi üzerine davet ettiği laneti hatırladı. Tanrı'nın, Musa'nın ağzından bildirdiği ilk ve en önemli emri şuydu: "BENDEN BAŞKA TANRIN OLMAYACAK." Ama Surlu adam ona Tanrı dediğinde, göklerin gazabını önlemek için, Herodes üstünü başını yırtıp yere mi kapanmıştı? Hayır, küfredene gülümsemiş ve "Sur, bağışlandın," demişti. Etrafındakiler de aynı şekilde bağrışmıştı: "İnsan değil, Tanrı." Baykuş yüzüne bakıyordu. Herodes sarardı. Baykuş beş kere öttü, sonra kanatlarını çırptı ve oturanların üstünden uçup ufukta kayboldu.

Herodes Cypros'a "Misenum'da hapishane avlusunda beni ziyaret eden baykuş bu – aynı baykuş," dedi ve dudaklarından korkunç bir inilti döküldü; zayıf bir sesle, Silas'tan sonra süvari komutanı olan Helcias'a, "Beni dışarı çıkarın. Hastayım. Kardeşim Chalcis Kralı devralsın gösterinin başkanlığını," dedi.

Cypros kucakladı Herodes'i: "Herodes, kralım benim, sevgilim, niye inliyorsun? Neren ağrıyor?"

"Kurtlar şimdiden etimi kemirmeye başladı," diye zorlukla fısıldadı Herodes.

Onu dışarıya taşıdılar. Borular çalınmadı. Parçalanacak heykeller getirilmedi. Amfiteatrın dışına yerleştirilen ve Herodes'in işareti üzerine içeri girip Yunanları öldürmeye başlayacak Yahudi askerler yerlerinde kaldı. Gösteri başlamadan bitti. Yahudiler hep bir ağızdan feryat figana, giysilerini yırtmaya, başlarına toz atmaya başladılar. Herodes'in ölmekte olduğu söylentisi yayıldı. Korkunç acı çekiyordu, ama kardeşi Herodes'i, Helcias'ı,Thaumastus'u ve başrahibin oğlunu saraydaki yatağının yanına çağırdı ve şöyle dedi:

"Dostlarım, artık her şey bitti. Beş gün sonra ölmüş olacağım. Büyükbabam Herodes'ten daha şanslıyım; o, sancılar başladıktan sonra on sekiz ay yaşadı. Şikâyet etmiyorum. İyi bir hayatım oldu. Bu başıma gelenin tek suçlusu benim. Altı gün, İsrail'in saygın yaşlıları, Tanrı'nın kutsanmışı olarak önümde eğildi ve yedinci gün, aptallığımdan, O'nun adına küfredilmesine ses çıkarmadım. O'nun krallığını dünyanın her tarafına yaymak, arındırmak, kayıp kabileleri geri getirmek ve hayatımın her gününü O'na tapınarak geçirmek istiyordum; ama bu günahım yüzünden gözden düştüm, tıpkı atam Davut'un Hititli Uriya'ya karşı işlediği günahtan ötürü geri çevrilmesi gibi geri çevrildim. Şimdi Yahudiler, benim yerine getirmeye layık olmadığım bu işi başaracak daha kutsal bir kurtarıcının geleceği çağı beklemek zorundalar. Müttefik krallara, kemerden kilit taşının düştüğünü ve onlara artık Yahudi milletinden yardım gelemeyeceğini bildirin. Benim ölmek üzere olduğumu ve Roma'ya karşı savaşa girişmemelerini söyleyin: çünkü onlar, ben olmadan, dümensiz bir tekne, uçsuz bir mızrak, kırık bir kemerdir. Helcias, Yunanlara karşı şiddet hareketlerine izin verme. Yahudilere el altından dağıtılan silahları toplat ve Philippos Kayseriyesi'ndeki silah deposuna götür; başına da güçlü muhafızlar koy. Yunanlara silahlarını geri ver ve normal işlerine dönmelerini söyle. Hizmetkârım Thaumastus, bütün borçlarımı son kuruşuna kadar kapat. Kardeşim Herodes, sevgili karım Cypros'u ve kızlarım Drusilla ve Mariamne'yi kolla ki onlara bir zarar gelmesin ve her şeyden önce, milleti herhangi bir delilikten uzak tut. İskenderiye Yahudilerine benden selam söyle ve onlara büyük ümitler verdikten sonra düş kırıklığına uğrattığım için beni bağışlamalarını rica et. Şimdi gidin. Tanrı'ya emanet olun. Konuşamayacağım artık."

Yahudiler çuvallara bürünmüş ve on binlercesi, sarayın çevresinde, korkunç sıcağa rağmen, yüzükoyun yere kapanmış yatıyorlardı. Agrippa, yatağının bulunduğu yukarıdaki

odanın penceresinden onları gördü ve ağlamaya başladı. "Zavallı Yahudiler," dedi. "Şanlı gününüzün gelmesi için bin yıl beklediniz, şimdi belki de iki bin yıl daha beklemeniz gerek. Bu sahte bir şafak oldu. Ben kendimi de, sizi de aldattım." Kâğıt kalem istedi ve hâlâ kalemi tutacak gücü varken bana bir mektup yazdı. Mektup önümde duruyor, bana eskiden yazdıklarıyla beraber ve el yazısını eskilerle kıyaslamak insanın içini acıtıyor: Ötekilerin kararlı harfleri, satırların birbiri altında merdiven basamağı gibi düzenli durması yanında, bu mektubun eciş bücüş yazıları, her harfin sancıdan kesik kesik biçimlenmesi, canilerin işkence sonrası yazdıkları itiraflara benziyor. Mektup kısa:

"Bu son mektubum: Ölüyorum. Bedenimi kurtlar kemiriyor. Seni gerçekten seven, ona rağmen Doğu'yu senden almak için gizli komplolar kuran eski dostun Haydut'u affet. Niye yaptım bunu? Çünkü Yafet ve Sam kardeş olarak yaşayabilir, ama her biri kendi evini yönetmeli. Rodos'tan Britanya'ya, bütün Batı senin kalırdı. Roma'yı Doğu'nun bütün tanrılarından ve geleneklerinden kurtarabilirdin ve o zaman, ancak o zaman, çok değer verdiğin o eski özgürlüğü geri getirebilirdin. Ben çuvalladım. Fazla tehlikeli bir oyun oynadım. Küçük Maymun, sen budalasın, ama budalalığını kıskanıyorum; çünkü seninki akıllı bir budalalık. Şimdi son nefesimde senden dileğim, ailemden intikam almaman. Oğlum Agrippa masum: Benim hırslarımdan hiç haberi yok. Cypros ise beni vazgeçirmek için elinden geleni yaptı. Senin için en doğrusu, hiçbir şey bilmiyormuş gibi görünmek. Doğu'daki müttefiklerine hâlâ sadık müttefiklerinmiş gibi davran. Herodes yoksa, nedir onların kıymetiharbiyesi? Hepsi engerektir, ama zehirli dişleri çekilmiştir. Bana güvendiler, ama Parth ülkesine güvenleri yok. Benim dominyonlarımı, Tiberius'un zamanındaki gibi, tekrar bir Roma eyaleti yap. Antipas Amcama geri vererek onurumu yaralama. Yerime

oğlum Agrippa'yı atamak tehlikeli olur; ama hatırım için, onu bir şekilde onurlandır. Dominyonlarımı, düşmanım Marsus'un başında olduğu Suriye'nin egemenliğine de bırakma. Orayı kendin yönet, Küçük Maymun. Felix'i vali yap. Felix bir hiçtir; dolayısıyla akıllıca veya aptalca bir şey yapmaz. Bitirmek zorundayım. Parmaklarım bana itaat etmiyor. Azap çekiyorum. Benim için ağlama: Muhteşem bir hayat yaşadım ve tek bir aptallığım dışında hiçbir şeye pişman değilim. Aptallığım, İsrail'in ölümsüz Tanrısının gururunu, gücünü ve kıskançlığını hafife almak ve O'na karşı aptalca felsefe yapan Gadaralı Yunanlar gibi davranmak oldu. Şimdi son kez veda ediyorum, sandığından çok daha fazla sevdiğim dostum Tiberius Claudius. Elveda, Küçük Maymun, sevgili okul arkadaşım ve kimseye güvenme, çünkü çevrendeki hiç kimse güvenine layık değil.

Ölmekte olan arkadaşın Herodes Agrippa, nam-ı diğer
HAYDUT"

Herodes, ölmeden önce, Helcias'ı, Thaumastus'u ve kardeşi Herodes Pollio'yu tekrar çağırdı ve onlara şöyle dedi: "Sizden son bir iş isteyeceğim. Hapishaneye gidip Silas'a ölmek üzere olduğumu, *Herodes'in İlleti*'ne tutulduğumu söyleyin. Ona, İskenderiye'de Alabarkhes Alexander'in evinde düşüncesizce ettiğim yemini hatırlatın. Istıraptan nasıl kıvrandığımı anlatın. Ona karşı kusur ettimse, beni bağışlamasını rica edin. Beni ziyaret edebileceğini ve bir kez daha dostlukla elimi sıkabileceğini söyleyin. Sonra, cevabına göre, nasıl uygun görürseniz öyle yapın."

Hapishaneye gittiler; Silas hücresinde, dizinde yazı tabletiyle oturuyordu. Onları görünce, tableti yüz aşağı yere attı. Thaumastus konuştu: "Silas, eğer tablet kralın ve efendin Herodes Agrippa'ya karşı sitemlerle doluysa, yere atmakla iyi ettin. Sana Kral'ın ne durumda olduğunu anlatınca, hiç kuşkusuz ağlayacaksın. Ona karşı tek bir sitem etmemiş ol-

mayı veya dilini tutmayıp onu herkesin önünde rezil etmemiş olmayı dileyeceksin. Korkunç acılar içinde can çekişiyor. *Herodes'in İlleti*'ne yakalandı. Bir kez İskenderiye'de, eğer Yüce Tanrı'ya karşı suç işlersem, başıma bu bela gelsin demiş düşünmeden."

"Biliyorum," dedi Silas. "Ben oradaydım yemin ettiğinde, sonradan onu uyardım da..."

"Sus da Kral'ın mesajını dinle. Kral şöyle dedi: 'Silas'a ıstıraptan nasıl kıvrandığımı anlatın ve ona karşı kusur ettimse, beni bağışlamasını rica edin. İsterse şimdi hücresinden çıkıp sizinle saraya gelebilir. Ölmeden önce, bir kez daha dostlukla elini sıkmaktan memnun olacağımı söyleyin.'"

Silas somurtarak şöyle dedi: "Sizler Yahudisiniz, bense hor görülen bir Samiriyeli; herhalde ziyaretinizden şeref duymam gerek. Ama size, biz Samiriyeliler hakkında şunu söylemeliyim: Yahudi komşularımız bizler için ne düşünürse düşünsün, biz özgürce konuşmayı ve dürüst davranmayı her şeyden üstün tutarız. Benim geçmişteki dostum ve efendim Kral Herodes'e gelince, eğer acı çekiyorsa, sözümü dinlemediği için, bu sadece kendi suçudur..."

Helcias, Kral Herodes Pollio'ya döndü: "Ölsün mü?"

"Ölsün."

Silas kılını kıpırdatmadan devam etti: "Üç kez onun hayatını kurtardım; ama şimdi onun için bir şey yapamam. Onun kaderi Tanrı'nın elinde. Dostluğa gelince, ne biçim dost dersiniz?.."

Helcias, kapıda duran nöbetçinin elindeki mızrağı kaptı ve Silas'ı göbeğinden vurdu. Darbeyi savuşturmaya çalışmadı Silas.

Silas'ın öldüğü an, beş gün duraksız sancıdan bitap düşen Kral Herodes Agrippa'nın Cypros'un kollarında can verdiği aynı andı. Yahudi milleti tarifsiz bir keder ve dehşet içindeydi.

Şimdi bütün hikâye biliniyordu. Herodes'in laneti bütün Yahudilerin üstüne çökmüş gibiydi: Kıpırdayacak halleri

kalmamıştı. Yunanlar sevinçten uçuyordu. Herodes'in emriyle, Helcias tarafından yeniden silahlandırılan alaylar inanılmaz rezil ve iğrenç davranışlar sergilediler. Saraya saldırıp Cypros'u ve kızlarını yakaladılar; niyetleri onları Kayseriya sokaklarında aşağılayarak gezdirmekti. Cypros, bir askerden kaptığı kılıçla kendini öldürdü; ama kızlar işlemeli entarilerini giyip askerlerle beraber gitmeye, hatta babalarının ölümü ardından söylenen şükran ilahilerine katılmaya zorlandılar. Geçit alayından sonra, askerlerin genelevine götürüldüler ve orada, damların üstünde en kaba çirkinliklere hedef oldular. Sadece Kayseriya'da değil, başka bir Yunan şehri olan Samiriye'de de halka şölenler verildi ve başlarına çelenk takmış, güzel kokular sürünmüş Yunanlar, karınlarını tıka basa doyurup birbirlerinin şerefine içtiler ve Kürekçi'ye adak olarak, yere şarap döktüler. Yahudiler bütün bunlara hiç ses çıkarmadı. "Tanrı'nın lanetlediğine yardım etmek caiz midir?" Çünkü Tanrı'nın lanetinin kişinin çocuklarına da geçtiğine inanıyorlardı. Küçük prensesler öylesine ahlaksızca kullanıldıklarında, sadece altı ve on yaşlarındaydılar.

24. Bölüm

Herodes, on yıl önce bugün öldü ve o zamandan beri Doğu'da neler olduğunu, şimdi okurlarımın Doğu'ya karşı ilgisi azalmış olsa da, kısaca anlatacağım. Bu hikâyede ucu açık nokta bırakmamak zorunda hissediyorum kendimi. Marsus, Herodes'in ölümünü duyar duymaz, hemen Kayseriya'ya indi ve hem orada hem de Samiriye'de düzeni sağladı. Herodes'in dominyonlarına, geçici vali olarak, Fadus adında bir Romalı şövalye atadı. Bu adamın Filistin'de büyük çaplı ticari girişimleri vardı ve bir Yahudi kadınla evliydi. Atamayı onayladım ve Fadus gerektiği gibi işi sıkı tuttu. Yahudilere dağıtılan silahların hepsi iade edilmemişti Helcias'a: Gilead'lılar, Doğu'daki komşuları, Ammon'daki Araplara karşı ellerinde bulunsun istemişlerdi. Yahudiyelilerin ve Celilelilerin de geri vermediği epey silah vardı ve ülkeye büyük zarar veren eşkıya çeteleri türemişti. Ama Fadus, sadakatlerini kanıtlama derdinde olan Helcias ve Kral Herodes Pollio'nun yardımıyla, Gilead'lıların önde gelenlerini tutukladı, takipçilerini silahsızlandırdı ve eşkıya çetelerini teker teker yakaladı.

Müttefiklerden Pontus, Kommagene, Küçük Ermenistan ve Ituraea kralları, Herodes'in kardeşi vasıtasıyla onlara iletiği tavsiyeye uydular ve Ermenistan sınırında Bardanes'le buluşamayacakları için ondan özür dileyerek, Roma'ya bağ-

lılıklarını yinelediler. Bardanes, buna rağmen batıya doğru ilerledi: Ermenistan'ı geri almaya kararlıydı. Marsus, ona Antiokheia'dan sert bir uyarı gönderdi ve Ermenistan'la savaşın Roma'yla savaş demek olduğunu bildirdi. Bunun üzerine, Adiabenos Kralı, Kudüs'te bulunan çocuklarının Romalılar tarafından rehine alınabileceğini ileri sürerek, Bardanes'e sefere katılmayacağını söyledi. Bardanes ona savaş açtı; ülkesini tam istila edecekti ki, Gotarzes'in başka bir ordu topladığını ve imparatorluk üzerindeki iddialarını yinelediğini duydu. Apar topar geri döndü ve bu kez, iki kardeş arasındaki savaş, Hazar Denizi'nin güney kıyılarına yakın olan Kura Nehri kıyılarında yapıldı. Gotarzes yenildi ve dört yüz mil doğudaki Dahian ülkesine kaçtı. Bardanes onu kovaladı ama Dahian'ları yendikten sonra, muzaffer ordusunu daha ileri gitmeye ikna edemedi; çünkü Parth İmparatorluğu'nun sınırlarını geçmişlerdi. Ertesi yıl döndü ve Adiabenos'u istila etmeye hazırlanırken, ava çıktığı bir gün, kendi soylularının kurduğu pusuya düşüp öldürüldü. Ortadan kalkması beni rahatlattı; çünkü çok yetenekli ve olağanüstü enerjik bir adamdı.

Bu arada Marsus'un görev dönemi sona ermişti ve onun Roma'ya dönüp bana danışmanlık yapacağına seviniyordum. Onun yerine Cassius Longinus'u atadım. Ünlü bir hukukçu ve yeğenim Drusilla'nın sabık kayınbiraderiydi. Geçmişte, zor hukuki noktalarda ona sıkça başvurmuştum. Bardanes'in ölüm haberi Roma'ya gelince, Marsus şaşırmadı: Galiba komploda onun da parmağı vardı. Uzun yıllar Roma'da rehine olarak tutulmuş, sabık Parth krallarından birinin oğlu olan Meherdates'i Parth tahtına aday olarak göndermemi tavsiye etti. Bardanes'i öldüren soyluların Meherdates'i destekleyeceğini garanti ediyordu. Gelgelelim, Gotarzes Dahian ordusuyla tekrar ortaya çıktı ve Bardanes'i öldürenler ona biat etmeye zorlandılar. Bu durumda Meherdates, onu doğuya göndermek için elverişli bir fırsat çıkana

kadar, Roma'da kaldı. Marsus bunun yakın olduğu kanısındaydı: Gotarzes gaddar, kaprisli ve korkaktı; soyluların sadakatini uzun süre koruyamazdı. Marsus haklı çıktı. İki yıl sonra, Parth İmparatorluğu'nun önde gelenleri (Adiabenos Kralı da aralarında) tarafından gizlice gönderilen bir heyet, benden Meherdates'i onlara göndermemi istedi. Tamam, dedim ve Meherdates'i övdüm. Elçilerin önünde ona, zorba rolüne girmemesini, kendisini sadece bir eyalet yöneticisi ve halkını eşit yurttaşlar olarak görmesini söyledim: Hiçbir Parth kralı şimdiye kadar adalet ve hoşgörü yaklaşımı uygulamamıştı. Onu Antiokheia'ya yolladım ve Cassius Longinus ona Fırat Nehri'ne kadar eşlik etti; hemen Parth ülkesine geçmesini ve eğer hızlı ve gözü pek davranırsa, tahtın sahibi olacağını belirtti. Ne var ki, gizlice Gotarzes'i yeğleyen sözde müttefik Osroene Kralı, Meherdates'i sarayında keyifli eğlenceler ve av partileriyle mahsus oyaladı ve doğrudan Mezopotamya yoluyla gitmek yerine, Ermenistan'dan dolaşmasını tavsiye etti. Meherdates bu kötü tavsiyeye uydu; böylece hem Gotarzes'in hazırlanmasına vakit bıraktı hem de ordusunu karlı Ermenistan dağlarından geçirmeye çalışarak birkaç ay kaybetti. Ermenistan'dan inince, Dicle'ye yürüdü ve Ninova ile diğer önemli şehirleri ele geçirdi. Adiabenos kralı onu sınırda karşıladı, ama onun işe yaramaz olduğunu çabucak kavrayıp ilk fırsatta davasını terk etmeye karar verdi. Böylece, Meherdates ile Gotarzes'in orduları savaşa girince, Osroene ve Adiabenos kralları ansızın Meherdates'i terk etti. Yiğitçe çarpıştı ve kazanmasına ramak kaldı; çünkü Gotarzes öyle ödlek bir komutandı ki, kaçmasını önlemek için, generalleri onu zincirle bir ağaca bağlamak zorunda kalmışlardı. Sonunda Meherdates yakalandı ve kahraman Gotarzes, kulaklarını keserek onu alay edercesine Cassius'a gönderdi. Çok geçmeden öldü Gotarzes. Parth ülkesinde sonraki gelişmeler, sanırım okurlarımın ilgisini çekmez; aslında beni bile pek az ilgilendiriyor.

Mithridates birkaç yıl Ermenistan tahtında oturdu, ama sonunda, kardeşi Gürcistan Kralı'nın oğlu olan yeğeni tarafından öldürüldü. Bu ilginç bir hikâyeydi. Gürcistan Kralı kırk yıldır iktidardaydı ve büyük oğlu, onun ölmesini ve krallığın kendisine kalmasını beklemekten bıkmıştı. Oğlunun karakterini bilen ve kendi hayatından endişe eden kral, ona Gürcistan'dan daha büyük ve zengin olan Ermenistan'ın tahtını ele geçirmesini tavsiye etti. Oğlan kabul etti. Sonra kral oğluyla kavga etmiş numarası yaptı ve oğlan Ermenistan'a kaçıp Mithridates'e sığındı. Orada iyi karşılandı ve Mithridates onu kızıyla evlendirdi. Ama vakit kaybetmeden koruyucusuna karşı entrikalara girişti. Babasıyla barışmış gibi yapıp Gürcistan'a döndü ve babası, Mithridates'le bir anlaşmazlık çıkarıp, ona karşı oğlunun komutasında bir ordu gönderdi. Mithridates'in siyasi danışmanı olan Romalı albay, Mithridates ile damadı arasında bir uzlaşma toplantısı önerdi. Mithridates peki, dedi; ama tam anlaşma mühürlenecekken, hileyle Gürcü askerler tarafından yakalandı ve yorganla boğuldu. Suriye valisi bu korkunç eylemi duyunca, kurmaylarını topladı ve Mithridates'in öcünü almak için, şimdi onun tahtına geçen katiline karşı bir cezalandırma seferi yapılsın mı, diye sordu. Ama genel görüş bundan yana değildi: Sınırlarımızdaki Doğu krallarının davranışı ne kadar rezil ve zalim olursa, Roma İmparatorluğu'nun güvenliği komşularımızın birbirlerine karşı güvensizliğine dayandığı için, hiçbir şey yapmamak bizim lehimize olur, dediler. Yine de, vali, cinayeti onaylamadığını göstermek için, Gürcistan Kralı'na resmi bir mektup göndererek, ordusunu çekmesini ve oğlunu geri çağırmasını istedi. Parth'lar bu mektubu duyunca, fırsat bu fırsat diyerek Ermenistan'ı işgal ettiler ve yeni kral kaçtı. Ama seferi daha ileri götüremediler; çünkü çok sert bir kıştı ve adamlarının çoğu hastalıktan öldü veya dondu. Bunun üzerine Kral döndü. Ama bu hikâyeyi niye sürdüreyim ki? Bütün Doğu hikâyeleri aynı amaçsız, bir ileri

iki geri gidişgelişlerden ibaret. Ancak akışa amaç ve yön verebilecek bir önder çıkarsa –ki bu o kadar enderdir ki neredeyse hiçbir zaman olmaz– durum farklı olabilir. Herodes Agrippa işte öyle bir önderdi, ama dehasını tam kanıtlayamadan öldü.

Yahudilerin Mesih umudu, Theudas adında Gilead'lı bir şarlatan tarafından yeniden canlandırıldı. Fadus'un valiliği sırasında, etrafına epey adam toplanmış ve onu Şeria Nehri'ne izlemelerini söylemişti: Orada, peygamber Elişa'nın yaptığı gibi, nehirden yol açacak ve onları ayakları ıslanmadan geçirip Kudüs'ü almaya götürecekti. Fadus bir süvari birliği göndererek fanatik kalabalığı dağıttı ve Theudas'ı yakalayıp kafasını kestirdi. (Bundan sonra Mesihlik iddiasıyla ortaya çıkan olmadı; ama Herodes'in bana yazdığı mezhep, Yusuf oğlu İsa'nın izleyicileri son zamanlarda, Roma'da bile epey çoğalmış görünüyor. Aulus Platius'un karısı, benim önümde, onların sevgi şölenlerinden birine katılmakla suçlandı; ama Aulus Britanya'daydı ve onun hatırına meseleyi geçiştirdim.) Filistin'deki buğday kıtlığı Fadus'u zora soktu: Herodes'in hazinesi tamtakırdı (nasıl para harcadığı düşünülürse, şaşılacak şey değil), dolayısıyla Mısır'dan buğday alarak sıkıntıyı gidermek olanaksızdı. Yine de, Yahudiler arasında bir bağış komitesi örgütledi ve o kışı atlatmayı becerdiler. Ama ertesi yıl hasat gene başarısızdı ve bütün varlığını Mısır'dan buğday almak için veren Adiabenos Ana Kraliçesi olmasaydı, yüz binlerce Yahudi ölecekti. Yahudiler kıtlığı, Tanrı'nın Herodes'in günahından ötürü bütün millete verdiği bir ceza olarak görüyorlardı. Aslında ikinci kıtlık, hava koşullarının olumsuzluğundan çok, Yahudi çiftçilerin kabahatiydi: Öyle bozuktu ki moralleri, Fadus'un halefinin (Alabarkhes Alexander'in Yahudilikten dönen oğlu) onlara ekmek için verdiği tohumu yemişler, hatta çuvallarda çimlenmeye bırakmışlardı. Yahudiler gerçekten garip bir ırk. Cumanus adlı bir sonraki valinin döneminde ciddi karışıklıklar çıktı.

Korkarım iyi bir seçim değildi Cumanus ve daha görevine başlarken bir felaketle karşılaştı. Roma örneğini izleyerek, Yahudilerin Fısıh bayramında düzeni korumak için, bir tabur nizami askeri tapınağın yakınına yerleştirmişti. Aralarından Yahudileri sevmeyen bir asker, tam ayinin en kutsal yerinde pantolonunu indirdi ve tapınanlara alayla edep yerlerini gösterip bağırdı: "Hey, Yahudiler, buraya bakın! Bunlar görmeye değer." Bir kargaşadır başladı; Yahudiler, askerin bu kışkırtıcı ve aptalca hareketi Cumanus'un emriyle yaptığını söylediler. Doğal olarak kızdı Cumanus, kalabalığa susmalarını ve ayini düzenli şekilde sürdürmelerini bağırdı; ama kalabalık giderek daha tehditkâr bir hale geldi. Cumanus'a bir tabur duruma hâkim olamayacakmış gibi geldi. Kalabalığı sindirmek için bütün garnizonu oraya çağırttı; vahim bir hataydı bence. Kudüs'ün sokakları dar ve dolambaçlıdır; bayramı kutlamak için dünyanın her yanından çok sayıda Yahudi gelmişti. Bir ses yükseldi: "Askerler geliyor. Kaçın, canınızı kurtarın!" Bir kaçışmadır başladı. Tökezleyen veya düşenler ayak altında ezildi ve köşe başlarında kaçanlardan iki grup karşılaştığında, arkadan gelen baskı öyle şiddetliydi ki, binlerce kişi ezildi. Askerler kılıçlarını bile çekmediler, ama panikte yirmi bin kadar Yahudi öldü. Felaket öyle büyüktü ki, bayramın son günü kutlanmadı. Sonra kalabalık evlerine dağılırken, bir grup Celileli, bana ait bir parayı almak için İskenderiye'den Akkâ'ya gitmekte olan Mısırlı vekilharcımı yakaladılar ve bu arada kendi işini de yürüten adamın bir sandık mücevherini çaldılar. Cumanus bunu duyunca, hırsızlığın yapıldığı yere en yakın olan (Samiriye ve Yahudiye sınırındaki) köyleri cezalandırmaya girişti. Oysa hırsızların sadece oradan geçen Celililer olduğu aksanlarından belliydi. Bir grup asker gönderip köyleri yağmalattı ve önde gelen adamlarını tutuklattı. Bu arada, evleri yağmalayan askerlerden biri Musa'nın Yasa kitabının bir kopyasını buldu ve kutsal yazıları müstehcen bir taklitle

okumaya başladı. Yahudiler, bu dine küfür karşısında dehşet içinde bağrışarak parşömeni ondan kapmaya koştular. Ama asker kahkahalar atarak ve kâğıtları yırtıp arkasına savurarak kaçtı. Durum o kadar gerginleşti ki, Cumanus olayı duyunca, askerlere bir uyarı ve Yahudilere bir iyi niyet işareti olarak, adamı idam etmek zorunda kaldı.

Bir iki ay sonra, başka bir bayram için Kudüs'e giden Celilelileri, daha önceki meseleden ötürü, Samiriyeliler köylerinden geçirmedi. Celililer diretti ve çıkan kavgada birkaç kişi öldü. Sağ kalanlar tazminat için Cumanus'a gittiler, ama Cumanus onlara yüz vermedi ve Samiriyelilerin köylerinden geçit vermemekte haklı olduklarını söyledi: Neden çevredeki tarlalardan geçmediniz, diye sordu. Bunun üzerine, akılsız Celililer ünlü bir hayduda başvurdular ve onun yardımıyla Samiriyelilerin köyünü yağmaladılar. Cumanus Samiriyelileri silahlandırdı ve Samiriye garnizonundaki dört taburla birlikte Celilelilere saldırdı ve epey sayıda adamı öldürdü veya yakaladı. Daha sonra, bir Samiriyeli heyet Suriye Valisi'ne giderek, köylerini ateşe verdikleri iddiasıyla, başka bir Celileli gruptan tazminat talep etti. Vali, bu işi kökünden çözmeye kararlı olarak Samiriye'ye geldi. Yakalanan Celilelileri çarmıha gerdirdi ve sonra kavgaların esas nedenini araştırmaya başladı. Öğrendikleri şunlardı: Celilelilerin Samiriye'den geçiş hakkı vardı ve Cumanus, çıkan kavgadan ötürü Samiriyelileri destekleyeceğine, asıl onları cezalandırmalıydı; Celilelilerin hırsızlığı yüzünden Yahudiye ve Samiriye köylerini cezalandırması haksızdı; dahası, asayişi bozan ilk olayda, yani Fısıh bayramında, bir askerin utanmazca edep yerlerini sergilemesine taburun albayı yüksek sesle gülmüş ve Yahudiler manzarayı beğenmediyse, bakmasınlar demişti. Kanıtları dikkatle inceleyince, Samiriyelilerin köylerini kendilerinin yaktığını ve istedikleri tazminatın yanan malların değerinin çok üstünde olduğunu fark etmişti. Bütün para eden eşyalar, yangından önce özenle evlerden taşınmış-

tı. Böylece Cumanus'u, albayı, Samiriyeli davacıları ve bazı Yahudi tanıkları Roma'ya, bana gönderdi ve davaya kendim baktım. Kanıtlar çelişiyordu, ama sonunda ben de vali ile aynı kanıya vardım. Cumanus'u Karadeniz'e sürdüm; Samiriyeli davacıları, yalancılık ve kundakçılıktan idam ettirdim; gülen albayın ise Kudüs'e götürülerek halkın lanetlemesi için sokaklarda gezdirilmesini ve suçu işlediği yerde idam edilmesini emrettim. Çünkü görevi bir dini törende düzeni korumak olan bir subay, kasten halkı kışkırtır ve yirmi bin masum insanın ölümüne yol açarsa, bence bu suçtur.

Cumanus'u çektikten sonra, Herodes'in tavsiyesini hatırladım ve Felix'i oraya vali atadım: Üç yıl önceydi bu ve hâlâ orada; epey zorlanıyor, çünkü ülke karışık ve eşkıyalar etrafta cirit atıyor. Felix, Herodes'in daha önce Humus Kralı ile evli olan, ama ondan ayrılan en küçük kızıyla evlendi. Öteki kızı Helcias'ın oğluyla evlendi. Herodes Pollio öldü ve amcasının ölümünden sonra dört yıl Chalcis'i yöneten genç Agrippa'yı şimdi Batanea Kralı yaptım.

İskenderiye'de üç yıl önce yine karışıklıklar ve bazı ölümler oldu. Roma'da meseleyi araştırdım ve Yunanların bir kez daha Yahudilerin ibadetini engelleyerek onları kışkırttığını saptadım. Yunanlara hak ettikleri cezayı verdim.

Doğu konusunda bu kadar söz yeter; şimdi imparatorluğun diğer bölgelerindeki olayları da kısaca toparlarsam, merkezi Roma olan esas hikâyeme odaklanabilirim.

Parth'ların Roma'dan bir kral talep ettikleri sıralarda, bir zamanlar Hermann'ın yönettiği büyük Germen konfederasyonu Cherusci kabilesi de aynı talepte bulunmuşlardı. Hermann, özgür bir halkı despotça yönetmeye kalkışmasından ötürü, kendi ailesinin fertleri tarafından öldürülmüş ve sonra, katillerin başını çeken iki yeğeni arasında çıkan kavga uzun bir iç savaşa dönüşmüş ve sonunda, bir istisna dışında, bütün Cherusci kraliyet soyunun tükenmesine yol açmıştı. İstisna, Hermann'ın kardeşi Flavius'un oğlu Italicus'tu. Her-

mann hileyle Varus'un üç alayını pusuya düşürüp katlettiği zaman, Flavius Roma'ya sadık kalmış; ama birkaç yıl sonra, ağabeyim Germanicus'un emrinde savaşırken Hermann tarafından öldürülmüştü. Italicus Roma'da doğmuş ve babası gibi, Soylu Şövalyeler Sınıfı'na kabul edilmişti. Yakışıklı ve yetenekli bir gençti ve iyi bir Romalı eğitimi almıştı. Ama bir gün Cherusci tahtına geçebileceğini öngörerek, Roma silahları kadar Germen silahlarını da kullanmayı, kendi dilini ve yasalarını öğrenmesinde ısrar etmiştim. Öğretmenleri, benim özel muhafızlarımdandı. Ona bira içmeyi de öğrettiler: Kupalar dolusu bira içemeyen bir Germen prensi itibar kazanamaz.

Sonra bir Cherusci heyeti Roma'ya gelip, Italicus'un yeni kralları olmasını talep etti. Geldiklerinin ilk günü, tiyatroda büyük bir çıngar çıkardılar. Hiçbiri daha önce Roma'ya gelmemişti. Saraya gitmişler ve benim tiyatroda olduğumu öğrenince, oraya gelmişlerdi. Plautus'un *İnsafsız Adam* komedisi oynanıyordu ve herkes tüm dikkatini oyuna vermişti. Yukarıdaki halk sıralarına, sahnede konuşulanların neredeyse duyulmadığı bir yerlere oturtuldular. Yerleşir yerleşmez, çevreye bakıp yüksek sesle sormaya başladılar: "Bunlar şerefli yerler mi?"

Yer gösterenler fısıldayarak öyle olduğunu belirtmeye çalıştı.

"Sezar nerede oturuyor? Başdanışmanları nerede?" diye sordular.

Yer gösterenler orkestrayı işaret ettiler: "Sezar orada. Ama biraz ağır işittiği için aşağıda oturuyor. Sizin oturduğunuz yerler gerçekten en şereflisi. Bilirsiniz, ne kadar yukarı, o kadar şerefli."

"Sezar'ın yanındaki mücevherli takkeler giymiş koyu derili adamlar kim?"

"Onlar Parth elçileri."

"Parth ülkesi neresi?"

"Doğuda büyük bir imparatorluk."

"Onlar niye aşağıda oturuyor? Şerefli değiller mi? Yoksa renklerinden ötürü mü?"

"Hayır efendim, gayet şereflilerr," dediler yer göstericiler. "Ama lütfen yüksek sesle konuşmayın."

"O halde neden o aşağı yerde oturuyorlar?" diye ısrar etti Germenler.

("Şşş, şşş! Susun Barbarlar, duyamıyoruz!" sesleri ve halktan benzer protestolar.)

"Sezar'a saygıdan," diye attı yer göstericiler. "Eğer Sezar sağırlığı yüzünden aşağıda oturmak zorundaysa, ondan yukarıda oturmak ayıp olur, diye düşündüler."

"Yani o zavallı kara kuru takım nezakette bizden daha mı ileri?" diye haykırdı Germenler. "Haydi, kardeşler, aşağı inelim!" Dolu sıraların arasından ite kaka geçip kendilerine Vesta rahibelerinin arasında muzaffer bir edayla yer bulduklarında, oyuna beş dakika ara verilmişti. Kötü niyetleri yoktu; ben de onları hak ettikleri saygıyla selamladım ve o akşam yemekte, istedikleri kralı vermeye razı oldum. Bundan gayet memnun olduğumu da eklemeliyim.

Italicus'u Ren ötesine gönderirken ona verdiğim öğüt, garip ama, Meherdates'i Fırat ötesine gönderirken ona verdiğim öğüdün tam tersiydi; çünkü dünyanın hiçbir yerinde, Parth'lar ile Cherusci'ler kadar birbirine benzemeyen iki ırk bulamazsınız. Italicus'a şöyle dedim: "Italicus, özgür bir milleti yönetmek üzere çağrıldığını unutmamalısın. Sen bir Romalı olarak eğitildin ve Roma disiplinine alışıksın. Bir Romalı magistranın veya generalin astlarından beklediği davranışı, sen kendi kabilenin üyelerinden beklememelisin. Germenler ikna edilebilir ama zorlanamaz. Bir Romalı komutan astına, 'Albay, filanca yere şu kadar adam götür ve falanca uzunlukta, genişlikte ve yükseklikte bir siper kazdır,' derse, adam tartışmadan, 'Baş üstüne Generalim,' der ve yirmi dört saat içinde siper hazır olur. Bir Cherusci'yle öyle ko-

nuşamazsın. Siperin niçin ve kime karşı kazılacağını bilmek ister; bu şerefsiz görev –çünkü siperlerin korkaklığa işaret olduğunu savunacaktır– için daha önemsiz birini göndermek doğru olmaz mı, der ve kendi özgür iradesiyle dediğini yaparsa, ona nasıl bir armağan vereceğini sorar. Senin vatandaşlarını yönetmenin inceliği, sevgili Italicus, onlara asla kesin bir emir vermemek ve isteklerini sanki devlet politikasıymış gibi göstererek, açık seçik belirtmektir. Bırak onlar, kendi özgür iradeleriyle isteklerini yerine getirdiklerini, böylece sana bir lütufta bulunduklarını, dolayısıyla kendilerini onurlandırdıklarını sansınlar. Eğer sevimsiz, teşekkür getirmeyecek bir görev varsa, bunu reislerin arasında bir rekabet meselesine dönüştür ve –Roma'da rutin bir iş sayılacak– bu onuru üstlenecek adamları altın bilezik veya silahla ödüllendirmeyi sakın unutma. Ve hepsinden önemlisi, sabırlı ol ve asla öfkeni dışa vurma."

Böylece Italicus, Meherdates gibi, büyük ümitlerle yola çıktı ve boş kalan tahtı kendilerinin sahiplenme şansı olmadığını bilen, ama birbirlerini kıskanan reislerin çoğu tarafından iyi karşılandı. Italicus, Cherusci iç politikasının ayrıntılarını bilmiyordu ve dengeli bir tarafsızlıkla davranacağına güvenilebilirdi. Ama kendilerini kral olmaya layık gören küçük bir azınlık vardı ki, bunlar aralarındaki görüş ayrılıklarını geçici olarak öteleyip, Italicus'a karşı birleştiler. Italicus'un, bilgisizliğinden ötürü, kısa sürede bocalamasını bekliyorlardı; ama o, gayet akıllıca yöneterek onları düş kırıklığına uğrattı. Bunun üzerine, gizlice müttefik kabilelerin reislerine gidip Italicus'un Roma hesabına çalıştığı söylentisini yaydılar. "Germania'nın eski özgürlüğü gitti artık," diye yakındılar. "Roma'nın gücü galip geldi. Tahtı sahiplenecek gerçek bir Cherusci yok mu ki, casus ve hain Flavius'un oğlunun onu gasp etmesine izin veriliyor?" Bu çağrıyla, büyük bir vatanseverler ordusu topladılar. Ne var ki, Italicus'u destekleyenler, onun tahtı gasp etmediğini ve kabilenin çoğun-

luğunun rızasıyla, tahtın ona önerildiğini açıkladılar. Onun, krallık soyundan gelen tek prens olduğunu ve Roma'da doğmuş olsa bile, Germenlerin dilini, âdetlerini, silahlarını dirayetle öğrendiğini ve şu anda gayet adil biçimde yönettiğini söylediler. Babası Flavius'a gelince, kesinlikle hain değildi: Romalılarla kardeşi Hermann dahil bütün milletin onayladığı bir dostluk yemini etmiş ve Hermann'ın aksine, yeminini bozmamıştı. Germenlerin eski özgürlüğüne gelince, ikiyüzlülük ediyordu öyle diyenler; yeni iç savaşlarla milletin yine perişan olacağını hiç düşünmüyorlardı.

Italicus ile rakipleri arasında çıkan büyük savaşta, Italicus tam bir galibiyet sağladı; zaferi o kadar kesindi ki, çok geçmeden, Germenlerin bağımsızlığını ve gururunu okşama yolundaki öğütlerimi unuttu. Reislerine şunu bunu emretmeye başladı. Onu hemen başlarından attılar. Daha sonra, komşu bir kabilenin silahlı yardımıyla yerine döndü, sonra tekrar atıldı. Karışmaya hiç yeltenmedim: Batı'da da, Doğu'daki gibi, Roma İmparatorluğu'nun güvenliği büyük ölçüde komşularımızın kendi iç çatışmalarına bağlıdır. Bunları yazdığım sırada, Italicus bir kez daha kral; ama Chatti'lere karşı başarılı bir savaştan çıkmasına rağmen, ondan nefret ediyorlar.

Bu sıralarda, daha kuzeyde de sorunlar vardı. Aşağı Ren eyaletinin valisi aniden ölmüş ve düşman yine nehir ötesi akınlara başlamıştı. Tiberius döneminde başımıza bela olan Numidia'lı Tacfarinas tipinde yetenekli bir liderleri vardı: O da, Tacfarinas gibi, bizim yedek alaylarımızdan bir kaçaktı ve taktik bilgisini epey geliştirmişti. Gannascus adında bir Friesland'lıydı ve geniş çaplı operasyonlar yürütüyordu. Bizden birtakım hafif nehir tekneleri ele geçirmiş, Flandres ve Brabant sahillerinde korsanlığa başlamıştı. Atadığım yeni Vali Corbulo'ya kişisel sempati duymasam da, yeteneklerinden çok yararlandım. Tiberius Corbulo'yu anayolların sorumlusu olarak görevlendirmiş ve adam, kısa sürede, yol-

ların durumundan sorumlu olan müteahhitlerin sahtekârlığını ve görevleri yolların iyi durumda olup olmadığını denetlemek olan taşra magistralarının ihmallerini ortaya koyan çok sert bir rapor göndermişti. Tiberius, rapora dayanarak, suçlanan kişileri ağır para cezalarına mahkûm etmişti; ama suçlarıyla orantısız bir cezaydı bu, çünkü yolların kötüleşmesi daha önceki magistraların döneminde olmuş ve bu müteahhitler, en kötü yerleri onarmak için işe yeni alınmıştı. Caligula Tiberius'un yerine geçtikten sonra para ihtiyacı baş gösterince, Corbulo raporunu ortaya çıkarmış ve önceki bütün taşra magistralarına ve müteahhitlerine, Tiberius'un sonunculardan aldığı miktar oranında ceza kesmiş ve parayı toplama görevini de Corbulo'ya vermişti. Caligula'nın ardından ben iktidara gelince, yolların onarımı için gereken miktarı–toplam paranın beşte biri–tutmuş ve gerisini adamlara iade etmiştim. Tabii ne Caligula ne de Tiberius parayı yol onarımı için kullanmıştı ve yollar her zamankinden beter durumdaydı. Ben gerçekten onları onarttım ve şehirlerarası yollarda, ağır özel arabaların kullanımını sınırlayan bazı trafik düzenlemeleri getirdim. Bu özel arabalar, Roma'ya mal taşıyan köy arabalarından çok daha fazla yıpratıyordu yolları. Tembel zenginlerin sefasının bedelini taşra halkının ödemesini doğru bulmuyordum. Eğer varlıklı Romalı şövalyeler şehirdışındaki malikânelerini ziyaret etmek isterlerse, tahtırevanla veya at sırtında gidebilirlerdi.

Ama Corbulo'dan söz ediyordum. Onun çok sert ve dikkatli bir adam olduğunu görmüştüm ve aşağı eyaletteki garnizonu yeniden hizaya getirecek sert bir amire ihtiyaç vardı: Ölen vali fazla gevşekti. Corbulo'nun Köln'deki karargâhına varışı, Galba'nın Mainz'a varışını andırıyordu. (Galba şimdi benim Afrika valimdi.) Ordugâh kapısında nöbet tutan askeri, uygunsuz kıyafetinden ötürü kırbaçlattı. Adam tıraşsızdı, saçı en az bir aydır kesilmemişti ve asker pelerini, nizami kızıl kahve değil, süslü püslü bir sarı renkti. Aradan

çok geçmeden, "silahını düşmana bırakmak" suçundan iki askeri idam ettirdi: Adamlar bir hendek kazıyorlardı ve kılıçlarını çadırlarında bırakmışlardı. Birliklerin gözü korktu ve düzen sağlandı; Corbulo Gannascus'a karşı harekâta geçince, onun sıkı bir disiplinci olmasının yanında, yetenekli bir general olduğunu da gördüler ve kendilerinden bekleneni fazlasıyla yerine getirdiler. Askerler, en azından yaşlı askerler, ne kadar sert olursa olsun, güvenilir bir generali, merhametli ama yetersiz bir generale daima tercih ederler.

Corbulo savaş tekneleri donattı ve Gannascus'un korsan filosunu kovalayıp batırdı; sonra sahile yürüdü, Friesland'lıları rehine vermeye ve Roma'ya sadakat yemini etmeye zorladı. Onlar için, Roma modeline uygun bir tüzük yazdı ve toprakları üzerinde bir kale ve garnizon kurdu. Bütün bunlar gayet güzeldi, ama Corbulo orada duracağına, bize karşı akınlara katılmamış olan Büyük Chauci'lerin ülkesine yürüdü. Gannascus'un bir Chauci tapınağına sığındığını duymuş ve onu yakalayıp öldürmek için bir süvari birliği göndermişti. Bu, Chauci tanrılarına hakaretti ve Gannascus'un öldürülmesinden sonra, aynı birlik Ems'e devam etti ve Emsbüren'deki Chauci kabileleri meclisine, Corbulo'nun, hemen boyun eğmeleri ve ağır bir yıllık haraç ödemeleri yolundaki talebini iletti.

Corbulo bana bu eylemlerini bildirince müthiş öfkelendim: Gannascus sorununu iyi halletmişti; ama Chauci'lerle çatışmak başka şeydi. Yeni bir savaşa ayıracak askerimiz yoktu: Eğer Büyük Chauci'ler Küçük Chauci'leri yardıma çağırırsa ve Friesland'lılar da tekrar ayaklanırsa, bir yerlerden güçlü takviye bulmak gerekecekti ki, Britanya'daki yükümlülüklerimiz yüzünden bu imkânsızdı. Ona hemen Ren'in gerisine çekilmesini yazdım.

Corbulo mektubumu, Chauci'ler onun ültimatomunu yanıtlamadan önce aldı. Bana bozulmuştu; askeri başarılarıma rakip olabilecek bir generali kıskandığımı düşünüyordu.

Kurmaylarına, Geta'nın Mauritania'yı fethetmesi ve Salabus'u yakalamasına karşılık yeterince onurlandırılmadığını hatırlattı; şimdi imparator ailesinden olmayan generallerin de zafer kutlaması yapma hakkını yasalaştırmış olsam bile, anlaşılan benden başka kimsenin zafer hak edecek bir sefere komuta etmesine izin vermeyeceğimi söyledi. Despotluk karşıtı tavırlarım sırf gösterişti: Aslında Caligula kadar zorbaydım, sadece bunu daha iyi gizliyordum. Benim adıma savurduğu tehditlerde geri adım atmak, Roma'nın itibarını sarsacak ve müttefiklerimiz ona gülecekti; kendi askerleri de. Ama bu, yalnızca kurmaylarına yönelik öfkeli bir konuşmaydı.

Birliklere geri çekilme emri verdiğinde bütün söylediği şuydu: "Asker, Caesar Augustus Ren'den geri çekilmemizi emrediyor. Bu kararı niçin verdiğini henüz bilmiyoruz ve sorgulayamayız. Ben, kendi adıma düş kırıklığına uğradığımı dürüstçe itiraf ediyorum. Eski günlerde ordularını yöneten Romalı generaller daha talihliydi." Gelgelelim, kendisine zafer nişanları verildi ve ona özel bir mektupla, kulağıma gelen bana yönelik suçlamalarından kendimi temize çıkarmaya çalıştım. Öfkelenmişti, tamam, ben de Chauci'leri kışkırtmasına öfkelenmiştim; ama beni kıskançlıkla suçlamayacak kadar iyi tanıdığını sanırdım; benim suçum, kısacık bir emir göndereceğime, geri çekilmesini gerektiren nedenleri ayrıntılı olarak anlatmaktı. Sonra açıkladım bu nedenleri. Çok efendice bir özürle yanıtladı beni; despotluk ve kıskançlık suçlamalarını geri aldı ve sanırım, şimdi birbirimizi daha iyi anladık. Birliklerini meşgul etmek ve kendisine gülme fırsatı vermemek için, onları Maas ile Ren arasında yirmi üç mil uzunluğunda bir kanal açma işine koydu; dümdüz olan bölgede ara sıra olan su baskınlarını boşaltacaktı kanal.

O zamandan beri Germania'da kayda değer başka olaylar çıkmadı – dört yıl önceki Chatti akını dışında. Bir gece, Mainz'ın birkaç mil kuzeyinden, kalabalık bir güçle nehri

geçtiler. Yukarı eyaletin komutanı, ben İmparator olduğumda çok kararsız davranan Konsül Secundus'tu. Yaşayan en iyi Romalı şair olarak ünlenmişti. Ben modern şairlerden pek hoşlanmam, hatta Augustus dönemindekilerden bile; onların şiirleri kulağıma sahici gelmez. Kanımca, hakiki şairlerin sonuncusu Catullus'tu. Belki şiir ve özgürlük ancak birlikte yaşar; belki monarşi rejiminde hakiki şiir ölür ve yerini şaşaalı bir retorik ve dikkate değer vezin oyunları alır. Bana kalsa, Vergilius'un *Aeneis*'inin on iki kitabı yerine, Ennius'un *Annales*'inin tek bir kitabını yeğlerim. Roma'nın en muhteşem Cumhuriyetçi günlerinde yaşayan ve büyük Scipio'yu özel dostu sayan Ennius hakiki bir şairdi bence. Vergilius sadece mükemmel bir vezin zanaatçısıydı. İkisinin bir savaş hakkında yazdıklarını karşılaştırın: Sıradan bir er iken yüzbaşılığa yükseltilen Ennius tam bir asker gibi yazar; Vergilius ise, uzak bir tepeden savaşı seyreden kültürlü bey gibi. Vergilius Ennius'tan çok şey almıştır. Kimileri, etkileyici üslubu ve kültürüyle Ennius'un yontulmamış dehasını aştığını söyler. Ama bu saçmadır. Aisopos'un çalıkuşu ile kartal öyküsüne benzer. Kuşlar aralarında, hangisi en yükseğe uçacak diye bir yarışma düzenlemiş. Kartal kazanmış; ama yorulup daha yukarı çıkamayınca, onun sırtına tüneyen çalıkuşu birkaç metre daha yükselmiş ve ödülü almış. Vergilius, kartal Ennius'la kıyaslanırsa, sıradan bir çalıkuşudur. Ve tek tek güzellikler üzerinde durursanız, Vergilius'un hangi şiirinde, Ennius'un şu yalın dizelerindeki ihtişamı bulursunuz?

"Fraxinu' frangitur atque abies consternitur alta.
Pinus pr c ras pervortunt: omne sonabat
Arbustum fremitu silväi frondosäi."

"Dişbudak kesildi, yüce köknarın boynu eğildi,
O haşmetli çamların hepsi yere devrildi,
Şimdi koruda çınlayan düşen gövdelerin sesi."

Ama bunlar çevrilemez; ben de zaten şiir üzerine inceleme yazmıyorum. Evet, Secundus'un şiiri, o gün Senato'daki davranışı kadar samimiyetsiz ve kalitesizdi belki, ama hiç değilse, Galyalı müttefiklerimizi yağmalamaktan dönen iki Chatti tümenini başarıyla yendi. Zafer, hele ganimetin içinde şarap varsa, Germenleri zıvanadan çıkarır; daha çarpıcı olduğunu düşünmeden, bira gibi içerler şarabı. Secundus'un birlikleri, iki düşman tümenini de kuşatarak yendi; on bin kadar askeri öldürdü ve bir o kadar da tutsak aldı. Ona zafer nişanları verildi; ama zafer ödülleri yönetmeliğindeki maddeler tam karşılanmadığından, onu alamadı.

Secundus'un selefi Curtius Rufus'a da benzer bir ödül vermiştim. Rufus, sıradan bir kılıç dövüşçüsünün oğlu olmasına rağmen, Tiberius döneminde birinci dereceden magistra payesine yükseltilmişti. (Tiberius sağlamıştı bu atamayı; soyluluk ve rütbe bakımından daha üstün birkaç aday vardı, ama şöyle demişti Tiberius: "Evet, ama Curtius Rufus kendi şanlı atasıdır.") Rufus zafer nişanları peşindeydi; ama düşmanla kavga çıkarmasını onaylamayacağımın farkındaydı. Augustus döneminde, Varus'un yenilgisinden hemen önce, nehrin birkaç mil ötesinde bir gümüş madeni damar keşfedildiğini biliyordu. Karşıya bir alay göndererek bunu kazdırdı ve damar çok derinlere inip işlenemez hale gelene kadar bir hayli gümüş çıkardı: Bütün Ren ordusunun iki yıllık ödemelerini sağlayacak miktarda gümüş. Bu tabii zafer nişanlarını hak ediyordu. Askerlere maden kazma işi çok zor geldi ve bana, bütün ordu adına eğlenceli bir mektup yazdılar:

"Claudius Caesar'ın sadık birlikleri kendisine derin saygılarını sunar; kendisine ve ailesine uzun ömür ve sağlık dilerler. Gelecekte, generallerini ordulara komuta için göndermeden önce onlara zafer nişanları vermesini rica ederler; çünkü o zaman generaller, Sezar'ın sadık birliklerini, Ger-

men tutsaklara yaptırılması daha uygun düşen maden kazma, kanal kazma ve benzeri angaryalara koşarak bu ödülleri kazanmak zorunda kalmazlar. Eğer Sezar sadık birliklerinin Ren'i geçip birkaç bin Chatti yakalamasına izin verirse, bu işleri ellerinden geldiğince yapmaktan çok memnun olacaklardır."

25. Bölüm

Herodes'in ölümünden sonraki yıl, Britanya zaferim onuruna ilk yıllık kutlamayı yaptım; o gece Castor ve Pollux Tapınağı'nın basamaklarında duyduğum şikâyetleri hatırlayarak, halkın muhtaç kesimine para dağıttım – kişi başına üç altın ve ailenin reşit olmayan her çocuğu için fazladan yarım altın. Bir keresinde on iki buçuk [MS 45 altın ödemek durumunda kaldım: Çünkü ailede bir sürü ikiz vardı. Genç Silanus ve genç Pompeius dağıtım işinde bana yardım ettiler. Düşünüyorum da, Caligula'nın bütün anlamsız vergilerini kaldırdıktan ve çalıp çırptığı kişilere paralarını iade ettikten sonra; Ostia limanı projesinde, sukemerlerinde ve Fucino gölünün kurutulmasında çalışmalar hâlâ devam ederken; kimseyi dolandırmadan bu parayı dağıtabilmem ve yine de Hazine'yi sağlam bir dengede tutabilmem, sanırım teslim edersiniz, bu dört yılda iyi iş çıkardığımı kanıtlar.

İskenderiyelilere mektubumda sözünü ettiğim müneccim Barbillus, birtakım karmaşık matematik hesaplar yaptı ve doğum günümde bir güneş tutulması olacağını bildirdi. Bu beni biraz ürküttü; çünkü tutulmalar, herhangi bir zamanda olabilecek en uğursuz alametlerden biridir, hele doğum günümde, üstelik Mars onuruna bir ulusal şenlik gününde halkı tedirgin edecek ve beni öldürmek isteyen herkesi faz-

lasıyla yüreklendirecekti. Eğer güneş tutulması hakkında halkı önceden uyarırsam, meseleye farklı bakacaklarını; ne olacağını ve olayın işleyişini anlarlarsa, bundan korku değil, sevinç duyacaklarını düşündüm.

Şöyle bir bildiri yayımladım:

"Tiberius Claudius Drusus Nero Caesar Augustus Germanicus Britannicus, İmparator, Ülkenin Babası, Yüksek Rahip, art arda beş yıl boyunca Pleb Hakları Koruyucusu, üç kez Konsül'den Senato'ya, Halka ve Roma'nın Müttefiklerine selamlar.

Yakın dostum Efesli Tiberius Claudius Barbillus, geçen yıl birtakım astronomi hesapları yaptı; bunlar, o bilimde çok ileri olan İskenderiye'deki meslektaşları tarafından da doğrulandı ve önümüzdeki 1 Ağustos gününde, İtalya'nın bazı bölgelerinde tam, bazı bölgelerinde ise kısmi bir güneş tutulması olacağını bildirdi. Geçmişte, bu doğal olgunun batıl inançlardan kaynaklanan korkulara yol açtığını bildiğim için, sizlerin bu yüzden herhangi bir telaşa kapılmamanızı istiyorum. Eski zamanlarda, beklenmedik ve açıklanamaz bir olaydı bu ve yeryüzünde mutluluğun bir süre yok olacağı yolunda tanrılardan gelen bir uyarı sayılıyordu. Ama şimdi, filanca gün tutulma olacağını öngörebilecek kadar iyi anlıyoruz meseleyi. Umarım herkes, insan zekâsının gücünün eski korkuları yenmesinden ötürü gurur duyar ve rahatlar.

Bilgin dostlarımın açıklamaları şöyle: Güneş'in ya hemen ya da Merkür ve Venüs'ün araya girmesiyle –bu tartışmalıdır, ama mevcut tezi etkilemez– kendi yörüngesinde dönen Ay, Güneş gibi uzunlamasına, bir de –muhtemelen yine Güneş gibi– dikine hareket eder; ama Güneş'te hiçbir zaman olmayan bir enlemesine hareketi de vardır. Bu enlemesine hareketten ötürü tepemizdeki Güneş'le aynı hizaya gelince ve göze görünmeden –görünmez, çünkü bildiğiniz gibi, Güneş gün içinde o kadar parlaktır ki, Ay'ın esamisi okunmaz– o

ateşten dairenin altından geçince, o zaman Güneş'ten dünyamıza saçılan ışınlar, Ay'ın araya girmesiyle kararır. Yeryüzündeki kimi insanlar için, bulundukları coğrafi bölgeye göre, bu kararma uzunca sürebilir; kimileriyse bundan hiç etkilenmez. İşin aslı şu ki, bilgisizlerin sandığının aksine, Güneş ışığını asla kaybetmez ve Ay'ın araya girmediği yerlerde, bütün insanlara kendini tüm ihtişamıyla gösterir.

Güneş tutulmasının bu basit açıklaması, herhangi birinizin gaz lambasının ve mumun alevini elinizle perdeleyerek, odayı geçici bir karanlıkta bırakmasıyla aynı basitliktedir. (Ay tutulması ise, Güneş Dünya'nın altındayken, Ay'ın, Dünya'nın kozalak biçimli gölgesine girmesiyle olur ve bu ancak Ay enlemesine hareketi esnasında o noktadan geçerken olur.) Ama tutulmadan en çok etkilenecek semtlerde ki ekteki haritada gösterilmiştir bunlar, bütün magistraların ve diğer sorumlu yetkililerin, halkın paniklemesini önlemesini, karanlıktan yararlanıp hırsızlığa yeltenenlere karşı uyanık olmasını ve tutulma sırasında kimsenin çıplak gözle Güneş'e bakmamasını (bir boynuz parçası veya isle karartılmış cam arasından bakabilirler) sağlamalarını istiyorum; çünkü gözü zayıf olanlar için kör olma tehlikesi vardır."

Sanırım, Dünya'nın yaratılışından bu yana, böyle bir bildiri yayımlayan ilk hükümdar ben oldum. Taşradaki insanlar "uzunlamasına" ve "enlemesine" gibi sözleri anlamasalar bile, bildiri çok olumlu bir etki yarattı. Tutulma, tam öngörüldüğü gibi oldu, şenlik de alışıldığı gibi yapıldı; fazladan, Ay Tanrıçası Diana'ya ve Güneş Tanrısı Apollon'a özel kurbanlar sunuldu.

Ertesi yıl, sağlığım gayet iyiydi; kimse beni öldürmeye teşebbüs etmedi; ve bir devrim girişimi, elebaşısı için acınası bir şekilde sona erdi. Asinius Gallus'tu bu. Asinius Pollio'nun torunu ve Tiberius'un ilk karısı Vipsania'nın daha sonra evlendiği Gallus'tan olan oğluydu. Tiberius öyle nefret

ediyordu ki Gallus'tan, sonunda onu yavaş yavaş açlıktan öldürdü. Bazı insanların adlarının ne kadar yerinde olduğu ilginç. *Gallus* horoz, *Asinus* eşek demektir; Asinius Gallus ise İtalya'yı bir ay gezseniz bulamayacağınız kadar övüngen ve aptal bir eşek-horozdu. Düşünebilir misiniz, ayaklanması için ne asker hazırlamış ne para toplamıştı: Kişiliğinin gücü ve doğuştan soyluluğu, herkesin anında ona katılmasına yeter sanıyordu!

Bir gün pazaryerindeki Söylev Platformu'na çıkıp kısa süre içinde toplanan kalabalığa zorbalığın kötülüklerinden, amcam Tiberius'un babasını nasıl katlettiğinden, Caesar ailesini Roma'dan söküp atmanın ve tahtı ona gerçekten layık birine vermenin ne kadar gerekli olduğundan söz etmeye başladı. Halk, imalı laflarından kendisini kastettiğini anlayınca, gülmeye ve alkışlamaya başladı. Berbat bir hatip ve Senato'daki en çirkin adamdı: Boyu en fazla 1.40'tı, düşük omuzları, kocaman uzun bir suratı, kızılımsı saçları ve minicik kıpkırmızı bir burnu (hazımsızlık çekiyordu) vardı; ama kendisini Hercules ile Adonis'in bir karışımı sanıyordu. Pazaryerinde onu ciddiye alan tek bir kişi olduğunu sanmıyorum; etrafta onunla dalga geçen çeşitli sözler dolaşıyordu: "*Asinus in tegulis*", "*Asinus ad lyram*" ve "*Ex Gallo lac et ova*". (Damdaki eşek, ansızın beliren acayip görüntü anlamında eski bir deyiştir; lir çalan eşek gülünçlük derecesinde yetersiz bir gösteri; horoz sütü ve horoz yumurtası da abes umutlar anlamındadır.) Gelgelelim, daha neler zırvalayacak diye her cümlesini alkışlamaya devam ettiler. Gerçekten de, konuşması bitince, beni tahttan indirmek üzere kalabalığı saraya yürütmeye kalkıştı. Uzun bir sıra halinde onu izlediler, sarayın dış kapısına yirmi adım kala durdular ve onu yalnız devam etmeye bıraktılar. Devam etti. Kapıdaki nöbetçiler, senatör olduğu için sorgulamadan onu içeri aldılar; sarayın bahçesinde bana tehditler savurarak biraz daha yürüdü; ancak o zaman arkasında kimse olmadığını fark etti.

(Halk bazen çok esprili ve çok hain olabilir; bazen çok aptal ve çok korkak olabildiği gibi.) Az sonra tutuklandı ve olayın bütün gülünçlüğüne rağmen, işi görmezden gelemezdim: Onu sürgüne gönderdim, ama yakına, ailesinin toprakları olan Sicilya'ya. "Git kendi çöplüğünde öt veya devedikeni tarlanda anır, hangisini istersen, ama benim kulağım duymasın, yeter," dedim o kolay heyecanlanan, çirkin cüceye.

Ostia limanının tamamlanmasına daha çok vardı ve şu ana kadar altı milyon altın yemişti. Şimdi en büyük teknik zorluk, iki büyük mendireğin uçları arasındaki adayı oluşturmaktı. Belki inanmayacaksınız ama, bunu da kendim hallettim. Caligula'nın, filleri ve develeri Britanya'ya götürüp salimen geri getiren devasa dikilitaş gemisini biliyorsunuz. Gemi şimdi Ostia'daydı ve Sicilya'daki Venüs Tapınağı için Mısır'dan renkli mermer getirmekte kullanılmıştı iki kez. Ama kaptan bana, teknenin artık yıprandığını ve onunla denize açılma riskine bir daha girmek istemediğini söylemişti. Böylece, yine uyanık yattığım bir gece, gemiyi taşla doldurup batırmak ve adanın temeli olarak kullanmak fikri geldi aklıma. Ama bundan vazgeçtim; çünkü geminin dörtte birine taş doldurup batırınca, su küpeşte hizasında kalacak ve tekne çürüyünce taşlar boşta kalıp dağılacaktı. "Keşke elimizde kocaman bir kayaya çevireceğimiz bir Gorgona başı olsaydı!" diye düşündüm. Ve kafam aşırı yorgun olduğunda beynime üşüşen o çılgın hayallerden, gerçekten parlak bir fikir doğdu. Neden tekneyi daha hafif bir malzeme olan çimentoyla doldurup batırmayalım ve çimentoyu su altında donmaya bırakmayalım?

Sabahın ikisiydi bu fikir aklıma geldiğinde; ellerimi çırptım ve gelen azatlıya hemen başmühendisimi bana getirmesini söyledim. Bir saat kadar sonra, başmühendis kentin ta öbür ucundan telaşla ve titreyerek geldi; bir ihmalinden ötürü idam edileceğini sanıyordu belki. Heyecan içinde, fikrim uygulanabilir mi, diye sordum ve çimentonun deniz suyun-

da başarıyla donmayacağını öğrenerek büyük düş kırıklığına uğradım. Ona, on gün içinde buna bir çare bulmasını söyledim. "On gün," dedim, gayet ciddi, "yoksa..."

Mühendis "yoksa" sözümü bir tehdit olarak algılamıştı; ama bir çare bulunmasaydı, ona küçük şakamı anlatacaktım: "Yoksa, bu fikirden vazgeçmek zorunda kalacağız." Korku zekâsını keskinleştirdi ve sekiz gün boyunca deli gibi deneyler yaptıktan sonra, deniz suyuyla birleşince kaya gibi sertleşen bir çimento tozu icat etti. Cumae'deki sıradan çimento tozuyla, Puteoli yakınlarındaki tepelerde bulunan tuhaf bir çeşit tozun karışımından elde etmişti bunu ve dikilitaş gemisinin formu, şimdi Ostia limanının ağzında, sonsuza dek taş kesilmiş olarak duracak. Büyük taşlar ve aynı çimentodan kullanarak üstüne bir ada inşa ettik; her gece terebentinle işaret ateşi yakılan uzun bir deniz feneri var orada. İç odasındaki parlak çelik reflektörler ateşin ışığını güçlendiriyor ve körfezin içini sürekli aydınlık tutuyor. Limanın tamamlanması on yıl sürdü ve on iki milyon altına çıktı; ama hâlâ kanalın ıslahında çalışmakta olan adamlar var. Kente büyük bir armağan oldu bu; denizlere hâkim olduğumuz sürece asla aç kalmayız.

Her şey benim için ve Roma için iyi gidiyor gibiydi. Ülke memnun ve müreffeh, ordularımız her yerde başarılıydı. Aulus, henüz boyun eğmemiş güney ve güneybatıdaki bazı Belgae kabilelerine karşı birbiri ardına parlak zaferler kazanarak Britanya'yı fethimi pekiştirmişti. Dini törenler düzenli ve vaktinde uygulanıyordu; kentin en yoksul semtlerinde bile sıkıntı yoktu. Mahkeme uğraşımı bile düzene sokmuş ve getirilen davaların sayısını azaltmanın yolunu bulmuştum. Sağlığım iyiydi. Messalina her zamankinden güzel görünüyordu gözüme. Çocuklarım güçlü ve sağlıklı büyüyor ve küçük Britannicus, Claudius ailesinin özelliği olan (beni atlamıştı maalesef) olağanüstü parlaklığı gösteriyordu. Tek üzüldüğüm, Senato ile aramda, bir türlü kıramadığım gö-

rünmez bir engelin varlığıydı. Senatörler Sınıfı'na, özellikle de işbaşındaki Konsüllere ve birinci derece magistralara saygıda kusur etmiyor ama daima, nedenini anlamakta zorlandığım ve nasıl çözeceğimi bilemediğim, bir dalkavukluk ile güvensizlik bileşimiyle karşılaşıyordum. İmparatorluk Ahlak Yöneticiliği içinde yutulan eski Censorluk kurumunu canlandırmaya karar verdim; böylece Senato biraz daha düzene sokulabilir, yararsız ve engelleyici üyelerden kurtulabilirdik. Meclise bir bildiri göndererek, her üyenin kendi durumunu tartmasını ve bir Senatör olarak Roma'ya hâlâ hizmet edecek nitelikte olup olmadığına karar vermesini istedim: Eğer mali durumundan veya yetersiz hissetmesinden ötürü rahatsızlık duyuyorsa, istifa etmeliydi. İstifa etmeyenlerin onursuzca atılacaklarını da ima ettim. Ve istifa etmezlerse atılmalarını düşündüğüm kişilere özel olarak yazarak işleri hızlandırdım. Böylece Senato'dan yaklaşık bir yüz isim eksildi ve kalanları soyluluk rütbesi vererek ödüllendirdim. Genişleyen bu soylular takımı arasından hem daha yüksek rahip sınıfları için daha çok aday çıkacak hem de mevcut soylu ailelerin gelin ve damat bulmaları kolaylaşacaktı; çünkü birbirini izleyen dört patrisyen ailenin (Romulus, Lucius Brutus, Julius Caesar ve Augustus) soyu tükenmiş gibiydi. Bir aile ne kadar varlıklı ve güçlü olursa, o kadar hızlı çoğalır diye düşünür insan, ama Roma'da bu hiç böyle olmamıştır.

Ne var ki, Senato'daki bu temizliğin bile pek etkisi olmadı. Tartışmalar maskaralıktan ibaretti. Dördüncü Konsüllüğüm sırasında, bazı hukuki reformlara ilişkin bir öneri sunarken, Meclis öyle kayıtsızdı ki, çok açık konuşmak zorunda kaldım:

"Efendiler, eğer bu önerileri gerçekten onaylıyorsanız, lütfedip bunu hemen ve basitçe söyleyin. Yok, onaylamıyorsanız, o zaman değişiklikler önerin, ama şimdi ve burada önerin. Veya meseleyi düşünmek için zamana ihtiyacınız

varsa, buyurun istediğiniz kadar düşünün; ama müzakere için saptanan günde söyleyecek bir fikriniz olması gerektiğini unutmayın. Sözcü Konsülün öteki Konsüllerin cümlelerini papağan gibi tekrarlaması ve konuşma sırası gelen herkesin ağzından 'Kabul ediyorum'dan başka bir söz çıkmaması, hele oturum kapandıktan sonra tutanaklara 'müzakere edildi' diye yazılması Senato'nun vakarına yakışmıyor."

Senato'ya saygı olarak, Yunanistan ve Makedonya'yı da senatörlük eyaletleri listesine aldım: Amcam Tiberius onları imparatorluk eyaletleri yapmıştı. Senato'ya, Augustus zamanındaki gibi, eyaletlerde dolaşıma girmek üzere bakır sikke basma hakkını iade ettim. Hükümranlığa en büyük saygıyı sikkeler yaratır; altın ve gümüş paraların üstünde, imparator ve yönetimin bir numaralı sorumlusu olduğum için, benim başım vardı; ama bakır paralarda Senato'nun bildik "S.C." harfleri tekrar göründü ve bakır, en eski, en kullanışlı ve nicel olarak en önemli ufak paradır.

Senato'yu temizleme kararımın acil nedeni panik yaratan Asiaticus olayıydı. Bir gün Messalina gelip bana şöyle dedi: "Hatırlıyor musun, geçen yıl, Asiaticus'un Konsüllükten istifa sebebi olarak ileri sürdüğü şeyden, yani ikinci kez Konsül olmasından ötürü insanların ona kıskançlık ve
MS 46] kuşkuyla baktığı yolundaki açıklamasından rahatsız olmuştun ve bunun altında başka bir şey mi var diye düşünmüştün."

"Evet, esas sebep o değil gibi gelmişti."

"Belki sana uzun zaman önce söylemem gerekirdi. Asiaticus epeydir Cornelius Scipio'nun karısına deli gibi âşık; ne dersin buna?"

"Ha evet, Poppaea – çok güzel bir kız; düz burunlu ve erkeklerin yüzüne bakmaktan çekinmiyor, değil mi? Peki, o ne diyor bu işe? Asiaticus, Scipio gibi yakışıklı bir genç değil ki: Kel, oldukça şişman, ama tabii Roma'nın en zengin adamı; o muhteşem bahçeler de onun!"

"Korkarım Poppaea Asiaticus'la işi pişirmiş. Dur, anlatayım. En iyisi açıkça söylemek. Bir süre önce Poppaea beni görmeye geldi –iyi arkadaşız, biliyorsun, daha doğrusu arkadaştık– ve şöyle dedi: 'Messalina cicim, senden çok ama çok önemli bir ricam olacak. Ama bunu kimseye söylemeyeceğine söz verir misin?' Söz verdim tabii. Sonra şöyle dedi: 'Ben Valerius Asiaticus'a âşık oldum ve ne yapacağımı hiç bilemiyorum. Kocam çok kıskanç; duyarsa kuşkusuz öldürür beni. Sıkıntı şu ki, onunla evlilik akdim çok sıkı şartlar içeriyor; bu tür evliliklerde, eğer koca zorluk çıkarırsa, biliyorsun, boşanmak imkânsız. Her şeyden önce, çocuklarını kaybedersin. Bana bir şekilde yardımcı olabilir misin? Mesela İmparator'dan kocamla konuşmasını ve bir boşanma ayarlamasını isteyemez misin? O zaman Asiaticus'la evlenebilirim.'"

"Umarım buna razı olacağını söylemedin. İnanılır gibi değil, bu kadınlar..."

"Tabii ki hayır canım, tam tersine. Eğer konuyu bana bir daha açmazsa, arkadaşlık hatırına, duyduklarımı unutmaya çalışırım, ama onunla Asiaticus arasındaki uygunsuz ilişkinin sürdüğü yolunda bir fısıltı bile duysam, derhal kocama bildiririm, dedim."

"İyi. Sevindim bunu dediğine."

"Asiaticus bundan kısa süre sonra istifa etti ve hatırlıyorsan, o zaman Galya'daki mülklerini ziyaret için Senato'dan izin istedi."

"Evet, epey uzun kaldı orada. Poppaea'yı unutmak için olmalı. Güney Galya'da güzel kadın çoktur."

"İnanır mısın, Asiaticus hakkında epey bilgi topladım. İlki, son günlerde Muhafız yüzbaşılara, çavuşlara ve sancaktarlara büyük para armağanları vermiş. Bunu yapması, sana sadakatlerinden ötürü onlara teşekkür içinmiş. Bir bityeniği yok mu bunda?"

"O kadar çok parası var ki, nereye harcayacağını bilmiyor herhalde."

"Dalga geçme. Kimsenin nereye harcayacağını bilmeyecek kadar çok parası yoktur. İkincisi, Poppaea ile görüşmeye hâlâ devam ediyor ve ne zaman zavallı Scipio şehirdışına çıksa, geceyi beraber geçiriyorlar."

"Nerede buluşuyorlar?"

"Poppaea'nın kuzenleri Petra kardeşlerin evinde. Üçüncüsü de, Sosibius önceki gün tamamen kendiliğinden, Asiaticus'un Galya ziyaretini onca uzun tutmasına izin vermenin hiç akıl kârı olmadığını söyledi. Ne demek istediğini sorunca, bana Vienne'deki bir arkadaşından aldığı mektubu gösterdi: Asiaticus'un çiftlikleriyle aslında pek az ilgilendiğini; eyaletin önde gelen kişilerini ziyaret ettiğini yazmıştı. Bölgedeki en nüfuzlu insanları ziyaret etmiş; Ren kıyısında bir geziye çıkmış ve oradaki garnizonun subaylarına bol keseden para dağıtmış. Ayrıca Asiaticus'un Vienne'de doğduğunu unutma; Sosibius diyor ki..."

"Hemen çağır Sosibius'u." Sosibius, Britannicus'a hoca olarak seçtiğim adamdı; dolayısıyla, fikrine ne kadar önem verdiğimi tahmin edebilirsiniz. İskenderiyeli bir Yunandı, ama asıl ilgi konusu erken Latin yazarlarıydı ve Ennius'un metinleri üzerinde otorite kabul ediliyordu. Cumhuriyet dönemini, ben dahil, bütün Romalı tarihçilerden daha iyi biliyordu. Dolayısıyla oğlum için bir esin kaynağı olur, diye düşünmüştüm. Sosibius geldi ve sorularıma dürüstçe cevap verdi. Evet, Asiaticus'un hırslı ve bir devrim tasarlayacak yetenekte olduğu kanısındaydı. Bir zamanlar, bana karşı, taht adayı olarak kendisini önermemiş miydi?

"Sosibius," dedim, "o iki günün, bir afla kent kayıtlarından silindiğini unutuyorsun."

"Ama Asiaticus, yeğeniniz müteveffa imparatora karşı girişilen komplonun içindeydi; hatta pazaryerinde açıkça övünmüştü bununla. Onun gibi bir adam, geçerli bir neden olmaksızın Konsüllükten istifa eder, etkisinin yaygın olduğu Galya'ya gider ve bu etkiyi etrafa para saçarak daha da ar-

tırmaya çalışırsa ve kuşkusuz, sizin kıskançlığınız yüzünden Konsüllükten istifaya zorlandığını veya size karşı Galyalı kardeşlerinin haklarını savunduğu için..."

Messalina şöyle dedi: "Mesele gayet açık. Poppaea'yla evlenmeye söz vermiş ve bunu yapabilmesinin tek yolu, senden ve benden kurtulmak. Galya'ya gitmek için tekrar izin alacak ve ayaklanmayı oradaki yerli alaylarla başlatıp, sonra Ren ordularını işin içine katacak. Muhafızlar da, seni nasıl imparator ilan ettilerse, onu da öyle kabul edecekler: Onlar için, adam başına iki yüz altın daha demek bu."

"Başka kimler var bu komploda sence?"

"İlkin şu Petra kardeşler hakkında bilgi edinelim. Avukat Suilius'tan bir davalarını üstlenmesini istemişler: Suilius benim en parlak gizli ajanlarımdan biri. Eğer Poppaea ile Asiaticus'a yatak odası sağlamaktan başka sakat işleri de varsa, Suilius onu şıp diye bulur."

"Hafiyelikten hoşlanmıyorum. Suilius'tan da hoşlanmıyorum."

"Kendimizi korumak zorundayız; Suilius da elimizdeki en iyi silah."

Böylece, Suilius çağrıldı ve bir hafta sonra, Messalina'nın kuşkularını doğrulayan raporunu verdi. Petra kardeşler kesinlikle komplonun içindeydi. Ağabeyin bir sabah uyku ile uyanıklık arasında gördüğü ve yakınlarına özel olarak anlattığı bir hayale, müneccimler ürkütücü bir yorum getirmişlerdi: Benim kafam boynumdan koparılmış ve başıma beyaz asma yapraklarından bir çelenk konmuştu; bu, güz sonunda şiddet yoluyla ölüm demekti. Muhafız Kıtası'nda albay olan küçük kardeş ise, Muhafızlarla Asiaticus arasında aracıydı. Asiaticus ve Petra kardeşlerle ilişkisi olan iki eski arkadaşım da vardı: Akşamları zar oynadığım Pedo Pompeius ve damadım genç Pompeius'un dayısı olan, saraya serbestçe girip çıkan Assario. Suilius, doğal olarak, bir zar oyunu sırasında beni öldürme görevinin onlara verileceği fikrindeydi. Sonra

Assario'nun iki yeğeni –Tristonia kardeşler– Petra kardeşlerle zina ilişkisi içindeydiler.

Çaresiz, ilk darbeyi kendim indirmeye karar verdim. Muhafız komutanım Crispinus'u, sadakatinden emin olduğum bir Muhafız birliğiyle, Assario'nun Baiae'deki evine gönderdim ve Asiaticus orada tutuklandı. Kelepçeli olarak saraya getirildi. Aslında Senato'da yargılanması gerekirdi, ama komplonun nereye kadar uzandığını bilmiyor ve lehinde gösteri yapılmasından çekiniyordum. Onu, kendi çalışma odamda, Messalina, Vitellius, Crispinus, genç Pompeius ve başyardımcılarımın önünde yargıladım.

Suilius savcılık görevini yapıyordu ve Asiaticus ona bakarken, eğer suç bir adamın yüzünde yazılıysa, bundan daha iyi bir örnek olamaz, diye düşündüm. Ama itiraf etmeliyim ki, Crispinus ona, neyle suçlandığını bildirmemişti –çünkü ben bunu Crispinus'a bile söylememiştim– ve aniden tutuklanan pek az kişi, kendisini yargılayanın yüzüne tam bir vicdan rahatlığıyla bakabilir. Bir zamanlar, Caligula'nın emriyle, sahte bir vasiyete tanıklık suçlamasıyla tutuklandığımda, ne kadar kötü hissettiğimi biliyorum. Suilius gerçekten korkunç ve acımasız bir savcıydı: etsiz, buz gibi bir suratı, beyaz saçları, kara gözleri ve bir kılıç gibi araştırıp saldıran uzun bir işaretparmağı vardı. Tatlı iltifatlar ve şakalarla başladı; ama bunun az sonra patlayacak öfke ve sövgü fırtınasının girişi olduğunu hepimiz biliyorduk. İlkin Asiaticus'a, alaycı bir sohbet havasında, Galya'daki çiftliklerini tekrar ne zaman ziyaret edeceğini sordu: Bağbozumundan önce miydi acaba? Hem Vienne civarındaki tarım koşulları nasıldı ve Ren vadisiyle nasıl kıyaslanabilirdi? "Ama sorumu yanıtlama zahmetine girme," dedi. "Aslında Vienne'de arpaların ne boya geldiği veya horozların ne tizlikte öttüğü, beni de senin kadar ilgilendirmiyor." Sonra muhafızlara dağıttığı armağanlar: Ne mükemmel bir sadakat timsaliydi Asiaticus! Ama acaba o mankafa askerlerin armağanları yanlış anlaması gibi bir tehlike yok muydu?

Asiaticus endişelenmeye başladı, solukları sıklaştı. Suilius, arenadaki vahşi hayvana uzaktan fırlattığı oklar hedefini bulmuş bir gladyatör gibi, ona doğru birkaç adım attı; çünkü hayvan yaralanmıştı, mızrağını salladı: "Sana bir zamanlar dost dediğimden, sofranda yemek yediğimden, nazik tavırlarından, soylu ailenden etkilenmemden, lütufkâr İmparatorumuzun ve dürüst yurttaşların sahtekârlıkla güvenini kazanmış olmandan utanç duyuyorum. Sen hayvanın tekisin, iğrenç ibne, genelev şeytanı! Sezarımızın kutsal varlığını, kentimizin güvenliğini, dünyanın huzurunu ellerine teslim ettiğimiz o askerlerin güçlü bedenlerini ve sadık yüreklerini yozlaştıran bir pisliksin sen. İmparatorun doğum gününde davet edildiğin şölende niçin yoktun? Hastaydın, değil mi? Çok hasta, eminim. Az sonra mahkemeye, hasta yatağını paylaştığın ve hastalığı senden kapan genç Muhafızların isimlerini de takdim edeceğim. Aşağılık herif!"

Bu terane epey sürdü. Asiaticus'un beti benzi atmıştı ve alnında kocaman ter damlaları belirdi. Onları silerken zincir şakırdadı. Mahkeme kurallarına göre, savunmasını yapma vakti gelene dek konuşma hakkı yoktu; ama sonunda boğuk bir sesle patladı: "Kendi oğullarına sor, Suilius! Onlar itiraf edecektir erkek olduğumu." Usule uyması ihtar edildi. Sonra Suilius, Asiaticus'un Poppaea ile zina meselesine değindi, ama sanki davanın en zayıf noktasıymış gibi, bunun pek üstünde durmadı. Aslında davanın en güçlü noktası buydu; ama öyle yaparak, Asiaticus'u kendisine yöneltilen suçlamaları tümüyle inkâr etme tuzağına düşürdü. Asiaticus kafasını kullansaydı, zinayı kabul eder ve öteki suçlamaları reddederdi. Ama her şeyi inkâr etti ve böylece suçu kanıtlanmış oldu. Suilius çoğu asker olan tanıkları çağırdı. Güney İtalya'dan, yeni askere alınmış genç baş tanıktan Asiaticus'u göstermesi istendi. Adama herhalde Asiaticus'u kel kafasından tanıyacağı öğretilmişti ki, kendisine sapıkça tecavüz eden kişi olarak Pallas'ı gösterdi. Büyük bir kahkaha koptu:

Pallas'ın da böyle eğilimlerden benim kadar nefret ettiği biliniyordu; ayrıca doğum günümdeki şölende protokolün başı olarak konukları ağırladığı herkesçe biliniyordu.

Davayı neredeyse orada kesecektim, ama belki tanığın da –benim gibi– suratları hatırlama sorunu olabilir, diye düşündüm; ayrıca adamın Asiaticus'u tanıyamaması, Asiaticus'a yönelik diğer suçlamaları ortadan kaldırmıyordu. Asiaticus'a, yumuşak bir sesle, Suilius'un suçlamalarını tek tek yanıtlamasını söyledim. Öyle yaptı, ama Galya'daki davranışlarına tatmin edici bir açıklama getiremedi ve Poppaea meselesinde açıkça yalan söyledi. Muhafızların ahlakını bozma suçlamasını kanıt yetersizliği yüzünden reddettim. Askerlerin aşırı resmi tanıklıkları, onlara önceden ezberletilen şeyleri tekrarladıkları izlenimi yaratmıştı bende ve onları sorguladığımda, yalnızca aynı şeyleri tekrar ettiler. Öte yandan, hiçbir Muhafızın başka bir şekilde tanıklık yaptığına rastlamadım, her şeyi askeri talime çevirirler.

Vitellius, genç Pompeius ve Pallas dışında herkesi odadan çıkarttım –Messalina zaten birkaç dakika önce ağlamaya başlamış ve çıkmıştı– ve önce onların onayını almadan, Asiaticus'u mahkûm etmeyeceğimi söyledim. Vitellius, açıkça, Asiaticus'un suçunun maalesef kesin gözüktüğünü ve kendisinin de, benim kadar şaşkın ve üzgün olduğunu söyledi: Asiaticus ikimizin de çok eski arkadaşı ve annem Antonia'nın en sevdikleri arasındaydı: Onun ilerlemesi için saraydaki nüfuzunu kullanmıştı annem. Sonrasında başarılı bir kariyeri olmuş ve herhangi bir vatani görev gerektiğinde asla kaytarmamıştı. Benimle Britanya'ya gelen gönüllülerden biriydi; gerçi savaşa yetişememişti, ama bu onun korkaklığının değil, fırtınanın suçuydu. Eğer şimdi delirmiş ve kendi geçmişine ihanet etmişse, ona kendi celladı olma hakkını tanımak aşırı bir merhamet sayılmazdı. Aslında hak ettiği ceza, Tarpeia uçurumundan aşağı atılmak; cesedinin, ağzından bir çengelle sürüklenerek aşağılanması ve Tiber

Nehri'ne atılmasıydı. Vitellius, Asiaticus'un tutuklanır tutuklanmaz ona gönderdiği bir mesajla suçunu hemen hemen itiraf ettiğini de söyledi; eski dostluklarının hatırı için, beraatını sağlamasını veya en kötü ihtimalde, kendisine intihar olanağının tanınmasını rica ediyordu. Vitellius şunu da ekledi: "Senin onu hakça yargılayacağını biliyordu; şimdiye dek kimseye adaletsiz davranmadın. O halde benim aracılığımın ona ne yararı olurdu? Suçluysa mahkûm olacaktı, suçlu değilse beraat edecekti." Genç Pompeius, Asiaticus'a yumuşak davranılmasına karşı çıktı; ama belki de kendi güvenliğini düşünüyordu. Asiaticus'un suç ortakları olarak sözü edilen Assario ve Tristonia kardeşler akrabalarıydı ve bu sert tutumla kendi sadakatini kanıtlamak istiyordu.

Asiaticus'a, davaya yirmi dört saat ara verdiğim ve bu sırada zincirlerinin çıkarılacağı yolunda bir mesaj gönderdim. Kuşkusuz anlayacaktı mesajı. Bu arada Messalina Poppaea'ya gitmiş ve Asiaticus'un mahkûm edilmek üzere olduğunu, kendisinin de yargılanmasını ve idamını önlemek için hemen intihar etmesini söylemişti. Benim bundan hiç haberim yoktu.

Asiaticus mertçe öldü. Son gününü işlerini düzene koyarak, her zamanki gibi yiyip içerek ve Lucullus Bahçeleri'nde (hâlâ öyle deniyordu) yürüyüş yaparak ve bahçıvanlara ağaçlar, çiçekler ve balık havuzlarına ilişkin talimatlar vererek geçirdi. Cesedinin yakılacağı odun yığınının, güzel gürgen ağaçlı bir yola yakın olduğunu görünce çok sinirlendi ve mekânı seçen azatlının bir haftalık maaşını kesti. "Düşünmedin mi, salak adam, rüzgârın alevleri bu canım ağaçların yapraklarına üfüreceğini ve bütün bahçenin görüntüsünü bozacağını?" Hekim bacağındaki damarı kesip sıcak bir banyoda onu ölüme hazırlamadan önce, ailesine son sözleri, "Hoşça kalın, sevgili dostlarım. Tiberius'un pis hileleri veya Caligula'nın öfkesi yüzünden ölmek, şimdi Claudius'un budalaca safdilliği yüzünden ve sevdiğim kadınla güvendiğim

dostun ihanetine uğrayarak ölmek kadar rezilce olmazdı." Çünkü şimdi davanın Poppaea ile Vitellius tarafından tezgâhlandığı kanısındaydı.

İki gün sonra Scipio'yu yemeğe çağırdım ve Poppaea'yı hâlâ sevip sevmediğini anlamak ve bu meseleyi kurcalamayacağımı göstermek için, usturuplu bir şekilde karısının hatırını sordum. "O öldü, Sezar," dedi ve başını ellerinin arasına alıp hıçkırmaya başladı.

Asiaticus'un ailesi Valeria'lar, onun devlete ihanet anlamına gelen sözlerini onaylamadıklarını göstermek için bir barış sunusu olarak, Messalina'ya Lucullus Bahçeleri'ni armağan etmek zorunda kaldılar. Tabii o sırada, Asiaticus'un ölümünün gerçek nedeninin o bahçeler olduğu hiç aklıma gelmemişti. Petra kardeşleri yargılayıp idam ettirdim; Tristonia kardeşler intihar etti. Assario'ya gelince, anlaşılan ölüm kararını imzalamışım; ama ben bunu hatırlamıyorum. Pallas'a, onu mahkeme konusunda uyarmasını söyleyince, idam edilmiş olduğunu öğrendim; idam emrini de gösterdiler, sahte değildi. Aklıma gelen tek açıklama, Messalina'nın veya onun maşası olan Polybios'un, ölüm emrini, imzalamam gereken diğer önemli evrak arasında önüme koyduğu ve benim de okumadan imzalamış olduğum. Nükseden göz yorgunluğumdan yararlanarak (yapay ışıkta hiçbir şey okuyamadığım için, yazılı belgeyle hiç ilgisi olmayan raporlar ve mektuplar okuyorlardı bana) bu numaraları sürekli yaptıklarını şimdi biliyorum.

Bu sıralarda Vinicius zehirlenerek öldü. Birkaç yıl sonra, Messalina'yla yatmayı reddettiği için, zehrin Messalina tarafından verildiğini duydum; akşam sarayda yedikten sonraki gün öldüğü kesin. Hikâye muhtemelen doğru. Böylece, kendilerini benim yerime imparator adayı olarak sunan Vinicius, Vinicianus, Asiaticus ve diğer üç kişinin hepsi ölmüştü ve cenazeleri benim kapımdan çıkmış görünüyordu. Ama benim vicdanım rahattı. Vinicianus ile Asiaticus'un ihanet

ettikleri kesindi; Vinicius'un ise bir kaza sonucu öldüğünü sanıyordum. Ama Senato ve halk, Messalina'yı benden daha iyi tanıyor ve onun yüzünden benden nefret ediyorlardı. Onlar ile benim aramdaki görünmez duvar buydu ve kimse bunu yıkacak cesareti gösteremiyordu.

Senato, Asiaticus hakkında yaptığım sert bir konuşma sonrasında ki o oturumda Sosibius ve Crispinus'a da hizmetleri için para ödülleri verilmişti, senatörlerin herhangi bir nedenle İtalya dışına çıkma iznini benim vereceğimi onayladı.

26. Bölüm

Kızım Antonia birkaç yıldır genç Pompeius'la evli olmasına rağmen, henüz çocukları yoktu. Pompeius'un evde olmadığı bir akşam onu ziyarete gittiğimde, bugünlerde her zaman ne kadar kederli ve bunalmış göründüğü dikkatimi çekti. Evet, dedi, sıkılıyordu, çok sıkılıyordu, sıkılmaktan da öte. Bir çocuk doğursa daha mutlu olacağını, hatta onun gibi genç, sağlıklı, yardımcıları ve bol parası olan bir kadının bir değil, birkaç çocuğu olmasının görevi olduğunu söyledim. Küçük çocukları olan bir ailede sıkılacak vakti olmazdı. Birden parladı: "Baba, eğer tarlaya tohum ekilmemişse, başakların çıkmasını beklemek abes olur. Kusur toprağın değil, çiftçinindir. O tohum değil, tuz ekiyor." Ve evliliğinin hiçbir zaman tam gerçekleşmediğini, dahası damadım tarafından çok iğrenç bir şekilde kullanıldığını hayretler içinde öğrendim. Neden bunu bana daha önce söylemediğini sordum: Kendisine inanmayacağımı düşündüğünü, çünkü onu üvey kardeşleri kadar sevmediğimi ve genç Pompeius'un da ona, sürekli benim gözümdeki itibarını, bana her istediğini yaptırabileceği ve her söylediğine inandırabileceği yolunda övündüğünü anlattı. Ne yapabilirdi bu durumda? Dahası, mahkemede ona yaptığı korkunç şeyleri açıklamanın ayıbına katlanamazdı.

Öfkelendim –her baba aynı tepkiyi gösterirdi– ve onu gerçekten sevdiğimi ve Pompeius'a gösterdiğim saygı ve güvenin öncelikle onun hatırı için olduğunu söyledim. Bana anlattıklarının sadece yarısı doğru olsa bile, o alçaktan hemen intikam alacağıma şerefim üzerine yemin ettim. Ve onu zor durumda bırakmamak için, meseleyi asla mahkemeye taşımayacağımı söyledim. İyi bir kişisel amaç için kullanamadıktan sonra, imparator konumunun ayrıcalıkları neye yarardı? Böylece, konumun sorumluluğu, zahmeti ve sıkıntısı biraz olsun dengelenecekti. Pompeius saat kaçta gelecek, diye sordum.

"Gece yarısı civarında gelir," dedi Antonia hüzünle, "saat birde odasına çekilir. Önce biraz içki içer. Sonra büyük ihtimalle o iğrenç Lycidas'ı yatağına alır. Asiaticus'un malları açık artırmaya çıkarıldığında yirmi bin altına aldı onu; o günden beri de gözü başkasını görmüyor. Bir bakıma rahat ettim. Lycidas'la yatmasını benimle yatmasına yeğliyorsam, durumun fecaatini sanırım anlarsın. Evet, Pompeius'a âşıktım bir zamanlar. Aşk garip bir şey, değil mi?"

"Peki, zavallı Antoniam. Pompeius gece odasına çekilince, bu odanın penceresinin pervazına, işaret için bir çift kandil yakıp koy. Gerisini bana bırak."

Kandilleri pencereye şafaktan bir saat önce koydu; sonra aşağı inip nöbetçiye ön kapıyı açtırdı. Ben oradaydım. Geta ve iki Muhafız çavuşuyla beraber gelmiştim; onları yukarı gönderdim ve ben Antonia ile aşağıda kaldım. Nöbetçi dışında –benim eski bir kölemdi– bütün hizmetkârları uzaklaştırmıştı. Biraz ağlıyordu; el ele tutuşup yatak odasından gelen bağırtılara ve itişme seslerine kulak verdik. Sonra sesler kesildi ve çok geçmeden Geta çavuşlarla inip emirlerimin yerine getirildiğini bildirdi. Pompeius ve köle Lycidas birer mızrak darbesiyle öldürülmüştü.

İmparator olarak gücümü, kişisel bir haksızlığın intikamını almak için kullandığım ilk olaydı bu; ama imparator

olmasaydım da aynı duygular içinde olacak ve Pompeius'u yok etmek için her elimden geleni yapacaktım. Sapıklık suçlarına ilişkin yasa jürilerin mahkûmiyet kararı vermekten kaçınmasından ötürü epey yıldır askıya alınmışsa da, Pompeius yasal olarak ölmeyi hak etmişti. Burada kusurum, onu resmi muameleyi beklemeden öldürtmekti; ama meseleyi halletmenin en temiz yolu buydu. Bir bahçıvan, en güzel güllerinin göbeğini yiyen iğrenç bir böceğe rastlarsa, onu bir bahçıvanlar jürisinin karşısına götürmez; hemen oracıkta tırnaklarının arasında ezer. Birkaç ay sonra, Antonia'yı, diktatör Sulla'nın soyundan Faustus ile evlendirdim. Alçakgönüllü, becerikli, çalışkan bir gençti ve fevkalade bir damat oldu. İki yıl önce Konsüldü. Bir erkek çocukları oldu, ama sağlıksızdı ve öldü. Doğumu yaptıran ebenin dikkatsizliği yüzünden, Antonia'nın maalesef başka çocuğu olmadı.

Bundan az sonra, sanat danışmanım olan Polybios'u idam ettirdim: Messalina, kendi yararına yurttaşlık hakkı sattığına dair kanıtlar getirmişti. Polybios'un bu vefasızlığı beni çok sarstı. Onu çocukluğundan beri kendim eğitmiş ve kayıtsız şartsız güvenmiştim. Senato'nun benden ulusal arşivler için talep ettiği resmi özgeçmişimi hazırlamama yardım etmişti. Ona gerçek bir yakınım gibi davranıyordum; hatta bir gün birlikte sarayın bahçesinde eski eserlerden konuşup dolaşırken, iki Konsül olağan sabah selamını verdiklerinde bile onu yanımdan uzaklaştırmadım. Bu onların onurunu incitmiş; ama ben Polybios'un yanında yürüyüp fikirlerini dinlemekten gocunmuyorsam, onlara incinmek düşer mi? Polybios'a azami özgürlük tanıdım ve bunu kötüye kullandığını hiç görmedim; sadece bir kez tiyatroda dilini tutamadı. Menander'in bir komedisini oynuyorlardı ve bir aktör şu dizeyi söylemişti:

"İşi tıkırında bir kamçıcıya zordur katlanmak."

Yan taraftan biri buna imalı bir şekilde güldü. Mnester'di muhtemelen. Ama herkes dönüp Polybios'a baktı. Benim sanat danışmanım olarak, aktörleri hizada tutmak onun göreviydi; bir aktör fazla bağımsız davranırsa, Polybios, benim adıma, onu sertçe kamçılatırdı.

Polybios yanıt verdi: "Evet, Menander *Tesalya*'sında da şöyle der:

'Bir zamanların keçi çobanları şimdi saltanat sürüyor.'"

Bu da, hayata Tesalya'da bir çoban olarak başlayan ve şimdi Messalina'nın büyük tutkusu olarak bilinen Mnester'e bir tokattı.

O zamanlar bilmiyordum, ama Messalina'nın Polybios'la da cinsel ilişkisi varmış ve Polybios Mnester'i kıskanmak gafletine düşmüş. Sonuçta, anlattığım gibi, Messalina onu ortadan kaldırdı. Diğer azatlılarım, Polybios'un ölümünü kendilerine yapılmış bir hakaret saydılar ve aralarında çok sıkı bir dayanışma oluşturdular; daima birbirlerini korudular, benim gözüme girmek için yarışmadılar ve aralarında hiçbir kıskançlığa yer vermediler. Polybios kendini savunmak için tek söz etmemişti; muhtemelen rüşvetle yurttaşlık işlerini yürüten diğerlerini suça bulaştırmamak için.

Mnester'e gelince, birkaç kez dansı programda olduğu halde, sahneye çıkmamıştı. Tiyatroda büyük gürültü kopuyordu bu durumlarda. Benim budalalığım su götürmez, çünkü yokluğu daima Messalina'yı yatağa düşüren baş ağrılarıyla aynı zamana denk geliyordu ve bundan aşikâr sonucu çıkarmak hiç aklıma gelmemişti. Birkaç kez halktan özür dilemek ve tekrarlanmayacağına söz vermek zorunda kaldım. Bir keresinde, "Efendiler, onu sarayda saklamakla suçlayamazsınız beni," diyerek espri yaptım. Bu sözüm müthiş kahkahalara yol açtı. Benden başka herkes Mnester'in nerede olduğunu biliyordu. Saraya döndüğümde, Messalina

beni çağırtır ve onu loş bir odada, gözleri ıslak bezle örtülü bulurdum. Baygın bir sesle konuşurdu: "Olamaz canım, Mnester gösterisini yapmadı mı yine? Demek bir şey kaçırmadım. Burada gıpta etmekten kıvranıyordum. Bir kez kalkıp giyinmeye başladım, geleyim diye; ama öyle korkunçtu ki ağrı, tekrar yatağa dönmek zorunda kaldım. Onsuz çok tatsız mıydı oyun?"

"Programına bağlı kalmasında ısrar etmeliyiz, bu kaçıncı oldu. Kent bu muameleyi hak etmiyor," derdim

İçini çekerdi Messalina: "Bilmem ki. Zavallı, her zaman çok gergin. Tıpkı bir kadın. Büyük sanatçıların hepsi böyle. En ufak bir terslikte başı çatlayacak gibi oluyormuş. Eğer benim bugün çektiğim ağrının onda birini çekiyorsa, sahneye çıkmasında ısrar etmek korkunç bir işkence olur. Üstelik mahsus yapmıyor. Gerçekten seviyor işini ve seyircilerini düş kırıklığına uğrattığına çok üzülüyor. Şimdi bırak beni canım; biraz uyumak istiyorum, becerebilirsem tabii."

Ben odadan parmak uçlarıma basarak çıkardım ve Mnester hakkında başka laf edilmezdi. Aynı şey tekrarlanana kadar. Ben Mnester'i, birçok kişinin aksine, o kadar parlak bulmuyordum. Onu, sanatta yetkinliğin zirvesi diye tanınan, Cumhuriyet döneminin büyük aktörü Roscius'la kıyaslayanlar vardı. Halk arasında, saçma bir şekilde, zeki bir mimara, bilgin bir tarihçiye, hatta iyi bir boksöre bile "tam bir Roscius" diyenler vardır. Mnester de, o gevşek kullanım dışında, Roscius falan değildi. Roscius'u ben sahnede görmedim doğrusu. Şu anda hayatta olup da gören kimse zaten yok. Dedelerimizin ona ilişkin fikirlerine güvenmek zorundayız ve hepsi, Roscius'un sahnede başlıca amacının "oynadığı karakteri tamı tamına yansıtmak" olduğunda hemfikirdi: Roscius, ister soylu kralı, ister kurnaz pezevengi, ister övüngen askeri, ister sıradan soytarıyı oynasın, bunların hepsini yapmacıksız ve hakiki hayattan çıkmış gibi canlandırırmış. Oysa Mnester, bir üslup ustasıydı, çok çekici ve

zarif oynadığı kuşku götürmez, ama son tahlilde bir aktör değildi, sadece koreografik doğaçlamaya yeteneği olan, düzgün bacaklı hoş bir adamdı.

Britanya'da dört yıl komutanlıktan sonra, Aulus Plautius'un artık eve dönme vakti gelmişti. Senato'yu ona bir zafer kutlaması vermeye ikna ettim. Ama bu benim istediğim tam zafer töreni değil, ikinci derecede bir zafer töreniydi. Eğer bir generalin hizmetleri zafer süslerinden fazlasını hak ediyorsa, ama teknik nedenlerden ötürü tam zafer töreni verilemiyorsa, o zaman bu ikinci dereceyle ödüllendirilir. Örneğin, eğer savaş henüz tamamen bitmemişse veya yeterince kan dökülmemişse veya düşman mücadeleye değer sayılmıyorsa – epey zaman önce, Spartacus'un önderliğinde ayaklanan kölelerin isyanı gibi; aslında Spartacus ordularımıza birçok önemli yabancı devletten daha fazla sorun çıkarmıştı. Aulus Plautius'un durumunda, fethettiği bölgelerin, henüz birliklerini geri çekmeye izin verecek ölçüde güvenli olmamasına itiraz ediliyordu. Böylece, kente dört atlı bir arabada gireceğine at üstünde girdi, defne çelengi yerine mersin çelengi taktı ve elinde asa yoktu. Senato geçit alayının başında değildi, borazancılar yoktu ve tören sona erdiğinde, Aulus kurban olarak boğa değil, bir koç sundu. Ama bunun dışında, her şey tam zafer kutlamasından farksızdı ve kıskançlığım yüzünden bana verilen onurun ona verilmesini engellediğim düşünülmesin diye, Kutsal Yol'dan geçerken onu karşılamaya çıktım, tebrik ettim, sağımda (daha onurlu mevki) gitmesini söyledim ve Capitolium'un basamaklarını dizleri üstünde çıkarken ona bizzat destek oldum. Şölende de onun ev sahibi rolünü üstlendim ve şölenin sonunda, meşalelerle onu eve götürürken, yine sağımda yer verdim.

Aulus bütün bunlar için bana çok minnettardı ama bana özel olarak söylediğine göre, karısının Hıristiyan (o Yahudi mezhebinin üyelerine şimdi Hıristiyan deniyordu) sevgi şölenine katılması rezaletini örtbas etmemden ve buna ilişkin

kararı kendisine bırakmamdan ötürü daha da büyük minnet duyuyordu. Bir kadın zorunlu olarak kocasından ayrı kalmak durumundaysa –karısı sağlık nedenleriyle, onunla Britanya'ya gidememişti– yalnızlık çeker, kafasına garip fikirler dolar ve özellikle Yahudi veya Mısır kökenli din avcılarının kolayca eline düşer, dedi. Ama o iyi bir kadın ve iyi bir eşti, kısa sürede bu saçmalığı atlatacağına emindi. Haklı çıktı. İki yıl sonra, Roma'daki bütün önde gelen Hıristiyanları ve Ortodoks Yahudi misyonerleri tutuklatıp ülke dışına sürdüm ve onları saptamakta Aulus'un karısının çok yardımı oldu.

Hıristiyanlığın başlıca duygusal çekiciliği, İsa denen bu adamın, efsanelerde anlatılanlar dışında kimsenin yapamadığı şekilde, öldükten sonra dirilmesiydi. Çarmıha gerildikten sonra, eski görünüşüyle arkadaşlarını ziyaret etmiş, hayal olmadığını kanıtlamak için onlarla yiyip içmiş ve sonra bir ışık parıltısı halinde gökyüzüne çıkmıştı. Bütün bunların yalan olduğu da kanıtlanamıyordu; çünkü çarmıhtan indirildikten ve cesedi mezara konduktan hemen sonra bir deprem olmuş ve mezarın ağzını örten ağır taş yerinden oynamıştı. Oradaki nöbetçiler paniğe kapılıp kaçmış ve döndüklerinde, cesedin yerinde olmadığını görmüşlerdi; çalınmıştı besbelli. Doğuda böyle bir hikâye dolaşıma girince, durdurması zordu; durumun anlamsızlığını halka bir bildiriyle açıklamak ise ciddiyetle bağdaşmazdı. Ben yine de, Hıristiyanların en kalabalık olduğu Celile'de sert bir emir yayımlayarak mezarların kurcalanmasını suç ilan ettim. Ama bu gülünç Hıristiyanlarla daha fazla vakit kaybetmek istemiyorum; kendi hikâyeme dönmeliyim.

Roma alfabesine eklediğim üç harften, başlattığım büyük Yüzyıl Oyunları'ndan*, Roma yurttaşlarının nüfus sayımın-

* *Ludi Saeculares* (Lat.) Kabaca bir insanın olası yaşam süresini ya da bir insan neslinin tamamen yenilenme süresini anlatan bir zaman uzunluğudur. Romalı tarihçiler *saeculum* terimini tarihi kayıtları ve önemli savaşları dönemselleştirmek için kullanırlar. (ç.n.)

dan, şimdi ihmal edilen kadim kehanet geleneğini canlandırmamdan ve Senato'yu kabule ikna ettiğim çeşitli kararlarım ve yasalarımdan bahsetmeliyim. Ama belki önce Britanya konusunu kısaca toparlamak doğru olur. Şimdi Aulus Plautius salimen Roma'ya döndüğüne göre, orada daha sonra olanlar okurlarımı fazla ilgilendirmeyecektir. Aulus'un yerini alması için Ostorius diye birini gönderdim ve adam gerçekten çok zorlandı. Plautius Güney Britanya ovasının fethini tamamlamıştı; ama söylediğim gibi, Galler'in dağ kabileleri ve Kuzey Midlands'in savaşçıl adamları yeni eyaletin sınırlarına saldırılarını sürdürüyordu. Caractacus, Güney Galler kralının kızıyla evlenmiş ve Güney Galler ordusuna bizzat komuta ediyordu. Ostorius, oraya gider gitmez, sadakatlerinden kuşkulandığı bütün eyalet halkını silahsızlandıracağını bildirdi; böylece, geride sadece küçük garnizonlar bırakarak, ana kuvvetlerini sınır ötesindeki kabilelerin üstüne gönderebilecekti. Bu bildiri genel bir hoşnutsuzluk yarattı ve silahsızlanmanın kendilerini de kapsayacağını düşünen bizim özgür müttefiklerimiz Iceni'leri gücendirdi. Aniden ayaklandılar ve Ostorius elinin altında tek bir nizami alay olmaksızın, Colchester'da, kuzeydoğu kabilelerinden oluşan büyük bir orduyla karşı karşıya kaldı. Bütün ordusu adanın merkezinde veya batı ucundaydı; yanında Galyalılar ve Batav'lardan başka asker yoktu. Gelgelelim, hemen çatışmayı göze aldı ve başarılı oldu. Iceni konfederasyonu barış talep etti ve onlara kolaylık gösterildi; sonra Ostorius nizami alaylarını kuzeye sevk etti, bütün Midlands'i ilhak etti ve Brigant kabilesinin sınırında durdu. Brigant'lar, adanın kuzeyini en dar noktasına kadar işgal eden vahşi ve güçlü bir kabileler federasyonudur; onların ötesinde yayılan keşfedilmemiş ve ürkütücü dağlık bölgede, birkaç yüz mil boyunca o korkunç kızıl saçlı Goidel'ler yaşar. Ostorius, Batı'da İrlanda Denizi'ne akan Dee Nehri'ne bir sefer düzenleyerek nehrin vadisini yağmalarken, arkadan Brigant kabilesinin

harekete geçtiğini duydu. Geri döndü, onların hatırı sayılır büyüklükte bir kuvvetini yendi ve bazı önde gelen soylular ve Kral'ın bir oğlu dahil, birkaç yüz kişiyi tutsak aldı. Brigant Kralı, tutsaklar iade edilirse, on yıllık bir barış yapacağına şerefi üzerine söz verdi; Ostorius bunu kabul etti, ama prensi ve beş soyluyu, konuk payesiyle rehine olarak tuttu. O zaman, Galler tepelerinde Caractacus'a karşı rahatça operasyon düzenleyebilirdi. Dört nizami alayından birini Usk Nehri üzerindeki Caerleon'da, ikisini Severn Nehri üzerindeki Shrewsbury'de üslendirdi. Adanın geri kalan kısmı, Lincoln'deki Dokuzuncu Alay ve Colchester'daki vakti dolmuş emektar askerler (onlara toprak, hayvan ve tutsak işçiler verilmişti) kolonisi dışında, sadece yedekler tarafından korunuyordu. Bu koloni, Britanya'daki ilk Roma yerleşimiydi ve onlara, Tanrı Augustus adına bir tapınak inşa etmelerini onayladığını bildiren bir mektup yolladım.

Ostorius'un Güney ve Orta Galler'e boyun eğdirmesi üç yıl sürdü. Caractacus gözü kara bir düşmandı ve ordusunun kalan kısmıyla Kuzey Galler'e gerilemek zorunda kalınca, oradaki kabileleri kendi cesaretiyle harekete geçirdi. Ama bir süre sonra, Ostorius onu son bir savaşta yendi (bizim kayıplarımız da ağırdı); karısını, kızını, kayınbiraderini ve Briton ordugâhındaki iki yeğenini ele geçirdi. Caractacus'un kendisi, umutsuz bir artçı harekâtıyla, savaşarak kuzeydoğuya yöneldi ve birkaç gün sonra Brigant Kraliçesinin (babası Kral ölmüş ve Ostorius'un elinde rehine olan prens dışında aileden başka kimse kalmadığı için, onu kraliçe yapmışlardı) sarayında ortaya çıktı. Caractacus onu savaşı sürdürmeye teşvik etti, ama kadın hiç aptal değildi. Babasının verdiği söze bağlılığının kanıtı olarak, Caractacus'u zincire vurup Ostorius'a gönderdi. Buna karşılık Ostorius da rehine aldığı soyluları ona iade etti ve Kraliçe onlardan biriyle evlendi. Kardeşi prensi, savaş meydanında korkak davrandığı gerekçesiyle öldürttü; yeni kocası ise beş Romalı asker

öldürmüş ve ancak yedi yara aldıktan sonra ele geçirilmişti. Adı Cartimandua olan bu kraliçe gerçekten sadık bir müttefik çıktı. Hatta kocası ölen Kral'ın bize verdiği barış sözünün kendisini bağlamadığını söyleyince, onunla kavga etti. Adam Brigant halkını bizimle savaşmaya ikna edemeyince, Güney Galler'e gitti ve orada yeni bir ayaklanma başlattı. Caerleon'daki garnizonumuz ansızın büyük bir saldırıya uğradı. Düşman püskürtüldü, ama bizim kayıplarımız arasında bir tabur komutanı ve İkinci Alay'dan beş yüzbaşı vardı. Bundan az sonra, yiyecek tedarikine çıkan Galyalı yedekler pusuya düşürülüp yok edildi. Üç yıl aralıksız savaştan yıpranan Ostorius'u bu terslikler iyice çökertti; hastalanıp öldü zavallı. Ölümünden hemen önce, Senato'nun ona zafer süsleri vermesi bir teselli olmuştur umarım. Bu iki yıl önceydi. Eyalete komutan olarak Didius adlı bir general gönderdim; ama o daha yoldayken, On Dördüncü Alay bir meydan savaşında yenildi ve tutsakları düşmanın elinde bırakıp ordugâhına geri çekilmek zorunda kaldı.

Cartimandua'nın kocası, sonra Güney Galler'den ayrıldı ve kendisine karşı komplo kuran iki kardeşini öldürten Cartimandua'dan intikam almak için ona saldırdı. Cartimandua Didius'tan yardım istedi; ve Didius ona Dokuzuncu Alay'dan dört tabur ve Batav'lardan iki tabur gönderdi. Bunlar ve kendi kuvvetleriyle kocasını yendi, tutsak aldı ve ona, kendisine biat edeceğine ve Romalılara dost olacağına yemin ettirdi. Sonra onu affetti, şimdi görünüşte dostane ilişkiler içinde, tekrar birlikte yönetiyorlar. O günden bu yana herhangi bir sınır saldırısı bildirilmedi. Bu arada, Didius da Güney Galler'de asayişi sağladı.

Şimdi izninizle, bize asker ve para olarak maliyeti çok yüksek olan ve şu ana kadar şan şöhret dışında, getirisi çok az olan Britanya eyaletimden ayrılacağım. Ama bu işgalin uzun vadede Roma için iyi bir yatırım olduğu kanısındayım; yerlilere adalet ve iyi niyetle davranırsak, değerli müttefikler

ve zamanla, değerli yurttaşlar olacaklarını düşünüyorum. Bir ülkenin zenginliği sadece tahıl, maden ve davardan ibaret değildir. İmparatorluğun en önemli ihtiyacı insandır ve kaynaklarına dürüst, savaşkan ve çalışkan insanlar yetiştiren bir ülkenin eklenmesi, Hindistan'da bir baharat adası veya Orta Asya'da bir altın madeni bölgesi edinmekten daha yararlıdır. Kraliçe Cartimandua ve soylularının gösterdiği sadakat, Kral Caractacus'un zor durumlarda gösterdiği cesaret, geleceğe ilişkin en mutlu işaretlerdir.

Caractacus Roma'ya getirildi ve bunu kutlamak için bir gün tatil ilan ettim. Bütün kent onu seyretmeye geldi. Bir Muhafız tümeni, ordugâhın dışında geçit alayı yaptı; ben de ordugâh kapısında, bu olay için özel yapılmış bir kürsüde oturuyordum. Borazanlar çalındı ve uzakta, çimenlerin üstünden bana doğru ilerleyen küçük bir alay göründü. Başta, Briton tutsaklarından bir müfreze vardı; sonra Caractacus'un soyluları; sonra süsler, koşumlar ve silahlarla dolu arabalar –yalnız Caractacus'a ait olanlar değil, komşularıyla savaşlarda kazandıkları da Cefn Carnedd'deki ordugâhında ele geçirilmişti–, sonra Caractacus'un karısı, kızı, kayınbiraderi, yeğenleri ve son olarak da Caractacus'un kendisi, başı dik, sağa sola bakmadan, kürsümün önüne gelene kadar. Orada vakur bir selam verdi ve bana hitap etmek için izin istedi. İzin verdim; çok dürüst ve soylu bir tavırla kusursuz, akıcı bir Latince konuştu. Kıskanmaktan alamadım kendimi: Ben berbat bir konuşmacıyım ve cümlelerim her zaman karman çormandır.

"Sezar, karşınızda zincire vurulmuş durumda, ülkenizin ordularına yedi yıl boyunca direndikten sonra, canımın bağışlanmasını rica ediyorum. Eğer Kraliçe Cartimandua'nın adamızın kutsal konuk hakkına saygı göstereceğine güvenmeseydim, bir yedi yıl daha direnebilirdim. Britanya'da, herhangi bir eve konuk olan kişiye tuz, ekmek ve şarap verildikten sonra, ev sahibi konuğunun hayatından kendi-

ni sorumlu tutar. Babam Cymbeline'in sarayına sığınan bir adam, tuzunu yedikten sonra, büyükbabamın katili olduğunu açıkladı. Ama babam, 'Sen konuğumsun. Sana dokunamam,' dedi. Kraliçe Cartimandua, beni zincire vurup buraya göndermekle, müttefiki olarak sizi, Brigant Kraliçesi olarak kendisinden daha fazla onurlandırdı.

Kendi kusurlarımı içtenlikle itiraf etmek isterim. Kardeşim Togodumnus'un size yazdığı ve benim göndermesini engellemediğim mektup, saçma ve saygısızdı. O zamanlar genç ve gururluyduk ve söylentiye güvenip Roma ordusunun gücünü, generallerinizin sadakatini ve sizin komutan olarak sahip olduğunuz önemli nitelikleri küçümsedik. Eğer soyumun ve yiğitliğimin şanını, ona yakışan bir tevazu ile birleştirseydim, kuşkusuz bu kente tutsak olarak değil, dost olarak girecektim; o zaman, tanrınız Augustus'un bir müttefik ve kendisi gibi, fethedilmiş birçok kabilenin kralı olarak onurlandırdığı babam Cymbeline'in oğlu olan beni krallara layık şekilde ağırlamaktan çekinmeyecektiniz.

Ülkemi ve müttefiklerimin ülkelerini ilhak etmeye kararlı olduğunuzu öğrendikten sonra, size karşı uzun direnişim için özür dilemeyeceğim. Adamlarım, silahlarım, atlarım, arabalarım ve param vardı: Bunlardan vazgeçmek kolay mı sanıyorsunuz? Siz Romalılar, etkinizi bütün insanlık üzerine yaymayı amaçlıyorsunuz; ama insanlar bu etkiyi hemen benimser mi acaba? İlkin yönetme hakkınızı kanıtlamanız ve kılıçla kanıtlamanız gerek. Aramızda uzun bir savaş yaşandı Sezar ve ordularınız beni kabileden kabileye, kaleden kaleye kovaladı; ben de onlara ağır kayıplar verdirdim. Ama şimdi beni ele geçirdiğinize göre, nihai zafer sizindir. Eğer generaliniz Aulus Plautius'a, Medway'deki ilk çatışmada teslim olsaydım, değersiz bir düşman olduğum ortaya çıkar ve Aulus Plautius sizi yardıma çağırmaz ve hakkıyla kazandığınız zafer kutlamasını asla gerçekleştiremezdiniz. Bu nedenle, şimdi karşınızda eğilmek zorunda kalan düşmanınızdan saygınızı

esirgemeyin ve canını bağışlayın. Soylu hoşgörünüz sizin ülkeniz tarafından da, benim ülkem tarafından da asla unutulmayacaktır. Eğer Roma yenilenin yiğitliğini onaylarsa, Britanya da kazananın hoşgörüsünü yüceltecektir."

Aulus'u çağırttım. "Kendi adıma, bu yürekli kralı serbest bırakmak eğilimindeyim. Onu Britanya'daki tahtına iade etmek her yerde zayıflık olarak görülür; dolayısıyla onu yapamam. Ama onun Roma'da, kentin konuğu olarak, ailesi ve ev halkıyla ve ihtiyacına uygun bir maaşla kalmasını önermek istiyorum. Sen ne dersin?"

Aulus şöyle yanıtladı: "Sezar, Caractacus gerçekten saygıdeğer bir düşman olduğunu kanıtladı. Tutsaklara işkence etmedi ya da onları öldürtmedi, kuyuları zehirlemedi, dürüstçe savaştı ve sözünde durdu. Eğer onu serbest bırakırsanız, elini sıkıp ona dostluğumu sunmaktan onur duyarım."

Caractacus'u serbest bıraktım. Bana vakarla teşekkür etti: "Her Roma yurttaşının sizinki gibi bir yüreğe sahip olmasını dilerim." O gece, ailesiyle birlikte sarayda yemek yedi. Aulus da oradaydı ve aramızda, Brentwood savaşını şarap eşliğinde bir kez daha yaşadık. Caractacus'a, onunla yüz yüze çatışmaya ne kadar yaklaştığını anlattım. Güldü ve şöyle dedi: "Keşke bilseydim! Ama hâlâ dövüşe heveslıyseniz, emrinizdeyim. Yarın sabah Mars Alanı'nda, siz kısrağınızın üstünde, ben yaya?.. Aramızdaki yaş farkından ötürü hakça bir dövüş olur." Daha sonraki bir sözüyle de ünlendi: "Anlayamıyorum, Efendiler, evleri mermer anıtlara, dükkânları kral hazinelerine, tapınakları bizim Druidlerin Ölüler Diyarı'na gizemli ziyaretlerinden dönüşlerinde anlattıkları rüyalara benzeyen bu muhteşem kentin yöneticileri olan sizler, nasıl olur da bizim yoksul adamızın derme çatma barakalarına sahip olmak ister?"

27. Bölüm

Roma'da, insanın her yeni döneminin veya çağının başlangıcı, Tarentine veya Yüzyıl Oyunları adı verilen kefaret kabilinden oyunlarla kutlanır. Bunlar, Ölüler Âlemi'nin tanrıları olan Pluton ile Proserpina'nın onuruna, üç gün üç gece süren oyunlardır. Tarihçiler, Roma'nın kuruluşundan iki yüz elli yıl sonra, bu oyunları bir halk geleneği olarak resmen başlatanın Valerius ailesinden Publicola olduğu kanısındadırlar. Claudia ailesi de Sabin ülkesinden Roma'ya aynı yılda gelmiştir; ama bu oyunlar, Delphi Apollon'unun bir kehaneti uyarınca, Valerius ailesinin geleneği olarak yüz on yıl öncesinden beri kutlanıyordu. Publicola, kent var olduğu sürece, her yeni dönemin başlangıcında bu gösterilerin yapılacağına ahdetmişti. Bugüne dek beş kutlama yapılmış, ancak her yeni dönemin ne zaman başladığına ilişkin görüş ayrılıkları nedeniyle kutlamalar düzenli periyotlarla yapılamamıştı. Bazen bu dönem, eski Etrüsk yöntemine göre yüz on yıl olarak, bazen Roma'nın kullandığı yüz yıl olarak hesaplanmış, bazen de bir önceki oyunlara katılanlardan hiç kimsenin artık hayatta olmamasına göre belirlenmişti.

Cumhuriyet dönemindeki son kutlama, kentin kuruluşunun altı yüz yedinci yılında yapılmış ve ondan sonraki tek kutlamayı, yedi yüz otuz altıncı yılında Augustus gerçekleştirmişti. Augustus'un kutlaması, bir öncekinin ne yü-

züncü ne yüz onuncu yılına denk geliyor; ne son şenliğe katılmış birinin ölümünü işaret ediyor ne de Publicola'nın gününden hesaplanan yüz veya yüz on yıllık dönemlere uyuyordu. Augustus, daha doğrusu onun dini danışmanlarından oluşan On Beşler Kurulu, bu kutlamanın ilk olarak kentin kuruluşunun doksan yedinci yılında yapıldığı varsayımından hareket etmişlerdi. İtiraf ederim ki, yazdığım Augustus'un dini reformları tarihinde, ben de bu tarihi doğru kabul ettim; çünkü bu önemli noktada onu eleştirmek, babaannem Livia ile başımı belaya sokacaktı. Meselenin ayrıntılarına girmemek için şu kadarını söyleyeyim: Augustus'un kutlamanın ilk kez yapıldığını söylediği tarihe (ki doğru değildi bu) göre bile hesabı yanlıştı. Ben, Publicola'nın şenliğinden yüz on yıllık dönemlerle (çünkü Publicola için dönemin anlamı buydu) ilerleyerek kentin kuruluşunun altı yüz doksanıncı yılına vardım. Son kutlama aslında o tarihte yapılmalıydı ve ondan sonraki de sekiz yüzüncü yılda; bu tarih de, hikâyemde tam şu anda bulunduğumuz tarihe, yani benim tahta çıkışımın yedinci yılına rast geliyordu.

MS 46]

Her dönemin, ilk yılında geçen olaylar tarafından belirlenen bir kaderi vardır. Bir önceki dönemin ilk yılında Augustus doğmuş, Büyük Mithridates ölmüş, Pompeius Fenikelileri yenmiş ve Kudüs'ü zapt etmiş, Catilina başarısız bir halk ayaklanmasına önderlik etmiş ve Caesar Yüksek Rahiplik görevini üstlenmişti. Bu olayların her birinin önemini anlatmam gerekir mi? Bir sonraki dönemde ordularımızın her yerde başarılı olacağına, imparatorluğun sınırlarının çok genişleyeceğine, halkın özgürlüğünün bastırılacağına ve Caesar'ların tanrıların sözcüsü olacağına işaret etmiyor muydu? Şimdi benim niyetim, bu eski dönemin günahlarının ve suçlarının kefaretini ödemek ve yeni dönemi dini sunularla başlatmaktı. Çünkü bu yıl reform çalışmalarımı tamamlayacağımı düşünüyordum. O zaman, müreffeh ve

düzenli bir ülkeyi, onca zamandır bu haktan yoksun kılınan Senato'ya ve halka geri verecektim.

Bütün planı ayrıntılarıyla düşünmüştüm. Yıllık seçilen Konsüllerin altında bir Senato tarafından yönetimin ciddi sakatlıkları olduğu açıktı: Bir yıllık dönemler yeterince uzun değildi. Ordu da başkomutanın sürekli değişmesini istemezdi. Benim planım kısaca şuydu: Beni sıradan yurttaş olarak geçindirecek miktarı ayırdıktan sonra, Hükümdar Hazinesi'ni ve Mısır dahil imparatorluk topraklarını ülkeye armağan etmek ve her beş yılda bir yönetimin değişmesini sağlayacak bir yasa çıkartmak. Önceki beş yıllık dönemin Konsülleri ile Pleb ve Şövalyeler'in temsilcileri bir kabine oluşturacak ve aralarından birini baş Konsül seçtikten sonra, ülkenin yönetiminde ona danışman ve yardımcı olacaklardı. Kabinenin her üyesi, benim azatlılarım altında oluşturduğum dairelere benzer bölümlerin birinden veya sınır eyaletlerinin birinin yönetiminden, baş Konsüle karşı sorumlu olacaktı. Yılın Konsülleri, baş Konsül ile Senato arasındaki bağlantı olacak ve yüksek mahkeme yargıçları olarak olağan görevlerini sürdüreceklerdi. Pleb Hakları Koruyucuları, baş Konsül ile halk arasındaki bağlantı olacaktı. Konsüller, Senatörler Sınıfı'ndan halk tarafından seçilecek ve sorun çıkması durumunda plebisite başvurulacaktı. Bu yapıyı korumak için birtakım pratik önlemler de düşünmüştüm ve bunların kolaylığından ötürü kendimi kutluyordum: Azatlılarım, bölümlerin memurlarından sorumlu olarak kalacak ve yeni yönetim onların tavsiyelerinden yararlanacaktı. Böylece, monarşi yönetiminin iyi yanları, Cumhuriyetçi özgürlükler engellenmeden korunabilecekti. Orduyu da hoşnut etmek için, yeni yapıya, her beş yılda bir, ordunun yurtdışı başarıları ve ülkenin zenginliğiyle orantılı olarak, askere ödenecek bir prim maddesi ekleyecektim. İç eyaletlerin valilikleri, orduda yüksek rütbeye ulaşan şövalyeler ile senatörler arasında paylaşılacaktı.

Şimdilik planlarımdan kimseye söz etmedim ve huzur içinde çalışmalarımı sürdürdüm. Gönüllü olarak tahttan çekilmekle, niyetimin hiçbir zaman tiranlık olmadığını kanıtlayacak ve emrimle uygulanan birkaç usulsüz idamı, bana koşulların dayattığını gösterecektim. Bütün daha önemsiz diğer kabahatlerim, gerçekleştirdiğim büyük reformların hatırına bağışlanacak ve tüm kuşkular silinip gidecekti. Şöyle diyordum kendime: "Augustus da hep tahtı bırakacağını ve Cumhuriyet'i geri getireceğini söylerdi; ama Livia yüzünden yapamadı. Tiberius da aynı şeyi söylerdi, ama zalimliği ve zorbalığının yarattığı nefretten korktuğu için yapamadı. Ama ben gerçekten tahttan çekileceğim: Çünkü önümde hiçbir engel yok. Vicdanım rahat ve Messalina Livia değil."

Yüzyıl Oyunları, öncekiler gibi yazın değil, Çobanlar Şenliği Günü olan 21 Nisan'da yapıldı; çünkü bu tarih, sekiz yüz yıl önce, Romulus ve çobanlarının Roma'yı kurduğu gündü. Augustus'un örneğini izleyerek, yalnızca
MS 47] Ölüler Âlemi'nin tanrılarını onurlandırmakla kalmadım; yine de Mars Alanı'ndaki bir volkanik yarık olan Tarentum'a (burası Cehennem'e giriş kapılarından biri kabul edilir ve geleneksel kutlama burada yapılırdı) rengârenk ışıklarla donatılmış bir geçici tiyatro kurdurup şenliğin merkezi yaptım. Birkaç ay önceden haberciler salmış ve bütün yurttaşları (eski deyişle) "şu anda hayatta kimsenin görmediği, bundan sonra da asla göremeyeceği bir gösteriye" davet etmiştim. Bu, bazı alaylara yol açtı; çünkü Augustus'un altmış dört yıl önceki kutlamasını hatırlayan, hatta kendileri bizzat katılmış olan birkaç yaşlı adam ve kadın hâlâ sağdı. Ama eski deyiş böyleydi ve Augustus'un kutlamasının doğru zamanda yapılmamış olması, bence geçerli bir mazeretti.

İlk günün sabahı, On Beşler Kurulu, Capitolium Tepesi'ndeki Jüpiter Tapınağı'nın ve Palatium Tepesi'ndeki Apollon Tapınağı'nın basamaklarında, bütün özgür yurttaşlara,

arındırma gereçleri olan meşaleler, kükürt ve zift dağıttı. Ayrıca bir kısmı Fata (Kader) tanrıçalarına sunu olarak, bir kısmı da şenlikte rol alan aktörlere ödenmek üzere, buğday, arpa ve fasulye verildi. Sabah erkenden, Roma'nın bütün önemli tapınaklarında Jüpiter'e, Juno'ya, Neptün'e, Minerva'ya, Venüs'e, Apollon'a, Mercurius'a, Ceres'e, Vulkanus'a, Mars'a, Diana'ya, Vesta'ya, Hercules'e, Augustus'a, Latona'ya, Fata tanrıçalarına ve Pluton ile Proserpina'ya aynı anda kurbanlar sunuldu. Ama günün en önemli olayı, Capitolium'da Jüpiter'e bir beyaz boğa, Juno'ya da bir beyaz inek kurban edilmesiydi ve herkesin orada bulunması bekleniyordu. Sonra bir geçit alayı halinde Tarentum tiyatrosuna gidildi ve Apollon ile Diana'nın onuruna koro halinde şarkılar söylendi. Öğleden sonra, Circus ve amfiteatr araba yarışları, vahşi hayvan avları ve kılıç dövüşlerine sahne olurken, Pompeius Tiyatrosu'nda Apollon'un onuruna, imparatorun ve seçkin konukların bizzat sahneye çıktığı tiyatro gösterileri sahnelendi.

O gece saat dokuzda, Mars Alanı'nı bütünüyle arındırmak için kükürt yakıldıktan ve kutsal su serpildikten sonra, Tiber'in kıyısındaki üç yeraltı sunağında, Fata tanrıçalarına üç erkek kuzu kurban ettim; bu sırada yanımdaki yurttaşlar meşalelerini sallıyor, buğday, arpa ve fasulyelerini sunuyor, geçmişteki günahların affı için tövbe ilahisi söylüyorlardı. Kuzuların kanı sunaklara serpildi ve gövdeleri yakıldı. Tarentum Tiyatrosu'nda yine ilahiler söylendi ve böylece şenliğin, kefaret kısmı, kendisine yakışan bir ağırbaşlılıkla yerine getirildi. Sonra Roma efsanesinden sahneler oynandı: Üç Horatius kardeş ile üç Curiatius kardeş arasındaki dövüşü temsil eden bir bale gösterisi yapıldı. Söylentiye göre, bu olay, Valerius ailesinin şenliği ilk kutladığı güne yakın bir zamanda geçmiş.

Ertesi gün, Messalina başta, Roma'nın en soylu hanımları Capitolium'da toplanıp Juno'ya dua ettiler. Eğlenceler

önceki gün gibi devam etti: Amfiteatrda üç yüz aslan ve yüz ayı öldürüldü; ayrıca boğalar ve çok sayıda kılıç dövüşçüsü vardı. O gece, Toprak Ana'ya bir erkek ve bir dişi siyah domuz kurban ettim. Son gün, Apollon'un tapınağında, dokuz güzel genç oğlan ve kız tarafından Yunanca ve Latince ilahiler söylendi, Apollon'a beyaz öküzler kurban edildi. Bu şenliğin başlatılması Apollon'un kâhini tarafından emredildiği için, onu özel olarak onurlandırdık. İlahiler, Apollon'un, kız kardeşi Diana'nın, annesi Latona'nın ve babası Jüpiter'in, imparatorluğun bütün şehirlerini ve yöneticilerini koruması için yakarmak amacıyla söylenirdi. Bunlardan biri, Horatius'un Apollon ile Diana'nın onuruna kaleme aldığı ünlü Yüzyıl İlahisi'ydi ve bunu, bekleyeceğinizin aksine, güncelleştirmeye gerek kalmadı; hatta ilahinin bir kıtası yazıldığı zamandan çok günümüze uygundu:

"Ağırbaşlı duaların sesiyle duygulanan
Bu iki ilah Roma'yı korumaları altına alacak,
Kıtlık ve kanlı savaşların elemini
Roma'dan ve soylu Sezar'dan uzaklaştıracak,
Ve bunları Britanyalı düşmanların üstüne boşaltacak."

Horatius bunu, Augustus'un Britanya'yla savaşı düşündüğü bir sırada yazmıştı; ama savaş gerçekleşmedi. Dolayısıyla Britanya o zaman, bugün olduğu gibi, resmen düşmanımız değildi.

Yine bütün tanrılara kurbanlar, yine araba yarışları, kılıç dövüşleri, vahşi hayvan avları, atletizm yarışmaları devam etti. O gece Tarentum'da Pluton ile Proserpina'ya, kurban olarak bir siyah koç, bir siyah koyun, bir siyah boğa, bir siyah inek, bir siyah yabandomuzu ve bir dişi domuz, sundum. Böylece, bir yüz on yıl sonrasına kadar, şenlik bitmiş oldu. Hiçbir yanlış yapılmamış ve hiçbir uğursuz alamet görülmemişti. Vitellius'a şenliği beğenip beğenmediğini sordu-

ğunda, "Mükemmeldi, tekrarını görürsün umarım," dedi. Ben gülmeye başlayınca, dalgınlığı için özür diledi. Bilinçaltında, Roma'nın doğum gününü benim doğum günümle özdeşleştiriyormuş; yine de sözünün, benim için dikkate değer ve dinç bir uzun ömrün işareti olmasını dilediğini söyledi. Ama Vitellius çok hesapçı olabiliyordu; şimdi düşünüyorum da, muhtemelen bu şakayı haftalar öncesinden planlamıştı.

Ben, bütün şenlikte en büyük sevinci, üçüncü gün öğleden sonra Mars Alanı'ndaki Truva Oyunu gösterisinde yaşadım. O zaman sadece altı yaşında olan küçük Britannicus, yaşları onun iki katı olan çocuklarla savaşçılık oynadı ve atıyla silahlarını Hektor veya Caractacus gibi yönetti. Halk onu çılgınca alkışladı. Birçok kişi, ağabeyim Germanicus'a olağanüstü benzerliğini belirtti ve savaşa gidecek yaşa gelince, onun da muhteşem zaferler kazanacağı kehanetinde bulundular. Yeğenim Agrippinilla'nın on bir yaşındaki oğlu da oyunlara katılmıştı. Adı Lucius Domitius*'tu. Daha önce ona kısaca değinmiştim, ama şimdi ayrıntılı olarak anlatmamın zamanı geldi.

Anne tarafından kuzenim ve Roma'nın en gaddar adamı olarak tanınan Domitius Ahenobarbus'un (veya Kızıl Sakal) oğluydu. Gaddarlık, kızıl sakal gibi, aileden geliyordu ve sert suratları ile katı yüreklerine uysun diye kızıl sakallı oldukları söylenirdi. Gençliğinde, Domitius Ahenobarbus, Gaius Caesar'ın maiyetinde Doğu'da hizmet ederken, kendi azatlılarından birini, doğum günü şöleninde daha fazla içmeyi reddetti diye, su vermeden sadece tuzlu balık ve kuru ekmekle bir odaya kapatıp öldürmüştü. Gaius bunu duyunca, Domitius'a, artık onun hizmetine ihtiyacı olmadığını ve artık onu arkadaşlarından saymadığını söylemişti. Domitius Roma'ya dönerken, Appia Yolu'nda bir köyde, ani bir huysuzluk krizine kapılıp birden atını mahmuzlamış ve sokakta bebeğiyle oynayan bir çocuğu kasten öldürmüştü. Bir keresinde de

* Daha sonra İmparator Neron.—R. G.

pazaryerinde, ondan alacağı olan bir şövalyeyle hırlaşmış ve parmağıyla adamın gözünü çıkarmıştı. Tiberius Amcam, iktidarının son yıllarında Domitius'la arkadaş olmuştu; en zalim ve aşağılık kişilerle düşüp kalkmasını, onlara kıyasla kendini nispeten erdemli hissetmek ihtiyacına bağlıyorlardı. Domitius'u, evlat edindiği torunu, yeğenim Agrippinilla'yla evlendirdi ve bu evlilikten bir çocuk oldu: Lucius. Domitius, oğlunun doğumundan ötürü onu kutlayan arkadaşlarını tersledi: "Kutlamanız size kalsın, dangalaklar! Eğer içinizde bir nebze gerçek vatanseverlik olsaydı, çocuğu beşikten alıp hemen boğardınız. Agrippinilla ile benim, aramızda, insani ve insanlıkdışı tüm kötülükleri barındırdığımızın ve bu veledin, talihsiz ülkemizin başına nasıl bir bela olacağının farkında değil misiniz? Tahmin filan değil bu; aranızda çocuğun yıldız haritasını gören var mı? İnsanın tüylerini diken diken etmeye yeter." Domitius, vatana ihanet ve kız kardeşi Domitia ile ensest suçlamasıyla tutuklandı – tabii Tiberius'un zamanında bunun anlamı yoktu, formaliteydi sadece. Tiberius tam zamanında öldü ve Caligula onu serbest bıraktı. Çok geçmeden Domitius'un kendisi de ödemden öldü. Vasiyetinde, Caligula'yı genç Lucius ile ortak mirasçı yapmış ve mülkünün üçte ikisini ona bırakmıştı. Agrippinilla adasına sürgün edilince, Caligula mülkün geri kalanına da el koydu ve şimdi yetim sayılabilecek Lucius beş parasız ortada kaldı. Bereket halası Domitia onu sahiplendi. (Kız kardeşi, Messalina'nın annesi Domitia Lepida ile karıştırılmamalı.) Domitia kendini tamamen zevk ve sefaya vermişti ve genç Lucius'la ilgilenmesinin tek nedeni, bir gün onun imparator olacağı yolunda duyduğu bir kehanetti: Onunla arasını iyi tutmak istiyordu. Lucius'un eğitimini emanet ettiği üç hocanın; Suriyeli bir sabık dansör, Tirollü bir sabık kılıç dövüşçüsü ve kendisinin Yunan kuaförünün aynı zamanda yatağını da paylaştığını söylersem, Domitia'nın kişiliği hakkında bir fikir edinirsiniz. Her neyse, bu beyler Lucius'a gayet halka dönük bir eğitim verdiler.

İki yıl sonra Agrippinilla döndüğünde, içinde o kadar az annelik duygusu vardı ki, Domitia'dan, oğlunun birkaç yıl daha onunla kalmasını istedi: Bu sorumluluğu üstünden almasının karşılığını fazlasıyla ödeyeceğini söyledi. Ben araya girdim ve Agrippinilla'yı çocuğu evine götürmeye zorladım; hocaları da birlikte götürdü, çünkü Lucius onlarsız gelmek istememiş ve Domitia zaten başka âşıklar bulmuştu. Agrippinilla, Domitia'nın bir sabık Konsül olan kocasını da aldı; evlendiler, ama çok geçmeden kavga edip ayrıldılar. Lucius'un yaşamındaki bir sonraki olay, öğlen uykusu sırasında onu öldürme girişimiydi: İki adam, kendisi de öğlen uykusunda olan kapıcı tarafından durdurulmadan ön kapıdan girmiş, yukarı çıkmış, koridorlardan kimseye rastlamadan geçmiş ve bir yatak odası kapısında uyuyan bir köle görünce, aradıklarının burada olduğuna hükmetmiş, içeri girmiş, Lucius'u yatağında uyuyor bulmuş, hançerlerini çekip parmak uçlarında yatağa yanaşmışlardı. Bir an sonra, "Yılan, yılan!" diye bağırarak dışarı fırladılar. Ev halkı gürültüden telaşlanmış, ama onları durdurmak için bir şey yapılmadığından adamlar kaçmıştı. Adamları korkutan, Lucius'un yastığının üstündeki kobra derisiydi. Çocukken çok çektiği sıraca illetine karşı bacağına sarıyordu deriyi ve muhtemelen yatmadan önce onunla oynamıştı. Karanlık odada deri, canlı kobra gibi görünmüştü. Daha sonra, katillerin, Agrippinilla'dan nefret eden, ama her nedense ona karşı bir suçlama getirmeye cesaret edemeyen Messalina tarafından gönderildiğini düşündüm. Her halükârda, Lucius'un yatağının başında iki kobranın nöbet tuttuğu ve Agrippinilla'nın bunu onayladığı söylentisi yayıldı. Yılan derisini, yılan biçiminde altın bir bileziğin içine koyarak Lucius'a verdi ve arkadaşlarına, derinin gerçekten yastığın üstünde bulunduğunu ve muhtemelen bir kobra tarafından oraya bırakıldığını anlattı. Lucius ise arkadaşlarına, bir kobra koruyucusu olduğunu, ama iki kobranın uydurma olduğunu söyledi: Ömründe bir

kobradan fazlasını görmemişti. O da kendi su kabından su içerdi. Başka bir öldürme girişimi olmadı.

Lucius da, Britannicus gibi, kendi büyükbabası olan sevgili ağabeyim Germanicus'a benziyordu; ama kötü bir benzeyişti bu. Yüz hatları neredeyse aynıydı, ama Germanicus'un yüzünden fışkıran açık, soylu, cömert, alçakgönüllü karakterin yerini Lucius'ta sinsilik, alçaklık, cimrilik ve kendini beğenmişlik almıştı. Ne var ki, büyükbabasının yakışıklılığına eklediği yoz zarafet yüzünden, çoğu kişi bunu görmüyordu; erkekleri bir kadının çektiği gibi çeken efemine bir güzelliği vardı. Güzelliğinin gücünün gayet farkındaydı ve her sabah tuvaleti, özellikle de annesi veya halası kadar uzun bıraktığı saçlarının bakımı saatler sürüyordu. Kuaför hocası onun güzelliğiyle, Lucullus Bahçeleri'nin başbahçıvanının ünlü şeftali duvarı üstündeki meyvelerin veya Lucullus'un Karadeniz'den getirdiği beyaz kiraz ağacının üstüne titrediği gibi ilgileniyordu. Lucius'u Mars Alanı'nda askeri talim yaparken seyretmek tuhaftı: Kılıcı, kalkanı, kargıyı, Tirollü kılıç dövüşçüsü hocasının öğrettiği gibi usulünce kullanıyordu, ama sanki bu bir talim değil, bale gösterisiydi. Germanicus aynı yaşlarda talimdeyken, insan daima savaş seslerini, borazanları, iniltileri, çığlıkları ve dökülen Germen kanını hayalinde canlandırabilirdi; oysa Lucius'un talimi sırasında insan sadece tiyatro seyircilerinin çınlayan alkışlarını duyar, sahneye yağdırılan güllerle altın paraları görürdü.

Ama şimdilik Lucius konusunu bırakalım. Daha sevimli bir konuya, Roma alfabesine getirdiğim yeniliklere geçelim. Çağdaş kullanım için gereken üç yeni harf önerimden önceki kitabımda söz etmiştim: ünsüz harf olarak *u*, *i* ve *u* arasında Yunanca İpsilon'un karşılığı olan ünlü ve şimdiye dek *bs* veya *ps* olarak ifade ettiğimiz ünsüz. Bunları zaferimin ardından gündeme getirmeyi düşünmüş, ama yeni dönem başlayana kadar konuyu ertelemiştim. Yüzyıl Oyunları'nın ertesi günü projemi Senato'da anlattım ve iyi karşılandı. Ama

dedim, imparatorlukta herkesi kişisel olarak etkileyecek bu yeniliği, Roma halkının onayını almadan veya aceleye getirerek uygulamak istemem; ve bir yıl sonra konuyu plebisitle belirlemeyi önerdim.

Bu arada, projemi açıklayan ve nedenlerini belirten bir genelge yayımladım. İnsana alfabenin neredeyse kutsal ve değişmez (yılın ayları, rakamların sırası veya burçların simgeleri gibi) bir kavram olarak öğretildiğini, ama aslında bunun böyle olmadığını ve bu dünyada her şeyin değişime ve ilerlemeye açık olduğunu anlattım. Julius Caesar Takvimi değiştirmişti; rakamların yazılış düzeni değişmiş ve genişletilmişti; burçların adları değişmişti: hatta onları oluşturan yıldızlar bile ölümsüz değildi – örneğin, Homeros'un zamanından bu yana, Ülker'in yedi yıldızının sayısı, Sterope (Elektra diye de bilinir) yıldızının yok olmasıyla, altıya düşmüştü. Latin alfabesi de öyleydi. Sadece harflerin çizgisel biçimleri değişmekle kalmamış, belirli seslerin karşılığı olan harfler de değişmişti. Latin alfabesi, bilge Kral Evander'in zamanında, Dor'lardan alınmıştı; onlar bunu Fenike filosuyla gelen Kadmos'tan öğrenmişti; Fenikeliler ise Mısırlılardan almıştı. Aynı alfabeydi, ama yalnız adı aynıydı. Mısır yazısı, hayvanların ve diğer doğal nesnelerin resimleri şeklinde başladı ve zamanla hiyeroglif harflere dönüştü; Fenikeliler bunları alıp değiştirdi, Yunanlar alıp değişiklikleri değiştirdi ve sonunda Latinler alıp değişikliklerin değişikliklerini değiştirdi. İlkel Yunan alfabesinde sadece on altı harf vardı; sonra yapılan eklemelerle bu rakam yirmi dörde ve bazı şehirlerde yirmi yediye ulaştı. İlk Latin alfabesi yirmi harften oluşuyordu, çünkü Yunancadaki üç H sesli ünsüz ve Z harfi gereksiz görülmüştü. Gelgelelim Roma'nın kuruluşundan beş yüz yıl kadar sonra, C'nın tamlayıcısı olarak G alfabeye girmiş, daha da yakınlarda Z geri gelmişti. Ama bence alfabe hâlâ mükemmel değildi. Eğer ülke değişimin lehinde oy verirse, daha kullanışlı bu yeni harflere alışmak belki

biraz zor olurdu, ama rahatsızlık kısa sürede geçer ve yeni sistemle okuma yazma öğrenen genç kuşak bunun farkına bile varmazdı. Yüz yıla yakın bir süre önce takvimde yapılan değişikliğin sıkıntısı (her yıl on beş ay oldu, her aydaki gün sayısı ve ayların da isimleri değişti) çok daha haklı bir şikâyet nedeni olduğu halde, sorunsuz kabul edilmemiş miydi? Şu anda eski sisteme dönmek isteyen kimse herhalde yoktur.

Herkes meseleyi bilgiç tavırlarla tartıştı; ama aslında kimsenin, öyle veya böyle olmuş, pek aldırdığı yoktu. Sonunda, oylamada büyük bir çoğunlukla yeni harfler kabul edildi. Ama sanırım bu, işin özünü anlamaktan ziyade, şahsıma yapılmış bir iltifattı. Böylece, Senato hemen yürürlüğe girmelerine karar verdi ve şimdi resmi belgelerde ve her çeşit literatürde –şiirler, bilimsel tezler, hukuki yorumlar, müzayede ilanları, alacak talepleri, aşk mektupları, binaların duvarlarına tebeşirle yazılmış belden aşağı sözler vb– yaygın olarak kullanılıyorlar.

Şimdi, iktidarımın son yıllarındaki çeşitli kamu çalışmalarım, reformlarım, yasalarım ve kararnamelerimi de kısaca anlattıktan sonra, hayatımın acıklı son bölümlerini yazmak için masayı temizlemiş olacağım. Çünkü şimdi hikâyemin dönüm noktasına, tragedya yazarlarının "keşif" dediği noktaya vardım ve bundan sonra imparator olarak görevlerimi yerine getirmeyi sürdürdümse de, öncekinden çok farklı bir ruh hali içindeydim.

Suyollarının yapımını tamamladım. Yüzlerce mil yeni yol yaptırdım ve kötü durumda olanları onarttım. Tefecilerin genç adamlara, babalarının ölümünü bekleyerek borç vermesini yasakladım: İğrenç bir alışverişti bu; faiz daima fahişti ve çoğu kez baba doğal görünmeyecek kadar çabuk ölüyordu. Bu önlem dürüst babaları savurgan evlatlara karşı korumak içindi; ama dürüst evlatları savurgan babalara karşı korumak için de önlem aldım: Bir babanın borç veya ağır suç yüzünden haczedilen mülkünden, oğlunun hakkı

olan mirası alabilmesini sağladım. Kadınlar lehine yasalar çıkardım; onları baba tarafından akrabalarının bunaltıcı vesayetinden kurtardım ve drahomalarının kocanın borçlarına karşı teminat olarak gösterilmesini yasakladım.

Pallas'ın bir fikrinden esinlenerek, Senato'ya getirdiğim öneri yasalaştı: Özgür doğmuş bir kadın, efendisinin onayını almamış bir köleyle evlenirse, kendisi de köle olacaktı; efendinin onayı alınmışsa, kadın özgür kalacak, ama o evlilikten doğacak çocuklar köle olacaktı. Bu önerimin eğlenceli bir devamı oldu. Seçilmiş Konsül olan bir senatör, birkaç yıl önce Pallas'ı gücendirmişti; Pallas'la arasını düzeltmezse, görevi sırasında zorluklarla karşılaşmaktan çekiniyordu. Pallas'ın kin güdeceğini sanmakta haklıydı demiyorum, çünkü Pallas'ta bu kusur benden daha az vardı; ama her ne halse, içi rahat değildi. Böylece, bu yasanın fikir babası olarak ülkeye yaptığı büyük hizmet için, Pallas'a birinci derece magistralık ve yüz elli bin altın verilmesini önerdi. Poppaea'nın dul kocası Scipio yerinden fırlayıp, Tiberius Amcamın iktidarı sırasında, Gallus ve Haterius'u ima eden bir ironiyle konuştu: "Destekliyorum. Ve bu olağanüstü adama, halk adına teşekkür edilmesini öneriyorum. Çünkü biz amatör nesep uzmanlarının yeni keşfettiğine göre, kendisi, zarif İmparatorumuzun sözünü ettiği ve adını Palatium Tepesi'ne verdiği edebiyatsever Kral Evander'in ecdadı olan Arkadia'lı Kral Pallas'ın soyundan geliyormuş. Halk adına teşekkürü, yalnız bu yasayı hazırlamaktaki hizmetleri için değil, kendi soyunu gizlemekte gösterdiği alçakgönüllü yücelik için –Senato'nun önüne bir hiçmiş gibi çıktığı, hatta imparatorun azatlı yardımcısı olarak tanınmaya tenezzül ettiği için de– hak ediyor." Kimse bu öneriye karşı çıkmaya cesaret edemedi; ben de masum rolünü oynayarak, öneriyi ciddiye almış göründüm ve veto etmedim. Etseydim, Pallas'a haksızlık olurdu. Ama oturum sona erince, derhal Pallas'ı çağırdım ve öneriyi anlattım. Kıpkırmızı oldu: Hakarete

kızmalı mı, yoksa kamu yönetiminde oynadığı önemli rolün takdir edildiğine sevinmeli mi, karar verememişti. Bana nasıl yanıtlamalıyım, diye sordu. Şöyle dedim: "Paraya ihtiyacın var mı?"

"Hayır, Sezar. Çok param var."

"Ne kadar çok? Söyle bakalım, kaç para edersin? Doğruyu söylersen kızmayacağım."

"Hesaplarıma son baktığımda, üç milyon sikke kadar vardı."

"Ne! Gümüş mü?"

"Hayır, altın."

"Aman ya Rabbi! Hepsini namuslu yoldan mı kazandın?"

"Her kuruşunu. İnsanlar dilekçe veriyor veya özel isteklerde bulunuyor. Ben her zaman 'Size herhangi bir şey için söz veremem,' diyorum. Sonra, 'Zaten öyle bir şey beklemiyorduk, ama lütfedip bizimle görüştüğünüz için şu ufak hediyeyi kabul edin,' diyorlar. Ben de gülümseyerek, parayı alıp bankaya koyuyorum. Hepsi sizin, Sezar, ihtiyacınız varsa. Bunu biliyorsunuz."

"Biliyorum, Pallas. Ama o kadar zengin olduğunu hiç düşünmemiştim."

"Parayı harcayacak vaktim yok ki, Sezar."

Bu da doğruydu. Pallas bir kürek mahkûmu gibi çalışırdı. Senato'nun ona gülmesine izin vermeyeceğimi söyledim ve fahri payeyi kabul edip, parayı reddetmesini tavsiye ettim. Peki, dedi; ben de Senato'ya, Pallas'ın kendisine lütfedilen fahri payeden mutlu olduğunu, ama hayatını eski yoksulluğu içinde sürdürmek istediğini bildirdim.

Scipio havlu atmadı. Benim Pallas'la konuşarak, onu Senato'nun isteği doğrultusunda, hediyeyi kabul etmeye ikna etmemi rica eden bir öneri getirdi. Öneri kabul edildi. Ama Pallas'la ben direndik. Tavsiyem üzerine, Pallas benim ve Senato'nun isteklerini reddetti ve komedi, Scipio'nun getirdiği

ve Senato'dan geçen bir başka öneriyle tamamlandı: Pallas, ilkeli elisıkılığından ötürü kutlanacak ve bu kutlama bir pirinç tablet üzerine yazılacaktı. Bu olayda aptal durumuna düşenin Pallas ve ben değil, Scipio ve Senato olduğuna sanırım siz de katılırsınız.

Avukatların ücretini dava başına yüz altınla sınırladım. Bu sınırlama, Asiaticus'un savcısı Suilius gibi adamların, çiftçinin domuzlarını pazara gütmesi gibi, jürileri mahkûmiyet veya beraat kararına yönlendirmesine karşıydı. Suilius, ne kadar umutsuz olursa olsun, her davayı üstlenirdi, yeter ki dava başına dört bin olan ücretinin tümünü alsın. Mahkemede kendine güveni ve hitabeti kadar, ücretinin yüksekliği de jüriyi etkiliyordu. Tabii arada bir, müvekkilin suçu Suilius'un bile gizleyemeyeceği kadar aşikâr oluyordu; o durumda, mahkeme karşısında, ileride ihtiyacı olacak itibarı kaybetmemek için, jüriyi müvekkili aleyhine karar vermeye yönlendiriyordu. Bununla ilgili bir skandal olmuştu; azatlılarından birinin dul karısını dolandırmakla suçlanan zengin bir şövalye, Suilius'a olağan ücretini ödemiş ve sonra böyle bir kazık yemişti. Suilius'a gidip dört bin altınını iade etmesini istedi. Suilius elinden geleni yaptığını ve maalesef parayı geri veremeyeceğini söyledi – bu tehlikeli bir emsal olurdu. Şövalye, Suilius'un kapısının önünde intihar etti.

Avukat ücretlerini bu şekilde sınırlamakla –Cumhuriyet döneminde zaten yasal değildiler– jüriler karşısında onların itibarını düşürdüm ve bundan sonra jürilerin davanın olgularına göre hüküm verme eğilimini teşvik ettim. Bir tür savaş açtım avukatlara. Kendim bir davaya bakarken, mahkemeyi gülümseyerek uyarıyordum: "Ben yaşlı bir adamım ve sabrım sınırlı. Kararım muhtemelen, hakça olmasa bile, sağlam bir davayı yersiz bir dramatik gösteriyle bozan taraf lehinde değil, kanıtlarını en kısa, en dürüst ve en berrak şekilde sunan taraf lehinde olacaktır." Ve Homeros'tan alıntı yapıyordum:

"Evet, konuşunca insanlar, en tiksindiğim kişi
Göğsünün içine kilitleyendir hakikati."

Yeni bir avukat türünün ortaya çıkmasını teşvik ettim; büyük hitabet gücü veya hukuk uzmanlığı olmayan, ama aklıselim sahibi, açık seçik konuşan ve davayı en yalın unsurlarına indirgeme yeteneği olan avukatlar. Bunlardan en iyisi Agatho'ydu. Karşımda bir davayı sevimli, süratli ve dikkatli tarzıyla savunurken; diğerlerinin de aynı yöntemi benimsemesi için, onun müvekkilini daima delil yetersizliğinden beraat ettiriyordum.

O "âlim, beliğ hatip ve hukukçu" Telegonius'un Adalet ve Hukuk Enstitüsü üç yıl kadar önce kapandı. Şöyle oldu. Şişman, acul ve kırpık saçlı Telegonius, bir gün benim başkanlık ettiğim Temyiz Mahkemesi'nde boy gösterdi ve kendi davasını savundu. Kölelerinden biri, bir kavgada, Vitellius'un değerli bir kölesini öldürmeye kışkırttığı gerekçesiyle, bir magistra tarafından ağır bir para cezasına mahkûm edilmişti. Anlaşılan Telegonius'un kölesi, bir berber dükkânında, hiç çekilmez avukat ve hatip havalarına girmişti. Tıraş olma sırasını bekleyen ve Roma'nın (benimkinden sonra) en iyi aşçısı olarak tanınan ve değeri en az on bin altın olan Vitellius'un kölesiyle tartışmaya girmişti. Telegonius'un kölesi, hakaretamiz bir belagatle, hitabet ile aşçılığın sanat değerini kıyaslamıştı. Vitellius'un aşçısı kavgacı bir tip değildi, ama görkemli sanatların evcil uygulayıcıları ile evcil sanatların görkemli uygulayıcıları arasında anlamlı bir kıyaslama yapılamayacağını, kendinden daha az önemli kölelerden, saygı olmasa bile, hiç değilse terbiyeli bir davranış beklediğini ve kendisinin ondan en az yüz kat daha değerli olduğunu söylemişti. Öteki müşterilerin aşçıya hak verip destek çıkmasına öfkelenen hatip, usturayı berberin elinden kapmış ve "Telegonius'un adamıyla tartışmayı gösteririm sana," diyerek aşçının gırtlağını kesmişti. Bu yüzden Telegonius, enstitünün

tüm çalışanlarına aşılanan belagatin yanılmazlığı saplantısının köleyi şiddete sevk ettiği gerekçesiyle, öldürülen aşçının değeri olan parayı ödemeye mahkûm edilmişti. Telegonius'un temyiz gerekçesi ise, kölenin şiddet kullanarak cinayete kışkırtılmadığı yolundaydı; çünkü enstitünün düsturu açıktı: "*Dil kılıçtan keskindir*" ve bu düstur, herhangi bir tartışmada yalnızca o silahı kullanmayı içeriyordu. Ayrıca, o gün aşırı sıcaktı, dedi; aşçı, kölenin değerinin yüz altından fazla olmadığını –eğitimli bir memur olarak, en düşük değeri yılda elli altındı– ima etmekle ona ağır hakaret etmişti ve adil bir gözle bakılırsa bu tahrik edici davranışıyla ölümü davet etmişti.

Vitellius tanıklık etti. "Sezar," dedi, "ben durumu şöyle görüyorum. Telegonius'un kölesi benim baş aşçımı öldürdü. Aşçım yumuşak başlı, vakur ve kendi alanında mükemmel bir sanatkârdı; soslarını ve tatlılarını siz de sıkça övdüğünüz için sanırım bu fikrime katılırsınız. Onun yerini alacak birini bulmak, bana en az on bin altına mal olacak; o zaman bile, emin olun, onun yarısı kadar yetenekli birini bulamam. Katil, belagati öven ve aşçılığı aşağılayan sözler kullanmış ki, bunları harfi harfine Telegonius'un kendi elkitaplarında görebilirsiniz; dahası, aynı elkitaplarında, 'Özgürlük' konusundaki bölümlerde, belagat ve mantık yetmezse, silah gücüne başvuran kişiyi haklı çıkarmaya çalışan birçok şiddet içerikli pasaj var."

Telegonius da Vitellius'u sorguladı ve korkarım onu ağır bir yenilgiye uğratacaktı ki, mahkemeye gelen beklenmedik bir ziyaretçi durumu kurtardı. Ziyaretçi, tesadüfen Roma'da bulunan ve oyalanmak için mahkemeye giren Alabarkhes Alexander'dı. Bana bir not iletti:

"Kendini Atinalı ve Romalı Telegonius olarak tanıtan kişi, İskenderiye'de benim evimde, Suriyeli bir anneden doğmuş ve adı Joannes olan kaçak kölemdir. Onu yirmi beş yıl

önce kaybettim. Sol kalçasında, daire içinde dövmeyle yapılmış bir A harfi göreceksiniz; benim ev halkımın damgasıdır bu.

İmza: Alabarkhes Alexander"

Davaya ara verdim. Telegonius yardımcılarım tarafından dışarı çıkarıldı ve gerçekten Alabarkhes'in kölesi olduğu kanıtlandı. Düşünebiliyor musunuz, neredeyse yirmi yıldır Roma yurttaşı kisvesi altında dolanıyordu etrafta! Vitellius'a verilecek on bin altın dışında, tüm varlığına devletin el koymasına karar verdim; ama bunun yarısını Alabarkhes'e devrettim. Karşılık olarak, Alabarkhes bana Telegonius'u hediye etti; ben de adamdan kurtulmak için onu Narcissus'a verdim ve Narcissus ona saray sicillerini tutma gibi yararlı ama sıkıcı bir iş verdi.

İşte böyleydi benim yönetim tarzım. Roma yurttaşlığını iyice yaygınlaştırdım; sakinleri sadık, düzenli ve varlıklı olan hiçbir eyaletin, statü olarak, Roma'dan ve İtalya'nın geri kalanından daha aşağı düzeyde kalmasını istemiyordum. Kuzey Galya'da yurttaşlık hakkı verdiğim ilk şehir Autun'du.

Sonra, Roma yurttaşlarının nüfus sayımını yaptırdım.

Kadınlar ve çocuklar dahil, toplam yurttaş sayısı şimdi 5.984.072'ydi. Augustus'un öldüğü yıl yapılan sayımın sonucu 4.937.000, babamın ölümünden sonraki yıl yapılan sayımın sonucu ise 4.233.000 idi. Kâğıt üzerinde etkileyici görünmeseler de, insani bakımdan ne kadar çarpıcı olduklarını bir düşünün. Eğer bütün Roma yurttaşları, koşar adım önümden geçecek olsa, sonuncuyu ancak iki yıl sonra görebilirdim. Ve bunlar sadece hakiki yurttaşlardı.

MS 48] Eğer imparatorluğun bütün nüfusu –şimdi Britanya, Mauritania ve Filistin de hesaba katılınca, yetmiş milyonu aşıyordu– önümden geçmeye kalksa, yirmi dört yıl sürecekti; bu yirmi dört yıl içinde yepyeni bir kuşak doğmuş olur ve ben ömür boyu oturup akıp giden bu nehri izleyebilirdim.

"Ve kayıp giden bu sonsuz akış"

içinde, aynı yüz asla iki kere görülmezdi. Rakamlar tam bir karabasan. Romulus'un ilk Çobanlar Şenliği'nin sadece üç bin üç yüz kişi tarafından kutlandığını düşünün. Nereye varacak bu işin sonu?

İmparator olarak yaptığım bütün bu işlerde esas vurgulamak istediğim, şu ana kadar hiç değilse, en geniş anlamda kamu yararını gözetmiş olmamdır. Ne düşüncesiz devrimci ne zalim zorba ne de inatçı tutucu gibi davrandım. Mümkün olan her yerde, cömertliği aklıselimle birleştirmeye çalıştım ve elimden geleni yapmadığımı kimse iddia edemez.

Claudius'un Hukuk Uygulamalarını ve de Yazışma ve Hitabet Tarzını Gösteren İki Belge

Claudius'un bazı Tirol kabilelerine ilişkin kararnamesi. MS 46.

Marcus Junius Silanus ile Quintus Sulpicius Camerius'un Konsül oldukları yıl, martın on beşinde, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus'un emriyle, Baiae'deki ikametgâhta yayımlanmıştır.

Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, Yüksek Rahip, altıncı kez Pleb Hakları Koruyucusu, İmparator, Ülkenin Babası, dört kez seçilmiş Konsül, aşağıdaki resmi bildiriyi yayımlar:

"Amcam Tiberius'un iktidarı sırasında muallakta bırakılmış bazı eski ihtilaflara dair: Amcam, anımsadığım kadarıyla, Comensia'lar ile Bergalia'lar arasındaki bu gibi ihtilafları soruşturmak üzere, Pinarius Apollinaris adında birini göndermişti. Pinarius, amcamın çoğu zaman Roma'da olmaması yüzünden, görevini savsaklamıştı. Yeğenim Gaius imparator olunca ondan rapor istememiş, Pinarius da –ap-

tal değildi malum koşullarda– herhangi bir şey sunmamıştı. Sonra, Camurius Statutus'tan, o bölgedeki çoğu ormanların ve tarım arazilerinin benim yetkim altında olduğuna dair bir rapor aldım. Böylece, günümüze gelirsek, dostum Planta Julius'u oraya, hem yerel valileri hem de yönetim mıntıkaları biraz daha uzakta olan valileri bir araya getirecek bir toplantı yapmaya gönderdim. Bütün sorunlar titizlikle incelendi ve sonuçlandırıldı. Julius'un, nedenleri açık seçik belirttiği bir raporla birlikte, imzalamam için kaleme aldığı, Pinarius'tan istenenden daha kapsamlı kararlar içeren bu kararnameyi onayladığımı bildiririm.

Anauni, Tulliassia ve Sindunia kabilelerinin durumuna gelince, yetkili kaynaklardan duyduğuma göre, bunların hepsi değilse de bir kısmı, şimdi Güney Tirol yönetiminin içindeymişler. Bu kabilelerin Roma yurttaşlığı talepleri çok sağlam bir temele dayanmasa bile, orada yaşamalarından ötürü hak iddia edebileceklerini ve fazlasıyla kaynaştıkları Güney Tirollü yurttaşlara ciddi zarar vermeden onlardan ayrılamayacaklarını göz önünde tutarak, şimdiye kadar kullandıkları hakları sürdürmelerine izin veriyorum. Bunu memnuniyetle yapıyorum; çünkü yasal statüleri bu durumdan etkilenen çok sayıda kişinin Muhafız Kıtası'nda hizmet ettiğini –birkaçı bölük komutanı bile olmuş– ve bazılarının Roma'da jüri hizmetine başvurduklarını ve görevlerine orada devam ettiklerini öğrendim.

Kendi aralarında veya Güney Tirollüler arasında veya başka durumlarda, Roma yurttaşı oldukları sanısıyla, geçmişte yaptıkları işler ve giriştikleri anlaşmalar, yasal olarak, onlara tanıdığım bu ayrıcalığın kapsamındadır; ve sanki Roma yurttaşıymışlar gibi şu ana dek taşıdıkları isimleri korumalarına da izin verdiğimi beyan ederim."

Claudius'un Senato'ya, Autun bölgesindeki Galyalılara Roma yurttaşlığı vermeyi öneren konuşmasından elimizde kalan bölümler (MS 48):

"Efendiler, sizlere şu anda sunmak üzere olduğum son derece devrimci öneriyi duyunca yaşayacağınız şokun etkisini üstünüzden atmanızı baştan rica ederim: Çünkü böyle duygular, tahminimce, bugün karşılaşacağım en çetin engel olacak. Bu engeli aşmanın benim için belki en iyi yolu, Roma tarihi boyunca, devletin yapısında kaç kez değişiklik yapıldığını ve yapının en başından beri ne kadar esnek olduğunu size hatırlatmak olacak.

Bir zamanlar Roma'yı krallar yönetiyordu; ama monarşi asla babadan oğula geçmedi. Tanınmamış kişiler, hatta Romulus'un halefi, Sabinum'un yerlisi olan (Sabinum, Roma'ya çok yakın olmasına rağmen, o sırada hâlâ bir yabancı devletti) Kral Numa ve Ancus Martius'un ardılı I. Tarquinius gibi yabancılar bile iktidara geldi. Tarquinius'un ailesi pek soylu sayılmazdı; annesi soylu Tarquinius ailesinden gelmekle beraber o kadar yoksuldu ki, kendinden soyca daha aşağı olan babası Korinthos'lu Demarathus ile evlenmek zorunda kalmıştı. Böylece, Korinthos'ta üst düzeyde görev alması mümkün olmayan Tarquinius Roma'ya gelmiş ve burada kral seçilmişti. O ve oğlundan, belki de torunundan –tarihçiler bu noktada bile anlaşamıyorlar– sonra tahta çıkan Servius Tullius, Roma anlatılarına göre, Ocresia adlı bir tutsak kadının oğluymuş. Etrüsk kayıtları onu, Etrüsk Caele Vipinas'ın sadık yoldaşı ve talihsizliklerini paylaşan kişi olarak gösteriyor. Kayıtlara göre, Caele yenildiği zaman, Servius Tullius Caele'nin ordusundan sağ kalanlarla Etruria'yı terk etmiş ve eski komutanının onuruna Caelia adını verdiği şu tepeyi ele geçirmişti. Sonra kendi Etrüsk adını da –Macstrna'ydı adı– değiştirip Tullius adını almış, Roma tahtına getirilmiş ve çok da iyi bir kral olmuştu. Sonraları Gururlu Tarquinius ve oğulları zorba davranışları yüzünden nefret uyandırınca, Roma halkı, dikkatinizi çekerim, monarşi yönetiminden usanmış ve onun yerine, Konsüller, her yıl seçilen magistralar dönemine geçilmişti.

O halde, savaş veya siyasi anlaşmazlık gibi zor zamanlarda, ecdadımızın, Konsüllerin iktidarından daha güçlü bir yönetim biçimi olarak gördüğü diktatörlüğü size hatırlatmam gerekir mi? Veya zorbalığa karşı sıradan insanların haklarını savunacak Pleb Hakları Savunucuları'nın atanmasını? Veya bir süre için yönetimi Konsüllerden devralan Onlar Kurulu'nu mu? Veya Konsüllerin iktidarının birkaç kişi arasında paylaşılmasını? Veya yedi sekiz kez olduğu gibi, ordudan albayların, usule aykırı olarak Konsüllüğe atanmasını? Veya halktan kişilerin en üst derece magistralıkların yanı sıra rahipliğe de kabul edilmesini? Ne var ki, atalarımızın başlangıçtaki mücadeleleri ve bunların sonuçları üzerinde daha fazla durmak istemiyorum; çünkü bu tarihi gözlemleri, son zamanlarda imparatorluğun kuzey denizlerinin ötesine yayılmasından, kendime tevazuya yakışmaz bir övünme payı çıkarmak için yaptığımdan kuşkulanabilirsiniz. (...)

İtalya'daki bütün kolonilerin ve taşra şehirlerinin temsilcilerinin bu mecliste yer alması, amcam İmparator Tiberius'un arzusuydu; gerçekten de, gereken kişilik ve servet niteliklerine sahip temsilciler bulunmuştu. 'Evet,' diyeceksiniz, 'ama Romalı bir senatör ile dışarıdan gelen bir senatör arasında çok fark var.' Ben de, Censor olarak, Roma yurttaşlığını eyaletlere yayma planımın bu kısmını size haklı göstermek için, meseleye ilişkin duygularımı açıklayacağım. Ama kısaca, taşralıların, sırf taşralı oldukları için, bu mecliste yer almasına karşı çıkmak, eğer bu kuruma itibar kazandıracaklarsa, çok yanlış olur. Galya'daki ünlü ve görkemli Vienne kolonisi, bize epey zamandır senatörler göndermiyor mu? Aziz dostum Lucius Vestinus Vienne'dendir: Soylu Şövalyeler Sınıfı'nın önde gelen üyelerinden biridir ve kendisinden idari işlerde yardımcım olarak yararlanıyorum. (Bu arada, sizlerden, Vestinus'un çocukları için bir ricada bulunacağım: Onlara en yüksek rahiplik payelerinin verilmesini istiyorum – babalarının hatırına verilen bu payelere ilaveten, ileride

kendi yetenekleriyle de üstün başarılar kazanacakları inancındayım.) Gelgelelim, konuşmamda adını vermeyeceğim bir Galyalı var ki, gerçekten alçak bir soyguncu olduğu için adını anmaya bile tahammülüm yok. Bir güreş okulunda olağanüstü becerisi sayesinde, daha kolonisine Roma yurttaşlığı verilmeden önce, oraya Konsül olarak dönmüş. Kardeşine ilişkin fikrim de o kadar kötü: Öyle beş para etmez bir sefilin, senatör olarak hiçbirinize yararı olmaz.

Konuşmanın ana fikrini meclise açıklamanın artık zamanı geldi, Tiberius Claudius Germanicus: Şimdiden Güney Galya'nın sınırlarına vardın...

...Bu Meclis, şimdi önümde duran bu soylu beylere senatörlük payesi verilirse, değerli dostum Persicus ecdadının cenaze maskları arasında Galya adı Allobrogicus'u görmekten nasıl utanmazsa, aynı şekilde utanmayacaktır. Eğer bütün bu dediklerime katılıyorsanız, daha ne isteyeceksiniz benden? Size harita üstünde parmağımla mı göstereyim, şu anda Güney Galya sınırından daha uzak yerlerden gelen senatörlerimiz olduğunu, hatta *Lyon** doğumluların bile utanmadan Senato'ya alındığını? Evet, Efendiler, alışık olduğumuz Güney Galya sınırlarının ötesine geçmekten ürkmüyor değilim! Ama bu büyük ülkenin geri kalanının da çıkarları savunulmalı. Tamam, Galya (şimdi tanrı olan) Julius Caesar'a karşı on yıl savaştı; ama o zamandan beri yüzyıl boyunca, karışıklık dönemlerinde bile, tasavvurumuzun ötesinde bir sadakatle bize bağlı kaldılar. Babam Drusus Germania'nın fethine giriştiğinde, gerisinde kalan bütün Galya ülkesi barış içinde yaşamayı sürdürdü; dahası Galyalılar için yeni ve tedirgin edici bir durum olan mülk sahiplerinin sayımı işini yürütürken göreve çağrılmıştı babam. Bugün bile, kendi kişisel tecrübemden gayet iyi bildiğim gibi, sayım yapmak, şimdi sadece maddi kaynaklarımızın kaydını tutmak anlamına gelse de, son derece çetin bir iştir..."

---

* Kendisine şakacı bir gönderme.—R. G

28. Bölüm

Sayımın yapıldığı yıl, 1 Ağustos sabahı, Messalina erkenden yatak odama gelip beni uyandırdı. Uyanınca kafamı toparlamam, hele sıkça olduğu gibi gece yarısı ile şafak arasında uyuyamamışsam, epey uzun sürer. Üstüme eğildi, beni öptü, saçlarımı okşadı ve çok endişeli bir sesle benimle ilgili feci bir haber aldığını söyledi. Uykulu, daha doğrusu huysuz bir şekilde neymiş, diye sordum. [MS 48

"Müneccim Barbillus – hiç yanlış yapmaz, biliyorsun değil mi? İşte, dün ondan yıldız falıma bakmasını istedim, çünkü iki üç yıldır bakmamıştı. Dün gece baktı ve bana gelip ne söyledi, biliyor musun?"

"Elbette bilmiyorum. Hadi, çabuk söyle de bırak uyuyayım. Berbat bir gece geçirdim."

"Sevgilim, o kadar önemli olmasa, hiç seni rahatsız eder miydim? Şöyle dedi: 'Leydi Messalina, sizin en yakınınızın başına korkunç şeyler gelecek. Bir kez daha Satürn'ün uğursuz etkisi baş gösteriyor. En kötücül safhasında. Otuz gün içinde olan olacak, eylülün on üçünü geçmez.' Kimi kastettiğini sordum, ama söylemedi. Hep imalarla konuşuyordu; sonunda, kırbaçlatmakla tehdit ederek ağzından aldım. Bil bakalım, ne dedi!"

"Yarı uykuluyken bilmecelerden nefret ederim."

"Ben de açıkça söylemekten nefret ediyorum, öyle korkunç ki. Şunu dedi Barbillus: 'Leydi Messalina, kocanız şiddet yoluyla ölecek.' "

"Gerçekten öyle mi dedi?"

Messalina ciddi bir tavırla başını salladı.

Kalbim çarparak doğruldum. Evet, Barbillus'un öngörüleri daima doğru çıkardı. Demek devletin yeni yapısıyla ilgili önerimi sunduktan sonra ancak birkaç gün yaşayacaktım. Konuşmamı eylülün yedisinde, Brentwood'daki zaferimin yıldönümünde yapmayı planlamıştım; ama kimseye, kendisinden hiçbir şey gizlemediğim Messalina'ya bile, söylememiştim bunu. "Yapabileceğimiz bir şey yok mu? Bu tahmini boşa çıkaracak bir yöntem?" diye sordum.

"Hiçbir şey düşünemiyorum. Kocam sensin, değil mi? Dur... Dur bir dakika, aklıma bir şey geldi! Diyelim ki, şu önümüzdeki bir ay benim kocam olmasan."

"Ama kocanım. Kocan değilmişim gibi davranamazsın ki."

"Beni bir aylığına boşayabilirsin. Barbillus Satürn'ün güvenli bir mesafeye çekildiğini söyleyince de, benimle tekrar evlenirsin."

"Hayır, mümkün değil. Seni boşarsam, araya başka bir evlilik girmeden, yasal olarak tekrar evlenemeyiz."

"Bak, onu düşünemedim. Ama böyle sıradan bir ayrıntı bizi yıldıramaz. Diyelim ki, ben birisiyle –herhangi biri– formalite icabı evlendim. Aşçı, uşak veya Saray Muhafızları'ndan biri olabilir. Sadece evliliğin tören kısmı tabii. Gerdek odasına bir kapıdan girip öbür kapıdan çıkarız. Fena fikir sayılmaz, değil mi?"

Olabilir, diye düşündüm; ama rütbesi ve önemi olan biriyle evlenmesi gerekirdi, yoksa kötü bir izlenim yaratırdı. İlkin Vitellius'u önerdim, ama gülümseyerek, Vitellius'un ona zaten duygusal bağı olduğunu ve onunla evlendikten sonra geceyi birlikte geçirmesine izin vermemenin hainlik olacağını söyledi. Hem neydi Barbillus'un öngörüsü? Vitellius'u şiddet yoluyla ölüme mi mahkûm etmek istiyordum?

Böylece, onun için çeşitli kocalar düşündük. Üzerinde anlaşabildiğimiz tek kişi, Tiberius'un vatana ihanetle suçlayıp kendini öldürmeye zorladığı, ağabeyim Germanicus'un generallerinden Silius'un oğlu, Konsül Silius'tu. Ondan hoşlanmıyordum, çünkü yurttaşlığı yayma önerime karşı Senato'da muhalefetin başını çekmiş ve bana küstahça davranmıştı. Yaptığım konuşmadan sonra onun fikri sorulunca, eski müttefiklerimiz soylu ve şanlı Lykia şehirleri özgürlüklerinden yoksunken (beş yıl önce, süregiden siyasi karışıklıklar yüzünden Lykia'yı ve bazı Roma yurttaşlarının öldürüldüğü komşu Rodos adasını ilhak etmiştim), kuzeydeki Kelt barbarlara Roma yurttaşlığının bütün haklarıyla tanınmasını tuhaf bulduğunu söylemişti. İleri sürülen bu neredeyse tek itirazı yanıtlarken, en yumuşak dili kullanmaya çalıştım: "Geçen yıl Yüzyıl Oyunları'nda dinlediğimiz ilahilerin yaratıcısı şair Horatius'un sözleriyle,

'Apollon'un saçını yıkamayı sevdiği
Ksanthos'un duru suları'

ile ünlü Lykia, gerçekten Galya'dan ve kocaman karanlık Rhône Nehri'nden çok uzaklarda... Rhône Nehri'nin, Hercules'in Onuncu Görevi sırasında Geryon'un öküzlerini almaya giderken uğradığı söylentisi dışında, klasik efsanelerde hiç adı geçmez. Ama sanmam ki..." Bir kıkırdamayla başlayıp patlayan kahkahalar sözümü kesti. Anlaşılan, "o kocaman karanlık Rhône Nehri"ni tekrarladığım ve sözümü tamamlamak için bir an durduğum sırada, Silius yüksek sesle –ama sağır kulağının tarafında oturduğu için ben duymamıştım– şöyle demiş: "Evet, eğer tarihçiler uydurmuyorsa,

Claudius'un saçını yıkamayı sevdiği
O kocaman karanlık Rhône Nehri."

Caligula'nın emriyle, bir köprüden o nehre atılmama – boğulmama ramak kalmıştı– bir göndermeydi bu. Narcissus kahkahaların nedenini açıklayınca, ne kadar sinirlendiğimi tahmin edersiniz. Ufak tefek kişisel şakalar özel sofralarda veya hamamda, hatta daha ağırları Saturnus Şenliği sırasında (bu arada, Caligula'nın şenliğin iptal ettiği beşinci gününü tekrar eklediğimi belirteyim) yapılabilir; ama Senato'da, bir üyenin onur kırıcı kahkahalara hedef olmasına yol açacak kişisel bir şaka yapmak benim aklımın kıyısından geçmezdi; hele seçilmiş bir Konsülün, meclise benim davet ettiğim önemli bir grup Galyalının karşısında, beni böyle küçük düşürmesine çok öfkelenerek bağırdım: "Efendiler, sizleri önerime ilişkin fikirlerinizi belirtmeniz için çağırdım; ama çıkarttığınız gürültü meclisi pazaryerinden beter etti. Lütfen meclisin kurallarına riayet edin. Bu Galyalı beyler ne düşünecek hakkımızda?" Gürültü anında kesildi. Tepemin attığını gördüklerinde her zaman böyle olurdu.

Messalina Silius'la evlenmekten çok memnun kalacağını söyledi: Bana karşı, yıldızların intikamını hak eden terbiyesizliği bir yana, ona bakışından kendisine tutkun olduğunu ve bu terbiyesizliğin kıskançlıktan kaynaklandığını düşünüyordu. Boşanacağını ve onunla evleneceğini söyleyince ve son dakikada bu evliliğin sadece biçimsel olduğunu bildirince, haddini bilmezliğine iyi bir ceza olacaktı.

Böylece Silius'u seçtik ve hemen o gün, Messalina'yı boşadığımı ve baba evine dönmesine izin verdiğimi belirten bir belge imzaladım. Bu konuda epey şakalaştık aramızda. Messalina numaradan diz çökerek, kusurları için özür diliyor ve kalmasına izin vermemi rica ediyordu. Gözyaşları içinde, ne olup bittiğini anlamayan çocukları kucaklıyordu: "Bir annenin kusurunun bedelini bu zavallıcıklar mı ödeyecek, insafsız adam?"

Ona kusurlarının bağışlanamaz olduğunu söylüyordum: Fazla zeki, fazla güzel ve fazlasıyla çalışkandı ve bu nedenle,

bir saat daha kalamazdı benimle. Başka kadınlar için erişilmesi imkânsız bir standart oluşturmuş ve cümle âlemin gözünde bir haset nesnesi yapmıştı beni.

Kulağıma fısıldadı: "Gelecek hafta bir gece saraya gelip seninle zina ilişkisine girersem, sürgüne yollar mısın beni? Şeytan dürtebilir, biliyorsun."

"Tabii, sürgüne yollarım seni. Kendimi de sürgün ederim. Nereye gidelim? Ben İskenderiye'yi görmek isterdim. Sürgün için ideal bir yer olduğu söyleniyor."

"Çocukları da götürürüz, değil mi? Bayılırlar oraya."

"İklimin onlara uygun olduğunu sanmam. Korkarım, burada annenle kalmak zorundalar."

"Annem çocuk eğitiminden hiç anlamaz: Beni nasıl yetiştirdiğine baksana! Eğer çocukları getirmezsen, ben de gelip seninle zina yapmam."

"Ben de, sana inat, Lollia Paulina'yla evlenirim."

"Ben de öldürürüm Lollia Paulina'yı. Ona zehirli pastalar gönderirim; Caligula'nın onu vârisi yapanlara gönderdiği gibi."

"Eh, işte boşanma belgen pis şıllık, imzalı ve mühürlü. Şu andan itibaren, evli olmayan bir kadının bütün hak ve ayrıcalıklarına sahipsin."

"Ayrılmadan önce öpüşelim Claudius."

"İlyada'nın altıncı cildinde Hektor ile Andromakhe'nin ünlü veda sahnesini hatırlatıyor bana:

'Prensesi kâhince bir iç çekişle,
Gönülsüz ayrılır; sıkça geriye döner bakışı
Ve gözlerinden yaşlar boşanır; sonra usul adımlarla
Sarayına yönelir ve bırakır kendini kederine.'

Boşanma belgeni kapıp apar topar sahneden kaçma. Mnester'den birkaç oyunculuk dersi almalısın."

"Ben artık kendi kendimin efendisiyim. Ayağını denk almazsan, bakarsın Mnester'le evlenirim."

Silius Roma'nın en yakışıklı soylusu olarak tanınıyordu ve Messalina da epeydir ona hayrandı. Ama Messalina'nın tutkusunun kolay bir kurbanı olacağa benzemiyordu. İlkin, erdemli bir adamdı, en azından erdemiyle övünüyordu; ikincisi, Silanus ailesinden, Caligula'nın ilk karısının kız kardeşi olan soylu bir kadınla evliydi; son olarak da, Messalina'yı son derece çekici bulmasına rağmen, onun, aralarında soylu, avam, kılıç dövüşçüsü, aktör, muhafız, hatta bir Parth elçi bile bulunan gözdelerini biliyor ve bu takıma dahil olmayı gururuna yediremiyordu. Dolayısıyla Messalina oltayı ve yemi çok dikkatle hazırlamalıydı. Birinci zorluk onu özel olarak ziyaret etmesini sağlamaktı. Birkaç kez davet etmiş, ama her seferinde Silius mazeret beyan etmişti. Sonunda eski âşıklarından Vigil (Bekçi) Komutanı ile anlaşarak işi ayarladı. Komutan Silius'u yemeğe davet etti, ama iki kişilik sofrada Messalina'nın beklediği bir odaya soktu. Bir kez odaya girince, kaçması kolay değildi; Messalina da cin gibiydi: İlkin aşktan falan söz etmedi, devrimci siyaset konusuna girdi! Ona öldürülen babasını hatırlattı ve katilin daha da gaddar olan yeğeninin, bir zamanlar özgür olan bir halkın üzerindeki esaret boyunduruğunu gitgide sıkmasına nasıl dayanabildiğini sordu. (Benden bahsediliyordu, eğer fark etmedinizse.) Sonra, Cumhuriyet'i geri getirmediğimden ve masum insanları acımasızca öldürdüğümden ötürü bana sürekli sitem ettiğini ve bu yüzden kendi hayatının tehlikede olduğunu söyledi. Dahası, onun güzelliğinden hoşlanmadığımı, hizmetçileri ve adi fahişeleri tercih ettiğimi, benim ilgisizliğimin onu başkalarıyla ilişkiye yönelttiğini ve bunun had safhada bir umutsuzluk ve yalnızlıktan kaynaklandığını söyledi. Şimdi hayatını adadığı görevde –Cumhuriyet'i geri getirmekte– ona yardım edebilecek tek bildiği erdemli ve cesur kişi Silius'tu. Onu buraya getirmek için oynadığı masum oyunu bağışlayabilir miydi acaba?

Doğrusu Silius'u aldandığı için suçlayamam: Messalina beni, dokuz yıl boyunca her gün aldatmıştı. Ne kadar güzel olduğunu hatırlayın; muhtemelen şarabına da bir şeyler katmıştı. Silius doğal olarak onu avutmak istedi ve ne olduğunu daha anlayamadan, divanın üstünde kucak kucağa yatıyor ve "aşk" ve "özgürlük" sözleri öpüşlere ve iç çekişlere karışıyordu. Messalina gerçek aşkın ne olduğunu ancak şimdi anladığını söyledi; Silius da, onun yardımıyla, ilk fırsatta Cumhuriyet'i geri getireceğine söz verdi. Messalina, ona gizlice ihanet eden ve kısır olan –Silius soyunun sona ermesine izin vermemeliydi– karısından ayrılırsa, ona sonsuza dek sadık kalacağına yemin etti, falan filan. Balık zokayı yutmuştu ve Messalina şimdi onu istediği gibi oynatabilirdi.

Ama Silius, erdemli olduğu kadar dikkatliydi de ve kendini silahlı bir ayaklanma başlatacak ölçüde kuvvetli görmüyordu. Karısından ayrıldı, ama Messalina'ya Cumhuriyet'i geri getirmeden önce benim ölmemi beklemenin daha doğru olacağını söyledi. O zaman onunla evlenir ve Britannicus'u evlat edinirdi; böylece kent ve ordu onu yasal önderleri olarak kabul ederdi. Messalina kendisinin harekete geçmesi gerektiğini gördü ve anlattığım Barbillus numarasını tezgâhladı ve Silius (eğer daha sonra bana anlattıkları doğruysa), Messalina nasıl elde ettiğini açıklamadan, boşanma belgesiyle ona gidip sevinç içinde artık evlenebileceklerini ve sonsuza dek mutlu yaşayacaklarını söyleyene kadar boşanma işinden habersizdi ve Messalina, kendisi izin verene kadar, bundan söz etmesini yasaklamıştı.

Roma'da herkes Messalina'nın boşanması haberiyle şaşkına döndü, özellikle de benim bundan pek etkilenmediğime hayret ettiler: Ona eskisi kadar, hatta daha fazla saygı gösteriyordum, o da sarayda siyasi işlerini yürütmeye devam ediyordu. Ama her gün, alenen, tüm maiyetiyle birlikte Silius'u evinde ziyaret ediyordu. Şakayı biraz ileri götürdüğünü ima edince, Silius'u kendisiyle evlenmeye ikna etmekte zorlan-

dığını söyledi: "Korkarım, bu işte bir bityeniği olmasından şüpheleniyor. Gayet terbiyeli ve mesafeli davranıyor, ama aslında benim için yanıp tutuşuyor, hayvan!" Birkaç gün böyle geçtikten sonra, Silius'un 10 Eylül'de evlenmeye razı olduğunu sevinçle bildirdi. Töreni, Yüksek Rahip olarak benim yürütmemi ve eğlenceye tanık olmamı istedi. "Düştüğü tuzağı anlayınca, suratının ne hale gireceğini görmek hoş olmayacak mı?" Bu arada ben bu işten pişmanlık duymaya başlamıştım; özellikle Silius'a atılacak kazık –Senato'da sözümü bir kez daha terbiyesizce kesmesine rağmen– rahatsız ediyordu beni. O kehaneti ciddiye almakla hata etmiştim; Messalina bana yarı uykudayken anlatmasaydı, düşmezdim bu hataya. Hem kehanet gerçekten doğruysa, uyduruk bir evlilikle nasıl kaçınabilirdik ondan? Cinsel birliktelikle tamamlanmayan bir evliliğin yasal olarak geçersiz olduğu da aklıma geldi. Messalina'yı bu işten vazgeçirmeye çalıştım; ama benim Silius'u kıskandığımı, mizalı anlayışımı kaybettiğimi, mızıkçılık ve ukalalık etmeye başladığımı söyledi. Başka bir şey demedim.

5 Eylül sabahı, yeni bir büyük tahıl ambarını adama töreni için Ostia'ya gittim. Messalina'ya ertesi sabaha kadar dönmeyeceğimi söylemiştim. Messalina kendisinin de gelmek istediğini söyledi ve birlikte gitmemiz için hazırlık yapıldı; ama son anda o meşhur baş ağrılarından biri tuttu ve gelemedi. Üzüldüm, ama Ostia'da belediye benim için bir kabul töreni düzenlediğinden, programımı değiştiremedim. Ayrıca, oradaki Augustus Tapınağı'nda kurban sunmaya söz vermiştim: Beni doğru dürüst ağırlamadıkları için Ostia'lılara bağırıp çağırdığımdan beri, duygularını incitmemeye özellikle dikkat ediyordum.

O gün, öğleden sonra kurbanı sunmak için tapınağa giderken, azatlılarımdan Euodus bana bir not uzattı. Beni halkın yersiz dilekçelerinden korumak onun göreviydi: Şimdi bütün dilekçeler ona veriliyor ve aralarından anlamsız,

münasebetsiz veya dikkatime değmez olanları ayıklıyordu. İnsanların dilekçelere yazdıkları saçmalıkların haddi hesabı yoktur. Şöyle dedi Euodus: "Bağışlayın Sezar, ama bunu okuyamadım. Bir kadın verdi. Zahmet olmazsa, siz bakar mısınız?" Meğerse not Etrüsk dilinde –sadece yaşayan dört beş kişinin bildiği bir ölü dilde– yazılmıştı ve şöyle diyordu: "Roma ve sizin için büyük tehlike. Hemen evime gelin. Hiç vakit kaybetmeyin." Afalladım ve ürktüm. Niye Etrüsk dilinde? Kimin evi? Ne tehlikesi? Anlayana kadar bir iki dakika geçti. Messalina'yla evlenmeden önce benimle yaşayan Calpurnia'yı anımsarsınız: Etruria tarihimi kaleme alırken, ona da Etrüsk dilini öğretmek hoşuma gidiyordu. Calpurnia muhtemelen notu, hem benden başka kimsenin anlamaması hem de notun gerçekten ondan geldiğini anlamam için Etrüsk dilinde yazmıştı. Euodus'a, "Kadını gördün mü?" diye sordum. Mısırlıya benzediğini ve alnının çiçek bozuğu olması dışında çok güzel olduğunu söyledi. Kadının, Calpurnia'yla aynı evi paylaşan arkadaşı Cleopatra olduğunu çıkardım.

Kurbanı sunduktan hemen sonra rıhtıma inmem gerekliydi ve bunu nasıl erteleyeceğimi bilemiyordum: Bir çift fahişeyle görüşmeyi, imparatorluk işleriyle ilgilenmeye tercih etmişim sanılacaktı. Ama Calpurnia'nın bana boşuna mesaj göndermeyeceğini de biliyordum ve kurbanı sunarken, ne söyleyeceğini mutlaka dinlemem gerektiğine karar verdim. Hastalanmış gibi yapardım belki. Bereket Tanrı Augustus imdadıma yetişti; ona kurban ettiğim koçun iç uzuvları, hayatımda gördüğüm en uğursuz şeylerdi. Koç sağlıklı, güzel bir hayvana benziyordu, ama içi küflenmiş peynirden farksızdı. O gün herhangi bir kamu görevi, hele dünyanın en büyük tahıl ambarını adamak gibi ciddi bir işi yapmamın uygun olmadığı çok açıktı. Böylece mazeret beyan ettim ve herkes kararımın doğru olduğunu onayladı. Kendi köşküme gittim ve günün geri kalanında orada dinleneceğimi, ama

akşam, davet edildiğim resmi olmayan ziyafete memnuniyetle katılacağını bildirdim. Sonra tahtırevanımı köşkün arka kapısına getirttim ve çok geçmeden, perdeleri kapatmış, Calpurnia'nın şehrin az dışındaki bir tepede olan şirin evine doğru yol alıyordum.

Calpurnia beni öyle endişeli ve hüzünlü bir suratla karşıladı ki, çok ciddi bir şeyin olduğunu hemen anladım. "Hemen söyle!" dedim. "Ne oldu?"

Ağlamaya başladı. Daha öncc Calpurnia'nın ağladığını hiç görmemiştim, bir kez hariç: Caligula'nın emriyle beni gece yarısı saraya çağırdıklarında ve benim ölüme gittiğimi düşündüğü zaman hariç. Kendine hâkim bir kızdı; sıradan fahişelerin numaraları ve cilveleri yoktu onda ve deyime uygun olarak, "bir Roma kılıcı kadar halisti". "Dinleyeceğine söz veriyor musun? Ama bana inanmak istemeyeceksin. Beni kırbaçlatmak, bana işkence ettirmek isteyeceksin. Ben de sana söylemek istemiyorum. Ama başka kimse söylemeye cesaret edemiyor, onun için benim yapmam gerek. Narcissus ve Pallas'a yapacağıma söz verdim. Eski günlerde, hepimiz yoksulluk içinde birlikte yaşarken, bana iyi arkadaş olmuşlardı. Onlara da, kimseye de inanmayacağını söylediler; ama ben, bana inanacağını söyledim; çünkü başın dertteyken biriktirdiğim büyün parayı vererek hakiki dost olduğumu göstermiştim, değil mi? Hiç açgözlülük, kıskançlık veya sahtekârlık yaptığını gördün mü?"

"Calpurnia, ben hayatımda gerçekten iyi olan yalnızca üç kadın tanıdım ve sana isimlerini söyleyeceğim. Birincisi bir Yahudi prensesi olan Cypros'tu; ikincisi annemin oda hizmetçisi yaşlı Briseis'ti; üçüncüsü de sensin. Şimdi söylemen gerekeni söyle."

"Messalina'yı saymadın."

"Tabii Messalina da. Tamam, o halde gerçekten iyi dört kadın. Messalina'yı bir Doğulu prensesle, bir Yunan azatlıyla ve Padualı bir fahişeyle eşdeğer tutarak ona hakaret ettiğim kanısında da değilim. Kastettiğim tür iyilik, öyle..."

"Eğer Messalina'yı sayıyorsan, beni listenin dışında bırak," dedi zor soluk alarak.

"Tevazu mu gösteriyorsun, Calpurnia? Gereksiz. Gerçekten öyle düşünüyorum."

"Hayır, tevazu göstermiyorum."

"O zaman anlıyorum."

Calpurnia yavaşça ve acıyla konuştu: "Seni incitmek beni kahrediyor, Claudius. Ama şunu demek istiyorum. Yani eğer Cypros Herodes ailesinden tipik bir prenses –yani canavar ruhlu, hırslı, ilkesiz ve ahlaksız– olsaydı; Briseis de tipik bir oda hizmetçisi –yani çalıp çırpan, tembel, aşağılık ve karda yürüyüp izini belli etmeyen biri– olsaydı; ve senin Calpurnia da tipik bir fahişe –yani övüngen, şehvetli, önüne çıkanla yatan, paragöz ve güzelliğini erkekleri elde etmek ve onları yolmak için kullanan biri– olsaydı. Yani şimdi sen tanıdığın en kötü kadınları saysan ve bizleri uygun örnekler olarak göstersen..."

"...Yani ne? Nereye varmak istiyorsun? O kadar yavaş konuşuyorsun ki."

"...Yani Claudius, o zaman Messalina'yı da aramıza katman doğru olur ve 'Tabii Messalina da' diyebilirdin."

"Ben mi delirdim, yoksa sen mi?"

"Ben delirmedim."

"O halde ne demek istiyorsun? Böylesine şiddetli ve sıra dışı bir saldırıya maruz kalmak için ne yaptı zavallı Messalinam? Bu gidişle seninle dostluğumuz çok uzun süremeyecek, Calpurnia."

"Sen kentten bu sabah yedide ayrıldın."

"Evet, ne var bunda?"

"Ben saat onda ayrıldım. Cleopatra ile alışveriş yapıyorduk. Düğüne bir bakayım dedim. Düğün için tuhaf bir saat, değil mi? Müthiş eğleniyorlardı. Herkes zilzurna sarhoştu. Muhteşemdi görüntü. Bütün ev asma yaprakları, sarmaşıklar, kocaman üzüm salkımları, üzüm cendereleri

ve şarap tekneleriyle bezenmişti. Bağbozumu şenliği temsil ediliyordu."

"Ne düğünü? Doğru dürüst konuşsana."

"Messalina ile Silius'un düğünü. Seni davet etmediler mi? Messalina, elindeki kozalak süslü değneği sallayarak, bulabildiği en büyük teknenin içinde dans ediyordu; kısa, şarap lekeli beyaz bir tunik vardı üstünde, bir göğsü açıktaydı, saçları havada uçuşuyordu. Ama öteki kadınlara kıyasla, mazbut sayılırdı. Ötekiler Bakkhalar olduklarından sadece leopar derisinc bürünmüşlerdi. Silius Bacchus'tu. Başında sarmaşıktan bir taç, ayağında sandaletler vardı. Messalina'dan bile daha sarhoştu. Kafasını müziğin ritminde sallıyor ve Baba gibi sırıtıyordu."

"Ama... ama..." diye kekeledim aval aval. "Düğün ayın onunda. Ben kıyacaktım nikâhı."

"Sensiz de gayet güzel idare ediyorlar. Sonra sarayda Narcissus'a gittim; beni görünce, 'Çok şükür buradasın, Calpurnia. Onun inanacağı tek kişi sensin,' dedi. Pallas da..."

"İnanmıyorum. İnanmayı reddediyorum."

Calpurnia ellerini çırptı. "Cleopatra, Narcissus!" Gelip ayaklarıma kapandılar. "Söyleyin, doğru mu bu düğün işi?"

Doğru, dediler.

"Ama biliyorum onu," dedim titrek bir sesle. "Dostlarım, gerçek bir düğün değil o. Messalina ile birlikte planladığımız bir şaka. Törenin sonunda onunla yatmayacak. Hepsi masum bir şaka."

Narcissus konuştu: "Silius onu yakaladı, tuniğini sıyırdı ve herkesin gözü önünde bedenini öpmeye başladı; Messalina çığlıklar atıp gülüyordu. Sonra onu gerdek odasına götürdü; bir saat kadar sonra çıktılar, içmeye ve dans etmeye devam ettiler. Buna pek masum denemez, değil mi, Sezar?"

Calpurnia konuştu: "Eğer hemen harekete geçmezsen, Silius Roma'nın efendisi olacak. Konuştuğum herkes, Messalina ile Silius'un Cumhuriyet'i geri getirmeye başları üstü-

ne yemin ettiğini söyledi. Bütün Senato ve Muhafızların da çoğu arkalarında."

"Daha çok bilgi edinmeliyim," dedim. "Gülmek mi gerek, ağlamak mı, bilmiyorum. Kucağınıza altın dökmek mi gerek, yoksa kemikleriniz görünene dek sizi kırbaçlatmak mı, bilmiyorum."

Daha çok bilgi verdiler; ama Narcissus, Messalina'nın suçlarını benden onca zaman gizlediği için onu bağışlamam şartıyla konuştu. Onları ilk fark ettiğinde, ben saflığım içinde mutlu göründüğüm için, Messalina hayatımı veya ülkenin güvenliğini tehlikeye atacak bir şey yapmadığı sürece, bana düş kırıklığı acısını yaşatmamaya karar vermişti. Belki doğru yola girer veya yaptıklarını ben kendim fark ederim, diye ummuştu. Ama zamanla, davranışları gitgide daha hayâsızlaşmış ve bana anlatmak gitgide zorlaşmıştı. O kadar ki, şimdi bütün Roma'nın ve eyaletlerin, hatta sınır ötesi düşmanlarımızın bildiği şeyleri benim bilmediğime inanamıyordu. Dokuz yıl boyunca, inanılmaz edepsizlikleri ayyuka çıkmış sefahat âlemlerinden haberimin olmaması imkânsız görünüyordu.

Cleopatra bana gerçekten feci ve gülünç bir hikâye anlattı. Ben Britanya'dayken, Messalina Fahişeler Loncası'na haber salarak, sarayda onunla yarışacak bir şampiyon göndermelerini istemişti: Gece boyunca hangisinin önce pes edeceğini görmek istiyormuş. Lonca, ona Scylla adında (bu ad, Messina Boğazı'ndaki girdaptan geliyordu) ünlü bir Sicilyalıyı göndermişti. Şafak söktüğünde, Scylla yirmi beşinci turda pes ettiğini, ama Messalina'nın, şan olsun diye, güneş yükselene kadar devam ettiğini itiraf etmek zorunda kalmıştı. Daha da beteri, Roma'daki soyluların çoğu yarışmayı izlemeye davet edilmiş, birçok erkek fiilen katılmış ve üç dört kadın da Messalina tarafından yarışa girmeye ikna edilmişti.

Başım ellerimin arasında oturmuş ağlıyordum. Tıpkı Augustus'un, elli yıl kadar önce, torunları Gaius ve Lucius an-

neleri Julia hakkında benzer bir hikâyeyi anlattıklarında dediği gibi, Messalina'nın Roma'daki en iffetli kadın olmadığı yolunda ne bir fısıltı duymuş ne de böyle bir şüphe aklımdan geçmişti. Ve yine Augustus gibi, kendimi bir odaya kapatıp günlerce insan yüzü görmek istemiyordum. Ama beni bırakmadılar. Mnester'in tiyatro topluluğunun birkaç gün önce sahnelediği müzikal komediden –adını hatırlamıyorum– bir dize, anlamsızca tokmak çalıyordu beynimde:

"Hiç duymadım öylesine gülünç, öylesine gülünç ve acıklı bir figan,
Bir yaşlı adamın ağlayışı kadar, yoldan çıkmış karısının ardından."

Narcissus'a şöyle dedim: "Hayatımda izlediğim ilk Oyunlar'da (ağabeyim Germanicus'la eş başkandım) –babamın onuruna düzenlenen oyunlardı, biliyorsun– Hispania'dan bir kılıç dövüşçüsünün kalkan tutan kolunun omzundan koparıldığını gördüm. Yakınımdaydı ve yüzünü açık seçik gördüm. Ne olduğunu anlayınca öyle aptalca bir ifadeye büründü ki yüzü, bütün amfiteatr kahkahayla güldü ona. Bana da komik gelmişti, Tanrı affetsin."

29. Bölüm

Sonra Ksenophon geldi ve zorla ağzıma bir şeyler akıttı, çünkü çökmenin eşiğindeydim; elimden tuttu. Bana tam ne içirdiğini bilmiyorum, ama etkisiyle kafam berraklaştı, kendime hâkim oldum, herkese ve her şeye mesafeli hissetmeye başladım. Ayaklarım, bir ilah gibi, bulutların üstünde yürüyordu sanki. Görüşüm de etkilenmişti; öyle ki, çok yakınımda olan Narcissus, Calpurnia ve Pallas'ı yirmi adım ötedeymişler gibi görüyordum.

"Turranius ve Lucius Geta'yı çağırın," dedim. Callon'un ölümünden sonra, Turranius ambarların yöneticisi olmuştu; Geta da, söylediğim gibi, Crispinus ile birlikte muhafızların eş komutanıydı.

Onları, gerçeği söyledikleri takdirde cezalandırmayacağıma söz verdikten sonra, sorguladım. Narcissus, Calpurnia ve Cleopatra'nın anlattıklarını doğruladılar ve başka birçok şey daha anlattılar. Geta'ya, bunları niçin bana daha önce bildirmediğini sorunca, şöyle dedi: "Sizin sıkça kullandığınız *diz baldırdan yakındır* atasözüyle yanıtlayabilir miyim, Sezar? Selefim Justus, eşinizin saraydaki dairesinde olan biteni size bildirmeye kalkınca, ne oldu ona?"

Turranius da aynı soruya bana bir hatırlatma yaparak cevap verdi: Bir süre önce, Öküz Pazarı'nın yer döşemesi için Mısır'dan ithal edilen ve kamu ambarlarında duran bazalt

bloklara, Messalina'nın emriyle el konmasını şikâyet için bana gelmeye cesaret etmişti – sonra bu taşlarla Lucullus Bahçeleri'nde sütunlar yapıldığı ortaya çıktı. Ben kızmış ve bir daha Messalina'nın hiçbir eylemini veya emrini sorgulamamasını ve yaptığı her şeyi benim adıma veya benim onayımla yaptığını söylemiştim. Leydi Messalina'dan bir şikâyeti varsa, şikâyetini ona bildirmesini söylemiştim. Haklıydı Turranius. Aynen öyle demiştim.

Ben Geta ve Turranius'u sorgularken, arkada çok huzursuz görünen Calpurnia'nın bakışından benimle özel konuşmak istediğini anladım. Hemen odadan herkesi çıkardım; o zaman, ciddi ve tatlı bir sesle konuştu: "Cancağızım, aynı soruyu tekrar tekrar farklı kişilere sormakla bir yere varamazsın. Durum belli: Kısmen Messalina'ya olan aşkını ve güvenini bildiklerinden, ama çoğunlukla da imparator olduğun için sana söylemeye korkuyorlardı. Aptallık ettin, talihin de ters gitti. Şimdi durumu düzeltmek için bir şeyler yapmalısın. Hemen harekete geçmezsen, hepimizi ölüme mahkûm etmiş olursun. Her dakika değerli. Derhal Muhafızların ordugâhına gidip oradaki bütün sadık askerlerin korumasını elde etmelisin. Messalina ile Silius'un hatırına seni terk edeceklerine inanamam. Bir iki albay veya yüzbaşı satın alınmış olabilir, ama geri kalanlar sana gerçekten bağlıdır. Hemen Roma'ya atlı haberciler gönder ve Silius ile karından intikam almak için yolda olduğunu bildirsinler. Düğünde bulunan herkesin tutuklanmasını söyle. Muhtemelen bu kadarı ayaklanmayı bastırmaya yetecektir. Zaten hepsi sarhoş olduğundan fazla bir şey yapamazlar. Ama acele et!"

"Tabii," dedim, "acele edeceğim!"

Yine Narcissus'u çağırdım. "Geta'ya güveniyor musun?"

"Açık konuşmam gerekirse, Sezar, tam güvenemiyorum."

"Ya burada yanında olan iki yüzbaşı?"

"Onlara güvenirim, ama kafaları işlemez."

"Crispinus izinli, Baiae'de. Eğer Geta'ya güvenemiyorsak, Muhafızların komutasını kime vereceğiz?"

"Calpurnia erkek olsaydı, Calpurnia derdim. Ama kadın olduğuna göre, ikinci tercih ben olsam gerek. Biliyorum, basit bir azatlıyım ben; ama Muhafız subayları beni tanıyor ve seviyorlar. Hem bu sadece tek bir gün için."

"Pekâlâ, günün generali Narcissus. Geta'ya hekim zoruyla, yarına kadar yatakta kalmasını bildir. Bana parşömen ve kalem ver. Dur bir dakika. Bugün ayın kaçı? 5 Eylül mü? Tamam, işte görev belgen. Yüzbaşılara bunu göster ve adamlarıyla hemen yola çıkıp Roma'ya gitmelerini ve düğündeki herkesi tutuklamalarını söyle. Ama kendilerini savunma amacı dışında, şiddet kullanmasınlar. Muhafızlara benim yolda olduğumu ve onların sadakatine güvendiğimi bildir. Sadakatlerinin ödülsüz kalmayacağını da hatırlat."

Ostia-Roma arası on sekiz mildir, ama askerler, hızlı hafif arabalar kullanarak mesafeyi bir buçuk saatte katettiler. Vardıklarında düğün daha yeni dağılıyordu. Bunun nedeni, Silius sahneye çıkmadan önce Messalina'nın âşıklarından olan Vettius Valens adlı bir şövalyeydi. Düğün eğlencesinde, ilk içki heyecanı geçmiş ve herkes biraz yorgun ve ne yapacağını bilmez hale gelmişti. Şimdi ilgi Vettius Valens üzerinde toplanmıştı: Evin önündeki güzel meşe ağacına sarılmış ve ağacın içindeki hayali orman perisiyle konuşuyordu. Peri sanki ona âşık olmuş ve sadece kendisinin duyduğu bir fısıltıyla, onu ağacın tepesinde kendisiyle buluşmaya çağırıyordu. Buluşmayı nihayet kabul etti ve ilk büyük dala tırmanmak için, arkadaşlarının bir piramit oluşturmasını istedi. Piramit, kahkahalar arasında, iki kez çöktü, ama Vettius sebat etti ve üçüncü denemede dala at biner gibi oturdu. Oradan yavaş yavaş giderek yukarılara tırmandı ve ağacın tepesindeki sık yaprakların arasında kayboldu. Herkes durmuş yukarı bakıyor ve şimdi ne olacak diye bekliyordu. Beklenti yüksekti, zira Vettius ünlü bir komedyendi. Çok geçmeden perinin aşk

sözlerini taklit etmeye, şapırtılı öpüşme sesleri çıkarmaya ve küçük heyecan çığlıkları atmaya başladı. Sonra sesi tamamen kesildi; aşağıdakiler merakla ona seslendi: "Vettius, Vettius ne yapıyorsun?"

"Sadece dünyayı seyrediyorum. Burası Roma'nın en mükemmel gözetleme noktası. Peri kucağımda oturuyor ve bana ilginç yerleri gösteriyor; onun için araya girmeyin. Evet, orası Senato binası. Deli kız, o kadarını ben de biliyorum! Orası da Colchester! Ama yanıldın işte. Bu ağaçtan Colchester'ı görmen imkânsız. Herhalde Muhafızların ordugâhıını kastediyorsun. Aman Tanrım, gerçekten Colchester'*mış*. Adı tabelada yazılı ve etrafta mavi suratlı Britonlar dolaşıyor. Ne o? Ne yapıyorlar? Hayır, inanmıyorum. Claudius'a tanrı diye tapınıyorlar mı?" Sonra benim sesimi taklit ederek: "*Neden*, bilmek istiyorum *neden*? Tapınılacak başka kimse kalmadı mı? Öteki tanrılar Manş'ı geçmeyi mi reddetti? Suçlayamam onları doğrusu. Manş'ı geçerken beni de feci deniz tutmuştu."

Vettius'un izleyicileri büyülenmişti. Vettius susunca yine seslendiler: "Vettius, Vettius! Şimdi ne yapıyorsun?"

Yine benim sesimi taklit ederek cevap verdi: "Evvelemirde, yanıtlamak istemiyorsam, yanıtlamayacağım. Bana bunu dayatamazsınız. Özgür bir insanım, değil mi? Hatta Roma'daki en özgür insanlardan biri."

"Devam et Vettius, anlat."

"Oraya bakın! Oraya! Bin intikam tanrısı ve yılan! Peri, bırak beni, hemen bırak. Hayır, olmaz, başka zaman. Şimdi o biçim işlerle uğraşamam. Aşağı inmeliyim. Peri, çek ellerini!"

"Vettius, ne oluyor?"

"Kaçın, canınızı kurtarın. Korkunç bir manzara. Hayır, durun! Trogus, Proculus, önce aşağı inmeme yardım edin! Ama diğer herkes kaçıp canını kurtarsın!"

"Ne? Ne?"

"Ostia'dan müthiş bir fırtına geliyor! Kaçın, canınızı kurtarın!"

Gerçekten de kalabalık dağıldı. Başlarında gelin ve damat, askerlerimin dörtnala gelmesinden birkaç saniye önce, gülerek ve bağrışarak bahçeden sokağa çıktılar. Messalina kaçmayı başardı; Silius da. Ama askerler konuklardan iki yüz kadarını, daha sonra da kafaları dumanlı, evlerinin yolunu bulmaya çalışan elli kişiyi kolayca tutukladı. Messalina'nın yanında sadece üç kişi kalmıştı. Başlangıçta yirmi kişiden fazlası vardı, ama Muhafızların geldiği haberi yayılınca onu terk etmişlerdi. Kentten yürüyerek Lucullus Bahçeleri'ne geldiğinde iyi kötü ayılmıştı. Hemen Ostia'ya gitmesi gerektiğine karar verdi; güzelliğinin etkisini bir kez daha sınayacaktı üzerimde –şimdiye kadar hiç başarısız olmamıştı bu girişim– ve çocukları yedek kuvvet olarak yanında getirecekti. Hâlâ ayakları çıplaktı ve bağbozumu kıyafeti içindeydi; sokaklarda arkasından ıslık çalınıyor, laf atılıyordu. Bir hizmetçiyi saraya göndererek çocuklarını, sandalet-lerini, birkaç mücevher ve temiz bir giysi getirmesini söyledi. Onunla Silius arasındaki aşkın niteliği, ilk tehlike işaretinde birbirlerini anında terk etmeleriyle belli olmuştu. Messalina onu öfkeme kurban etmeye hazırlandı; Silius ise sanki hiçbir şey olmamış gibi, pazaryerine, oradaki yargı işlerine bakmaya gitti. Tamamen masum numarası yapabileceğini sanacak kadar zomdu hâlâ ve yüzbaşılar onu tutuklamaya gelince, işi gücü olduğunu söyleyip ne istediklerini sordu. Aldığı cevap ise, kelepçelenip ordugâha götürülmek oldu.

Bu arada, benimle Ostia'ya gelen ve kurbanın iç organları bozuk çıkınca, kentin başka bir kesimindeki arkadaşlarını ziyarete giden Vitellius ile Caecina (ikinci Konsüllüğüm sırasındaki mevkidaşım) bana katılmışlardı. Onlara kısaca olanları anlattım ve hemen Roma'ya döneceğimi söyledim: Onlardan bana destek olmalarını ve rütbesi veya mevkiine bakmaksızın, suçlular hakkında tarafsızca hüküm verdiğime

tanıklık etmelerini istedim. İlacın tanrısal etkisi sürüyordu. Konuşmam sakin, akıcı ve sanırım, akıllıcaydı. Vitellius ve Caecina ilkin cevap vermediler; sadece bakışlarında şaşkınlık ve endişe okunuyordu. Bu duruma ilişkin ne düşündüklerini sorduğumda, Vitellius hâlâ hayret ve dehşet sesleri çıkarıyor ve "Gerçekten öyle mi dediler sana? Ah ne korkunç! Ne alçakça bir ihanet!" diye söyleniyor, Caecina da onun örneğini izliyordu. Arabamın geldiği bildirildi; Messalina'yı suçlama evrakını yazmakla görevlendirdiğim ve zina listesini uzatmak için çalışanları sorgulamakla uğraşan Narcissus, o zaman cesur ve sadık bir hizmetkâr olduğunu gösterdi: "Sezar, lütfen soylu arkadaşlarınıza benim, bugün için kim olduğumu bildirin ve arabanızda bana da yer verin. Sayın Vitellius ve Caecina Beyefendiler, karınızı mı kınadıkları, yoksa onu suçlayanları mı kınadıkları belli olmayan sözlerinden vazgeçip fikirlerini dürüstçe açıklayana kadar, Muhafızların komutanı olarak görevim sizin yanınızda kalmaktır."

İyi ki de benimle geldi. Kente doğru yol alırken, Vitellius'a Messalina'nın hoş tavırlarını, onu ne kadar sevmiş olduğumu ve beni nasıl alçakça aldattığını anlatmaya başladım. İçini çekerek şöyle dedi: "Onunki gibi bir güzelliğin karşısında erimemek için insanın taş olması gerek." Çocuklardan da söz ettim; Caecina ile Vitellius aynı perdeden iç çektiler: "Zavallı yavrucaklar! Onların acı çekmesine izin verilmemeli." Ama ikisinin de gerçek bir fikir beyanına biraz yaklaşması, Vitellius'un şu sözleriyle oldu: "Messalina'ya karşı hissettiğim hayranlığı ve şefkati hisseden birinin, bin güvenilir tanık yeminle doğrulansa bile, bu iğrenç suçlamalara inanması neredeyse imkânsızdır." Caecina da, "Ah, ne kötü ve acı dolu bir dünyada yaşıyoruz!" diyerek onu desteklerken, onları zor durumda bırakan bir olay oldu. Alacakaranlığın içinden iki araba göründü. Beyaz atların çektiği arabada, Vesta Rahibelerinin en yaşlısı ve saygını Vibidia oturuyordu: Seksen beş yaşındaydı ve en sevgili dost-

larımdan biriydi. O arabanın arkasından, üstüne kocaman bir sarı L harfi boyanmış, Lucullus Bahçeleri'nin gübre ve çöp taşıyan arabası geliyordu. Onun içindeydi Messalina ve çocuklar. Narcissus bir bakışta durumu kavradı; gözleri benden daha iyi görüyordu ve arabamızı durdurdu. "Rahibe Vibidia sizi karşılamaya gelmiş, Sezar," dedi. "Hiç kuşkusuz, Messalina'yı affetmenizi isteyecek. Vibidia muhterem bir insandır ve ona saygım sonsuz, ama Tanrı aşkına ona acele sözler vermeyin. Size nasıl canavarca davranıldığını hatırlayın ve Messalina ile Silius'un Roma'ya ihanet ettiklerini unutmayın. Vibidia'ya saygıda kusur etmeyin tabii; ama hiçbir şekilde kendinizi bağlamayın. İşte suçlama evrakı. Bakın, isimleri okuyun. On birinci kaleme bakın – Mnester. Bunu bağışlayacak mısınız? Ya Caesoninus, ona ne dersiniz? Öyle bir yaratıkla oynaşabilen bir kadın için ne düşünürsünüz?"

Parşömeni ondan aldım ve o, arabadan inerken Vitellius'un kulağına bir şey söyledi. Ne dediğini duymadım, ama her neyse, Narcissus yokken Vitellius'un ağzını tutmasını sağladı. Ben bir fenerin ışığında suçlamaları okurken, Narcissus yoldan koştu ve arabadan inerek ona doğru gelen Vibidia ve Messalina'yla buluştu. Messalina biraz ayılmıştı şimdi; uzaktan tatlılıkla bana seslendi: "Merhaba, Claudius! Öyle bir şapşallık ettim ki, söylesem inanmazsın!" Bu kez sağırlığım imdadıma yetişti. Ne bir kelime duydum ne de sesini tanıdım. Narcissus Vibidia'yı saygıyla selamladı, ama Messalina'nın daha yakına gelmesine izin vermedi. Messalina sövdü, yüzüne tükürdü ve aradan sıyrılmaya çalıştı; ama Narcissus, yanımızdaki iki çavuşa onu arabaya götürmelerini ve kente dönmelerini emretti. Messalina ırzına geçiliyormuş veya boğazlanıyormuş gibi cıyak cıyak bağırdı. Evraktan başımı kaldırıp ne olduğunu sordum. Vitellius, "Kalabalığın içinden bir kadın bağırdı. Sese bakılırsa, galiba doğum sancısı çekiyor," dedi.

Sonra Vibidia yavaş yavaş arabamıza yaklaştı; Narcissus da peşinden koştu. Benim yerime bütün konuşmayı Narcissus yaptı. Messalina'nın benzeri görülmemiş orospuluklarını ve ihanetlerini Vibidia'ya anlatması, yaşlı rahibenin onun hayatını bağışlamamı istemesini imkânsız kıldı. "Siz Vesta Rahibeleri, Caligula'nın günündeki gibi, sarayın tekrar bir geneleve dönüştürülmesini sanırım onaylamazsınız, değil mi? Dansçıların ve kılıç dövüşçülerinin, Yüksek Rahibin yatak çarşafları arasında ve Yüksek Rahibin karısının etkin katılımıyla gösteri yapmasına razı olur musunuz?"

Vibidia sarsıldı: Messalina ona sadece Silius'a "biraz fazla yakınlık" gösterdiğini itiraf etmişti. "Ben bunları bilmiyorum," dedi, "ama en azından, Yüksek Rahibi acele davranmamaya, masum kanı dökmemeye, hiç kimseyi savunmasız mahkûm etmemeye, kendi ailesinin onurunu ve tanrılara karşı görevini düşünmeye teşvik etmek isterim."

Ben lafa karıştım: "Vibidia, sevgili dostum, Messalina'ya adil davranacağım, bundan emin olabilirsin."

Narcissus şöyle dedi: "Evet, doğru. Tehlike, Yüksek Rahibin eski karısına hak etmediği bir hoşgörüyle davranmasında. Bu davaya, resmi görevinin gerektirdiği tarafsızlıkla bakması, onun için çok zor. Dolayısıyla onun adına, sizden ricam, zaten çok acı veren bu durumu onun için daha katlanılmaz yapmamanız. Tanrıça Vesta'nın çok iyi bildiğiniz ayinlerine yetişmek için şimdi ayrılmanız gerektiğini hatırlatabilir miyim, muhterem hanımefendi?"

Böylece Vibidia ayrıldı ve biz yolumuza devam ettik. Kente girerken, söylediklerine göre, Messalina beni görmek için bir girişimde daha bulunmuş, ama çavuşlar onu engellemiş. Sonra Britannicus ile küçük Octavia'yı, onun adına yalvarmak için bana göndermeye çalıştı; ama bize doğru koştuklarını gören Narcissus, eliyle işaret ederek onları geri gönderdi. Ben suskun oturuyor ve Messalina'nın âşıklarının listesini düşünüyordum. Narcissus şöyle bir başlık atmıştı:

"Valeria Messalina'nın, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus Britannicus, Ülkenin Babası, Yüksek Rahip vs. ile evliliğinin ilk yılından itibaren bugüne kadar, dile düşmüş zinalarının geçici ve tamamını içermeyen dökümü." Kırk dört isim vardı; daha sonra bunlar yüz elli altıya yükseldi.

Narcissus, arabanın Lucullus Bahçeleri'ne dönmesini emreden bir mesaj gönderdi; çünkü arabanın bu saatte sokaklarda olması trafik kurallarına aykırıydı. Messalina yenildiğini gördü ve tekrar bahçelere götürülmesine ses çıkarmadı. Çocuklar saraya gönderilmişti, ama annesi Domitia Lepida, son zamanlarda ikisi arasında bir soğukluk olmasına rağmen, cesaretle arabada kaldı; yoksa Messalina sürücüyle tek başına gidecekti. Sonra Narcissus, bizim sürücüye Silius'un evine gitmesini söyledi. Oraya vardığımızda şaşırdım: "Yanlış geldik galiba. Burası Asinius ailesinin konağı değil mi?"

Narcissus açıkladı: "Asinius Gallus sürgün edilince, Messalina evi satın aldı ve Silius'a düğün hediyesi olarak verdi. İçeri girin de neler olduğunu görün."

İçeri girdim ve düğünün artıklarını –asma yaprağından süsler, şarap fıçıları ve presleri, yiyecek ve kirli tabak dolu sofralar, yerde ezilmiş gül yaprakları ve çelenkler, kenara atılmış leopar derileri ve her tarafa dökülmüş şarap izlerini– gördüm. Yaşlı kapıcıdan başka kimse yoktu evde; bir de gerdek odasında birbirinin kollarında yatan iki kendinden geçmiş âşık. Onları tutuklattım. Biri Montanus adında bir teğmen, ötekiyse Narcissus'un kendi yeğeni, evli ve iki çocuklu bir genç kadındı. Beni en çok dehşete düşüren ve üzen, evin sarayın eşyalarıyla dolu olmasıydı; sadece, evlendiğimizde Messalina'nın çeyiz olarak getirdiği şeyler değil, Claudia ve Julia ailelerinin kadim mirası, ecdadımın heykelleri, aile maskları, dolaplar, her şey! Niyetinin ne olduğunun bundan açık kanıtı olamazdı. Tekrar arabaya binip Muhafız ordugâhına gittik. Narcissus kasvetli ve suskundu şimdi, çünkü yeğenini pek severdi. Ama Vitellius ile Caecina, gözleriyle gör-

düklerine inanmanın daha güvenli olduğuna karar vermiş ve bir ağızdan bana intikam tavsiye etmeye başlamışlardı. Ordugâha vardığımızda, Narcissus'un emriyle, bütün tümeni yargıç kürsüsünün önünde toplanmış buldum. Karanlık basmış ve kürsü meşalelerle aydınlatılmıştı. Kürsüye çıkıp kısa bir konuşma yaptım. Sesim berraktı, ama çok uzaklardan gelir gibiydi:

"Muhafızlar, beni size imparatorunuz olarak tavsiye eden ve sonra Senato'yu seçiminizi kabule ikna eden müteveffa dostum Kral Herodes Agrippa, onu sağ olarak son gördüğümde ve bana yazdığı son mektubunda, hiç kimseye güvenmememi, çünkü hiç kimsenin güvenime layık olmadığını söylemişti. Sözlerini ciddiye almadım ve eşim Valeria Messalina'ya kayıtsız şartsız güvenmeye devam ettim. Şimdi onun bir fahişe, yalancı, hırsız, katil olduğunu ve Roma'ya ihanet ettiğini biliyorum. Bu, size güvenmiyorum demek değil, Muhafızlar. Biliyorsunuz, tek güvendiğim sizlersiniz. Siz askersiniz ve sorgulamadan görevinizi yaparsınız. Şimdi arkamda durmanızı ve eski karım Messalina ile zina yaptığı Konsül Gaius Silius'un, kent halkına özgürlük getirme bahanesiyle hayatıma karşı düzenledikleri komployu bastırmanızı istiyorum. Senato tam bir fesat yuvası; bu öğleden sonra Tanrı Augustus'a kurban ettiğim koçun iç uzuvları kadar çürümüş... Ne kadar iğrençti, tasavvur edemezsiniz. Utanıyorum böyle konuştuğum için, ama doğrusu bu, değil mi? Düşmanlarımı –düşmanlarımızı– hesap vermeye getirmem için yardımınızı bekliyorum. Ve Messalina öldükten sonra tekrar evlenirsem, kılıçlarınızla beni paramparça etmenize ve kafamla, Sejanus'unki gibi, hamamda futbol oynamanıza izin veriyorum. Üç kez evlenmek ve üç kez talihsizlik! Ne dersiniz buna, çocuklar? Söyleyin düşüncenizi. Öteki arkadaşlarımdan doğru dürüst bir cevap alamıyorum."

"Öldürün onları, Sezar!" – "Acımayın!" – "Boğun orospuyu!" – "Hepsini gebertin!" – "Arkanızdayız!" – "Fazla

hoşgörü gösterdiniz!" – "Yok edin onları, Sezar!" Muhafızların meseleye nasıl baktığı çok açıktı.

Böylece tutuklanan erkek ve kadınları hemen oraya getirttim ve suçlama listesinde Messalina'nın zina eşleri olarak adı geçen yüz on kişiyi ve o rezil saray âleminde, Messalina'nın teşvikiyle fuhşa katılan dört soylu kadını tutuklattım. Davayı üç saatte bitirdim. Ama bu, adı geçen üç yüz altmış kişiden sadece otuz dördünün suçu kabul etmesi sonucu oldu. Tek suçları düğünde bulunmak olanları sürgün ettim. Zina, ihtilal teşebbüsü veya her ikisinden suçlu olduklarını kabul eden yirmi şövalye, altı senatör ve bir Muhafız albayı, hemen idam edilmeyi talep etti. Bu isteklerini yerine getirdim. Vettius Valens, komplonun elebaşılarının adlarını açıklamayı önererek canını kurtarmayı denedi. Onun yardımı olmadan da bunları öğrenebileceğimi söyledim ve onu idama gönderdim. Narcissus'un listesinde Montanus'un da adı geçiyordu; ama Messalina'nın ona tarafımdan imzalanmış ve mühürlenmiş bir emir göstererek geceyi kendisiyle geçirmeye zorladığını ve o tek geceden sonra bıktığını söyleyerek kendini savundu. Belli ki Messalina'nın "Kıymetli gözlerin yorulmasın, sevgilim," diyerek bana tamamen başka bir şey olarak okuduğu ve imzalattığı emirlerden biriydi bu. Ne var ki, düğüne katılmak veya dostum Narcissus'un yeğeniyle zina ilişkisine girmek için benden emir almadığını belirttim; böylece o da idam edildi. O gece Roma'da on beş intihar olayı yaşandı: Bunlar tutuklanmayan, ama tutuklanacaklarını düşünen kişilerdi. Hepsi şövalye olan üç yakın arkadaşım Trogus, Cotta ve Fabius da aralarındaydı. Narcissus'un suçlarını bildiğini, ama dostluk hatırına onları listeye koymayıp bir uyarı göndermekle yetindiğini düşünüyorum.

Mnester suçlu olduğunu kabul etmedi: Karımın her isteğini yerine getirmesi yolundaki emrime uyduğunu hatırlattı ve kendisi istemediği halde ona itaat ettiğini belirtti. Giysisini sıyırıp sırtındaki kamçı izlerini gösterdi. "Emirlerinizi, do-

ğal iffetim yüzünden, yeterince gayretle yerine getirmediğim için yaptı bunları, Sezar." Mnester'e acıdım. Bir zamanlar, tiyatrodaki seyircileri Germenlerin katliamından kurtarmıştı. Ayrıca bir oyuncudan ne beklenebilir? Ama Narcissus şöyle dedi: "Onu bağışlamayın, Sezar. Sırtındaki izlere dikkatle bakın. Deri açılmamış bile. Gözü olan herkes kamçının acıtmak amacıyla kullanılmadığını anlar; sapıkça eğlencelerinin parçasıydı bu." Böylece Mnester, askerleri büyük bir zarafetle eğilip selamladı, son selamıydı bu ve alıştığımız kısa konuşmasını yaptı: "Eğer sizi hoşnut ettiysem, o benim ödülümdür. Eğer sizi gücendirdiysem, içtenlikle affınızı dilerim." Sözleri sessizlikle karşılandı ve idama götürüldü.

Masum oldukları çok açık olanlar dışında, bağışladığım iki kişiden biri, komplo ile suçlanan ama bunu reddeden Lateranus diye bir adam ve Caesoninus'tu. Lateranus'a karşı deliller çelişiyordu ve Aulus Plautius'un yeğeniydi; dolayısıyla, şüpheli durumu onun lehine kullandım. Caesoninus ise, iyi bir aileden gelmesine rağmen, öyle berbat bir herifti ki, diğer zinacıların yanında onu da idam ederek onlara hakaret etmek istemedim: Caligula'nın iktidarında, kadın olarak fahişelik yapıyordu. Sonra ne olduğunu bilmiyorum; bir daha Roma'da görünmedi. Narcissus'un yeğenini de salıverdim: Ona borçluydum bunu.

Hâlâ üstlerinde leopar derilerinden başka şey olmayan Bakkhaların asılmasını emrettim. *Odysseia*'da Penelope'nin kötü yürekli hizmetçilerinden alınan intikam vardı aklımda:

> "Şöyle dedi prens: 'Gecenin utancı olan bu fahişeler,
> Ve ailemizi ve adımızı alçakça kirletenler,
> Asker kılıcına teslim edilmek gibi
> Temiz bir eceli hak ederler mi?' "

Hepsini, Homeros usulü, iki ağaç arasına vinçle gerilmiş uzun bir gemi kablosuna, on ikisi aynı sırada astırdım.

Ayakları yerden az yüksekteydi ve ölürlerken bir alıntı daha yaptım:

"Ayakları seğirdi bir süre, ama uzun sürmedi."

Ya Silius? Ya Messalina? Silius savunma yapmaya kalkışmadı: Onu sorguladığımda, Messalina tarafından nasıl ayartıldığını sadece olguları anlatarak yanıtladı. Üsteledim: "Ama *neden*? Bilmek istiyorum, *neden*? Gerçekten âşık mıydın ona? Benim gerçekten zorba olduğumu mu düşünüyordun? Gerçekten Cumhuriyet'i geri getirmek miydi niyetin, yoksa sadece benim yerime imparator olmak mı istiyordun?" Şöyle dedi: "Açıklayamam, Sezar. Belki büyülenmiştim. Sizi bana bir zorba gibi gösterdi. Planlarım belirsizdi. Birçok arkadaşımla özgürlükten bahsettik ve bilirsiniz, özgürlükten bahsedince her şey çok kolay görünür. Bütün kapıların açılacağını, bütün duvarların çökeceğini, herkesin sevinç çığlıkları atacağını sanırsınız."

"Hayatının bağışlanmasını istiyor musun? Seni, sorumsuz bir budala olarak ailenin vesayetine bırakayım mı?"

"Hayır, ölmek istiyorum."

Messalina, Lucullus Bahçeleri'nden bana bir mektup yollamıştı. Beni her zamanki kadar çok sevdiğini ve çocukça oyununu ciddiye almayacağımı umduğunu yazmıştı. Aramızda kararlaştırdığımız gibi, Silius'u kışkırtmıştı ve zilzurna sarhoş olup şakanın ölçüsünü kaçırdıysa, ben aptalca bir öfkeye veya kıskançlığa kapılmamalıydım: "Hiçbir şey, kıskançlık kadar, kadının gözünde erkeği çirkin ve çekilmez yapmaz." Mektup bana yargı kürsüsündeyken iletildi, ama Narcissus, davalar sona erene kadar yanıtlamamı engelledi. Sadece resmi bir "İletiniz elime geçmiştir ve zamanı gelince İmparator dikkate alacaktır," cevabı gönderildi. Suçunun derecesini tam olarak kavrayana kadar, kendimi yazıyla bağlamanın doğru olmadığını söyledi Narcissus. Küçük bir

adaya sürgün edilerek ölümden kaçabileceği umudunu eline vermemeliydim.

Messalina'nın benim resmi notuma cevabı, onun sevgi dolu sözlerine verdiğim soğuk karşılıktan yakınan, gözyaşlarıyla ıslanmış uzun bir mektup oldu. Şimdi, kendi uygun bulduğu sözlerle, birçok dikkatsizliğini baştan sona itiraf ediyor, ama tek bir kez bile zina noktasına varmıyordu. Çocukların hatırı için, sadık ve görevini bilen bir eş olma fırsatını ona tekrar vermem için yalvarıyor ve Roma'nın soylu kadınlarına yıllar boyu örnek olacak kusursuz bir hanımefendi davranışı sürdüreceğine söz veriyordu. Aramızdaki özel adıyla imzalamıştı mektubu. Silius'un davası sırasında elime geçti.

Narcissus gözümdeki yaşları gördü ve şöyle dedi: "Sezar, yumuşamayın. Doğuştan orospu olan asla ıslah olmaz. Bu mektupta bile size karşı dürüst davranmıyor."

"Hayır," dedim, "yumuşamayacağım. İnsan aynı hastalıktan iki kez ölmez."

Yine cevap yazdım. "İletiniz elime geçmiştir ve zamanı gelince dikkate alınacaktır."

Messalina'nın üçüncü mektubu idamların sonuna denk geldi. Öfkeli ve tehditkârdı. Kendisine adilce ve doğru dürüst yaklaşmam için bana her fırsatı verdiğini ve ona gösterdiğim kaba, katı ve nankör davranış için hemen özür dilemezsem, sonuçlarına katlanmam gerektiğini yazmıştı. Artık sabrı taşıyordu. Bütün Muhafız subaylarımın, Narcissus dışında bütün azatlılarımın ve Senato'nun çoğunun sadakatini satın almıştı. Hemen tutuklanmam ve onun eline teslim edilmem için tek söz söylemesi yeterdi. Narcissus başını geriye atıp güldü. "Eh, hiç olmazsa size olan sadakatimi anlamış, Sezar. Şimdi saraya gidelim. Açlıktan ölüyorsunuz herhalde. Sabahtan beri lokma yemediniz, değil mi?"

"Peki, ne cevap vereceğim?"

"Cevap hak etmiyor."

Saraya döndük; enfes bir yemek bekliyordu bizi. Vermut (Ksenophon müsekkin olarak tavsiye etmişti) ve istiridye; en sevdiğim mantar ve soğan soslu –bu tarifi Herodes'in annesi Berenice anneme vermişti– kaz kızartması; yabanturpu ve karışık sebzelerle dana yahni; bal ve karanfille tatlandırılmış elma turtası ve Afrika'dan karpuz. Aç kurt gibi saldırdım ve yemek bitince müthiş bir uyku bastırdı. Şöyle dedim Narcissus'a: "Bu gece artık kafam çalışmaz. Bitkinim. Yarın sabaha kadar işleri sana devrediyorum. Sanırım o sefil kadına, yarın sabah buraya gelip kendini savunması için haber vermek gerek. Vibidia'ya söz verdim onu adil yargılayacağıma." Narcissus bir şey demedi, ben de kanepemde uykuya daldım.

Narcissus Muhafız albayını işaretle yanına çağırdı. "İmparator'un emri. Yanına altı kişi alıp Lucullus Bahçeleri'ndeki sefa köşküne gideceksin ve orada, İmparator'un boşadığı karısı Leydi Valeria Messalina'yı idam edeceksin." Sonra Euodus'a Muhafızlardan önce koşup Messalina'yı uyarmasını söyledi; böylece kendini öldürme fırsatına sahip olurdu. Eğer mesajı anlarsa ki, anlamaması imkânsızdı, benim bu yetkisiz idam emrini duymam gerekmezdi. Euodus onu köşkte, yerde yüzükoyun yatmış hıçkırırken buldu. Annesi yanında diz çökmüştü. Messalina başını kaldırmadan konuştu: "Ah sevgili Claudius, öyle mutsuz ve utanç içindeyim ki."

Euodus güldü: "Yanılıyorsunuz, Hanımefendi. İmparator sarayda uyuyor ve rahatsız edilmemeyi emretti. Gitmeden, Muhafızların albayına buraya gelip o güzel kafanızı uçurmasını söyledi. Tam olarak şöyle dedi: 'O güzel kafasını kesin ve bir mızrağın ucuna takın.' Ben, size bildirmek için önden koştum. Eğer güzel olduğunuz kadar cesursanız, Hanımefendi, size naçizane tavsiyem, onlar gelmeden bu işi bitirmenizdir. Belki yanınızda yoktur diye onun hançerini de getirdim."

Domitia Lepida konuştu: "Ümit yok, zavallı yavrum; artık kaçamazsın. Yapabileceğin tek onurlu şey, hançeri alıp canına kıymak."

"Doğru değil bunlar," diye ağlıyordu Messalina. "Claudius beni böyle başından atmaya asla cesaret edemez. Narcissus uydurdu her şeyi. Narcissus'u çok önce öldürtmeliydim. İğrenç, sefil herif!"

Dışarıdan, kaldırım taşlarının üstünde ağır adımlar duyuldu. "Muhafız, dur! Hazır ol!" Kapı bir tekmeyle açıldı ve albay, arkasında gece göğü, girişte kollarını kavuşturarak durdu. Tek bir söz etmedi.

Messalina onu görünce haykırdı ve Euodus'tan hançeri kaptı. Ürpererek ucunu ve keskinliğini inceledi. Euodus dalga geçti: "Muhafızlar orada beklerken ben bir bileğitaşı alıp geleyim mi?"

Domitia Lepida, "Ha gayret, yavrum. Birden saplarsan canın acımaz," dedi.

Albay yavaşça kollarını indirdi, sağ eli kılıcının kabzasına uzandı. Messalina hançerin ucunu önce boğazına, sonra göğsüne dayadı. "Yapamıyorum, Anne! Korkuyorum!"

Albay kılıcını kınından çıkarmıştı. Öne doğru üç adım attı ve ona sapladı.

30. Bölüm

Ksenophon yatmadan hemen önce o "tanrısal karışım"-dan bana bir doz daha vermişti ve yemek sırasında etkisi biraz hafifleyen o yücelik duygusu, içimde tekrar tazelendi. Sıçrayarak uyandım –dikkatsiz bir köle bir yığın tabağı yere düşürmüştü– yüksek sesle esnedim ve sofra adabına uygunsuz davranışımdan ötürü oradakilerden özür diledim. "Önemli değil, Sezar," diye hepsi bir ağızdan bağırdı. Korkmuş gibi göründüler gözüme. Kötü hayatlar ve rahatsız vicdanlar.

"Ben uyurken içkime zehir katan oldu mu?" diye sordum şakadan.

"Tanrı korusun, Sezar," diye itiraz ettiler.

"Narcissus, Vettius Valens'in o Colchester esprisi neydi? Britonların bana Tanrı olarak tapındıklarına dair bir şey."

Narcissus yanıtladı: "Tamamen espri sayılmaz, Sezar. Şöyle ki, Colchester'da bir tapınağın Tanrı Claudius Augustus'a adandığını siz de biliyorsunuzdur herhalde. Yaz başından beri orada size tapınıyorlarmış. Ama ben de yeni duydum."

"Demek ondan ötürü bu kadar garip hissediyorum. Bir tanrıya dönüşüyormuşum meğer! Ama nasıl oldu bu? Hatırlıyorum, Tanrı Augustus'un Roma ordularına Britanya adasında kazandırdığı zafere gönül borcu olarak, Colchester'da

bir tapınak inşa edilmesini ve ona adanmasını onayladığımı yazdım Ostorius'a."

"O halde, Sezar, sanırım Augustus'un Roma ordularına Britanya'da kazandırdığı zafer diye özellikle belirttiğiniz için, 'Augustus' adıyla kendinizi kastettiğinizi sanmak gibi doğal bir yanlış yapmıştır Ostorius. Tanrı Augustus sınırı Manş Denizi olarak saptamıştı ve adı, sizinkine kıyasla, Britonlara hiçbir şey ifade etmez. Haber aldığıma göre, oranın yerlileri sizden derin bir dini huşu ile bahsediyorlarmış. Sizin gök gürültüleriniz ve şimşekleriniz, büyülü sisleriniz ve kara hayaletleriniz, kambur canavarlarınız ve yılan burunlu ucubeleriniz hakkında şiirler yazılmış. Siyasi açıdan bakarsanız, Ostorius tapınağı size adamakta tamamen haklıydı. Ama bunun sizin rızanız olmadan ve sanırım, arzunuz hilafına yapılmış olmasına çok üzgünüm."

"Yani şimdi ben tanrıyım, öyle mi?" diye tekrarladım. "Herodes Agrippa hep söylerdi sonunda tanrı olacağımı; ben de saçmalama, derdim. Bu yanlışı düzeltmem imkânsız galiba, değil mi Narcissus?"

"Eyalet halkı üzerinde çok kötü bir etki yaratır bence," dedi Narcissus.

"Eh, şu anki havamda zaten vız gelir," dedim. "Hiçbir şeye aldırdığım yok. O sefil kadını hemen mahkemeye getirmek gerek herhalde. Ölümlülerin basit tutkularından tamamen özgür hissediyorum kendimi. Onu bağışlayabilirim bile."

"O öldü," dedi Narcissus alçak sesle. "Sizin emrinizle öldü."

"Doldur kupamı," dedim. "Emri verdiğimi hatırlamıyorum, ama şimdi benim için fark etmez. Ne biçim bir tanrı olduğumu merak ediyorum. Yaşlı Athenodorus bana Stoacıların tanrı kavramını anlatmaya çalışırdı: Tanrı, rastlantı veya olayların etkilemediği, her bakımdan kusursuz bir bütündür, demişti. Ben Tanrı'yı hep devasa bir balkabağı gibi tasavvur

ettim. Ha, ha, ha! Bu kazdan biraz daha yer ve bu şaraptan biraz daha içersem, ben de balkabağına döneceğim. Demek öldü Messalina! Güzel kadındı, dostlarım; ama kötüydü."

"Güzel ama kötü, Sezar."

"Biri beni yatağına taşısın ve tanrıların kutsal uykusuna dalayım. Kutsal bir tanrıyım şimdi, değil mi?"

Böylece beni yatağıma taşıdılar. Ertesi gün öğlene kadar yatakta kaldım. Bütün bu süre içinde derin bir uykudaydım. Senato benim yokluğumda toplandı ve ayaklanmayı bastırmamı kutladı; Messalina'nın adının arşivlerden ve bütün kamu yazıtlarından silinmesi ve heykellerinin yıkılması yolunda bir karar aldı. Öğleden sonra kalktım ve sıradan devlet işlerimin başına döndüm. Karşılaştığım herkes son derece yumuşak ve terbiyeliydi ve mahkemeye gittiğimde, yıllardan beri ilk kez, kimse beni aceleye sevk etmeye veya yıldırmaya kalkışmadı. Önüme gelen davaları çabucak bitirdim.

Ertesi gün Germania'yı fetih projeleri gibi büyük laflar etmeye başladım ve Ksenophon'un ilacının etkisinin fazla şiddetli olduğunu ve kafamı karıştırmaya başladığını –amaç, Messalina'nın ölümünün şokunu yumuşak biçimde atlatmamdı– fark eden Narcissus, bana artık ilaç verilmemesini söyledi. O Tanrısal ruh hali yavaş yavaş söndü ve kendimi yine zavallı bir ölümlü gibi hissetmeye başladım. İlacın etkisinin tamamen geçtiği ilk sabah kahvaltıya indiğimde, "Karım nerede? Leydi Messalina nerede?" diye sordum. "Kötü baş ağrılarından" biri tutmamışsa, daima birlikte kahvaltı ederdik.

"O öldü, Sezar," diye yanıtladı Euodus. "Öleli birkaç gün oldu, emriniz üzerine."

"Bilmiyordum," dedim titrek bir sesle. "Yani unutmuşum." Sonra bütün hikâyenin utancı, acısı ve dehşeti kafama dolmaya başladı ve çöktüm. Çok geçmeden sevgili, kıymetli Messalinam diye anlamsız sözler ediyor, kendimi onun katili olmakla suçluyor, her şeyin benim kabahatim olduğunu söy-

lüyor ve tam bir budala gibi davranıyordum. Bir süre sonra kendimi toparlayıp tahtırevanımı getirttim. "Lucullus Bahçeleri'ne," dedim. Oraya götürdüler.

Bir sedir ağacının altındaki bankın üstüne oturdum; önümde yeşil çimler ve güzel gürgenlerin sıralandığı geniş bir yol uzanıyordu. Germen Muhafızlarım, gözden uzak, çalıların arkasındaydı; dizimin üstünde uzun bir kâğıt, elimde bir kalem, nerede ve ne durumda olduğumu ciddi olarak düşünmeye başladım. Şimdi yazarken o kâğıt yanımda ve oraya ne yazdımsa, aynen kopya edeceğim. Yazdıklarım, her nedense, Briton Druidlerin kullandığı üç dizeli kıtalar (ahlaki ya da didaktik şiirde kullandıkları ölçü konvansiyonu) gibi çıkmış elimden:

Özgürlüğü severim, zulümden tiksinirim.
Vatansever bir Romalı oldum her daim.
Romalı, Cumhuriyetçidir özünde.

Şimdi ben, mantığa aykırı ama, imparatorum.
İmparator olarak, mutlak gücümü uyguluyorum.
Üç kuşaktır rafa kaldırıldı Cumhuriyet.

Cumhuriyet iç savaşlarla perişan oldu.
Bu monarşiyi Augustus kurdu.
Sadece geçici bir tedbirdi bu.

Augustus iktidarı bırakamadı.
İçimden ikiyüzlülükle suçladım onu.
İnanmış bir Cumhuriyetçi olarak kaldım.

Tiberius imparator oldu. Eğilimine karşı mıydı bu?
Bir düşman, gücü ele geçirir diye mi korktu?
Muhtemelen annesi Livia zorladı onu.

Onun gününde ben inziva hayatı sürdüm.
Onu kana susamış bir ikiyüzlü olarak gördüm.
İnanmış bir Cumhuriyetçi olarak kaldım.

Caligula ansızın beni Konsül yaptı.
Oysa tek arzum kitaplarımla olmaktı.
Caligula Doğulu bir kral gibi yönetmeye kalktı.

Vatansever bir Romalıydım.
Caligula'yı öldürmeye çalışmalıydım.
Ama budalayı oynayarak kellemi kurtardım.

Cassius Chaerea belki vatansever bir Romalıydı.
Çiğnedi yeminini; öldürdü Caligula'yı.
Hiç değilse, Cumhuriyet'i geri getirmeye çalıştı.

Ama Cumhuriyet geri getirilemedi.
Onun yerine, yeni bir imparator seçildi.
O İmparator, Tiberius Claudius, bendim yani.

Reddetseydim öldüreceklerdi beni.
Reddetseydim iç savaş eşikteydi.
Bu sadece geçici bir tedbirdi.

Cassius Chaerea'yı idam ettirdim.
Yine de iktidardan vazgeçemedim.
Kendime ikinci bir Augustus rolünü biçtim.

Gece gündüz çalıştım, Augustus gibi.
Ülkeyi büyütüp güçlendirdim, Augustus gibi.
Mutlak hükümdar oldum, Augustus gibi.

Bile bile ikiyüzlülük etmedim.
En iyisi bu diye oyaladım kendimi.
Tam bu yıl geri getirecektim Cumhuriyet'i.

Julia'nın ayıbı Augustus'un cezasıydı:
"Hiç evlenmeseydim, çocuksuz ölseydim keşke."
Messalina için öyle hissediyorum ben de.

Tahta çıkacağıma kendimi öldürseydim keşke.
Herodes Agrippa'nın beni ikna etmesine izin vermeseydim keşke.
Bir zorba oldum çıktım en iyi niyetlerle.

Messalina'nın çılgınlık ve pisliklerine kapadım gözlerimi.
Adımı kullanarak masum insanların kanına girdi.
Bilmemek haklı göstermez cinayeti.

Ama ben miyim bu işin tek suçlusu?
Bütün ülkenin de eşit payı yok muydu?
Onlar beni imparator yaptı ve dalkavukluk etti.

Şimdi içten niyetimi uygulasam,
Ve Cumhuriyet'i yeniden kursam,
Roma'nın gönül borcunu mu kazanacağım?

"Bilirsiniz, özgürlükten bahsederken,
Çok kolay görünür her şey.
Her kapının açılacağını, her duvarın yıkılacağını sanırsınız."

İmparator olmamdan gayet hoşnut dünya,
Kendileri imparator olmak isteyenler dışında.
Cumhuriyet'i kimse istemiyor aslında.

Asinius Pollio haklıydı:
"Düzelmeden önce, işler çok daha beter olmalı."
Kararım kesin: Artık uygulamayacağım planımı.

Kurbağalı havuz bir kral istedi.
Jüpiter onlara yaşlı Kral Kütük'ü gönderdi.
Bir kütük kadar sağır ve kördüm ben.

Kurbağalı havuz bir kral istedi.
Jüpiter onlara genç Kral Leylek'i göndersin şimdi.
Caligula'nın baş kusuru: Fazla kısaydı devri.

Benim baş kusurum: Aşırı iyicil olmaktı.
Onardım benden öncekilerin bıraktığı enkazı.
Monarşiyle tekrar barıştırdım Roma'yı ve dünyayı.

Bir başka Caesar'a eğilmek Roma'nın kaderi.
Varsın olsun deli, zalim, müsrif, kaprisli ve şehvetli.
Kral Leylek gene gösterecek kralların niteliğini.

Zulmün bıçağını köreltmekle büyük hata yaptım.
Aynı bıçağı bileyerek belki giderebilirdim hatayı.
Zorlu belalar gerekli kılar zorlu çareleri.

Unutmamalıyım ama, ben Yaşlı Kral Kütük'üm.
Kımıltısız yatacağım havuzun kokuşmuş suyunda.
Çamurda gizlenmiş tüm zehirler çıksın ortaya.

Kararıma bağlı kaldım. Ve o günden bu yana sıkı sıkıya uyguladım. Benimle onun arasına hiçbir şeyin girmesine izin vermedim. Başlangıçta çok acı verdi. Narcissus'a, arenada kalkan tutan kolu aniden koparılan Hispania'lı kılıç dövüşçüsü gibi hissettiğimi anlatmıştım; ama aramızda bir fark vardı: Kılıç dövüşçüsü yarası sonucu öldü, bense yaşamaya devam ediyorum. Sakat kişilerin, nemli soğuk havalarda, kaybettikleri kol veya bacaklarının ağrıdığından yakındıklarını belki duymuşsunuzdur. Başparmaktan bileğe doğru tırmanan veya dizde yerleşik bir ağrı olarak ifade edilen ke-

sin bir ağrıdır bu. Ben bunu çok sık hissettim. Bir kararım hakkında Messalina'nın ne düşüneceğinden veya tiyatroda uzun sıkıcı bir oyunun onu bunaltacağından endişe ettim. Gök gürültüsünden ne kadar korktuğunu hatırladım.

Ama tahmin edeceğiniz gibi, bana en büyük acıyı veren düşünce, küçük Britannicus ve Octavia'nın benim çocuklarım olmayabileceğiydi. Octavia'nın benden olmadığına kesin gözüyle bakıyordum. Ailenin Claudia tarafına en ufak bir benzerliği yoktu. Ona en az yüz kere baktıktan sonra, birden babasının kim olduğunu fark ettim: Caligula'nın dönemindeki Germen muhafızların komutanı. Genel aftan bir yıl sonra, bazı rezaletler sonucu mevkiini kaybettiğini ve sonunda kılıç dövüşçüsü olacak kadar alçaldığını hatırladım. Messalina hayatının bağışlanmasını rica etmişti (silahı alınmış, ağ ve üç çatallı mızrak taşıyan rakibi başına dikilmişti); bağıran, yuh çeken, başparmaklarını aşağı çeviren seyircilerin protestosuna rağmen, o sefilin canı için yalvarmıştı. Adamı bağışlamıştım, çünkü reddedersem sağlığının etkileneceğini söylemişti: Octavia'nın doğumundan az önceydi bu. Gelgelelim, birkaç ay sonra herif aynı rakiple karşılaştı ve hemen öldürüldü.

Britannicus'un Claudia ailesinden olduğu kesindi ve gerçekten soylu bir küçük adamdı. Ama ağabeyim Germanicus'a aşırı benzemesi, aklıma başka bir korkunç ihtimali getirdi: Acaba Caligula mıydı onun babası? Caligula'nın tabiatından eser yoktu onda, ama soyaçekimin bir kuşak atlaması olağandır. Bu kâbus çıkmıyordu kafamdan ve uzun zaman kendimi bundan kurtaramadım. Oğlanı reddetmiş gibi görünmeden, mümkün olduğunca gözümden uzak tuttum. O ve Octavia bu dönemde çok acı çekmiş olmalı. Annelerine çok bağlıydılar ve Messalina'nın suçlarının onlara anlatılmaması talimatını vermiştim; sadece annelerinin öldüğünü bilmeleri yeterliydi. Ama çok geçmeden, onun benim emrimle idam edildiğini öğrendiler ve doğal olarak bana karşı

anlaşılır bir burukluk hissettiler. Ama meseleyi onlarla konuşabilecek durumda değildim henüz.

Azatlılarımın çok yakın bir dayanışma içinde olduklarını, birini inciten kişinin hepsini incittiğini ve birinin koruması altında olanın, diğerleri tarafından da korunup kollandığını anlatmıştım. Bu davranış Senato için güzel bir örnekti; ama Senato bunu hiç uygulamadı. Sürekli hiziplere bölündüler ve sadece bana yaltaklanma yarışında birlik oldular. Ve şimdi, Messalina'nın ölümünden üç ay sonra, üç baş yardımcım, Narcissus, Pallas ve Callistus arasında bir rekabet başladı. Beni hoşnut ederek güç kazanan birinin, bu gücü diğer ikisinin aleyhinde kullanmayacağı yolunda önceden anlaşmışlardı. Rekabetin neye dair olduğunu asla tahmin edemezsiniz. Benim için dördüncü bir eş seçme işiydi konu! "Ama," diyeceksiniz, "tekrar evlenirseniz, Muhafızların sizi kılıçlarıyla paramparça etmelerine izin vermemiş miydiniz?" Evet, vermiştim. Ama bu, Lucullus Bahçeleri'nde sedir ağacının altında otururken aldığım önemli karardan önceydi. Şimdi kararımı vermiştim ve ben kararımı verince, çiviyle çakılmıştır o. Azatlılarıma, evliliğe ilişkin niyetlerimi tahmin oyunu oynattım. Şakaydı tabii, çünkü talihli kadını zaten seçmiştim. Bir akşam yemekte, havadan sudan konuşurken şöyle dedim: "Küçük Octavia'yı azatlı kadınların eline bırakmam pek doğru olmadı. Zavallı çocuğun alışkanlıklarını bilen bütün hizmetkârları astırdım. Kızım Antonia'dan da ona bakmasını isteyemem: Kendi bebeği öleli beri, Antonia'nın sağlığı zaten bozuk."

Vitellius konuştu: "Hayır, küçük Octavia'nın bir anneye ihtiyacı var. Britannicus'un da. Tabii erkek çocuk, kızdan daha kolay iki ayağı üzerinde durabilir; ama yine de..."

Cevap vermedim; dolayısıyla oradaki herkes tekrar evlenmeyi düşündüğümü anladı. Herkes Messalina'nın beni nasıl parmağında oynattığını biliyor ve bana bir eş bulanın başına devlet kuşu konacağını düşünüyordu. Narcissus, Pal-

las ve Callistus, benimle özel konuşacak zamanı bulunca, hepsi birer aday gösterdi. Kafalarının ne şekilde çalıştığını izlemek çok ilginçti benim için. Callistus, Caligula'nın bir Yunanistan valisini, karısı Lollia Paulina'yı boşamaya zorlayıp, sonra onunla (üçüncü karısı olarak) kendisinin evlendiğini hatırladı; çünkü bir şölende, biri ona Lollia'nın imparatorluğun en güzel kadını olduğunu söylemişti; dahası, bunu söyleyenin de ben olduğumu hatırladı. Lollia Paulina aradan geçen on yılda, güzelliğini kaybetmemiş, hatta daha da çekici olmuştu, dolayısıyla onu aday göstermesi doğaldı. Ertesi gün bunu söylediğinde, gülümsedim ve konuya dikkatle eğileceğime söz verdim.

Bir sonraki Narcissus'tu. İlkin bana Callistus'un kimi önerdiğini sordu ve ben "Lollia Paulina," deyince, onun bana kesinlikle uygun olmadığını belirtti. Kadın sadece mücevhere düşkündü. "Gerdanında değeri otuz bin altından az olmayan ve her biri farklı modellerde zümrütler, yakutlar ve incilerle dolaşıyor; ayrıca hem aptal hem de değirmenci katırı kadar inatçı. Sezar, sizin için uygun olan tek kadın, ikimizin de bildiği gibi, Calpurnia'dır. Ama bir fahişeyle evlenemezsiniz; yakışık almaz. Dolayısıyla benim önerim, sizin bir soylu kadınla formalite olarak evlenmeniz ve Messalina'yı tanımadan önceki gibi, Calpurnia ile yaşamanız ve ömrünüzün geri kalanını mutluluk ve huzur içinde geçirmenizdir."

"Formalite evliliğim için kimi öneriyorsun?"

"Aelia Paetina. Hatırlarsınız, sizden boşandıktan sonra tekrar evlendi. Kısa süre önce kocası öldü ve beş parasız kaldı. Onunla evlenmeniz gerçek bir hayırseverlik olur."

"Ama ya dili, Narcissus?"

"Talihsizliklerden ders aldı. O hukuki zırvalar bir daha hiç ağzından çıkmayacak, ben ona kefilim. Onu bu konuda uyaracağım ve evlilik şartlarını anlatacağım. Sizin eşiniz ve kızınız Antonia'nın annesi olarak, gereken saygıyı görecek ve hatırı sayılır bir kişisel geliri olacak. Ama sizin yanınızda

sağır, dilsiz gibi davranacağı ve Calpurnia'yı kıskanmayacağı yolunda bir kontrat imzalayacak. Ne dersiniz?"

"Önerini dikkatle düşüneceğim, sevgili Narcissus."

Ama doğru tahmini yapan Pallas oldu. Ya olağanüstü aptallığından ya da olağanüstü akıllı olduğundan. Yeğenim Agrippinilla'yla evlenmek gibi inanılmaz bir iş yapabileceğim nereden aklına geldi? Her şeyden önce, bu evlilik ensest olurdu; ikincisi, hiç mi hiç hoşlanmadığım Lucius Domitius'un annesiydi; üçüncüsü, şimdi Messalina öldüğüne göre, Roma'nın en berbat kadını unvanını almakta Agrippinilla iddialı olabilirdi. Aslında Messalina sağken, bu ikisini karşılaştırmak ilginç olurdu: İkisi de aynı ölçüde kötüydü; ama Messalina, cinsel rezillik açısından Agrippinilla'dan daha ileri gittiyse bile, bildiğim kadarıyla, en azından Agrippinilla gibi bir ensest ilişkisine girmemişti. Ne var ki, Agrippinilla'nın tek bir erdemi vardı: Çok cesurdu; oysa Messalina, gördüğümüz gibi korkaktı. Pallas da Agrippinilla'yı, aynı Narcissus'un belirttiği koşulla, yani evliliğin sadece bir formalite olması koşuluyla öneriyordu. Ben istediğim herhangi bir kadınla ilişki kurmakta serbest olacaktım. Dediğine göre, Agrippinilla, Messalina'nın siyasi çalışmalarını devralabilecek yeteneğe sahip tek kadındı ve bana gerçek bir yardımcı olurdu.

Meseleyi dikkatle düşüneceğime söz verdim. Sonra adayların Sezar'ın eşi olma görevine istekli olup olmadıklarını öğrenmeleri için bir süre vererek, Callistus, Narcissus ve Pallas arasında bir açık tartışma düzenledim. Vitellius'u hakem olarak çağırdım ve tartışma birkaç gün sonra gerçekleşti. Narcissus Aelia'yı önermekle, eski bir bağı sürdüreceğimi ve aileye bir yabancı sokmamış olacağını ve ablaları Antonia'nın annesi olmasından ötürü, zaten akrabası sayılan küçük Octavia ile Britannicus'a iyi bir anne olacağını savundu.

Callistus, Aelia'nın benden çok uzun zaman önce ayrıldığını, şimdi geri çağrılırsa, çiğnenen gururunun intikamını,

el altından Messalina'nın çocuklarından alabileceğini hatırlattı Narcissus'a. Lollia çok daha uygun bir eş olurdu: Onun dünyanın en güzel kadını olduğunu kimse inkâr edemezdi; dahası erdemliydi de.

Pallas iki seçime de karşı çıktı. Aelia ihtiyar şirretin tekiydi ve Lollia etrafta kuyumcu dükkânı gibi dolaşan beyinsiz bir ahmaktı; her fırsatta, masrafı Hazine'den karşılanacak yeni incik boncuk takımları alınmasını bekleyeceği, her gün güneşin doğuşu kadar kesindi. Hayır, tek olası seçim Leydi Agrippina'ydı. (Sadece ben ona çocukluk adıyla "Agrippinilla" diyordum.) Germanicus'un torunu olan ve imparatorluğun vârisi olmaya her bakımdan layık olan oğlunu da beraberinde getirecekti. Ayrıca doğurgan olduğunu göstermiş ve hâlâ genç olan bir kadının başka bir aileye gelin giderek Caesar'ların ihtişamını oraya aktarması siyasi açıdan çok sakıncalı olurdu.

Bu üçünden hangisini tercih ettiğimi suratımdan çıkarmaya çalışan ve acaba farklı bir isim önerse daha mı iyi olur diye düşünen Vitellius'un ter içinde kaldığını görebiliyordum. Ama belki azatlılarıma verdiğim söz hakkı sırasından anlayarak, doğru tahmin etti. Derin bir nefes alıp şöyle dedi: "Bu kadar güzel, akıllı, soylu ve seçkin üç aday arasından birini seçmeyi, Truvalı çoban Paris'in üç tanrıça – Juno, Venüs ve Minerva– arasında seçim yapması kadar zor buluyorum. Bu mecazdan yararlanarak ilerleyeceğim. Aelia Paetina Juno'yu temsil eder. İmparator'la bir zamanlar evliydi ve ondan bir çocuğu vardır; ama nasıl Jüpiter, Hebe'nin annesi olmasına rağmen Juno'nun dırdırından bezdiyse, Aelia Paetina da aynı şekilde İmparator'u bezdirdi. Ve bu yeryüzü Cennetimizde artık aile kavgaları istemiyoruz. Lollia Paulina'nın gerçek bir Venüs olduğu söyleniyor; nitekim Paris de ödülü ona vermişti; ama unutmayın ki, Paris kolay etkilenen bir köy delikanlısıydı; oysa hem evlilik hem yönetim tecrübesine sahip olgun bir hükümdar için,

zekâ ile birleşmeyen bir güzellik çekici olamaz. Agrippinilla, aklı temsil eden Minerva'dır; dahası, güzellikte de Lollia'dan aşağı kalmaz. İmparator'un eşi hem güzel hem de olağanüstü zeki olmalıdır: Ben tercihimi Agrippinilla'dan yana kullanıyorum."

Sanki o an aklıma gelmiş gibi itiraz ettim: "Ama Vitellius, o benim yeğenim. Yeğenimle nasıl evlenirim?"

"Eğer Senato'yla görüşmemi isterseniz, Sezar, onların onayını alabilirim. Kurallara aykırı tabii, ama ben de, geçen gün sizin Autun ayrıcalıkları hakkındaki konuşmanızda izlediğiniz yöntemi kullanabilirim: Roma'da evlilik yasalarının zamanla giderek esnekleştiğini hatırlatırım. Örneğin, yüz yıl önce birinci derece kuzenlerin evlenmesi rezalet sayılıyordu, ama bugün en iyi ailelerde bile sıradan bir uygulama oldu. Ayrıca amca ile yeğen neden evlenmesin? Parth'lar bunu yapıyor ve onlarınki çok eski bir uygarlık. Herodes ailesinde de amca-yeğen evliliği diğer evliliklerden çok daha yaygın."

"Haklısın," dedim. "Herodias amcası Philippos'la evlendi, sonra onu bırakıp amcası Antipas'a kaçtı. Herodes Agrippa'nın kızı Berenice, amcası Chalcis kralı Herodes Pollio ile evlendi; şimdi de kardeşi genç Agrippa ile bir ensest ilişkisi yaşadığı söyleniyor. Evet, Caesar'lar niçin Herodes'ler kadar özgür olmasın?"

Vitellius şaşırmış göründü ama gayet ciddi şöyle dedi: "İki kardeş arasında ensest başka bir şeydir. Ben bunu savunamam. Ama ilk atalarımız amca-yeğen evliliğine izin vermiş olabilir; çünkü eski klasik edebiyatın hiçbir yerinde Pluton'un yeğeni Proserpina'yla evlenmesine karşı bir kınama dile getirilmiyor."

"Pluton tanrıydı," dedim. "Ama anlaşılan, şimdi ben de öyleyim. Pallas, yeğenim Agrippinilla'nın kendisi ne düşünüyor bu konuda?"

"Bunu büyük bir onur olarak görüyor ve müthiş seviniyor, Sezar," dedi Pallas, kendi sevincini gizlemekte zorla-

narak. "Ve hayatı boyunca kendisini size, çocuklarınıza ve imparatorluğa sadakatle adayacağına yemin etmeye hazır."

"Buraya getir onu."

Agrippinilla gelince ayaklarıma kapandı; ona ayağa kalkmasını ve eğer isterse, onunla evlenmeye hazır olduğumu söyledim. Cevap olarak beni tutkuyla kucakladı ve hayatının en mutlu anını yaşadığını söyledi. İnandım ona. Neden olmasın? Şimdi sayemde bütün dünyayı yönetebilecekti.

Agrippinilla Messalina değildi. Messalina'da kendini bütünüyle tensel hazza bırakma yeteneği vardı. Bu bakımdan, büyük dedesi Marcus Antonius'a çekmişti. Agrippinilla o türden bir kadın değildi. O, ninesi Tanrıça Livia'ya çekmişti: Güç istiyordu sadece. Cinsel açıdan, önce de belirttiğim gibi, tamamen ahlaksızdı; ama her önüne çıkana yüz vermezdi. Sadece ona siyasi bakımdan yararlı olabilecek adamlarla yatardı. Örneğin, Vitellius'u onu centilmence desteklemesinden ötürü ödüllendirdiğini düşünmem için birçok neden var. Pallas'ın ise aynı şekilde ödüllendirildiğini kesin biliyorum (ama bunu Agrippinilla'ya hiç söylemedim). Pallas o zaman da âşığıydı, şimdi de. Çünkü Hükümdar Hazinesi Pallas'ın kontrolündeydi.

Böylece, Vitellius (önceden dışarıda büyük bir halk gösterisi düzenledikten sonra) Senato'da konuşmasını yaptı; bu evliliği bana kendisinin önerdiğini ve benim de bunun bir siyasi ihtiyaç olduğunu kabul ettiğimi, ama kesin kararımı vermeden, Senato'nun ve halkın bu yenilik hakkında ne düşündüğünü bilmek istediğimi anlattı. Vitellius eski usul belagatle konuştu: "...Roma'nın bütün hanımları arasında bu Agrippina kadar yüce bir soydan gelen, doğurganlığını kanıtlamış ve iffetli davranış beklentinizi çok aşan bir başkasını bulmanız mümkün değildir, Efendiler. Tanrıların inayetiyle, olağanüstü bir şans eseri olarak, bu mükemmel kadın duldur ve kocalık erdemlerine örnek gösterilebilecek bir kişiyle birleşmekte serbesttir."

Konuşmasının nasıl karşılandığını tahmin edebilirsiniz. Önerisi tek bir muhalif ses duyulmadan kabul edildi. Hepsi Agrippinilla'yı sevdiği için değil tabii; ama şimdi eşim olacağı muhtemel göründüğünden, kimse onu gücendirmeyi göze alamamıştı. Hatta birkaç gayretkeş senatör ayağa fırlayıp, gerekirse beni bütün ülkenin arzusuna uymaya zorlayacaklarını söylediler. Pazaryerinde halkın selamlarını, iyi dileklerini ve tebriklerini kabul ettikten sonra Senato'ya gittim ve amca-yeğen evliliklerini yasallaştıran bir kararnameyi onaylamalarını istedim. Onayladılar. Yılbaşında Agrippinilla ile evlendim. Yeni yasadan yalnız bir kişi, bir zamanlar Muhafız albayı olan bir şövalye yararlandı. [MS 49 Agrippinilla cebini doldurdu onun.

Senato'ya, Britanya'da bana adanan tapınağı açıkladım. Tanrı ilan edilmemin bir yanlışlık sonucu olduğunu belirttim ve yurttaş kardeşlerimden özür diledim. Ama bunu iptal etmenin siyasi sakıncaları göz önünde tutulursa, bu tutarsız davranışımı belki mazur görürler, dedim. "Britanya çok uzakta; tapınak da pek küçükmüş," diye yalvardım ironik biçimde. "Minicik bir köy tapınağı, zemini çamur, damı kesek; eskiden, Cumhuriyet döneminde Roma tanrılarının yaşadığı tapınaklar gibi, Tanrı Augustus onları bugünkü saray gibi binalarına yerleştirmeden önce. Eminim o kadar uzaktaki ufacık bir tapınağa, bir iki rahibe ve ara sıra iddiasız bir kurban sunusuna itiraz etmezsiniz. Bana kalsa, tanrı olmaya hiç niyetim yoktu. Ve size söz veriyorum, tek tapınağım bu olacak..." Ama anlaşılan, zaten kimse bunu çok görmemişti bana.

Sayım işlerini bitirdikten sonra, Censor'luk görevimi de bırakmıştım. Ama Cumhuriyet'i geri getirme projeme bir başlangıç olarak bu göreve Vitellius'u atadım. Yüzyıldan beri ilk kez, kamu ahlakının denetimi Caesar'ların elinden çıkıyordu. Agrippinilla ile evliliğimi ayarladıktan sonra, Vitellius'un ilk işlerinden biri, yılın birinci derece magistrala-

rından birini, damadım genç Silanus'u senatörlükten attırmak oldu! Gösterdiği gerekçe, Silanus ile kız kardeşi Calvina arasında ensest ilişkisi olduğuydu. Calvina Vitellius'un geliniydi, ama bir süre önce kocası genç Vitellius onu boşamıştı. Vitellius, oğlunun bu ikisini yatakta yakaladığını, durumu gizlice kendisine anlattığını ve bunu gizli tutacağına dair oğluna yemin ettiğini açıkladı. Ne var ki, şimdi Censor olarak, Silanus'un suçunu saklamaya vicdanı izin vermezdi. Davayı ben de inceledim. Silanus ve Calvina suçu inkâr ettiler, ama durum kanıtlanmış görünüyordu. Böylece, kızım Octavia (daha doğrusu, Messalina'nın kızı Octavia) ile Silanus arasındaki nikâh akdini feshettim ve Silanus'u magistralıktan istifa ettirdim. Magistralık döneminin bitmesine yalnız bir gün kalmıştı; ama duruma tepkimi göstermek için, o son gün bir başkasını atadım. Tabii Agrippinilla olmasaydı, Vitellius ensest meselesini açıklamaya asla cesaret edemezdi. Silanus Agrippinilla için ayak bağıydı; çünkü oğlu Lucius'un damadım olmasını istiyordu. Silanus'u severdim, dahası Tanrı Augustus'un soyundandı. Dolayısıyla ona hükmü erteleyeceğimi –yani intihar etmesini beklediğimi– bildirdim. Bir süre sallandı, sonra bu iş için benim düğün günümü seçti. Yanlış bir seçimdi diyemem. Calvina'yı sürgüne gönderdim ve Yüksek Rahipler Korporatifi'ne, Roma'nın üçüncü Kralı Tullus Hostilius'un renkli geleneğini canlandırarak, Diana Korusu'nda kurban ve kefaret sunuları yapılmasını tavsiye ettim.

Bu sıralarda Baba ile Augurinus iyi form tutturmuşlardı. Benim her yaptığımla dalga geçiyorlardı. Baba alfabeye üç yeni harf eklemişti: Biri balgam çıkarma sesi, biri dişler arasından gürültülü bir emme sesi, biri de "hıçkırık ile geğirme arası belirsiz bir ünlü" yerine kullanılacaktı. O güne kadar Messalina rolünü oynayan devasa zenci kadını sokaklarda kamçılayarak boşamış ve yeğeni olduğunu iddia ettiği şaşı bir albino kadınla gülünç bir düğün töreni düzenleyip evlen-

mişti. Bütün dilencilerin, hırsızların ve aylakların sayımını yaptırmış ve ömründe tek bir dürüst iş yapmış olanları o topluluktan attırmıştı. Esprilerinden biri de Censor'luktan istifa etmesi ve görevinin tamamlanmayan süresi –su saatiyle tam bir saat– için yerine Augurinus'u atamasıydı. Augurinus bu bir saat içinde yaptığı şanlı işlerle övünüyordu. Tek şikâyeti, Baba'nın su saatinin zamanı doğru göstermemesiydi; her saati en az üç misli uzun gösteren kendi saatini getirmek istiyordu. Ama Baba, benim sesimi ve hareketlerimi taklit ederek, son günlerde mahkemede kullandığım ve epey parlak bulduğum "Filozofların uyuşması, saatlerin uyuşmasından daha muhtemeldir" cümlesini alıntılayarak onu göndermeyi reddetti. Augurinus, hak haktır, diye diretti; eğer Censor olacaksa, nizami boyutta ve ağırlıkta bir saate ihtiyacı vardı. Bu şiddetli tartışma, hiçbir iş yapılmadan, Augurinus'un görev süresi ansızın bitene kadar sürdü. "Ben de seni, Kral Tullus Hostilius'un renkli geleneği uyarınca, kızgın katrana bulayıp canının çıkmasına ramak kalana dek tavada kızartacaktım," diye hayıflandı Augurinus.

Baba ile Augurinus'un benimle istedikleri kadar dalga geçmelerine, taklidimi yapmalarına iznim var. Mercurius Tapınağı'nın önündeki gösterilerini büyük bir seyirci kitlesi izliyor: Mercurius, malum, hırsızların ve şaklabanların koruyucu tanrısıdır. Agrippinilla, Baba'nın albino ile evlenmesini kendisine hakaret saydığı için çok bozuldu, ama kesin bir dille, "Ben yaşadığım sürece, Baba da yaşayacak, Augurinus da. Bunu böyle belle," demem onu şaşırttı.

"Yaşadığın sürece, tam saatine kadar," diye yanıtladı, en nahoş ses tonuyla.

Bu yıl bir engerek yılanı baskınına uğradık: Porsuk ağacı usaresinin, yılan sokmasına karşı en etkili ilaç olduğu yolunda bir bildiri yayımladım. Augurinus ile Baba, bildiriye "ve bilakis" sözünü ekleyerek yeniden yayımladılar. Anlaşılan, bu da benim kalıplaşmış sözlerimden biriymiş.

31. Bölüm

Uzun hikâyemin sonuna yaklaşıyorum. Şimdi beş yıldır Agrippinilla'yla evliyim, ama bunlar nispeten olaysız geçen yıllar olduğundan, fazla ayrıntıya girmeyeceğim. Agrippinilla ile azatlılarımın beni yönetmesine izin verdim. Ağzımı açtım kapadım, kollarımı Sicilya'da yapılan eklemli kuklalar gibi hareket ettirdim: Ama ne ses ne de hareketler benimdi. Hemen belirteyim, Agrippinilla zorba türünden mükemmel bir yönetici olduğunu gösterdi. Birtakım kodamanların toplandığı bir odaya girdiğinde, o soğuk edasıyla etrafına bakınca, herkes ürperip hazır ola geçiyor ve onu nasıl hoşnut edeceklerini hesaplıyorlar. Artık bana karşı sevgi gösterisi yapmaya ihtiyacı yok. Onunla tamamen siyasi nedenlerle evlendiğimi ve bedensel olarak bana itici geldiğini anlamasını sağladım. Dosdoğru söyledim. Açıkladım: "Aslında imparator olmaktan yoruldum. Yükün çoğunu üstümden kaldıracak birine ihtiyacım vardı. Seninle, kalbinden ötürü değil, kafandan ötürü evlendim. Böyle bir imparatorluğu yönetmek bir kadının işi. Dolayısıyla, aramızda aşk bağlılığı gösterisi yapmak gereksiz."

"Benim için uygun," dedi. "İnsanın hayalini kurduğu türden bir âşık sayılmazsın."

"Sen de yirmi iki yıl önce, ilk gelin olduğun zamanki kız değilsin. Ama, her gün o yüz masajlarına ve süt banyolarına

devam edersen bir süre daha idare edersin. Vitellius, senin Roma'daki en güzel kadın olduğunu iddia ediyor."

"Belki sen de idare edersin, eğer bağımlı olduğun insanları çileden çıkarmazsan."

"Evet, ailemizden dayanabilen sadece ikimiz kaldık," diye onu onayladım. "Bilmiyorum nasıl becerdik. Sanırım kavga edeceğimize birbirimizi kutlamamız gerek."

"Kavgayı hep sen başlatıyorsun," dedi, "sözüm ona 'dürüstlük' adına."

Agrippinilla beni anlayamıyordu. Ama işlerin kendi istediği gibi yapılması için bana dil dökmesine, numara yapmasına veya dayatmasına gerek olmadığını çabuk kavradı. Neredeyse her noktada onun önerilerini kabul ediyordum. Octavia'nın Lucius'la nişanlanmasına razı olduğumda kulaklarına inanamadı: Çünkü Lucius hakkındaki gerçek fikrimi biliyordu. Niçin evet dediğimi bir türlü çıkaramadı. Daha da cesaretlenip onu evlat edinmemi önerdi. Ama zaten niyetim oydu. Önce Pallas'ın ağzımı aramasını ayarladı. Pallas meseleye incelikle yaklaştı. Ağabeyim Germanicus'tan övgüyle söz ederek, Augustus'un isteği üzerine, amcam Tiberius'un, kendi oğlu Castor olmasına rağmen, Germanicus'u evlat edindiğini anımsattı. Germanicus ile Castor arasında oluşan olağanüstü kardeşlik bağını ve daha sonra Castor'un Germanicus'un dul karısına ve çocuklarına gösterdiği cömertliği anlatmaya girişti. Pallas'ın meramını hemen anladım ve birbirini seven iki evladın tek evlattan daha iyi olduğunu onayladım. "Ama unutma," dedim, "hikâyenin sonu iyi bitmedi. Germanicus da, Castor da öldürüldü ve amcam Tiberius, ihtiyarlığında, benim de yapabileceğim gibi, birbirini seven iki genci, Caligula ile Gemellus'u, eş vâris ilan etti. Caligula'nın yaşça büyük olma avantajı vardı. İhtiyar ölünce Caligula iktidarı ele geçirdi ve Gemellus'u öldürdü."

Bu, Pallas'ı bir süre susturdu. Sonra farklı bir yöntem deneyip, Lucius ile Britannicus'un ne kadar iyi arkadaş olduk-

larını söyleyince, sanki konuyla hiç ilgisi yokmuş gibi şöyle dedim: "Biliyor musun, Claudia ailesinin soyu, ilk Appius Claudius'tan beri, tam beş kuşaktır, evlat edinme olmaksızın, erkek tarafından sürdü. Roma'da böyle övünebilecek başka bir aile yok."

"Evet, Sezar," dedi Pallas, "Claudia aile geleneği, olağanüstü esnek bir dünyada olabilecek en az esnek şeylerden biri. Ama sizin de bilgece işaret ettiğiniz gibi, her şey değişime tabi."

"Bak, Pallas. Neden lafı dolandırıp duruyorsun? Eğer Leydi Agrippinilla oğlunu Britannicus'la eş vâris olarak evlat edinmemi istiyorsa, bunu yapmaya hazır olduğumu söyle ona. Esnekliğe gelince, yaşlandıkça iyice yumuşadım. Beni elinde hamur gibi yoğurabilir, içine ne istersen doldurabilir ve imparator mantısı olarak pişirebilirsin."

Lucius'u evlat edindim. Şimdi ona Neron deniyor. Kısa süre önce Octavia ile de evlendirdim; ama teknik bakımdan ensest sayılmaması için, önce Vitellius'un Octavia'yı evlat edinmesini sağladım. Düğün gecesinde gökyüzü sanki ateşler içindeydi. Lucius ya da şimdiki adıyla Neron, Britannicus'un dostluğunu kazanmak için elinden [MS 50 geleni yaptı. Ama Britannicus onun ne mal olduğunu anladığı için, yakınlaşma çabalarını geri çevirdi. Başlangıçta, ona Neron demeyi reddetti ve Lucius Domitius hitabını sürdürdü. Agrippinilla araya girdi ve özür dilemesini buyurdu. "Ancak babam öyle yapmamı söylerse özür dilerim," diye yanıtladı Britannicus. Ona özür dilemesini söyledim. Britannicus'u hâlâ çok az görüyordum. Onun Caligula'nın piçi olabileceği yolundaki hastalıklı kuşkularımı yenmiştim ve eski günlerdeki gibi candan seviyordum onu. Ama gizliyordum duygularımı. Yaşlı Kral Kütük'ü oynamaya kararlıydım ve hiçbir şey bunu engellememeliydi. Sosibius hâlâ öğretmeniydi ve ona eski usul bir eğitim veriyordu. Britannicus en sade yemeklere alışıktı ve geceleri, askerler

gibi, tahta yatakta yatıyordu. Binicilik, eskrim, istihkâm ve erken Roma tarihi başlıca dersleriydi; ama Homeros'un, Ennius'un ve Livius'un eserlerini de benim kadar ya da belki daha iyi biliyordu. Tatillerde, Sosibius onu Capua'daki çiftliğime götürüyor ve orada arıcılık, büyükbaş hayvan yetiştirme ve çiftçilik öğreniyordu. Yunan usulü hitabet ve felsefe eğitimi almasına izin vermedim. Şöyle dedim Sosibius'a: "Eski Persler çocuklarına düz nişan almayı ve doğru söylemeyi öğretirlerdi. Oğluma da bunu öğret."

Narcissus beni eleştirme cüretini gösterdi: "Britannicus'a verilen eğitim, Sezar, eski günlerde makbul sayılabilirdi. Sizin de sıkça alıntı yaptığınız gibi,

'Oturmuştu Romulus meşenin altında
Haşlanmış şalgam yiyerek iştahla,'

hatta birkaç yüzyıl sonra,

'Çağrılınca savaşa ülkenin düşmanıyla
Cincinnatus koydu sabanı bir yana.'

Ama Roma tarihinin şimdiki dokuzuncu döneminde, bunlar biraz geride kalmadı mı?"

"Ben ne yaptığımı biliyorum, Narcissus," dedim.

Neron'a gelince, genç Kral Leylek'imiz için dünyanın en uygun öğretmenini buldum. Bu harikalar harikasını getirtmek için ta Korsika'ya adam gönderdim. Belki tahmin edersiniz adını: Lucius Annaeus Seneca, o Stoacı, o çalımlı hatip, o arsız dalkavuk, o sefih ve sapkın çapkın. Senato'dan, bağışlanmasını ve geri çağrılmasını kendim rica ettim. Sekiz yıldır, şikâyet etmeden, sabırla sürgün hayatına katlandığını, nefsine uyguladığı sert disiplini ve aileme beslediği derin bağlılığı anlattım. Son zamanlarda attığı iki yanlış adımdan sonra, Seneca'nın kendisi de buna şaşırmış olmalı. Çünkü *Polybi-*

os'a Teselli'sinin yayımlanmasının üstünden çok geçmeden, Polybios suçlu bulunmuş ve idam edilmişti. Sonra Seneca, hatasını onarmak için Messalina'ya bir methiye kaleme aldı. Bu yayımlandıktan birkaç gün sonra da, Messalina Polybios'u utanç ve ölüm yolunda izledi; methiye alelacele ortadan kaldırıldı. Agrippinilla, Seneca'nın Neron'a öğretmen atanmasına olumlu bakıyordu. Hitabet üstadı olarak yeteneğine değer veriyordu ve geri çağrılmasının tüm itibarını üstlendi.

Neron annesinden korkuyor. Her konuda ona itaat ediyor. Agrippinilla ona karşı çok sert. Ben öldükten sonra, onun adına yönetimini sürdüreceğinden emin; tıpkı Livia'nın ilkin Augustus, sonra Tiberius adına yaptığı gibi. Ama ben ondan daha uzağı görüyorum. Sibylla'nın kehanetini unutmadım:

"Devlet'i esir edecek altıncı saçlı,
Roma'ya düzenbazlık, korku ve yangın sunacak.
Elinde ebeveyninden birinin kanı olacak.
Yerine geçecek yedinci bir saçlı olmayacak
Ve mezarından kan fışkıracak."

Neron annesini öldürecek. Doğduğu gün söylenmişti. Bu kehaneti Barbillus yaptı ve Barbillus hiç yanlış yapmaz. Messalina'nın kocasının ölümüne ilişkin kehaneti bile doğru çıkmadı mı? Agrippinilla, kadın olduğu için, Roma ordularına komuta edemez veya Senato'da konuşamaz. Onun adına bu işi yapacak bir erkeğe ihtiyacı var. Onunla evlenirken, Neron benim rolümü üstlenecek kadar büyüyene dek hayatta kalacağını hesaplamıştım.

Agrippinilla benden, Senato'yu ona Augusta unvanını vermeye ikna etmemi istedi. Messalina'ya vermeyi reddettiğimi ona vereceğimi beklemiyordu, ama kabul ettim. Duyulmamış başka ayrıcalıklar da tanıdı kendisine. Şimdi mahkemede ben davalara bakarken yanımda oturuyor ve

Capitolium Tepesi'ne arabayla çıkıyor. Geta ile Crispinus'un yerine yeni bir Muhafız Komutanı atadı. Adı Burrhus: Bedeni ve ruhuyla Agrippinilla'nın adamı. (Brentwood'da Muhafızlarla birlikte savaştı ve sağ elinin üç parmağını bir Briton palasına kaptırdı.) Roma'nın yeni Augusta'sının rakibi yok. Aelia Paetina öldü, belki zehirlenerek... Bilemem. Lollia Paulina da ortadan kaldırıldı: Onu destekleyen Callistus öldükten sonra, öteki azatlıların sesi çıkmadı. Büyücülükle ve Agrippinilla ile evliliğimin ülkeye felaket getireceği yolunda bir astroloji raporu yaymakla suçlandı. Lollia için üzüldüm ve Senato'daki konuşmamda sadece sürgün edilmesini tavsiye ettim. Ama Agrippinilla faka basmadı. Bir Muhafız albayını Lollia'nın evine göndererek, canına kıymasını sağladı. Albay öldüğü haberini getirdi, ama Agrippinilla yine yetinmedi. "Kafasını getir bana," diye buyurdu. Kafa saraya getirildi. Agrippinilla kafayı saçlarından tutarak pencereye yürüdü, ağzı açtı. "Evet, tamam, bu Lollia'nın kafası," dedi hoşnut bir sesle, ben odaya girerken. "Çöküк sol yanağını doldurmak için İskenderiyeli bir dişçiye yaptırdığı altın dişler orada. Saçları ne kadar sertmiş, at yelesi gibi. Köle, al götür bunu. Halıyı da götür: Kan lekelerini temizlesinler."

Agrippinilla, Messalina'nın annesi olan görümcesi Domitia Lepida'yı da ortadan kaldırdı. Domitia Lepida şimdi Neron'a ilgi gösteriyor, sık sık evine çağırıyor, onu okşayıp pohpohluyor, hoşça vakit geçirtiyor ve beş parasız bir yetimken onun için neler yaptığını hatırlatıyordu. Agrippinilla şehirdışına çıktığında ve çocuğu yanında götürmek istemediğinde, Domitia'nın ona baktığı doğruydu. Ama Agrippinilla, Domitia Lepida'nın Neron'u şımartmasının, kendi sert anne otoritesini sarsacağını düşünerek, Domitia'yı benim evlilik yatağımı alenen lanetlemek ve Calabria'daki çiftliğinde kölelerin tehlike arz edebilecek bir ayaklanmasını önlememekle suçladı: Asayişi sağlamak üzere oraya gönderilen bir magistra ve iki yardımcısı tartaklanmış ve Domitia Le-

pida kendini eve kilitleyip hiçbir şey yapmamıştı. Birincisi muhtemelen uydurma olan bu iki suçtan ötürü, idamına izin verdim; çünkü Appius Silanus olayında ve bana uygulanan diğer pis hilelerde Messalina'ya yardım ettiğini biliyordum artık.

Agrippinilla'nın yaptıklarından sadece bir tek şeyi filozofça kabullenmekte zorlandım. Duyduğumda gözlerimden yaşlar aktığını itiraf ederim. Ama yaşlı Kral Kütük'ün bu noktada kararından geri dönmesi ve canlanıp intikam alması saçma olurdu. İntikam öleni geri getirmez. Beni ağlatan, zavallı Calpurnia'nın ve arkadaşı Cleopatra'nın öldürülmesiydi. Bir gece, biri evlerini kundakladı ve ikisi de yataklarında yanarak can verdi. Olay kazaymış gibi gösterilmeye çalışıldı, ama cinayet olduğu besbelliydi. Bunu bana anlatan Pallas, Messalina'nın mahkûmiyetinde Calpurnia'nın rolünü bilen bir arkadaşı tarafından işin yapıldığını ima etme küstahlığında bulundu. Calpurnia'yı çok ihmal etmiştim. O korkunç günden sonra bir kez bile görmeye gitmemiştim. Özel emrimle, yanan evin enkazı üzerine, mermerden güzel bir mezar yapıldı ve taşa Yunanca bir dörtlük yazdım. Okulda ders gereği yazdıklarım dışında, hayatımda yazdığım tek şiirdi: Ama onun ölümünden duyduğum büyük üzüntüyü ve bana daima gösterdiği sevgi ve sadakate gönül borcumu ifade etmek için sıradan olmayan bir şey yapmak zorundaydım. Şöyle yazdım:

"Fahişe aşkı, fahişe yalanıdır"
At o eski atasözünü bir yana.
CALPURNIA'nın kalbi çok daha temizdi
Siz Romalı hanımlara kıyasla."

Geçen yıl, yani Neron'un evlendiği yıl, dünya çapında bir tahıl kıtlığı* ambarlarımızı neredeyse boşalttı. Bu yıl, Ostia

* Bkz. Elçilerin İşleri (11:28).—R. G.

limanı artık tamamlanmış olsa da, haftalar boyu kuzeydoğudan esen sert rüzgâr Mısır ve Afrika'dan tahıl getiren gemilerin kıyıya yanaşmasını engelledi. İtalya'da tarlalar iyi görünüyordu; ama hasat için henüz erkendi. Bir ara, ambarları doldurmak için elimden geleni yapmama rağmen, sadece iki hafta yetecek buğday kalmıştı. Buğday dağıtımını en düşük düzeye indirmek zorunda kaldım. Sonra sanki yurttaşlarımın iyi beslenmesi için elimden geleni yapmıyormuşum ve her zaman da yapmamışım gibi (örneğin, cesaret kırıcı genel havaya rağmen limanı inşa etmek, kente günlük taze sebze getirilmesini düzenlemek), ansızın kendimi bir halk düşmanı konumunda buldum. Kenti bile bile aç bırakmakla suçlandım. Ne zaman halkın karşısına çıksam kalabalıklar feryat ediyor ve yuhalıyorlardı; bir iki kez de üstüme taş, çamur ve küflü ekmek kabukları attılar. Bir seferinde, pazaryerinde neredeyse ciddi olarak yaralanıyordum: Adamlarım iki yüz üç yüz kişilik bir güruhun saldırısına uğradı ve görevleri gereği taşıdıkları sopalar kendi sırtlarında kırıldı. Ben, sarayın yakındaki bir yan kapısından imdadıma koşan silahlı Muhafızlar sayesinde, zor bela canımı kurtardım. Eski günlerde böyle bir şeyden çok kalbim kırılırdı. Şimdiyse sadece gülümsedim. "Azın bakalım, kurbağalar," dedim içimden.

Neron, onu evlat edindiğimden bir yıl sonra, erkek kıyafetini giydi. Yirmi yaşına gelince Konsül olacağını Senato'ya onaylattım; böylece on altı yaşında seçilmiş Konsül oluyordu. Ona onursal zafer giysileri verdim ve Augustus'un torunları Gaius ile Lucius'a yaptığı gibi, onu Genç Askerlerin Önderi konumuna getirdim. Ayrıca Latin bayramlarında Konsüller ve diğer magistralar şehirdışındayken, Augustus'un torunlarına bir magistralık deneyimi tatmaları için yaptığı gibi, Neron'u şehir yöneticisi yaptım. Geleneğe göre, kent yöneticisinin önüne önemli davalar çıkarılmaz ve gerçek magistraların dönmesi beklenirdi. Ancak Neron, kentin en tecrübeli adli görevlilerinin bile sağduyusunu sınayacak

bir dizi karışık davayı yönetebildi ve fevkalade sert kararlar verdi. Herkesin büyük hayranlığını kazandı; ama ben durumu duyar duymaz, bütün işin Seneca tarafından sahnelendiğini anladım. Davaların gerçek olmadığını söylemiyorum; ama Seneca önceden hepsini dikkatle incelemiş, avukatların konuşmalarında hangi noktaları vurgulayacaklarını ayarlamış ve buna göre, Neron tanıkları sorgularken ve konuyu özetleyip hüküm verirken ne yapması gerektiğini ona öğretmişti. Britannicus henüz reşit değildi. Kendi yaşındaki ve sosyal düzeyindeki çocuklardan mümkün olduğunca uzak tutuyordum onu: Ancak öğretmenlerinin gözetiminde görüşüyordu onlarla. Neron'a özellikle aşıladığım imparatorluk mikrobuna yakalanmasını istemiyordum. Saralı olduğu söylentisini yaydım etrafa. Halkın övgüleri şimdi tümüyle Neron üzerinde yoğunlaşmıştı. Agrippinilla uçuyordu sevinçten. Annesinden ötürü Britannicus'tan nefret ettiğimi sanıyordu.

Ekmek satışı konusunda bir ayaklanma patlak verdi. Gereksiz bir ayaklanmaydı ve Agrippinilla'ya tahammül edemeyen (benim de bunu desteklememe şaşıran) Narcissus'a bakılırsa, işi başlatan oydu. O sırada ben soğuk algınlığından yatıyordum. Agrippinilla odama geldi ve halkı sakinleştirecek bir bildiri yayımlamamı önerdi. Hastalığımın ciddi olmadığını, ama ciddileşir de ölecek olursam, Neron'un onun rehberliğinde devlet işlerini yönetebileceğini yazmamı istiyordu. Yüzüne bakıp güldüm. "Kendi ölüm fermanımı imzalamamı mı istiyorsun, canım? Haydi, getir bir kalem, imzalayayım. Cenaze ne zaman kalkacak?"

"İmzalamak istemiyorsan, imzalama. Seni zorlayacak değilim," dedi.

"Pekâlâ, o halde imzalamayacağım," dedim. "Şu ekmek ayaklanmasını bir soruşturup işi kimin başlattığını öğreneyim."

Öfkeyle odadan çıktı. Arkasından seslenip geri çağırdım. "Şakaydı, şaka! Tabii imzalayacağım! Aklıma gelmişken,

Seneca Neron'a uğurlama konuşmasını öğretti mi? Yoksa daha hazırlamadı mı? Eğer itirazınız olmazsa, ilkin ben duymak isterim."

Vitellius felç geçirdi ve öldü. Senatörün biri –sarhoş veya deli olmalıydı, hangisiydi bilmiyorum– mecliste, birdenbire onu iktidarı hedeflemekle suçlanuştı. Anlaşılan, suçlama aslında Agrippinilla'ya yönelikti, ama Agrippinilla'dan nefret edilmesine rağmen, doğal olarak kimse adanı desteklemeye cesaret edememiş ve suçlayan kişinin kendisi suçlu durumuna düşmüştü. Gelgelelim, Vitellius gerçekten içlendi bu ithamdan ve birkaç gün sonra felç oldu. Ölüm döşeğinde onu ziyaret ettim. Parmağını bile kıpırdatanuyordu, ama aklı başındaydı. Ona her zaman sormak istediğim şeyi sordum: "Vitellius, daha iyi bir çağda yaşasan, sen dünyanın en erdemli adamlarından biri olurdun; peki, nasıl oldu da o dürüst yaradılışın süregiden bu saray dalkavukluğunu kabullendi?"

Şöyle dedi: "Bir monarşi rejiminde, hükümdar iyi olsa bile, bundan kaçınılamaz. Eski erdemler yok olur. Bağımsızlık ve açıksözlülük değerini yitirir. O zaman, hükümdarın arzularını önceden sezinlemek tüm erdemlerin önüne geçer. İnsan ya senin gibi iyi bir hükümdar, ya da benim gibi iyi bir dalkavuk –yani ya imparator ya budala– olmak zorunda kalır."

Sordum: "Yani eski usul erdemli olmayı sürdürenlerin, böyle zamanlarda acı çekmesi kaçınılmaz mı?"

"Phaemon'un köpeği haklıydı." Son sözleri buydu, sonra komaya girdi ve bir daha çıkmadı.

Yaptığı göndermeyi kütüphanede araştırana kadar içim rahat etmedi. Anlaşılan, filozof Phaemon'un, her gün kasaptan sepet içinde bir parça et getirmek üzere eğittiği küçük bir köpeği varmış. Bu erdemli hayvancık, Phaemon ona izin verene kadar asla dokunmazmış ete. Ama bir gün, sokak köpekleri üstüne saldırıp sepeti ağzından kapmışlar ve eti

parçalayıp yemeye başlamışlar. Pencereden bakan Phaemon, köpeğinin bir an duraksadığını görmüş. Eti öteki köpeklerden kurtarmaya çalışması abes olurmuş; onu da öldürürlermiş besbelli. Böylece, o da it sürüsünün arasına dalmış ve kapabildiği kadarını yemiş. Hatta öteki köpeklerden daha fazlasını yemiş; çünkü hem daha yürekli hem daha akıllıymış.

Senato Vitellius'u görkemli bir cenaze töreni ve pazaryerine bir heykelinin dikilmesiyle onurlandırdı. Heykelin kaidesindeki yazı şöyle:

Lucius Vitellius, iki kez Konsül,
bir kez Censor.
Eski Suriye valisi.
İmparator'unun her daim sadık adamı

Size Fucino gölünü anlatmalıyım. Artık konuyla ciddi olarak ilgilenmiyordum; ama bir gün, o işin başında olan Narcissus, dağın içinden geçen kanalın nihayet tamamlandığını bildirdi: Tek yapacağımız savak kapaklarını açmak ve suyu boşaltmaktı. Böylece bütün göl kuru bir araziye dönüşecekti. On üç yıl ve sürekli çalışan otuz bin işçi! "Narcissus, bunu kutlayalım," dedim.

Görkemli bir deniz savaşı gösterisi düzenledim. Bundan tam yüz yıl önce, Julius Caesar bu türden bir gösteriyi Roma'ya tanıtmıştı. Mars Alanı'na bir havuz kazdırmış ve Tiber Nehri'nden suyla doldurmuştu. Sonra Sur filosu denilen sekiz gemiyle Mısır filosu denilen sekiz gemiyi çarpıştırmıştı. Kürekçiler hariç, iki bin kadar adam kullanılmıştı. Ben sekiz yaşındayken, Augustus da Tiber'in karşı yakasındaki 365 metreye 550 metrelik, çevresine amfiteatr gibi taştan oturma yerleri yapılmış bir havuzda benzer bir gösteri düzenledi. Bu kez Atinalılar ve Persler olarak adlandırılan savaşan taraflarda on ikişer gemi vardı ve üç bin adam kullanılmıştı. Benim Fucino gölündeki gösterimin yanında her ikisi de çocuk

oyunu gibi kalacaktı. Artık tasarrufa filan aldırdığım yoktu. Gerçekten muhteşem bir gösteri istiyordum. Julius'un ve Augustus'un filoları hafif teknelerden oluşuyordu; ama ben yirmi dört adet ve her biri üçer sıra kürekli gerçek savaş gemisi ve yirmi altı ufak tekne sipariş ettim ve ünlü profesyonel kılıç dövüşçülerinin emrinde savaşmak üzere, hapishanelerden bin dokuz yüz güçlü kuvvetli tutukluyu çıkarttım. Her filo yirmi beş tekneden oluşacak ve adları Rodoslular ve Sicilyalılar olacaktı. Gölü çevreleyen dağlar hoş bir doğal amfiteatr yaratacaktı. Roma'dan epey uzak olmasına rağmen en az iki yüz bin seyircinin geleceğinden emindim. Resmi bir bildiriyle, herkesin yiyeceğini sepetle yanında getirmesini söyledim. Bin dokuz yüz silahlı tutuklu ciddi bir tehlike olabilirdi. Bütün Muhafız Kıtası'nı oraya getirdim ve bir kısmını kıyıya, ötekileri de gölün üstünde birbirine bağlanmış sallara yerleştirdim. Yarım daire şeklinde dizilen bu sallar, gölün güneybatı ucunun daraldığı, kanalın ağzının bulunduğu noktada gerçek bir limanı andırıyordu. Gölün bütünü fazla büyük olurdu; 518 kilometrekarelik bir alanı kaplıyordu. Sallardaki Muhafızlar, herhangi bir tekne kaçmaya yeltenirse, batırmak için mancınıklarla bekliyorlardı.

Büyük olay nihayet hazırdı; on günlük bir tatil ilan ettim. Hava güzeldi ve seyirci sayısı, bırakın iki yüz bini, yarım milyona yakındı. İtalya'nın her yanından gelmişlerdi. Çok efendice davrandıklarını ve güzel giyinmiş olduklarını da belirtmeliyim. İzdihamı önlemek için, gölün kıyısını koloni dediğim bölgelere ayırdım ve her koloninin başına bir magistra koydum; magistralar, ortak yemek pişirme yerlerini ve temizliği düzenleyeceklerdi. Savaşta yaralananlar ve kıyıda olabilecek kazalar için, çadır bezinden büyük bir sahra hastanesi kurdurdum. O hastanede on beş bebek doğdu ve hepsine, ek isim olarak Fucinus veya Fucina adını verdim.

Gösteri günü sabah onda her şey yerli yerindeydi. Filolar, tayfalarıyla beraber, iki koşut sıra halinde kürekle yaklaşıp

başkanı, yani beni selamladılar. Altın rengi bir zırh üzerinde mor pelerinle yüksek bir tahtta oturuyordum. Taht, kıyının göle doğru kıvrıldığı ve en geniş görüş açısı veren noktada kurulmuştu. Agrippinilla, uzun sırma bir pelerin giyinmiş, yanımdaki bir başka tahtta oturuyordu. Baştaki iki flamalı tekne bize yaklaştı. Mürettebat bağırdı: "Selam, Sezar. Sizi ölümün gölgesinde selamlıyoruz."

Vakarla başımı sallamam gerekirdi, ama o sabah keyifli bir havadaydım. "Ben de sizi selamlarım, arkadaşlar," diye yanıtladım.

Serseriler bunu bir genel af gibi yorumlama numarasına yattılar. "Çok yaşa, Sezar," diye bağırdılar sevinçle. O anda ne kastettiklerini anlamadım. Birlikte giden filolar alkışlayarak önümüzden geçti, sonra Sicilyalılar batıda, Rodoslular doğuda kümelendi. Savaş işareti, benim bir manivela koluna basmamla, birden gölün dibinden fırlayan gümüş bir Triton'un altın bir borazanı çalmasıyla verildi. Seyirciler müthiş heyecanlandı. Filolar karşılaştı, beklenti yüksekti. Sonra, sonra ne oldu dersiniz? Filolar sadece birbirleri arasından geçti! Beni alkışlıyorlar ve karşılıklı tebrikleşiyorlardı! Tepem attı. Tahttan atlayıp kıyıya koştum; bağırıp sövüyordum: "Sizi buraya niye getirdim sanıyorsunuz, alçak herifler, asiler, piçler? Birbirinizi öpüp sadakat mavraları atın diye mi? O kadarını hapishane avlusunda da yapardınız. Neden savaşmıyorsunuz? Korktunuz mu? Vahşi hayvanlara yem olmak mı istiyorsunuz? Açın kulaklarınızı, şimdi savaşmazsanız, Tanrı şahidim, esas gösteriyi Muhafızlara yaptıracağım. İçinde bulunduğunuz bütün tekneler gölün dibini boylayacak ve kıyıya yüzmeye yeltenen herkes öldürülecek."

Daha önce de söylemiştim, bacaklarım zayıftır ve biri ötekinden kısadır, dolayısıyla hızlı hareket edemem; ayrıca şimdi yaşlandım ve şişmanladım. Bunlara ilaveten, ağır bir korse giyiyordum ve zemin düz değildi. Nasıl bir görüntü verdiğimi tasavvur edebilirsiniz: Sendeleyerek, düşe kalka,

pek müzikal olmayan sesimle var gücümle bağırarak, öfkeden kıpkırmızı ve kekeleyerek! Ne var ki, onları savaşa tutuşturmayı başardım. Seyirciler beni alkışlıyordu: "Bravo, Sezar! Sıkı koşuydu, Sezar!"

Keyfim yerine geldi ve ben de kendime gülmeye başladım. Agrippinilla'nın suratındaki öldürücü ifadeyi görmeliydiniz. "Kaba herif," diye mırıldandı, ben tahtıma tırmanırken. "Görgüsüz budala. Beş paralık onur yok mu sende? Halkın seni saymasını nasıl beklersin?"

Nezaketle yanıtladım: "Senin kocan olarak tabii, canım ve Neron'un kayınpederi olarak."

Filolar karşılaştı. Savaşın ayrıntılarını anlatmayacağım, ama iki taraf da fevkalade dövüştü. Sicilyalılar, Rodosluların büyük teknelerinden dokuzunu şahmerdanla batırdı, kendi teknelerinden de üçünü kaybettiler. Sonra, geri kalanları, oturduğumuz yerin yakınında sıkıştırdılar ve teker teker ele geçirdiler. Rodoslular da zaman zaman onları geri püskürttü; güverteler kandan kayganlaştı, ama sonunda yenildiler ve saat üçte, son tekneye Sicilya bayrağı çekildi. Beş bin kadar yaralı kıyıya taşındı. Sahra hastanem tıka basa doldu. Batırılmadan önce düzgün savaşmayan üç büyük Rodos teknesindekiler ve çatışmaktan sürekli kaçınan altı ufak Sicilya teknesindekiler dışında sağ kalanların hepsini affettim. Üç bin adam öldürüldü veya boğuldu. Çocukluğumda kan görmeye dayanamazdım. Şimdi hiç aldırdığım yok: Kaptırıyorum kendimi dövüşe.

Gölden suyu boşaltmadan önce, kanalın suyu aktarmak için yeterince derin olduğunu sağlama almak istedim. Gölün ortasında titiz bir ölçüm yapmak üzere birini gönderdim. Eğer önümüzde şimdiki gölün dörtte biri boyutunda bir göl istemiyorsak, kanalın en az doksan santim daha derinleştirilmesi gerektiğini bildirdi! Yani bütün gösteriyi boşuna yapmıştık. Agrippinilla Narcissus'u sahtekârlıkla suçladı. Narcissus, müteahhitlerden rüşvet alan mühendisleri gö-

lün derinliği hakkında uydurma rapor vermekle suçladı ve Agrippinilla'nın kendisine haksızlık ettiğini söyledi.

Güldüm. Hiç önemi yoktu. Güzel bir gösteri izlemiştik; kanal da birkaç ay içinde gereğince kazılırdı. Kimsenin suçu yok, dedim: Muhtemelen gölün dibinde doğal bir çökme olmuştur. Böylece evlerimize döndük ve dört ay sonra geri geldik. Bu kez büyük bir deniz savaşı için elimde yeterince tutuklu yoktu ve gösteriyi daha küçük çapta tekrarlamak istemiyordum. Ama başka bir şey geldi aklıma: Gölün ucunda, dubalar üstünde uzun ve geniş bir köprü yaptırdım ve iki ucuna, Etrüskler ve Samnit'ler adlı, uygun giysili ve silahlı birer tabur asker koyarak onların köprünün üstünde savaşmasını ayarladım. Askeri müzik eşliğinde birbirlerine doğru yürüdüler ve köprünün ortasında, doksan metre kadar genişleyen alanda sıkı bir savaşa tutuştular. Samnit'ler iki kez savaş meydanını ele geçirdi, ama Etrüsklerin karşı saldırılarıyla gerilediler ve sonunda kaçmaya başladılar. Kimi bronz uçlu Etrüsk mızraklarına hedef oldu, kimi iki başlı Etrüsk savaş baltalarıyla ikiye bölündü, kimi köprüden suya atıldı. Hiçbir savaşçının kıyıya yüzmesine iznim yoktu. Suya atılmışsa ya boğulacak ya da tekrar köprüye tırmanacaktı. Etrüskler kazandı ve bir andaç diktiler. Kazananların hepsine ve özellikle iyi dövüşen birkaç Samnit'e özgürlüklerini bağışladım.

Nihayet gölün suyunun boşaltılacağı an geldi. Savak kapaklarının yakınında, kocaman bir ahşap yemek odası inşa edilmişti. Ben, senatörler ve aileleri, bazı önde gelen şövalyeler ve aileleri ve bütün üst rütbeli Muhafız subayları için muhteşem bir öğle yemeği hazır bekliyordu sofralarda. Yemeğimizi akan suyun hoş şırıltısının eşliğinde yiyecektik. "Kanalın şimdi yeterince derin olduğundan emin misin?" diye sordum Narcissus'a.

"Evet, Sezar. Ölçümleri kendim aldım."

Böylece, savak kapaklarına yürüdüm, kurban sundum, bir iki dua ettim –dualardan birinde gölün perisinden özür

diliyor ve kurtarılan araziyi ekecek olan çiftçilerin koruyucu meleği olmasını rica ediyordum– ve bir grup muhafızın başında nöbet tuttuğu manivelaya yürüyüp, "Kaldırın!" emrini verdim.

Savak kapakları kalktı ve su çağlayarak kanala dolmaya başladı. Kulakları sağır eden bir alkış koptu. Bir iki dakika baktık, sonra Narcissus'a döndüm: "Kutlarım, sevgili Narcissus. On üç yılın emeği ve otuz bin..."

Gök gürültüsü gibi bir ses ve onu izleyen korku çığlıkları sözümü kesti.

"Ne oluyor?" diye haykırdım.

Narcissus protokole aldırmadan beni kolumdan yakaladı ve tepeden yukarıya sürükledi. "Çabuk!" diye bağırdı. "Daha çabuk!" Ne olduğunu görmek için baktım: Kaç metre olduğunu söylemeye dilim varmayan, devasa bir kahverengi beyaz su duvarı, Britanya'da Severn Nehri'nin yıllık su baskınları gibi, kanaldan yukarıya doğru yükseliyordu. Kanaldan *yukarıya* doğru, dikkatinizi çekerim! Ne olduğunu anlamam birkaç dakika sürdü. Suyun birden boşalması, birkaç yüz metre aşağıda kanalı tıkamış ve tepelerin bir kıvrımında büyücek bir göl oluşturmuştu. Suyla temelleri sarsılan tepe, yüz binlerce ton kayayı da beraberinde sürükleyerek gölü tamamen doldurmuş ve korkunç bir güçle suyu dışarı atmıştı.

Çoğumuz, ıslak bacaklarla da olsa, salimen yukarı çıkabildik. Sadece yirmi kişi boğulmuştu. Ama yemek odası paramparça olmuş, masalar, kanepeler, yemekler ve çelenkler gölün çok uzaklarına sürüklenmişti. Agrippinilla kuduruyordu sinirden! Kanalın hâlâ yeterince derin olmadığını gizlemek için, bütün olayı Narcissus'un tezgâhladığını söyleyerek ona saldırdı, halkın parasından milyonları kendi cebine indirmekle suçladı, söylemediğini bırakmadı.

Narcissus'un da şimdi sinirleri iyice bozulduğundan, tepesi attı ve Agrippinilla'ya kendini ne sandığını sordu: Kra-

liçe Semiramis mi? Tanrıça Juno mu? Yoksa Roma Ordularının Başkomutanı mı? "Çek pençelerini bu pastadan," diye bağırdı ona.

Ben çok eğleniyordum. "Kavga etmek yemeğimizi geri getirmeyecek," dedim.

Mühendisler, tıkanan yerden yeni bir geçit açmanın iki yıl süreceğini bildirince, gülmem tuttu. "Korkarım bu sularda bir dövüş gösterisi daha sergilemeye ömrüm vefa etmeyecek, dostlarım," dedim ciddiyetle. Garip, ama bütün olay anlamlı bir simgeydi sanki. Boşa giden emek; tıpkı iktidarımın ilk yıllarında, hak etmeyen bir Senato'ya ve halka armağan olsun diye deli gibi çalışmam gibi. Şiddetle yükselen o dalga bana derin bir tatmin hissi verdi. Bütün deniz savaşlarından ve köprü savaşlarından daha çok sevdim onu.

Agrippinilla, saraydan getirilen değerli altın yemek takımını suyun sürüklediğinden ve ancak birkaç parçanın kurtarıldığından yakınıyordu; gerisi gölün dibindeydi. "Ne var bunda üzülecek?" diye dalga geçtim. "Dinle! Sen o güzel pırıltılı giysilerini çıkar –Narcissus çalmasın diye ben bakarım– Muhafızlara da halkı geride tutmalarını söylerim. O zaman savak kapağından özel bir dalış gösterisi yapabilirsin. Herkes zevkten mest olur: Hükümdarlarının da alt tarafı insan olduğunu keşfetmek, onların en sevdiği şey... Ama neden, canım? Neden yapmayasın? Ama huysuzlanma şimdi. Sünger için dalabildiysen, altın tabaklar için haydi haydi dalarsın. Bak, hazinelerinden biri orada, suyun içinde parlıyor, hop diye yakalarsın. İşte, çakıl taşını attığım yerde!"

32. Bölüm

Şimdi iktidarımın on dördüncü yılının eylül ayı. Barbillus yıldız haritamı son okuduğunda, üzüntüyle, gelecek ayın ortalarında bu dünyadan ayrılacağımı bildirdi. Bir zamanlar Thrasyllus da tam aynı şeyi, yani yaşam süremin altmış üç yıl, altmış üç gün, altmış üç uykusuz gece ve altmış üç saat olduğunu söylemişti. Gelecek ayın on üçüne denk geliyor bu. Thrasyllus Barbillus'tan daha kesin konuşurdu: Bu yedi kere dokuz çarpımlarının bileşiminden ötürü beni kutladığını anımsıyorum. Çok ender rastlanan bir [MS 54 şeymiş. Eh, ölmeye hazırım. Bu sabah mahkemede avukatlara, yaşlı bir adama biraz daha anlayış göstermelerini; çünkü gelecek yıl aralarında olmayacağımı ve yerime geçen kişiye istedikleri gibi davranabileceklerini söyledim. Zina ile suçlanan bir soylu kadının davasında, mahkemeye, birkaç kez evlendiğimi, eşlerimden her birinin kötü çıktığını, onlara çok uzun zaman olmasa da bir süre hoşgörü gösterdiğimi, şimdiye kadar üçünü boşadığımı söyledim. Bu, Agrippinilla'nın kulağına gidecek.

Neron on yedi yaşında. Bir yüksek sınıf fahişesinin sahte tevazuuyla, gözlerinin üstüne düşen parfümlü saçlarını arada bir geri savurarak dolaşıyor; veya bir yüksek sınıf filozofunun sahte tevazuuyla, bir grup hayran soylunun ortasında birden durup derin özel düşüncelere dalıyor: Sağ ayak önde,

baş göğse gömülü, sol kol böğründe, kalkan sağ elin parmak uçları sanki düşünmenin azabıyla hafifçe alna bastırılmış... Çok geçmeden parlak bir vecize veya bir çift neşeli dize veya bilgelik içeren tumturaklı bir söz patlatıyor. Tabii hiçbiri kendisinin değil: Tabir yerindeyse Seneca ekmeğini kazanıyor. Neron'un arkadaşlarına onunla mutluluklar dilerim. Roma'ya onunla mutluluklar dilerim. Agrippinilla'ya onunla mutluluklar dilerim ve tabii Seneca'ya da. Özel bir sohbette Seneca'nın kız kardeşinden (kendisi Narcissus'un gizli bir arkadaşıdır ve ülkenin son gözdesi hakkında bize birçok faydalı bilgi vermiştir) duyduğuma göre, Seneca Korsika'dan geri dönmesi yolundaki emrimi almadan önceki gece rüyasında Caligula'nın öğretmeni olduğunu görmüş. Bunu kötü bir işaret olarak değerlendiriyorum.

Bu yıl, yılbaşı günü Ksenophon'u çağırttım ve beni şimdiye kadar hayatta tuttuğu için ona teşekkür ettim. Sonra, anlaştığımız on beş yıllık süre henüz dolmamış olsa da, ona verdiğim sözü yerine getirdim ve Senato'dan, doğduğu Kos adasına vergiden ve askerlikten kalıcı muafiyet sağlayan bir karar çıkarttım. Konuşmamda meclise, soylarının Tanrı Aesculapius'tan geldiğini iddia eden Kos'lu ünlü hekimlerin yaşamlarını ve yaptıklarını uzun uzadıya anlattım ve uyguladıkları çeşitli tedavileri bilgince aktardım; Ksenophon'un babasının, babamın Germania savaşları sırasında askeri hekimi olduğunu söyleyerek ve Ksenophon'u göklere çıkararak bitirdim konuşmamı. Bundan az sonra, Ksenophon yanımda birkaç yıl daha kalmak için izin istedi. Bu isteği, onun için çok şey yapmış olmama rağmen, sadakat, minnet veya sevgiden ötürü değil –hiçbir duygu belirtisi göstermiyor adam!– sarayın tıbbi araştırmalar için uygun bir yer olması yüzündenmiş!

Aslında, Ksenophon'u böyle onurlandırmam, en büyük gizlilik ve dikkatle uygulanması gereken bir planımda onun yardımına güvendiğim içindi. Bu, kendime ve atalarıma öde-

mek zorunda olduğum bir borçtu: Mesele Britannicusumun kurtarılmasıydı. Şimdi, niçin Neron'u bilinçli olarak ona tercih ettiğimi, niçin ona eski usul bir eğitim verdiğimi, niçin onu iktidar mikrobunu kapmaktan onca dikkatle koruduğumu, niçin onu kötüler ve dalkavuklarla temastan titizlikle uzak tuttuğumu açık seçik anlatmalıyım. Her şeyden önce, Neron'un benim yerime geçeceğini, o lanet olası monarşiyi sürdüreceğini, Roma'nın başına bela olacağını, sonsuza dek nefretle anılacağını ve deli Caesar'ların sonuncusu olacağını biliyordum. Evet, biz imparatorlar, hepimiz deliyiz. Akıllıca başlıyoruz; Augustus, Tiberius, hatta Caligula gibi (karakteri kötü olsa bile, başlangıçta aklı başındaydı). Sonra monarşi aklımızı başımızdan alıyor. "Neron öldükten sonra Cumhuriyet tekrar kurulacak," iddiasındaydım ve bunu Britannicus'un yapmasını amaçlıyordum. Ama Britannicus nasıl sağ kalacaktı Neron'un iktidarı sırasında? Eğer Roma'da kalırsa, Caligula'nın Gemellus'u öldürdüğü gibi, Neron da onu öldürecekti. Britannicus, eski zamanların Claudia ailesinin bireyleri gibi erdemli ve soylu büyüyeceği, kalbinde gerçek özgürlük ateşini canlı tutabileceği, emniyetli bir yere gönderilmeliydi.

"Ama şimdi Germania, Doğu, Karadeniz'in kuzeyindeki İskit bozkırları, Afrika ve Britanya'nın keşfedilmemiş uzak bölgeleri dışında, dünyanın tümü Roma'ydı: Bu durumda, Britannicusum Neron'un gücünün erişemeyeceği nereye gidebilirdi?" diye sordum kendime. "Parth ülkesi veya Arabistan olmaz: Onlar en kötü ihtimal. Germania olmaz: Germenlere hiçbir zaman ısınamadım. Bütün barbarca erdemlerine rağmen, onlar bizim doğal düşmanımız. Afrika ile İskitya hakkında pek bir şey bilmiyorum. Britannicus için olabilecek tek yer var, o da Britanya. Kuzey'deki Britonlar ırk olarak bize yakın. Brigant'ların Kraliçesi Cartimandua benim müttefikim. Soylu ve akıllı bir yönetici ve Güney Britanya'daki eyaletimle barışçıl ilişkileri var. Yanındaki ka-

bile reisleri yürekli ve saygın savaşçılar. Vârisi olan genç üvey oğlu, bir grup genç erkek ve kadın soylunun eşliğinde, mayısta buraya geliyor ve sarayda konuğum olacak. Britannicus'a ev sahipliği görevini vereceğim ve bu ikisini, gizlice Britonların usulüyle kan kardeşi yapacağım. Brigant soylular bütün yaz burada kalacak. Geri dönerlerken (onları denizyoluyla, Ostia'dan dosdoğru Humber'deki limanlarına göndereceğim) Britannicus da kılık değiştirmiş olarak onlarla beraber gidecek. Yüzü ve bedeni mavi boyalı, genç Brigant soylularının kırmızı gömleği ve ekose pantolonu ve boynunda altın zincirlerle onu kimse tanıyamaz. Brigant prensini hediyelere boğacağım ve Britannicus'u emniyette tutması ve kimliğini kraliçeden başka kimseye açıklamaması için ona en kutsal yeminleri ettireceğim. O da arkadaşlarına aynı yemini ettirecek. Cartimandua'nın sarayında, Britannicus, ebeveyni ölmüş, beş parasız kalmış ve Britanya'ya şansını denemeye gelmiş, soylu bir genç Yunan olarak tanıtılacak. Roma'da kimse yokluğunu fark etmeyecek. Sağlığının bozuk olduğunu yayacağım; Narcissus ve Ksenophon bana yardımcı olacak. Bir süre sonra öldüğünü bildireceğim. Aesculapius adasındaki hastanede ölen herhangi bir kölenin bedenini teşrih için alabileceği yolunda, Ksenophon'un elinde yazılı emrim var. (Kalp kasları üzerine bir tez yazıyor.) Britannicus'un diye gösterebileceği uygun bir ceset bulabilir kuşkusuz. Cartimandua'nın sarayında büyüyecek oğlum: Ona öğretilmesi için onca zahmete girdiğim yararlı becerileri Brigant'lara öğretecek. Alçakgönüllü davranırsa, orada çok arkadaş edinir. Cartimandua onun kendi tanrılarına tapınmasına izin verecek. Romalıların çevresinden uzak duracak. Neron öldükten sonra kimliğini açığa vuracak ve ülkesinin kurtarıcısı olarak dönecek."

Mükemmel bir plandı bu ve uygulamak için elimden geleni yaptım. Brigant prensi gelince, Britannicus ona ev sahipliği yaptı ve aralarında yakın bir dostluk oluştu. Her biri diğerine kendi dilini ve ülkesinin silahlarını öğretti. Yaz

boyunca birlikte çalıştılar ve oynadılar. Benim önermeme kalmadan birbirlerinin kan kardeşi oldular ve karşılıklı hediyeler verdiler. İşlerin bu kadar iyi gitmesinden çok memnundum. Ksenophon ile Narcissus'a planımı anlattım. Bana yardım etmeyi üstlendiler. Bütün hazırlıkları yaptılar. Ama bakın ne oldu! Tüm yaratıcılığım boşa gitti.

Üç gün önce, sabah erkenden, sarayda herkes uyurken, Narcissus Britannicus'u bana getirdi. Onu, yıllardır göstermekten kaçındığım bir sevgiyle kucakladım. Ona niçin öyle davranmış olduğumu açıkladım. Sebebi gaddarlık veya ihmal değil, sevgiydi, dedim. Ona, Augustus'un ölmeden hemen önce bana söylediği Yunanca dizeyi söyledim: "Seni yaralayan, seni iyileştirecek." Ona kehaneti anlattım ve onu, en çok sevdiğim insanı, Roma'nın çöküşünden kurtarmak istediğimi söyledim. Ailemizin uğursuz tarihini hatırlattım ve onun tek hayatta kalma şansı olan planıma uyması için yalvardım.

Dikkatle dinledi ve sonunda patladı: "Hayır, baba, hayır! Annemin ölümünden beri senden nefret ettiğimi itiraf ederim. Hakkında en kötü şeyleri düşündüm. Benim gözümde, sen bilgiçlik taslayan, ödlek bir budalaydın; oğlun olmaktan utanıyordum. Şimdi yanıldığımı görüyor ve senden özür diliyorum. Ama hayır, benden istediğini yapamam. Bu onurlu bir davranış olmaz. Claudia ailesinin bir bireyi yüzünü maviye boyayıp barbarların arasına saklanmaz. Neron'dan korkmuyorum: O yüreksizin teki. İzin ver, yılbaşında erkek kıyafetimi giyineyim. Hâlâ on üç yaşında olacağım, ama bir yıl küçük olmama göz yumabilirsin: Yaşıma göre boylu ve güçlüyüm. Resmen erkek statüsü kazanınca, senin Neron'u öne çıkarmana ve annesine rağmen, onunla baş edebilirim. İkimizi eş vâris yap; o zaman hangimizin ağır basacağını görürüz. Senin oğlun olarak bu benim hakkım. Hem zaten Cumhuriyet'e inanmıyorum. Tarihin gidişatını tersine çeviremezsin. Bunu büyük babaannem Livia söylemiş ve dediği

doğru. Eski zamanları ben de senin kadar seviyorum, ama kör değilim. Cumhuriyet öldü; yalnız senin gibi, Sosibius gibi geçmişe bağlı insanların kalbinde yaşıyor. Roma bir imparatorluk şimdi ve tek seçenek, imparatorun iyi veya kötü olması. Beni Neron'la eş vâris yap; göreceksin, kehanetlere meydan okuyacağım. Birkaç yıl daha yaşa, baba, hatırın için. Sen ölünce yerine geçip Roma'yı hakkıyla yöneteceğim. Muhafızlar beni seviyor ve bana güveniyor. Geta ile Crispinus sen ölünce Neron'u değil, beni imparator yapacaklarını söylediler. İyi bir imparator olacağım, senin gibi, üvey annemle evlenmeden önce olduğun gibi. Bana doğru dürüst öğretmenler tut. Şimdiki öğretmenlerimin bana yararı yok. Hitabet öğrenmek istiyorum, mali işleri ve hukuki süreçleri anlamak istiyorum, nasıl imparator olunur, onu öğrenmek istiyorum!"

Söylediğim hiçbir şey, gözyaşlarım bile onu vazgeçiremedi. Artık onu kurtarma umudunu kaybettim: Hiçbir hekim, ölmeye kesin kararlı bir hastanın hayatını kurtaramaz. Onun yerine, evladını şımartan bir baba gibi, benden istediği her şeyi yaptım. Sosibius'a ve diğer öğretmenlerine yol verip, ona yeni öğretmenler atadım. Bu yılbaşı onu erkek statüsüne geçirmeye söz verdim ve vasiyetimi onun lehine değiştiriyorum: Önceki vasiyetimde adı bile pek az geçiyordu. Bugün Senato'da veda konuşmamı yaptım; Neron ile Britannicus'u onlara tavsiye ettim ve bu ikisini kardeşlik sevgisine ve uyuma teşvik etmek üzere uzunca konuştum ve Senato'dan konuşmama tanık olmalarını istedim. Ama nasıl bir ironiyle konuştum! Ateşin yakıcı, buzun dondurucu olduğunu bildiğim kadar kesin biliyordum Britannicusumun kara talihini ve onu kendi elimle ölüme teslim ettiğimi ve onunla, kadim Appius Claudius soyunun son gerçek Claudius'unu yok ettiğimi. Ben, ahmakların şahı!

Gözlerim yorgun ve elimin titremesi harfleri oluşturmakta zorluyor beni. Son günlerde garip alametler görüldü.

Julius Caesar'ın ölümünün habercisi olan büyük kuyruklu-yıldızın bir benzeri, epeydir gece yarısı gökyüzünde parlıyor. Mısır'da bir Anka kuşu görüldüğü haberi geldi. Peşinde bir hayran kuşlar sürüsüyle Arabistan'dan gelmiş. Gerçek bir Anka mı, bilemiyorum; çünkü o, her bin dört yüz altmış bir yılda bir görünür ve III. Ptolemaios'un iktidarında Heliopolis'te görülen Anka'dan bu yana sadece iki yüz elli yıl geçti; ama bir tür Anka olduğu kesin. Ve sanki Anka ile kuyrukluyıldız yetmiyormuş gibi, Tesalya'da bir Kentauros doğdu ve (önce İskenderiye'de hekimler inceledikten sonra Mısır üzerinden) bana, Roma'ya getirildi. Kendi ellerimle dokundum. Yalnız bir gün yaşamış ve bal içinde korunarak getirildi. Kesinlikle bir Kentauros'tu, hem de gövdesi at olan türden, gövdesi eşek olan daha aşağı türden değil. Anka, kuyrukluyıldız, Kentauros, Muhafız ordugâhının sancakları arasına üşüşen arılar, ayak yerine pençeyle doğan bir domuz yavrusu ve babamın heykeline yıldırım düşmesi! Yetmez mi, ey kâhinler?

Bırak artık yazmayı, Tiberius Claudius, Britonların Tanrısı, yazma artık.

Claudius'un Ölümüne Dair Üç Anlatı

1

Bunun üzerinden çok geçmeden, vasiyetini yazdı ve bütün baş magistraların mühürleriyle birlikte imzaladı. Fakat daha ileri gidemeden, Agrippina yolunu kesti ve onu önledi; çünkü bu adamlar aynı zamanda onun danışmanı, sır ortağı ve muhbiriydiler; bunun dışında, başka birçok suça da bulaşmışlardı. Genellikle herkes Claudius'un zehirlenerek öldürüldüğünde hemfikirdir; ama bunun nerede olduğu ve zehri kimin verdiği noktasında bazı görüş ayrılıkları vardır. Kimileri, Capitolium Tepesi'nde bir şölen sırasında rahiplerle otururken, çeşnicisi hadım Halotus tarafından verildiğini yazar; kimileriyse, kendi evinde yemek yerken bizzat Agrippina'nın, Claudius'un çok sevdiği cinsten, ama zehirlenmiş bir mantarı ona verdiğini ileri sürer. Bundan sonra olanlar hakkında da rivayet çeşitlidir. Kimileri, zehri aldıktan hemen sonra dilinin tutulduğunu ve bütün gece korkunç sancılar çekerek sabaha karşı öldüğünü söyler. Başkalarıysa, ilkin uyuyakaldığını, sonra mantar bedeninde dolaşıma girince her şeyi kustuğunu ve bunun üzerine yine etkili bir zehir verildiğini iddia eder. Ama zehrin yulaf lapası içine konarak mı (midesi boşaldığı için bir şeyler yiyerek güç kazanması gerekçesiyle), yoksa bağırsakları temizle-

yerek rahatlatmak bahanesiyle tenkiye ile mi verildiği belli değildir.

Yerine geçecek olan hakkında her şey düzenlenene kadar ölümü gizli tutuldu. Hâlâ hasta yatağındaymış gibi, onun için adaklar adandı; ayrıca sözüm ona onu avutmak ve eğlendirmek için saraya komedi aktörleri getirildi. Ekim ayının ortasından üç gün önce, altmış dört yaşında ve imparatorluğunun on dördüncü yılında, Asinius Marcellus ile Acilius Aviola'nın Konsüllüğü döneminde öldü. Cenazesi ağırbaşlı bir tören ve magistraların resmi geçidiyle kaldırıldı ve gökyüzünde azizlik mertebesine eriştiği kabul edildi.* Bu onur Neron tarafından iptal edildiyse de, daha sonra Vespasianus tarafından iade edildi.

Ölümüne önceden işaret eden özel belirtiler vardı: Örneğin, kuyrukluyıldız denilen püsküllü bir yıldızın ortaya çıkması ve babası Drusus'un heykeline yıldırım çarpması gibi. Ayrıca, aynı yıl magistralardan birçoğu öldü. Ama kendisi de, bazı sağlam delillerden ve olgulardan anlaşılacağı gibi, sanki sonunun yaklaştığının bilincindeydi. Hem atadığı Konsüllerin hiçbirinin öldüğü aydan sonra görevi sürdürmemesi, hem Senato'da son bulunuşunda, çocuklarının uyum içinde çalışmasını tavsiye eden uzun konuşmasında, yaşlarının küçüklüğünden ötürü onları bu saygın meclisin üyelerine emanet etmesi, hem de mahkemede yargıç kürsüsünde olduğu son duruşma sırasında, bir iki kez ömrünün sonuna geldiğini, oradakilerin bundan üzülmesine ve tanrılar korusun demesine aldırmadan, açıkça söylemişti.

Suetonius *Claudius*
Çev.: Philemon Holland (1606)

---

* Resmen ilahlaştırıldı.—R. G.

2

Bütün bu sıkıntılar arasında, Claudius hastalandı ve sağlığının düzelmesi için Sinuessa'nın ılımlı iklimi ve kaplıca sularından medet umdu. O zaman, epeydir bu alçakça eylemi kafasına koyan Agrippina, önüne çıkan fırsatı kaçırmadı. Çevresindeki kötücül adamlarının da yardımıyla, hangi nitelikte bir zehir kullanacağını düşünmeye başladı: "Birden ve anında etkili bir zehrin yol açacağı sonuç kolay açıklanamazdı; buna karşılık, etkisini yavaş gösteren bir malzeme kullanırsa, Claudius sonu yaklaşırken belki ihaneti fark ederek, acaba oğluna tekrar sevgi duymaya başlar mıydı?" Dolayısıyla ince bir planın uygulanmasına karar verildi: "Onun kafasını karıştıracak ve öldürmesi zaman alacak bir zehir." Bu işlerin uzmanı olan Locusta adında bir kadın seçildi. Kadın bir süre önce birini zehirlemekten hüküm giymiş ve Agrippina onu, amacı doğrultusunda kullanmak için ayırmıştı. Zehir bu kadının becerisiyle hazırlandı; uygulama görevi ise, İmparator'un yemeğini, önce kendisi tattıktan sonra sunan hadım Halotus'a verildi.

Bu yapılanların bütün ayrıntıları kısa süre içinde o kadar yayıldı ki, o dönemin yazarları, "Claudius'un özellikle sevdiği bir mantar yemeğine zehrin nasıl katıldığını, ama ya algıları uyuştuğundan ya da içtiği şaraptan, zehrin etkisini hemen fark etmediğini" anlatırlar. Anlaşılan, aynı zamanda bir bağırsak gevşemesi de ona yardım etti; bunun üzerine

Agrippina korktu; ama kendi hayatı tehlikede olduğu için, o anda yaptığı işin iğrençliğine aldırmadan, gizli amaçlarına önceden bulaştırdığı hekim Ksenophon'un yardımına başvurdu. Alçakça işlerde sonuca götürmeyen girişimlerin tehlikesini bilen ve ödülünü sağlama almak için hızlı ve etkili davranan Ksenophon'un, sanki Claudius'un kusmasını kolaylaştırma gayretiyle, boğazına ölümcül zehre batırılmış bir tüy soktuğu kanısı yaygın.

Bu arada Senato toplanmış, Konsüller ve rahipler İmparator'un iyileşmesi için adaklar sunuyorlardı. Oysa çoktan ölmüş olan İmparator giydirilmiş ve iktidarın salimen Neron'a aktarılması için gereken düzenlemeler yapılana kadar ısı uygulamalarıyla canlı gibi gösteriliyordu. Başta, kederden perişan rolü yapan ve teselli ararmış gibi Britannicus'u kucaklayan ve ona "babasının modeli" diyen Agrippina, çeşitli numaralarla onun odadan çıkmasını engelledi; aynı şekilde, kız kardeşleri Antonia ile Octavia'yı da orada tuttu; sarayın bütün girişlerine nöbetçiler koydu ve ara sıra, hükümdarın durumunun iyiye gittiğine dair haberler saldı. Bu, müneccimlerin hesapladığı uğurlu an gelene kadar, askerlerin umudunu diri tutmak içindi.

Nihayet 13 Ekim'de, öğle vakti, sarayın kapıları birden açıldı ve Neron, Burrhus'un eşliğinde, ordunun geleneğine göre, nöbet tutan cohors'a doğru yürüdü. Orada, komutanın bir işareti üzerine, sevinç çığlıklarıyla karşılandı ve hemen bir tahtırevana bindirildi. Söylendiğine göre, askerlerden bazıları endişeyle geriye bakıyor ve sık sık "Britannicus nerede?" diye soruyorlarmış. Ama duruma karşı çıkacak kimse görünmediği için, onlara sunulan seçimi kabullendiler. Böylece, Neron ordugâha götürüldü; orada işin acilliğine uygun bir konuşma ve babası eski imparatorunkinden aşağı kalmayan bir para vaadi üzerine, imparator olarak selamlandı. Askerlerin onayını Senato'nun kararları izledi; eyaletlerden de herhangi bir itiraz gelmedi. Claudius'a tan-

rılık onurları verildi ve cenazesi, Tanrı Augustus'unki gibi, vakur bir görkemle kaldırıldı; Agrippina, büyük babaannesi Livia'nın azametli edasına öykünüyordu. Ama Claudius'un karısının oğlunu kendi oğluna tercih etmesindeki haksızlık ve rezillik halkın zihnini bulandırabilir diye vasiyeti alenen okunmadı.

Tacitus, *Annales*
(Oxford çevirisi)

3

Claudius Agrippina'nın, şimdi farkına varmaya başladığı işlerine öfkelendi ve Agrippina'nın çabasıyla çoğu zaman ondan uzak tutulan oğlu Britannicus'u aradı (Agrippina, iktidara, eski kocası Domitius'tan olan oğlu Neron'u getirmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu) ve Claudius çocukla görüştüğünde ona karşı sevgisini gösterdi. Agrippina'nın yaptıklarına artık dayanamadığı için, onun gücünü kesmeye, oğluna bir an önce erkeklik kıyafetini giydirmeye ve onu tahtın vârisi ilan etmeye hazırlanıyordu. Bunu öğrenen Agrippina telaşa kapıldı ve erken davranıp Claudius'u zehirleyerek bu işi önlemeye karar verdi. Ama Claudius'un sürekli içtiği bol miktarda şarap ve gündelik yaşam biçimi (bütün imparatorlar genellikle her tür tedbiri alırlardı) bunu uygulamayı zorlaştırdığı için, Locusta adında zehir işlerinden anlayan, kısa süre önce birini zehirleme suçundan hüküm giymiş bir kadını çağırttı; onun yardımıyla etkisi kesin bir zehir hazırladı ve mantar denen bir sebzenin içine koydu. Sonra kendisi diğer mantarlardan yedi, ama kocasına, mantarların en büyüğü ve en güzeli olan zehirli mantarı yedirdi. Böylece, komplonun kurbanı sofradan yatağına taşındı; anlaşılan daha önce sıkça olduğu gibi, fazla içmekten sızmıştı. Ama gece zehir etkisini gösterdi ve tek bir söz söylemeden ve duymadan öbür dünyaya göçtü. Ekimin on üçüydü; altmış üç yıl, iki ay ve on üç gün yaşamıştı; imparatorluğu on üç yıl, sekiz ay ve yirmi gün sürmüştü.

Agrippina'nın bu işi yapabilmesi, önceden Narcissus'u, gut hastalığına iyi gelir bahanesiyle, Campania'daki kaplıcalara göndermesiyle mümkün olmuştu. Çünkü, Narcissus orada olsaydı, asla bunu başaramazdı: Efendisini öylesine dikkatle gözetiyordu adam. Gelgelelim, onun ölümü de gecikmedi. Messalina'nın mezarının yanında öldürülmesi sanki onun intikamıymış gibi görünse de sadece rastlantıydı.

Claudius'un sonu böyle geldi. Anlaşılan çok uzun zaman görünen bir kuyrukluyıldız, kan yağmuru, Muhafızların sancaklarına düşen yıldırım, Muzaffer Jüpiter Tapınağı'nın kapılarının kendiliğinden açılması, ordugâha arıların saldırısı ve her siyasi daireden bir görevlinin ölmesi Claudius'un ölümünü önceden haber vermişti. İmparator devlet töreniyle gömüldü ve Augustus'a verilen bütün diğer onurlar ona da verildi. Agrippina ile Neron öldürdükleri adam için üzülmüş numarası yaptılar ve sofradan tahtırevanla öbür dünyaya gönderdikleri kişiyi tanrılar katına yükselttiler. Bu konuda, Seneca'nın kardeşi Lucius Junius Gallio'nun çok parlak bir esprisi vardır. Seneca'nın kendisi, "Balkabaklaşma" adını verdiği –"tanrılaşma" ile benzeşen bir kelime– bir çalışma kaleme almıştı; kardeşiyse, kısa bir cümleyle çok şey anlatan bir sözün yaratıcısıdır. Cellatların, hapishanede idam edilenlerin cesetlerini kocaman çengellerle foruma götürüp oradan nehre atmalarına gönderme yaparak, Claudius'un tanrılar katına bir çengelle yükseltildiğini söylemiştir. Neron'un da kayda değer bir sözü vardır: Claudius mantar sayesinde tanrı olduğuna göre, mantar tanrıların gıdasıdır, demişti.

Claudius'un ölümünden sonra, adalete uygun olan, onun meşru oğlu ve fizik yapısı yaşının ilerisinde olan Britannicus'un iktidara gelmesiydi; ne var ki, yasaya göre, evlat edinilmesinden ötürü, Neron da aynı hakka sahipti. Ama hiçbir hak iddiası silahtan güçlü değildir; çünkü silah gücüne sahip olan, ne dese veya yapsa, daima daha haklı görünür. Ve böylece Neron, ilkin Claudius'un vasiyetini yok edip bü-

tün imparatorluğun başına geçti, sonra da Britannicus'u ve kız kardeşlerini ortadan kaldırdı. O halde diğer kurbanların talihsizliğine niçin üzülüyoruz?

Dion Kassios, Cilt LXI
Xiphilinus ile Zonaras tarafından özetlendiği gibi (Çev.: Cary)

Claudius'un Balkabaklaşması Düzyazı ve Şiirle Bir Taşlama

Lucius Annaeus Seneca

Burada, şanlı bir yeni çağı başlatan bu yılın 13 Ekim'inde, tanrılar katında neler olduğunu kaydetmeliyim. Hiçbir kötü niyet veya kayırma yok. Tamam mı? Bu bilgiyi nereden edindiğimi soran olursa, eh, yanıtlamak istemiyorsam, yanıtlamam. Kim zorlayabilir beni? Özgür bir insanım, değil mi? Ben ünlü bir kişinin öldüğü gün özgür oldum; şu atasözünü doğrulayan kişinin: "Ya İmparator ya da budala olarak doğ." Ama yanıtlamak istersem, ağzıma ilk geleni söyleyeceğim. Tarihçiler, mahkemeye gerçeği söylediklerine yemin edecek tanıklar çıkarmak zorunda kaldı mı hiç? Yine de, illa birini çağırmam gerekiyorsa, Drusilla'nın ruhunu tanrılar katına çıkarken gören adamı çağırırım; Claudius'un "ağır aksak adımlarla" (şairin dediği gibi) aynı yolda yürüdüğüne yemin eder. O adam tanrılar katında olan biten her şeyi bilir: Appia Yolu'nun nöbetçisidir. Augustus da, Tiberius da o yoldan gitmişlerdir tanrıların yanına. Ona özel olarak sorarsanız, bütün hikâyeyi anlatır, ama etrafta çok insan varsa hiçbir şey söylemez. Biliyorsunuz, Senato'nun önünde Drusilla'nın tanrılar katına çıkışını gördüğüne yemin edeli beri –kimse inanmadı tabii inanılmayacak kadar güzel olan

bu habere– gördüğü herhangi bir şeye asla tanıklık etmemeyi –pazaryerinde öldürülen bir adam bile görse– ilke edinmiştir. Ama bana söylediklerini şimdi size aktaracağım ve ona uğurlar olsun diyeceğim.

Yüce Phoebus bitirmişti günlük gezisini,
Ve uzayıp gidiyordu karanlık uyku saatleri.
Galip gelen ay genişletmişti beldesini
Ve sefil Kış varsıl Güz'den kapmıştı şimdi tahtını
Bacchus'a emir geldi:
"Vakit tamam!" ve gecikmiş bağcı
Kalan son birkaç salkımı topladı.

Tarihin, ekim ayının on üçüncü günü olduğunu söylersem, belki beni daha iyi anlarsınız. Gelgelelim, saat konusunda o kadar kesin konuşamam –filozofların uyuşması, saatlerin uyuşmasından daha muhtemeldir– ama öğlen on iki ile öğleden sonra bir arasındaydı. "Şairliğin pek parlak değil, Seneca," dediğini duyuyorum okurlarımın. "Senin meslektaşlar sadece günün doğuşunu ve batışını anlatmakla yetinmez, gün ortasında bile bir esin kaynağı bulurlar. Öylesine şiirsel bir saati neden es geçiyorsun?" Buyurun, o halde:

Phoebus sonsuz gökyüzünü ikiye ayırdı
Ve hafif bıkkın dizginleri salladı,
Sürdü arabasını yokuş aşağı, geceye doğru
Günün görkemli ışığı giderek soldu, kayboldu.

İşte o zaman Claudius ruhunu teslim etmeye başladı, ama işi bir türlü bağlayamadı. Böylece, Claudius'un zekâsından pek hoşlanan Mercurius, üç Fata tanrıçasından birini kenara çekip şöyle dedi: "Hanımefendi, bu zavallının böyle acı çekmesine izin vermekle hainlik ediyorsunuz. Bu işkence daha ne kadar sürecek? İlk soluk aldığından bu yana altmış

dört yıl geçti. Ona veya Roma'ya karşı bir kin mi besliyorsunuz? Lütfen bırakın, müneccimler bir kerecik haklı çıksın: İmparator olalı beri, düzenli olarak her ay onu gömmeye hazırlandılar. Ne var ki, ölüm saatini yanlış saptamakla suçlanamazlar; çünkü kimse onun gerçekten doğup doğmadığından emin değildi. Siz işinizi yapın, Klotho:

'Onu öldürün ki, yerine daha değerli biri geçsin.' "

Klotho yanıt verdi: "Ona biraz daha zaman tanımayı çok istiyordum; kalan birkaç yabancıyı da Roma yurttaşı yapacak kadar zaman: Biliyorsun, bütün dünyayı –Yunanistan'ı, Galya'yı, Hispania'yı, hatta Britanya'yı– beyaz giysi içinde görmek gönlünün en büyük arzusuydu. Ama birkaç yabancının ıslah edilme amacıyla korunmasını doğru buluyorsan ve bana gerçekten işini bitir, diyorsan, baş üstüne." Kutusunu açtı ve üç kirmen çıkardı: Biri Augurinus, biri Baba, üçüncü de Claudius için. "Bunlar, aynı yıl, birbirine yakın zamanlarda ölecek; çünkü Claudius'un arkadaşsız gitmesini istemiyorum: Her zaman binlerce kişi önünden, arkasından giderken birdenbire yapayalnız bırakılması çok ayıp olur. Bu ikisinin yol arkadaşlığı onu memnun edecektir."

Tanrıça konuştu ve o budalanın
Kirmene sarılan hayat ipliğini çıt diye kesti.
Ama Lakhesiş, kıvır kıvır bukleleri
Ve alnında Musa'ların defne çelengi,
Başka bir yapağıdan kar beyaz iplikler çekiyor
Ve çekerken zarif eliyle, iplik renk değiştiriyor.
Kız kardeşleri hayran, mucizeyi izliyor:
Sıradan iplik değil bu, altın rengi sırma;
Süresiz dayanır, yüzyıllar boyunca.
İyi niyetle eğiriyorlar ipliği,
Yaptıklarından hoşnutlar, iplik çok değerli.

Aslında iplik kendisini sarıyor; onlar yapmıyor bu işi
Ve kirmen dönerken, dökülüyor ipek kuştüyleri
Tithonus'un uzun yıllarını geçerek
(Aurora'nın kocası) ve yaşlı Nestor'un beyi.
Phoebus bakıyor ve onlar çalışırken, umut dolu bir sesle
Ezgiler söylüyor dokunarak lirinin tellerine,
Ve bazen kendisi de yardım ediyor işe.
Öyle ki, üç kız kardeş fark etmiyor eğirdiklerini:
Tümüyle kapılmışlar duydukları tatlı ezgiye
Ve ağabeylerinin müziğinin övgüsüyle unutarak kendilerini,
Yazılı olan insan ömründen fazlasını eğirmişler.
Ama sesleniyor Phoebus:
"Kardeşler, varsın öyle olsun:
Kısa kesmeyin yıllarını bu şanlı hayatın,
Çünkü eğirdiğiniz hayatın sahibi benim akranım,
Benden aşağı kalmaz zarafet ve erdemde,
Güzelliği ve tatlı sesi de öyle.
Odur altın çağı geri getirecek olan,
Odur susturulan yasaları canlandıracak olan,
Sabah yıldızıdır o, ufak yıldızları kaçıran,
Veya Hesperos'tur, yıldızlar dönünce su yüzüne çıkan;
Hayır, Güneş'tir o aslında,
Kızaran şafak tanrıçası günün ilk ışığında
Endamını gösterip gölgeleri kovunca,
Ta kendisidir güneşin, parlayan simasıyla
Bakar dikkatle dünyaya ve karanlık hücresinin kapısından
Hızla fırlar arabasıyla.
Gerçek Güneş'tir Neron ve bütün Roma
Gözleri kamaşarak bakacak Neron'a:
Yüzünde krallara özgü haşmet parlayan
Ve endamlı boynunda saç lüleleri dalgalanan.

Apollon konuşmuştu. Ama yakışıklı erkeklerden hoşlanan Lakhesiş eğirmeye devam etti ve kendi özel hediyesi

olarak, Neron'un hayatına epey yıl daha ekledi. Claudius'a gelince, herkese şöyle dediler:

Sevinin, ama onu sarayından
Saygısızlık etmeden gönderin.

Gerçekten de sonunda ruhunu teslim etti ve böylece sağ olduğu numarası da sona erdi. (Birtakım komedyenlerin gösterisini seyrederken öldü; dolayısıyla bu meslekten niçin hazzetmediğimi anlarsınız.) Bu dünyada ağzından çıkan son sözleri, bedeninin en fazla kullandığı kısmından gelen müthiş bir gürültü izledi. Şöyle demiş: "Aman ya Rabbi, her tarafımı berbat ettim!" Bu doğru muydu, değil miydi bilemem; ama işleri her zaman berbat ettiği noktasında herkes hemfikir.

Daha sonra yeryüzünde neler olduğunu anlatmak zaman kaybı olur. Neler olduğunu hepiniz gayet iyi biliyorsunuz. Kimse başına konan devlet kuşunu unutmaz; dolayısıyla Claudius'un ölüm haberini izleyen sevinç patlamasını da unutmanız olanaksız. Ama size tanrılar katında neler olduğunu anlatabilirim ve bana inanmazsanız, bana bilgi verene sorabilirsiniz. İlkin Jüpiter'e kapıda uzunca boylu, beyaz saçlı bir adam olduğu bildirildi. Adam bir tehdit savuruyor gibiydi, çünkü sürekli kafasını sallıyor ve yürürken sağ ayağını sürüyordu. Hangi milletten olduğu sorusuna karmakarışık cevaplar vermiş ve konuştuğu dil anlaşılamamıştı. Yunanca, Latince veya bilinen diğer dillerden değildi. Jüpiter, bir zamanlar bütün dünyayı gezen ve bu nedenle oradaki bütün milletleri bileceği düşünülen Hercules'e, gidip yabancının nereden geldiğini öğrenmesini söyledi. Hercules gitti ve dünyadaki tüm canavarlardan gözü korkmamasına rağmen, acayip yürüyüşü ve hiçbir yeryüzü hayvanından duymadığı boğuk, anlaşılmaz sesi karşısında gerçekten afalladı, olsa olsa garip bir deniz yaratığıdır, dedi. Hercules On Üçüncü

Görevi gibi bir şey sandı; ama daha dikkatle bakınca, bunun bir cins insan olduğuna karar verdi. Ona yaklaştı ve bir Yunanın doğal olarak söyleyeceği gibi şöyle dedi:

Sorabilir miyim, saygıdeğer yabancı
Adını, soyunu ve baba vatanını?

Claudius kendini edebiyattan anlayan insanlar arasında bulmaktan sevindi. Tanrılar katında, kendisine tarih çalışmalarını yürütebileceği bir köşe bulmayı umuyordu. Böylece, yine Homeros'tan bir başka alıntıyla, kendisinin Claudius Caesar olduğunu söyledi:

Teknemi sürükleyen rüzgârlar
Attı beni yıkılan Truva'dan Kikon'ların ülkesine.

Ama bir sonraki dize Homeros'tan olduğu kadar çok daha doğruydu:

Yılmadan indim oraya
Yağmaladım bir şehri, gönderdim halkını öbür dünyaya.

Ve pek parlak zekâlı olmayan Hercules neredeyse bunun gerçek olduğuna inanacaktı; gelgelelim, Claudius'un yanında Tanrıça Febris vardı. Roma'nın tüm tanrıları ve tanrıçaları arasından sadece o, tapınağından çıkmış ve Claudius'un yanında gelmişti. Ve şöyle dedi: "Bu adam yalan söylüyor. Sana onunla ilgili her şeyi anlatabilirim, çünkü çok uzun zamandır onunla yaşıyorum. Lyon'da doğdu, Marcus'un hemşerisi. Evet, Kelt kökenli, Vienne'den on altı mil ötede doğdu ve her iyi Kelt'in doğal olarak yapacağı gibi, Roma'yı fethetti. Lyon'da doğduğuna şerefim üzerine yemin ederim; Lyon'u biliyorsun, değil mi? Licinus*'un uzun zaman krallık

* Augustus'un pek popüler olmayan bir valisi.—R. G.

yaptığı yer. Gezilerin sırasında, herhangi bir postacıdan daha fazla yol katettin. Ve Lykia'daki Ksanthos Nehri'nin Rhône Nehri'ne ne kadar uzak olduğunu biliyorsun kuşkusuz."

Bu, Claudius'un ciğerine işledi ve çıkarabileceği en yüksek sesle öfkesini dışa vurdu. Tam ne dediğini kimse anlayamadı; ama istediği Tanrıça Febris'in huzurundan götürülmesi ve titrek eliyle yaptığı işarete göre başının kesilmesiydi (sadece bu işareti yaparken titremezdi eli). Bu emrin onca dikkatle izlendiğine bakarsanız, oradakilerin kendi azatlıları olduğunu sanırdınız.

Hercules şöyle dedi: "Sen şimdi beni dinle ve zırvalamayı bırak. Burası nasıl bir yer, farkında mısın? Burada fareler demiri kemirip delik açarlar, işte öyle bir yer. Onun için doğru dürüst anlat hikâyeni; yoksa kafanda bir delik açıp bu saçmalıkları boşaltırım." Claudius'u kişiliğiyle daha da etkilemek için, aşırı duygusal bir havaya bürünüp şu dizeleri söyledi:

Haydi, gelsin tüm gerçek! Niçin doğdun ve neden?
Çabuk söyle, yoksa ölürsün bu değnekle;
Bu değnek pek çok hüzünlü kralın kafasını kırdı.
(Ne dedin? Düzgün konuş! Anlamıyorum tek kelime.)
Nereden buldun bu kıpırdak kafayı?
Senin gibi garabetlerin yetiştiği bir şehir var mı?
Ama dur, bir kez Onuncu İşim sırasında
(Görevimdi gitmek uzak Batı'ya
Ve üç gövdeli Geryon'un öküzlerini
Getirmek zorundaydım bir Yunan kentine.)
Büyük bir tepe gördüm: Güneş Tanrı çıkarken yukarıya
Gözüne ilk ilişecek nokta.
Burnunun doğrusuna çağlayan Rhône'un
Buluştuğu yerde sığ ve dolambaçlı Saône'la
Akarsuların en bulanığı – o ikisi arasında bir şehir,
De bakayım, orası mı senin sorumlun?

Konuşması cüretkâr ve canlıydı; ama yine de kendine güveni kıttı ve korkuyordu karşısındakinin deli kuvvetinden. Gelgelelim, kendini Hercules gibi büyük bir kahramanla yüz yüze bulan Claudius tavrını değiştirdi ve buradaki sözlerinin Roma'daki gibi bir gücü olmadığını, yani her horozun kendi çöplüğünde öttüğünü anlamaya başladı. Dolayısıyla söylediği yahut söylediğinden anlaşılan şuydu: "Ey Hercules, tüm tanrıların en korkusuzu, benden yana olacağını umuuuuştum; tanrı kardeşlerin beni doğrulayacak birini aradıklarında, senin adını verecektim. Aslında beni çok iyi tanıyorsun, değil mi? Bir an düşün. Senin tapınağının önünde oturup her gün, yılın en sıcak temmuz ve ağustos aylarında bile, davalara bakan kişiyim ben. Biliyorsun nasıl perişan olduğumu sürekli konuşan o avukatları dinlerken. Eğer o güruhun içine düşseydin, güçlülerin güçlüsü olmana rağmen, eminim Augias'ın ahırlarını tekrar temizlemeyi yeğlerdin. Sanırım ben senden daha çok lağım pisliği temizledim. Ama istediğim..."

[Burada bazı sayfalar eksik. Hepsi beraber konuşan bir grup tanrı şimdi Hercules'e hitap ediyor: Hercules, desteklemeye razı olduğu Claudius'u zorla tanrıların Senatosuna sokmuş.]

"...Sen Cehennem'i bile soydun bir keresinde ve Kerberos'u sırtına alıp gittin. Onun için, paldır küldür bu meclise girmeyi becermen doğal. Hiçbir kilit seni dışarıda tutmaya yetmez."

"Ama önce söyle, bu adamın ne tür bir tanrı olmasını istiyorsun? Epikuros tarzı bir tanrı olamaz: çünkü Diogenes Laertios'un dediği gibi, 'Tanrı kutsaldır ve ahlakı bozulmaz; ne dert bilir *ne de kimsenin başına dert olur*.' Stoacı tanrıya gelince, o tür bir tanrı, Varro'ya göre, küre gibi kusursuz bir bütündür – hatta tamamen yuvarlak olduklarından, ne kafaları ne de cinsel organları vardır. Seninki o türden değil."

"Belki de öyledir. Bana sorarsan, onda bir Stoacı tanrı havası var: Kafası da yok, kalbi de."

"Eh, bu dilekçeyi Jüpiter yerine Saturnus'a verseydi, asla kabul edilmezdi. Ama hayattayken Saturnus Şenliği'ni yıl boyunca sürdürdüğü de bir gerçek: O hakiki bir Saturnus imparatoru."

"Peki, ensest konusunda neredeyse mahkûm ettiği Jüpiter onaylar mı onu? Damadı Silanus'u sırf kız kardeşi yüzünden öldürttü. Herkesin Kraliçe Venüs dediği harika bir kızdı; ama Silanus ona Juno demeyi yeğliyordu."

Claudius konuştu: "Evet, *neden* öyle yaptı? Bilmek istiyorum, *neden*. Gerçekten, kendi öz kardeşine!"

"Kitabına bak, akılsız! Bilmiyor musun ki Atina'da üvey kardeşinle yatabilirsin, ama İskenderiye'de öz kardeşinle de yatarsın."

"Ama Roma'da," dedi Claudius, "fareler sadece faredir. Tabakları yalarlar..."

"Bu resim hocası bize eğrilerimizi doğrultmayı mı öğretiyor? Kendi yatak odasında olanlardan habersizken bize ders mi verecek?"

"Ve şimdi hem 'tanrıların gizli âlemlerine laf ediyor' hem de tanrı olmak istiyor."

"Tanrı mı? Anlaşılan, Britanya'daki tapınağında vahşilerin ona tapınıp 'Yüce Budala, merhamet et bize!' diye dua etmesi yetmemiş."

Birden Jüpiter'in aklına, mecliste yabancılar varken senatörlerin tartışmasına izin verilmediği geldi. "Efendiler," dedi, "ben bu kişiyi sorgulamanıza izin verdim; ama şamatanız burayı en adi kerhaneden beter etti. Lütfen meclisin kurallarına saygı gösterin. Bu zatın kim olduğunu bilmiyorum, ama hakkımızda ne düşünür sonra?"

Böylece Claudius tekrar dışarı çıkarıldı ve Janus Baba tartışmayı açmaya çağrıldı. Gelecek 1 Temmuz öğleden sonrası için Konsül atanmıştı. Gözleri kafasının arkasında, par-

lak bir adamdı. Pazaryerinde bir tapınağı vardı; dolayısıyla harika bir konuşma yaptı. Ama çok hızlı konuştuğundan, resmi yazıcı kaydedemedi; ben de söylediklerini çarpıtmak istemediğim için tam bir rapor vermeye kalkışmayacağım. Her neyse, konuşmasının konusu Tanrıların Haşmeti ve tanrılık onurunun keyfi dağıtımla ayağa düşmemesiydi. "Bir zamanlar tanrı olmak büyük bir şeydi," dedi, "ama siz onu fasarya düzeyine indirdiniz. Herhangi bir kişinin tanrılaşmasına karşı konuştuğum düşünülmesin; genel olarak konuşuyorum ve bunu açık seçik belirtmek için, şu andan itibaren, tanrılık payesinin, Homeros'un sözüyle,

tarladaki ekini yiyenlere,

ve yine Homeros'un sözüyle,

verimli toprağı besleyenlere

verilmemesini öneriyorum. Önerim oylandıktan ve yasaya dönüştürüldükten sonra, herhangi birinin tanrı yapılması veya öyle gösterilmesi ceza gerektiren bir suç sayılmalı ve bu suçu işleyen kişi gulyabanilere teslim edilmeli ve bir sonraki halk şenliğinde, yeni kılıç dövüşçüleri arasında, huş ağacından değnekle dövülmelidir."

Bir sonraki konuşmacı, Zafer Tanrısı Vica Pota'nın oğlu, Yeraltı Tanrısı Diespiter'di. Konsül seçilmişti ve profesyonel tefeciydi, el altından yurttaşlık satıyordu. Hercules onun yanına gitti ve dostça bir sırıtışla kulağına bir şeyler fısıldadı; bunun üzerine Diespiter şu konuşmayı yaptı: "Tanrı Claudius, Tanrı Augustus'un akrabasıdır. Bizzat kendisi tarafından tanrıça yapılan Tanrıça Augusta onun babaannesidir; bu durumda, gelmiş geçmiş en âlim kişi olduğu için ve kamu yararı gözetilerek,

iştahla şalgam yiyen

Tanrı Romulus'a birinin eşlik etmesi gerektiği için, ben Tanrı Claudius'un Olymposlular arasına nizami olarak kaydedilmesini ve tanrılığın bilumum imtiyazlarına, alışılagelen anlamıyla sahip olmasını ve Ovidius'un *Metamorphoseis* (Değişimler) adlı yapıtına bu mealde bir not eklenmesini öneriyorum."

Meclis ikiye bölündü ve Claudius oyların çoğunluğunu elde edecek gibi görünüyordu; çünkü iyi bir fırsat yakaladığını düşünen Hercules sıraların arasında koşturuyor ve "Lütfen bana karşı çıkmayın. Bu işle kişisel olarak ilgileniyorum. Şimdi istediğim yönde oy kullanırsanız, başka bir gün ben de sizin için aynı şeyi yaparım. Atasözünü bilirsiniz: 'Bir elin nesi var, iki elin sesi var,'" diyordu.

Sonra, konuşma sırası gelen Tanrı Augustus kalktı ve muhteşem bir belagatle konuştu: "Efendiler, resmen tanrılaştırıldığım günden bu yana, ağzımdan tek bir söz çıkmadığına tanıksınız. Ben daima kendi işime bakarım. Ama şimdi bu tarafsızmışım gibi yapmayı sürdürmem ve utançla daha derinleşen üzüntümü gizlemem artık olanaksız. Ben bunun için mi karada ve denizde barış yaptım, iç savaşa ara verdim, Roma'yı yeniden yapılandırdım ve kenti görkemli kamu binalarıyla süsledim ve... ve... ve... Kelimeler yetmiyor, Efendiler. Söyleyebileceğim hiçbir şey bu konudaki duygularımın yoğunluğunu ifade edemez. Çaresizlikten, hatip Messala Corvinus'un bir sözünü ödünç alacağım. Kendisi kent yöneticisi seçilmişti, ama üç gün sonra, 'Otoritemden utanıyorum,' diyerek istifa etti. Ben de aynen öyle hissediyorum. Kurduğum otoritenin nasıl kötüye kullanıldığını gördüğümde, bir zamanlar onu kullanmış olmaktan utanıyorum. Bir sineği bile öldüremeyecek kadar miskin görünen bu adam, benim yerime oturdu, benim adımı kullandı ve bir köpeğin çömelmesi kadar rahatça insanları ölüme gönderdi. Ama kaliteli insanlar olmalarına rağmen, bütün kurbanlarından bahsedecek değilim; aile facialarıyla kafam o kadar meşgul

ki, kamu facialarına harcayacak vaktim yok. Dolayısıyla, sadece aile facialarından söz edeceğim, çünkü 'bir turp* Yunanca bilmez, ama ben bilirim'. En azından bir Yunanca atasözü bilirim: 'Diz uyluktan yakındır.' Bu dolandırıcı, bu sahte Augustus benim iki torunumun kızını öldürme lütfunda bulundu: Lesbia'yı kılıçla, Helen'i açlıktan. Ve bir de torunumun oğlu Lucius Silanus'u. (Burada, muhterem Efendim Jüpiter, sizinkine benzeyen uygunsuz bir durumda bile adil davranacağınızı umarım.) Şimdi sen Tanrı Claudius, cevap ver bana: Neden onca erkeği ve kadını, kendilerini savunma imkânı vermeden ölüme mahkûm ettin? Ne biçim adalet bu? Tanrılar katında bu tür şeyler mi yapılıyor? Bak, yüzyıllardır imparator olan Jüpiter bile Vulcanus'un bacağını bir kereden fazla kırmadı:

> Tepesi atınca onu ayağından yakaladı,
> Gökyüzünün eşiğinden aşağı fırlattı,

ve bir kez de karısına öfkelenip, onu ipe çekti. Kendi ailesinden tek bir kişiyi öldürdü mü? Ama sen, sen karın Messalina'yı öldürdün; ben, senin olduğum kadar onun da büyük amcasıydım. ('Ben mi öldürdüm?' diyorsun. Lanet olasıca, tabii sen öldürdün! Daha da beter bir rezalet bu; insanları öldürüp duruyorsun ve bundan haberin yok.) Evet, Efendiler, torunumun oğlu Gaius Caligula'yı öldükten sonra bile taciz etmeyi sürdürdü. Doğru, Caligula kayınpederini öldürdü; ama Claudius onun örneğini izlemekle yetinmeyip damadını da öldürdü. Caligula, Crassus Frugi'nin oğlu genç Pompeius'un 'Büyük' sıfatını kullanmasına izin vermedi. Claudius

---

* El yazmasındaki *sormea* anlamsız; editörler *soror mea*'yı öneriyorlar. Ama tarzı burada taklit edilen Augustus'a elbette bu ifade atfedilemez. "*Kız kardeşim* Yunanca bilmiyor olabilir, ama ben bilirim." Augustus'un tek kız kardeşi eğitimli Octavia'ydı. Mısır lehçesinde turp anlamına gelen, Romalılar tarafından kusturucu olarak kullanılan *surmea*'nın daha iyi ve daha basit anlamını öneriyorum.—R. G.

delikanlıya adını geri verdi, ama sonra kafasını kesti. O soylu aileden Crassus Frugi'yi, genç Pompeius'u, Scribonia'yı, Tristionias'ı ve Assario'yu öldürdü: Crassus, kabul ederim, o kadar salaktı ki, neredeyse Claudius'un yerine imparator olabilirdi. Bu yaratığı gerçekten gerçek bir tanrı yapmak mı istiyorsunuz? Tanrıların gazabına uğramış şu vücuda bakın; bırakın onu, konuşmasına bakın! Eğer kekelemeden üç kelime söyleyebilirse, kölesi olmaya razıyım. Kim tapınır böyle bir tanrıya? Kim inanır ona? Onun gibileri tanrı yaparsanız, kimsenin *size* inanmasını bekleyemezsiniz. Kısacası, Efendiler, eğer saygınızı kazandıysam, eğer hiçbir ölümlünün duasına çok kesin bir yanıt vermediysem, bana yapılan kötülüğün intikamını sizin alacağınıza güvendiğim içindir. Dolayısıyla şunu öneriyorum" –notlarından okudu– "bu sözüm ona tanrı olan Claudius'un, kayınpederi Appius Silanus'u; iki damadı, Büyük Pompeius ile Lucius Silanus'u; kızının kayınpederi (kendisine aynı bir yumurtanın diğerine benzediği kadar benzeyen) Crassus Frugi'yi; kızının kayınvalidesi Scribonia'yı; karısı Messalina'yı ve sayılamayacak kadar çok başka insanı öldürdüğü göz önüne alınırsa – onun yasanın en sert uygulamasıyla yargılanmasını, kefaletle tahliyenin reddedilmesini, Olympos'ta otuz gün ve otuz saatten fazla kalmasına izin verilmeyerek, derhal sürgün cezasına çarptırılmasını öneriyorum."

Acele oy kullanıldı ve öneri kabul edildi. Sonuç belli olur olmaz, Mercurius Claudius'un boğazına sarılıp, onu Cehennem'e sürükledi ki,

Hikâyeyi anlatacak kimse dönmez oradan, denir.

Kutsal Yol'dan aşağı doğru yürürken, Mercurius oradaki kalabalığın niçin toplandığını sordu. Claudius'un cenazesi olamazdı bu. Muhteşem bir törendi ve gömülenin tanrı olduğunu göstermek için hiçbir masraftan kaçınılmamıştı.

Flütler, borazanlar çalıyor ve her çeşit çalgının bulunduğu büyük bando öyle bir gürültü çıkarıyordu ki, Claudius'un kulağı bile duyabildi. Herkesin yüzü gülüyordu: Tüm Roma halkı özgür insanlar gibi yürümeye başlamıştı gene. Sadece Agatho ve birkaç amatör avukatın gözleri yaşlıydı, hem bir kez olsun içtendiler. Profesyonel hukukçular yavaş yavaş karanlık köşelerden çıkıyordu; solgun, zayıf, canlı cenaze gibiydiler, ama her soluk alışla canlanıyorlardı. Aralarından biri, Agatho'nun grubunun birbirlerine başsağlığı dilediğini görünce, onlara yaklaşıp şöyle dedi: "Bu Saturnus Şenliği'nin er geç sona ereceğini söylemiştim size."

Claudius cenazesinin kaldırıldığını görünce, nihayet ölmüş olduğunu anladı. Büyük bir koro, onun için, karşılıklı ağıt okuyordu:

Ağla, ey Romalı, parala göğsünü,
Kedere gömülü pazaryerinde.
Irkının en cesuru, bilge bir adamı
Uğurluyoruz ebedi istirahatine.

Çevik adımlarıyla birincidir koşuda
Taş çıkarır ülkenin en hızlı tazısına;
İsyan eden Parth'ları dize getirir,
Hiçbir Pers karşı koyamaz oklarına.

Titremez eliyle yayını gerdi:
Düşman it sürüsü gibi dağıldı gitti.
Hafifti yara, ama bozulan Medler
Kaçarken süslü sırtlarını gösterdi.

Bilinmeyen denizlere yelken açtı
Britonların adasına ulaştı,
Darmadağın etti Brigant kabilesini,
Kırdı çivit boyalı kalkanlarını.

Bağladı bir Roma zinciriyle onları,
Sonra elinde Roma baltası ve sopası,
Hizaya getirdi koca dünyayı
Ve saçtığı dehşetten vergi sağladı.

Yas tut o yargıcın peşinden:
İnanılmaz hızlı hükümler veren,
Yalnız tek tarafı dinleyen,
Onu bile bazen gereksinmeyen.

Nasıl bulunur böyle bir insan
Tüm yıl boyu işbaşında olacak?
Yeraltında Giritli Minotauros
Makamını şimdi ona bırakacak.

Ağlayın, siz fiyatı belli avukatlar,
Ağlayın, siz sıradan ozanlar,
Ağlayın, siz zar oyuncuları,
Hileyle işini yoluna koyanlar.

Claudius bayıldı bu methiyeye ve gösteriyi sonuna dek izlemek istedi. Ama tanrıların mutemet habercisi Mercurius onu çekti ve kimse tanımasın diye önce kafasını örterek, Mars Alanı'ndan geçirdi ve sonunda Tiber ile Altgeçit'in arasından Cehennem'e indiler. Azatlısı Narcissus kestirmeden inmiş, onu karşılamaya hazırdı. Yeni yıkanmış yüzünde bir gülümsemeyle şöyle dedi: "Tanrılar! Tanrılar biz ölümlüleri ziyarete gelmiş! Neye borçluyuz bu büyük onuru?.."

"Koş, onlara geldiğimizi söyle. Çabuk ol."

Mercurius'un emri üzerine Narcissus fırladı. Cehennem'in kapısına giden yol yokuş aşağıdır ve Vergilius'un bir yerde söylediği gibi, iniş kolaydır; dolayısıyla Narcissus, gut hastalığına rağmen, hemencecik indi. Kapının önünde, Horatius'un sözüyle, "cin akıllı hayvan" Kerberos yatıyordu.

Narcissus kahraman filan değildi; onun alıştığı minik, beyaz bir kucak köpeğiydi ve Cehennem gibi karanlık bir yerde karşılaşmak istemeyeceğiniz bu devasa, kara tüylü köpeği görünce ödü koptu. Ama "Claudius geldi," diye bağırarak mesajı iletti.

Cevap olarak büyük bir alkış duyuldu ve bir sürü hayalet ortaya çıktı. İyi bilinen şarkıyı söylüyorlardı:

Bulundu, bulundu!
Sevinç dolsun içiniz!
Çırpın ellerinizi,
Kayıp bulundu!

Koroda Konsül Gaius Silius, eski magistra Juncus, Sextus Traulus, Marcus Helvius, Trogus, Cotta, Vettius Valens, Fabius vardı; bunlar Narcissus'un idamlarını sağladığı Romalı şövalyelerdi. Claudius'un başını keserek görüntüsünü daha yakışıklı kıldığı aktör Mnester oradaydı. Cehennem şimdi Claudius'un geldiği haberiyle çalkalanıyordu ve herkes Messalina'yı aramaya koştu. Claudius'un azatlıları Polybios, Myron, Harpocras, Amphaeus ve Pheronactus ilk gelenlerdi. Hiçbir yere yalnız gitmekten hoşlanmayan Claudius, onların hepsini önceden oraya göndermişti. Sonra iki Muhafız Komutanı, Catonius Justus ve Rufrius Pollio göründü. Sonra arkadaşları Saturninus Lusius, Pedo Pompeius ve Asinius kardeşler, Lupus ile Celer ortaya çıktı. Sonunda, ağabeyinin kızı Lesbia, kız kardeşinin kızı Helen ve damatlar, kayınpederler, kayınvalideler – kısacası bütün aile efradı geldi. Bir grup oluşturdular ve topluca Claudius'a doğru yürüdüler. Claudius gözlerine inanamadı ve hayretle, "Amma da çok tanıdık varmış! Hepiniz nasıl girdiniz buraya?" dedi. Pedo yanıtladı: "Nasıl mı girdik, seni kana susamış alçak! Hangi yüzle soruyorsun bunu? Senin gibi bir arkadaş katili dışında kim gönderebilir bizi buraya? Seni yargılayacağız şimdi. Gel buraya, Ağır Ceza Mahkemesi'nin yolunu göstereyim."

Pedo onu Aeacus'un mahkemesine götürdü; Aeacus, Cornelius Yasası'na göre cinayet davalarına bakan yargıçtı. Pedo ona tutuklunun adını verdi ve sonra suç evrakını doldurdu:

Öldürülen senatörler: 35

Öldürülen Romalı şövalyeler: 221

Diğer kişiler: Tam sayılarını bilmek imkânsız.

Claudius bir avukat aradı, ama kimse onu savunmak istemedi. Sonunda, Publius Petronius adında, Claudius dilini oldukça iyi konuşan bir eski içki arkadaşı öne çıktı ve soruşturmanın sürdürülerek mahkemenin ertelenmesini talep etti. Aeacus bunu kabul etmedi; böylece, Pedo Pompeius, en yüksek perdeden, davacı olarak konuşmasına başladı. Davalının avukatı yanıtlamaya çalıştı, ama çok vicdanlı bir yargıç olan Aeacus onu usulsüzlükle suçladı ve davayı, davacının sunduğu şekilde özetledi. Sonra hükmü bildirdi:

Alçaklık eden bulur,
İşte adalet budur.

Olağanüstü bir sessizlik çöktü. Bu emsali görülmemiş karar herkesi şaşırttı. Tabii Claudius'un kendisi emsal gösterebilirdi; ama o da kararın çok haksız olduğu kanısındaydı. Sonra ona nasıl bir ceza verileceğine dair uzun bir tartışma başladı. Kimileri, Sisyphos'un kayayı tepeye çıkarma çabasından artık gına geldiğini; kimileri, Tantalos'un susuzluktan ölmeden kurtarılması gerektiğini; kimileri de, o sürüngene yakışacak cezanın İksion'un* çarkına bağlanmak olduğunu söyledi. Ama Aeacus, Claudius bir gün yolunu bulup kurtulur diye düşünerek, bu eski cezaları kabul etmedi. Onun fik-

* Sonsuz cezaya çarptırılan büyük suçlulardan biri. Zeus onu günahlarından dolayı cayır cayır yanıp alevler saçan bir tekerleğe bağlayarak, sonsuza dek dönüp yanmasını sağlamıştır. Tanrı İksion'a ayrıca ambrosia içirdiği için, İksion'un cezasından ölüm yoluyla kurtulması da olanaksızdır. (ç.n.)

rince, tamamen yeni tür bir ceza yaratılmalıydı: Sürekli düş kırıklığına uğrayan gözü doymaz hırs fikrini ifade edecek, yepyeni bir anlamsız angarya bulunmalıydı. Sonunda, Aeacus hükmü bildirdi: Claudius, dibi delik bir kupada sonsuza dek zar sallayacaktı.

Böylece, tutuklu hemen cezasını çekmeye koyuldu; düşen zarları toplamaya çalışmaktan oyunu ilerletmesi imkânsızdı.

Her salladığında kupayı
Ve oyun tahtasına atmak isterken zarı,
Düşüyordu zarlar kupanın delik dibinden.
Sonra topluyordu zarları yerden
Ve önceki gibi deniyordu yeniden.
Ama zarlar sürekli ihanet etti ona,
Ve bir kez daha eğildiğinde onları toplamaya,
Parmaklarının arasından kayıp gittiler
Ve sürekli kaçmaya devam ettiler:
Sisyphos'un sırtında, sonsuz emekle
Cehennemin tepesine çıkardığı kayanın
Yuvarlanıp düştüğü gibi ensesine.

Ansızın Gaius Caligula girdi içeri. "Bu adam benim kölem," dedi Caligula. "Onu almaya hakkım var!" Onun, Claudius'u sık sık kamçı ve sopayla dövdüğünü ve yumruklayıp yerlere attığını gören tanıklar getirdi. Böylece, hak talebi kabul edildi ve Claudius efendisine verildi. Ne var ki, Caligula onu Aeacus'a armağan etti ve Aeacus onu azatlısı Menander'e verdi ve Menander onu mahkeme kayıtlarını tutmakla görevlendirdi.

Çev.: Robert Graves

SONSÖZ

Seneca, MS 65'te Neron'un emriyle kendini öldürmek zorunda kaldı. Ama bu hikâyedeki kişilerin çoğundan daha uzun yaşadı. Britannicus MS 55'te zehirlendi. Pallas, Burrhus, Domitia, sağ kalmış Silanus'lar, Octavia, Antonia, Faustus Sulla – hepsi şiddet yoluyla öldürüldü. Agrippinilla, Neron'un iktidarının ilk iki yılından sonra, onun üzerindeki etkisini kaybetti; ama kendisiyle ensest ilişki yaşamasına izin vererek etkisini bir süre daha sürdürdü. Sonra Neron onu çürük bir tekneyle denize çıkarıp öldürme girişiminde bulundu; tekne sahilden epey açıkta ikiye bölündüyse de, Agrippinilla kıyıya rahatça yüzdü. Sonunda, onu öldürmek için asker gönderdi. Ölümü cesaretle karşıladı ve askerlere, bir zamanlar böylesine bir canavarı taşıdığı için, onu karnından hançerlemelerini emretti. MS 68'de, Neron Senato tarafından halk düşmanı ilan edilince ve kendini bir uşağına öldürtünce, imparator ailesinden onun yerine geçecek kimse kalmamıştı. MS 69'da, bir yıl süren kargaşa ve iç savaş sırasında, peş peşe dört imparator başa geçti: Galba, Otho, Aulus Vitellius ve Vespasianus. Vespasianus iyi bir imparator ve Flavius hanedanının kurucusu oldu. Cumhuriyet asla geri gelmedi.

BÜYÜK HERODES, Yahudiye Valisi Antipatros ile bir Arap prensesinin oğlu (bkz. Matta 2)

evlilikleri
1. Doris
2. MARİAMNE I, Kral Hyrkanos'un torunu
3. İsimleri bilinmeyen iki yeğeni
4. İsimleri bilinmeyen iki yeğeni
5. Mariamne II, Yüksek Rahip Simon'un kızı
6. Malthace, bir Samiriyeli
7. Kudüslü Kleopatra
8. Pallas
9. Phaedra, Roksana'nın annesi
10. Elpis, Salome'nin annesi

ve çocukları

Doris'ten

Antipatros, MÖ 4 yılında babası tarafından öldürüldü

MARİAMNE I'den

ARİSTOBULOS
Kuzeni BERENİCE ile evlendi. MÖ 6 yılında babası tarafından öldürüldü.

HERODES AGRİPPA
kuzeni CYPROS ile evlendi ve MS 44 yılında öldü (bkz. Elçilerin İşleri 12 ve 13)

HERODES AGRİPPA
Genç, Chalcis Kralı
(bkz. Elçilerin İşleri 25 ve 26)

ALEXANDER
MÖ 6 yılında babası tarafından öldürüldü

HERODİAS
önce amcası HERODES PHİLİPPOS, sonra diğer amcası HERODES ANTİPAS ile evlendi (bkz. Matta 14)

SALOME
önce amcası Tetrark Filippos, sonra da kuzeni Aristobulos ile evlendi (bkz. Markos 6)

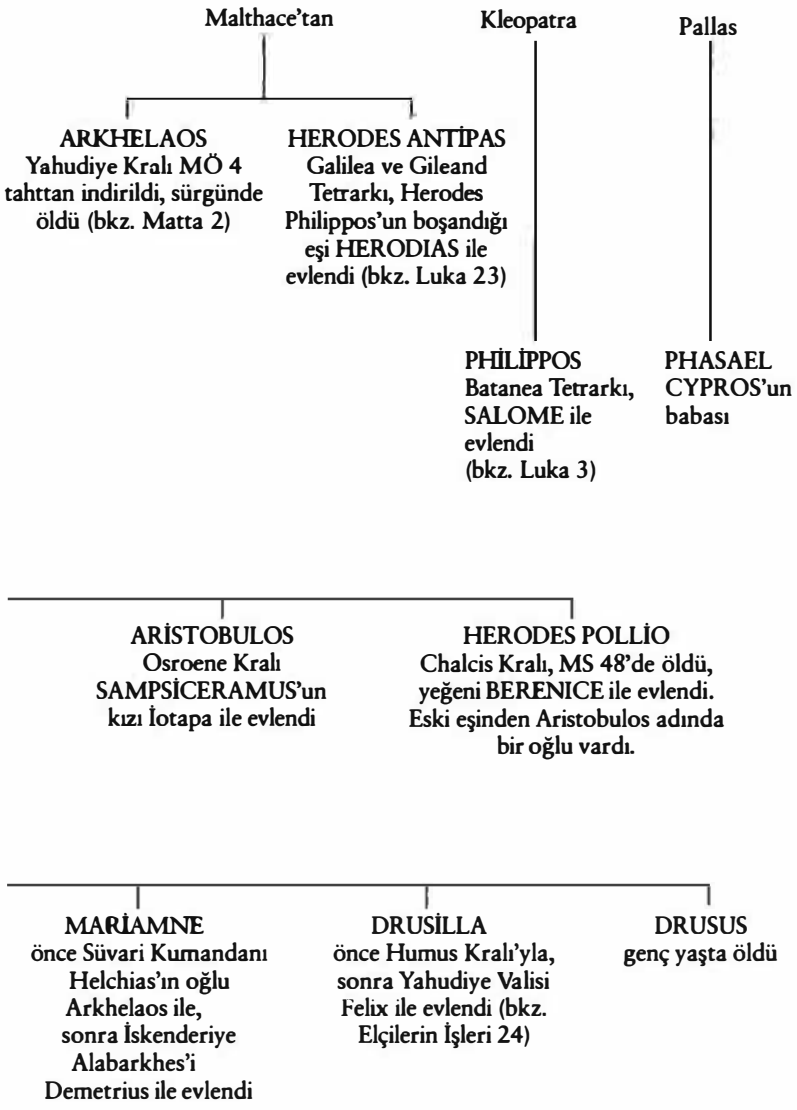
BERENİCE
Önce ALABARKHES ALEXANDER'in oğlu Marcus'la (bkz. Elçilerin İşleri 4), sonra amcası HERODES POLLİO, sonra PONTUS ve KİLİKYA KRALI POLEMO ile evlendi. Sonra kardeşi HERODES AGRİPPA ile yirmi beş yıl ensest ilişki yaşadı. Sonunda İmparator Titus ile yakınlaştı. Titus güzelliği nedeniyle onunla evlenmek istedi (o zamanlar 45 yaşındaydı), ama Roma'daki ünü yüzünden vazgeçti. (bkz. Elçilerin İşleri 25)

Mariamne II'den

HERODES PHİLİPPOS
yeğeni HERODİAS ile evlendi, daha sonra boşandı (bkz. Markos 6)

Salampsio
kuzeni PHASAEL ile evlendi

HERODES HANEDANI

MODERN KLASİKLER DİZİSİ'NİN DİĞER KİTAPLARI

1. SİNEKLERİN TANRISI, William Golding
   Çev. Minâ Urgan
2. BİLİNMEYEN ADANIN ÖYKÜSÜ
   José Saramago
   Çev. Emrah İmre
3. OTOMATİK PORTAKAL
   Anthony Burgess
   Çev. Dost Körpe
4. CASUS
   Joseph Conrad
   Çev. Ünal Aytür
5. KORKU VADİSİ
   Arthur Conan Doyle
   Çev. İpek Babacan
6. VAHŞETİN ÇAĞRISI
   Jack London
   Çev. Levent Cinemre
7. AFORİZMALAR
   Franz Kafka
   Çev. Osman Çakmakçı
8. KOPYALANMIŞ ADAM
   José Saramago
   Çev. Emrah İmre
9. DÖRT OYUN
   Bernard Shaw
   Çev. Sevgi Sanlı
10. BEYAZ DİŞ
    Jack London
    Çev. Levent Cinemre
11. ÜÇ ÖRNEK ÖYKÜ VE BİR ÖNSÖZ
    Miguel de Unamuno
    Çev. Yıldız Ersoy Canpolat
12. DÖRTLERİN YEMİNİ
    Arthur Conan Doyle
    Çev. İpek Babacan
13. A.B.D. / 42. ENLEM
    John Dos Passos
    Çev. Oya Dalgıç
14. ÜÇ BÜYÜK USTA
    Stefan Zweig
    Çev. Nafer Ermiş
15. KENDİLERİYLE SAVAŞANLAR
    Stefan Zweig
    Çev. Nafer Ermiş
16. ODA MÜZİĞİ - BÜTÜN ŞİİRLERİ
    James Joyce
    Çev. Osman Çakmakçı
17. KÜSKÜN KAHVENİN TÜRKÜSÜ
    Carson McCullers
    Çev. İpek Babacan
18. KENDİ HAYATININ ŞİİRİNİ YAZANLAR
    Stefan Zweig
    Çev. Gülperi Sert
19. BAHÇEDE EĞLENCE
    Katherine Mansfield
    Çev. Oya Dalgıç
20. A.B.D. / 1919
    John Dos Passos
    Çev. Oya Dalgıç
21. SATRANÇ
    Stefan Zweig
    Çev. Ahmet Cemal
22. BİLİNMEYEN BİR KADININ MEKTUBU
    Stefan Zweig
    Çev. Ahmet Cemal
23. DEMİR ÖKÇE
    Jack London
    Çev. Levent Cinemre
24. MOZART VE DEYYUSLAR
    Anthony Burgess
    Çev. Aslı Biçen
25. ÇOCUKSU BİR ŞEY
    Katherine Mansfield
    Çev. Oya Dalgıç
26. DÖNÜŞÜM
    Franz Kafka
    Çev. Gülperi Sert
27. KULE
    William Golding
    Çev. E. Efe Çakmak
28. ERMİŞ
    Halil Cibran
    Çev. Ayşe Berktay

29. ALTIN GÖZDE YANSIMALAR
Carson McCullers
Çev. İpek Babacan
30. BİR YAZARIN GÜNLÜĞÜ
Virginia Woolf
Çev. Oya Dalgıç
31. DENİZ KURDU
Jack London
Çev. Fadime Kâhya
32. KUM VE KÖPÜK
Halil Cibran
Çev. Kenan Sarıalioğlu
33. HUCKLEBERRY FINN'İN MACERALARI
Mark Twain
Çev. Bülent O. Doğan
34. MARTI
Anton Pavloviç Çehov
Çev. Ataol Behramoğlu
35. VANYA DAYI
Anton Pavloviç Çehov
Çev. Ataol Behramoğlu
36. BİR HANIMEFENDİNİN PORTRESİ
Henry James
Çev. Suzan Akçora
37. ÇOCUKLUĞUM
Maksim Gorki
Çev. Mazlum Beyhan
38. MARTIN EDEN
Jack London
Çev. Levent Cinemre
39. AYAKTAKIMI ARASINDA
Maksim Gorki
Çev. Koray Karasulu
40. BÜTÜN ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER
Rainer Maria Rilke
Çev. Ahmet Cemal
41. BİR ELİN SESİ VAR
Anthony Burgess
Çev. Roza Hakmen
42. YİRMİ AŞK ŞİİRİ VE UMUTSUZ BİR ŞARKI
Pablo Neruda
Çev. Sait Maden
43. ŞATO
Franz Kafka
Çev. Regaip Minareci
44. YILDIZ GEZGİNİ
Jack London
Çev. Fadime Kâhya
45. MECZUP
Halil Cibran
Çev. Kenan Sarıalioğlu
46. KÜÇÜK BURJUVALAR
Maksim Gorki
Çev. Koray Karasulu
47. GENÇ BİR DOKTORUN ANILARI
Mihail Bulgakov
Çev. Tuğba Bolat
48. GİTANJALİ - İLÂHİLER
Rabindranath Tagore
Çev. Bülent Ecevit
49. DAVA
Franz Kafka
Çev. Gülperi Sert
50. BEN, CLAUDIUS
Robert Graves
Çev. Dost Körpe
51. ELLERİN ZAMANLARLA DOLU
Paul Celan
Çev. Ahmet Cemal
52. BİR KADININ YAŞAMINDAN YİRMİ DÖRT SAAT
Stefan Zweig
Çev. Mahmure Kahraman
53. DENİZ FENERİ
Virginia Woolf
Çev. Sevda Çalışkan
54. PİRAMİT
William Golding
Çev. Armağan İlkin
55. KARMAŞIK DUYGULAR
Stefan Zweig
Çev. İlknur İgan
56. GOG (I-II)
Giovanni Papini
Çev. Fikret Adil
57. KORKU
Stefan Zweig
Çev. İlknur İgan
58. ÖLÜMCÜL YUMURTALAR
Mihail Bulgakov
Çev. Tuğba Bolat

59. ÇATAL DİL
William Golding
Çev. E. Efe Çakmak
60. EKMEĞİMİ KAZANIRKEN
Maksim Gorki
Çev. Mazlum Beyhan
61. YAKICI SIR
Stefan Zweig
Çev. İlknur İgan
62. DR. JEKYLL İLE BAY HYDE
Robert Louis Stevenson
Çev. Celâl Üster
63. MUHTEŞEM GATSBY
F. Scott Fitzgerald
Çev. Fadime Kâhya
64. KÖPEK KALBİ
Mihail Bulgakov
Çev. Mustafa Yılmaz
65. GÖMÜLÜ ŞAMDAN
Stefan Zweig
Çev. Regaip Minareci
66. OLAĞANÜSTÜ BİR GECE
Stefan Zweig
Çev. İlknur İgan
67. GEZGİN
Halil Cibran
Çev. Kenan Sarıalioğlu
68. BENİM ÜNİVERSİTELERİM
Maksim Gorki
Çev. Mazlum Beyhan
69. MÜREBBİYE
Stefan Zweig
Çev. İlknur İgan
70. TANRI CLAUDIUS
Robert Graves
Çev. Deniz Betil
71. ÜÇ KIZ KARDEŞ
Anton Pavloviç Çehov
Çev. Ataol Behramoğlu
72. AY'A YOLCULUK
Jules Verne
Çev. Bertan Onaran
73. DOKTOR HASTALANDI
Anthony Burgess
Çev. Can Moralı
74. TOM SAWYER'IN MACERALARI
Mark Twain
Çev. Bülent O. Doğan
75. FELICE'YE MEKTUPLAR
Franz Kafka
Çev. Çağlar Tanyeri, Murat Sözen,
Turgay Kurultay
76. VİŞNE BAHÇESİ
Anton Pavloviç Çehov
Çev. Ataol Behramoğlu
77. BOYALI PEÇE
W. Somerset Maugham
Çev. Meltem Aydın
78. FENİÇKA
Lou Andreas-Salomé
Çev. İlknur İgan
79. SERBEST DÜŞÜŞ
William Golding
Çev. Nilgün Miler
80. CEZA KOLONİSİNDE VE DİĞER
ÖYKÜLER
Franz Kafka
Çev. Gülperi Sert
81. AMERİKA
Franz Kafka
Çev. Regaip Minareci
82. BABAYA MEKTUP
Franz Kafka
Çev. Regaip Minareci
83. ARAYIŞLAR
Lou Andreas-Salomé
Çev. İlknur İgan
84. DALGALAR
Virginia Woolf
Çev. Tülin Cansunar
85. İNGİLİZ VE AMERİKAN
EDEBİYATINDA KISA ÖYKÜNÜN
BÜYÜK USTALARI
Haz. Çev. Celal Üster
86. ERMİŞİN BAHÇESİ
Halil Cibran
Çev. Kenan Sarıalioğlu
87. AMOK KAŞUCUSU
Stefan Zweig
Çev. Naler Ermiş

88. CLARISSA
Stefan Zweig
Çev. Gülperi Sert
89. DEFİNE ADASI
Robert Louis Stevenson
Çev. Nurettin Elhüseyni
90. BİR ÇÖKÜŞÜN ÖYKÜSÜ
Stefan Zweig
Çev. Regaip Minareci
91. ANNE FRANK'IN HATIRA DEFTERİ
Türkçe Söyleyen: Can Yücel
92. DOKTOR OX'UN DENEYİ
Jules Verne
Çev. Alev Özgüner
93. YALNIZ BİR AVCIDIR YÜREK
Carson McCullers
Çev. Mehmet H. Doğan
94. SEKSEN GÜNDE DÜNYA GEZİSİ
Jules Verne
Çev. Bertan Onaran
95. İNSANIN ESARETİ
W. Somerset Maugham
Çev. Tülin Er
96. MUTLU PRENS
Oscar Wilde
Çevirenler: Roza Hakmen / Fatih Özgüven
97. ALİCE HARİKALAR DİYARINDA
Levis Carroll
Çev. Sinan Ezber
98. AY IŞIĞI SOKAĞI
Stefan Zweig
Çev. Regaip Minareci
99. PİNOKYO
Carlo Collodi
Çev. Egemen Berköz
100. DOKTOR MOREAU'NUN ADASI
H. G. Wells
Çev. Celâl Üster
101. DUVARCI USTASI DON GESUALDO
Giovanni Verga
Çev. Neyyire Gül Işık
102. ALTINCI KOĞUŞ
Anton Pavloviç Çehov
Çev. Yulva Muhurcişi
103. LORD JIM
Joseph Konrad
Çev. Dost Körpe
104. MECBURİYET
Stefan Zweig
Çev. Gülperi Sert
105. ARTAMONOVLAR
Maksim Gorki
Çev. Ayşe Hacıhasanoğlu
106. GÖRÜNÜR KARANLIK
William Golding
Çev. Can Moralı
107. ZAMAN MAKİNESİ
H. G. Wells
Çev. Celâl Üster
108. OTTLA'YA VE AİLEYE MEKTUPLAR
Franz Kafka
Çev. Regaip Minareci
109. RUTH
Lou Andreas-Salomé
Çev. İlknur İgan
110. ZACHARIUS USTA
Jules Verne
Çev. Alev Özgüner
111. BİR KUZEY MACERASI
Jack London
Çev. Levent Cinemre
112. GEÇMİŞE YOLCULUK
Stefan Zweig
Çev. Regaip Minareci
113. LEONARDO'NUN YAHUDA'SI
Leo Perutz
Çev. Zehra Aksu Yılmazer
114. USTA VE MARGARİTA
Mihail Bulgakov
Çev. Mustafa Kemal Yılmaz
115. ÜÇ YIL
Anton Pavloviç Çehov
Çev. Yulva Muhurcişi
116. KIZIL
Stefan Zweig
Çev. Regaip Minareci
117. BİR SAFDİLİN HATIRA DEFTERİ
Arkadi Averçenko
Çev. Mustafa Kemal Yılmaz

Modern Klasikler Dizisi - 70

Ben, Claudius'ta, Caligula'nın öldürülmesinin ardından çıkan kargaşada, Claudius'u iradesi dışında imparator ilan edilmiş, ne yapacağını bilemez bir durumda bırakmıştık. Graves *Tanrı Claudius*'ta hikâyeye kaldığı yerden ve yine Claudius tarafından yazılmış gibi devam ediyor. O güne dek hayatta kalmasını zararsız bir geri zekâlı sanılmasına borçlu olan Claudius, şaşırtıcı ölçüde başarılı iktidar dönemini; ordunun ve halkın sadakatini kazanarak selefi Caligula'nın yol açtığı hasarı nasıl onardığını, çocukluk arkadaşı Yahudi Kralı Herodes Agrippa ile ilişkilerini ve Britanya'yı istila edişini anlatıyor. Ve mutlak iktidarın olmazsa olmaz eşlikçileri olan komplo ve ihanetleri atlatsa da, kaçınılmaz sona doğru giderek ilerleyişini…

Graves, yer yer mizahi bir anlatımla ete kemiğe büründürdüğü Claudius'un kişisel öyküsü aracılığıyla Roma'nın skandallarla ve şiddetle dolu bir dönemini bütün canlılığı, ihtişamı ve çöküşüyle gözlerimizin önüne seriyor.

ROBERT GRAVES (1895-1985): İngiliz şair, romancı ve eleştirmen Londra'da dünyaya geldi. Yüz yirmiyi aşkın yapıtı arasında I. Dünya Savaşı klasiklerinden *Good-Bye to All That* (1929; Her Şeye Elveda) adlı otobiyografik yapıtıyla, tartışma yaratan kapsamlı mitoloji araştırmaları da vardır. Londra'daki Charterhouse Okulu'nda öğrenciyken şiir yazmaya başladı. *Ben, Claudius* (1934) ve devamı niteliğindeki *Tanrı Claudius*'un (1934) yanı sıra ünlü Bizanslı komutan Belisarios'un yaşamını öyküleştirdiği *Count Belisarius* (1938; Kont Belisarios) ve *The Golden Fleece* (1944; Altın Post) yazdığı diğer tarihsel romanlardır. Graves *The Golden Fleece* için araştırma yaparken mitoloji konusunda geniş çaplı bir çalışmaya yönelmiş, bu çalışmanın sonucunda *The White Goddess: A Historical Grammar of Poetic Myth* (1948; Beyaz Tanrıça: Şiirsel Mitosun Tarihsel Grameri) adlı yapıtı ortaya çıkmıştır.

9 786053 326892

38 TL